

સુરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

વર્ષ ૨

ઓગસ્ટ ૧૯૪૦

અંક ૧

સ્વતંત્રતા અને બંધન

આજકાલ સ્વતંત્રતા અને બંધન એ બંને શબ્દો જુદી જુદી પરિસ્થિતિમાં અને જુદા જુદા સંદર્ભમાં ગમે તેમ વપરાતા આપણે સાંભળીએ છીએ. ધણાખણ માણસો પોતાને અણગમતી સ્થિતિને બંધન અને ગમતી સ્થિતિને સ્વતંત્રતા માની બેસે છે. પણ વ્યક્તિગત વાતો કેમકે મૂકી સ્વતંત્રતા અને બંધનના માયા અર્થનો વિચાર કરવાની ખૂબ જરૂર છે. દરેક શબ્દના બે અર્થ થાય છે; એક નિરપેક્ષ અને બીજો સાપેક્ષ. સાપેક્ષ અર્થને અનુબંધની જરૂર રહે છે. સાપેક્ષ સ્વતંત્રતાની એક વ્યાખ્યા એવી બાંધી શકાય કે, મારા વિકાસની સાધનાની આડે બીજા ન આવે, અને બીજાના વિકાસની સાધનાની આડે હું ન આવું. આ વ્યાખ્યાના પહેલા ભાગમાં જ સમગ્ર અર્થ સમાપ્ત થયેલો આપણે જાનીએ છીએ, અને બીજા ભાગની અવગણના કરીએ છીએ. આંખી બુદ્ધિશ્રમ પેલા થાય છે; અને સ્વાર્થ માન્યતાઓને સ્વતંત્રતાને નામે ખુશિ મળે છે.

સાપેક્ષ અર્થની રીતે જોતાં બંધન અને સ્વતંત્રતા બંને પરસ્પર વિરોધી શબ્દો છે એ માન્યતા જુલમરેલી છે; કોઈ પણ પ્રકારના બંધન વિના સારી સ્વતંત્રતા સંભવતી જ નથી. કારણ કે, આપણા વિકાસની આડે કોઈ ન આવે એ સૂત્ર આચારમાં મૂકી શકાય, તો પણ બીજાના વિકાસની આડે આપણે ન આવીએ એ સૂત્ર તો કોઈ પણ બંધન સ્વીકાર્યા વિના આચારમાં ન જ મૂકી શકાય. પણ અહીં જે બંધન હોય છે તેનો પ્રકાર કેવો છે એ જ અતિ મહત્વનો પ્રશ્ન છે. તેમાં બે ગુણ તો હોવા જ જોઈએ: (૧) દરેક બંધન વિકાસના પગથીઆરૂપ છે, એટલે આપણે ત્યાં જ થોભી જવાનું નથી, એને વચલી નિરપેક્ષ સ્વતંત્રતાના ધ્યેયને પહોંચી શકાય એવો ગુણ તેમાં હોવો જ જોઈએ. (૨) દેશ, કાળ, ધર્મને અનુસરી સાધકનાં અર્થને અર્થે જ એ બંધન હોય.

કોઈપણ પ્રકારનો નિયંત્ર ન હોય એવી સ્થિતિને સ્વતંત્રતા કહેવામાં આવે છે, એ વિચારનો અંતિશય ગેરાળો સૂચવે છે. કારણ, કોઈપણ પ્રકારના નિયંત્ર વિનાની સ્થિતિ સંભવી શકતી જ નથી. વનનાં પશુપક્ષીઓ પોતાની મૂખ તરફ વગેરે પ્રાથમિક જરૂરિયાતોને લીધે અથવા સહજ સ્ફૂર્તિને લીધે બંધનમાં રહે છે. સામાન્ય મનુષ્ય પોતાનાં સંસ્કાર, કેળવણી, સાહસારની કલ્પના અને સ્વાર્થદષ્ટિ પ્રમણે લાગણી અને બુદ્ધિને અનુસરે છે, અને જરૂરી બંધનો સ્વીકારે છે. આમ બંધન બધે જોવામાં આવે છે.

સૌથી વધુ સંપર્ષી મનુષ્ય સૌથી વધુ સ્વતંત્ર છે, પણ એ સંપર્ષ કોનો? બાહ્ય સંપર્ષમાં રાજ્ય, સમાજ, વડીલો અને યુવા શાસનમાં મળતે મનુષ્યને પસાર થવું પડે છે, અને પછી પોતાની દેવી અને આસુરી શક્તિઓને પારખીને દેવી શક્તિના શાસન નીચે રહેવું પડે છે, પછી બ્યારે દેવી શક્તિઓ સંપૂર્ણપણે વિજયવંત રહે ત્યારે જ માણસ ખરો સુક્રા કહેવાય.

૧ ગ્રામડાંની ઘડિયાળ	શ્રી. પ્ર.
૨ જિલ્લા લોકલ બોર્ડ—સભ્યો અને તેની ફરજો	શ્રી. દુર્લભજી પ. દેસાઈ
૩ દોરના એપી રોગ	શ્રી. મોતીરામ હરિશંકર બંદ
૪ જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડની કાર્યવાહી	
૫ જિલ્લા લોકલ બોર્ડનું કામકાજ	
૬ પ્રાથમિક શાળા પુનર્વ્યવસ્થા સમિતિની બચાવઓ	શ્રી. કલ્યાણજી મહેતા
૭ સરતમાં મળેલી ગુજરાત વિભાગની પરિષદ—દરોવો	શ્રી. મણિલાલ ચતુરભાઈ શાંક
૮ સરતમાં મળેલી સ્થાનિક સ્વરાજની પરિષદનાં વિવેચનો	
૯ તાલુકા કમિટીના ચેરમેન	શ્રી. લક્ષ્મુભાઈ હરિભાઈ પટેલ
૧૦ સ્થાનિક સ્વરાજ પથ એક કળા છે	શ્રી. લીલાવતી મુનશી
૧૧ દવાખાના માટેની સમિતિઓ	મુખપૃષ્ઠ
૧૨ સમાચારસંમદ	

ગ્રાહકોને

જેમના લવાજમના પૈસા બાકી હોય તેમને તે તાકીદે મોકલી આપવા વિનંતિ

તંત્રી મંડળ

શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ

શ્રી. કલ્યાણજી વિક્રમભાઈ મહેતા

શ્રી. જ્યોત્સ્ના ખડે ન શુક્લ

શ્રી. મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ

શ્રી. લક્ષ્મુભાઈ હરિભાઈ પટેલ

અધ્યક્ષ

શ્રી. દાકોરભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ

ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ

સરત જિલ્લા લો. બોર્ડ

સુદક

મણિલાલ કૃપાશંકર શેલત,

મતાપ્રા. શ્રી. પ્રેમ

કચ્છીક, સરત

આ માસિક દર મહિનાની ૧૫ મી તારીખે મળત થશે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦

જિલ્લા લોકલ બોર્ડ

સભ્યો અને તેની ફરજો

લોક પ્રતિનિધિઓથી અનેકી કામ પણ સંસ્થા ત્યારેજ આદર્શ અને કે જ્યારે તેના બધા સભ્યો પોતાની ફરજો જરાજર સમજે અને તે અદા કરે, આવી આદર્શ સંસ્થા જલ્દી જોવામાં આવે છે. તેમાંથી ખાસ કરીને રથનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓને નમુનેદાર બનાવવાનું કામ મળું મુશ્કેલ છે. આ સ્થિતિને માટે અનેક કારણો જવાબદાર છે. આ બધાં કારણોનો ઉલ્લેખ કરવાનો આ લેખનો ઉદ્દેશ નથી પણ મુખ્ય કારણો નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) મતદારોની પોતાના મત પ્રત્યેની જવાબદારીની અજ્ઞાનતા.

(૨) પ્રજામાં રાષ્ટ્રજાતના વિશ્વાસનો અભાવ અને તેને લીધે કામવાદ અને એવાં બીજાં અનિષ્ટાનું અસ્તિત્વ.

(૩) જલ્દી સેવા જાળવવામાં નિરવાર્યતા તથા સમય અને શક્તિનો ભોગ આપવાની તત્પરતાનો અભાવ. હવે આપણે જિલ્લા લોકલ બોર્ડ અને તેના સભ્યોની ફરજો ઉપર વિચાર કરીશું. સમાહને ખાતર આ લેખના નીચે પ્રમાણે વિભાગ કરવામાં આવ્યા છે.

(૧) જિલ્લા લોકલ બોર્ડના સભ્ય સુદાવા માટે ઉમેદવારી કાણે કરવી?

(૨) જુદા જુદા પક્ષો તરફથી પધંદ પક્ષેષા ઉમેદવારોએ સુદાણી પ્રચાર કેવી રીતે કરવો?

(૩) સુદાણીના સભ્યની પોતાના મત વિભાગ પ્રત્યેની અને જીલ્લા પ્રત્યેની ફરજ.

(૪) જિલ્લા લોકલ બોર્ડનાં કામો પ્રત્યે સભ્યોની ફરજ.

(૫) સભ્યોની બીજી સામાન્ય ફરજો.

ઉપરના વિભાગો ઉપર વિવેચન કરતાં પહેલાં એક પ્રાથમિક બાબતનો ઉલ્લેખ કરવાની આવશ્યકતા છે. કાઈ પણ સંસ્થાનું સંચાલન બે રીતે થઈ શકે. પ્રજાશાસનના સિદ્ધાંતો પ્રમાણે અગર નેકરચાહી તંત્ર મારફતે. જ્યાં સુધી આપણા દેશને લાગે વળગે છે ત્યાં સુધી આપણે તો આપણી સંસ્થાઓનું—પછી તે મધ્યસ્થ કે પ્રાંતિક સરકારની સંસ્થા હોય અગર રથનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા હોય—સંચાલન પ્રજા શાસનના ધોરણે કરવાનો નિર્ણય કરી લીધો છે અને દાવની રથનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ તેજ રીતે કામ કરી રહી છે. પ્રજા-શાસનની સાર્થકતાનો મુખ્ય આધાર મતદારોની સામાન્ય સમજ ઉપર રહે છે. જ્યાં સુધી પતલદારો, પતલી પંથિરો, પ્રજાશાસન અંગેના પક્ષે રથ સેના સિદ્ધાંતોની વાત સમજે નહિ અને આ બધી જવાબદારી ધ્યાનમાં લઈ મતદારો શુદ્ધિપૂર્વક મત આપતાં શીખે નહિ ત્યાં સુધી સાચું પ્રજાશાસન આવી શકે નહિ. આ બાબતમાં મતદારોને તાલીમ આપવાનું કામ આઝી રહ્યું છે અને હિંદુસ્તાનના મતદારો કેળવણીમાં પહોંત હોવા છતાં તેમનામાં જે સાદી સમજ જોવામાં આવે છે તે ઉપરથી આપણે કદી સંકોચે કે જે પ્રજામાં યથાર્થ રીતે કામ કરવામાં આવે તો હિંદુસ્તાનમાં આમડાંના મતદારો જરૂર સમજપૂર્વક અને મતની પવિત્રતા ધ્યાનમાં રાખી મૂત આપતા યથ જશે. અને એ રીતે હિંદુસ્તાનમાં સાચું પ્રજા-

શાસન સ્થાપી ચક્રારો. આ જાનનો જેઓને વિશ્વાસ ન હોય અને જેઓ આ દિશામાં કાર્ય કરવા તૈયાર ન હોય તેમણે આવી સંસ્થાઓમાં મથુ મરવું ન જોઈએ એવો આ લેખકનો નમ્ર અભિપ્રાય છે.

(૧) હરજી લો. બોર્ડના સભ્ય ચુંટાવા હમેદવારી કેણે કરવી?

કાયદામાં દરવેલી ચોખ્ખાનાઓ કાંઈ પણ મુદ્દસ્ય હમેદવારી કરી શકે છે પણ જેઓ આ સંસ્થા ગારફને સાચી લોકસેવા કરવાની ઇચ્છા રાખના હોય તેવાઓની ભણુ માટે તેમનામાં કંઈ કંઈ ખાસ વિશેષ યોગ્યતા હોતી જોઈએ તે જાનાવવાની અને કેશિય કરવામાં આવે છે. ચુન્નદાનની હજી લો. બોર્ડનો જૂનકાળનો ઇનિડાસ જતાવે છે કે મદામજાઓ આ સંસ્થાઓમાં પ્રવેશ કરવાનો નિર્ણય કર્યો તે પહેલાં સામાન્ય રીતે આ સંસ્થાઓમાં પ્રવેશ કરનાર લાઈઓ અનેક પ્રકારના હેતુઓ માટે આ સંસ્થામાં જવા ઇચ્છના હતા. આવા હેતુઓમાંનો મુખ્ય તો આવી મંસ્થ ગારફને મળતી પ્રતિષ્ઠાનો હતો. કેટલાક આ સંસ્થામાંથી પોતાના જામને માટે અગર મતવિજાગ માટે અને એટલાં વધુ નાણાં કદાવવાને હેતુ ધરાવતા અને યેડા એવા પણ કે જેઓ પોતાનો અંગન સ્વાર્થ સાધવા માગતા હોય. એક જમાનો એવો હતો કે જ્યારે અમલદારોની માથેનો સંસર્ગ અને તેમની સાથેની લાગવગ એજ સમાજમાં પ્રનિશ આપવાનાર મુખ્ય સાધનો હતાં અને આવી સંસ્થાઓમાં પહેલાં અમલદારો દીક પ્રમાણમાં રહેતા અને તેમનોજ આવાજ તેમાં મુખ્ય રહેતો, તેથી આ સંસ્થા મારફતે અમલદારોનો સંસર્ગ સારી રીતે ધર્મ શકતો અને તેમની લાગવગનો લાભ મેળવી શકાયે હતા. આજે આ સંસ્થાઓમાં અમલદારો રહ્યા નથી એટલે ઉપર જણાવેલા હુકક હેતુઓ સાધવાને માટેની કોઈ પણ તક રહી નથી. એટલે યોડી પ્રણી પ્રતિષ્ઠા આ સંસ્થા મારફતે પ્રાપ્ત થાય છે તે સિવાય બીજો અંગન હેતુ સિદ્ધ કરવાનો અવકાશ ઘણોજ યોડી રહ્યો છે. કારણ કે હાલ જે રીતે આ સંસ્થાનું આ હજીમાં સચાલન થાય છે તેમાં પોતાના જામને અગર મતવિજાગને ખામ લાભ આપવાની તક રહેતી નથી. એટલે પ્રતિષ્ઠાનું જૂન જેમને વળગેલું નથી તેવા સાચા લોકસેવકોને માટેજ આ સંસ્થાઓમાં રચાન છે. વકીલો, ડાક્ટરો અને બીજા ધંધાદારીઓ જેઓ જાહેર મેવાને માટે પુરતો વખત ફાગલ પાડી શકતા નથી તેમને માટે પણ આ સંસ્થામાં રચાન નથી એમ માટે માનવું છે. આ વર્ગમાંના જેઓ સાચી લોકસેવાના હેતુથી અઢવી સરચા અંગેની ફરજને જાનવવા માટે પુરતો વખત આપી શકે તેમને માટે પણ આમાં રચાન નથી એવો આ કથનનો અર્થ નથી. આવા સુશિક્ષિત લાઈઓ જે વખત અને પોતાની શકિતો બોગ જનસમાજની સેવા માટે આપી શકે તો જરૂર તેઓ સંસ્થાના હનમ સભ્યો યર્ધ શકે પણ આ જાગનમાં આપણે અનુભવ એવો છે કે આવા સભ્યો યોડાજ જાગી આવે છે.

સામાન્ય માન્યતા એમ છે કે હરજી લો. બો. જેવી સંસ્થામાં સભ્યોને બોર્ડની સમાજોમાં જઈ ચર્ચા કરવા ઉપરાંત બીજું શું કામ હોઈ શકે? પણ સભ્યોની જવાબદારીઓ અને ફરજને સંબંધીને આ લેખ વાંચ્યા પછી અને હાલની સુરત હરજી લો. બોર્ડના અનુભવ ઉપરથી સભ્યોની કામગીરી અને જવાબદારીને સારો ખ્યાલ આવશે.

હવે સભ્યોમાં કામ કરવાની યોગ્યતા ઉપરાંત બીજી વિશેષ યોગ્યતાઓ કઈ કે જોઈએ તેનો વિચાર કરીશું.

(૧) જીલ્લા લો. બોર્ડનો કાયદો અને તેના ઉપરના ચર્ચા નિયમો સમજવા જેટલી કેળવણી જેણે લીધી હશે તેને આ સંસ્થાના સભ્ય થવામાં કઈ પણ દરકત ન આવે આટલી કેળવણી પણ જેણે લીધી ન હોય તે આ સંસ્થાનો માર્ગસાધક સભ્ય થઈ શકે એમ હું ધારતો નથી. આ સંસ્થાઓના સારા સંચાલન માટે વિદ્યાપીઠોના સ્નાતકો જ વધારે ઉપયોગી છે એ માન્યતા હવે નાશ પામી છે એટલે તે સંગ્રહી વિશેષ વિવેચન કરવાની જરૂર નથી.

(૨) ગમે જોઈથી કેળવણી લીધી હોય અને ગમે તેટલી વધારે બુદ્ધિ હોય પણ જોનામાં નિસ્વાર્થીપણું અને પ્રમાણિકપણું ન હોય તેમણે આવી સંસ્થાઓમાં દાખલ થવું ન જોઈએ કારણ કે કોઈ પણ સંસ્થાને આદર્શ બનાવવા માટે તેના સભ્યોમાં આ બે ગુણો પાયા રૂપ છે. આ બે ગુણો આસ્થિકતાને માટે કેટલા આગરણક છે તે માટે વિવેચનની જરૂર નથી.

(૩) કોઈ પણ માણસ જોઈતી કેળવણી ધરાવતો હોય, નિસ્વાર્થી તથા પ્રમાણિક હોય છતાં જો તે સંસ્થા પ્રત્યેની ફરજ જાળવવા માટે પુરતો વખત આપી શકે એમ ન હોય તો તેણે આ સંસ્થામાં પ્રવેશ કરવાની કોશિશ કરવી ન જોઈએ. કારણ કે આ સુગમમાં આવી સંસ્થાઓ ગારફતે લોકસેવા કરનારાઓને વખતનો સારો જોવો બેગ આપવાની જરૂરીયાત રહે છે. જેઓ પુરતો વખત તથા શક્તિનો ભોગ આપી ન શકે તેઓ સંસ્થાની યોગ્ય ફરજો જરાગર જાળવી શકે નહિ અને તેથી સંસ્થાને આદર્શ બનાવવામાં તેઓ નિષ્ફળ જશે. આ લેખના બીજા વિભાગે જોવાથી જણાશે કે સભ્યોને કેટલું અને કેવું કામ કરવાનું હોય છે. આ ઉપરથી સહેજે સમજાશે કે સભ્યોએ કેટલો મોટો વખત આ સંસ્થાના યોગ્ય સંચાલન માટે આપવો જોઈએ, એ વાત આપણે કયુલ કરવી જોઈએ કે આવા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની કેળવણી પામેલા નિસ્વાર્થી અને પ્રમાણિક, પુરતો વખત તથા શક્તિનો ભોગ આપનારા પુરતા સભ્યો સમાજમાંથી મેળવવા મુશ્કેલ છે. પણ સભ્યો થવાની ઉમેદવારી કરનારા વાંધાઓ ઉપરની યોગ્યતા ધ્યાનમાં રાખે એ જરૂરનું છે.

સભ્ય થવા માટેની ઉમેદવારી કરનારમાં એક ખાસ વધુ યોગ્યતાની જરૂર છે. અને તે એ કે ઉમેદવાર કોમવાદથી પર હોવો જોઈએ. એટલે કે ઉમેદવારનું સેવાનું ક્ષેત્ર અમુક કોમનું હિત કરવું અગર સંબંધિત પુરતું સંકુચિત હોવું જોઈએ નહિ. જીલ્લા લો. બોર્ડની સંસ્થા જીલ્લામાં વસતી તમામ કોમોની સંસ્થા છે અને એ સંસ્થાએ કોઈ કોમોનું એક સરખું હિત જાળવવું જોઈએ. જેટલા પ્રમાણમાં ઉમેદવારમાં રાષ્ટ્રવાદનાનો વિકાસ થયો હશે તેટલા પ્રમાણમાં તે કોમવાદથી પર હશે. આવા ઉમેદવારે બધી કોમોનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવો જોઈએ.

(૪) પાછળ પડતી કોમો અને અસ્પર્શ ગણાતી કોમોનાં હિતો પરત્વે લક્ષ આપવાની ઇચ્છા ઉમેદવારમાં હોવી જોઈએ.

લેખના અભિપ્રાય પ્રમાણે ઉપરની યોગ્યતા ધરાવનાર મહદંશે જ સભ્ય થવા માટે ઉમેદવારી કરવી જોઈએ. ઉમેદવાર જો કોઈ રાજકીય પક્ષનો સભ્ય હોય તો તેની પસંદગી

પ્રથમ પક્ષના મોવડીઓ તરફથી કરવામાં આવશે. આવી પસંદગી કરતી વખતે મોવડીઓ ઉમેદવારોની પસંદગી ઉપર બતાવેલી ચોખ્ખતાઓના ધોરણે કામો એવી આશા રાખીએ.

(૨) જુદા જુદા પક્ષો તરફથી પસંદ થએલા ઉમેદવારોએ સુઠણી પ્રચાર કેવી રીતે કરવો:—

આ વિષય સંબંધી આ મંત્રિકામાં સુઠણીને લેખ આપવામાં આવ્યો છે. બની શકે તેા ઉમેદવારે જાને અગર જે પક્ષ તરફથી તેની પસંદગી કરવામાં આવી હોય તે પક્ષના આગેવાનોએ જના તે મત વિભાગનાં મામોમાં જઈ મતદારોની સમા બોલાવવી અને જે પક્ષનો ઉમેદવાર હોય તે પક્ષના સિદ્ધાંતોની સમજ મતદારોને આપવી. મતદારોને કોઈ પણ લાભ આપવી એ મતદારોને અને પ્રજા શાસનનો દ્રોહ કયાં જરાબર છે માટે કોઈએ પણ વ્યક્તિગત મતમાગણી (કેનવાર્સિંગ) ન કરતાં જાહેર રીતે લોકમત કેળવી સમાજો દ્વારા મત માગવાની રીતિનો જરાબર અગ્રહ કરવો જોઈએ.

(૩) સુઠાણના સભ્યની પોતાના મત વિભાગ પ્રત્યેની અને હક્ક પ્રત્યેની ફરજ:—

કેટલાએક સભ્યો એવું માને છે કે જે મત વિભાગ તરફથી તેઓ સુઠાણ અથવા હોય તે મત વિભાગનાં મામોને વધુમાં વધુ લાભ સંરચા તરફથી કેમ અપાવે તે જોવાની તેમની મુખ્ય ફરજ છે. આ માન્યતા જૂલ ભરેલી છે. સુઠાણ પછી દરેક સભ્યની મુખ્ય ફરજ એ છે કે આખા હક્કના બધા ભાગેલું ન્યાયપૂર્વક સંરચા મારફતે દિન કરવું. પોતાના મત વિભાગને વધુ લાભ ખીજા મત વિભાગને અન્યાય કયાં સિવાય આપી શકાય નહિ એ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ. આ પ્રણાલિ અન્યાયી લાભ મેળવવાની કોશિષ કરનાર સભ્ય પોતાની જાતને અને સંરચાને હાજી છે. આવી રીતે કામ કરનાર સભ્યો આ સંરચાને આદર્શ બનાવી શકે જ નહિ. આવા સભ્યને સંરચાના ખીજા સભ્યોએ કડક વિરોધ કરવો જોઈએ.

(અપૂર્ણ)

ડું. પ. દે.

લોકશાળાના સંચાલકોને

૭૦૦ અને તેની ઉપરની વસતિવાળાં ગામની લોકશાળાને લો. બે. ના કમળમાં લેવાનું સરકારે ધોરણુ ફરજી છે, તેથી જે ગામની વસતિ ૧૯૩૧ ની વસતિ ગણતરી પ્રણાલિ ૭૦૦ થી ઓછી હોય પરંતુ અત્યારે ૭૦૦ કે તે કરતાં વધારે થયેલી હોય તેા તેનાં ગામની વસતિની ફરી ગણતરી કરી પટેલ તજાદી તથા મામલતદાર કે મહાવકરીના દાખલા સાથે આગને સપ્ટેમ્બરની ૩૦ થી તારીખ સુધીમાં ચરણ કરવી; કે જેથી એવી શાળા કમળમાં લેવા સરકાર પાસે પરવાનગી માગી શકાય

ડું. ગ. દાકોર.

એ. એ. નિલવારકુલ બોર્ડ મુસ્ત

ઢારના ચેપી રોગ

ગળસુડા, રૂમડા

ગયા અંકમાં ઢારના મેલાસાના રોગનું વર્ણન કર્યું હતું, આ વખતે ઢારના માલી-કને વિશેષ નુકસાન કરનારા ગળસુડા નામના રોગનું વર્ણન કરીશું.

આ રોગ ધણો ચેપી છે. મોખાસાની શરૂઆતમાં એટલે જીભાધારમાં અને મોખા-સાની આખરે એટલે ડીસેમ્બરમાં આ રોગનું જોર વિશેષ હોય છે. જે ગામમાં રોગ ચાલુ હોય તે ગામમાં નવ દિવસ પર્વેન મરણનું પ્રમાણ વધારે હોય છે.

નદીને કિંટિ આવેલાં ગામમાં, નીચાણવાળી જમીન કે ભીનાધવાળી જમીન, જ્યાં પાણીની રેલ આવતી હોય ત્યાં તથા ખામોચીયાંવાળાં પીડમાં ઢેર ચરતાં હોય તેવાં ઢારને શરીરે ઉગ્રધ કે જખમ હોય તે દ્વારા જમીનમાં રહેલાં રોગનાં સૂક્ષ્મ જંતુઓ ઢારના શરી-રમાં ઘળત્ર યદ્ય રોગ ઉત્પન્ન કરે છે.

કયાં કયાં પ્રાણીને આ રોગ લાગુ પડે છે ?

સાધારણ રીતે આ રોગ ભેંસોને થાય છે અને તેમાં પશુ નાની ઉમ્મરનાં પાડિયાં તથા જુવાન ભેંસોને વિશેષ થાય છે. ગાય, બળદ, ઘેઝા, હાથી, ગાંધારાં, ઘેરાં, હુકર, ઉંટ વગેરે પ્રાણીમાં પશુ આ રોગ જોવામાં આવે છે.

રોગનાં લક્ષણ

રોગ ત્રણ પ્રકારે જોવામાં આવે છે.

(૧) સોજ રૂપે હોય તો ગાયું, મળું, જીભ, ગરદન નીચેની આમડી પર સોજો, દેખાય, કેટલાકને આગલા પગે પશુ સોજા ચડે. સોજા પર હાથ મૂકતાં ગરમ જણાય તે તે પર હાથથી દબાવતાં ઢારને દરદ થાય. સૂજ ગયેલી જીભ જૂરા જાંબુઆ રંગની મોં જઢાર રાખે.

(૨) ધાસેન્દ્રિયના સોજ રૂપે-આસ લેતાં ને મૂકતાં મુશીબત પડે અને ગળામાંથી અવાજ નીકળે. નાની વયનાં પાડિયાં યોગ્ય જ કસાકમાં મરણ પામે. નાક ને આંખની આંદરની આમડી જાંબુઆ રંગની દેખાય.

(૩) આંતરડામાં સોજરૂપે-પેટમાં યુકે આવે. ગરડો, ઝાડો, કે આંધરાનાં ચિહ્ન દેખાય. પેશાબ લાલ રંગનો થાય. કોઈવાર ઝાડો પાતળો ને લોહી મિશ્રિત જણાય.

સામાન્ય ચિહ્નો : તાપ ૧૦૫ થી ૧૦૭ ડીગ્રી સુધી વધે, દરદી ધ્રજે, ખોરાક લેતું ને વાગોળતું જાય યદ્ય તથા દુઝણું ઢારતું દુષ્ક મડી જાય. રોગનું જોર શરીરમાં ઘણાં સમય પછી બે કલાકથી ત્રણ દિવસની અંદર ઉપર વર્ણવેલાં ચિહ્ન જોવામાં આવે છે. રોગનાં ચિહ્ન જણાયા પછી ત્રણ દિવસ દરદી પ્રાણી જીવતું રહે તો બચવાની આશા રહે છે.

રોગ અટકાવવાના ઉપાય

રોગ એટલે જાડદી વધતો જાય છે કે ઘણીવાર ઇલાજ કરવાનો અવકાશ રહેતો નથી. સવારે સાંજે તાજું ચરવા ઉડેલું ઢેર સાંજે મરણતોલ માંડું ઘેર આવે અમ્મી ચરવાની જગ્યાએજ રહી જાય. એટલા માટે ઉપચાર કરતાં રોગ અટકાવવાના

ઉપાય વધુ અસરકારક જણાયા છે. ચોમાસા પહેલાં એટલે જુન મહીનામાં, જે મામલા દર વર્ષે આ રોગ જણાતો હોય તે ગામના તમામ ઘરોને રસી મૂકાવી દેવી જોઈએ કે જેની અસર ચોમાસું વીતતા સુધી રહેતી હોવાથી ઘણા ઘરો મોતના મોગાથી ઉગરી જાય છે. રોગ ચાલુ હોય તે ગામના લોકો પશુ નચકના ડાકમરને વેળામર ખમર આપે તો બીજા પ્રકારની રસી મૂકવાથી ઘણા ઘરો જાતી જતા સંભવ છે. કેટલાંક ગામો લોકો ગામને પાદર જાત્રે જાય છે ને ગામના લોકોને ચુકે પેલો ચકાવી તમેની મીઠો નહીં ખાઈનું ફરમાન કરે છે આખું ગામ આ નિયમ પાળી શકતું નથી અને જાત્રે બાધ્યા છતાં રોગ ચાલુ રહે તો જાત્રે આપનારને જાત્રે અસિદ્ધિ બચાવનું પદાનુ મળી રહે છે। માટે આવા વહેગમાં નહીં ફક્ત રોગ અટકાવવાના ઉપાય લેવા જોઈએ

રોગથી મરણ પામેનાં ઘરોને હંડ દટાવના જોઈએ તે-અગર લોકોને ગામને પા-
રજ ગરવા ઘર ઉકેલવા દેવામાં આવશે તો તેના જમદો ફતરાઓ ખેંચી જઈ ગામના તળાવના પાણીને અથવા તો ગામના પાદરની ગોચરની જમીન દૂધિત કરી રોગ ફેલાશે.

રોગી ઘરના ઉપચાર તથા સારવાર

રોગની શરૂઆતમાં ઝાડોને બધકોય હોય તો વિચારતી મીઠું અને તે ન મળે તો દેશી નિમક તોપા ૩૦, ઓગીપો તોરો ૧, સુક તોષા ૧ને, ખાડી સાશોર ગરમ પાણીમાં ઓગાળી તેમાં ૧ ગેર ગોળ ઓગાળી પુખ્ત વયના ઘરોને પાનુ પાડીયા માટે ઉપયોગી પ્રમાણમાં દવા પાત્રી અથવા સવાગેર તેલમાં ૨૦ ટીપા નેપાળાનું તેલ નાખી ખુબ હવાની પાનુ ચુંગાવાટે ગરમ પાણીની પીચકારી મારવો. જમ ફટકડીના પાણીથી ઘેાંઘે સાફ રાખવી.

દરદીની શક્તિ કાયમ રાખવા-બાજરી, ઘઉં કે જુનારના લોટની રામડી બનાવી તેમાં ૧ શેર દેશી દારૂ નાખી પાવે. દારૂ નહીં મળે તો રામડીમાં સુક ને મરી એકેક અધિભ નાખી પાવું. મરી સોજે હોય તો ગરમ હાથે કરી રામડી પાત્રા ઘર ચુગળાય નહીં તેની ખસ કાળજી રાખવી ગામડામાં કેટલાક લોકો સોજા પર કામ દે છે પશુ તેથી દરેક દરદી ખામ લામ થતો જણાતો નથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દર વર્ષે કલાકે કાજ પાત્રાથી સુધ-
રતુ જાય તો પછી લીલી ચાગ, બાફેલી અળખી કે ગુનાગ અવાર નવાર શક્તિ આવતા સુધી આપ્યા કરવા આ રોગથી સાજી થયેનું ઘર ફરીથી આરોગથી પીડાતું નથી.

વિશેષ સૂચના:-માદા ઘરોથી સાજા ઘરોને અલગ રાખવું! તેના બધું મૂલ તથા તેની એકી ચાર દૂર લઈ જઈ બાળી મૂકવા માદા ઘરોને તળાવે પાણી પીવા કે ગોચરમાં ચરવા મોકલવા નહીં કે જેથી તેઓ સાજા ઘરમાં રોગ ફેલાવે નહીં માદા ઘરની કાઠમાં ચુનો ધોળાવવો ને ત્યાં તળાવની જમીન પાણીથી બોલવીને માગી જાય, કચરા માથે દૂર લઈ જઈ બાળી મૂકવી.

આતીશામ હરિશંકર ભટ્ટ

નેટરીનરી સરખન, સરત

જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડની કાર્યવાહી

સુરત જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડ તા. ૨૭-૬-૪૦ ને રોજ શ્રી. કલ્યાણજીભાઈના પ્રમુખપદે મળી હતી, તેમાં થયેલાં કામોની હું છું નોંધ:-

૧. મોતા તા. બારડોલી શાળાના કમ્પાઉન્ડમાં શ્રી. પ્રભાશંકર ભટ્ટે જોડાવેલા કૂવાનું પાણી કડવું નીકળ્યું હોવાથી અને હાતા તે ખેરીંગ કરી સુધારી આપવા ના પારતા હોવાથી ફેલા ચાન્માં ન લેવા બલામણુ. (૨) પ્રેમિડેટ ફંડની યોજના અંગેજી વગોના શિક્ષકને લાગુ પાડી શકાય નહિ એવા ડે. એ. ઈ. ના પત્રની નોંધ. (૩) આમળા તા. વારડોની વસતિ ૭૦૦ ઉપરની હોવાથી ત્યાંની લોકશાળા બોર્ડના કબજામાં લેવા ડી. પી. આઈ. ની પરવાનગી મેળવવા છ. લો. બોર્ડને બલામણુ. (૪) એક વખત દાખલ કરવામાં આવેલાં પાઠ્ય પુસ્તકો ત્રણ વર્ષ સુધી મે. ડી. પી. આઈ. સાહેબની પરવાનગી સિવાય નહિ બદલવા બાબતના સરકારી કરારની નોંધ. (૫) 'શૂનરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ' તરફથી પ્રકટ થયેલા "રમતોના નિયમો" વગેરે શાસ્ત્રીય, અને ગ્રાંથસાઈવાળા હોવાથી તેમજ આખા શૂનરાત ખાટેના નિયમો એકધારા રહે એ જરૂરનું હોવાથી ટવે પછી તે નિયમો દાખલ કરવાનું અને તેની ચોપડી શાળાફંડમાંથી ખરીદવા શિક્ષકોને જણાવવાનું મંજૂર. (૬) 'શૂનરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ, તરફથી જલ્દામાં વ્યાયામ પ્રચારક રોડપા બાબતનો પત્ર, યોજનાની વિનંતો મંગાવવા પર મુસતવી. (૭) ઉમરસાડી તા. પારડોની પટેલ ફળીઆની ખાનગી શાળાને આમ લોગોએ આવેલા શાળા માટે ૧૨૮૮ ચો. ફૂટ જમ્યાયાળા મકાનમાંથી, જે લોકો પોતાને અર્થ પડતા બચાવી લેવા અને જરૂર પડે ત્યારે ખાસી કરી આપવા કબજાવા આપે તો ૧૦૦૦ ચો. ફૂટ જમ્યા રાખી બાકીની વાપરવા આપવી. (૮-૯) દેનામ તા. ચીખડીના મહેતાજી સજવાનજીને તા. ૧૦-૭-૪૦થી અને કોથમડી તા. જલાલપોરના આશી ડાહ્યાભાઈ નારણજીને તા. ૫-૬-૪૦થી પેન્શન ઉપર ઉતરવાની પરવાનગીને બકાલી. (૧૦) જુટવાડા તા. વાલોડની શાળા માટે વર્ધા યોજના ખાતેથી ધડિયાળ આપવાનું મંજૂર. (૧૧) રાનકવા તા. ચીખડીની શાળાના ખાસી રીપેર કામના રા. ૨૪નું અર્થ મંજૂર. (૧૨) શિક્ષકોને શારીરિક તાલીમ આપવા માટે સરકાર તરફથી વલસાડમાં ૬થી ૮ આઠવાડિયા માટે શાળાના સમય બહાર વર્ગ રાફ કરવામાં આવનાર છે તેમાં વલસાડ અને તેની આસપાસની શાળાના ૩૫ વર્ષની અંદરની વયના શિક્ષકોને મોકલવા તથા વ્યાયામનાં સાધનો, મેકાન વગેરે વાપરવા આપવા તથા બધી જાતનો સહકાર આપવાની માગણીને મંજૂરી. (૧૩) ઘોષા વ્યાયામ વર્ગમાં તાલીમ માટે ગયેલા ૮ શિક્ષકો પાછળ થયેલા રા. ૨૪૭-૮-૦ના અર્થને મંજૂરી. (૧૪) મુંબઈ ઉંઘાડા પુરોગામી શિક્ષક સંઘ તરફથી 'પર્યાનત્ર ચે' બંધ કરવા અને તેને બદલે બધાને લાગ મળે તેવી યોજના માટે બલામણુ કરવાનો પત્ર રજુ થતાં આ બોર્ડે આવાજ દિધે બિન્દુથી 'પર્યાનત્ર ચે' બંધ કરેલો હોવાથી અને તેની રકમ પગારના સામાન્ય રીતીજવ પાછળ અર્થવા સરકારને બલામણુ કરેલી હોવાથી સરકાર પત્ર નોંધ લઈ ફત્તેર. (૧૫) રૂપા તા. બારડોલીની શાળા માટે પરજ બાંધવા લોકોને જોઈતી સર્વે નંબર ૧૨૪ અ. ૧ની જમીન-મોંથી ૨ ટુંકા જમીન દેવનું હી મેળવવા અને પરજનું મકાન ચાલસ સરતોએ કબજે લેવા છ. બોર્ડને બલામણુ. (૧૬) બાજપરા (પેથ મદાલ વાલોડ)ના અંગેજી વર્ગ માટે કબાટ વગેરે માટે રા. ૨૦૭નું પુરવણી બજેટથી પ્રાપ્તિ કરવા છ. લો. બોર્ડને બલામણુ. (૧૭) જુદારીની નવી બંધાયેલી સર પી. ડી. શાળાના મકાનમાં અંગેજી વર્ગ માસિક રા. ૨૦૬૧ બાડાથી તા. ૧-૮-૪૦થી ખેસાડવાની પરવાનગી. (૧૮-૧૯) અ. ઓ.સા.ની જીતની તથા ચેરમેન

વધારવા માટે હદવાડા, વાપી ઈલેક્ટ્રીક સપ્લાઈ કંપનીને મંજૂરી આપવામાં આવી (૧૩). મોરારી (તા. પારડી) ગામની નિશાળના મકાન અંગેની જમીન બોર્ડને નામે ચકાવી આપ્યા બાદ મકાનને ન દાવા કબુલત લખાવી લઈ બોર્ડના આજ્ઞાં લેવા સ્કુલ બોર્ડની બધામણ મંજૂર. (૧૪) પારડી તાલુકાના કુન્તેશ્વર મહાદેવ રસ્તા, તથા પારડી બગવાડા બેઈન્ટ રસ્તાને ગામ મહાદેવ નહિ મળવાથી બોર્ડના ફંડમાંથી મેઈન્ટેન કરવા મંજૂરી. (૧૫) ધધાદારી વેરા નાંખવા બોર્ડ તરફથી કમીટી નીમવામાં આવેલી તેનો રીપોર્ટ આવતી મીટીંગ પર મુસ્તવી રાખવામાં આવ્યો. (૧૬) નાના વરાકા (ચોર્ધાસી) ગામે ધોલીસ લાઈન્સનું બંધનું મકાન ખીરમાર હાલતમાં છે તે ચોખ્ખ તપાસ કરી તેણી પડાવી તેની જમીન તથા ખીજ જમીન નીશાળના ડોક્ટરોએની રમતગમત માટે રેવન્યુ ફી આન્ટથી નીમવામાં આવી. (૧૭) ચાંખડી તાલુકાનો પથવાળો મનજી દેવજી બુજરી જવાથી તેની છ મહીનાના પગાર જેટલી મેચ્યુરિટી મંજૂર કરવામાં આવી. (૧૮) હદવાડા મેઈનરોડ ઉપર લુમ પાર્ક ડ્રેઈન બાંધવા રૂ. ૪૭૦૦નું એસ્ટીમેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું (૧૯) અથે સાલ જીલ્લામાં સરકારી આન્ટના ફવાર્ના કમિ હાથ પર લેવામાં આવેલાં તે પૈકી અધુરાં કમિ ઉપર આન્ટ આપવા મે. કલેક્ટર સાહેબને ફરીથી લખવા કરાવ કરવામાં આવ્યો. (૨૦) સાળાઓમાં બહુતાં બાળકોના રમતગમત માટે જમીન માડાથી લેવા સ્કુલબોર્ડ કબુલ નથી તે કરાવને બહાલી આપવામાં આવી (૨૧) એક સમૂહમાં તેમજ છુટક છુટક આવેલા વિસ્તારની બેઝીક સાળામાં ત્રીજી ધોરણ ઉધાકવામાં આવેલું હોવાથી વધારીના ૨૦ શિક્ષકોની જગ્યા માટે કામચલાઉ મંજૂરી આપવામાં આવી અને એ અંગેનો પૂરેપૂરો ખર્ચ સરકારને માટે વરીકે આપવા વિનંતી કરવા કરાવ્યું. (૨૨) જી. લો. બોર્ડના ફવાખાના માટે સપ્ટેમ્બરથી એક વરસ માટે ફવાખાના કમીટીએ નિમવામાં આવી (૨૩) પાલ (ચોર્ધાસી) ગામે નિશાળમાં બહુતાં બાળકો માટે રમત ગમત માટે જમીન મેળવવા કરાવ્યું (૨૪) ગોડધા (માંડવી) ગામે સર પુરસોદમહાસની સરતા ચકાવોની ચોખ્ખાથી નાંખવામાં આવનારી સ્કુલને બોર્ડના આજ્ઞાં લેવા અને જમીન રેવન્યુ ફી કરાવવા કરાવ કરવામાં આવ્યો. (૨૫) જીલ્લામાં ચાલતા આધુર્વેટિક અને યુનાની ફવાખાના માટે ગ્રામ કમીટીએ નિમવામાં આવી. (૨૬) બમરોલી, આધુર્વેટિક ફવાખાનાના વેદ પાસે જીલ્લામાં બેઈન્ટ તાવની ટીકીએ બનાવવા માટે રૂ. ૨૦૦૦નું એસ્ટીમેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું. (૨૭) ચોર્ધાસી તાલુકાના કતારગામના લોકલ બોર્ડ તળાવની જમીન હળવનીએને છાપરાં બાંધવા નામનું બીચુ લઈ સાત વરસ માટે બોર્ડે આપવા કરાવ્યું. (૨૮) દાંડ બંધી અંગે બોર્ડે નીચે પ્રમાણે કરાવ કર્યો:—“મહાસભાવાડી સરકારે તેના અમલ દરમ્યાન મુંબઈ, અમદાવાદ, બારડોલી અને બીજાં રથેજોમાં ધારાસભાની મંજૂરીથી: દાંડબંધી હાખવ કરી હતી. પરંતુ અત્યારની સરકારે એ બંધીની નીતિ અને હેતુના મૂળમાં ધા પર તેવાં પગલાં બધાં છે. તે વરફ આ બોર્ડે પોતાના સખત વિરોધ જાહેર કરે છે. દુર્ભાગ્યે છાકરાપણના દુષ્પરિણામોને અને પાયમાલીને આ જીલ્લાને ઠીક ઠીક અનુભવ થયેલો છે અને ખાસ કરીને દાર તાડીના વ્યસનમાં ફસાયેલી એની પછાત કેમિ આ વ્યસનની ચૂડમાંથી છૂટવા માટે પોત-પોતાના તાલુકાને પણ અત્તર દારબંધી લાગુ પાડવાની માગણી કરી રહી હતી તેવે વખતે સરકારે અખત્યાર કરેલી આ પ્રત્યાધાતી નીતિથી તેમને અને આ બોર્ડને ધણે આઘાત થયો છે અને તેથી બોર્ડે ના. સરકારને આગ્રહપૂર્વક વિનંતી કરે છે કે તેણે દારબંધીને ચૂસતપણે અગત કરવામાં જે કાંઈ કાયદેસરની મુશ્કેલી હાઈકોર્ટના ચૂકાદાને લીધે નડતી હોય તે દૂર કરવા યત્નમાં પગલાં લેવાં અને ધારાસભાએ મંજૂર કરેલી દારબંધીની નીતિ નિષ્પર્વક ચાલુ રાખવી”

અને જાનનો લાભ આપવા હલ્દવાખોડના પ્રમુખ શ્રી. દુર્લભજી દેસાઈને તથા સરત જિલ્લાના ડે. એ. ઈ. સાહેબ શ્રી બટ્ટને તેમના રજા સાથે મદદ કરવા અને વિનિ કરી હતી. શ્રી. દુર્લભજીભાઈ, શ્રી ભટ્ટ અને જધાજી આસિ. ડે. સાહેબોએ સચિતિની બેઠક વખતે હાજર રહીને તેમજ તે પછી જે નિર્ણયો લાંબી ચર્ચાને અતિ લગભગ સર્વાનુમતે કરવામાં આવ્યા તે મુજબ આખા જિલ્લાની શાળાઓની ગોઠવણી કરવાના કામમાં પણ જે તે જીલ્લાના આસિ. ડે. સાહેબોએ ખોડના એ. એ.ને મદદ કરી છે તે માટે એ જણા લાઈઓના તથા કન્યાશાળાના આ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટર કુમારી દેવીબહેનના અને અબારી છીએ. પેટા સમિતિએ જે નિર્ણયો કર્યા છે તે સંગીન શિક્ષણની દૃષ્ટિએ યોગ્ય છે, અથવા તો કામગીરી માટે તે માલ છે એમ સમિતિ માનતી નથી. ફક્ત આપદ ધર્મ તરીકે અને હિંમતના ખટકા સાથે તેને આવી બજાગણો હાથ તરત અંકાધુધીને બને તેટલી હળવી કરવા અને જે જુડીએ આવી પડી છે તે જાંવી શાળાઓ વહેંચાતી ભાગે એ દૃષ્ટિએ જ કરવી પડી છે. અમુક શાળાઓને પૂરતા શિક્ષકો મળે અને અમુક શાળાને છેક જોગ્ય મળે, અમુક ગામોને પાંચ છોકરીઓ તો પૂરાં ધોરણની અને કેટલાક દાખલામાં ખીજાં ગામોને ફરિયાદ કરવાનું કારણ મળે એવી જરા વધારે પડતી અને નજીક નજીકની શાળાઓ તથા ખીજા અનુકૂળતાઓના લાભ મળે અને કેટલાક ગામોને ૪-૫ ગાઈલ કાંપ્યા સિવાય પૂરાં ધોરણની શાળા નહિ મળે તેવી વિસંગતતા દાખલાને રાકત તેટલો મજલ પેટાસમિતિએ આ બજાગણો કરવી વેળાં કર્યો છે. જે બજાગણો કરવામાં આવી છે તે હવે પછી રફૂત ખોડમાં રજુ કરવામાં આવશે અને અને તે પછી તેનો અમલ થશે. દરમિયાન આ બજાગણો સંબંધમાં ઉપક્રાં દૃષ્ટિગિન્દુ ધ્યાનમાં રાખી રચનાત્મક સૂચનાઓ આજકારણે મળવામાં આવશે.

સમિતિની ભલામણો.

શિક્ષકાની તંગીને અને ઉપક્રાં ધોરણની ગામણીને હલ તરત પહેંચી વળવા માટે અને જ્યાં જામો વચ્ચે લાગણાનું પ્રમાણ બને તેટલું જાળવી રાખવ તે દૃષ્ટિ ધ્યાનમાં રાખી જિલ્લાની શાળાઓ માટે નીચેની ભલામણો કરવામાં આવે છે:—

(૧) જે કન્યાશાળાવાળાં ગામોમાં શિક્ષક બચારી રાખવ એમ હોય ત્યાં ત્રણ ધોરણ સુધીનાં ધોરણો મિત્ર-એટલે છોકરા છોકરીનાં ભેગાં-ગાખાં.

(૨) જે કન્યાશાળાઓમાં યોગ્ય સામાન્ય ધોરણ સુધીની વિદ્યાર્થીનીઓની સરાસરી હાજરી ૨૦ કરતાં ઓછી હોય તેવી કન્યાશાળા આવતા વર્ષથી બંધ કરવી એટલે કે તેનાં ઉપક્રાં ધોરણો પણ છોકરાની શાળા સાથે જોડી દેવાં

(૩) આજકારણમાં નવાં નામો ચાલુ વરસે તા. ૩૦-૯-૪૦ સુધી, અને આવતા વર્ષથી ૩૧મી જુલાઈ સુધીનાં દાખલ કરવાં.

(૪) જે શાળામાં ૭૫ સંખ્યા અને સરાસરી હાજરી ૬૦ હોય ત્યાં બે શિક્ષકો રાખવા પરંતુ આ નિયમ સામાન્ય રીતે ફર્ટ થ્રેડ શાળાને લાગુ પડ્યો નહિ.

(૫) ફર્ટ થ્રેડ શાળામાં ૧૨૦ સંખ્યા અને ૬૦ હાજરી હોય ત્યાં ત્રણ શિક્ષકો રાખવા.

સમિતિ નિમવામાં આવે છે.

સદરજુ સમિતિએ કેળવણી ખાતાના અમલદાર પાસેથી વિનવે મેળવી પાતાનો રિપોર્ટ ત્રણ માસમાં ખોડ સમક્ષ મૂકવો. અને સદરજુ રિપોર્ટ આવે ત્યાં સુધી સદરજુ કામ મુલતવી રાખવામાં આવે છે.

૧ ચેરમેન સાહેબ. ૨ વાઈસ ચેરમેન સાહેબ. ૩ શ્રી. દિયરભાઈ નાગરજી. ૪ શ્રી. બાલુભાઈ માળીદાસ. ૫ શ્રી. નરગિયા હર્સનમિયા. ૬ ડૉ. કમલકાંત મહેતા. ૭ શ્રી. લલુભાઈ હરિભાઈ પટેલ.

(૬) એક મહિની અદર આવતી એક કરતા વધુ એક જાનની ફરજિયાત રાખા તેના મુજબ જોઈ શકાય તેવા બધા કરવી

(૭) સામાન્ય રીતે એક ફરજિયાત શાળાથી બે માસના અતરમાં આવતી ત્રણ મેકન્ડ એક શાળામાં ફરજિયાત તથા ઉચ્ચ શાળામાં ઉચ્ચતર નહિ

(૮) મુખ્ય શાળા તાબેના જે વર્ગમાં સરખમી દરજી ૨૦ કરતા ઓછી હોય તેના વર્ગ બધા કરવી

(૯) શિક્ષણની સગીનતા માટે પ્રવાસી શિક્ષકની પ્રથા હવેથી બધા કરવી અને ૨૦થી ઓછી હજાર નહિ હોય તેવી શાળા માટે રથાથી શિક્ષક આપવો

ઉપથી જનામલેના પરિણામ નીચે જણાવ્યા મુજબ આવે છે —

૭૫ સંખ્યા અને ૬૦ થી ઓછી હાજરીને લીધે ૧ શિક્ષક કમી

થવાને લાયક શાળાઓ

પારસી તાલુકો

(૧) કુમરી બેરવાડ (૬૭ ૧) (૨) ગોળા (૭૫-૩૬ ૬) (૩) કોપરથી (૭-૪૬ ૫), (૪) પાગડી ઉર્ડુ (૬૭ ૪૫ ૪) (૫) મનવ વ કોળી (૬૩-૩૬ ૨), (૬) મુખનાવ (૭૦-૩૭ ૮) (૭) ભદેલી આય (૬૦-૩૧ ૬), (૮) ધોનાથ (૫૦-૩૧ ૪) (૯) દોરા (૬૬-૪૧) (૧૦) ભદેલી જાનાના (૬૩-૩૭ ૫), (૧૧) દાતી (૭૫-૪૪) (૧૨) કામજી લુકેડ (૭૦ ૩૩ ૭), (૧૩) કાવાડી (૬૬-૪૧ ૨) (૧૪) મગો કુમરી (૮૩-૫૩ ૫), (૧૫) મેહ (૬૫ ૪૬ ૫) (૧૬) પીલા (૭૬-૭ ૫૫ ૫), (૧૭) પરડી પારનેતા (૭૪-૩૫ ૧), (૧૮) સેમી (૭૫-૫૨ ૪) (૧૯) સોનાડા (૬૮-૪૨,૪)

ચીખલી તાલુકો

(૧) પીપલગમાણ (૭૭ ૫૦ ૪) (૨) મજાગ (૮૩-૫૦ ૬) (૩) હોડ (૭૧-૪૫ ૦), (૪) મનધાડા (૬૫-૪૬ ૬) (૫) ધેન (૫૭-૩૪ ૨) (૬) માલકપોર (૮૧-૫૫ ૮) (૭) રાનવેરી કાથા (૬૮-૪૫ ૬), (૮) બોડાક (૬૦-૩૭ ૬), (૯) પીપલગમાણ (૬૫-૩૮ ૮), (૧૦) આનીપોર મુમસાની (૬૮ ૪૧ ૬) (૧૧) ગામજીવેન (૭૨-૪૯), (૧૨) વકામ (૭૬ ૪૭ ૧) (૧૩) ધેકરી (૭૧-૪૮ ૫), (૧૪) રીસેદા (૭૧-૪૫ ૧), (૧૫) ચીખલી ઉર્ડુ (૫૭-૩૫ ૩), (૧૬) ચાના ઉર્ડુ (૫૫-૩૬ ૬) (૧૭) દાલુગામ ઉર્ડુ (૭૦-૪૫ ૬),

જલાલપોર તાલુકો

(૧) મીલપોર (૬૮-૪૮ ૬) (૨) કોતા (૬૪-૪૩ ૨), (૩) કોરાડ (૭૦-૫૧ ૨) (૪) ગોલધરા (૫૭-૪૨ ૭), (૫) પારડી (૭૭-૫૬ ૨), (૬) સદાવા (૬૬-૫૮ ૬), (૭) ટોળા (૬૩-૪૮ ૬) (૮) બેરગામ ઉર્ડુ ૫૫-૬) (૯) અડત (૬૮-૫૩ ૮), (૧૦) જૂનાઈગામ (૬૮-૪૫ ૨) (૧૧) કોતવા (૭૪-૪૮ ૮)

માંધી તાલુકો

(૧) અગવસાડી (૫૮-૪૩ ૪), (૨) ધાંડી (૬૮-૩૬ ૬), (૩) કરગ (૫૪૮-૩૭) (૪) માડવી ઉર્ડુ (૬૧-૪૫ ૧), (૫) પુના (૬૪-૪૨ ૨) (૬) તરસાડી (૭૬-૪૮ ૮) (૭) વરેડી ઉર્ડુ (૫૭-૪૨ ૬)

વાલોડ મહાલ (૧) બેડકુવા (૬૧-૪૫ ૨)

• પહેલાં આંખડા વિદ્યાર્થી સંખ્યાનો અને બીજા હાજરીનો છે

ખારડાલી તાલુકો

(૧) અશ્વ (૬૭-૪૬.૪), (૨) દેલવાડા (૬૫-૪૨.૫) (૩) રવા (૬૧-૪૭.૫), (૪) નીચત (૬૫-૪૬.૪), (૫) એન્વાડ (૫૧-૩૯.૩), (૬) સીંગોદ (૬૬-૪૩.૯), (૭) ઝોરગામ (૬૦-૪૧.૬), (૮) ઉવા (૬૩-૫૫.૫), (૯) વડવાળીયા (૭૫-૫૩.૫), (૧૦) વાંઝાનેર ઉર્ફ (૬૩-૪૬.૫).

ચોર્ધાસી તાલુકો

(૧) અઠવા (૬૭-૪૯.૧), (૨) હાપસભા (૬૪-૫૨.૭), (૩) દેલવાડા (૫૬-૪૧), (૪) ખમેદ (૭૧-૪૯.૬), (૫) સીંગણુપોર (૬૮-૪૯.૭), (૬) હોંબેર (૭૬-૫૦.૫), (૭) લાટલાઈ (૬૬-૩૮.૮) (૮) બેસાણ (૭૩-૪૪.).

ઝોરપાઠ તાલુકો

(૧) ઝાઝોર લવાણ (૬૦-૪૧), (૨) ભાંકુત ૬૯-૪૬.૯), (૩) ઝોરપાથ (૬૫-૪૭.૫) (૪) કુદીઆણા (૬૨-૪૨), (૫) સરોત્રી (૬૮-૫૦.૮), તબાદ (૫૫-૩૪.૬), (૭) તેનાવી રાંગ (૭૫-૫૩.૮).

સંખ્યા હાજરી વધે નહીં તે શિક્ષક ઘટાડવા યોગ્ય શાળાઓ

પારડી તાલુકો

(૧) બ્રાહ્મણ કરવા (૯૫-૫૫.૩), (૨) પલસાણા મુખ્ય (૧૨૫ ૭૪.૪), (૩) પારડી તાલુકા સ્કૂલ (૪૩૪-૨૫૫.૫), (૪) પારડી કન્યા (૩૦૫-૧૯૨.૭), (૫) રેલ્લાર (૨૦૭-૧૨૩) (૬) સોનવાડા (૧૧૨-૭૯.૨), (૭) દુધવાડા (૧૧૩-૮૦.૩), (૮) હુમરસાડી મુખ્ય (૧૩૭-૭૬.૩), (૯) ઉદવાડા (૧૨૪-૭૯.૪), (૧૦) વચાર (૨૦૩-૧૩૨.૭), (૧૧) વાપી મુખ્ય (૩૩૭-૨૧૩.૭).
વલસાડ તાલુકો

(૧) ભગોદ (૯૩-૫૧) (૨) ભાગ્યા ખુર્દ (૧૦૨-૯૩), (૩) ભાગમ (૧૦૨-૭૩.૭), (૪) હરવાડા (૧૧૫ ૭૭.૧), (૫) ધરાસણા (૧૬૨-૧૦૦.૧) (૬) ઝોરગામ (૧૦૫-૭૨.૫), (૭) દલિયા (૧૦૪-૭૧.૭) (૮) કલવાડા (૧૦૭-૬૨.૮), (૯) મગોદ (૧૨૫-૮૦), (૧૦) મોગરાવાડી (૧૧૮-૭૭) (૧૧) તીથન (૧૦૭-૬૯.૬), (૧૨) ઊંઝાચ લુદાર ફલીયા (૧૬૫-૭૭.૭), (૧૩) વલસાડ પારડી (૧૨૭-૭૯.૨), (૧૪) વાધરેય (૧૨૧-૭૮.૫), (૧૫) વલસાડ મુખ્ય (૪૦૦-૨૫૪.૬), (૧૬) વલસાડ આંચ કન્યા (૨૦૯-૧૩૧.૧), (૧૭) વલસાડ ઉર્ફ મુખ્ય (૯૭-૬૮.૫).

ચીખલી તાલુકો

(૧) રાનકુવા (૧૫૫-૧૦૧.૧), (૨) તલાવચોરા (૧૭૪-૯૯.૯), (૩) ખાપરીયા (૧૦૩-૬૫.૨), (૪) ટીકન (૧૧૦-૭૫.૨), (૫) વાંઝણા (૧૦૬-૫૮.), (૬) કાંમવદ ઉર્ફ (૫૭-૪૦.૯), (૭) જોગવાડ ઉર્ફ (૬૪-૫૧.૩)

જલાલપોર તાલુકો

(૧) અંધામા મુખ્ય (૨૪૫-૧૬૯.૯), (૨) અંજાડા (૧૦૯-૬૯.૨), (૩) સરીરોસન મુખ્ય (૨૧૪-૧૪૭.૨), (૪) અચેલી (૧૨૪-૮૫.૨), (૫) ઝોંબેર (૧૫૫-૧૧૨.૭), (૬) દાંડી (૧૯૬-૧૧૪), (૭) ઝોર (૨૦૦-૧૪૨.૪), (૮) કલમા (૧૨૩-૮૧.૭) (૯) કલયાણ (૧૦૨-૮૦.૫), (૧૦) મોગાર (૧૧૩-૭૭.૨), (૧૧) મુનસાડ (૧૭૧-૧૦૨.૮), (૧૨) નાવર (૧૦૭ ૭૮.૬), (૧૩) કુંભાર ફલીયા (૧૧૯-૯૧.૩), (૧૪) ઝોંબર (૧૨૫-૮૪.૧), (૧૫) સરીમુકરમ (૧૧૬-૬૨.૮), (૧૬) અહગામ (૧૧૫- ?), (૧૭) ઇન્દાપોર (૧૦૫-૭૭.૨), (૧૮) ખડમુખા મુખ્ય (૧૦૬-૭૦.૪), (૧૯) સાવેજ (૧૧૯-૬૮.૭).

માંડવી તાલુકો

(૧) બહુધાન ઉર્ફ (૭૩-૫૮.૨), (૨) માંડવી મુખ્ય (૨૩૨-૧૪૦.૭).

બારડોલી તાલુકો

(૧) અડોલી (૧૧૫-૮૬-૪), (૨) અંબેડી (૯૬-૬૮ ૩), (૩) કોડા (૨૮૧-૧૭૮), (૪) કોડા કન્યા (૨૫૭-૧૭૨ ૪), (૫) ખેજ પારડી (૧૩૩-૭૨ ૬), (૬) લાખણપોર (૯૫-૭૪.૯), (૭) મહેકપોર (૧૦૭-૭૮.૧), (૮) તરશેણ (૧૦૮-૯૦.૬), (૯) સુપા (૧૪૫- ?) (૧૦) વાંકાનેર કન્યા (૧૦૩-૮૧.૯), (૧૧) વગડ મુખ્ય (૧૮૭ ૧૦૨.૮), (૧૨) વગડ કન્યા (૧૩૩-૮૮ ૭).

ચોર્યાસી તાલુકો

(૧) આમવા (૧૦૦-૬૧ ૮), (૨) અમરેલી (૧૦૧-૫૦.૫), (૩) બાણ મુખ્ય (૯૮-૬૨ ૮), (૪) ભાટપોર (૧૦૦-૭૯ ૪), (૫) ભેરતાન (૯૯-૬૨ ૨), (૬) કંડિયા (૧૦-૭૩-૫), (૭) કતારપામ કન્યા (૧૫૨-૧૦૪.૧), (૮) અગવાસા (૧૦૩-૬૭ ૬), (૯) મોટાવગાઠા મુખ્ય (૧૫૯-૧૦૭.૫), (૧૦) પાપ (૧૭૬-૧૧૨ ૧), (૧૧) વાંજ (૧૦૧-૬૧.૯), (૧૨) મોટીવેડ (૧૧૪-૮૭), (૧૩) વેસુ (૯૪-૭૧ ૭), (૧૪) કપડેયા ઉર્ફ (૧૦૩-૭૧.૭), (૧૫) છુડીયા (૬૧-૪૯ ૯), (૧૬) દામડા (૧૬૫-૧૦૮.૪), (૧૭) કોઠાવી ઉર્ફ (૭૬-૫૨ ૧), (૧૮) એકેશ ઉર્ફ (૭૪-૫૩ ૫).

ઝોરપાડ તાલુકો

(૧) અઝાનજી (૭૮-૪૯), (૨) અંબેડા (૧૧૦-૮૦ ૭) (૩) અણીતા (૬૭-૪૮.૯), (૪) અરબોધન (૧૧૫-૮૩ ૪), (૫) દોલેજી (૧૦૦-૬૨.૪), (૬) ગોધાજી મુખ્ય (૯૭-૬૬), (૭) કરમલા (૭૭-૪૯ ૪), (૮) કર્ન (૨૦૪-૧૦૫), (૯) કીમ (૧૧૮-૭૪ ૧), (૧૦) ઝોરપાડ કન્યા (૧૧૩-૬૦), (૧૧) પરીઆ (૧૦૬-૬૨.૮), (૧૨) પીંગરત (૧૧૧-૬૮.૧).

૨૦ થી ઓછી હાજરીને લીધે બંધ થયા ચોથા શાળાઓ અને વર્ગો

પારડી તાલુકો

(૧) ચીમ કચ્છ (૩૯-૧૮ ૬), (૨) ચીવવ (૩૩-૧૫.૬), (૩) મેરાઈ (૩૬-૨૧.૪), (૪) પરવાસા (૪૫-૨૦), (૫) તીથરા વર્ગ (૩૦-૧૪ ૮), (૬) સમવાન (૪૧-૧૯.૧) (૭), સરોપી (૩૬-૨૦.૯), (૮) કુંતા કલાસ (૩૧-૧૬.૮), (૯) ચણેદ કલામ, (૩૩-૧૮.૫)

વલસાડ તાલુકો

(૧૦) બહેલી નવાપુરા, (૩૫-૧૯.૭), જુજવા (૩૯-૧૫ ૩), (૧૨) વાધવધરા (૩૬-૨૨.૧).

ચીખલી તાલુકો

(૧૩) ચરી કલાસ (૩૪-૨૧).

જલાલપોર તાલુકો

(૧૪) એથાજી કલાસ (૧૮-૧૪.૮) (૧૫) ડકલાઈ કલાસ (૨૪-૧૫ ૭)

માંડવી તાલુકો

(૧૬) આળા કલાસ (૪૦-૨૧.૭), (૧૭) મવાળી કલાસ (૩૨-૧૭ ૩), (૧૮) કોસાડી (૩૮-૨૦.૪), (૧૯) અત્રોવી કલાસ (૪૦-૧૮ ૮), (૨૦) અમણકુવા કલામ (૩૪-૧૫.૯).

વાલોડ મહાલ

(૨૧) કણ્વજેડ કલાસ (૩૧-૨૨.૪), (૨૨) નવાઈળીઆ કલાસ (૩૦-૧૮-૮).

બારડોલી તાલુકો

(૨૩) સમથાજી કલામ (૩૫-૨૧.૭), (૨૪) કંઠાળી કલામ (૩૦-૧૫.૪), (૨૫) રામપરા કલામ (૩૩-૨૦.૩), (૨૬) છીના કલાસ ૩૩-૨૨.૬).

ચોર્યાસી તાલુકો

(૨૭) ભીમસાં કલાસ (૩૩-૨૦.૭), (૨૮) પંચવટ (૩૧-૧૯.૯), (૨૯) દીંગરવા (૨૫-૨૦.૩) (૩૦) જુનાગામ કલાસ (૨૯-૧૨.૪), (૩૧) સામરોદ કલાસ (૨૬-૨૦.૬).

ઝોરપાડ તાલુકો

(૩૨) સેલત કલાસ (૩૧-૨૧.), (૩૩) ઇસનપોર કલાસ (૩૬-૧૮.૫) (૩૪) જીજોદ કલાસ (૪૨-૨૦.૨), (૩૫) ઘાંડી કલાસ (૩૮-૧૮.૪), (૩૬) સેગવા કલાસ (૩૩-૧૮.)
કન્યાશાળાનાં નીચલાં ધોરણો મુખ્યશાળા સાથે જોડીને એક શિક્ષક બચાવવા યોગ્ય.

પારડી તાલુકો

(૧) પરીઆ કન્યાશાળા (૧૧૬-૬૨.૭), (૨) ઉમરસાડી કન્યાશાળા (૮૬-૫૨.૩).

વલસાડ તાલુકો

(૩) અખાગા કન્યાશાળા (૭૬-૩૫.૨), (૪) કોસંબા કન્યાશાળા ૧૦૮-૭૩), (૫) ભદેલી કન્યાશાળા (૫૦-૨૬), (૬) ઉંદડી કન્યાશાળા (૧૦૮-૭૫.૭), (૭) વલસાડ ઉડું કન્યા (૭૫-૩૪.૧).

ચીખલી તાલુકો

(૮) એધળ કન્યાશાળા (૬૩-૩૮.૯), (૯) ગજુદેવા કન્યાશાળા (૧૦૧-૬૧.૬), (૧૦) એરગામ કન્યાશાળા (૮૬ ૬૧.૬)

જલાલપોર તાલુકો

(૧૧) અમલસાડ કન્યાશાળા (૮૭-૩૫.૯), (૧૨) ગટાઇ ઉડું (૮૭-૫૨.૮), (૧૩) કહોલી કન્યાશાળા (૧૧૮-૭૧.૮), (૧૪) કાલીઆગાડી કન્યાશાળા (૬૪-૫૧.૨), (૧૫) ખરસાડ કન્યાશાળા (૯૨-૫૫.૭), (૧૬) મંદિર કન્યાશાળા (૬૪-૩૬.૧), (૧૭) સિલોદ્રા કન્યાશાળા (૯૯-૬૬.૧), (૧૮) ખડમુખા કન્યાશાળા (૭૧-૫૪.૭).

માંડવી તાલુકો: (૧૯) ગજુધાન કન્યાશાળા (૧૧૯-૮૬.૩)

ખારડોલી તાલુકો (૨૦) અંબેડી કન્યાશાળા (૮૧-૫૫.૮), (૨૧) મોતા કન્યાશાળા (૧૧૪-૮૧.૫), (૨૨) પુણી કન્યાશાળા (૮૩- ?).

ચોર્યાસી તાલુકો (૨૩) જાણ કન્યાશાળા (૬૯-૪૩.૫), (૨૪) મોટા વરાજ કન્યા (૪૪-૩૬.૩).

ઝોરપાડ તાલુકો (૨૫) ગોયાણુ કન્યાશાળા (૫૭-૨૫.૨)

૨૦ થી ઓછી હાજરીને કારણે આવતે વર્ષે બંધ થવા યોગ્ય કન્યાશાળાઓ.

પારડી તાલુકો

(૧) પલસાણા કન્યાશાળા (૨૩- ?), (૨) વાધજીપા કન્યાશાળા (૩૫-૧૯.૫).

ચીખલી તાલુકો

(૩) એધળ કન્યાશાળા (ધા. ૪ થી ૭ સુધી સંખ્યા ૧૯)

ઝોરપાડ તાલુકો:—(૪) ગોયાણુ કન્યાશાળા.

એક માધ્યમ અંદરની ફરદ એક શાળાઓ

(૧) પુણી અને લાખજીપોર, (ખારડોલી તાલુકો) (૨) સુમતાનપોર અને કલયાણુ,

(૩) સામેજ અને ઇચ્છાપોર, (૪) અમલસાડ અને સરીરોદાન. (જલાલપોર તાલુકો)

કલ્યાણુજી વિ. મહેતા.

પ્રમુખ, પુનર્બંધના સમિતિ.

તા. ૧૧ મી અને ૧૨ મી મે સને ૧૯૪૦ના રોજ સુરતમાં મળેલી ગુજરાત વિભાગની પરિષદે પસાર કરેલા ઠરાવો.

૧. આ વિભાગના રચાનિક સ્વરાજ્યના ક્ષેત્રમાં કામ કરતા નીચેના અમગણ્ય કાર્ય-કર્તાઓના દોષગીરી બરેલા અવસાનથી પડેલી ખોટ અને શોકની નોંધ આ પરિષદ બારે ભાગણી સાથે લે છે.

૧. શ્રીયુત બળવંતરાય પ્રમોદગણ કાકોડ, ૨. શ્રીયુત બાઈલાલ સારાભાઈ પટેલ, ૩. દિવાન બડાદુર નર્મદાચંદ્ર દેવચંદ્ર મહેતા, ૪. દિવાન બડાદુર મોતીલાલ ત્રીકમલાલ શાહ, ૫. શ્રીયુત દરિબાઈ ઝવેરભાઈ અમીન, ૬. શ્રીયુત નાથુભાઈ ગુલામખાન દેસાઈ.

પ્રમુખ રચાનેથી

સર્વાનુમતે મંજુર

૨. સન ૧૯૩૬ની લોકલ સેલ્ફ ગવર્નમેન્ટ કમિટીએ તેમના રિપોર્ટના પેરા ૧૩૧ અને ૧૩૨ માં યુક્ત મતાધિકાર સંબંધી કરેલી ભલામણ સાથે આ પરિષદ સંમત થાય છે અને તે ભલામણને અમલમાં મુકવા જરૂરી પગલાં લેવા સરકારને આમંત્ર કરે છે.

પ્રમુખ રચાનેથી

સર્વાનુમતે મંજુર

૩. આ પરિષદ એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે જે સમાસદો મ્યુનિસિપાલિટીનું સેલ્ફ જે વર્ષમાં કર બરવાનો હોય તે વર્ષ દરમિયાન બરે નહિ, તો તેમને નોટીસ આપવાની જરૂરીયાત સિવાય આપે આપ ડીસ્કોન્સીડર કરી તેમની જગ્યા ખાલી કરાવવી જોઈએ. પરંતુ બીજી બાગતનું લેણું હોય તો તેમને લેણા સળખીની ખબર આપ્યા આજ તથા ગામ પંચાયત ડીસ્કોન્સીડરેશનને અગત્ય થયે જોઈએ. આ પરિષદ એકઠી કક્ષમાં તે પ્રમાણે સુધારવાને સરકારને વિનંતી કરે છે.

દરબારત મુકનાર:—શ્રી. જી. ડી. સરૈયા, સભ્ય, સુરત મ્યુનિસિપાલિટી,

ટેકા આપનાર:—શ્રી. એમ. સી. દિવાન, ચેરમેન રે. કમિટી, સુરત મ્યુ.

સર્વાનુમતે મંજુર

૪. મત આપવાની પદ્ધતિ વહેંચણીની (Distribution) રહેશે અને જ્યાં લગતી વળમતી સંરચાનિક સંરચા દરાવશે ત્યાં દરેક માણસને જોડવા મત આપવાનો હક્ક છે તેટલા મત તે આપશે એવી “કાંઠે કમિટી”ની ભલામણને આ પરિષદ સર્વાસે સ્વીકારે છે.

આ પરિષદ વધુમાં એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે આ ભલામણનો અગત્ય કરવા સરકારે જરૂરી પગલાં લેવાં જોઈએ.

પ્રમુખ રચાનેથી

વધુ મતે મંજુર

(એકજ વિરૂધ્ધ મત)

૫. “કાંઠે કમિટી”ની ભલામણ પ્રમાણે જાહેર ઉપયોગનાં સાધનોની સંરચાઓ Utility Concerns પોતાના હસ્તક લેવા રચાનિક સંરચાઓને ઉત્તેજન આપવા આ પરિષદ સરકારને આમંત્ર કરે છે.

દરખાસ્ત મુકનાર—શ્રી. સારાભાઈ જોશીસાહેબ દાદીપારેખ, સભ્ય અમદાવાદ મ્યુ.

ટેકા આપનાર—શ્રી એસ. વી. વેરા, સભ્ય, સુરત મ્યુ.

સર્વાનુમતે મંજુર

૬. ઈન્ડિયન ટેક્સેશન ઇન્કિવાયરી કમિટી અને સને ૧૯૩૬ની જોખમે લોકલ સેફ ગવર્નમેન્ટ કમિટી બંનેએ બજામણ કર્યા મુજબ સરકારે એન્ટરટેઇનમેન્ટ અને બેરીંગ ટેક્સ યુરેપુરો સ્થાનિક સંસ્થાઓને સુપરત કરવો જોઈએ એવો આ પરિપત્તો અભિપ્રાય છે.

પ્રમુખ સ્થાનેથી

સર્વાનુમતે મંજુર

૭. આ પરિપત્તો એવો અભિપ્રાય છે કે વીજળીના બજાના વખતે ઉપરની ડ્યુટી ઉપરના સરચાર્જની ચોક્કસ બચતમાંથી મળતી આવકના પચાસ ટકા સરકારે દરેક સ્થાનિક સંસ્થાને આપના જોઈએ કારણ કે સ્થાનિક સંસ્થાની આ આવક માટેની માંગણી પણ ઈમિટીએ થોડી ગણી છે.

પ્રમુખ સ્થાનેથી

સર્વાનુમતે મંજુર

૮. મારકેટ અંગેની આવક ફાર્મા મઆડ઼ સીરમથી ડીસ્ટ્રીક્ટ અને બરો મ્યુનિસિપલિટી વસુલ કરી શકે એ આદાયથી કમરો સુધરવાનું હાથ ધરવા આ પરિપત્ત સરકારને બજામણ કરે છે.

દરખાસ્ત મુકનાર—શ્રી. હીરાભાઈ વ. દેવાઈ, પ્રેસીડેન્ટ મોગસા મ્યુ.

ટેકા આપનાર—મીસીસ પારોજબાનુ જી. સોરાજી મહેતા, સભ્ય, ગોધરા મ્યુ.

સર્વાનુમતે મંજુર

૯. જોખમે ડીસ્ટ્રીક્ટ મ્યુનિસિપલ એક્ટ અને જોખમે મ્યુનિસિપલ જરોલ એક્ટના પ્રકરણ ૮ની તમામ કલમો વિતાની ઘાતના ઉપાય સહીનની દોષ, ટર્મીનલ ટેક્સ ઓક્ટ્રોપની રકમ વસુલ કરવામાં લાગુ પડી શકાય તે પ્રમાણેનો એક્ટમાં સુધારો કરવાની પરિપત્ત સરકારને બજામણ કરે છે.

પ્રમુખ સ્થાનેથી

સર્વાનુમતે મંજુર

૧૦. સને ૧૯૦૧ ના જોખમે ડીસ્ટ્રીક્ટ મ્યુનિસિપલ એક્ટની કલમ ૧૪૯ તથા ૧૯૨૫ના જોખમે મ્યુનિસિપલ જરોલ એક્ટની કલમ ૧૮૪ માં જણાવ્યા પ્રમાણે ગીચ વસ્તી સંબંધીની સત્તા જે મ્યુનિસિપલિટીઓમાં હોય એવીશર રાખતા હોય તે મ્યુનિસિપલિટીઓને ખાસ આપવી જોઈએ એવી આ પરિપત્ત સરકારને બજામણ કરે છે.

વળી આ પરિપત્ત સુચના કરે છે કે ડીસ્ટ્રીક્ટ મ્યુનિસિપલિટીઓની બાબતમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ કરવો જોઈએ:—

૧. ગંદા અને ગીચ લતાઓની સફાઈ માટે નિયમિત તપાસ,

૨. આ તપસના સરકારને મોકલવાના સામ્પલિક રિપોર્ટ.

૩. અનારોગ્ય મકાનોને બંધ કરાવવાં,

૪. મકાનો તોડી પડાવવાં,

૫. તોડવાના અને જાંધ કરવાના હુકમો સામે ખાસ દ્રીમ્યુનલને અપીલ.

૬. જાંધ કરાવવા કે તોડી પાડવા માટે બદલા રૂપે કંઈપણ રકમ આપવા મ્યુનિસિપાલિટીઓને ફરજ પાડવી નોંધ્યો.

દરખાસ્ત મુકનાર:—ડૉ. એ. એન. વખારીઆ, વાઈસ પ્રેસીડેન્ટ, અમદાવાદ મ્યુ.

ટેકો, આપનાર:—શ્રી. સારાખાઈ સી. કાશીપારેખ, સભ્ય, અમદાવાદ મ્યુ.

સર્વાનુમતે મંજૂર

૧૧. આ પરિપદ ઝોવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે ગંદા અને ગીચ લત્તાઓની રુકાઈ અને ગરીબોને વસવાટ આપવાના કાગળાં સરકારે મ્યુનિસિપાલિટીઓને ઉપર ધીરજી માદ કરવી નોંધ્યો, ખાસ ઓછા દરે લોન તથા સેનીટરી ગ્રાન્ટ આપવી નોંધ્યો, નેમજ બ્યાં મળી શકે ત્યાં ગરીબોના મકાનો બાધવા માટે જમીન મફત અથવા નહતવા દરે મ્યુનિસિપાલિટીઓને આપવી નોંધ્યો અને મકાનોની ચોજનામાં ખોટ આપતી હોય તેના ૫૦ ટકા ગ્રાન્ટ તરીકે આપવા નોંધ્યો.

પ્રમુખ સ્થાનેથી

સર્વાનુમતે મંજૂર

૧૨. આ પરિપદ ઝોવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે જાહેર પ્રજાને મગાડ આપવા માટે તથા મ્યુ. એક્ટના બીજા હેતુઓ પાર પાડવા માટે મ્યુનિસિપલ રિસ્ટારી સજા મોર્બિલિટી માલિકી મ્યુનિસિપાલિટીની હોવી નોંધ્યો.

પ્રમુખ સ્થાનેથી

સર્વાનુમતે મંજૂર

૧૩. આ પરિપદ ઝોવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે મ્યુનિસિપલ હક્કમાંની સરકારી જમીન જે સરકારને જરૂરી ન હોય અને મ્યુનિસિપાલિટીને જાહેર હેતુ ખાતર જરૂરી હોય તે મ્યુનિસિપાલિટીને સુપરત કરી નોંધ્યો.

પ્રમુખ સ્થાનેથી

સર્વાનુમતે મંજૂર

૧૪. આ પરિપદ માનપૂર્વક સરકારને આમદ કરે છે કે લોકમ સેલ્ફ ગવર્નમેન્ટ કમિટીએ તેમના રિપોર્ટના પેરા ૧૨૪માં જણાવેલું ક્યાં મુજબ સ્થાનિક સંસ્થાઓને લોન મંજૂર કરવાની જાગ્યતમાં જે વિધિ કરવાનો નિર્દેશ કર્યો છે તે સરકારે સીકરવો નોંધ્યો; કારણ કે તેથી મ્યુનિસિપાલિટીઓને તેમના કેપીટલ ખર્ચ માટે લોન ઉભી કરા. લાસ્ય મળશે અને તેમની આગુ આવકમથી હાય ધરવાં કોઈ કેપીટલ મનોના ખર્ચને પહોંચી વળવાની ટેવને રોકશે.

આ પરિપદ વધુ ઝોવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે સરકારે તેની શાખ વાગરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ માટે લોન ઉભી કરવી નોંધ્યો અને ટ્રસ્ટ ફંડનાં નાણાં તેમાં રોકી શકાય તે માટેના છંડીઅન ટ્રસ્ટ એક્ટમાં જરૂરી સુધારો કરવાનું હાય ધરવું નોંધ્યો.

પ્રમુખ સ્થાનેથી

સર્વાનુમતે મંજૂર

૧૫. આ પરિષદ એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે જે મ્યુનિસિપાલિટીઓનાં નામો એક્ટમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તેમને તેઓના કેપીટલ કામ માટે કુંડી મુલતની લેવા ઉભી કરવાની સત્તા હોવી જોઈએ અને એમજે મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના એક્ટની લામ્બન ઉપર આ બાબતમાં મ્યુનિસિપલ એક્ટમાં જરૂરી કલમો દાખલ કરવાની જરૂરીયાત વિશે સરકારને આગ્રહ કરે છે.

પ્રમુખ સ્થાનેથી

સર્વાનુમતે મંજૂર

૧૬. આ પરિષદ સરકારને બક્ષામણુ કરે છે કે સન ૧૯૨૯ ની બોક્સ સેલ્ફ ગવર્નમેન્ટ કમિટીએ સૂચવ્યા મુજબ જે રસ્તા જે હાલમાં આવેલા છે તે હાલમાં અગત્યના હોય અને જે વર્ગીકરણના ત્રીજા વર્ગના હોય તે સ્થાનિક સંસ્થાઓને સોંપવાં જોઈએ અને રેલાઈ બીજે સહીતના વધાગ્રના તમામ ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે પુરતાં નાણાંની જોગવાઈ કરી તેમને સંપૂર્ણ રીતે સુપરત કરવા જોઈએ.

પહેલા અને બીજા વર્ગમાં આવતા રસ્તાઓ સાંબંધી આ પરિષદ ધારે છે કે ટામસ કમિટીએ કરેલી સૂચનાઓ સ્વીકારવી જોઈએ અને સ્થાનિક સંસ્થાઓએ સરકારના એજન્ટ તરીકે વર્તવું જોઈએ; મળી શકતા પૈસા કેવી રીતે વાપરવા તે તેઓ નક્કી કરે.

દરખાસ્ત મુકનાર:—શ્રી દીનકરરાય એન. દેસાઈ, એમ. એસ. એ.

ચેરમેન, સ્કુલખોર્ડ, બરચ. મ્યુ.

ટેકા આપનાર:—શ્રી કાળીદાસ જે. જવેરી, ચેરમેન સેનીટરી કમિટી, આ. મ્યુ.

સર્વાનુમતે

૧૭. આ પરિષદ સરકારને બક્ષામણુ કરે છે કે રહેતાણુ અને રહેતાણુ સિંચાઈનાં મકાનો સ્થાનિક સંસ્થાઓને સોંપવાં જોઈએ અને આ બાબતના ખર્ચ માટે તેમને પુરતી રકમ આપવી જોઈએ.

દરખાસ્ત મુકનાર:—શ્રી દીનકરરાય એન. દેસાઈ, એમ. એસ. એ.,

ચેરમેન, સ્કુલખોર્ડ, બરચ.

ટેકા આપનાર:—શ્રી કાળીદાસ જે. જવેરી, ચેરમેન, સેનીટરી કમિટી, આ. મ્યુ.

સર્વાનુમતે મંજૂર

૧૮. આ પરિષદ એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે નાના નહેરના કામ (minor irrigation work) જે જે સ્થાનિક સંસ્થાની હદમાં આવતાં હોય તેમને તેમના નિમ્ન વના પુરતા ફંડ સાથે સોંપવા જોઈએ.

દરખાસ્ત મુકનાર:—શ્રી દીનકરરાય એન. દેસાઈ, એમ. એસ. એ.

ચેરમેન, સ્કુલખોર્ડ, બરચ.

ટેકા આપનાર:—શ્રી કાળીદાસ જે. જવેરી, ચેરમેન, સેનીટરી કમિટી, આ. મ્યુ.

સર્વાનુમતે મંજૂર

* ૨૩. આ પરિષદ એવા અભિપ્રાય ધરાવે છે કે સને ૧૯૩૮ના સુધારા કમિટી ૧૨મા એક્ટથી ૧૯૨૩ના પ્રાયમરી એન્જ્યુકેશન એક્ટમાં જે સુધારા કરવામાં આવ્યા છે તે મળેર કાર્યકર્તાઓ ઉપરના અવિશ્વાસને લીધે થયા છે, અને તેમની સાથે અને સ્વચાલને સીધા હકમાં રૂપ છે અનુભવે માનીત મ્યુ છે કે સ્થાનિક સત્તા, સ્કુલબોર્ડ, એડમીનીસ્ટ્રેટીવ ઓશીયર, હરેકેડેમીસ્ટ્રીસ્ટ્રાફ, ગવર્નમેન્ટ ઓફ પબ્લીક હેલ્થ ડિપાર્ટમેન્ટ વગેરે ન હોવાથી યોગ્ય સત્તાની વહેવણીએ-બ્યારે કોર્ટની અદા મદદની જવાબદારી નક્કી કરેલી નથી-પ્રાથમિક શિક્ષણની પદ્ધતિ સિવાય અને અમનતિમાત્રક જવાબી લીધી છે અને કેબલજીના પ્રયત્નની પાટીમાં પરીણામી છે, તેથી આ પરિષદનો દૃઢ અભિપ્રાય છે કે પ્રાયમરી એન્જ્યુકેશન એક્ટ મળેર કાર્યકર્તાઓના વિશ્વાસ ઉપર ઉદાર રીતે ચાલે જોઈએ અને નિગલ્ડ, કાલુ, સ્લાઈને શિક્ષા અને શિક્ષણના વિસ્તારની મત્તાએ મળેર પ્રયત્નને પમદ કરેના પ્રતિનિધિઓમાં રહેલી જોઈએ અથવા તો ૨૮ કરતાં જોઈએ અને પ્રાથમિક શિક્ષણની ગાળતમા પૂર્ણ કાલુ અને જવાબદારી સરકારે ધારણ કરી આ ગાળતનો સ્થાનિક સ્વચાલનો દેખાત દૂર કરવો જોઈએ.

દરખાસ્ત મુકનાર — શ્રી એચ. એન. શ્રીકાન્ત એમ એચ. એ, મેરમેન,

હાલના સ્કુલબોર્ડ, પચમહાલ.

ટેકા આપનાર — „ મગનનાથ આર. પટેલ, સભ્ય, હાલના સ્કુલબોર્ડ, અમદાવાદ સર્વાનુમતે મળુર.

૨૪. આ પરિષદ એવા સખત અભિપ્રાયની છે કે બીજા દેશોની માફક દરેક હાલના માધી ઉધગવાતા જમીન મહેસુલના ઓછામાં ઓછા પચીસ ટકા હાલના લોકસભોર્ડને એનાયત કરવાનો હવે સમય આવી પહોંચ્યો છે આ હકારને અમન મરમર ન કરે ત્યાં સુધી માત્ર વિસ્તારની સ્થાનિક સ્વચાલની મત્તાએ મળેર પ્રયત્ન ધરાવે મબવ નથી.

દરખાસ્ત મુકનાર:—શ્રી દુર્ગાજી પી. દેસાઈ પ્રેમીકેન્ડ સુગત હાલના લોકસભોર્ડ.

ટેકા આપનાર — „ જાણકાર પી. મોદી મચ્ય, હાલના લોકસભોર્ડ, ભરચ. સર્વાનુમતે મળુર.

૨૫. ગામડાના રસ્તાઓ ઊપગ્રા જધા દાણો દૂર કરવાના તાત્કાલીક પગલા લેવા આ પરિષદ સરકારને વિનતી કરે છે, કાલુ કે તે ચાલુ વ્યવહારને લણી અગત્ય ઉભી કરે છે, અને ગામડાના રસ્તાની ખીનવણીને રોકે છે.

દરખાસ્ત મુકનાર — શ્રી ચિતરાંકરમજી સી. ગટ, પ્રેમીકેન્ડ, હાલના લોકસભોર્ડ ભરચ.

ટેકા આપનાર — „ મગનનાથ આર પટેલ, સભ્ય, હાલના લોકસભોર્ડ, અમદાવાદ સર્વાનુમતે મળુર.

૨૬. આ પરિષદ સરકારને લલમણ કરે છે કે વજર, વાંચ, મુખડના લાકડા વિગેરે જેવી ગાળી અને મીરાજાનેમ લાખ. સીનેમન વિગેરે જેવા નવા કિમતી ઉત્પન્નની શીમાથી મળતી જંગમની આવક ઉપર દોઢ આનાના દરે સેસ નાખવો જોઈએ અને તે ટેકસનું ઉત્પન્ન જે, તે લોકસભોર્ડને મળે તે પ્રમાણે કરવું જોઈએ.

પર દખાણુ દરખાસ્તી છે ;તેનો આ પરિપદ વિરોધ કરે છે તેથી આ હુકમો તાત્કાલીક પાછા ખેંચી લેવા જોઈએ.

દરખાસ્ત મુકનાર:—શ્રી. દુર્લભજી પી. દેસાઈ, પ્રેસીડેન્ટ, સુરત જી. લો. બો.

ટેકા આપનાર:— „ શિવશંકર સી. ભટ્ટ, પ્રેસીડેન્ટ, ભરૂચ જી. લો. બો.

૩૧. આ પરિપદ સામાન્ય રીતે કાળે કમિટીનો રીપોર્ટ આવકારે છે અને તેમાં જણાવેલી બાલામણો સ્થાનિક સંસ્થાઓની સલાહ લઈ જદી અમલમાં મુકવાની જરૂરીઆત વિષે સરકારને બાલામણ કરે છે.

પરંતુ પરિપદ એવો અભિપ્રાય પરાવે છે કે કમિટીએ બાલામણ કર્યા મુજબ નિમણુંક, શિક્ષા, ખરતરશી, વિગેરે બાબતોમાં વલો કે એપ્રુવલની દ્વારા પણ સ્થાનિક સંસ્થાઓના સ્ટાફ ઉપર સરકારનો બીલકુલ કાણુ હોવો જોઈએ નહિ.

પ્રમુખ સ્થાનેથી

સર્વાનુમતે મંજૂર

કર. આ પરિપદે પસાર કરેલા કરાવેલો અમલ કરવામાં આવે તે જોવા માટે નીચેના માણુસોની, કો-ઓર્ડેટ કરવાની સત્તા સાથે, કમિટી નીમવામાં આવે છે આ કમિટી લોકલ સેક્શન ગવર્નમેન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, મુંબઈના સહકારથી કામ કરશે.

શુજરાત વિભાગની બરા મ્યુનિસિપાલિટીઓના તથા ડીસ્ટ્રીક્ટ લોકલબોર્ડના પ્રમુખો.

પ્રમુખ સ્થાનેથી

સર્વાનુમતે મંજૂર.

૩૩. આબારની દરખાસ્ત.

દરખાસ્ત મુકનાર:—શ્રી. એસ. એસ. નાયક.

ટેકા આપનાર:— „ કલ્યાણજી વી. મહેતા.

„ દુર્લભજી પી. દેસાઈ.

„ મદનલાલ સી. દિવાન.

મણિલાલ અતુરસાઈ શાહ.

પ્રમુખ.

શુજરાત વિભાગ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય પરિપદ.

સુરત.

વિનાશકારક છે. સ્થાનિક સ્વરાજ સારી રીતે આવડતું જોવું હોય તો તેને પૂર્ણ સ્વતંત્રતા જોઈએ. તે સાથે ૨૫-૩૦ માણસના હાથમાં સિદ્ધકોની ગદ્દી ને એવા પ્રશ્નો રહે તે પણ ન આવે. પાસાંમેન્ટને નિગળુંક કે બદલીનો અધિકાર નથી. કેળીનેટજ છે. એવી કોઈ વ્યવસ્થા સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થામાં થઈ શકે. મહાસભાવાદી સરકારે એક અખતરો કર્યો; ત્યારે કલ્પના હતી કે જવાબદાર તંત્ર પ્રજાનું ને સ્થાનિક સંસ્થાઓનું દિત જોશે; પણ જવાબદાર તંત્ર આવ્યું નથી એટલે એ હેતુ જળવાનો નથી. જવાબદાર તંત્ર રહ્યું હોત તો આવ્યે લાગતી મુશ્કેલીઓ દુર થઈ શકત. આ ફેરફાર નુકસાનકારક લાગતાં નવો મુદ્દારો કરવાનું કામ લોકોના પ્રતિનિધિઓના હાથમાં છે; એ માટે ચૂંટણી થાય તેમાં પ્રજાગત કેળવવાનું કામ સ્થાનિક સંસ્થાઓના સભ્યો કરી શકે છે. દાખલો જોડે એવું, લોકશક્તિ વધે એવું, કામ સેવાભાવથી તેમણે કરવું જોઈએ. એમ જોમનાથી ન જને તેઓ સંસ્થાઓ છોડી જાય. ચર્ચા, આગર કે સ્વાર્થ માટેનાં આ સ્થાનો નથી; પરિપક્વમાં આવી વિશુદ્ધ સંસ્થાઓ બની રહે તે દૃષ્ટિએ વિચારણા થશે એવી હું આશા રાખું છું; પરિપક્વમાં ભાગ લેનારા જોખમદારી સમજી, નિર્ણયોને અમલમાં મૂકવા, સદન કરવા તૈયાર હોય તો ફરતો સાર્થક થશે ને પરિપક્વ કંઈ કરી શકશે.

૩૧. ચંદુલાલ,

૩૧. ચંદુલાલ દેસાઈએ જણાવ્યું હતું કે સત્તાના વિભક્તિકરણ વિના કોઈ પ્રજાની ઉન્નતિ શક્ય નથી, પછી સરકાર ગમે તે હોય પરદેશીઓના આક્રમણ પછી આપણાં ગ્રામ-પ્રજાસત્તાકોની પ્રજાલિકા નાશ પામી અને એકદલ સત્તાનો ઉદય થયો; એ સત્તા ફરીથી વહેંચાઈ ન જાય ત્યાં સુધી સાચી પ્રગતિ થવાની નથી. ગામની ગહેસુતનો મોક્ષ ભાગ ગામની સાળા, કુલો, રસના વિગેરે માટે જ ખરચવો જોઈએ અને એ ગહેસુતમાંથી ચાર પાંચ ગામ વચ્ચે ફાળાવવું કરવું જોઈએ. એ કરતાં જે ગહેસુત વધે તેજ બદલ જવું જોઈએ આવ્યે તો સભ્યો મોકલીને કારખાન ચાલે છે તે પરોક્ષ કારખાન છે ને તેથી ગામમાં હું પોતે કરું છું એવી જાવના નથી રહી. ગામમાંની સંસ્થા પર દેખરેખ સરકારની જતે હોય પણ સત્તા તો ગામલોકોની જ જોઈએ. સ્વરાજ મળવા પહેલાં અખતરો કરવાના હોય નહીં સ્વરાજ મળે સ્થગાન્ય નહીં પણ નિષ્ક્રિયતા જોમીને મોકલવું કરે એજ ઈષ્ટ છે. એક ઓશીસરની આજની સ્થિતિ ખોટી છે. પૈસા આપણા ને રાષ્ટ્રીક બીજો એ નહીં આવે. દરેક ગામ પોતપોતાનું સંલોગ, પોલીસ કે રખા પણ એના પોતાના, એવી સ્થિતિ હશે ત્યારે સ્થાનિક સ્વરાજ નામ સાર્થક કહેવાશે.

શ્રી કનૈયાલાલ દેસાઈ,

શ્રી કનૈયાલાલ દેસાઈએ કહ્યું કે પરદેશી તંત્રમાં આપણે ત્યાં સ્થાનિક સંસ્થાઓની શર-આત કૃત્રિમ રીતે થઈ છે. બીજા દેશોમાં જુની પરંપરા આજુ છે ને સ્વતંત્ર દેશોમાં જુની પરંપરાથી વિકાસ સધાયો છે; આપણને જંગલી માની આપણી પરંપરા તોડી કૃત્રિમ પ્રથા આણી છે ને દેશના લોકોને જવાબદાર તંત્રના એનાથી ઘાટ આપવા છે એમ કહેવાયું છે; પણ મોકલવું તો એવી રખાઈ છે કે પ્રજાને જવાબદાર તંત્રનું જ્ઞાન ન થાય; વિરોધ પક્ષમાં હોય,

લોકલ એધેરીટી, એડમીનિસ્ટ્રેટીવ એક્ષીસર અને ઇન્સ્પેક્ટીંગ એક્ષીસરો વચ્ચે વહેંચાઈ જવાથી આજે સમગ્ર કામને માટે કેઈ જવાબદાર રહું નથી. ધણીધોરી વિનાનું ખાતું થઈ પડવાથી સંગીનતા અને પ્રગતિ ચૂંથાઈ ગયાં છે. એડમીનિસ્ટ્રેટીવ એક્ષીસરને માથે વહીવટની જવાબદારી નાખવામાં આવી છે અને તેને ટટલીક સત્તાઓ આપવામાં આવી છે. પણ તેના હાથ નીચે એક પણ માણસ તેને મદદગાર થાય એવો આપવામાં આવ્યો નથી. આખો ઇન્સ્પેક્ટીંગ સ્ટાફ એની પાસેથી લાઇ લેવામાં આવ્યો છે. આ જાતના તંત્રમાં કાર્યદક્ષતા બાબતેજ આવી શકે, એક દેહના જુદા જુદા કુકડા કરી નાખવાથી જેમ પ્રાણુ પંખીકુ ઉડી જાય છે તેવુંજ અહીં પણ થયું છે. એડમીનિસ્ટ્રેટીવ એક્ષીસર, સ્કુલમોડેલ તથા ડી. પી. આર્થની એક્ષીસો વચ્ચે ધર્ણજીની સંભાવના ધણી વધી ગઈ છે. આ પરિસ્થિતિમાં કેળવણીનું જાહેતર બાબતેજ ધક શકે, ક્યાં તો આખા ખાતાની જવાબદારી પૂરા વિશ્વાસથી સ્કુલમોડેલને સોંપી નેહએ કે ક્યાંતો આખું ખાતું સરકારે હિંમતપૂર્વક પોતાને હસ્તક લઈ લેવું જોઈએ એમ અમને લાગે છે.

આજે તો ગામેગામથી શાળાઓ અને બજાર તરફ જાણવાની જુમ ચાલી રહી છે, અને તેમાં ધણું વજુદ રહેલું છે. અનેક શિક્ષકોએ આ ધંધાને ઉપજધો બનાવી દીધો છે અને ખેતી, વેપાર અને એવાં બીજાં ખાનગી કામેમાં તેઓ ઠીક ઠીક મરાશુલ રહે છે એવી ફરિયાદો પણ એતરફથી ઉઠે છે. અધૂરામાં પૂરી શાળાની પરીક્ષાઓ ઇન્સ્પેક્ટીંગ એક્ષીસરો કરતાં તે કાઠી નાખવામાં આવી છે અને હેડમાસ્તરોનેજ તે કામ સોંપવામાં આવ્યું છે. તેથી ખેદરકારીનું તત્ત્વ મોટા પ્રમાણમાં કામગીરી ગયેલું જણાય છે. પરીક્ષાની પ્રયાસ સમિતીના વાંધા વિચારવા જેવા છે અને જવાબદારી સમજનાર જિંમ્મી બાવના અને યોગ્યતાવાળા શિક્ષકો હોય ત્યાં પરીક્ષાની આયુ પ્રથા દૂર કરવાથી નુકસાનને જાહેર કાપડોજ થાય. પરંતુ જ્યાં આંગળીને વેટે મણી શકાય એટલાજ માણસો જવાબદારી સમજનાર હોય ત્યાં પરીક્ષા એકદમ કાઠી નાખવાથી શિક્ષકોમાં ખેદરકારી વધવાની સંભાવના રહે છે એ વિચારવા જેવું છે.

વર્ધાશાળાઓ અને ઉદ્યોગશિક્ષણ

અમુક પાસે પાસેની શાળાઓના જુમખાંવાળા ક્ષેત્રમાં વર્ધાશાળાઓનો પ્રયોગ કરવા માટે સરકારે ગૂંજસતમાં આ જીલ્લા બોર્ડની હકુમત નીચેનાં વારોડ-બારોડીનાં ગામેની ૧૬ શાળાઓ પસંદ કરી છે. અને તે ઉપરાંત છૂટક છૂટક આવેલી ત્રણ શાળાઓ મોર (તા. એલપાડ), મટવાડ (તા. જલાલપુર) અને વાંઝણા (તા. ચીખી)માં બોર્ડના આમદથી આ પ્રયોગ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે. આના પરિણામ નેહ તે ઉપરથી અભિપ્રાય બોધવાનો સમય હજી આવી પહોંચ્યો નથી; પરંતુ એકંદરે પ્રયોગ આશાજનક લાગે છે. આ બોર્ડની વર્ધા યોજના વિષેની ત્રણ કાયમ છે પરંતુ પ્રધાનમંડળ જાહેલાતો તેના વિકાસનો વેગ થંબ્યો છે. બાવના અને યોગ્યતાવાળા શિક્ષકો મળી શકે તો આ યોજનાની સફળતા માટે લેણ પણ શકોને કારણ નથી. ઉદ્યોગ તરીકે શાળામાં તકલી અને રેડિયોનું શિક્ષણ જે ગામેએ સાધનો આપ્યાં છે ત્યાં દાખલ કરવામાં આવ્યું છે તેમાંજ ગોડસખાનાં રાનીપરજ વિધાયકો બોરી-ફળીઆ તા. જલાલપુરની અને અંબેડી તાપુકે બારોડીની શાળાઓ તે તે શાળાઓના

મુખ્ય શિક્ષકો અને તેમના સહીઓના આ વિષેના પ્રેમ અને કુશળતાને કારણે મુંદર પ્રશિદ્ધામ બતાવી શકી છે. ગોડસેનાના છાત્રોનાં કપાડાં હવે વિદ્યાર્થીઓમાં કંતાયલા સુતરમાંથી વિદ્યાર્થીઓ જ વણાયેલી, આદીનાં બનતાં યંત્ર ગયાં છે. મોરીફળિયાના મોટા મામના વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો ગણપોશાક બનના કાંતેલા સુતરમાંથી તૈયાર કરાવ્યો છે અને કેટલાક દર મહીને કાંતણુકામ કરીને મજુરીઃ મેળવી મરીમ માથાપને દેકારૂપ યંત્ર પાડ્યાં છે. આ કામમાં ગામ આગેવાનોનો સાથ અને ગાંધી કુટિરવાળા શ્રી દિવાનજીની દોરવણી ધન્ય પરિણામલપ્ત છે. અંગ્રેજીના વિદ્યાર્થીઓએ પણ મથુપોશાક પૂરું કાંતી લીધું છે. આ બંને શાળાના મુખ્ય શિક્ષકોની ધમસથી જે મુંદર પરિણામ આવ્યું તેનું ધણા ગામે શિક્ષકો ધારે તો પરિણામ લાવી શકે. ગોડસેના તથા વાઝણના વિદ્યાર્થીઓમાં સવા જે વર્ષ દરમિયાન ધન્ય પરિવર્તન થઈ શક્યું છે, અને તેની પ્રગતિથી અનેક સરકારી અને બિનસરકારી પ્રેક્ષકોને સતોષ થયો છે. વિદ્યાર્થીઓને અપાતા ખોરાકમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે, વિદ્યાર્થીઓ દુકડીઓ પાડી રસોઇનાં અને સ્વચ્છતા વચેરેનાં કામો બંને કરતા થઈ ગયા છે અને તેથી એ વિદ્યાર્થીઓમાં હલોમ અને સ્વાસ્થ્યનું વાતાવરણ ઉભું થવા પામ્યું છે. આ ભાટિઆ ત્રણ વિદ્યાર્થીઓમાં આચાર્યોની કર્તવ્ય પરાયણતા અભિનંદનને પાત્ર છે.

શાળાઓમાં હરિજન વિદ્યાર્થી પ્રવેશ

શાળાઓમાં હરિજન વિદ્યાર્થીઓના પ્રવેશનો પ્રથમ આ હજારમાં સતોષકારક રીતે કપારનો ઉકારો થયો છે. કેઈ મથુ શાળામાં હરિજન બાળકોને વિદ્યાર્થીઓ સામે બેસવા દેવામાં કેઈ ગામે વાંધો ઉઠાવ્યો હોય એટલું અમારી જાણમાં નથી. આ અપ્રત્યક્ષ નિવારણની ભાવના ધરાવવા માટે અમે હજારની પ્રતને શુભારંભાદી આપીએ છીએ.

સાવિ કાર્યક્રમ

- અભિવ્યમાં મહાસભાની સ્કૂલ બોર્ડ નીચેના કાર્યક્રમ અમલમાં મુકવા પ્રયત્ન કરશે.
- (૧) શાળાનાં મકાનો વિનાનાં ગામોમાં મકાનોની સગવડ આપવી.
  - (૨) શાળા વિનાનાં ગામોમાં બહુતરની સગવડ આપવી.
  - (૩) વિદ્યાર્થીઓની સારીરિક સંપત્તિ સુધારવા તેમનામાં રમતગમત અને વ્યાયામનો શોખ ઉત્પન્ન કરવો તથા તેને હથેતાં સાધનો આપવાં.
  - (૪) વિદ્યાર્થીઓમાં રાષ્ટ્રીય ભાવના અને દેશપ્રેમ જાગ્રત કરવાં.
  - (૫) શાળાઓમાં હલોમ તરીકે તાલ્લી અને રેશિયનું શિક્ષણ વધુ પ્રમાણમાં આપવાં કરવું.
  - (૬) નિવાસનિવારણની પ્રતિષ્ઠા વેગ આપવો.
  - (૭) શિક્ષણની સંગીનતા અર્થે પ્રેક્ષક અને સ્ત્રી શિક્ષકોનું પ્રમાણ વધારવું અને શક્ય હોય ત્યાં એક શિક્ષકથી વાસતી શાળાને વધુ શિક્ષકવાળા બનાવવી.
- અમે આશા રાખીએ છીએ કે ઉપરનો કાર્યક્રમ પાર પાડવામાં હજારનો સોકમત અમને મદદ કરશે જ.

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

વર્ષ ૨

મે ૧૯૪૧

અંક

કેળવણીનો આદર્શ

“આપણી કેળવણી કઈ જાતની નાગરિક તૈયાર કરવાનું હક્ક મળે? આ મળીગ પ્રશ્નને એક જ રમ્ભા જવાબ આપવાની હું હિમન કરું છું—‘દ્રુષ્ટી’ આપણી સરકારને જે જાનને નાગરિક જોઈએ છે, અને જેના વિના તે દુખી ગઈ શકે તેમ પણ નથી, તે એવો નાગરિક છે કે, સંજોગોનુસાર તેને માટે જે કાંઈ કામકામ આવી પડે, તેને તે પોતાને સોંપેલા દુરુદની માફક સ્વીકારે. તથા જે કઈ કામ તે માટે છે, તેને તે ચક્રવર્તી હોય તેવી બની જ કુચાલતાથી અને જાણવાની પાર પાડે. તેનાથી બિરુદ પ્રકારનો નાગરિક, એટલે કે, પોતાની દરજ બરાબર બજાવવા માટે જવાબુ અથવા ચોટી દોગની અપેક્ષા રાખનારો નાગરિક—તેની ઉપર કોઈ પણ પ્રકારનો અકુશ કે શિક્ષાનો બળ ન હોય, તો તે અચૂક પોતાની દરજમાં બેસી રહે છે તેવો નાગરિક સંજોગોની જામાનામાં તો કદાચ આવી શકે પરંતુ જનામદર બખ્તિઓના બનેલા સ્વતંત્ર સમાજમાં અર્થાનુ સોંકશામન શોગવતા તરખા તે તત્ત્વ નકામો છે એટલું જ નહિ, જોખમકારક પણ છે કારણ કે, તે સમાજ તો દરેક નાગરિક પોતાનાથી મનનું બધું કરી છૂટવાની નેક નૈયત ઉપર જ નમતો હોય છે આપણી અસ્કૃતિને મૂકી રહેતું હોય તો આપણ દરમ હાથમાં નાગરિકો કરતાં બુદ્ધિજીવી પ્રકારના નાગરિકોનો વર્ગ ઉભો કરવો જોઈએ, તથા કેળવવો જોઈએ. તે પણ છૂટાજાયા સાખના ઉપે નહિ, પરંતુ મામાન્ય નાગરિક સમુદાયના સાર્વજિક વડાણુ રૂપે.

“તમારા જોગબખીતા કોઈ એક માન્યને તમે નજર મામે લાવો. કે જેના હાથમાં તમને તમારું દિન પૂરેપૂરું સુરખિન લગે છે, તથા જે તમારા નિશ્ચામને કઠી બેસા નીવડી શકે તેમ જ નથી, કે પોતાનો લાભ માધવામાં તમારા નિશ્ચામનો ઉપયોગ કરી લે તેવો નથી, તો કેળવણીની બધી પદ્ધતિઓએ તેમજ નાગરિક ધર્મની બધી કમ્પનાઓએ નાગરિકોને જે આદર્શ મિલક કરવાનું હક્ક મળવનું છે, તેના પ્રત્યક્ષ નમૂનો એ તમને મળી ગયો એમ કહેવવા, કોઈ માણસ ઉપર બધા સુધી તેના પડોશીઓ નિશ્ચામ ન મૂકી શકે, તો સુધી તેને ‘શિશિત’ જ ન ગણવો જોઈએ. એ જાતના માણસો સમાજમાં અધિક હવ્ય અધિમગ્ન સ્થાનોએ જ જોઈએ છે એમ નહિ, પરંતુ તેની ઔયોગિક પ્રવૃત્તિ દરેકમાં અર્થાનુ દરેક કામખાનામાં કે કાર્યાલયમાં બધા વસ્તુઓ ઉપલબ્ધ થાય છે કે સેવાઓની આપને થાય છે—ત્યાં બને જ જોઈએ છે.”

[“શિક્ષણ અને માદિત્ય” માંથી]

પ્રિ. એલ. પી. જેકસ

અનુક્રમ

વિષય		પૃષ્ઠ
૧. પોં ચોળનાનું હાઈ	શ્રી. નાનાભાઈ ભટ્ટ	૨૬૧
૨. હડકવા	શ્રી. મોતીરામ દરીસાંકર ભટ્ટ	૨૬૬
૩. જાવ શાંથી વધ્યા ?	નિ.	૩૦૧
૪. પ્રાયશ્ચિત્ત કેળવણી અંગે નિ. લો. બો.ની આંટ	શ્રી. જી. પી. નાઇક	૩૦૬
૫. અનરાણી	શ્રી. પ્ર.	૩૧૩
૬. અમૃત વરસાવો	શ્રી. જ્યોત્સ્ના શુક્લ	૩૧૪
૭. વેણી આશ્રમ અધ્યાપન વર્ગની પૂર્ણાહુતિ		૩૧૪
૮. લોકલખોડમાં મદાસત્રા પદની જરૂરિયાત	શ્રી. દુર્લભજી દેસાઈ	૩૨૧

આ હ કો ને

જેમના લવાજમના પૈસા જાણી હોય તેમને તે તાણીદે મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

તંત્રી મંડળ

શ્રી. દુર્લભજી પરામજી દેસાઈ
 શ્રી. કલ્યાણજી વિક્રમભાઈ મહેતા
 શ્રી. જ્યોત્સ્ના જ્ઞેન શુક્લ
 શ્રી. મદનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
 શ્રી. લક્ષ્મણજી હરિભાઈ પટેલ

• વ્યવસ્થાપક •

શ્રી. ઠાકોરભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ

ચિફ ઓફિસર

સરત નિલ્લા લો. બોર્ડ

સુધક

મોલદાસ કૃપાસંકર શેખર

પ્રતાપ શ્રી. પ્રેમ

કમળીદેવ, સરત

આ માસિક-૨૨ મહિનાની ૧૪ માં તારીખે પ્રગટ થાય છે:

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૨]

મે ૧૯૪૧

[અંક ૧૦]

વર્ધા યોજનાનું હાઈ

(વેડળી તાલીમ વર્ગમાં તાલીમ લઈ આવેલા જિલ્લા બોર્ડના શિક્ષકોને તા.

૨૧-૧૧-૪૦ને રાજ પ્રભાણપત્રે અર્પણ કરતાં આપેલું મનનીય ભાષણ)

આજે તમે સૌએ મારી પાસેથી વર્ધા યોજના સંબંધી કંઈક સાંભળવા આશા રાખી હશે એમ માનું છું. આજનો યુગ આપણા દેશ માટે જ નહીં પણ જગતને માટે ક્રાંતિનો યુગ છે અને એ ક્રાંતિ જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં જોવામાં આવે છે. યુરોપમાં આજે બીજી શુદ્ધ માલી રહ્યું છે. આઝર્બી પંદર વર્ષ પહેલાં જર્મનીમાં કેવી શિક્ષણ પદ્ધતિ હતી અને ત્યાંની પ્રજાને કેવી તાલીમ આપવામાં આવે છે એ વિષે જોએ વાંચત તેઓ જોઈ શકત કે જર્મનીના યુનિવર્સિટી માટે પ્રાથમિક શિક્ષણથી માંડી કોલેજના શિક્ષણ સુધીમાં બનતું બધું કરવા જર્મની યતનની રહ્યું છે. ઇંગ્લેન્ડ, અમેરિકા, કેન્ઝાઈ, વગેરે દેશોમાં પોતાપોતાના દેશના ઉચ્ચાનની કક્ષાનાં અનુસરી શિક્ષણ પદ્ધતિની રચના કરવામાં આવે છે, કે તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવે છે. ભાવિ સમાજની રચના કેવી કરવી છે તે મુદ્દા ઉપરજ કોઈ પણ દેશમાં ફેળવણી ને શિક્ષણ પદ્ધતિમાં ફેરફાર થાય છે.

આજે આપણે ત્યાં ફેળવણીની જે પદ્ધતિ ચાલે છે તેને જીવન સાથે બહુજ ઓછો સંપર્ક છે. કોઈએ વિચારેલી, કોઈએ આણેલી, એ પદ્ધતિ કોઈએ પારકી જમીનમાં રોપી છે અને કોઈએ એને મલ્યું એવું પાણી પાવું છે અને તેથી ફેળવણીથી નવપ્રસ્થવિત વૃક્ષ નહીં, પણ સૂકા ઝાડના ટુકો જેવી ફેળવણી આપણે ત્યાં છે. આ દશા સામે બધા પોકાર પાડે છે, પણ એ પોકાર વિધવાના પોકાર જેવો છે કારણ કે પોકાર પાડનારાજ પાછા એની એ શાળા કોલેજમાં જાય છે અને બીજાનો મોકલે છે. ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાં મેં જોયું હતું કે લોકોનો વિદ્યાપીઠ પ્રત્યે સદ્ભાવ હતો, પૈસાની મદદ કરતા પણ ખરા, પણ પોતાના છોકરા-એને બંધવા તો સરકારગાન્ય શાળા કોલેજમાં જ મોકલતા. ગુજરાત વિદ્યાપીઠ જેવું થાય, રાષ્ટ્રીય અને સામ્ય ફેળવણી આપાય એ ઈચ્છી સારી વાત છે અને એમ થાય એમ બધા ઇચ્છે છે પણ ખરા, પણ તે મુશ્કેલ ઇચ્છા છે. એનાથી ધારી ઝડપથી કામ નહીં થાય ને સફળતા નહિ મળે.

ગાંધીજીએ પોતે જણાવ્યું છે કે અહિંસાના વ્યવહાર ફળ સ્વરૂપ એવી બે ચીજો મેં દેશને મેટ આપી છે. એક ખાદી અને બીજી વર્ધા યોજના. વર્ધા યોજના વિષે વિસ્તારપૂર્વક

વાંતો કરવામાં ધણી સમય લય પણ વર્ષા યોજનાનું કાર્ડ શું એનો આપણે આજે વિચાર કરીએ તો જણાશે કે આપણા દેશની ધરતીમાંથી કેળવણીનું ઝાડ ઉત્પન્ન થયું નોંધીએ, દિંદોઓનાં જીવનમાંથી એનો ઉદ્ગમ નોંધીએ. ગ્રામીણોના જીવન સાથે એનો મેળ બેસેવો નોંધીએ. બહારથી લાદેલી વિચારસરણીથી મળેલી નંદી પણ આપણા જીવનમાંથી ઉદ્ભવેલી એવી વસ્તુ નોંધીએ. જે લોકો વર્ષા યોજનાના અખતરાની સફળતા કે નિષ્ફળતા વિષે ચૂંચણા કરે છે તેઓ એ યોજના સમજતા નથી. ગામડાંના જીવનમાંથી શરીરશ્રમને આપણે ઇચ્છીએ તો પણ બાદ કરી શકવાના નથી. મહાત્માજીએ આવતી કાલના સમાજની જે કલ્પના કરી છે તેમાં શરીરશ્રમને જીવન માટે આવશ્યક અને ઉદ્દત્ત વસ્તુ માની છે. પરસેવો ઉતાર્યા વિના રોડશે મેળવવા ઇચ્છનારને આવતી કાલના સમાજમાં જીવવાનો ઓછોજ અધિકાર રહેશે. આ વાત જો બરાબર સમજાય તો વર્ષા યોજના અંગે જે આંતરિયુટી જણાય છે, કેળવણીનું વાદન ઉચોગ કે શરીરશ્રમ કેમ એવી જે ચંદ્રાઓ થાય છે એ બધાનો ઉકેલ થઈ જાય. યુદ્ધિ-પૂર્વકના શરીરશ્રમનું કેળવણીમાં અનિવાર્ય સ્થાન હોવું નોંધીએ.

આગલામાં એક કુંભાર છે. એ મોટો પેઢ પણ છે. નાના છોકરાઓને ચાકડાની કળા શીખવવા મેં તેને કહ્યું. તેમણે કહ્યું કે એ કળા તમને કે છોકરાઓને દુ નહિ શીખવું. કારણ કે મારા મોટા છોકરાને એ કળા આવડતી નથી. મેં નહિ આવડતાવું કારણ પૂછતાં તેણે કહ્યું કે તમારા જેવાની વાત માનીને મેં એને બણવા મૂક્યો. પહેલી ને બીજી બરણે ધડીક ચાકડો ચલાવ અને એકાદ હાંકતું ઉતાર એમ કહું તો મને કહે કે મારે જલ્દ સેસન કરવાનું છે. એમ છતાં મેં એને પાંચ ચોપડી બણાવ્યો. તે પછી મને લાગ્યું કે મારી ઉમર થવા આવી માટે એને હવે ધધે નાખવો નોંધીએ. એટલે મેં તેને ચાકડે બેસવા કહ્યું પણ એ વાતને આજે સાત વર્ષ થયાં તો પણ ચાકડો ને એનો જીવ એક થતાં નથી. અમે માટી ખુંદીએ ત્યારે માટી ને જીવ એક થાય તો માટી ચાકડા પર કામ આવે, નહીં તો માટી નોંધીએ એવા બરની ન થાય. આ પરથી કામશે લાઇ મેં નાના છોકરાને બણાવ્યો નહીં ને નાનપણથીજ તેની પાસે માટી ચુંચાવી. મોટા છોકરાને માટીની કંઈ ખબર ન પડે, જ્યારે નાનો છોકરો હાથ અડાડે ને પરખ કરે. મોન્ટેસોરી પદ્ધતિમાં ખરજચકું કે લીસું છે તેની પરખ માટે હાથ ફેરવાય છે ને ? પણ એમાં તો અનુભવે હાથમાં આવેલી કુમાચ પેલાને માટીની પરખમાં કામ લાગે છે. મોટા બણેશે તે ગધિયાં ખરેડી માટી લઇ આવે છે ને નાનો ચાકડે બેસી સુંદર હાડકાં ઉતારે છે. કોઇ વખત મોટાને ચાકડો રોંપાય તો કૂટલાં ને કાણાં હાડકાંનો ઢગ વળે. આમ નાની અવસ્થામાં હાથની કેળવણીની જરૂરી છે. ખેડૂનો પોતાના છોકરાઓને બણવવા રાજ નથી હોતા તેવું કારણ સમજાવું ન હતું તેમને આમ આંખલામાં સમજાયું. બણે તો દેવાણું કાઢે, ખેતીના કામનો ન રહે ને ખજાં ટાણે ચોપડી વાંચવા બેસે એમ ખેડૂનો માને છે. હું ખેતી આજે શીખું છું. પણ મેં ચલાવતાં બેઢ હાડકાં કે ગોડતાં મને બેસવું નથી નહિત કહું છું પણ છોકરાં ને ખેડૂનો જેવું કામ થવું નથી. જલ્દ જ નાની ઉંમરથી જ એ સ્વાભાવિક તેની ટેવ નહીં ને આખો હવામાં સંસ્કાર નહિ તો માટી ઉંમરે હાથે બેસતી નથી. એટલે વર્ષા યોજનાનો વિચાર કરનાર શિક્ષકે પહેલી વાત એ

પાઠ રાખવાની જરૂર છે કે શરીરશ્રમ જીવન માટે આવશ્યક છે. એના વિના જીવન હુણું ને શીકું છે.

કોઈ પણ માણસે જે માગ્ની નિર્દેશ નથી કર્યો એવા સુંદર માર્ગનું માંધીજીએ દર્શન કરાવ્યું છે અને કેળવણીની તમામ પદ્ધતિઓના સાર રૂપ આ યોજના છે, બધી પદ્ધતિઓના જરૂરી તત્ત્વોના મિશ્રણથી આ યોજનાનું કવેર વણ્યું છે. જેનાથી કંઈ શુક્રવાર નહીં વળે એવી ક્રિકેટની રમત ને હોમરસની કસરત ને ટેનીસ પાછળ આપણા જીવનનો પડ્યા છે. આ બાપો પેટે પાટા બાંધીને બજાવતાં હોય ત્યાં દીકરા માસિક પોણાસો ખર્ચો મેળવડાવે. હું પણ પ્રિન્સીપલ મેકમીસનના હાથ નીચે બજીનો ત્યારે એવો ધૂમ ખરચ કરતો હતો. પણ એવા ખરચા ધરતું નખ્ખોદ વાળે છે તેનું શું ? ઉત્પાદક શ્રમને ભોગે રમતો ને પ્રોત્સાહક મેથડો ન જોઈએ. જેમની પાસે, વધારે પૈસા હોય તેમને એ મેળ શોખો પોલાય પણ મોટા ભાગને માટે તો તે કંઈ પેઢા કરે ને તેથી તેના પેટમાં કટકો રાંદલો પડે એવીજ યોજના હોવી જોઈએ.

વર્ધા યોજના વિશે તર્કવિતર્કો છોડી તમે ગામડાંમાં જઈને બેસી જાવ ને શરીર શ્રમને તમારા જીવનમાં ગૌરવનું સ્થાન આપો તો તમને એ યોજનાનો મર્મ સમજાશે. એ યોજનામાં ગડ ધણી છે. તેથી જાને પ્રયોગો કરી અનુભવ મેળવનારા શિક્ષકો એની ખુશીઓ સમજવાને શક્તિમાન થશે. વેડફીર્મા તમે જે જોયું તેવું તમે જે ગામમાં વસો ત્યાં થોડું જોશો ને તેના જેવું જીવન જીવશો તો રસ્તો તો તમને આપ મેળે સૂઝશે.

થોડી મુશ્કેલી તો છે કારણકે આપણે ત્યાં થોડું ઉઠું ચાલે છે. સમાજમાં જાણે વર્ગના સેવક યોડનામાં આવે છે. એક વાર પ્રિન્સીપલ સહાનીએ મને કહ્યું કે તમે આંખલા જઈને કેળવણીની સંસ્થા કાઢી, તેનું નામ શું. તમારો જોધો શું ? મેં કહ્યું કે આંખલાનો આમશાળા એ નામ ને મારો જોધો મહેતાજીનો. પ્રિન્સીપલ સાહેબને આ વાત ન ગમી તેમણે સૂચવ્યું કે એ સંસ્થાનું નામ. “ધી આમ દક્ષિણામૂર્તિ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ” એવું રાખવું જોઈએ અને તમારો જોધો પ્રિન્સીપલનો હોવો જોઈએ; ત્યારે મેં તેમને કહ્યું કે આજનું ધારણ જ ઉઠું છે. તમને પાંચસોને પગાર મળે ને એક શિક્ષકના પંદરના સોળ કરવા હોય તો રોજ કટલો ખર્ચો વધશે તેનો વિચાર બેસે, અને એમ કહે કે બજેટમાં એટલા પગાર વધારાનું પોણચુ ચાલ જોગ નથી. તમારા પ્રયોગનમાં તો એક સામઠા વર્ષે ૨૫-૫૦ રૂપિયા વધે ને શિક્ષકને જે ચાર વર્ષે પણ રૂપિયાના વધારાના વાળા. તે પછી પ્રિન્સીપલ સાહેબે મને કહ્યું કે તમે મોટર તો રાખો. એટલે મેં કહ્યું કે જાણ મારી પાસે પૈસા નથી તો હું મોટર ક્યાંથી રાખું ? તો કહે કે મોટર વસાવી શકો એટલે શાળામાંથી પગાર તમારે લેવો જોઈએ. આવો આ વર્ગનો આદર્શ છે એ બતાવવા મેં આ દૃષ્ટાંત રચ્યું કર્યું છે. તેમને એક બાળકની બાળ મંદિરની માસિક ત્રણ રૂપિયાની શી ભારે પડે છે એ પણ આવી મનોદશા બતાવે છે. પ્રાથમિક શાળાનો શિક્ષક ઘેર બણતવા આવે તેને માસિક ૪-૫-૯ કે ૧૦ રૂપિયા આપતાં આપણે વિચાર કરીએ છીએ જ્યારે મેટ્રિકમાં બજાતાં છોકરાને ગણિતમાં પાસ કરાવવો હોય તો ૭૫ રૂપિયા તો હસતાં હસતાં આપી દઈએ છીએ. આમ મેટ્રિક મોટું બન્યું છે ને નાના છોકરાનું બણતર નાનું ગણ્યું છે. હંધા ચરમા નહીં તો ખીજું શું છે ?

પ્રાથમિક શિક્ષણ પાછળ ખર્ચ જોડો યાવ છે ને માધ્યમિક શિક્ષણમાં ક્રિકેટ, ટેનીસ ને ખીજા ધણા ધણા ખર્ચ યાવ છે છતાં પ્રાથમિકને નીચું સ્થાન અપાય છે. મોટા હોકરાનું શિક્ષણ ઉપયોગી ને તેની પાછળ મોટો ખર્ચ કરવો જોઈએ એ માન્યતા જરાજર નથી. વિચારકો તો એમ કહે છે કે બાળકના શરૂઆતના વર્ષમાં જ ખરી કેળવણીનો પાયો નંખાય છે. એ પછી જે શિક્ષણ મળે છે તે તો અચૂતર જેવું છે. ને પાયો કાચો હોય તો ઈમારત તૂટી જ પડવાની. સરકારને આ કેળવણીના પાયાની દરકાર નથી ને આપણને પણ નથી. પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષક ઘેર બસાવવા આવે તો “આવો” કહીને કોષ્ટ સન્માનનું નથી; પણ કેમ બહેલા ગયા, કેટલા બેઠા એવી ધણી ઝીણી ઝીણી નેંધો તેમની વિરુદ્ધની રખાય છે. બ્યારે દાદરદૂતના શિક્ષકોને અને પ્રેસિસરોને આ પીવા બોલાવાય છે ને આદરમાન અપાય છે, આમ પ્રાથમિક શિક્ષકોનું સમાજમાં જાણે સ્થાનજ નથી. બલિષ્ઠની પ્રજાને ધડનારા એમને કહેવાય છે, પણ એમનું સ્થાન ક્યાં છે? ગામડાંનાં શિક્ષકોનું સ્થાન નાનું છે એમ સમાજે માનતા બંધ થયું જોઈએ. બાળકો આપણા ધરના દેવ છે ને એ દેવને ધડનારા દેવને આપણે યોગ્ય સન્માન ન આપીએ એ તે કેવું? એ શિક્ષકોને પગાર મળે તેટલો જોડો હોય પણ એમને માટે સમાજમાં સારું સ્થાન, મોકો શબ્દ ને ઊત્તેજન હોય તેવો જસ છે.

ગામડાંઓ ને ગામડાંની પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોને આજની રિયતિમાંથી મુક્ત કર્યા વિના છૂટકો નથી. આજે ગામડિયાઓને આપણે આજના ગણીએ છીએ કારણ કે આપણે આપણી નજરે તેમનું ગામ કાઢવા બેસીએ છીએ. દમણાં મેં આંકવામાં બાળવતનું પારાવણું કંઈ દંતુ, તેમાં ચારી જૂલ કાઢનારા ત્યાં દનાં. જોને આપણે આજના ગણીએ છીએ તેવાઓ ધુધવીનો પ્રસંગ રજુ કરી શકે છે, ડોશાઓ પાસે જાણેલી વાતો કહી શકે છે, બજાનેનો બંડાર ધરાવે છે, અલખ નિરંજનનો ધોળ મજવી શકે છે. શંકરાચાર્ય ને સુકેતુની વાતો કહી શકે છે. કસમીરથી કન્યાકુમારી સુધી તેમણે દેશને ખૂણેખૂણે જાનનાં ઝરણાં વડાવ્યાં છે અને આ દેશની સંસ્કૃતિને આજ સુધી જીવતી રાખી છે; એ જૂના જમાનાના બ્રાહ્મણો જાનદાતાઓની સિદ્ધિ આજે રસાતળ જવા બેઠી છે. એ વસ્તુ આપણે નવ જમાનાના બ્રાહ્મણો-શિક્ષકો ન સમજીએ, એના મત્ર ન કરીએ તો આપણાં કમનસીબ. આજે ગૂંજાત કાઠિયાવાડમાં ગામડાં બાંગીને ભૂકો યદ રહ્યાં છે : અને શું મોટું લખને ગામડામાં આવ્યો, એમ કોણ કહે તો તેમાં કંઈ ખેડું નથી, કારણ કે ૫૦ વર્ષથી ‘કોઈ’ સારો માણસ ગામડાંમાં જઈને વસ્યો નથી. ગામડાવાસીઓ તો કહે છે કે, બાવા, અમલદારો, જોગીઓ, ને શાહુકારોનેજ અમે તો જોવા છે, તેઓ અમને હુંદવાજ આવ્યા દશે એમ માનીએ તો ખેડું શું છે? ગામડાંના કેળવણીના, દૃષ્ટિવાળા લોકો યુગંધ, સૂરત તરફ બાજે છે. કાઠિયાવાડમાં હું બાવનગર ગયો ને જુગતરામભાઈ સૂરત આવ્યા. આમ ગામડામાં તમામ જોડવાડ રહી ગયો છે. કચ્છા કુસુંપ, કાચરતા, સિવાય ખીજું જોવાનું મળતું નથી. ગામડામાં આજે કસ રહ્યો નથી. આજના યુગરાતના ગામડાંનું આત્મ દુઃખદ ચિત્ર છે. એ ચિત્રને ઉત્તરું આકર્ષક કરવું હોય તો સારા મજસૂરોનું ખાતર ગામડાંઓને જોઈશે. તાલીમ ને આદર્શ લખને જઈ બેસનારા

શિક્ષકો ને સેવકોની જરૂર પડશે. નવા વિચાર ને જીવનસરણી તમે વેડછીમાંથી મેળવી છે, તે ગામડામાં જાળને સંક્રાંત કરો. એ તાલીમની સુમધથી ગ્રામંડાંઓને ભરી મૂકો તો તમારી તાલીમ પ્રમાણ ગણાશે. એકડો છું ટપનારા મહેતાજીઓ. તો ઘણા પડ્યા પણ નવી દુનિયામાં, આવતી કાલના સમાજમાં માત્ર એકડો છું ટપનારા મહેતાજીઓ તુ રચાન નથી.

સમાજને શિક્ષક તરફના દૃષ્ટિબિંદુમાં ફેરફાર કરવાની મારી વિનંતી છે. આપણે આપણું રતન જેવાં જાળકોને એમના હાથમાં મુકીએ છીએ એ બદલો નહિ. શિક્ષકોને મારી વિનંતી છે કે તમે તમારો ધર્મ સમજો. એક મોટું મકાન ચણાવું હોય તેનો નકશો તૈયાર થાય, તેમાં સ્વેચ્છ, અટ્ટારી ને મેડી બધું આલેખાય, પણ પાયામાં જે મોટા પથરા નાંખવા પડે તે દેખાતા નથી. એ તો રેતી ને માટીમાં ધડગાળીને ઢંકાઈ જાય. જાહારના મકાન જેવા આવે તેને અટ્ટારી જરૂર ને મેડી જતાવાય પણ પાયામાં દફનાયેલા પથરા કાઢ જતાવવું નથી. એમ છતાં એ આખા મકાનનો આધાર તો એ પાયામાં પડેલા પથરાઓ પર છે. એજ રીતે તમે બધા આવતી કાલના સમાજના પાયામાં ચણાવું જવા માંગતા હો તોજ તમારું કામ ઉગી નીકળવાનું છે, તમને કાઈ દેખાડશે નહિ, તમે કામ કરશો ને કીર્તિ ખાટશે ઇન્સ્પેક્ટરો કે ડી. પી. આઈ. ઓ. એટલે આ પાયામાં ચણાવણું દશામાં પડવાની કિંમત હોય તોજ ગામડાંમાં શિક્ષક તરીકે જાઓ. સમાજ તમને જાળખે કે ન જાળખે, તમેરી કિંમત આંકે કે ન આંકે પણ એ યાદ રાખજો કે આ દુનિયામાં હજારો ગાણુસો કીર્તિ ને આશા વિના કામો કરી ગયા છે. કુલો અરણ્યમાં ખીસે છે, ત્યાં કાઢ સુગંધી લેનાર હોવું નથી. સાગરના પેટાળામાં મોટીના દમલા પડ્યા હોય છે પણ ત્યાં કાઢનો પ્રવેશ નથી. એજ આપણા અસ્તિત્વની કલ્યાણકારી યોજના ગણીને જીવન સાર્થક કરો કારણ કે ઇશ્વરેતો બધાનું કામ જોતો બેઠોજ છે; તે સાથે ખીજા માટે નહીં પણ તમારા આત્માની તૃપ્તિ માટે એ કામ કરજો. જેમનામાં આવી દૃઢ શ્રદ્ધા હોય તેજ પાયાના પથરા ચર્ચ શકે. પાયામાં દફનાઈ ગયા વિના આત્મા તૃપ્તિ નથી. જીવન નથી. તમારી વેડછીની તાલીમનું નિવેદન લાંબી મને પણ વેડછીમાં બણવાનું મન થયું. તમે એવી કેળવણી મેળવી શક્યા તે માટે તમને ધન્યવાદ આપું છું. આ ઉપરાંત તમે સચ્ચાઈપૂર્વક માંગી દહીકરો મોકલીને તમારી નમજાનુષ્ઠાણો પણ ઢાંકી નથી ને સાદું દિલી જતારી છે તે માટે પણ તમને ધન્યવાદ આપું છું. તમે આવતી કાલના ધડનારા છો. ભાવિ ગૂંજરાતના તમે વિદ્યાતક છો; અને વર્ધો યોજનાના ધડનારાએ ગૂંજરાત કે દિંદ નહીં પણ માનવ જાતની આત્મી કાલ સુધારવાના લગ્ય રત્નોનાં સેતી આ ચર્ચા ચેતના પડી છે. એ એજ જાળે. મૂર્તિ, ચિંત, કલ્યાણમાં તમે બધા જોડો. સક્રિય કાળો આપણો તેટલે અંશે જગતનું કલ્યાણ જ ચલાવું છે એવી મારી શ્રદ્ધા છે.*

નાનાલાઈ ભટ્ટ.

- સ્વજ સંક્રાંતને લીધે પાછલા અંકમાં આ નિવેદન લેવાયું નહોતું, પણ એ અતિ મહત્વનું અને હંમેશા માટે તાજું ગણાય એવું હોવાથી આ અંકમાં એને રચાન આપું છે.

—ત્રી.

પાણી જોતાજ હડકવાની વીર આવી હાથ પગ જેવાય પ્રકાશ ઘોષાટ અને ઠંડો પવન ગમે નહીં અને હડકવાની વીર વધારે આવે ત્યાસ સેતા મુશ્કેલી જણાય મોંઘાથી લાળ પડે શરીર એકદમ દુર્ગંધ ધમ્મ જાય, રિવાનાપણુનાં મિન્હો જણાવે, ધીમે ધીમે આખા શરીરના અવયવો લકવાથી રહી જાય વારેવારે વીર આવવાથી આપ્ત અગ જેવાય ને તે વખતે દરદીને યતા દુખથી હૃન્મદ્રાવક ચીસ પાડે કેટલાકને મીડીના રંગની હવળી થાય. હડકવાની રસી મૂકવામાં આવી હોય તો ૨૪ કલાકમાં દરદીને અત અધવી જાય છે નહીં તો પાંચ છ દિવસ સુધી પીડા ભોગવે છે કેટલાં લકવાની અસરથી પેશાબ બધ ધમ્મ જાય છે હડકવાના નિશાન સ્પષ્ટપણે બહાર પડ્યા પછી ઘણે ભાગે ૪૮ કલાકમાં મોત નીપજે છે

કૂતરાના હડકવાનાં ચિન્હો—કૂતર કરડે એટલે તે હડકાયુ છે કે નહીં તે ચોક્કસ જાણવાની આમ જાણાસ રહે છે માટે આ રોગના નિશાન દરેક જાણી લેવા જરૂરી છે,

કૂતરાને હડકવા બે પ્રકારનો હોય છે. એક મૂંઝો હડકવા ને બીજો ઝંતુની

કૂતરાના ઝંતુની હડકવાનાં ચિન્હ—કૂતરાના સ્વભાવમાં એકાએક ફેરફાર ધમ્મ જાય, એટલે કે સ્વભાવે શાત કૂતરે એકાએક ઉઘ્ર બને અને ઉઘ્ર સ્વભાવનાણો તદ્દન શાત થયેતો જણાય બેસવાની જગ્યા અને બેસાણી રીત બદલા કરે, બૂખ એટલી મધી લાગે કે પરાણ, પથરા, મીઠરા ચામડાના ટુકડા વિગેરે પણ ખાઈ જાય કોષ્ટકો ૧૦૭ હીમી સુધી તાવ વધે બીજા હડકાયા પ્રાણીએ કરડીને એ ॥ શરીરે જ્યાં જખમ કર્યો હોય તે જગ્યાએ થળ આવવાથી નયકા વારે, કલ્પિત વસ્તુઓ તરફ તરાપ મારે કારણ આખા જ્ઞાનતત્ત્વની વિશિષ્ટ થાય છે. જે વસ્તુ એના મો આગળ ધરવામાં આવે તેને બગ્ગા બરે માણેના સુધી દોડ્યા કરે ને રસ્તે જો મળે તેને કરડવા થાય હડકાયા કૂતરે સીધે રસ્તે દોડ્યા જતો હોય તેની અડકટમાં જો આવે તેને કરડે છે પણ પોતાનો રસ્તો ચૂકી બીજાને કરડવા દોડતો નથી કેટલીકવાર જાતોમાનો આવી કરડી જાય એની લાળ ચીકણી ને જડી હોય છે તરસ પુષ્કળ લાગે પણ ગમે સોજે હોવાથી પાણી પી શકાતુ નથી વિષય ભોગની કમ્મ બહુ વધેલી જણાય છે આખરે યાકથી ને નવળાછથી ને જ્ઞાનતત્ત્વની ક્ષીણતા થવાથી મરણ પામે છે

કરે, ગમ્યાથુનું લાકડું કરે, બગાસાં ખાય, દાંત ઠગકચાવે, વિવિધ વાસના વધે, ઘોડીમાં રતુકાળનાં ચિન્હો જણાય, શરીરના જખમ પર ચળ આવવાથી બચાં બરે, વખત વધતો જાય તેમ અપાટખંધ વીર આવવા માંડે. તરસ ખૂબ લાગે પણ ગળે સોળે દોવાથી પાણી પી શકે નહીં. પાછલા પગના થાપામાં લકવાના ચિન્હ જણાય, ચાકથી બેઠોરા ચર્ધ મરણુ શરણુ થાય. હડકાયલો ઘોડો કૂતરા તરફ ખાસ તિરસ્કાર ને ક્રોધ બતાવે છે. હડકાયા કૂતરા કરતાં હડકાયેલો ઘોડો પોતાના શરીરને વધારે બચાં બરે છે વધારેમાં વધારે પાંચ છ દિવસથી મરણુ નીપજે છે.

ઢોરમાં વિશેષ નિશાન—સીંગા જમીન પર પછાડી ભાગી નાંખે. કેટલાકને ઝાડા થાય ને આગળ બહાર નીકળી પાછલા પગે લયડતી ચાલે ચાલે ને ચાર છ દિવસમાં મરણુ પામે.

બકરા ઘેટામાં વિશેષ નિશાન—સાજાં બકરાં ઘેટાં કૂતરાથી ડરે છે જ્યારે હડકાયલાં હોય તો કૂતરા પર હુમલો કરે છે. મેદાં કરતાં બકરાં વધારે શરકણા બને છે. મેદાંમાં વિવિધવાસના ખૂબ વધે છે માથું જોરથી ઝાંત કે જમીન સાથે અક્ષબળા કરવાથી ચામડી ધુંદાઈ જાય છે. ખૂબ જોરથી જરાક પાડે છે. હડકાયું કૂતરું કરડ્યા પછી ૧૧ અઢવાડીયામાં રોગના નિશાન બહાર પડે છે.

હુકર હડકાયું હોય તો માથું ધાસમાં સંતાડી રાખે, વીર ન આવે ત્યાં સુધી બચ્ચાને શાંત રીતે ધવરાવે ને વીર આવે એટલે પોતાના બચ્ચાને તેજ કરડે નીચલા જગ્યાને લકવો થાય. એથી ૭ દિવસમાં મરણુ પામે.

ખીલાડી હડખાઈ ચર્ધ હોય તો તેની આંખ ખૂબ ચળાટ મારે ને વધારે ઝનુની જણાય મોઢું ઉઘાડું રાખે તેમાંથી શીશુનાળી લાળ ટપકે, જરગની કમાન વાળે, પૂછડી વારંવાર પટપટાવે પગના નહોર એટલા બધા બહાર કાઢે કે ચાલતી વખતે બોંધપર ઊંડા ખીખાં પડી રહે. કોઈ ખીજવે તેના મોં પર બચાં બારવા પ્રયત્ન કરે. ૨ થી ૬ દિવસમાં મરણુ પામે છે.

ઉંટ અને દરણુમાં ઝનુની પ્રકારનો હડકવા હોય છે. મરયાં હડખાયાં થયાં હોય તો તે માથુસ ને કૂતરાં ઉપર હુમલો કરે છે.

શિયાળમાં હડકાયાનાં ચિન્હ કૂતરાનાં જેવાં જણાય છે હડકાયેલા કૂતરાં કરતાં હડકાયેલી શિયાળ વધારે ભયંકર છે કોઈ પણ શિયાલ આપણા પર હુમલો કરી કરડી જાય તો તે સેકડે નળાણુ ટકા હડખાયલી સમગ્ર જંગ અને તેમ જલદી હડકાયાની રસી ચૂકાવવી.

હડકવાના દરદીની સારવાર

હડકવા દાદવા પછી કોઈ પણ દરદી બચ્ચો હોય એવું ખાતરીથી કહી શકાતું નથી માટે રોગ બહાર પડી ગયા પછી જે સારવાર કરવાની તે દરદીનું દુઃખ ઓછું કરવા માટે કરવી જોઈએ અને તે માટે દરદીને ઓઝાંત અધારી કોટડીમાં રાખવો. ઠંડી હવા પ્રકાશ અને ધોંધાટથી હડકવાની વીર વધે છે ને દરદીને અત્યંત દુઃખ થાય છે. દરદી ખૂબ ઉશ્કેરાયલી રિયતિમાં હોય તો ચાકથી રતીભાર મોરશીયાનું ઈન્જેક્શન આપવું. ચોવીસ કલાકમાં બે ત્રણવાર આવાં ઈન્જેક્શન દરદીની રિયતિ જોઈ આપી શકાય. ખોરાક માગે તો કઠણ ખોરાક આપવો પ્રવાહી ખોરાક જોઈ દરદી ઉશ્કેરાય છે.

નિલાયનમાં કાપણનો ઓશ્રવ લઇને હડકવાનો રોગ નિર્મૂળ કરવામાં આવ્યો છે. પરદેશથી આવતાં કૂતરાને બંદરપરજ ૧૦ દિવસ ક્વેરન્ટાઇનમાં રાખવામાં આવે છે. એટલી મુદતમાં હડકવાના રોગી આપો આપ મરી જાય છે અથવા રોગની ખાત્રી થતાં તેમનો નાશ કરવામાં આવે છે. આપણા દેશમાં જીવદશ એટલી બધી હિમરાઈ પડી છે કે હડકવા કૂતરાનો નાશ કરવામાં પાપ મનાય છે પછી બાકે એના કરડવાથી ચારમાણસ હડકવાનો ચેપ લાગવાથી રીવાજને મરતાં હોય. એટલા માટે આ રોગ સંબંધી નીચે જણાવેલી સૂચના ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

૧—કોઇ પણ કૂતરે તેને છાંછેડા ચિવાપ ઓચિંતુ આવી મુપચાપ, ભસ્ત્રા વગર, બચકું બરી જાય તો તેને બને તો જીવતું પકડી બાંધી રાખવું ને દશદિવસ સુધી દૂરથી ખોરાક પાણી આપતાં. દશ દિવસ સુધી તે તદુરસ્ત રહે તો તે હડકવાના વિપત્તી મુક્ત છે ને જોને તે કરડ્યું હોય તે પણ જોખમથી મુક્ત છે એમ સમજવું. દશ દિવસ પછી એજ કૂતરે કદમ હડકવાનાં નિશાન બતાવે તો પણ દશ દિવસ પહેલાં જોને કરડ્યું હોય તેને મોઝો જોખમ રહેતો નથી.

૨—જો જગ્યાએ કૂતરું કરડ્યું હોય તે જગ્યા ધારમોલીક તેજાબથી, સૂરાખારના તેજાબથી, સીશ્વર નાઇટ્રોઇથી કે પોટાસ પરમેંગેટથી બાળી દેવી અથવા ધગધગતા સળીયાથી ઝાળી દેવી.

૩—હડકવાના વહેમવાળું પ્રાણી કરડે કે જોખ બને તેમ જલદી જીવદાના મુખ્ય શહેરની સરકારી સીવીલ હોસ્પિટલમાં પહોંચી જવું ને ડાક્ટરની સલાહ મુજબ તુરત સારવાર શરૂ કરી દેવી.

૪—કરડનાર કૂતરાને મારી નાંખવામાં આવ્યું હોય તો તેની લાસ ચીરાવી હોઝરીમાં ખોરાક ચિવાપની ચીજો જેવી કે ચીથરાં, ઘાસ, જૂના ચામડાં ખીજા વિગેરે હોય તો ધણે ભાગે તે હડકાઈ હોવાનો સંભવ છે. મગજ તપાસાવતાં તેમાં “નીચી બોડીઝ” જણાય તો નક્કી હડકવાનો રોગ સમજવો.

૫—ગરદન પર, મોંદા પર કૂતરું કરડ્યું હોય તો હડકવાની અસર જલ્દી જણાય માટે તેવી રિયતિમાં એકદમ રસી મૂકાવવી. પાટલુન કે ધોતીયામાં થઇને દાંત બેસાડવા હોય તો તેના પર લાળ લુગડ જવાથી રોગની અસર ઓછી અથવા મિલકુલ જણાતી નથી તેમજ એકજ કૂતરું એકી સ્થળે દશ માણસને કરડે તો સૌથી પ્રથમ જોને કરડ્યું હોય તેના કરતાં સૌથી ઉપર જોને કરડ્યું હોય તેને રોગની ઓછી અથવા નજીવી અસર થવા સંભવ છે પણ દરેક બાબતમાં ડાક્ટરી સલાહ તો અવશ્ય લેવી.

૬—જોને શીયાળ કરડ્યું હોય તેણે તો મિલકુલ વખત ન સુખાવતાં તાકીદે દવાખાનામાં પહોંચી રસી મૂકાવવાનું શરૂ કરી દેવું.

૭—હડકાપત્રી ગાય બેસનું દૂધ ઉઠાવ્યા ચિવાપ પીવું એ જોખમ ભરેલું છે. બલથી પીવાઇ ગયું હોય તો પીનારે રસી મૂકાવવી જોઈએ.

૮—બચ્ચાની માને હડકાયું ફૂતરું કરડયું હોય તો બચ્ચાને તેની માનું દૂધ આપવું નહીં

૯—હડકાયલાં ટોસ્તું રંધેલું માંસ ખાનારને હડકવાનું જોખમ નથી કારણ ગરમીથી હડકવાના વિષને નાશ થાય છે.

૧૦—હડકાયાં પ્રાણીની લાલ કપડાં ને ધરના રાત્રીચીકનિ લાગી હોય તો તેને ઉપ-યોગમાં લેતાં પહેલાં ખૂબ ગરમ પાણીથી ધોઈ સાફ કરવાં.

૧૧—હડકાયું પ્રાણી જોને કરડયું હોય તેને ઝોઝામાં ઝોઝા ત્રણ મહીના સુધી અને વધારેમાં વધારે છ મહીના સુધીમાં એ રોગ લાગ્ય પડવાનું જોખમ રહે છે.

૧૨—હડકવાની રસી મૂકેલા દરદીને ત્રણ મહીનાની અંદર ફરીથી હડકાયું પ્રાણી કરે તો તેને ખીજ વખત રસી મૂકાવવાની જરૂર રહેતી નથી પણ આ બાબત ડાક્ટરી સલાહ પ્રમાણે વર્તવું જરૂરી છે.

ભાવ શાથી વધ્યા ?

હોળીના રમના દિવસે હતા. શહેરમાં રહેતા એક બાઈ રમણભાઈ રમતા લાભ લઈ ઘેર આવેલા હતા. સવારના પહોરમાં, પોતાના ઘરના મોટા ઓટલા પર આખ તેમ લટાર મારતા હતા. ઓટલા પરજ બાળુના વાસના બેચાર જથ્થુ હોકા પીતા બેઠા હતા. તેવામાં સામેની દુકાનેથી એક બાઈ ફાળિયતો છેડો બાંધતા બાંધતા નીકળ્યા. તે આવીને પેલી ટોળીના બેગા હોકા પીવા બેઠા રમણભાઈએ તેમને જોઈને પૂછ્યું, 'છગાણ! અત્યારના પહોરમાં શું લઈ આવ્યા ?'

છ૦—આ બાકસ સેવા ગયો'તો તે પાછો આવ્યો. બગા રોડે ભાવ વધારી દીધી. આ ગાંધીમાં'મા તે શું કરવા બેઠા છે ? બહુ' મોંધું કરી દીધું !

ર૦—એમાં ગાંધી મદાતમા શું કરે ? એ તો સરકારે દીવાસળી પર વેરા નાખ્યો એટલે વેપારીઓએ દીવાસળીના ભાવ વધાર્યા અને બીજી વસ્તુઓના ભાવ તો યુરોપમાં મોટી લગાઈ આવે છે એને લીધે વધ્યા છે. તમને એવું કેલ્યું કહ્યું કે ગાંધી મદાતમાએ ભાવ વધાર્યા ?

છ૦—આ ધણીય ભોકો વાત કરે છે ! બે દહાકા પર પંચા મખી પથ્થુ એવું જ કહેતા'તા.

ર૦—એ બધી ખોટી વાત છે. સરકારના મળતિયા ભોક ગાંધીજી સામે આવળો

• પ્રચાર કરે છે.

છ૦—એમ કેમ ?

ર૦—ભુઆ ! તમારે સાંભળવું હોય ને બેસો તો કહું. દર વરસે સરકાર પોતાનાં આવક ખર્ચનો હિસાબ કરે છે અને વખતે જરૂર પડે તો નવા કરવેરા નાખે છે. આ વરસે સરકારે અંદાજ કાઢ્યો તેમાં નવા વરસ (૧૯૪૧-૪૨) માં સરકારને જે આવક થવાની તેના કરતાં ખર્ચ વધારે થવાનું છે. તેથી ૨૦ કરોડ રૂપિયાની ખાધ પડવાની છે. એ ખાધ પૂરવા માટે સરકારે કરવેરા વધાર્યા છે. તેમાં દીવાસળી પરની જગત પથ્થુ વધારી, એટલે દિવાસળીના ભાવ વધ્યા છે. સરકાર કહે છે કે, જગત નાખવાથી વેપારીઓનો નફો ઓછો થવો જોઈતો હતો અને ભાવ વધવા જોઈતા નહોતા. પથ્થુ એ તો નાના છાંશરને ફેસલાવવા જેવું છે, જગત વધે એટલે વેપારીઓ ભાવ વધાર્યા વગર રહે ? કેમ કે, કેટલો ભાવ સેવો તે ક્યાં સરકાર નક્કી કરે છે ? એટલે જગત વધી એ બહાને ભાવો વધી ગયા. હવે તો વેપારીઓની અંદર અંદરની હરીફાઈથી એ ભાવો જેટલા કાચુમાં રહે તેટલા ખરા.

છ૦—પથ્થુ સરકારને આટલી બધી ખોટ શાથી આવે છે ? આ અમે ભોકો મહેસૂલ ભરી ભરીને મરી જઈએ છીએ, તોય સરકારનું ખરચ કેમ પૂરુ થતું નથી ?

ર૦—સરકારને યુરોપમાં મોટી લગાઈ જાગી છે. એટલે હિંદમાં બારે તૈયારી કરે છે. તેને લીધે આ વરસમાં ૨૪ કરોડ વધારે ખરચાશે અને આવતે વરસે ૩૫ કરોડ વધારે ખરચાશે. એમ હુકમી ખર્ચ વધતું જાય છે. તે ખાડો ક્યાંથી પુરાવ ? નવા વરસમાં સરકારે ૧૨૬ કરોડની આવકમાંથી ૮૪ કરોડ લશ્કરમાં વાપરવાનું ધાકું છે એટલે ભોકો પાસેથી લીધેલા દર સો રૂપિયામાંથી ૬૭ રૂપિયા તો લશ્કર માટેજ વપરાશે.

૭૦—ત્યારે આ સરકારની નિયમો, દવાખાનાં વગેરે મોટાં મોટાં ખાતાં શામાંથી ચાલે છે ?

૨૦—ઉપરનું ખર્ચ તો દિવની વડી સરકારનું કહ્યું. તે ઉપરાંત જુદા જુદા પ્રાંતો અને સોાસ મોડોનું ખર્ચ જુદું. નિયમો અને દવાખાનાંનું ખર્ચ વડી સરકાર નથી કરતી. તેને માટેનાં આવક ખર્ચનો વિચાર દરેક પ્રાંતમાં જુદો ચાલે છે.

૭૦—ત્યારે આપણા પ્રાંતમાં એવું કેટલું ખર્ચ થતું હશે ? અને તેમાં વળી નવા વેરા પાડવાના કે ?

૨૦—આપણા પ્રાંતમાં આવતા વરસમાં રૂ. ૧૩૫ કરોડનું ખર્ચ અને લગભગ તેટલી જ આવક થશે એવો અંદાજ થયો છે, એટલે મુખ્ય સરકાર નવો વેરા નહિ નાખે.

૭૦—તો તો દીક. બાપી અમારા જેવાનો મરોજ ચાલે. આ પૈદાની દીવાલળી ન મળી એટલે અમારે તો અત્યારે પાછું જ જવું પડશે. પણ માઈ ! આ બાબતની બાબતના રાજ્યમાં તો દર વરસે આવક કરવેરા કંઈ વધતા નથી.

૨૦—કેમ, તેઓય મહેમુલ તો વધારે જ છે ને ? અને અંગ્રેજ રાજ્યમાં તો વાર્ષિક આવક ખર્ચના અંદાજને કરીને તે ધારસભામાં રજૂ થાય છે. આપણા પ્રાંતમાં જો મહા-સભાવાળાએ રાજનામાં ન આપ્યાં હોત, તો ધારસભા આગળ એ રજૂ થાત. આજે તો ગવર્નર સાહેબે તે નક્કી કર્યું છે. પણ આપણું દેશી રાજ્યોમાં તો બાબતના ખર્ચમાં જ કેટલીય રકમ ખર્ચાઈ જાય અને તેને કંઈ દિસાજ જ નહિ !

૭૦—ત્યારે સ્વરાજ્ય આવશે ત્યારે આ કરવેરા આપવા નહિ પડે ને ?

૨૦—કરવેરા આપ્યા વગર તો રાજ્ય કેમ ચાલે ? કરવેરા તો આપવા પડશે, પણ તે પ્રજાની શક્તિ અનુસાર હશે, અને જે લેવામાં આવશે તેના બદલામાં પ્રમુખપોથી કમો કરીને પ્રજાને અનેક ગણું પાછું આપવામાં આવશે. સૂરનારાવજી તખીને નદી, નાળાં અને જળાશયો સ્કવી દે છે, પરંતુ તે વરસાદના રૂપમાં પાછું આપીને પ્રજાને અનેક ગણું ફાયદો કરી આપે છે. એમ જ પ્રજા પાસેથી લીધેલા કરવેરાનું થતું જોખમ. પણ બાજે, ઊંધી રીતિ છે. આજે તો રાજાની માફક કરવેરાથી પ્રજાનું સોદી રોલાઈ જાય છે અને પરિણામે પ્રજાશરીર દુર્બળ બને છે.

૭૦—તમે હાલું કહો છો. આજે આ ગામમાંથી પંદર હજાર મહેમુલના જાય છે, તોય ગામને શો લાભ મળે છે ? નિરાળના ગઝનતુંપ ઠેકાણું નથી. રસ્તાનું ઠેકાણું નથી. ચોમાસામાં કાદવ ખુંદોને ખેતરમાં જવું પડે છે. ગામમાં ચોરીઓ ચાલે છે. તોય કંઈ મદદ આપતું નથી.

૨૦—સ્વરાજ્યમાં એવું નહિ હોય. સરકાર પ્રજા પાસેથી કર લેશે, પણ પ્રજાને તે બીજી રીતે પાછો આપવા ખાતર જો મહાસભાવાદી સરકાર દારૂબંધી કરવા માટે કર નાખ્યો હતો તેમ. જો તે કામ ચાલ્યું હોત તો સબૂરો અને ગરીબોનાં ઘરમાં કેટલા પૈસા જાયત ? તેમનાં જીવન કેટલાં સુખી થાત ? આજે સરકારનું તંત્ર એ રીતે ચાલતું નથી. ગરીબમાં

ગરીબને વાપરવાની વસ્તુઓ પર વેરા પડે છે. દીવાલગી પરની જગત એ તેનો નમ્રો છે, જૂનો મીઠાવેરો પણ એવો જ છે. માટે જ ગાંધીજીએ મીઠાવેરો નાબુદ કરવા લગત ચલાવી હતી, એ તો તમને યાદ છે ને ?

છ૦—હા ! આ ગામમાંથી ધણા લોકો બદલપુર અને ધરાસણ ગયા હતા. પણ એમાં શું વળ્યું ? સરકારે તો ફાવતું કર્યું. મીઠાવેરો તો રહ્યા અને આ દીવાલગી પણ મોંઘી થઈ.

૨૦—હા ! એ બધું થાપ છે અને થવાનું ! સત્યાગ્રહ ફરીશું તોય થવાનું ! પણ ત્યારે પ્રગતિ હાથમાં અધિકાર આવશે ત્યારે જ તે બધું થશે.

છ૦—એ ક્યારે આવશે ?

૨૦—આપણે સમજીએ અને ગાંધીજી કહે છે તેમ તૈયાર થઈએ ત્યારે.
(શિદ્ધાણ અને સાહિત્યમાંથી)

વિ૦

પ્રાથમિક કેળવણી અંગે જિલ્લા લોકલબોર્ડોની ગ્રાંટ

લેખક : શ્રી. જે. પી. નાઇક, પી. એ.

(સભ્ય, પ્રાથમિક એજ્યુકેશન ટ્રાનીન્ગીઅલ બોર્ડ, ધારવાર.)

સરકાર અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ વચ્ચેના નાણાકીય સંબંધ સમજવા માટે હાલનો પ્રાથમિક કેળવણીનો કાયદો પસાર થયો તે સમય ઉપર દૃષ્ટિ નાંખવી જરૂરી છે. સન ૧૯૨૨માં તે વખતના કેળવણી ખાતાના પ્રધાન ડૉ. આર. પી. પર્સન્ટેએ એક ખીલ ધારાસભામાં રજુ કર્યું જે સન ૧૯૩૩ના પ્રાથમિક કેળવણીના કાયદા રૂપે અમલમાં આવ્યું. આ બીજીની કક્ષમ ૧૩માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે પ્રાથમિક કેળવણીના ખર્ચોનો ડું ભાગ સરકાર ભોગવશે અને બાકીનો ડું ભાગ સ્થાનિક સંસ્થાએ ભોગવવાનો રહેશે. ધારાસભામાં સદરહુ ખીલ ઉપર ચર્ચા કરતાં કેળવણી ખાતાના પ્રધાને જણાવ્યું હતું કે “હાલમાં જિલ્લા બોર્ડો પ્રાથમિક કેળવણી પ્રાથમ ૧૨ ટકા જેટલાં નાણાં ખર્ચે છે અને સરકાર ૮૮ ટકા આપે છે. આ બીજા પ્રમણે જિલ્લા બોર્ડોને ખર્ચોનો ડું ભાગ મળશે, હવે જે જિલ્લાં બોર્ડોને પોતાનો ૩૩ ટકાનો ફાળો આપવો પડે તો બાકીના ૨૧ ટકા ખર્ચોને પહોંચી વળવા માટે જિલ્લા બોર્ડોને આવકનાં જે સાધનો આપવામાં આવ્યાં છે તે પહોંચી વળે એમ નથી. એટલે નવા ખીલનો અર્થ એવો છે કે બોર્ડોને હાલ જે ધાન્ય અપાય છે તે કમી કરવાની નથી પરંતુ બોર્ડો કેળવણીના વિકાસ અંગે અથવા તેને ફરજિયાત બનાવવા માટે જે નવો ખર્ચ કરે તેનો ૨/૩ ભાગ સરકાર આપશે. સરકારની જવાબદારી બંધનકારક હોઈ કાયદા દ્વારા પણ અમલમાં મૂકાવી ચકાસે. વળી જે જિલ્લાઓ ગરીબ હોય પરંતુ ત્યાં વસ્તી વધારે હોય તો સરકારને ૨/૩ કરતાં વધારે પણ ખર્ચ ભોગવવો પડે.” બીજા ઉપરના સદરહુ ખાતાના ધારાસભામાંના ભાષણ ઉપરથી આ સંબંધી સરકારનો સ્પષ્ટ ધરાદો અને સરકારે આ સંબંધી આપેલી ખાસ ખાતરી આગમ પડી આવતાં હતા પરંતુ સરકારની નીતિ આથી તદ્દન હટી જ માલગ પડતી હતી. કાયદા અંગે સરકારે ધોરણ નિયમો સદરહુ કક્ષમ ૧૩માં જણાવેલા ધરાદો અને અપાએલી ખાતરીની તદ્દન વિરૂદ્ધ અને સરકારની જવાબ-

દારી ઝોણી કરી નાંખના હતા. વળી આ સંબંધી વખતે વખત ખદાર પહેલા હુકમો (પ્રાયશ્ચિ કેળવણીના અર્થે એવેના હુકમો' નામના પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ થએલા) પણ એજ નીતિ હાખવતા હતા. સરકારે ભોગવવાના ૨/૩ ભાગને વધુમાં વધુ તરીકે દર્શાવી તેને જેમ બને તેમ ઝોણા કરી નાંખવા સરકાર દરેક તક સાધતી હતી અને કાયદાની આંદીધુંટી રમું કરતી હતી. નીચે પ્રમાણે હાલની સ્થિતિ તપાસતાં કેળવણી ખાતાના પ્રધાને આપેલી ખાતરી કેટલે અંશે જળવાઈ છે તે જણાવ્યું આવશે.

(૧) કલમ ૧૩ (૨) મુજબ સરકાર સ્થાનિક સંસ્થાઓને ત્યાં સુધી તેઓ ફંડને ફર-પરોજ નહિ કરે ત્યાં સુધી ડેટમ લાઈન બેઠેલી ગ્રાન્ટ આપવા બંધાયેલી છે; એટલે તેમને ખર્ચ ડેટમ-ખર્ચ' બેઠેલા નહિ હોય તો પણ તે જે બચત રકમ કેળવણી માટે ખર્ચે તો સરકારે તેમને ડેટમ-લાઈન આન્ટ આપવી નેહિએ. પ્રાયશ્ચિ કેળવણીના કાયદાનો નિયમ ૧૦૬ (અ) આથી વર્તમાન હલેટો છે;

(૨) કાયદાનો અર્થ એવો છે કે સરકાર વધારાના ખર્ચ'ને ૨/૩ ભાગ ખપાશે; છતાં નિય-મોમાં 'મંજૂર કરેલો ખર્ચ' એ શબ્દ મૂકવામાં આવ્યો છે; અને અત્રમ્ભે માત્રમ 'પડ્યું' છે કે સરકાર આ શબ્દનો પોતાની જવાબદારી દુર કરવા દુરપયોગ કરે છે. ખર્ચ' કાયદેસર અથવા નજરી હોતો કે નહિ તે એવાનું નથી પરંતુ સરકારની મંજૂરી નહિ મળે એટલે તે અપાય નહિત. આ વસ્તુવિધિ સરકારે આપેલી ખાતરીથી તદ્દન વિષ્ણિત છે.

(૩) કાયદા અન્વયે સ્થિતિ આ પ્રમાણે છે:—

(૧) સરકાર ફરજિયાત કેળવણીની જે યોજનાને તે મંજૂરી આપે તે યોજનાને નકશી અથવા વધારાનો અંદાજ ખર્ચ' જમાવી જે એમણે હોય તે આપવા બંધાયેલી છે.

જે કોઈ કાયદેસર કારણવશાત્ ફરજિયાત કેળવણીની યોજનાનો ચોક્કસ ખર્ચ' અંદાજ કરતાં વધે તો વધારાની વિમત્રને સરકાર મંજૂરી આપે નહિ ત્યાં સુધી ચોક્કસ ખર્ચ'નો પૂરો ૨/૩ ભાગ આપવા તે બંધાયેલી નથી.

(૨) અરજિયાત વિઠાસની યોજનાને અંગે હિરસો આપવા તે બંધાયેલી નથી.

(૩) સ્થાનિક સંસ્થાઓને જે ગ્રાન્ટ મળે છે તે તો ઝોણા કરવાની નથીત. ત્યારે હવે એવું જણાવવામાં આવે છે કે કાયદો પસાર થયા પહેલા સંસ્થાઓને જે ગ્રાન્ટ મળતી, તે ઉપર તેઓના કંઈજ હક નથી. તે તો ફક્ત સરકારની ઉચ્છાતુસાર હતી. કલમ ૧૩ (૨)ની સંસ્થાઓને કાંઈ ખાસ હક મળતો ન હોવાથી ડેટમ ગ્રાન્ટ પણ સરકાર ઉચ્છાતુસાર ધરાવી શકે; આ સ્થિતિ સરકારે આપેલી ખાતરીથી તદ્દન વિરૂદ્ધ છે.

કાયદો ત્યારે પસાર થયો ત્યારે સરકાર ૧૦ વર્ષની મુદતમાં આખા ઇલાકામાં પ્રાય-શ્ચિ કેળવણી ફરજિયાત જનાવવા ખુબ છતેબર હતી, પરંતુ તેને એમ લાગ્યું કે કલમ સંસ્થાઓ તેમાં પૂરો સાથ આપશે નહિ. તેથી કાયદાની કલમ [૧૦ (૩)] માં એમ જણાવવામાં આવ્યું કે દરેક સંસ્થાએ ૧૦ વર્ષમાં કેળવણી ફરજિયાત' થઈ જાય એવી યોજના રજુ કરવી (કાયદા અંગે નિયમ ૧૯૨). જો સંસ્થા તેમ કરવામાં નિષ્ફળ તપ તો સરકાર તેને ફરજ પાડી શકે. જો કોઈ સંસ્થા યોજના ધડે નહિ અથવા ધડ્યા પછી અમલમાં મૂકવામાં નિષ્ફળ તપ તો સરકાર પોતાના અમલદારો દ્વારા યોજના ધડાવી તેજ તેને અમલમાં મૂકવા સંસ્થા પાસેથી ખર્ચ' વસૂલ કરે; પણ પછી તો આથી ઉદ્દુન જેવામાં આવ્યું. સંસ્થાઓ પોતાનો હિરસો આપવા ખદાર આવી અને વાસકસ્તી તેમણે યોજનાઓ

રજી કરવા માડી જ્યારે સરકારે તેમને મજુરી આપવા આનાકાની કરવા માડી અને કાયદેસર ખર્ચનો હિસો પથુ આપ્યો નહિ ખરૂં જોતાં તો સરકારને સરચાઓએ કરેલી ચોળના અમુક મુદતમાં મુકવા ફરજ પાડવી રહી આ જોતાં માનવ પડશે કે કાયદાનો ઉપરોક્ત બીનકુન જળવાયો નથી ઇનકામ પ્રાથમીક કેળવણીના વિમાન માટે શા પગલા લેવા તે જણાવતા પહેલાં હાલમાં આન્ટ કેવી રીતે આપવામાં આવે છે તે જોઈએ

(૧) ડેટમ લાઈન આન્ટ નામથી ચાક્રસ આન્ટ (સન ૧૯૨૪-૨૫માં પ્રાથમીક કેળવણી પાછળ કરેલા ખર્ચ) નેમાથી તે વર્ષની સ્થાનિક આવકનો ૧૧/૧૨ મો ભાગ બાદ

(૨) દર વર્ષે થતા મજુર થયેલા વધારાના ખર્ચનો ૨/૩ ભાગ

(૩) સમગ્ર મંજે તેમ ફરીવાર કરવા નહિ પડે એવા ખર્ચ ઉપરની આન્ટ છતાં પારિ-આર્થિક કારણો રજી કરી આન્ટ માટે કાયદેસરનો ખર્ચ પણ નામજુર કરવામાં આવે છે

સરચાઓને હાલમાં અપાતી આન્ટનું ધોરણ જદનાયુ ખાસ જરૂરી છે જે માટે નીચે મુજબ કરેલો છે —

(૧) સરચાઓને આન્ટ આપવા માટે જે ધોરણ નક્કી કરવામાં આવે તે એવું હોય જોઈએ કે જેથી સાંવનિક ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ ધ્યેય જળવાય હાલનું ધોરણ તો એવું છે કે તેથી કદી પણ આ ધ્યેયને પહોંચી શકાય એમ નથી અને ૧૯૩૧ની વસ્તી ગણતરી પ્રમાણે જિલ્લા શાળાઓની કુલમતમાં ૧,૫૦,૦૦,૦૦૦ માણસો છે તેનો ૧૫મો ભાગ બાળકોનો ગણતા શાળાઓએ ૨૨,૧૦,૦૦૦ બાળકો માટે સમગ્ર કરવાની છે હાલ પ્રાથમિક કેળવણી માટે બાળક દીઠ રૂ. ૧૭)નો ખર્ચ આવે છે છતાં સીફ્ટ-સીફ્ટમ, મદદ થતી શાળા, વિગેરે ખર્ચ બોલો કરતી ચોળનાઓ હાલ પરતાં આ ખર્ચ રૂ. ૧૦) તો આવેજ તે મુજબ કુલ ખર્ચ રૂ. ૨,૨૫,૦૦,૦૦૦ થાય આમાંથી રૂ. ૫૩,૦૦,૦૦૦ સરકાર ડેટમ લાઈન આન્ટ વરીફે ભોગવે બાકીનો ખર્ચ જે રૂ. ૧,૫૨,૦૦,૦૦૦ રહે તે સરકાર અને સરચાઓએ વહેલી લેવાનો રહે નેમાથી સરચાઓએ રૂ. ૪૪,૦૦,૦૦૦ ભોગવવા પડે સરચાઓનું આ ખર્ચને પહોંચી વળે એમ છે ?

કાલે કમિટિની બહામણ મુજબ સરચાઓએ રોસની ૧૦ પાઈ લેખે પ્રાથમીક કેળવણી ઉપર ખર્ચ કરવા જોઈએ સરકાર ન્યાયી મુધી બીજા બહામણો સ્વીકારે નહિ ત્યાં મુધી સરચાઓ માટે આ ખર્ચ કરવો અશક્ય છે સરકાર કાલે કમિટિની બધીજ બહામણો સ્વીકારે તો પણ જલ્દી લોકવજોડેને ફાળે રૂ. ૧૭,૦૦,૦૦૦ આવે તો પણ સરચાઓ તેમના ફાળાના રૂ. ૪૪,૦૦,૦૦૦ શી રીતે ભોગવશે ? એટલે જેમ જને તેમ જલ્દી ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ હામલ કરવાનું ધ્યેય સરકાર જાણવતી હોય છતાં નાણા વિષયક સ્થિતિ એવી છે કે તે વડન અશક્ય છે જે શિક્ષણ ફરજિયાત કરવું હોય તો સ્થાનિક સરચાઓને અપાતી આન્ટનું ધોરણ બદલવું પ્રથમ જરૂરી છે

(૨) વળી કાયદો યદનાસંજોનું પણ શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીની સંખ્યા બેવડાવવા સિવાય બીજી કાઈ ધ્યેય હોય એમ લાગતું નથી અને ૧૯૨૪-૨૨ માં જ્યારે કાયદો પસાર થયો ત્યારે શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૮,૦૦,૦૦૦ (સિંધ જોડે) ફરજિયાત કેળવણી કમિટિ, ન્ખા રિપોર્ટ ઉપરથી કાયદો યદયો છે તેણે એવી ચોળના થઈ હતી કે પહેલાં છાત્રાઓની શાળાઓમાં ફરજિયાત કેળવણી હામલ કરવી, અને છાત્રીઓની શાળા માટે મરજિયાત વિકાસ રાખવો તેમની ધોરણ મુજબ આથી ૫ લાખ છાત્રા અને ૧ લાખ છાત્રીઓનો શાળાઓમાં વધારે થશે સંખ્યા બેવડાવવા માટે તેઓએ ૬ થી ૭ કર્ડની અર્થદા બાકી હતી અને તેઓએ ધાકું હતું કે જલ્દી

ખાડીની એક આના વધારાના સેસની આવકમાંથી તેઓની કેળવણીના ખર્ચને પહોંચી વળવાનો પ્રથમ ૧૦ વર્ષ પછી ત્યારે ઊઠાસીએને પણ ફરજિયાત રેગુલેશી આપવાનો સમય આવે ત્યારે ઉભો થશે.

કમિટિનું સંખ્યા એવડાવવાનું ધ્યેય પુરું પડ્યું છે કેમકે સન ૧૯૨૧-૨૨માં ઊઠાસીઓની સંખ્યા ૫,૫૨,૪૬૧ અને ઊઠાસીઓની સંખ્યા ૧,૪૦,૧૧૬ (સિંધ સિવાય) હતી તે સન ૧૯૩૮-૩૯માં અનુક્રમે ૯,૮૫,૮૬૦ અને ૩,૩૧,૭૧૮ થવા પામી છે. આ પ્રમાણે ઊઠાસીઓની સંખ્યામાં ૨૬૬ અને ઊઠાસીઓની ૨૩૦ ટકાનો વધારો થયો જાળોકોની કુલ સંખ્યામાં ૬,૩૦,૦૮૬નો વધારો થયો છે. કાપડમાં સમાવેશ કરેલો નાણું પ્રશ્નનો કોઈ નિષ્ફળ નીવડ્યો છે અને આદ્ય પદ્ધતિ કાયમ રહે તો અત્યાર સુધીની પ્રગતિ પણ નકામી થઈ પડે છે.

(૩) ત્રીજી ક્ષણિકાના બુદ્ધિ બદલાઈ જવાને કારણે તરીકે તફાવત અચૂક રીતની માન્ય મળે છે. હાલની માન્ય નકકી કરવામાં સરકારનો અર્થ તે ઊંચાઈ હોય પરંતુ આકાશનો જોતાં એ તો ખૂબસૂરિ દેખાઈ આવે છે કે કેટલાક જિલ્લાઓની બીજા કરતાં વધારે લાભ મળે છે. માન્યનો જિલ્લાઓની જરૂરીયાત તેમજ નાણા વિષયક સ્થિતિ સાથે કંઈજ સંબંધ નજરમાં નથી. એટલે કેટલાક જિલ્લાઓને એમ લાગે છે કે સરકાર તેમના પ્રાંતે સાવકી માં નેડું વર્તન રાખે છે. કાપડ તરીકે બરુદ જિલ્લાને માયા દીઠ રૂ. ૦-૧૪-૧૦ની માન્ય મળે છે ત્યારે મુબઈ જિલ્લામાં જિલ્લાને માયા દીઠ રૂ. ૦-૨-૭ની માન્ય મળે છે. આડું પ્રમાણ તફાવત અચૂક છે.

(૪) ચોથું કાસનું ધોરણ કાંઈ પણ પાયા વગરનું છે. માન્યનું ખર્ચ ધોરણ જિલ્લાની વસ્તી, તેની નાણા વિષયક સ્થિતિ, તેમાં પગલ કામની વસ્તી, તેની બીજા અગરો, તેનો સરેરાશ જીવન નીતિ અથવા વિગરે જોઈને નકકી થવું જોઈએ. ફક્ત એમ જ નહીં તે એક વર્ષનો ખર્ચ જોઈને કેટલેક-લાઈન માન્ય હોય તેને માટે નકકી કરવી તે ધોરણ તફાવત અચૂક હોઈ જાય તો જીવન જોઈએ.

(૫) વળી સરકારનો ૨/૩ ફાળો પણ અચૂક છે. સરકારી ફાળો પણ જિલ્લાની આર્થિક સામાજિક અને કુદરતી સ્થિતિ જોઈને નકકી થવો જોઈએ, નહિ તો એક સાધનસંપત્તિ જિલ્લા બીજા પછાત જિલ્લા કરતાં ખોટો વધારે લાભ મેળવી નથી. આ સંબંધી હોટીંગ કમિટિ પણ નીચે મુજબ જણાવે છે:—“આ ફાળો (સરકારી) રી. હોલો જોઈએ એ એક મુખ્ય પ્રશ્ન છે. ફરક જિલ્લામાંથી જે જીવન પાયા તેના પ્રમાણમાં બધા જિલ્લાઓને એકસરખી માન્ય આપવામાં આવે તો અર્થ જોઈએ. થાય કે આર્થિક સ્થિતિવાળા જિલ્લા આગળ ધપશે અને સરકાર પાસેથી વધારે સારો લાભ મેળવશે ત્યારે પછાત જિલ્લાઓ પછાતજ રહેશે. આથી સારી અને નરસી આર્થિક સ્થિતિવાળા જિલ્લાઓ વચ્ચેના તફાવત ઉઠાવી વધારી જશે અને પછાત જિલ્લાઓ જોઈને કેળવણી તેમજ તે માટેની મદદની વધારે જરૂર છે તેઓની સ્થિતિ એવી થશે કે સારા જિલ્લાઓ બધો લાભ ઉઠાવી જતાં તેમને માટે કંઈજ નહિ અને કેળવણી ફરજિયાત કરવા તૈયાર હોવા છતાં આર્થિક મદદને અભાવે તેઓ તેમ કરી શકશે નહિ આમ હોવાથી પછાત જિલ્લાઓના પોતાના ફાળો સારી આર્થિક સ્થિતિવાળા જિલ્લાઓ કરતાં ઓછો હોવો જોઈએ.”

સમગ્ર દૃષ્ટિએ જોતાં સરકારને માન્ય આપવાના ત્રણ ધોરણો હોઈ શકે:—

- (૧) સરકાર અમુક ચોક્કસ રકમ માન્ય તરીકે આપે.
- (૨) સરકાર પ્રાથમિક કેળવણીના કુલ ખર્ચનો અમુક ચોક્કસ હિસ્સો ભોગવે.
- (૩) સરકાર અમુક ચોક્કસ માન્ય આપે અને વધારાના ખર્ચનો અમુક ચોક્કસ હિસ્સો ભોગવે.

આપણા ઈનાકામા મ્યુનિસિપાલિટીઓ માટે ઉપર જણાવેલું નાં. ૨ અને છલ્લા લોકલ બોર્ડો માટે નાં. ૩નું ધારણ સરકારે સ્વીકૃતિ છે વળી શારીરિક કેળવણી જેની કેટલીક પ્રગતિ માટે સરકાર જનનેને અમુક નકકી ગ્રાન્ટ આપે મુજબ મ્યુનિસિપાલિટીને સરકારે રૂ. ૮,૯૫,૦૦૦ની નકકી ગ્રાન્ટ આપે છે એટલે આ ઈનાકાની પદ્ધતિમા ઉપર જણાવેલા ત્રણે રીતનું મિશ્રણ માવજત પડે છે

હવે આપણે ત્રણે પદ્ધતિનો લાભાવાજ બોધશું.

(૧) નકકી રકમ (બ્લોક ગ્રાન્ટ) — આ એક સરળ અને પ્રથમ દૃષ્ટિએ લાભકારક પદ્ધતિ છે એના બે ફાયદા છે પહેલું તે પરીવટ સરળ થઈ જાય છે આથી એડીટ નોટ, તેના જવાબ, ખર્ચ મંજૂરી, અને ખર્ચ થયેલા પ્રસારોના હકેવ થઈ જાય છે. વળી સરકાર તેમજ સંસ્થાઓને તેમની સંપૂર્ણ જવાબદારીને આજ હોઈ તેમનું જાણે તૈયાર કરવામાં તેમને સરળતા થઈ પડે છે થયેલી વખત એવું બને છે કે સંસ્થાઓ અગ્રધારી નાણા મળે છે જે સરકાર દુકં મુદતમાં આપી શકતી નથી અથવા સરકાર સંસ્થાઓના અમુક ખર્ચને મંજૂરી આપતી નથી અને તેમને નાણુક રિયલિટીમાં લાગી પડે છે. બ્લોક ગ્રાન્ટ પદ્ધતિથી આ રિયલિટી ઉઘી થવા પામતી નથી. વળી જો બ્લોક ગ્રાન્ટ છઠ્ઠાની વસ્તી અને તેની સામાજિક અને આર્થિક રિયલિટી વિચારીને નકકી કરવામાં આવે તો અધિક ગ્રાન્ટવાળી રિયલિટી પણ એકાએક જતી રહે છે.

આ નિશ્ચ આ પદ્ધતિના ઘણા બેરફાયલા પણ છે. આથી કેળવણીના વિકાસ અટકી જવા સંભવ છે, તેના કારણે નીચે પ્રમાણે છે —

(અ) બ્લોક ગ્રાન્ટની પદ્ધતિથી સરકારનો દિરસો થઈ જાય છે, એટલે કેળવણીના વિકાસનો બોલ સંસ્થાઓને માથે જ આવે પડે છે સંસ્થાઓ હાલની નાણાકીય રિયલિટીને જોતાં નાણાને અભાવે કેળવણીના વિકાસ ઉપર ધ્યાન આપે નહિ એ જનવાજોગ છે

(બ) જો આપણે વહેલામા વહેતી તકે આપના ઈનાકામા પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરી નાખતા માનવા હોઈએ તો એક બે કરોડ રૂપીઆ વધારે ખર્ચ કરવો પડે અને માટે એવી યોજના ઘડવી પડે કે જેથી પ્રતિવર્ષ ખર્ચમા વધારો થાય બ્લોક ગ્રાન્ટની પદ્ધતિ આ ધ્યેય માટે ચાલી શકે એમ નથી

(ક) બ્લોક ગ્રાન્ટની પદ્ધતિ અગલમા મુકલામાં આવે ત્યારે ગ્રાન્ટ કેળવણીના વિકાસની જરૂરીયાત નહી પણ સરકારની તે લખતની નાણા રિયલિટી ધ્યાનમાં લઈ નકકી કરવામાં આવે અને એક વખત તે નકકી થઈ કે પછી તેવા તુધારો કરવો અપરો થઈ પડે

(ક) બ્લોક ગ્રાન્ટ અમુક લવિચ્છેસ વિકાસ ધ્યાનમાં લઈ ચાલુ ખર્ચના ધોરણે નકકી કરવી સહેલી છે, પરંતુ તેથી દરેક છલ્લાને સરખા ન્યાય મળી શકે નહિ જો દરેકને સરખા દિરસો અપાય તો તે પણ અધર્ પડી જાય એમ છે કયા તો સરકારને જોડી વધારાની રકમ કાઢવી પડે અથવા તો કેટલાક છલ્લાની પ્રગતિ અટકી પડે

(ધ) મધ્ય પ્રતિ જ્યાં બ્લોક ગ્રાન્ટની પ્રથા છે તેનો અનુભવ આ પ્રમાણે છે. કેળવણીના વિકાસની જવાબદારી સંસ્થાઓની છે અને તેઓ પાસે ખાસ સાધનો નહિ હોવાથી તેઓ નીચે જણાવેલા બે સાધનોના ઉપયોગ કરે છે

(૧) શિક્ષકોના પગારમા અમુક ટકાનો થયડો કરે.

(૨) પગારનું ધોરણ ઊંચાડે

આ બંને રસ્તા મળી અસર હિપ્પન કરે છે. આ અનુભવ આપણા ઇલાકામાં ખેડાક માન્ટની પ્રથા દાખલ કરતાં પહેલાં ધ્યાનમાં રાખવો જરૂરી છે.

(૨) ટકાવારી ધોરણ:—મ્યુનિસિપાલિટીઓને માન્ટ આ ધોરણે આપાય છે. એજ ચાલુ રહે એ ઈચ્છનીય છે.

(૩) ડેટમ ધોરણ:—જલ્દા બોરોને માન્ટ આપવામાં સારામાં સારૂ ધોરણ નીચે પ્રમાણે છે:—

(અ) સરકારે દરેક જલ્દાને અધિક ચોક્કસ માન્ટ આપવી. આ મને તેમ નક્કી કરેલી અથવા કેઈને અ-માય થાય એ પ્રમાણેની દોષી જોઈએ નહિ. વરતીના ધોરણે તે નક્કી થાય પરંતુ જલ્દાની આર્થિક અને સામાજિક સ્થિતિ, પછાત કોમની વસ્તી, કુદરતી સંતોષો વિગેરે ઉપર પણ ધ્યાન આપવું જોઈએ.

(બ) પછી જલ્દાની પ્રાથમિક કેળવણી અંગેના ખર્ચને ૨/૩ હિસ્સો સરકારે કોમનવો. ખર્ચની મંજૂરી માટે ચોક્કસ નિયમો દોષા જોઈએ. સરકારે ચોતાનો હિસ્સો ફરજિયાત રીતે કોમનવો જોઈએ.

આ ધોરણના નીચે મુજબના કાયદા છે.

(અ) દાલની પ્રથામાં લાગતો અન્યાય દૂર થશે.

(બ) કેળવણીના ખર્ચ માટે વધારે ને વધારે રકમ મેળવી શકાયો. કેળવણીના વિકાસ સંસ્થાઓના હાથમાં રહેશે અને સરકારને માથે તેનો હિસ્સો આપવો ફરજિયાત થઈ પડશે; એટલે આ પદ્ધતિ વિકાસ માટે ખૂબ ઈચ્છનીય છે.

(ક) વધાસના ખર્ચની મંજૂરી માટે ચોક્કસ નિયમો પડવાથી દાલની પ્રથાની મુખ્ય ખામી જેથી સરકાર ચોતાનો હિસ્સો ઉઠાવી છોં યાં છે તે દૂર થશે.

(ક) વળી વહીવટમાં પણ કાંઈ વધિ આવવી શકશે નહિ; કારણ કે દાલની પ્રથા ચાલુ રહી દાલમાં માફક પડવી ખામીઓ દૂર થશે.

ડેટમ-માન્ટ નક્કી કરવા માટે સંસ્થાઓને કેળવણી માટે કેવા ધોરણે ખર્ચ થાય તે ઉપર ચર્ચા જરૂરી છે.

આર્થિક:—તે વિસ્તારમાંથી સ્થાનિક કર તરીકે શું મળે છે તે ઉપરથી જલ્દાની આર્થિક સ્થિતિ નક્કી થાય. સંસ્થાઓની આવકનું આ મુખ્ય સાધન હોવાથી કેળવણી માટે ખર્ચ કરવાની તેમની શક્તિને આધાર તેના ઉપર છે. જમીન ગહેસુવના સંસ્થાઓ એક રૂપીએ એક આનો ગણતાં મુંબઈ ઇલાકાની લોકલ સેસની કુલ આવક રૂ. ૨૨,૧૧ લાખ છે. સંસ્થાઓ આ આવક ૦-૨-૫ આવે છે.

પ્રાકૃતિક સંતોષો:—પ્રાકૃતિક સંતોષો જે કેળવણીના વિકાસમાં વિધનારક છે તે આ પ્રમાણે છે:—વસ્તીનું ઓછા પ્રમાણમાં માદપણ, (૨) નાના અને છુટા જવાબા ગામડા (૩) જંગલો. ડેટમ-લાઇન માન્ટ નક્કી કરતી વખતે જે સંસ્થાઓના કાયમાં વિધનરૂપ થઈ પડે છે તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. સાર્વજનિક પ્રાથમિક શિક્ષણના ધ્યેય માટે તત્પર થએલી સંસ્થાઓને આ રીતે એક ધોરણ ઉપર રાખી શકાય.

(૧) મુંબઈ ઇલાકાની સંસ્થાસ વસ્તીનું પ્રમાણ એક ચોરસ માઇલે ૨૩૨ માણસોનું આવે છે. (૨) ઇલાકામાં ગામડા અને નાના શહેરોની સંખ્યા ૨૧,૬૧૮ની છે, જેમાંથી ૧૨,૨૮૪ ગામ

૫૦૦ માણસોથી ઓછી અને ૯,૩૮૪ ગ્રામ ૫૦૦થી વધારે માણસોની વસ્તીવાળા છે; એટલે પ્રમાણ ૫૭ અને ૪૩ ટકાનું આવે ઈલાકાની કુલ વસ્તી ૧ કરોડ ૮ લાખ માણસોની હોઈ તેમાંના ૩૦ લાખ એટલે ૧૭ ટકા એટલા માણસો ૫૦૦ થી ઓછી વસ્તીવાળા ગામોમાં રહે છે. અનુભવે સાબીત થયું છે કેળવણીના ખર્ચનું પ્રમાણ ગામના વિસ્તારથી હદશ પ્રમાણમાં આવે છે.

(૧) પ્રાથમિક કેળવણીના વિકાસને પહેલેની વળવા માટે વધારના શિક્ષકોનો ખર્ચ.

(૨) રકુડવોડ્ ઓફિસ માટે રોકેલા કારકુનોનો ખર્ચ.

(૩) નિયામોના મકાનોના બાડાનો ખર્ચ.

(૪) સારીરિક કેળવણી માટેનો ખર્ચ.

(૫) ખાસ શિક્ષકો માટેનો ખર્ચ.

(૬) બગીચા વગેરે માટેનો ખર્ચ.

(૭) રાજાનો અણધાર્યો ખર્ચ.

ડેટગ-લાઇન-ગ્રાન્ટ નાંખી કરતી વખતે પહાત કોમની વસ્તીનું ધ્યાનમાં લેવું જરૂરી છે કેમકે તેમની કેળવણી માટે ખામ જાળવવાની હમી હોઈ જે સંસ્થાએ વધારે પહાત કોમની કેળવણી તરફ ધ્યાન આપવાનું હોય તેને ખાસ લાભ આપી વધારે ગ્રાન્ટ આપવી જોઈએ. હાલમાં પહાત કોમની વસ્તી ૩૭,૫૧,૦૦૦ માણસોની એટલે ૨૧ ટકા જેટલી છે.

સરકારી ગ્રાન્ટ માટે ખર્ચ મંજૂરી:—(૧) પ્રાથમિક કેળવણી ફંડ અંગે ખર્ચ મંજૂરી અને (૨) સરકારી ગ્રાન્ટ માટે ખર્ચ મંજૂરી એ બે જુદી વસ્તુઓ છે. પહેલા મથાળા નીચેની વિગતો જો તેમના કાયદાની કલમ ૮ (૫) નીચે સમાવેશ થતો હોય, અને પ્રાથમિક કેળવણી અંગેના નિયમો નીચે નક્કી થયેલી યોગ્ય સલાહ તરફથી મંજૂરી મળી હોય તો તેને ઓડીટ માટે મંજૂર કરવામાં આવે છે. ખર્ચ ઉપર યોગ્ય અંકુશ રહે અને ફંડનો પ્રાથમિક કેળવણી માટેજ ખર્ચ થાય તે માટે આ મર્યાદા રખાઈ છે. આ મર્યાદા જરૂરી છે અને કોઈ રીતે અગત્ય કરતાં નથી એની વિરૂધ્ધ કાંઈ કહેવાનું નથી.

પરંતુ હાલની પ્રથાની મોટામાં મોટી ખામી સરકારી ગ્રાન્ટ માટે ખર્ચની મંજૂરીની છે. નિયમો મુજબ તો ડેટગ-લાઇનની ઉપરનો ખર્ચ જો તેને સરકારની ખાસ મંજૂરી મળી ન હોય તો મંજૂર થઈ શકે નહિ. આને કીધે ઉપર જણાવ્યા મુજબ સરકાર કાયદે-સરના ખર્ચના પોતાના દિરસાની જવાબદારીમાંથી ખસી જાય છે અને સંસ્થાઓ કદગી રિયલિમાં મૂકાઈ જાય છે જ્યાં સુધી સરકારની આ મનસ્વી રીત જાય નહિ અને સરકારને પોતાનો દિરસો આપવાની ફરજ પાડવામાં આવે નહિ ત્યાં સુધી પ્રાથમિક કેળવણીના કદાપિ વિકાસ થયતો નથી અને સાર્વત્રિક પ્રાથમિક શિક્ષણના તો સ્વપ્નાજ સેવનાના રહેશે. આમ હોવાથી હાલની પદ્ધતિમાં ફેરફાર કરવાની ખાસ જરૂરીયાત છે.

ધણું ખર્ચ સરકાર અને સંસ્થાઓ વચ્ચે નીચે જણાવેલી વિગતો ઉપર ખાસ મત-ભેદ પડે છે:—

ખર્ચની મંજૂરી માટે નીચેની જાણનો ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી લાગે છે.

(૧) કેળવણીના વિકાસ માટે જરૂરી સંધર્ભો ખર્ચ મંજૂર થવો જોઈએ.

(૨) શિક્ષણમાં મુદ્દારો કરતા તેમજ શાળાની કુશળતામાં વધારો થાય તે માટે પ્રુદ્ધિપૂર્વક કરેલો ખર્ચ મંજૂર થવો જોઈએ.

(૩) કામમાં જણાવેલા ફરજિયાત વિષયો સંબંધી પ્રુદ્ધિપૂર્વક કરેલો ખર્ચ.

ઉપર જણાવેલી વિગતોને જરા ઝીણવટથી તપાસીશું.

શિક્ષકો:—કેળવણી સંબંધી જાગ્રનિતે અમે શાળાઓમાં દર વર્ષે બાળકોની સંખ્યામાં વધારો થતો જાય છે; એટલે વધારાના શિક્ષકોની ખાસ જરૂર છે. કમનસીબની વાત એ છે કે સરકાર એક અગર ખીલ જ્ઞાના હેઠળ સંસ્થાઓએ રોકેલા વધારાના શિક્ષકોને મંજૂરી આપતી નથી. અત્યારે એવા સેકેડો શિક્ષકો છે કે જેમની નીમણુંક સરકારે મંજૂર કરી નથી. તાજેતરમાં સરકારે વધારાના શિક્ષકોને મંજૂરી નહિ આપવાનું જણાવી કેળવણીના વિકાસનો દેખીતો અવરોધ કર્યો છે; વિકાસને ઉત્તેજન આપવાને બદલે સરકાર ઉઠેલો અંકુશ વધારતી જાય છે જ્યાં સુધી સરકારની આ નીતિ ચાલુ રહે ત્યાં સુધી કેળવણીને માટે કાંઈજ આશા નથી. અલગત શાળાઓએ પણ આ સંબંધી નકામો ખર્ચ કરવો જોઈએ નહિ; પરંતુ શિક્ષક દીઠ બાળકોની સંખ્યામાં વધારો કરવો જોઈએ. સમગ્ર વિચાર કરતાં એમ લાગે છે કે સરકારે ૩૫ વિદ્યાર્થીઓ દીઠ એક શિક્ષક સેબે સંસ્થાઓને જોઈતા શિક્ષકોનો ખર્ચ માન્ટ માટે મંજૂર કરવો જોઈએ. જે ટીચર ટીચર ફરજિયાત થાય તો ૪૫ વિદ્યાર્થીએ એક શિક્ષક રાખવો જોઈએ. આ નીતિ ધારણ થાય તો કેળવણીનો વિકાસ થાય, સંસ્થાઓની નાણા રિયલિટી વધારે સદર થાય અને તેઓ મળી શક્તા ફંડનો સાસમાં સારો ઉપયોગ કરી શકે.

હારકુનો:—સંસ્થાઓને હારકુનોની સંખ્યા રાખવાની મંજૂરી મળી છે તે સંતોષકારક નથી. આ સંખ્યા માટે કાંઈ ધોરણ નક્કી કરવું જરૂરી છે જેથી સંસ્થાઓની જરૂરીયાતો સંતોષાય. શાળાઓ, વિદ્યાર્થીઓ અથવા તો શિક્ષકોની સંખ્યા ઉપરથી આ સંખ્યા નક્કી થઈ શકે. અલગત આ ત્રણેનો સમગ્ર વિચાર કરી આ સંખ્યા નક્કી કરવી જોઈએ. શાળાઓડની એપ્રીસનું કામ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ઉપર આધાર રાખતું નથી. કેમકે તે સંબંધી એપ્રીસમાં બહુ જુજ કામ આવે છે. રીપોર્ટોનું ઈન્સ્પેક્શન, વીઝીટરોની રીગાર્ડ, મકાનો અને રીપેર, રગત ગગત માટે જગ્યા, બાકુ વિગેરે શાળા સંબંધી પણ કામ હોય છે; પરંતુ શાળાઓડની એપ્રીસના કામને મોટા ભાગ તો શિક્ષકોની સંખ્યા ઉપર આધાર રાખે છે. તેમની રજા, સર્વિસ યુક્સ, પેન્શન, પ્રેલીવન્ટ વિગેરેના દિસાઓ, ખાનગી રીપોર્ટો, તેમને ટ્રેનીંગ કોલેજમાં મોકલવા ફેરવણી, નીમણુંક, પગાર, તેમના ઉપરનો અંકુશ વિગેરેમાં સ્ટુડન્ટોએ એપ્રીસના મોટા કામનો સમાવેશ થાય છે. આથી હારકુનોની સંખ્યા ૧૫૦ શિક્ષક દીઠ એક એમ શિક્ષકોની સંખ્યા ઉપર રોકાય તો તે સંતોષજનક થઈ પડશે.

ભાકુ વિગેરે:—હાલ સ્થાનિક સંસ્થાઓ અમુક વર્ષમાં લાગુ વિષે જે ખર્ચ કરે તે આગામી વર્ષનું બાકુ એકઝીક્યુટીવ એન્જીનીઅર મંજૂર કરે તો અને તેના પં ટકા વધારે ખર્ચે હોય તો સરકાર તરફથી મંજૂર થાય છે. જેમ જેમ શાળા અને વિદ્યાર્થીઓની

સંખ્યામાં વધારો થાય તેમ જાણવા પણ ખર્ચ વધેજ. સરચાઓ પણ દરિજાનો મફત કેળવણી મળે એ ઉદ્દેશથી-ભાડા વગરની જગ્યાને જાહેર બાડું આપી જગ્યા રાખે છે; આથી જાણવો ખર્ચ પાંચ ટકાથી વધારે પ્રમાણમાં વધી જવા પામે છે. સન ૧૯૩૮-૩૯માં આવા વધારાના રૂ. ૧,૨૪,૫૨૨ના ખર્ચને મંજૂરી મળી ન હતી. આના ઉદ્દેશ માટે આ પ્રમાણે ચર્ચા જરૂરી લાગે છે કે સંસ્થા આમલા વર્ષના જાડા કરતાં જે વિશેષ ખર્ચ કરે તે ઉપર (૧) જીલ્લાના ડેપુટી એન્જીનેયરનલ ઇન્સ્પેક્ટરનું જાડા ખર્ચ જરૂરી હતો તે સંબંધી અને (૨) એકઝીક્યુટીવ એન્જીનીયરનું જાડા વ્યાખ્યાની હતું એ સુખખના સર્ટીફિકેટ મળે તો બધો ખર્ચ મંજૂર કરવો જોઈએ. આમ થાય તો સંસ્થાઓને કાર્પ મુરકલી નહે નહિ; ખર્ચ ઉપર અંકુશ રહે અને વ્યાખ્યાની જરૂરીઆતો પોષાય.

સારીરિક કેળવણી:—આ ખર્ચ માટે સને ૧૯૩૮-૩૯ પહેલાં મંજૂરી મળતી ન હતી અને નિયમો સુખખ તો હાલ પણ મળી શકે નહિ; પરંતુ હેતુકા જે વર્ષથી સરકાર આ માટે ખાસ ગ્રાન્ટ આપે છે. સરકાર પણ મળીને લગભગ એક લાખ રૂપીઆની ગ્રાન્ટ આપે છે જે ડાયરેક્ટર ઓફ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન એવી રીતે વહેવી આપે છે કે યુનિવર્સિટીઓ ખીજો તેમના હિસ્સા જોડેલા અને બીજા સંસ્થાઓ તેથી અર્ધો ખર્ચ સારીરિક કેળવણી પાછળ કરે. અમે આ પ્રમાણે ખાસ ગ્રાન્ટની તરફેણમાં નથી. સરકાર પ્રાથમિક શાળાઓમાં સારીરિક કેળવણીની જરૂરીઆત જોઈ શકે અને કોષમાં તે સુખ્ય વિષય છે એટલે દરેક સંસ્થાએ તે સંબંધી સારા જેવો ખર્ચ કરવો જોઈએ. જ્યોત ગ્રાન્ટ સેવામાં આ શક્ય નથી; અને કદાચ આ ગ્રાન્ટમાં કોઈવાર ઘટાડો થાય તો બધો વિકાસ તૂટી પડે માટે સારીરિક કેળવણી પાછળનો ખર્ચ નિયમો હેઠળ મંજૂર રાખવો જોઈએ. આ ખર્ચ ચાર વિગતે હોઈ શકે. (ખાસ) શિક્ષકોને પગાર (૨) કોષ તાલો કરવા અંગે ખર્ચ (૩) સાધનો સંબંધી ખર્ચ (૪) દરિજાઈએ, છતાંમ વિગેરે.

(૧) આ માટે દરેક પ્રાથમિક શિક્ષકને આ કેળવણી આપવા થોડું બનાવવો જોઈએ. મોટી શાળામાં આ માટે રોજી ધરાવવા એક શિક્ષકને પ્રથમ ખાસ કેળવવો અને તે બીજા શિક્ષકો જેમણે સામાન્ય કેળવણી લીધી હોય તેમની મદદ પડે આખી શાળાની સારીરિક કેળવણી ઉપર હેમરેજ રાખે; આ પ્રમાણે થાય તો ડ્રીલ શિક્ષકની જરૂર રહે નહિ.

(૨) આ માટે જે એન્જીનેયરનલ ઇન્સ્પેક્ટરની પ્રથમ મંજૂરી લીધી હોય તે ગ્રાન્ટ માટે મંજૂર થવો જોઈએ અને હાલના સંલેખમાં તે ખાસ જરૂરી છે.

(૩) આ સંબંધી પ્રાથમિક કેળવણીના નિયમ ૧૧૨ (ક) નીચે જોવાઈ થઈ ગ્રાન્ટ માટે મંજૂરી મળવી જોઈએ.

(૪) સંસ્થાઓ આ માટે ખર્ચ ભોજવા લે અથવા તે જાહેર ફાળા, ફંડ વિગેરેમાંથી આ ખર્ચને પહોંચી વળાય.

ખાસ શિક્ષકો:—આ સંબંધી ખર્ચ ઓછો થય શકે.

(૧) ડ્રીલ:—શિક્ષકોને સારીરિક કેળવણી આપી તેઓ મારફતે શિક્ષણ અપાય એટલે ખાસ શિક્ષકની જરૂર નથી.

(૨) રૂઢિમઃ—આ વિષય બહુમા ઊઠારીએ માટે છે, અને પ્રાયમરી સ્કૂલ લીવીંગ સર્ટીફિકેટની પરીક્ષા માટે એ વિષય નાકી થયો છે માટે એ ૧૦ ઊઠારી શાખની હોય તો થોડા વખત માટે એક શિક્ષક રોજી શકાય અનેએવા ખર્ચને મંજૂરી મળવી જોઈએ.

બગીચા વિગેરે:—દાદા રિયનિ આ પ્રમાણે છે. મ્યુનિસિપાલિટીએ પ્રાથમિક શાળાઓમાં બગીચા અંગે જે ખર્ચ કરે તે અને બોર્ડીની શાળાઓના કંપાઉન્ડમાં ઝાડો રોપવા જે ખર્ચ કરે તેને મંજૂરી મળતી નથી. શુલ્ક લોકલ બોર્ડ શાળા બોર્ડી બગીચા સંબંધી જે ખર્ચ કરે તે ડેટમ-સાઈનમાં આવી નય તો તેને મંજૂરી મળે છે. શાળા બગીચા અંગે જે ખર્ચ ડેટમ વર્ડમાં થાય તેને મંજૂરી મળે છે. અવગત પ્રાથમિક શાળાઓમાં કુદરત સંબંધી શિક્ષણ એક મુખ્ય વિષય હોય એ ખાસ નરૂરી છે; અને તેને જેમ બને તેમ પ્રોત્સાહન મળવું જોઈએ અને એવા ધોરણ ઉપરના ઊકરાઓ હોય એવી શાળાઓને આ સંબંધી ખાસ વધારો આપવો જોઈએ કેમકે તે ઊકરાઓ આ કામ સારી રીતે કરી શકે.

અણધાર્યો ખર્ચ:—દાદા જે ખર્ચ મંજૂર થાય છે તે કરતાં વિશેષ ખર્ચને મંજૂરી મળવી જોઈએ જેથી શાળાઓ વિશેષ ખર્ચ નરૂરી હોય તે કરી શકે. ઉપર બજાવેલી વિગતો માટેના ખર્ચ મંજૂરી સંબંધી પ્રશ્નોને ઉકેલ આવે તો નરૂર ૧૦થી ૧૫ વર્ષમાં પ્રાથમિક કેળવણીમાં સારો વિકાસ થાય અને સાર્વનિક ફરજિયાત પાલુ થઈ શકે.

ઉપસંહાર: કાંઈ કમિટીએ જે જે સૂચના કીધી છે કે સરકારની જવાબદારી કાયદાકારા નક્કી થવી જોઈએ એ તદન વ્યાખ્યા છે કેમકે પાઠશાલોના પ્રતિદાસ ઉપરથી માત્રમ પડે છે કે સ્થાનિક સંસ્થાઓ તેમજ કાળો બોગવવા આગળ આવે છે પરંતુ સરકાર પોતાની જવાબદારી અદા કરતી નથી. આથી સંસ્થાઓ બહુ કંઠંગી રીયલિમાં મુકાય છે, અને વિકાસ અટકી પડે અને કુશળતા આવતી નથી. આથી (૧) કેળવણીના કાયદાની કલમ ૧૩ (૧) માં સુધારો થવો જોઈએ જેથી ફરજિયાત કેળવણી તેમજ મરજિયાત વિકાસના વધારાના બધા ખર્ચ સંબંધી સરકારની જવાબદારી નાકી થાય. મરજિયાત વિકાસ એ ફરજિયાત કેળવણીનું પ્રાથમિક પગલું હોઈ તે સંબંધી પણ સરકારે પોતાની જવાબદારી અદા કરવી જોઈએ, (૨) કલમ ૧૩ (૨) માં સુધારો થવો જોઈએ કે જેથી તે દાક્તની રીયલિ મુજબ ડેટમ-ગ્રાન્ટ મળશે એમ સ્પષ્ટપણે જણાવે (૩) ઉપર બજાવ્યા મુજબ સૂચનોને પ્રાથમિક કેળવણીના નિયમોમાં સમાવેશ થવો જોઈએ.

નોંધ:—આ લેખના બધા આગમન સાથે વંચી મડગ સંમત નથી. ખાસ કરીને શિક્ષક સિસ્ટમમાં ૪૫ સંખ્યાના ધોરણ સાથે ગામડામાં બેથી ૪ ધોરણ એકજ શિક્ષકના હાથમાં હોય ત્યાં ૪૫ સંખ્યાનું ધોરણ ચાલી શકે નહીં.

(સ્થાનિક સ્વરાજ્ય-મુબંધ)

અન્ન રાણી

માડી ધરતીની લાડકી ભેટી તું દેવી અન્ન રાણી !
 ચાંદા મામાની લાણુજી મોટી તું દેવી અન્ન રાણી
 વન ને વનસ્પતિએ વસનારી તું દેવી અન્ન રાણી
 માનવી, પંખી, પશુને પોષનારી તું દેવી અન્ન રાણી
 પહેરે પાથે પરણ કેરી ભેટી તું દેવી અન્ન રાણી
 મૂકે માથે સુથારિયાની માડી તું દેવી અન્ન રાણી
 જૂલવે વેલ કેરો કેડે કંદોરો તું દેવી અન્ન રાણી
 ડોલવે કૂલડાનો અંબોડે તોરો તું દેવી અન્ન રાણી
 આપાડે નવજા નાંદરવે ન્હાતી તું દેવી અન્ન રાણી
 આસોએ હાંગરના કુંગરે સૂતી તું દેવી અન્ન રાણી
 હેમતે બાજરાના ફૂંડલે ડોલે તું દેવી અન્ન રાણી
 પોષાંતે શિયાળુ જલર કેસા ઝોલે તું દેવી અન્ન રાણી
 શેરડીના વાઢે પરણ મીઠી માંડે તું દેવી અન્ન રાણી
 અમૃત કામધેતુ ગાવડી પિત્રાડે તું દેવી અન્ન રાણી
 ખેડુઓના પાંજુએ સદાગત માંડે તું દેવી અન્ન રાણી
 અદાધપાત્રે આ દુનિયા જમાડે તું દેવી અન્ન રાણી
મ.

અમૃત વરસાવો

યુગ યુગ તરસી ધરણી પર કોઈ અમૃત વરસાવો,
 કેઈ શાંતિનો દૂત આવો.
 ઝેર વેર - સંતપ્ન જગતને ઊગારવા આવો,
 દયાના સાગર યજ્ઞ આવો.
 દાવાનળ પ્રગટ્યો ધરણી પર પુષ્પાવવા આવો,
 કાળને પીનારા આવો,
 મૃગા ધા ઝીંજતી ધરણીના ધા કોઈ રસાવો,
 મરણને જીતનારા આવો.
 માનવતા માનવને શીખતી પ્રકાશ પ્રગટાવો
 ચેતના જીવનમાં લાવો.
 યુગ પુરવા માનવ જાણે દો! વિધિ શાંતિ રચાવો,
 જગતમાં ચીર શાંતિ રચાવો.
 જયોત્સ્ના શુકલ

વેડછી આશ્રમ અધ્યાપન વર્ગની પૂર્ણાહૂતિ

ગઈ તા. ૨૯-૪-૪૧ને મંગળવારે સંધ્યા સમયે, તારાઓથી ચમકતા આશ્રમ નીચે વેડછી આશ્રમની શાંત બુદ્ધિમાં આશ્રમમાં આવી રહેલા શિક્ષકોના અધ્યાપન વર્ગને વિદાય આપવાનો સમારંભ હતો, આસપાસના માળોના શિક્ષકો અને મુદરચો પણ પધાર્યા હતા. પ્રમુખસ્થાને સુરત જિલ્લા રૂઢભોઈના પ્રમુખશ્રી કલ્યાણજીભાઈ હતા.

સુરત જિલ્લા રૂઢભોઈનું તંત્ર મદાસલાના હાથમાં આવતાં તેણે પોતાના શિક્ષક મંડળની બુદ્ધિએ એ તે માટે ખાસ યોજના કરી. જિલ્લાની શાળાઓને એનનવંતી, સ્વચ્છ, ક્ષામય અને ઉદ્યોગ પરાયણ કરવી હોય તો શિક્ષકોનાં જીવન તેવા રંગે રંગાયા વિના તે નહીં થઈ શકે વિચારમાંથી વેડછી આશ્રમ, કે જે જોઈથી રાષ્ટ્રીય કેળવણી, ખાદી અને મામસેવાનું કેન્દ્ર છે, ત્યાં આ વર્ગો કાઢવાનું ફરમાવ્યું.

વર્ગના આચાર્ય શ્રી. ચિમનરામ ભટ્ટે શરૂઆતમાં નિવેદન કરતાં અત્યાર સુધી મત્ર-વેલા ૭ વર્ગોના નીચે પ્રમાણે આંકડાઓ ભરે છે કયાં હતા.

વર્ગ	૧લી શ્રેણી	૨જી શ્રેણી	૩જી શ્રેણી	કુલ
૧ શો વર્ગ	૩	૩૫	૧૨	૫૦
૨ જો વર્ગ	૩	૩૧	૧૧	૪૫
૩ જો વર્ગ	—	૧૮	૩૦	૪૮
૪ શો વર્ગ	૧	૧૨	૧૮	૩૧
૫ શો વર્ગ	૧	૨૨	૨૪	૪૬
૬ શો વર્ગ	—	૨૨	૨૪	૪૬
કુલ	૮	૧૨૪	૧૨૫	૨૫૭

આ શિક્ષકોમાંથી મોટા ભાગે અહીંના પોતાના અભ્યાસને અતે અંગત જીવનમાં કેટલાક મહત્વના ફેરફાર કરવાના નિશ્ચયો કર્યા હતા; જેવા કે બાળકને તાડન ન કરવાના, જીવનમાં ખાદી, કાંતવું વિ. રાષ્ટ્રીયતા આજીવાના વીડી જેવાં વ્યસનો કાયમ ત્યાગવાના વિગેરે.

વેડછી આશ્રમના કાર્યકર્તા શ્રી જીવનરામ દવેએ શિક્ષકોને આશ્રમ તરફથી વિદાય આપતાં પ્રધાન પ્રગટ કરી હતી કે જો કે આજે અહીંનું શિક્ષણ અગત્યમાં મુદવાની તક શિક્ષકોને મળવાની બહુ આરા નથી, છતાં એવો દિવસ વહેલો આવશે, જ્યારે કેળવણીના ક્ષેત્રમાં અત્યંત વેગથી નવો પ્રવાહ દાખલ થશે અને તે વખતે અહીંનું શિક્ષણ લેનાર શિક્ષકો મહત્વનો ભાગ ભજવશે.

શ્રી. જીવનરામભાઈએ અહીંના શિક્ષણને આજની ધડીએ પણ સદુપયોગ થઈ શકે તે હેતુથી રૂઢભોઈને કેટલી મહત્વની યવનાઓ આ પ્રમાણે રી હતી:—

૧. અહીં આવી ગયેલા શિક્ષકોને જૂથ ધડી ન દેતાં તેઓનાં જૂથખાંઓને વધી ચોળનાની તેમજ ખીજ પ્રગતિશીલ શાળાઓમાં સહાનુભૂતિવાળા હેડમાસ્ટરનાં હાથ નીચે મારવા.
૨. એક શિક્ષકવાળી શાળાઓમાં આમાંના એક કે એકે મુકી તેમને તક આપવી.
૩. શિક્ષકોને પોતાની લાયકાત દિનપ્રતિદિન વધારવાનો હત્સાહ આપવા માટે તેમની નીચે બતાવી તેવી બાબતોની દરિયાઈમાં રાખવી.

(ક) રેશિયા અને મામ સંસ્થાની.

- (ક) વિદ્યાર્થીઓની શારીરિક અને ક્ષણ-પુસ્તકોની સ્વચ્છતા.
 (ગ) શાળાની સ્વચ્છતા અને સુંદરતા.
 (વ) શિક્ષકોના અક્ષરો અને સૂત્રો-ક્રિષ્ણો વગેરે
 (ઙ) શિક્ષકો શિક્ષણ સાહિત્યો તેવાર કરે તેની તથા તેમના કોરસા સંમંદોની.
 (ચ) શિક્ષણશાસ્ત્ર અને જાણપાનત્રનાં સહેલાં પુસ્તકો અભ્યાસ માટે સચવી તેની વર્ષમાં એક વાર પરીક્ષા રાખવી.

(છ) શિક્ષકોના કૌનજીકામની દરિશદ્ય.

(જ) શિક્ષકોના કોરમાં આદી વિ. સુધારાઓ કેટલા પ્રમાણમાં લખાય છે તેની. આ પછી પ્રમુખશ્રીએ વિદ્યાર થના શિક્ષકોને પ્રમાણપત્રો એનાયત કરતાં નીચેનું પ્રેરક પ્રવચન કર્યું હતું:—

આ હેતુ અધ્યાપન વર્ગમાંથી જે શિક્ષકો ઉત્તીર્ણ થયા છે તે બાઈઓને વિદ્યાર આપતી વખતે હાજર રહેવાની જે તક મળી તેથી અને મળે આનંદ થયો છે.

તમને જે પ્રમાણપત્રો આપવામાં આવ્યાં તેની તમને કેટલી કિંમત છે તે હું જાણતો નથી. આ વર્ગમાં આવવાને મળ્યા શિક્ષકોએ પોતાની નાખુશી જતારી હતી. અહીંના અનુભવ પછી એ દરકો અને પૂર્વમંદોની તમારી કષ્ટના નાશ પામી હશે અથવા એકી ધર્ષ દરો, અને આ ત્રણ મહિના આ જંગલના જાગમાં રહીને તમે જીવનને અતિ ઉપયોગી એવું કંઈ મેળવ્યું હશે. ફિનિશમાં બધામાં બધામાં પગાર મળ્યું પોતાના બધાને થોડાં એવી લાગત મેળવવી પડે છે. સુધાર, હુદાર, ગિયા દરજી વગેરે બધામાં એ બધાની કુશળતા મેળવ્યા વિના બધો ચલાવી શકાય નથી. પણ આ ફિનિશમાં ફક્ત એક જ બધો એવો છે કે જે બધો ચલાવવાની લાગણી વિના પણ મળ્યું એ બધામાં લેવામાં આવે છે.

અહીં તમને ટૂંકી મુદતમાં શિક્ષણના બધાં પુરેપુરું શિક્ષણ તો ન મળે, તોપણ તમને એ બધાની સજ્જતાની આંખી થાય એવી તાલીમ તો મળી હશે; તમારામાં આ બધા વિષે માન અને શ્રદ્ધા પેદા થયા હશે એવી મને આશા છે. ખીલ ખાનગીની સરખામણીમાં આ બધામાં વેતન મળ્યું એવું મને છે. ફિનિશના સર્વ દેશમાં તેવું છે. પણ એ બધામાં રહેલી જવાબદારી ધણી મોટી છે. એક કાળે આ બધાની જવાબદારી ચારિત્ર્યના કાષિ મુનિઓ ચપડી એવા લાઇને ઊપાડતા હતા તે જમાનાના ત્યાગી ગુરુઓએ આ બધાની પ્રતિષ્ઠા વધારી હતી. પણ ત્યારથી જવાબદારીનું મહત્ત્વ ધરી ગયું અને વેતનનું મહત્ત્વ વધ્યું ત્યારથી આ બધાની પ્રતિષ્ઠા ખુબ એકી ધર્ષ ગઈ છે. પણ ગાંધીજીએ આપણા દેશમાં પ્રવર્તતી માન્યતાઓમાં મળ્યા ફેરફાર કર્યો છે. એમણે આપણા સંપૂર્ણનમાં નવીજ દિશા અને નવી દૃષ્ટિ આપી છે. કેળવણીની જાગતમાં પણ એમણે બારે ફેરફાર જતાવ્યો છે. આ પ્રશ્નને નવી દૃષ્ટિએ રજુ કરી નવીજ રીતે જનતા આગળ રજુ કર્યો છે. તેઓએ પોતાની દૃષ્ટિ દેશના કેળવણીશાસ્ત્રની પાસે મૂકી, અને ત્યારે મહાસત્યાગ્રહી પ્રધાનમંડળે સત્તામાં આવ્યાં ત્યારે એ સરકારની આગળ પણ એમણે એમની દૃષ્ટિ રજુ કરી.

આજની કેળવણીના પરિણામથી સૌને અસંતોષ થતો હતો. મળ્યું લાગતું કે ક્યાંક એમાં ખામી છે. પણ એ ખામીને કેવી રીતે સુધારવી તે કોઈને જાણ ન હતું. તે ગાંધીજીએ જતાવ્યું. એકી મગજની કસરત કરાવવામાં જ કેળવણી સમાઈ જતી નથી. શરીરના અવયવો પણ કેળવાવા જોઈએ. પણ આજની પ્રજાની મનોદશા તો પરસેવોપાસા વિના રોટલો

કરવાની છે. ગાંધીજીએ બાલકો મોટા થયે જ ધણી કરવાના છે તે ધંધાના ઉદ્યોગ મારફતે જ શિક્ષણ મેળવે એવી યોજના તૈયાર કરી છે. મહાસમાના દાયમાં સત્તા હતી ત્યારે ધણી પ્રાંતોની સરકારોએ વર્ષા યોજના લખાવ કરી અને તેને ઠીક ઠીક વેગ મળ્યો. એ વેગ અત્યારે ધીમે ધીમે પડ્યો છે, કારણકે લોકો પૂછે છે હોય છે. એકની એક વાત ને કોઈ સત્તાધિશ માન્યુસ કરે તો તેની કિંમત અંકાય પણ એજ વાત ને કોઈ વિદ્વાન પંડિત પણ સત્તા વિનાનો માન્યુસ કરે તો એ વાત કોડીની છે. તેથીજ આજે જે પ્રયોગો ચાલે છે તેમાં તેજ દેખાતું નથી.

જો તમે નિષ્ઠા અને હાવનાથી કામ કરશો તો તેની કદર જરૂર થશે. આજે નવિનો આવતી કાલે પણ એની કિંમત અંકાયશે. કોઈ દેશ હમેશાને માટે શુભાગ રહેવાનો જ નથી. અને આજે તો આખું જગત જવાળા મુખી પર ઉભેલું છે, અને નવેસરથી ધડાધડ છે. અગ્નિ પરીક્ષા તો થશે પણ એમાંથી દિલ્લિસ્તાન મુક્ત થઈને સફળ રીતે બહાર નીકળશે. એટલે તમે કોઈ અશ્વદા લઈને ન જશો. આજે આ પ્રમાણપત્રો પર સરકારી સિક્કો નથી પણ આવતી કાલે એ સરકારી સિક્કાવાળાં પ્રમાણપત્રો જેટલાજ કિંમતના થશે.

આવતી કાલની પ્રશ્ન રાજવાની છે એનો આધાર એના શિક્ષક ઉપર રહે છે. જોયે શિક્ષક અને જેવું એનું ચારિત્ર્ય હશે તેવો નાગરિક તે થવાનો છે. કોણ કહી શકે કે એજ બાળકોમાંથી ગાંધી અને જવાહર નંદિ નીવડે? દરેકમાં મહાન થવાની શક્તિ છે. એમ માની લઈને એનો ધાર ધડવાની જરૂર છે. બાળકને માટે શિક્ષક છે એ શિક્ષકોએ બુદ્ધિનું ન જોડ્યું. આજે શિક્ષકોમાં એ નિષ્ઠા અને પૈતાના ધંધા વિશેની વફાદારી જોઈને ધસાઈ ગઈ છે. ટ્રેનિંગ કોલેજોમાંથી પણ તમને તેવું નિકળતું વાતાવરણ મળતું નથી. પહેલાં તેમ ન હતું. હું પણ ગામડાની નિરાળમાં લાલ્લો. અને ટ્રેનિંગ કોલેજ ધર્મ આવેસો શિક્ષક છું. અમારા વખતની કોલેજોમાં મહાપ્રતરાગ અને માધવકાલ જેવા અધ્યાપકો પાસેથી ઉઘી નિષ્ઠા મળતી. અમે એવી માન્યતા સાથે નિકળતા કે અમારી પાસે કોઈકે મિશન છે. એ જમાનાના શિક્ષકો જ્યાં જ્યાં જતા ત્યાં એમનો પ્રભાવ પડતો એનું એક પરિણામ આપણે આજે જોઈએ છીએ કે ગાંધીજીને વીસ વર્ષ ઉપર કાર્યકર્તાઓ અને સેનિકોનો મોટો ફાળો પૂરો પાડ્યો હતો. આજની પેઢીને ફાળો આપણે આજે આજે આજે છે, કારણ કે તેને દોરવનાર નિષ્ઠાવાન શિક્ષકોનો ફાળો ધરી ગયો છે.

સરકારી કોલેજોમાંથી એવી જાતના નથી આવતી એમ આજે લાગ્યું તેથીજ તમને અહીં મોકલ્યા હતા. જે સ્થાનમાં મહાત્માજી, સરદાર વિ. જેવા પૂજ્ય પુરુષોના ચરણથી સ્પર્શિત થયેલી ધૂળ ઉડે છે તે સ્થાનમાં તમે ત્રણ મહિના રહ્યા છો. એક જમાનામાં જે જંગલ હતું તે જંગલ મરી મંગલમય બની ગયું છે. આખું સુંદર અને જાવનાના વાતાવરણ વાળું સ્થાન આખા જિલ્લામાં બીજે ક્યાંય મને તો દેખાતું નથી. અમે જે માગતા હતા તે આ સ્થાન સિવાય બીજે ક્યાંયથી અમને મળી શકે એમ ન હતું એટલે અમે આ કામનો ભાર અહીંના લોકોને સોંપ્યો. સરકારી ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં જઈને જોશો તો તમને તરત સમજાશે કે અહીં તમે જે મેળવ્યું છે તે ત્યાં નજ મળે. ત્યાંથી પ્રમાણપત્રો મળે પણ હવેનાની ઉપયોગી રહેવા અને ચારિત્ર્ય તો અહીંજ મળે.

આપણી પ્રગતિને જોતાં ન આવડે, લખતાં ન આવડે, શુકતાં ન આવડે, પાણી પીતાં ન આવડે, સંકાષ્ટ રાખતાં ન આવડે. રાંધતાં ન આવડે. આ બધું તમે અહીંથી સુંદર રીતે

કરતા શીખ્યા છે, આ બધું કામ કરતા છતાં તમે જોયું હશે કે અહીંના કાર્યકર્તાઓ વિદ્યા-
વ્યાસગમા પણ હંમેશા આધીન રહેનારા છે, તે પરથી તમે આ પાઠ લઈ જશો કે શિક્ષકે
હંમેશા વિદ્યાર્થીન રહેવું જોઈએ અને સ્કુનમોડનું તત્ત્વ હાથમાં લેવાના છીએ એ વાત
જાણી એક મિત્રે કહ્યું હતું કે ત્યાં જઈ જાળકોને ગાળોની ટેવ હોવાના શિક્ષકોને પરિપત્ર
જરૂર કાઢવો, એટલું જરૂરો તો પણ તમારે ત્યાં ગયેલું સાર્થક માનીશ આપણે આપણા
જાળકોને સ્વચ્છ જોતતા શીખવના છે માથે જોતતા અટકાવવા છે પણ તે તો શિક્ષકો ગાળ
જોતતા અટકે તોજ બની શકે અહીં તમે અલીન બાળના પ્રયોગ વિના ત્રણ માસ ચના-
વ્યુ તો હંમેશા માટે કેમ ન આદેશ આપણે આપણા જાળકોને સફાઈ શીખવવાની છે એના
મે ઉપરના લીંપના લીંપોટા અને માથાનો મેન હોય તે પહેલાં સાફ કરો જાળકોને સાફ રહી
જીવતા શીખવો આપણી શાળાઓની સ્વચ્છતા આજે હડીને વળગે અને જાળ
કોને સ્વચ્છ રહેવાની પ્રેરણા થાય, આ બધી વાત લાગે છે નાની નાની
પણ શિક્ષણમાં તે ધણી મહત્વની છે એ તમે તમારી શાળામાં દાખલ કરજો,
પછી મને જાળકોને તમે મણિત જોયું બહુવેળાં તમે જાળકોને ન
મારનાની કે જાળકો પ્રત્યે તિરસ્કાર ન કરનાનો નિશ્ચય કર્યો એ આનંદની વાત છે, જાળકોને
શિક્ષક જમ જેવા લાગે છે મને પોતાને નાનપણમાં કેના શિક્ષકો તેના લાગતા તમે
તમારા વિદ્યાર્થીઓના મિત્ર થાઓ એમ હું ઈચ્છું તમારામાંથી કેટલાયે તો વ્યસનો છોડ્યા
છે તમે એમ ન માનશો કે વ્યસન ન છૂટે અઠગ વ્યસની પણ સત્સંગથી પોતાનું વ્યસન
છોડી દઈ બેઠક ચર્ચ મવાના દાખના અજબવા નથી ફરીથી પાછા વ્યસનો તમારા ઉપર
સત્સંગ ન થાય એની તકેદારી રાખજો હીલાં હીલાં લુગડાં ને વીલાં વીલાં મોં
એમ શિક્ષકો વિરે શા માટે કહેવાય? આપણે ગરીબ હોઈશું પણ આપણું ઊંચામાં
જાયુ કામ કરીએ છીએ અને કોઈની આગળ નીચું જોતું પડે એવું આપણને ન હોવું
જોઈએ આપણે દરજ્જો જરૂર વધવો જોઈએ એમ હું માનું છું પણ તે પગારથી વધતો
નથી, દરજ્જો તો વધે છે ત્યાંની જાગતાં-સેવાની જાગતાંથી એ આવી તમને મજે એટલા
માટે તમને અહીં મોકલ્યા હતા

આજે આ વર્ગીનું કાર્ય પૂરું થાય છે તે વખતે હું વેડછી આશ્રમના મારા મિત્રોએ
જે કામ કર્યું છે તે બદલ આભાર માનું છું આ જીવ્યાની અને શુજાતની કેળવણીના
પ્રયોગોના દિતિદાસ લખાશે ત્યારે આ વર્ગીને તેમાં ઉચુ સ્થાન મળશે એ વિરે મને શક
નથી માટે તમે સર્વ શિક્ષકોએ અહીંથી જ મેળવ્યું છે તે તમારા વિદ્યાર્થીઓમાં ઉતારવાની
પ્રજ્ઞ તમને શક્તિ આપો એમ મારી પ્રાર્થના છે

આ મેળાવામાં સુયોગે અવિધા (સમીપણ) ની વર્ધાશાળાના આચાર્ય શ્રી
જોપાળરાવ કુવકર્ણી દાગર હતા તેમણે શિક્ષકોને આ સ્થાનમાં તાલીમ મળવાની તક મેળવવા
માટે અભિનંદન આપ્યા હતા

વેડછી આશ્રમમાં છેલ્લી સપ્તમામાં પરીક્ષાઓમાં હતીયું થનાર વિદ્યાર્થીઓને શ્રી.
કુવકર્ણીના શુભ હરને પ્રભાષુપત્રો આપવામાં આવ્યા હતા

અન્તમાં તાલીમ લેનાર શિક્ષકો પૈકી શ્રી નાયુભાઈ બ. નમ્બુએ આશ્રમના જીવનથી
પોતાના અને પોતાના મિત્રો ઉપર કેવી પવિત્ર અસર થઈ હતી તે દર્શાવતા ઉદ્દાગરોથી
ભરેલું લાગણીયુક્ત ભાષણ કર્યું હતું

અધ્યાપન વર્ગ વેડછીનું પરીક્ષા પત્રક

વર્ગ	૧લી શ્રેણી	૨જી શ્રેણી	૩જી શ્રેણી	કુલ
૧મો વર્ગ	૩	૩૫	૧૨	૫૦
૨જો વર્ગ	૩	૩૧	૧૧	૪૫
૩જો વર્ગ	-	૧૮	૩૦	૪૮
૪થો વર્ગ	૧	૧૨	૧૮	૩૧
૫મો વર્ગ	૧	૬	૩૦	૩૭
૬ઠ્ઠો વર્ગ	-	૨૨	૨૪	૪૬
કુલ	૮	૧૨૪	૧૨૫	૨૫૭

અ. વર્ગ દની માહિતી

વ્યસન			ખાદી પહેરવાનું અને કાંતવાનું		
	આનું	ખાડીનું	ખાદી રીટિયો		
હાલન નહિ એવા	૨૬	૩૨	પહેમેથી કરતા હોય એવા	૬	૧
તદન છૂટ્યું એવા	૪	૬	હવે પછી કરશે એવા	૩૭	૪૧
પ્રયત્ન કરનાર	૬	૫	નહિ કરે એવા	૨	૩
ન છૂટ્યું એવા	૯	૨			
કુલ	૪૫	૪૫		૪૫	૪૫

નોંધ:—એક શિક્ષક બિમારીને કારણે છેલ્લા આડવાડિયા દરમિયાન ઘેર ગયા. તેમની સાથે કુલ સંખ્યા ૪૬ થાય.

શિક્ષકોની માહિતી અધ્યાપન વર્ગ વેરણી

એ-૧૯૪૧

૩૧૬

વર્ગ	શિક્ષકોની સંખ્યા	આઈ.એસ.સ. ડિપ્લોમા ઓફ ટીચિંગ	બી.દી. ડિપ્લોમા ઓફ ટીચિંગ	દરે પછી ફરવા બાદી પહેરફર	દરે પછી ફરવા કાલસે ?	આજકાલે મા-બાપી ફરવાએ પ્રવિણ લીધી	વિશેષ			
							કુલ વધુ	કુલ	કુલ	કુલ
૧ લો વર્ગ	૫૦	૨૭	૨૮	૫૦	૩૭	૫૦	—	—	—	—
૨ નો વર્ગ	૪૫	૧૫	૧૧	૫	૪૦	૪૦	૧૫૧	૨૫	૩૫	૪
૩ નો વર્ગ	૪૮	૨૩	૧૮	૪૧	૪૬	૪૮	૨૦૬	૫	૪૧	૨
૪ થો વર્ગ	૩૧	૮	૬	૨૨	૩૦	૩૦	૧૮૩	૧	૨૪	૧
૫ થો વર્ગ	૩૭	૧૦	૮	૩૪	૩૫	૩૫	૧૧૬	૩૭	૨૨	૧૦
૬ થો વર્ગ	૪૬	૪	૬	૪૪	૪૧	૪૪	૧૮૨	૧૬	૩૫	૬
કુલ	૨૫૭	૮૭	૭૭	૧૬૬	૨૨૮	૨૪૭	૮૪૦	૮૪	૧૫૭	૨૩

રફલબોર્ડના શિક્ષકોની સંખ્યા-૨૫૦

બાઈરની શિક્ષકોના

કુલ-૨૫૭

લોકલખોડમાં મહાસભા પદ્ધતી જરૂરિયાત

સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થામાં મહાસભાએ ઈર્ષ રીતે જવું અને ત્યાં જનને પોતાનો સેવાનો હેતુ કેમ પાર પાડવો એ જણાવવું જોઈએ. લોકલખોડ એ સ્થાનિક સ્વરાજની એક સંસ્થા છે. ઉપરાંત એનો કારભાર શેક્ષાસનના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ચાલે છે. શેક્ષાસનનો અર્થજ એવો છે કે પ્રજાના પ્રતિનિધિઓ મારફતેજ સમજાવવાર અને બીજાં જાહેર કામો થવાં જોઈએ. મતદાર બ્યારે કોઈ પણ ઉમેદવારને પોતાનો મત આપે છે ત્યારે એટલી અપેક્ષા તો જરૂર રાખે અને તેણે રાખવી જોઈએ કે પોતે જને મત આપે છે તે પ્રતિનિધિ પોતાનું અને પ્રજાના દિતનું કાર્ય કરશે. પણ લોકલખોડમાં અથવા ધારાસભામાં કોઈ એક મતદારે મોડેલો એકજ પ્રતિનિધિ આવતો નથી. અનેક મત વિભાગોમાંથી અનેક મતદારોએ પસંદ કરેલા જુદા જુદા પ્રતિનિધિઓ આવે છે. વળી લોકશાસનના નિયમ પ્રમાણે કોઈ પણ પ્રજાદિનું કાર્ય પ્રતિનિધિઓની વધુમતિથીજ નક્કી થાય છે. તેથી એ વધુમતિ તોજ એકધારી રીતે સાચવી શકાય કે બ્યારે પ્રતિનિધિઓ કોઈ એક શિરતથી બંધાયેલા હોય. નહિં તો એવું બનવાનો સંભવ રહે છે કે આજે એક વાતમાં વધુમતિ મળે અને તેવીજ જાનની બીજી વાતમાં પ્રજાના દિતના કાર્યને વધુમતિ ન પણ મળે. એક જામોનો એવો દતો કે પ્રજાની સેવા કરવાનો ઈરાદો રાખનારા કેટલાક લોકો સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓમાં અને ખુદ ધારાસભાઓમાં જવાનો ઈરાદો રાખના. અને તે માટે જ લોકો પોતપોતાની શક્તિથી ચૂંટાઈને ગયેલા હોય તેમાંથી જેટલા એ ઈરાદો માન્ય રાખે તે જવાનો એક સમુદાય બંધવાનો પ્રયત્ન કરતા. આ રીતે ચૂંટણીમાં પોતાના જોર પર ચૂંટાયેલા લોકો બેળા થતા ખરા પણ કંઈ પણ કાર્યસાધક રીતે કાર્ય કરી શકતા નહિ. કેમકે બ્યારે બ્યારે આવી રીતે ચૂંટાઈ આવેલા લોકો પૈકી જેનો જેનો અંગત અલગ પોતાના મતવિભાગનો સ્વાર્થ ઉભો થતો ત્યારે ત્યારે તેવા લોકો જાહેર દિતનો વિચાર મૂકી દેતા. આ રીતે સમુદાયબંધન જળવાવું નહિં અને તેથી તે સમુદાય કંઈ પણ કાર્ય સાધી શકતો નહિ. ઉચ્ચ એક વાર હેતુને માટે બેળા થયા પછી તેમાંથી છૂટા પડી જવાને અંગે એ જવા લોકોમાં કંઈક કડવાસ ઉભી થતી અને આખરે સોંપવાનું જાહેર પ્રગ્નને જ રહેવું.

તેથી જો કોઈ સંસ્થા પ્રજાદિતના હેતુથીજ લોકલખોડમાં કે એવી જ જાતની સંસ્થાઓમાં જવાનું નક્કી કરે અને ત્યાં ગયાં પછી પોતે ધારેલું કામ પાર પાડી શકે એમ ધન્યજીતી હોય તો તે સંસ્થાએ પક્ષ પદ્ધતિએજ પોતાના ઉમેદવારો મતદારો આગળ રજુ કરવા જોઈએ અને પોતાના પક્ષના ધ્યેય અનુસાર પોતાનું તંત્ર આગળથી ગોઠવવું જોઈએ અને તે તંત્રની અંદર રહીનેજ પોતાનું કાર્ય કરવું જોઈએ. તેથીજ મહાસભાએ પણ બ્યારે લોકલખોડ અને ધારાસભા જેવી સંસ્થાઓમાં જવાનું નક્કી કર્યું ત્યારે એ સંસ્થાઓમાં મહાસભાવાદીઓને છુટા છુટા જવાની સલાહ ન આપી પણ પક્ષ પદ્ધતિએ મહાસભા પદ્ધતિ બંધારણ ધરી એ બંધારણમાં રહી કામ કરવા બંધાતા મહાસભાવાદીઓ બેળા પસંદગી કરીને ઉમેદવારો ઉભા રાખવાનું નક્કી કર્યું. આ રીતે લોકલખોડ મહાસભા પદ્ધતિ અંગે મહાસભાએ એવી ચોળના કરી છે કે જેઓ મહાસભાના સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિના ધ્યેયને માન્ય

મારફતે કેટલી સફળતાથી કામ હાથ ચલાય છે તે વાતોનો સચેત દાખલો છે.

આમ ખુદ મતદારોનું દિત ધ્યાનમાં લેતાં પસંદગી અને દેખરેખ અંગે જે યુગ્મ નોંધાવે તે યથ રહે છે. એવી જાતની પસંદગી અને દેખરેખ નથી હોતી ત્યારે ચૂંટાય ગયા પછી ઉમેદવારો શું કરે છે તે જાણવાનો અથવા કંઈ જોઈ કસતા હોય તો તેને અટાવવાનો ખીજી ચૂંટણી માય ત્યાં સુધી મતદારો પાસે કંઈ ઉપાય રહેતો નથી. એટલે મતદારોના દિતની દૃષ્ટિથી પણ આવી જાતના પક્ષની ચોજના જરૂરી છે અને પક્ષના શિસ્ત અને એનું બંધન ઉમેદવારો ચૂંટાયા પહેલાં સ્વીકારે છે એ એક જાતની મતદારોને મળેલી બાંધ-ધરી છે. આવી જાતની શિસ્તની બાંધધરી આપવાની નામરજી હોવાથી અને જરૂર પડે તો મતદારના દિતની વિરૂધ્ધ કંઈ કાર્ય કરવાનું આવે ત્યારે તે કરી શકાય એવી પોતાને માટે સ્વતંત્રતા જાળવવાની મુશ્કેલી કેટલાક લોકો પોતાને સ્વતંત્ર કહેવડાવીને ચૂંટાવાને બદલે પડે છે. સ્વતંત્રતા એ શબ્દ આજની દિંદુસ્તાનની સ્થિતિમાં દિંદુસ્તાનના લોકોને એટલો બધો પ્રિય થઈ પડ્યો છે અને સ્વતંત્ર થવાનું પ્રજાને માટે એટલું જરૂરી જણાયું છે કે જ્યારે જ્યારે સ્વતંત્ર શબ્દનો ઉપયોગ થાય છે ત્યારે પ્રજાને કંઈક એવો લાભ માય છે કે સ્વતંત્ર નામથી યુગ્મ બધું પ્રજાના દિતનું છે. પણ અડિયાં જ્યારે સ્વતંત્ર શબ્દનો ઉપયોગ ઉમેદવારો પોતાને માટે કરે છે ત્યારે પ્રજાએ એટલું માદે શાખું કે પોતાને સ્વતંત્ર કહેવડાવનારો ઉમેદવાર પ્રજાને ગુડશાન કરવાની જરૂર પડે તો તે કરવાને માટે પણ સ્વતંત્ર રહેવા માગે છે. ખરી રીતે આ સ્વતંત્ર ઉમેદવારોને માટે સ્વતંત્રને બદલે કાઢ ખીજી વિશેષજી વાપરવું નોંધાવે, પણ તે શોધી કાઢવાનું કામ અમે જાહેર પ્રજાને અને મતદારોનેજ સોંપીએ છીએ.

આ બધું જોતાં મતદારોએ એવાજ ઉમેદવારને પોતાનો મત આપવો નોંધાવે કે જે કાઢ એક પક્ષમાં રહીને મતદારના દિતનું કાર્ય કરવાને બંધાય. મતદારને ગમે તે પક્ષના સિદ્ધાંતની અથવા કાર્યપદ્ધતિની પસંદગી કરવાની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા રહે છે અને રહેવી નોંધાવે. પણ કોઈ પણ રીતે બંધાવા ન હજીજા સ્વતંત્ર ઉમેદવારને મત આપવાથી મત દારનું દિન જાળવાતું નથી એ મતદારે સમજવું નોંધાવે. એથી ઉચ્છું કાઢ પણ એક પક્ષની શિસ્તથી બંધાયલા ઉમેદવારને તે પક્ષનો કાર્યક્રમ પોતાને પસંદ હોય તે કાસ્ટ પોતાનો મત મતદાર આપે તો તે મતનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ મતદારને માય છે. વળી મતદારને ઉમેદવાર ચૂંટ્યા પછી તે ઉમેદવાર પોતાની અપેક્ષા પૂરી નથી પાડતો એવું જણાય ત્યારે પક્ષના સંમાલોકની આગળ તે ઉમેદવારને વિશે જાણવાત કરવાનો અવકાશ રહે છે. સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તો એટલો સ્વતંત્ર એટલે એટલો ખીનજવાળદાર હોય છે કે તેને વિશે કોઈની આગળ ફરિયાદ કરવાનું સાધન રહેતું નથી. ફરિયાદ કરવાની માય તો તેની પોતાની આગળજ કરવી પડે. પરંતુ પોતાનો ન્યાય પોતે કરવા નેટલી જવાબદારીની અપેક્ષા કોઈ પણ ઉમેદવાર પાસે રાખવી એ વધારે પડતું છે.

એટલે મતદારોનું દિત જાળવવું, મતદારોને ઉમેદવારની પસંદગીમાં અવાજ રહે, ઉમેદવારો ચૂંટાયા પછી તેમના પર દેખરેખ રહે અને ઉમેદવારોને પણ પોતાની જવાબદારી બાદ રહે તેટલા સારા લોકલેખો નેવી સંસ્થાઓમાં પક્ષ મારફતેજ પ્રતિનિધિઓ નામ એ જરૂર છે.

૧	પ્રાર્થના	પ્ર.	૩૨૩
૨	સુરત જિ. લો. બોર્ડની ચૂંટણીનાં કેટલાંક સંસ્મરણો	ફુલ્લભણ પરગણ દેસાઈ	૩૨૪
૩	બોરીલીયાના લોકોને અગ્નિનંદન	ફુલ્લભણ પરગણ દેસાઈ	૩૨૬
૪	પંચમહાસ જિલ્લાની મામપંચાયતોના સભ્યોનાં નામો		૩૨૯
૫	સુરત જિલ્લા લો. બો.ના સને ૧૯૩૬-૪૦ના વરસના દિસાબોની ઝોડીટ નોટ		૩૩૧
૬	અંખના	નયોત્ત્ના શુક્લ	૩૩૯
૭	જિલ્લા લો. બો.ની કાર્યવાહી		૩૪૦
૮	જિલ્લા સ્કૂલ બો. કાર્યવાહી		૩૪૧
૯	પંચાયતોને ધનના		૩૪૧
૧૦	બેગ જિલ્લા બો.ની પ્રશ્નિકા		૩૪૬
૧૧	મુંબઈ ધારાસભાનાં મતદાર બળો		૩૪૯
૧૨	બોંપસીંગના બોળનો ઉપયોગ		૩૫૩
૧૩	નવી સુરત જિ. લો. બો.ના સભ્યો		૩૫૪

આ હ ઠે ને

જેમના લવાજમના પૈસા ખાદી હોય તેમને તે તાલીદે મોકલી આપવા નિર્ણય

તંત્રી મંડળ

શ્રી. ફુલ્લભણ પરગણ દેસાઈ

શ્રી. કલ્યાણજી વિકુલભાઈ મહેતા

શ્રી. નયોત્ત્ના જ્ઞેન શુક્લ

શ્રી. મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ

શ્રી. લલ્લુભાઈ હરિભાઈ પટેલ

• વ્યવસ્થાપક •

શ્રી. હાકોરભાઈ મેણિભાઈ દેસાઈ

ચિફ્ફ ઓફિસર

સુરત જિલ્લા લો. બોર્ડ

• મુદ્રક •

હાલિદાસ કૃપાશંકર શેલત,

‘પ્રતાપ’ પ્રી. પ્રેસ

કચ્છપીઠ, સુરત

આ માસિક દર મહિનાની ૧૫ મી તારીખે પ્રગટ થાય છે.

વાર્ષિક લેવાજમ રૂ. ૧-૦-૦

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૨]

જુન ૧૯૪૨

[અંક ૧]

પ્રા થી ના

દીનદયાળ ! દયા નહિ માયું,	રૂઢી રોપ તુજ માયું;
પ્રેમ પછી કરને પરમેશ્વર,	પ્રથમ કોધ વરસાવો.
ધૂપસળી ના સળગાવે તો	એ ન કરી મધમધશે;
છપ્પણિયાં નહિ પેટાવે તો	અન્ન ચૂસે ના મડશે.
વનવનનાં ફૂલ નહિ તોડે તો	બ્યર્થ છોક પર સૂકશે;
ખેતરનાં તૂલ નહિ કાપે તો	જગની ભૂખ ન ટળશે.
ચક્રમક લોઢે નહિ ઘસશે તો	તણુખા નડી પ્રગટશે,
ભે એરસિયે ના ઘસશે તો	ચંદન-લેપ ન મળશે
સૂરજ, ચંદર નહિ ડુળવે તો	ઘરદીવડા નહિ સળશે;
ફાનસમાં દીપ નહિ પૂરે તો	વડોળે નહિ બળશે.
પ્રલય-પૂર ભે નહિ રહે તો	કાદવ નહિ ધોવાશે,
મૂશળધારે નહિ વરસે તો	રણની તરશ ન ટળશે.
મૃત્યુનું અમૃત પાઈને	નવું જીવન સરળવો;
નાનકડું તાંડવ ખેલીને	સદિ નવી સરળવો.

પ્ર.

સૂરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડની ચૂંટણીનાં કેટલાંક સંસ્મરણો

સૂરત જિલ્લા લો. બો. મહાસભા પક્ષ ચૂંટણી સમિતિના પ્રમુખ તરીકે જિલ્લામાં ચૂંટણી અંગે પ્રચાર કરવાનો મુખ્ય બોજો મહારા ઉપર હતો અને તેથી જિલ્લાના આંધ તાલુકાઓ પૈકી જે તાલુકાઓમાં ચૂંટણી હતી તેમાં પ્રચાર માટે ઘણાં ગામોએ જવાનું થયું હતું. આવા મુલાકાતના દરેક ગામે જાહેર સભા રાખવામાં આવતી હતી અને તેમાં મહાસભા પક્ષનો કાર્યક્રમ સમગ્રવવાની કોશિષ કરવામાં આવતી હતી. અને વિરૂદ્ધ પક્ષ તરફથી પત્રિકાઓ મારફતે જે પ્રચાર કરવામાં આવતો હતો તેના ઉત્તરો આપવામાં આવતા હતા. આ પ્રચારના અનુભવ ઉપરથી પ્રજા શાસન તંત્ર માટે આપણો જિલ્લો કેટલો તૈયાર છે તે જાણવાનું મળ્યું હતું.

ચૂંટણી અંગે મતદારોના એ મોટા વિભાગ પાકી શકાય. એક શિક્ષિત અને બીજો અશિક્ષિત-શિક્ષિત વિભાગ ચૂંટણીમાં સારો રસ લે છે અને ચૂંટણી અંગેના પ્રચારનો સારો લાભ ઉઠાવે છે પણ પાર્લામેન્ટરી પદ્ધતિના લોક શાસનમાં પક્ષ પદ્ધતિનું રથાન કેટલું આવશ્યક છે તે હજી ઘણા મતદારોને સમજતું નથી. આવી ચૂંટણીઓમાં જે સિદ્ધાંત ઉપર રથાસભેલા જીલ્લા જીલ્લા પક્ષો જાગ સેતા હોય તે પક્ષ પદ્ધતિમાં પક્ષ તરફના જે ઉમેદવારોને ચૂંટણીમાં ઉભા રાખવામાં આવે છે તેની પસંદગી પક્ષના આગેવાનો શા માટે કરે છે તે સમજાવવાનું સહેલું થઈ પડે. પણ આપણા દેશની ખાસ પરિસ્થિતિને લીધે જીલ્લા જીલ્લા રાજકીય પક્ષોને બહુ ઓછું રથાન છે, કારણ કે દેશને હજી સ્વાધીનતા પ્રાપ્ત કરવાની છે અને એ મુદ્દાનકાર્ય મહાસભા અર્ધી સદી થયાં કરે છે. છતાં હાલના મહાસભા આગેવાનો કરતાં જે કોઈ આગેવાનો વધારે ઝડપથી સ્વાધીનતા પ્રાપ્ત કરી શકે એમ હોય તે તેઓ જુદો પક્ષ રથાપી શકે છે. પણ આપો મહાસભા કરતાં વધારે ઝડપથી આઝાદી લાવવાનો દાવો કરનારો પક્ષ હજી હસ્તીમાં આવ્યાનું જાણવામાં નથી. અને તેથી પક્ષતરીકે આજે મહાસભામાં અને રથાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓમાં મહાસભા એકલી પક્ષ તરીકે પોતાના ઉમેદવારો બહાર પાડે છે અને તેથી પક્ષ પદ્ધતિ સમજવાનું લોકોને મુશ્કેલ જણાય છે. છતાં જ્યાં સુધી મતદારો પક્ષ પદ્ધતિની વિશેષતાઓ જરાજર જાણે નહિ ત્યાં સુધી લોકશાસનના પાયારૂપ એક નિયમ જાણવાનો બાકી રહે છે. આ પદ્ધતિમાં પક્ષ તરફથી જે ઉમેદવારો ઉભા રાખવામાં આવે છે તે ઉમેદવારોની પસંદગી પક્ષના આગેવાનો કરે છે એ સમજવાનું લોકોને મુશ્કેલ જણાય છે, કારણકે આ પદ્ધતિ પ્રમાણેનું લોકશાસન એ મતદારોને માટે તદ્દન નવો અનુભવ છે. પશ્ચિમ દેશનું અને ખાસ કરીને ઇંગ્લાંડની લોકશાસનની પક્ષ પદ્ધતિ સમજાવવાનું કામ ચૂંટણીને અંગેના પ્રચારમાં રહે છે. હજી આ વિષયમાં દેખીતી રીતે વધુ પ્રચારની જરૂર રહે છે. આ તો આપણા સખી વાંચી શકે એવા મતદારો માટેની વાત થઈ પણ અશિક્ષિત મતદારોને સમજાવવાનું કેટલું મુશ્કેલ છે તે તો અનુભવ ઉપરથી જ સમજી શકાય હજીનો મતદારોના એક સારા જેવા ભાગને લો. બોર્ડ એ કેવી જાતની સંસ્થા છે તેની ખજાર નથી. આ વર્ગના લોકોને મહાસભા શું એની

તો ખબર ક્યાંથી જ હોય. લોકશાસન ખરેખર ફોર્મલ બનાવવું હોય તો આવા અત્યંત વર્ગોને શિક્ષિત બનાવવા પડશે અને તેમની મતદાર તરીકેની ફરજનું જ્ઞાન કમાવવું પડશે. આ કાર્ય એટલું મોટું છે કે વર્ષો સુધી જાહેર કાર્યકરોને આ પાઠ્ય મંડ્યા રહેવું પડશે. કંઈ નહિ તો મતદારો કોઈ પણ લાભને વશ થઈને મત આપે નહિ એટલી સમજતો તેમનામાં લાવવી જ રહી આ દિશામાં સ્થાનિક સ્વરાજ્ય માસિક મારફતે તથા જિલ્લાના ગામડાઓમાં સભાઓ બરીને ખોડના અધિકારીઓ અને જ્યાં સભ્યો પોત પોતાનો ધર્મ બળવશે એ આશા વધારા પડતી તો નજ ગણાય.

મતદારો સમજ પૂર્વક મતો આપે અને યથુ વહિવટની ચોખ્ખી કા કરે તે હેતુથી મહાસભા પક્ષના ત્રણ વર્ષના વહિવટનો રીપોર્ટ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય માસિકમાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો અને તે ઉપરાંત પક્ષ તરફથી આ રીપોર્ટની બે હજાર નકલો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી. આ રીપોર્ટ જો કે જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં વચ્ચે નથી છતાં એટલું કહેવું જોઈએ કે શિક્ષિત વર્ગમાંથી સારી જેવી સમજાએ એમાંથી માહિતી મેળવી લીધી હતી.

જ્યાં સુધી મતદારો મતને પવિત્ર સમજીને જન સમુદાય સામાન્ય હિતને ખાતર મત આપતા થાય નહિ ત્યાં સુધી સાચું લોકશાસન આપણે લાવી શકીએ નહિ એ બાબતની ખાતરી આ ચૂંટણીના પ્રચારના અનુભવથી દૃઢતર બની છે અને છતાં લોક ખોડના અગર મહાસભાના દરેકે દરેક કાયકરે મતની પવિત્રતા સમજાવવા અને તેનો કાળજીપૂર્વક ઉપયોગ કરવા મતદારોને કેળવવા જોઈએ.

ચૂંટણીના થોડા રકુણ દાખલા આપવાનું અસ્થાને નહિ ગણાય.

એક ગામના કોઈ મહાસભાને મત આપવા નારાજ હતા. અને તેનું કારણ એ હતું કે તેમના છોકરાને શાળા ખાતા તરફથી નોકરી આપવામાં આવી નહતી. એ છોકરાને નિયમમાં ફરજીયાત પ્રમાણેના ગુણો નહિ ગણવાથી નોકરી આપવામાં આવી નહતી. આવા મતદારોને અંગત લાભ સિવાય બીજી કોઈ બાબતની પડી હોતી નથી.

બીજી એક જાહેર સભામાં મહાસભા સામે નિરાળાના શિક્ષક સંબંધે વાંધા લેવામાં આવ્યો હતો. હજુ લોકોમાં સામાન્ય માન્યતા એવી છે કે શિક્ષકોની ફરજદારીનું કામ સ્કૂલખોડ અગર તેના ચેરમેનના હાથમાં છે. પણ આ એક ભ્રમ છે. એટલું જાણી લેવું જોઈએ કે શાળાના શિક્ષકોની નીમણૂક તથા ફરજદારી કરવાનો અધિકાર સ્કૂલખોડના એડમીનિસ્ટ્રેટીવ એક્ષીસરનો જ છે અને તેમાં સ્કૂલખોડનો અગર ચેરમેનનો કંઈ પણ અધિકાર નથી.

એક જગ્યાએ કહેવામાં આવ્યું કે તેમના ગામનું તળાવ વર્ષો થયાં ખોદાયું નથી, જ્યારે બીજા અનેક ગામોનાં તળાવો ખોદવા છે. તેમને સમજાવું પાડવામાં આવી કે ખોડ પાસે તળાવો ખોદાવવાના પૈસા જ નથી અને છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દરમિયાન કોઈ પણ તળાવ ખોદવામાં ખોડે કંઈ ખર્ચ કર્યો નથી. જે અનેક તળાવો ખોદાવાનું કહેવાય છે તે ધીરગિજન તળાવો છે અને તે ખોદાવવાનો ખર્ચ સરકાર કરે છે. આ ખુલાસાથી હુ ધાર છું કે એ મતદારને સંતોષ થશે હશે.

એક રાત્રીપરજ ગામની ઢોડીઆઓની સભા હતી. સભામાં હાજર થનાર બધા જ ઢોડીઆઓ હતા. કોઈ પણ બહેનું નહિ. તેમને બોડું શું તેની પણ ખબર નહિ તેમજ મહાસભા શું એની પણ ખબર નહિ, આવા મતદારોને સમજ આપવાનું કેટલું મુશ્કેલ છે તે સહેજે સમજી શકાય છે. આવા મતદારોને પ્રથમ લખતાં-વાંચતાં શીખવવું જોઈએ તો જ તેમની પ્રગતિ થઈ શકે.

આ ચૂંટણીમાં મતદારોએ મહાસભા પક્ષને જ વિજય અપાવ્યો છે તે મતદારોની મહાસભા તરફની ભાવના સૂચવે છે, જે બધા સ્વતંત્ર ઉમેદવારોને મત મળ્યા હતા તે ભેગા કરવામાં આવે અને મહાસભા પક્ષના ઉમેદવારોને મળેલા મતનો સરવાળો કરવામાં આવે તો જણાશે કે સ્વતંત્ર ઉમેદવારો કરતા મહાસભાને અનેકગણાં મતો મળ્યા છે, અને એ ઉપરથી ખુલ્લું જણાઈ આવશે કે મહાસભા પ્રત્યેની લોકોની ભક્તિમાં કંઈ પણ ઘટાડો થયો નથી. ચૂંટણીના પરિણામથી બીજું અતુલ્ય એ નીકળે છે કે સુરત જિલ્લાની પ્રજા મહાસભા પક્ષના વહિવટને પસંદ કરે છે, પ્રજાએ મહાસભા પક્ષમાં જ વિશ્વાસ મૂક્યો છે, એને લાયક એ નીવડે એવી પ્રભુ પ્રાર્થના છે.

દુર્લભજી પરાયજી દેસાઈ.

બોરીફલીયાના લોકોને અભિનંદન

સુરત જિલ્લા ભો. બોડીની ગામ સુધારણા સપ્તાહ યોજના મારફતે એક વર્ષમાં સ્વાસ્થ્યથી લગભગ એક લાખ ત્રીશ હજાર રૂપિયાનાં કામો આ જિલ્લામાં થયાં હતાં. આના પરિણામો અને મહાસભાના પ્રધાનોનાં રાજીનામોથી લોકોમાં અને બોડીના કાર્યમાં થોડો નિરાસાદ આવ્યો હતો પણ એ યોજનાએ લોકોના હૃદયમાં કાયમનો વાસ કર્યો છે તે એટલા ઉપરથી સમજાય છે કે આજે પણ અનેક ગામો ચોંટ પોતાના ગામના રસ્તાઓ સ્વાસ્થ્યથી સુધારે છે. આવો એક લાખસો બોરીફલીયા ગામનો છે. બોરીફલીયું એ જસાલપોર તાલુકાના સુવત્તાનપુર ગામનું ફલીયું છે પણ ખરી રીતે એ સ્વતંત્ર ગામ જેવું જ છે. એ ગામમાં મુખ્યત્વે કોળા બાઇઓની જ વસ્તી છે. આ ગામની શાળાની પ્રગતિને લીધે એ ગામ પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યું છે. એ ગામની શાળાની પ્રગતિ જોવાને માટે તે વખતના સરકારના વડા પ્રધાન શ્રી ખેર સાહેબે એ ગામની ખાસ મુલાકાત લીધી હતી અને પાયાની કેળવણીનું એ ગામ ન હોવા છતાં તેના ઉત્સાહી શિક્ષકે વર્ષો યોજના પ્રમાણેની વખાણવા લાયક તાલીમ વિદ્યાર્થીઓને આપી હતી. આ શાળાની મુલાકાત લેનાર કોઇને પણ સતોષ થયા વગર રહે નહિ. આજ ગામે સ્વાસ્થ્યથી આ વર્ષે એક નવો રસ્તો બધાં વારે કિચક મતો હતો તે બનાવ્યો છે. આંટ થઇને બોરીફલીએ જવાપ છે. આંટની સરહદમાં જ એક ગોળ ગામની નાળ આવે છે. દખાણે લીધે એ સાંકડી થઈ ગઈ હતી અને જનાર આવનારને ખારે અડચણ મૂકતી હતી. આ ગામના એક ઉત્સાહી બાઈ શ્રી છીયુભાઈએ આ વાખત ઉપર અમારું ધ્યાન ખેંચ્યું અને માંગણી કરી કે આ નાળના દખાણો દૂર કરવામાં આવે

તો લોકો સ્વાશ્રયથી આ રસ્તાનું માટી કામ કરી તેના ઉપર કાંકરા નાંખી દુરસ્ત કરશે. આ ઉપરથી જલાલપોર તાલુકાના મામલતદાર સાહેબને વિનંતિ કરતાં એમણે દબાણો દૂર કરાવવામાં તાત્કાલિક મદદ કરી અને નાળની પાસેના ખેનરવાળાઓએ દબાણો દૂર કર્યા, અને પરિણામે આગળ આ રસ્તો સ્વાશ્રયથી સારી રીતિમાં આવી શક્યો છે. આ કામને માટે હું યોરીફલીયાના લોકોને અભિનંદન આપું છું, અને શ્રી. છીયુભાઈએ જે ઉત્સાહ બતાવ્યો છે તે બદલ તેમને ધન્યવાદ આપું છું. મામલતદાર સાહેબે જે વખતમર મદદ કરી છે તેને માટે લોકો તેમના રૂણી જ થયા છે. આ ગામનું અનુકરણ જીલ્લાના સહુ લોકો પણ કરશે એવી આશા રાખું છું.

હર્ષલજી પરાગજી દેસાઈ

પંચમહાલ જિલ્લાની ગ્રામપંચાયતોના સહયોગનાં નામે

કાલોલ તા. કાલોલ

શ્રીમતિ જ્ઞાન્દવિકા મહતરાય દેસાઈ, શ્રી. શરીફમીયા દમીદમીયા, શ્રી. સોરાયખાન શુક્તમરખાન, શ્રી. માણેકલાલ મગનલાલ ખાંધી, શ્રી માર્તિસિંહ છત્તસિંહ કાકોર, શ્રી. શાભાઈ નાયુભાઈ પટેલ, શ્રી એચજીલાલ ગીરધલાલ પરીખ, શ્રી કરજીરાકર જીવરામ જોષી, શ્રી. ચંદુલાલ પીતાંમર ઉપાધ્યાય, શ્રી ચંદુલાલ પુરુષોત્તમ દેસાઈ, સરપંચ.

ડેરોલ તા. કાલોલ

બાઈ ગંગા મથુર કાળીસસ, શ્રી. રમજી ગમા, શ્રી. અભેસીંગ દરિયાઈ, સરપંચ, શ્રી. શામળભાઈ સુથાભાઈ, શ્રી મગળભાઈ મથુરાભાઈ પ્રભુસસ, શ્રી મંગળભાઈ ગીરધરાઈ નાયુભાઈ, શ્રી દિરાવાલ નરોત્તમ દેસાઈ, શ્રી શંકરલાલ ઉત્તમરામ જોષી, શ્રી બામરાભાઈ કુળાભાઈ, શ્રી. લાથીભાઈ નાનાભાઈ, શ્રી. ધુળાભાઈ પુળાભાઈ.

બેરીયા તા. કાલોલ

શ્રીમતિ દીવાળીમહેન, શ્રી વદાયાભાઈ દીરાભાઈ વણકર, શ્રી. સુદાભાઈ ખેચરભાઈ, શ્રી. રણછોડભાઈ કાભાઈ, શ્રી અનોપસિંહ દીપસિંહ, શ્રી. રમેશસિંહ દમીરભાઈ, શ્રી. કાનુભાઈ ધુળાભાઈ, શ્રી કેસરીસિંહ નાથાભાઈ, સરપંચ શ્રી કેમરીસિંહ અમયાભાઈ, શ્રી સામંતસિંહ જાલવસિંહ, શ્રી નાથાભાઈ મનોરભાઈ.

મલાવ તા. કાલોલ

શ્રીમતિ તેમીના પેસનજી, શ્રી. વાહવાજીઈ ધુળાભાઈ, શ્રી મગનભાઈ નાનભાઈ, શ્રી. રાતીયાભાઈ બાપુભાઈ, શ્રી હુલા જીજી નાયક, શ્રી. જસભાઈ જમનભાઈ, શ્રી. ચંદુભાઈ શંકરભાઈ, શ્રી. અંબાલાલ ઇશ્વરભાઈ, સરપંચ શ્રી. સુનીભાઈ કોબાભાઈ, શ્રી. મંગળભાઈ જોસીમભાઈ. શ્રી ગજીરભાઈ ભાઈજીભાઈ

ફલોલ તા. કાલોલ

બાઈ કાઠી, શ્રી ચીમનલાલ સુનીલાલ શાહ, શ્રી. જયેરભાઈ શંકરભાઈ, પટેલ, શ્રી. રામજીભાઈ નાગરભાઈ પટેલ, શ્રી. ગોરધનદાસ દારકાદાસ સરપંચ, શ્રી. કમના સુંદર, શ્રી સંપુરસીંગ મોક્તમસીંગ, શ્રી દાદાભાઈ બાપુભાઈ, શ્રી. મોદનસીંગ બાધરમીંગ, શ્રી. રમજીલાલ જોગીલાલ, શ્રી. હોટાલાલ શુરવદ.

અડાદરા તા. કાલોલ

શ્રીમતિ મંગળાગૌરી મોહનલાલ, શ્રી. પુંજભાઈ જેઠાભાઈ, શ્રી. મોહનલાલ મથુરભાઈ કાળીદાસ, શ્રી. ભારતસીંગ હેગભાઈ, શ્રી. મોતીસીંગ બેગસીંગ, શ્રી. પ્રતાપસીંગ ધુળાભાઈ, શ્રી. મગનલાલ મનસુખ હરિયાલલ, શ્રી. સોભાલાલ મહાસુખલાલ સોની, સરપંચ, શ્રી. જેઠાલાલ પુંજલાલ, શ્રી. દુસેનઅલી હેમતુદ્દીનભાઈ, શ્રી. ચંદ્રસીંગ ગગાભાઈ.

સણસોલી તા. કાલોલ

શ્રીમતિ હીરાદેવી દિમતલાલ ગરબદાસ, શ્રી. ચંદ્રસીંગ વજેસીંગ, શ્રી. જીજ્ઞાભાઈ નાથુભાઈ, શ્રી. શાહલાલ દામાઈ રઠોડ, શ્રી. કેસવલાલ મગનલાલ શાહ, શ્રી. ડાહ્યાભાઈ મનસુખરામ વેદ, શ્રી. હોટાલાલ સાંજણચંદ શાહ, શ્રી. પરસોતમદાસ ગરબદાસ શાહ, સરપંચ, શ્રી. જળાભાઈ અમેસીંહ રઠોડ, શ્રી. શંકરલાલ બાપુલાલ શાહ, સરપંચ, શ્રી. માધવસીંહ કેસરીસીંહ ઠાકોર.

ભાદરોલી બુબર્ગ તા. કાલોલ

શ્રીમતિ નંદુબહેન ઉદેસીંહ, શ્રી. બેંગારભાઈ દાનાભાઈ, શ્રી. વહેરીસીંહ દાદાભાઈ, સોભાભાઈ જેઠાભાઈ, શ્રી. દણ્ડભાઈ મથુરભાઈ, શ્રી. બેચરાઈ જીજ્ઞાભાઈ, સરપંચ શ્રી. જ્ઞાનભાઈ નાથાભાઈ, શ્રી. બાધરલાલ ગોવરભાઈ, શ્રી. ભાપીભાઈ જામુભાઈ, શ્રી. ઉદેસીંહ રાયસીંહ, શ્રી. દીપાભાઈ ખોડાભાઈ.

કરાલી તા. કાલોલ

મંછીબેન યનાભાઈ નખાભાઈ, શ્રી. છીતા વીંછા નાયક, શ્રી. લીમજી દિશ નાયક, શ્રી. અનોપ રામજી નાયક, શ્રી. દાદાભાઈ બાપુજી, શ્રી. કેસરીસીંગ રતનસીંગ, શ્રી. પરભાતસીંગ જીનાભાઈ સરપંચ, શ્રી. પરવતસીંગ જસભાઈ, શ્રી. અનોપ ધમીર, શ્રી. મથુર દામજી, શ્રી. અજયસીંગ અમેસીંગ.

વેજલપુર તા. કાલોલ

શ્રી. મણિગૌરી એમજીવલાલ ભુરાશામ, શ્રી. અખંડલસતાર ઢાજી અખંડલ રહેમાન, શ્રી. ઉંમર રસુલ નાના, શ્રી. ધરમાજી રસુલ ચાંદ, શ્રી. હોટાલાલ મણુપતરામ, સરપંચ, શ્રી. મોહનલાલ કાળીદાસ, શ્રી. કાન્તિલાલ મહાસુખલાલ, શ્રી. મંગળદાસ ગીરધરલાલ બાઈચંદ, શ્રી. રમણુલાલ માણેકલાલ, શ્રી. મોહનલાલ મથુરદાસ, શ્રી. રેવારાંર મમસુખરામ.

ઝાલોદ તા. ઝાલોદ

મીસીસ તારાબેન નવનીતલાલ, શ્રી. અલાદખાન એદમદખાન પઠાણ, શ્રી. તાહેરઅલી નઝરઅલી જાંધુધોળાજી, શ્રી. કાકુ રૂપા, શ્રી. વીરસીંગ રામજી, શ્રી. રમણુલાલ દલસુખભાઈ સરપંચ, શ્રી. ડાહ્યાભાઈ મનાલાલ, શ્રી. મગનલાલ ભગવાનદાસ શાહ, શ્રી. રામદેવ ભુરમલ, શ્રી. મણિલાલ માણેકલાલ દેસાઈ, શ્રી. પુરષોત્તમ રામજીભાઈ દેસાઈ.

લીમડી તા. ઝાલોદ

શ્રીમતિ નાથીબહેન ખેમસરા પ્યારચંદ, શ્રી. જગન સુનીયા, શ્રી. ગનજી ગલા બીલ, શ્રી. યાકુબ વેલજી બીલ, શ્રી. વીઈયા કમલા બીલ, શ્રી. મોતીસીંહજી દીપસીંહજી ઠાકોર, સરપંચ, શ્રી. પુંજ માના, શ્રી. ગોવિંદ માના, શ્રી. સજ્જનલાલ મયાચંદ સરપંચ, શ્રી. શુભામયલી મોહમદઅલી, શ્રી. જગનલાલ હીરાચંદ.

કારકે તા. ઝાલોદ

શ્રીમતી રૂપી નારા દીતા, મી વીરકા રૂપા ચગાર, મી ધનરૂપ ચેનામાઈ, મી. લક્ષ્મજી રામનારાયણ, મી નાર દીતા, મી રગજી વેસ્તા, મી, જુરા રવજી, મી વેવજી દીતા, મી કસનમાઈ ગાવજીમાઈ, મી રગજીમાઈ વેવજી, મી માતા રૂપા ઝાગાર, સરપચ અને મે વી બેન્ય.

દીગ્યા તા. ગોધરા

શ્રીમતી લક્ષ્મીગહેન બાપુજી ગોઠલ, મી કુરેદમાઈ જોઠામજી ચગાર, મી બાપર માઈજી, મી શકર કીશોર, સરપચ મો શાંતિનાન અગાવાન વ્યાસ, મી ઝાલામાઈ જગનવાન, મી રણજીતસીંહ જીતમીંદ મી શાંતિનાન નથજીમાઈ મી શી અની અમ્લસહસેન.

કાંકણપુર તા. ગોધરા

મીસીસ નાથીમાઈ મગનનાન પટેલ, મી જગનનાન લક્ષ્મીદામ દવે મી પુત્રમાઈ મોતીમાઈ, મી મગજીમાઈ મોતીમાઈ, મી મોતીમાઈ નાથમાઈ, મી મોહનમીંદ મોતીમીંદ, મી મગનનાન નાથમાઈ, મી લક્ષ્મીનારાયણ દનપતંગમ મી સાનમસીંગ માધવમીંદ સરપચ મી શકરમાઈ જીનામાઈ, મી શકરનાથ જોગનાથ

નદિસર તા. ગોધરા

શ્રીમતિ મણીમહેન રેવાશકર દાજીમાઈ પડ્યા મી કાના શીશ વણકર, મી કોલામાઈ બમામાઈ, મી ચકુનાથ મોહનનાન સરપચ મી જીમાઈ ધના, મી જીવાઈ સોમામાઈ, મી. રામસીંગ પનામાઈ, મી રમાનમાઈ મગજીમાઈ, મી સોમામાઈ શકરમાઈ મી સાલમમાઈ જીજીમાઈ, મી સુનતાનસીંગ ચકુમાઈ

શહેરા તા. ગોધરા

મી અમ્લસહસનામ મહેબૂબમીયા, મી હમામખાન સરદારખાન સરપચ મી સતીશ ઉમરાવ, મી વાતામાઈ માનામાઈ મી શીવચકર જગનનાન મી ચદ્રચકર ત્રીભોવનવાસ, મી બાનુરાકર મુળજીગાઈ, મી મોહનનાન પિતામર, મી અબાલાન દનસુખગાઈ મુની, મી કાંતિનાથ મગનવાન દેસાઈ

સાલીયા તા. ગોધરા

શ્રીમતિ કાશીબેન સાકરનાન ચીમનાથ વ્યાસ, મી મદમતઅલી સરદારઅલી સેવદ, મી જુરામાઈ જસુમાઈ, મી, દાજીમાઈ બીજનમાઈ, મી હીરામાઈ લાલામાઈ, મી નર્મદાશકર દરિવદતવ, મી જોશનાન મગનનાન મી આકરવાન ચીમનજાન વ્યાસ મી માતાગાઈ હરીમાઈ મી. કંવાલાઈ બાપરમાઈ પટેલ મી કાનુમાઈ બાપરમાઈ સરપચ

સાપા તા. ગોધરા

શ્રીમતિ હેતીમહેન મવાનસીંહ હાથીમાઈ, મી આદમ હલાહીમ બોઝા, મી વદાનામાઈ નાનામાઈ મી જેમજીગાઈ અમાગાઈ મી ઝવેરમાઈ વેયાનમાઈ, મી ધીરામાઈ નાનામાઈ મી. અચામાઈ ઝવેરમાઈ, મી રણજીભાઈ રૂપસીંદ મી ચનામાઈ સાનમાઈ મી મનાન માઈ હાથીમાઈ, સરપચ મી. જાનમાઈ જામમાઈ

વાઘજીપુર તા. ગોધરા

શ્રીમતિ સુરજમહેન બીખમીંદમાઈ બેચાનમાઈ, મી નાથમાઈ મીંદામાઈ, મી. રામજીમાઈ બનામાઈ, મી ધમીર માના, મી છીતા નાના, મી જોખના ગેદા, મી. પુના

સુરત જીલ્લા લોકલ બોર્ડના સને ૧૯૩૯-૪૦ના વરસના હિસાબોની
ઝોડીટ નોટ અને તેના આપેલા જવાબો.

જિલ્લા બોર્ડ સુરતની ઝોડીટ નોટ
૧૯૩૯-૪૦

ઝોડીટ નોટના આપેલા જવાબો.

(૧) સુરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડના સને
૧૯૩૯-૪૦ના હિસાબ તપાસણીનું કામ તા.
૯મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૦થી ૮મી ઓક્ટોબર ૧૯૪૦
મુધીમાં કરવામાં આવ્યું હતું. તપાસણીને માટે
મે, ડીસેમ્બર તથા માર્ચ મહિનાઓ પસંદ કરવામાં
આવ્યા હતા. તપાસણીના વરસ દરમ્યાન બોર્ડના
મુખ્ય હોદ્દાદારો નીચે મુજબ હતા—

- ૧ પ્રમુખ : શ્રી દુર્લભજી પરાગજી દેમાઈ બી. એ.
- ૨ ચીફ ઓફીસર : શ્રી કાકોરભાઈ મણીભાઈ
દેસાઈ બી. એ
- ૩ એન્ડનીયર : શ્રી જયભાઈ છવાભાઈ પટેલ
બી. ઇ.

(૨) નીચેના પત્રકમાં બોર્ડના ત્રણ વરસના
સને ૧૯૩૯-૪૦ના વરસ મુધીના આવક તથા
ખર્ચના આંકડાઓ આપવામાં આવ્યા છે:-

	આવક	ખર્ચ
૧૯૩૭-૩૮	૨,૫૯,૭૬૦	૨,૮૯,૯૪૭
૧૯૩૮-૩૯	૨,૭૦,૭૭૬	૨,૫૬,૧૫૨
૧૯૩૯-૪૦	૨,૭૧,૬૦૩	૨,૬૯,૪૨૯
કુલ	૮,૦૨,૧૩૯	૮,૧૫,૫૨૮
સરેરાશ	૨,૬૭,૩૮૦	૨,૭૧,૮૪૩

નોંધ સેવામાં આવી છે.

ઉપરના આંકડાઓ ઉપરથી માલમ પડશે કે બોર્ડનો
વાર્ષિક સરેરાશ ખર્ચ બોર્ડની સરેરાશ આવક
કરતાં રૂ. ૪૪૬૩ જેટલો વધારે છે. પરંતુ સને
૧૯૩૭-૩૮ના વરસમાં ડી. સો. બોર્ડ ઓફીસના
ગણનાના ખાધકામને માટે જે રૂ. ૩૦૦૦૦ નો
ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો તે નો બાદ કરવામાં
આવે તો જણાશે કે બોર્ડના માલુ ખર્ચને ધુળી

વળવાને માટે આવક પૂરતા પ્રમાણમાં છે. બોર્ડના પ્રમુખે જણાવ્યું હતું કે બોર્ડની દાસની ફરતે અદા કરવાને માટે, દાસ જે ખર્ચ થાય છે. તેનાથી ચારથી પાંચ ગણો થવા જાય છે. પરંતુ અંદાજ પત્રક બોર્ડની આવકના પ્રમાણમાં બનાવવામાં આવે છે.

પેરા (૩) :—સે. ફંક ઓડીટ એક્ટની કલમ ૯ (ડી) મુજબની અનિયમિતતાઓ- બોર્ડના દોરના દવાખાનાના દિસાઓ તપાસતાં માલમ પડ્યું કે દોરના દવાખાનાના કરેલા નિયમો પૈકી નીચે જણાવેલા નિયમોનો અમલ કરવામાં આવ્યો નથી:—

(૧) નિયમ ૩૦ પ્રમાણે દોરના દવાખાનાની કમીટીની સભા દર મહિનાએ મળતી જોઈએ. પરંતુ કમીટીની સભા વરસમાં એકજ વખત અંદાજપત્રક મંજૂર કરવા બેઠાવવામાં આવી હતી.

નિયમ ૩૬ દવાખાનાના લાકડી સાગ્રામની વાર્ષિક તપાસણી કરવા બાબત.

(૩) નિયમ ૮૮ શ. ૫ થી વધારેની કિંમતની વસ્તુઓ કમીટીની મંજૂરી લાધી ખરીદ કરવા બાબત.

પાલિકા વેટરનરી દવાખાનાના ચેરમેનને બાબતમાં સરકારી કરવામાં આવ્યો છે અને ૩૬ તથા ૮૮ ના નિયમોનું અવિધ્યમાં કરવામાં આવશે.

મુસાફરી ખર્ગલાનું રજીસ્ટર તપાસતાં પડ્યું છે કે શ. ૧૮) ઓછા જમા થયા છે તે વસૂલ કરવાને તમવીજ આપ્યું છે. એ દેવે જરોખર રીતે રાખવામાં આવે છે.

પેરા (૫):—સુરત રેશન ઉપર આવેલી પારખ ધર્મશાળાની શીની આવકમાં ઘણોજ ઘટાડો થયો છે. સને ૧૯૩૭-૩૮માં ધર્મશાળાની શીની આવક રૂ. ૧૬૦ હતી જ્યારે સને ૧૯૩૮-૩૯ તથા ૧૯૩૯-૪૦માં અનુક્રમે આવક રૂ. ૩૬૨ તથા ૩૬૭ હતી. શીની આવકમાં ઘટાડો થવાનું કારણ એમ જણાવવામાં આવે છે કે પારખ ધર્મશાળામાં વીજળીની દીવાજતીના અજાવને લઈને મુસાફરો નજીકની હોટલોમાં મુકામ કરવાનું વધારે પસંદ કરે છે અને જે એ બાબત ખરી હોય તેા આર્થિક દૃષ્ટીએ જોતાં પારખ ધર્મશાળામાં વીજળીની દીવા જતીની જોગવાઈ કરવા વિચાર કરવો જોઈએ. તેમજ ધર્મશાળાના પગીના કામકાજ ઉપર સમ્પત દેખરેખ રાખવી જોઈએ અને ધર્મશાળાની શી ઉધરખ વવાના કામ ઉપર અચાનક તપાસણી કરવી જોઈએ.

પેરા (૬):—ગયા વરસની તપાસણીની યાદીના પેરેઆર ૬ માં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ડાયા દંડની આવક દિવસે દિવસે ઓછી થતી જાય છે. અને તેથી ડાયા દંડના ઉધરાતના કામ ઉપર સમ્પત દેખરેખની જરૂર છે. બોર્ડના અમલદારોને તથા સભ્યોને, જ્યારે તેમનું ગામે જવાનું થાય ત્યારે ડાયાના હિસાબો તપાસવાની સૂચના એક પરિપત્રથી કરવામાં આવી હતી. અને આજ રાખવામાં આવે છે કે એ પરિપત્રનો અમલ થયો હશે. વરસ પૂર્વે થયે ડાયાના હિસાબના ચોપડાએ તાલુકે મંગાવી ડાયાવાળાઓને ચોષાઈ આપ્યા અગાઉ તપાસી લેવાનું જરૂરી છે. કેટલાંક ડાયાની બીમકુલ આવક આવી નથી તે બાબત તપાસ કરવી.

પારખ ધર્મશાળામાં વીજળીની બતોઓ મુકવા માટેનું એરિમીટ તૈયાર થાય છે. અને એ પ્રથમ છાત્રોર્ડના નિર્ણયને માટે બોર્ડ સમક્ષ મુકવામાં આવશે તેમજ શીની તસુલાત બાબત પગી ઉપર સમ્પત દેખરેખ રાખવા નોંધ લેવામાં આવી છે.

છ. સો. બોર્ડના સભ્યો અને જોવરસીઓને તેમના વિકાગમા આવેલાં દોર ડાયા તપાસવાની જરૂરીયાત બતાવી સૂચનાઓ આપવામાં આવી છે. અને જ્યાં આવક યર્ધ નથી તેનાં કારણો જણાવવા લખ્યું છે. વાર્ષિક હિમાબો ઉપરથી લીધેલા નીચે દર્શાવેલા આંકડાઓ પરથી જ જણાશે કે દોર ડાયાની આવક હવે વધી છે:—

વરસ	દોરડાયાની આવક
૧૯૩૭-૩૮	રૂ. ૬૪૧૯
૧૯૩૮-૩૯	" ૯૦૧૪
૧૯૩૯-૪૦	" ૧૧૨૮૭

ચોથ દેખરેખ રાખી રહે એવા નોકરોના અભાવે અને પાઉન્ડ કીપરો સરકારી નોકરો હોવાથી તેઓ ખસેથી રિસ્ટ મુજબ કામ લઈ શકતા નથી. અને તેથી દોર ડાયાનો વહીવટ સરકાર હસ્તક લઈ લેવા માટે લખવામાં આવ્યું છે. અને સરકારી હુકમોની રાહ જોવાઈ રહી છે. વરસ પૂર્વે થયા પછી દોરડાયાના હિસાબો તાલુકા કચેરીમાં મંગાવી તપાસવામાં આવશે.

પેરા ૭:—બોર્ડના એક સભ્યને મળુરોને પગાર કરતી વખતે માલમ પાડ્યું કે જે કામને માટે

આ બાબતના પત્રવ્યવહાર ઉપરથી માલમ પડે છે કે એ સંબંધમાં પૂરેપૂરી તપાસ કરવામાં

મળુરોને રોકવામાં આવ્યા હતાં તે કામ કરવામાં આવ્યું હતું નહિ અને મરદરમાં મળુરોની હાજરી ખોટી પૂરવામાં આવી હતી. આ બાબતમાં જલાલપોરના ઓવરસીયરને પૂછતાં તેણે જણાવ્યું કે સદરહુ કામ સુધારો તથા મળુરોને સોંપવામાં આવ્યું હતું અને એ લોકોના કહેવા મુજબ તે તારીખોના દૈનિક રીપોર્ટ તથા મરદર બનાવી એ અંગેના ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. જે કે સુધાર લોકોએ આવી ખમર ઓવરસીયરને આપ્યાનો ઇન્કાર કર્યો હતો. તેમ જ ઓવરસીયરના આવી જતના ખુલાશા માટે લેખીત આધાર દફતરે જણાવ્યો નથી. જે કે આ કામ કરવામાં ઓવરસીયરનો આશય અપ્રમાણિક નહિ હતો એમ માનીને એને ફક્ત સખ્ત ચેતવણી આપી જતો કરવામાં આવ્યો હતો. હેતુની વાત અલગ રાખીએ તે સિવાય પણ ફક્ત હકીકત ઉપરથી અને મામની જાતે તપાસણી કર્યા વગર પાછળથી દૈનિક રીપોર્ટ તથા મરદર ઓવરસીયરે તૈયાર કર્યાં એ કૃત્ય ધર્મ ગંભિર અને નિયમ વિરુદ્ધ કહેવાય. આ કેસ ઉપરથી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે આવા ખુલાશાના ગામેના કામોના મરદરો ઓવરસીયરો રચણ તપાસણી કર્યા સિવાય કદાચ તૈયાર કરતા હશે. લાગતાવળગતા ઓવરસીયરોને સખ્ત નસીયત કરી આ જાતની પદ્ધતિને બંધ કરવી જોઈએ. ઉપર જણાવેલા કામમાં નસીયત ધણી નરગ હોવાથી બીન અસરકારક કહેવાય. એજ તાલુકાના બીજા એક મરદરમાં મુકાદમે એક મળુરોની બે દિવસની ખોટી હાજરી પૂરી હતી. એમ માલમ પડ્યું હતું. મુકાદમને નોકરીમાંથી કાઢી મુકવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે ઓવરસીયરો જાતે જ પોતાના હાથ નીચેના માણસો મારફત પાછળથી દૈનિક રીપોર્ટ તથા મરદર બનાવવાની કુટેવમાં ફસાયો હોય તો પછી તેના હાથ નીચેના માણસો એને પગલે ચાલે એમાં કંઈ નવાઈ પામવા જેવું નથી.

પેરા (૮) :—પરીઆ રોહિલા રસ્તાના રીપોર કામના મરદરની તપાસણી કરતા જી. લો. બોર્ડની બી કમેરીને માલમ પડ્યું કે તા. ૨ જી

આવી હતી અને એ તપાસમાં માલમ પડ્યું હતું કે હેતુ શુદ્ધ હતો પણ અમલ કરવાની રીત અનિયમિત હતી. લો. ફંડ ઓવરસીયરને એ બાબતમાં ચેતવણી આપવામાં આવી હતી અને એ બાબતના સમજા સંજોગો ધ્યાનમાં લઈ ઘટના દુકમો કરવામાં આવ્યા હતા અને આવા સંજોગો અવિધ્યમાં ઉપરિચિત ન થાય તે માટે વધુ કાળજી રાખવામાં આવશે અને ઓવરસીયરને પણ જરૂરી સચના આપવામાં આવી છે.

ચોથ તપાસ પછી પૂરતી જણાય એવી સખ માટે દુકમો કરવામાં આવ્યા હતા અને ઓડીટમાં સચના થઈ છે એ મુજબ બોર્ડના સભ્યોને જરૂરી

ઓગસ્ટ ૧૯૩૯થી ૪ ઓગસ્ટ ૧૯૩૯ સુધીની હાજરી ને મજુરોની એમાં દાખલ કરવામાં આવી હતી. તે જ મજુરોની હાજરી ખીલ કામ ઉપર પણ તે જ દિવસોએ હતી, અને એ રીતે મરદર ખોટું બનાવ્યું હતું. ને સભ્યે મરદરમાં રૂબરૂ પેમેન્ટ કર્યાં સુધી સર્ટીફિકેટ આપ્યું હતું તેમણે એણે કહેવું હતું કે મજુરોને પગાર તેમની રૂબરૂમાં આપવામાં આવ્યો ન હતો પરંતુ ઓવરસીઅર પોતે પેમેન્ટ કર્યું છે એમ ખાત્રી આપવાથી રૂબરૂ પેમેન્ટ કર્યાના શેરા ઉપર સહી કરી હતી. તપાસણીમાં એમ પણ માલમ પડ્યું હતું કે ઓવરસીઅરે સ્થળ તપાસણી વગર મરદર ઉપર સહી કરી હતી. મુકાદમે ખોટું મરદર બનાવ્યું હતું અને એમ માનવામાં આવે છે કે મરદરમાં બતાવેલાં મજુરોમાંના કેટલાંક એના સર્ગાઓ પણ હતા. ઓવરસીઅરે નોકરીનું શબ્દનામ આપ્યું છે અને મુકાદમને નોકરીમાંથી રાજીનામું આપવામાં આવી છે, જોકે મુકાદમ આ કામમાં મુખ્ય યુનેગાર હતો છતાં એને પાછો નોકરી ઉપર બદલવામાં આવ્યો છે, આ કેસમાં કામગીરી વળમટા સમ્પ્રદાયે સખ્ત નસીબત કરવી જોઈએ આ એક ખીલે દાખલો છે કે જેમાં ઓવરસીઅરે સ્થળ તપાસણી કર્યા વગર મરદર ઉપર સહી કરી છે. સદરહું મરદરનું પેમેન્ટ કરવાનું કામ ને સભ્યે ઓવરસીઅરને સોંપ્યું હતું તેમણે પોતાની રૂબરૂમાં પેમેન્ટ કરવાની ફરજ અદા કરવામાં ચૂક્યા ઉપરાંત મરદરમાં ખોટું સર્ટીફિકેટ પણ સહી કર્યું હતું. હજી સે. બોર્ડના સભ્યોના ધ્યાન ઉપર આ વાત લાવવી જોઈએ કે માનદ કામગીરી પાછળ પણ જવાબદારી રહેલી હોય છે અને ફરજ અદા કરતા કંઈ પણ ગફલત થાય તેને માટે તેઓ પોતે જવાબદાર ગણાશે.

પ્રેસ (૯):—મી. જુકન્ડ, એક વાર તમારું મજામના કુવાને ખાસ મરામતના કામના એરડી-મેટમાં કુવા ગાળવાને માટે અનુક્રમે રૂ. ૨૦ ૧૦ તથા ૧૫ની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી તે કામ જોકે કરવામાં આવ્યું ન હતું તે છતાં ઓવરસીઅરે ખોટાં માપો લઈ તેના ઉપર તાકુકા કમીટીના

પરિપત્ર કરવામાં આવ્યો છે.

ઓડીટમાં ને રૂ. ૪૫) વધારે અપાયા છે એમ જણાવવામાં આવ્યું છે તે નીચે જણાવેલા પ્રશ્નોને લઈને જરાબર ગણતરી કરવામાં આવી ન હોવાને લીધે છે:—

(૧) મી. જુકન્ડના કામનું કોન્ટ્રાક્ટ એરડીમેટના અવધી ૩ ટકા ઓડીટમાં આપવામાં આવ્યું હતું.

ચેરમેનની સહી લઈ એ કામનો ખર્ચ પણ પાડવો હતો. આ બાબતમાં એવો ખુલાસો કરવામાં આવ્યો હતો. કે કુવા ગાળવાનું કામ ઉનાળામાં (કે બ્યારે આવા કામો સારી રીતે થઈ શકે છે) કરવાને મુશ્કેલી રાખવામાં આવ્યું હતું. આ બાબતની છઠ્ઠા સો. બોર્ડ એક્શિસને ખબર કરવામાં આવી ન હતી અને આવા મુશ્કેલી રહેલા કામનો ખર્ચ પાડવાની જરૂર ન હતી. પ્રમુખે એ બાબતમાં એવું જણાવ્યું હતું કે આ કામમાં એવરસીઅરનો હેતુ અપ્રગણિક ન હતો તેમજ નોકરીની શરૂઆત હોવાથી તેણે આનું નિયમ વિરૂદ્ધનું નિર્ણય કર્યું હતું. આના કામો બિલ્ડિંગમાં ન થાય તે માટે દરેક એવરસીઅરને પરિપત્રથી જણાવવામાં આવ્યું છે. આ કામ થયું નથી માટે રૂ. ૪૫) ની રકમ કે જે કંટ્રાક્ટરને વધારે આપવામાં આવી છે તે તેમની પાસેથી વસૂલ કરી સરકારની તિજોરીમાં વોલર સપ્લાઈ ઓફની બચત રકમ તરીકે જમા કરવી જોઈએ.

૧૨. (૧૦)—છપર ગામે કુવો કરવાના એસ્ટીમેટમાં માપની ગણતરીમાં ભૂલ હતી. અને તેથી આવક તથા ખર્ચેફોર્ગને માટે પાયાના બોલાણ કામની આઈટીઓમાં વધારે જથ્થો બતાવવામાં આવ્યો હતો. અને એજ બોલા માપો માપ લેવાની ચોપડીમાં લખવામાં આવ્યા હતા. અને તે પ્રમાણે ખર્ચ પાડવામાં આવ્યો હતો. એનું પરિણામ એ આવ્યું કે (તપાસણી દરમ્યાન બતાવ્યા પ્રમાણે) રૂ. ૧૪-૪-૦નો વધારે ખર્ચ કરવામાં આવ્યો. એ ઉપરથી એમ માન્ય પડ્યું કે કામના માપો રચણ ઉપર લેવાને બદલે એસ્ટીમેટમાંથી ઉતારી લેવામાં આવે છે, અને એ વાત, આ બંને આઈટીઓની બાલ્યાકીમાં થયેલી ૧ ધનપુટની ભૂલ પણ માપો લેવાની ચોપડીમાં લખવામાં આવી હતી, તે ઉપરથી સાબીત થાય છે. રૂ. ૧૪-૪-૦નો જે વધારે ખર્ચ કરવામાં આવ્યો છે, તે વસૂલ કરી સરકાર ખાતે જમા કરવો જોઈએ, કારણ કે સરકારે કામનો ખર્ચ એસ્ટીમેટમાંથી કરવામાં આવ્યો છે.

અને તેથી કંટ્રાક્ટરને વધારે આપાવથી ખરી રકમ રૂ. ૧૯-૬-૦ થાય છે.

(૨) એક્ષિસના કામનું કોન્ટ્રાક્ટર એસ્ટીમેટના બાવથી ૧૧ ટકા ઓછાથી આપવામાં આવ્યું હતું અને તેથી કંટ્રાક્ટરને વધારે આપાવથી ખરી રકમ રૂ. ૮-૧૪-૦ થાય છે.

(૩) અને મજગામનું કામ એસ્ટીમેટના બાવથી ૧૮% ટકા ઓછાથી આપવામાં આવ્યું હતું અને કંટ્રાક્ટરને વધારે આપાવથી ખરી રકમ રૂ. ૧૨-૩-૦ થાય છે.

એટલે વધારે આપાવથી ખરી રકમ કુલ રૂ. ૪૦-૭-૦ થાય છે જે પાછી વસૂલ લેવામાં આવી છે અને તા. ૧૨-૨-૪૧ને રોજ સરકારમાં જમા કરી દેવામાં આવી છે.

રૂ. ૧૪-૪-૦ની રકમ વધારે આપાવથી તે વસૂલ કરવામાં આવી છે અને તા. ૨૯-૧૧-૪૦ને રોજ સરકારમાં જમા કરવામાં આવી છે.

પેરા (૧૧) :—નીચેની હકીકતથી ઉપરથી જણાશે કે એસ્ટીમેટમાં જણાવેલા ભાવો કરતા ધણા ઓછા ભાગથી કામો કરવામાં આવ્યા હતાં. એના ઉપરથી એમ માનવાનું કારણ મળે છે કે માં તે એસ્ટીમેટના ભાવો ધણા ઉચ્ચ હોવા નેપ્રમે, અથવા કામ હલકા પ્રકારનું કરવામાં આવ્યું હતું. આ બાબત બોર્ડે તપાસ કરવી:—

ગોમીયાનો કુવો	એસ્ટીમેટના ભાવથી
	૨૫ ટકા ઓછે
તીખરાનો કુવો	એજન
	૨૩ ટકા ઓછે
ચેલાનો કુવો	એજન
	૨૪ ટકા ઓછે
પાલનો કુવો	એજન
	૨૧ ટકા ઓછે
મહામખનો કુવો	એજન
	૧૮½ ટકા ઓછે
કાલીઆવાડીનો કુવો	એજન
	૧૭ ટકા ઓછે
ઉકાચનો કુવો	એજન
	૧૬½ ટકા ઓછે
તેજભાવ અને	એજન
કાયમડીના કુવા	૧૬ ટકા ઓછે
ગોડસમ્યાનો કુવો	એજન
	૧૫ ટકા ઓછે
રસવાડનો કુવો	એજન
	૧૫½ ટકા ઓછે
વરાક અને	એજન
પણનાના કુવા	૧૩½ ટકા ઓછે

પેરા (૧૨) :—બોર્ડનો સને ૧૯૩૯-૪૦નો વારસીક હિસાબ તેના રચાનિક દફતર માંપે તપાસવામાં આવ્યો હતો અને તે ખરા હતો

પેરા (૧૩) :—સરકારમાંથી મળેલી જુદી જુદી રકમની માટે તથા તેમાંથી કરવામાં આવેલા ખર્ચ વી. બનાવનાર પત્રક પેટામાં સામેલ કરવામાં આવ્યું છે.

પેરા (૧૪) :—હિસાબો એકંદર રીતે જોતા સંતોષકારક રીતે રાખવામાં આવ્યા હતા. ઉપર જણાવ્યા મુજબ જોતા ગરબર બનાવવાના તથા જોતા માપો લેવાના કેટલાંક જનાવેને લઈને એવર-સીઅરના કામકાજ ઉપર સખ્ત દેખરેખની જરૂર જણાય છે તેમજ બોર્ડના કામ ઉપર રોકેલા મજુરોની પણ ઓર્થોતી તપાસણી બોર્ડના એન્જનીયર તથા સબ્યેએ કરવી જોઈએ. આથી રાખવામાં આવે છે કે બોર્ડ આ બાબતમાં ધટલું કરશે.

એસ્ટીમેટો વ્યાખ્યાની અને ભાવેના નક્કી કરેલાં ધારણ મુજબના હતાં. હરીફાઈને લઈને કેટલીક વખતે કંટાળાકેરો ધણા નીચા ભાવો આપે છે. પણ સ્પેસીફિકેશન મુજબ કામ લેવા માટે પુરતી સલાહ લેવામાં આવે છે.

એવરસીયરના કામકાજ ઉપર સખ્ત દેખરેખ રાખવા અને કામ ઉપરના મજુરોની ઓર્થોતી તપાસ રાખવા એન્જનીયરને ખાસ સંચના આપવામાં આવી છે. કામો ઉપરના મજુરોને એક કરવા જે તે સિવાયના જી. સો. બોર્ડના સબ્યેને પરિપત્રથી સંચના આપવામાં આવી છે.

સને. ૧૯૩૬-૪૦ના વર્ષમાં સુરત જિલ્લા હોટલમોડને કાચો માટે મળેલી સરકારી ઝાંટા તથા તેમાંથી થયેલા ખર્ચની વિગત હાતાવનારું પત્રક.
(ઝાંટીય તોલના ધરા-૧૩)

ક્ર.સં.	જે કામ માટે ઝાંટા આપવામાં આવે છે તે	પાછલી બાકી	સને ૧૯૩૬-૪૦ ની ઝાંટ	ખર્ચાવલી ઝાંટ		સરકારને પાછી આપેલી ઝાંટ		સરકારી ઝાંટની શીલક	
				બાકીમાંથી	ચાલુ ઝાંટમાંથી	પાછલી બાકીમાંથી	ચાલુ ઝાંટમાંથી	પાછલી	ચાલુ
૧	ગઢેર બાંધ કામો માટે ઝાંટ	૧૮૦-૫-૦	...	૧૮૦-૫-૦	...	...	...	...	...
૨	ગઢેર બાંધ કામો માટે ઝાંટ	૨૩૨૫-૩-૦	૨૭૦૭૫-૦-૦	૨૭૦૬૧-૪-૦	...	૩૪૮-૪-૦	૮૦-૧૫-૦	૧૮૭૫-૩-૦-૦	૧૩-૧૨-૦
૩	વિલેજ કોમ્પ્લેક્સ રસ્તા માટે ઝાંટ	૨૩૨૫-૩-૦	૭,૦૭૧-૦-૦	૧૮૮૫-૧-૦	...	(ના. ૧લી એન્ટ્રી) ૧૬૪૦ના હિતે	(ના. ૩૦મી માર્ચ ૧૯૪૦ના હિતે)	...	...
૪	વેલર સપ્લાઈના કામો માટે ઝાંટ (પાછલા વર્ષો માટેની)	૧૭૫-૪-૦	...	૯૯-૨-૦	...	...	...	૭૧-૨-૦	...
૫	સને. ૧૯૩૬-૪૦ના નવર્ષ માટેની સ્પેશીયલ વેલર સપ્લાઈ ઝાંટ	૩૭૮,૪૪-૧૫-૦	...	૨૯,૨૨૯-૨-૦	...	...	૮૬,૧૫-૧૩-૦ (ના. ૩૦મી માર્ચ ૧૯૪૦ના હિતે)	...	...
૬	વેલર ટેક્સ ફંડમાંથી ઝાંટ	૧૨૩૦૦-૦-૦	...	૧૨૩૦૦-૦-૦	...	...	...	...	...
૭	જવાબદાર પુર્ણિત્વ રસ્તા માટે ખામ ઝાંટ	૫૦૦૦-૦-૦	...	૫૦૦૦-૦-૦	...	...	...	૫૦૦૦-૦-૦	...

જિલ્લા લોકલ બોર્ડની કાર્યવાહી

તા ૩૦-૪-૪૧ ને રોજ શ્રી કુર્નમણ પરમણ દેવાઈ ૧ મુખપદે મળેલી જિલ્લા લોકલ બોર્ડની સંક્ષિપ્ત કાર્યવાહી.

૧ જિલ્લા બોર્ડના સભ્ય ડૉ. પરમણ ધનુભાઈ વનસાકર, શ્રી નાગરણ નાનજી અને શ્રી દસા અસમાલ ધણા આજી શ્રી મીંગમા ગેરદાજર રહેલા બદલી રાજના રિપોર્ટ મજુર ૨ જલાનપેર તાનુકના પનાગ ગમે નિશળ માટે ગામ તળની ૧૨૦ ચો વાર જમીન રેવ યુ ફી આપી આપી છે તે જમીનની જરૂર નહિ હોવાથી તે આટને રદ કરના મે કનેક્ટર સાહેબને તેમજ પત્રનો W T N 1161 તા ૨૪-૩-૪૧ના જવાબમાં મિનિટિ કરવી ૩ જલાનપેર તાનુકના આગ મામના રદીય લાનુકાઇ બીઆમાઈ તથા બાનુમાઈ કેસરીયદ સમીરના વાલી જાલી રક્ષણીએ જલાનપેર જવાના લે બોર્ડ રસ્તા ઉપર જુનતો ઝરખો કરી ૧૦ ચો વાર જમીનનુ અકાલી દયાણુ કયુ છે તે અંગે કૃત્ય કરનાર બોર્ડને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે ખસેડવાની ચરતે તા ૧-૪-૪૧ થી વાર્ષિક ઉધડ ૦-૨-૦ ફારાણુ આપે અને રેટખના કમળ ઉપર ન દાવા કયુનત લખી આપી પોતાના ખર્ચે રજીસ્ટર કરી આપે તો સદરુદ દાણુ રહેવા હેલુ ૪ સને ૧૯૪૧ થી ૪૮ના વરસ મટે લોકલ સેક્ષ માર્ગેટ ઇસ્ટીયુના જનરલ બોર્ડ માટે બોર્ડના નિતિનિધિ તરીકે પ્રેસીડટ હી લે બોર્ડ ચરત શ્રી બાનુકાઇ કાળેગમ આ શ્રી અદમ દાવજી પટેલને નીમવામાં આવ્યા ૫ મીખની મદાન મા આનીપુર ગમે ગામ પચાતની રચાપના નહીં ધર્મ શકવાથી એ ગામને વીતેજ પચાવત કાચલ પરવે ગામ તરીકે બધ ધયેનુ જાહેર કરના મે કનેક્ટર સાહેબને જણાવુ ૬ જલાનપેર પૂજેશ્વર રોડ ઉપર ગા ૧ ફે થી હુ મા આર સી સી કનવટ માધવા મીત્રો રજુકેડજ દયાળમાઈ બેરડીમેન્ટના માવે કામ કરી આપવા માટેની આનેની ગામણી બોર્ડની મજુરી બેરડીએ મજુર કરેલી તેને બદલી આપવામાં આવી ૭ તારી બેળીઓ બનાવવા માટે માધી વેદ મહીપારામ કપનીના માવો મજુર કરી ૧ મુખ સાહેમે બોર્ડ આપ્યો છે તે બદલી આપવામાં આવી ૮ પારડી તાનુકના વાપી ગામ બેરડીએ જાનો ઉપર તરફે એકબેરડી પચ વતની માગણી પ્રજુ બોર્ડને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે તુરતજ કમળે આપવાની ચરતે મોડે વાપરવા આપવા દવાવવામાં આ યુ, ૮ સને ૧૯૪૧-૪૨ ના વરસના ૧૨ પચાવતોના આવેલા જાહેર મજુર કરવા ૧૦ મીખની કવેરી હોડીયાળી સને ૧૯૪૧-૪૨ના વરસની જરાજીમાં ફરીર અબદુલાએ ૩૧ ૫૨૨) થી હેલ્લી માગણી કરે છે તે મજુર ૧૧ જ લા બોર્ડના તોલ માપ પાતાને આર્જ સરકારને તા ૧-૪-૪૧ થી સોપી દેવામાં આ પે છે તે બે નોંધ લખ દરતરે કરવા ૧૨ બારડોલી તાનુકના વાકાનેર મામના રદીય પટેન મનુભાઇ ફરીરમાઈ લે બોર્ડ ૧૧ કુના ઉપર હે ૩ ૫ ૫ મુકાને માટે જાણ વેલી ચરતોએ ૫૨સાનગી આપવામાં આવી ૧૩ વનમાડ તાનુકના સરોણુ ગમે સર પી ટી રકીમ મુજબ નિશળુ મુકાન બધાય છે તેને માટે કટ્ટાકટર શ્રી ધેલામાઈ પરમણને ૧૬૦ રુપુ સીમેટ બોર્ડના રોકમાથી બોર્ડની પડતર કીમત એક

ગુણના રૂ. ૨-૩-૦ પ્રમાણે આપવી. ૧૪. સુરત રાણીતખાવાના રહીશ શ્રી. મણીલાલ બાઈચંદર જેવીને બારડોલી તાલુકાના મુખ્ય ગામે નિશાળ આગળનો કાચો કુવો પોતાના ખર્ચે બાંધી આપી બોર્ડના ચાર્જમાં સોંપવા જણાવેલી યરવોએ પરવાનગી આપવામાં આવી. ૧૫. જલાલપેર તાલુકાના કોથમડી ગામે કુવા તથા હવાડાનું રીવાઈઝ એરડીમેન્ટ રૂ. ૧૫૬૦)નું મંજૂર કરવામાં આવ્યું તેમજ દવાડા ઉપર છપરે બાંધવાની ગમ લોકોની કબુલત કામ તાકીદે પુરું કરવાનું હોવાથી બોર્ડની મંજૂરીની અપેક્ષાએ મંજૂર કરેલી તેને બદલી આપવામાં આવી. ૧૬. રસ્તાઓ માટે પ્રોજેક્ટ વિ. તૈયાર કરવા માટે બોર્ડની મંજૂરી સમગ્ર છ માસ માટે સી. ટી. એન. ભાવિની દર માસે રૂ. ૭૫) (ટ્રાવેલિંગ એલાઉન્સ સાથે) કામ ચલાડી નીમણુંક કરી છે તેને બદલી આપવામાં આવી. ૧૭. રૂરલ ડેવલપમેન્ટ બોર્ડની તા. ૨૧-૩-૪૧ની મીટીંગમાં ઠરાવ કર્યા પ્રમાણે વીલેન્ડેટર સપ્લાઈના કામે છ લો. બોર્ડ ઇસ્ટે પોતાની એજન્સી મારફત કસવા વાંધો નથી. ૧૮. ચીખલીના એવરસીયર સી. પી. જી. દેસાઈએ વધુ બે માસની રજા માંગવાથી તેમની જગ્યાએ મી. સી. એન. નાયકને પગાર પગાર રૂ. ૪૦x૧૫ ટ્રાવેલિંગ એલાઉન્સ આપવાની યરવો મે. પ્રમુખ સાહેબે નીમણુંક કરી છે તેને બદલી આપવામાં આવી. ૧૯. સુરત જી. રથાનિક સ્વરાજ્ય માસિકના અંકો બેટ તરીકે તેમજ અભિપ્રાય અને બદલા માટે લીસ્ટ મુજબ વિના લવાજમે મોકલવામાં આવે છે તે લીસ્ટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું અને લીસ્ટમાં જણાવ્યા ઉપરાંત કોઈને મોકલવા પડે તો તે મોકલવાની સત્તા પ્રમુખ સાહેબને આપવામાં આવી. ૨૦. લો. બોર્ડ રસ્તાની સરકારી ડ્રાઈંગ ૧૯૪૧-૪૨ થી શરૂ થેતો ત્રીવાસ્તીક રોડ પ્રોગ્રામ મેજ. કરવામાં આવ્યો. ૨૧. એરપાડ અંગ્રેજી કલાસના એસ્ટાબ્લીશમેન્ટ માટે રૂ. ૭૦) રીઝર્વમાંથી રીએપ્રોગ્રીએટ કરવા. ૨૨. એરપાડ તાલુકાના રવાદલા ગામે સહકારી ખીદડી કમિટીની ડ્રાઈટી નિશાળનું મકાન બાંધવા માગશેકો તરફથી શ્રી. દલપતભાઈ ટાલાભાઈની એરડીમેન્ટના બાવ પ્રમાણેની એરડી બોર્ડની મંજૂરીની અપેક્ષાએ મંજૂર કરવામાં આવેલી તેને બદલી આપવામાં આવી. ૨૩. ૧૯૪૧-૪૨ ના વરસમાં જી. લો. બોર્ડના રસ્તાઓ નાળાઓ બાંધવા મેટલ લાઈમ કંકર વિ. લેવા તથા માટીકામ વિ. કરવા બાબતની દરરોજ તા. ૧૫-૪-૪૧ ના રોજ કરવામાં આવેલી તેમાં આવેલા ઉવટના બાવો મંજૂર કરવામાં આવ્યા. ૨૪. ૧૯૪૧-૪૨ના વરસ માટે લોખંડી સાગાન-લક્ષ્મ-વિ. ને માલ પુરો પાડવાને લાવેલા જુદા જુદા તાલુકાના ટેન્ડરો મંજૂર કરવામાં આવ્યા. ૨૫. પારેખ ધર્મશાળાના કમ્પાઉન્ડમાં આવેલા લો. બોર્ડ રોડમાં વગર બાડે રહેવાને ચોર્સી તાલુકાના લોકલ બોર્ડ એવરસીયરને પરવાનગી આપવામાં આવી છે તેને બદલી આપવામાં આવી. ૨૬. જી. લો. બોર્ડના " એનજીનીયર મી. જી. જી. પટેલની રાજ દરમ્યાન છંડીયા બેન્કમાં " એનજીનીયર જી. લો. બોર્ડ સુરત "ના નામનો હિસાબ છે તેને મી. ટી. એમ. દેશાઈ ચીફ ઓફીસર જી. લો. બોર્ડ સુરતને ચાલુ રાખવા સત્તા આપવામાં આવી. ૨૭. જલાલી અપ્પસાહેબ એરીયાની બેઝીક શાળા પાછળ ચતા ખર્ચનો ૨/૩ હિસ્સો આપવાને બદલે સરકારે વધુમાં વધુ ફક્ત ૪૧૨ રૂપીઆનું ખર્ચ આ વર્ષથી મંજૂર કર્યું હતું તે ઉપર વિચાર ચલાવી જી. રુકુલ બોર્ડ બે શાળાઓ ચાલુ રાખવા ઠરાવ્યું હતું પરંતુ તે પછી સરકારનો આવી શાળાઓ બંધ કરવાનો પત્ર આવ્યાથી વર્ષ પૂરતીમાં આ બોર્ડની

અક્ષા આનુ હોવા છતાં સરકારના નિર્ણય મુજબ મોર તા એનપાઝ ઓ વાંઝણા તા ચીખલીની શાળા માટે સરકારની સુચનાઓ અમલ કરવાનું કરાવ્યું અને મટવાડની શાળા વિશે સરકાર દુક સમયમા સુચના આપનાર છે તે માટે ત્યાં સુધી નિર્ણય મુલતવી રાખના કરાવવામા આવ્યું. ૨૮ જલાલપોર સાથેજ રસ્તા ઉપર સને ૧૪૪૦-૪૧ ના વરસમા વધુ પ્રૌઢીકર કરવાની જરૂર હોવાથી રૂ. ૩૦) રીઝર્વમાથી ખર્ચ કરવામા આવ્યો છે તેને બદલી આપવામા આવી ૨૫ મે એકઝીક્યુટીવ એન્જનીયર સી ને તેમના પત્ર નં. ૯૭ A, ૩૮૦૪ તા ૨૪-૪-૪૧ ના જવાબમા જણાવ્યું કે પેટ્રોલ ટેક્ષ ફકામાંથી પ્રાપ્તિમા આનનાર કરાડી મટવાડ નવસારી રોડનું excculation બોર્ડને સોંપવામા આવે તો બોર્ડ એમ કરવા ખુશી છે ૩૦ સુરતમા આવેલી પારેખ ધર્મશાળાના બાડૂતો પાસે બાઝ માટે હાવાઓની તજવીજ ચાલે છે તેમજ બોર્ડનું રેકર્ડ વ્યવસ્થિત કરવાનું હોવાથી અને એ કામના શ્રી શકરલાલ માહીતવાર હોવાથી એમની નોકરી વધુ ઉપયોગી થઈ પડવા સમન હોવાથી એમની નોકરીની મુદતમા તા ૨૪-૮-૪૧ થી એઓ કે જે રોજથી એમનો રીટાયર થનાનું છે ત્યાંથી એક વરસનો વધારો (extension) કરી આપવો વિશેષે એઓ રીટાયર થાય તે પહેલા એમના કામકાજ અંગે કોઈ ટૂર્ન ધર્મ રજા હોય તો તે બોર્ડના હિતમાં હોવાથી અને ટ્રેડીંગ માટે પુરતો સમય મળે એ હેતુશર વધુ નોકરીની મુદતમા વધારો કરી આપવાની જરૂર છે સગળ આપવામાં આનનાર નોકરીની મુદતમા ૧ વર્ષના વધારા દરમ્યાન બોર્ડમા કામ કરતા શ્રી મણીભાઈ નાયકે (બી એ એલ એસ જી ડી) હેડ કલાર્ક શ્રી શકરલાલ ની જગ્યાની કામકાજની ટૂર્નીંગ લઈ લેવી ૩૧ ડી સ્ટ્રબ બોર્ડ ખીંગનુ તા ૧૪-૨-૪૧ નું પ્રેસીડીન્સ વાચી હક્તરે કરવામા આવ્યું ૩૨ ૧૮૪૦-૪૧ના વરસના રૂ. ૧૬૮૧) ના રજૂ કરેલા લીસ્ટમા જણાવ્યા પ્રમાણેના અધુરા કામો ચનુ રાખના કરાવવામા આવ્યું ૩૩ જી બોર્ડના નોકરો પૈકી જે નોકરોને પ્રૌઢીકર કરના તેમની પાછી નોકરી બદલ લાભ ન મળેતો તે બદલ પાછલી નોકરી બદલ લાભ આપવાનું સરકારી ક્લાસ C D G R S 128 (5) તા ૧૧-૧૧-૪૧થી મંજૂર થઈ આવ્યું છે તે આધારે તેમજ બોર્ડના કરાવ ન ૩૮ તા ૨૦-૧૨-૪૦થી લાભ આપવા કરાવ્યું હોવાથી બોર્ડના ફાળાની રકમ રૂ. ૧૬૮૦) રીઝર્વમાથી રીએપ્રોપ્રીએટ કરવા કરાવવામા આવ્યું ૩૪ બોર્ડના એન્જનીયર શ્રી જસભાઈ જીવાભાઈ પટેલને તા ૬ ડી એપ્રિલ ૧૧ મી મેના દિવસે નોડાણ કરવાની પરવાનગીથી તા ૭-૪-૪૧ થી એક મહીનો અને ચાર દિવસની રજા મંજૂર કરવામા આવી હતી તેને બદલી આપવામાં આવી, અને તેમની જગ્યાનો ચાર્જ શ્રી કાકેરભાઈ મણીભાઈ દેશાઈ ચીફ એક્સીસરને સોંપવો ૩૫ મોતા તા બારડોનીની વસ્તી ૩૫૦૦ની થયેલી હેવાથી પચાસતના સર્વેયોની સંખ્યામા બે વધુ સભાસદો નીમવા મે કલેક્ટર સાહેબને બલામણુ કરવી ૩૬ સીવીલ વર્ક ટેન્પરરી એસ્ટાબ્લીશમેન્ટ માટે રૂ. ૬૦૦) રીઝર્વમાથી લેવા ૩૭ સુધલી મમે ગામ પચાસત સ્થાપી ચક્રાય તેમ નહિ હોવાથી તેને વીલેજ પચાસત કાલદા પરવે ગામ તરીકે બધ થયેલું બહેર કરના મે કલેક્ટર સહેબને બીલ મોકલવું ૩૮ રાદેરમા આવેલો ગેળજશાહ હોડીવાદ રાદેર મ્યુનિસિપાલિટી તેમજ જી. બોર્ડમા વેસ્ટ કરવામા આવે તો આ બોર્ડને વાધો નથી

એમ ઠરાવવામાં આવ્યું. ૩૯. બારડોલી તાલુકાના સરખોણ ગામે તા. ૨૮-૪-૪૧થી આયુર્વેદીક દવાખાતું બંધ કરવામાં આવ્યું હોવાથી તેને જાહેર વત્તસાડ તાલુકાનું માલવણ ગામ સુચવવામાં આવે છે પણ આ બોર્ડના અભિપ્રાય પ્રમાણે પેદાશદાલ વાગોડના ગોડધા ગામે વધુ જરૂરીઆત છે. તો ત્યાં દવાખાતું ખોલવું વધુ ઇચ્છનીય છે. ૪૦. પી. સી. જી. મેટેડ પ્રોટેક્ટ્રીસીટી કંપની એલગામ લીમીટેડ (વક્તસાડ બ્રાંચ) ને પારડી રોડનના રેલ્વે કોસીંબથી ઉમરસાડી રસ્તા ઉપર મેઈન્સ (mains) લંબાવવા તેમના પત્ર નં. pext 47/41 તા. ૧૯-૪-૪૧ મુજબ પરવાનગી આપવામાં આવી. ૪૧. શીવણ કન્ટીનન્સીના કન્યાશાળાઓ માટે મંજૂર કરવા રકુલબોર્ડે તેમના ઠરાવ નં. ૧૩ તા. ૨૪-૪-૪૧ થી જલામણ કરી છે તેની સાથે આ બોર્ડ સંગત છે અને તે પ્રમાણે મે. ડી. પી. આઇ સાઇમને લખી મોકલવું. ૪૨. વલોડ મહાલના અલધટ ગામની લોકશાળા ભે. બોર્ડ શાળા તરીકે બોર્ડના ચાર્જમાં લેવા રકુલબોર્ડે ઠરાવ નં. ૧૦ તા. ૨૨-૪-૪૧ થી જલામણ કરી છે તે મંજૂર કરવાની અને મે. ડી. પી. આઇ સાહેબને મંજૂરી માટે લખી મોકલવું. ૪૩. એરપાડ તાલુકાના જરબોધન ગામે કુવાની ખાશ જરૂરીઆત સંબંધી ગામ લોકોની અરજ મે. ચેરમેન સા. તા. ૬, એરપાડને મોકલી આપવી અને આપવા ધારેલી રકમ રૂ. ૪૦૦) વસુલ ૯૪ બાકીની રકમ માટે પોતાના તાલુકાના બજેટમાંથી નેમવાઇ કરવા જલામણ કરવી. ૪૪. ડી. લો. બોર્ડ ઓરીસની જમીનના એકલમીશન અંગે મુંબઇ હાઇકોર્ટના સરકારી વકીલનું રૂ. ૧૧૭૮-૧૩-૩નું ખીત મે. કસેક્ટર સા. ની મખલસી થઇ આવ્યું છે તે મંજૂર કરવું. ૪૫. વલસાડ તાલુકાના રોનવેલ લામે એલોપેથીક દવાખાતું ધર્મશાળાના મકાનમાં ખોલવામાં આવ્યું છે તેમાં ચોકડી પાણીઆણું ટેલીસ વર્ક વિગેરે કરી આપવા રૂ. ૬૦) સુધીનો ખર્ચ મંજૂર કરવામાં આવ્યો અને તે રકમ નીર્જર્મમાંથી લેવી ઉપરાંત ધર્મશાળાની પાચળ ડોક્ટરને ખર્ચ પેદારી ઉતારવા પરવાનગી આપવામાં આવી. ૪૬. વલસાડ તાલુકાના મરોણીની ભે. બોર્ડ શાળા માટે હેનરે વધારાની રકમ આપવા કબુલ કર્યું હોવાથી સદરજી નિશાળ " બ " વર્ગને જાહેર " અ " વર્ગના તરફે દાખલ કરી ખાંધવા અને રૂ. ૧૮૦૦) સરકારી ગ્રાંટના આપવા સરકારી વીવીંગ કમીટીને જલામણ કરવી. ૪૭. બારડોલી તાલુકાના આદવા ગામે શાળાના કમ્પાઉન્ડમાં ગામ લોકોને પોતાને ખર્ચે સુતરડી ખાંધવા દેવા રકુલ બોર્ડે તેમના ઠરાવ નં. ૨ તા. ૨૨-૪-૪૧ થી જલામણ કરી છે તે જજાલેલી ઘરતો મંજૂર કરવામાં આવી. ૪૮. વલસાડ તાલુકા ડુંસોનવાડા ગામે ભે. બોર્ડ શાળા અંગે રમત ગમત માટે સ. નં. ૧૭ જની જમીન વધુ અનુકૂળ છે પરંતુ ગામ લોકોની આર્થિક સ્થિતિ નજાળી હોવાથી એકવાપર કરવાનો ખર્ચ આપી શકે તેમ નહોતો હોવાથી રકુલ બોર્ડની જલામણ મુજબ એકવાપર કરવા પ્રશ્ન પડતો સુચો અને પ્રમાણે મે. કસેક્ટર સા. ને લખી જજાલવું. ૪૯. ગોડસંજા રાનીપરજા કન્યા વિદ્યાલયમાં કુવા ઉપર રેંટ મુકવા માટે રકુલ બોર્ડે ઠરાવ નં. ૪ તા. ૨૨-૪-૪૧ થી જલામણ કરી છે તે મંજૂર કરવામાં આવી. ૫૦. ગોડસંજા રાનીપરજા મુખ્ય વિદ્યાલયના કમ્પાઉન્ડમાં કુવા સાથે રેંટ અને ટાંકી વિ. ખાંધવા અંગે રકુલ બોર્ડે ઠરાવ નં. ૫ તા. ૨૨-૪-૪૧ થી જલામણ કરી છે તે મંજૂર કરવામાં આવી. ૫૧. વાંઝણ તા. સીપલીની શાળા માટે રમત ગમતના ઉપયોગ માટે સ. નં. ૫૦૨ની ૧૦ ઝંડા અને સ. નં. ૫૦૧/૧/૧ પેટીની ૧૮ ઝંડા જમીન

ગામ લોકો સરકાર ધારે બરવા રાજ હોવાથી તે જમીન મેળવી આપવા રકુવ બેડે નેમના ઠરાવ ૧૯ તા ૨૨-૪-૪૧ થી બલામણુ કરી છે તે જમીન મેળવના મે કનેક્ટર સાહેબને બનામણુ કરવી પર જલાલપોર તાનુકા ૥ અષ્ટગામ ગામની શાળાના કંપાઉન્ડમાં લોકોને ખર્ચે પરમ બાધવા દેનારકુવ બેડે ૥ ઠરાવ ૧૯ તા ૨૨-૪-૪૧ મુજબ પરવાનગી આપવામાં આવેલી નેને બદલી આપવામાં આવી

સૂરત જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડની કાર્યવાહી

તા ૨૨-૪-૪૧ ને રાજ સૂરત જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડ ૬ મહા શ્રી કન્યાશુલ વિ મહેતા ૥ પ્રમુખપદે મળી હતી જેમાં યથેના કામેયો હોવાન રીએ આપ્યો છે

૧ સરોજીના વલસાડની શાળા માટે મકાન બાધ ૥ ડોનરે ધારાની રકમ આપના કમુલ કર્યુ હોવાથી સદરૂં શાળા માટે અર્ચનું મકાન બાધવા રૂ ૧૮૦૦) સરકારી આ મજૂર કરવા નિર્ણય કમિટીને જાતગણુ ૨ આપના તા બારડોલી ૬ શાળાના કંપાઉન્ડમાં પાકી મુતગડી બાધવા ગામ લોકો પરવાનગી આપવામાં આવેલી તેને બદલી ૩ વલસાડ સાર્વજનિક હાઇસ્કૂલના મકાન બાધકામ અંગે ૥ સંગાન વલસાડની શાળાના કોલેજ વિદ્યાલય, જોવન નથુ સ્કૂલ, ધાનુરા કયાશાળા અને બૂરીબેન કયાશાળાના કંપાઉન્ડમાં રાખવા દેવા આરોલી પરવાનગીને બદલી ૪ જોડસળા રાતીપરજ કન્યા વિદ્યાલયના કંપાઉન્ડ ઉપર રહેટ મૂકના માટેનું રૂ ૪૫૦નું એરડીમેટ મજૂર કરવા લો આ ને બલામણુ ૫ જોડસળા રાતીપરજ મુખ્ય વિદ્યાલયના કંપાઉન્ડમાં કુના ઉપર રહેટ મૂકનાનું રાટી તથા ચોતરો બાધવા માટેનું રૂ ૧૪૦૦)નું એરડીમેટ મજૂર કરવા લો આ ને બલામણુ ૬ અષ્ટગામ તા જલાલપોરના શાળાના કંપાઉન્ડમાં પરવાનગી મકાન બાધવા ગામ લોકોને આવેલી પરવાનગી બદલી ૭ આઈશોલેડ ચેરીયાની ગણુ વર્ધા યોજના શાળામાં વર્ધા શિક્ષણ આનુ રાખવા દેના લો આ ને બલામણુ ૮ ઠાપતળા તા જલાલપોરની શાળામાં ધો ત્રીજુ ખોલવાનું મજૂર ૯ મુરતીમ સ્ત્રી શિક્ષિકાઓની અગત હોવાથી સદર હેડે કન્યાશાળાના આસી મીસ્ટ્રેસ કાનમાળઈ બાપુભાઈ નોકરી બરુચ જિલ્લામાં દૂર શરૂ કરવા બંતી શકે તેમ નથી પરંતુ તેમના ધણી બરુચ જિલ્લામાં આ જિલ્લામાં આવવા તૈયાર હશે તો તેમને લેવા માટે વિચાર કરવામાં આવશે એમ ઠરાવમાં આપુ ૧૦ અવધર ૧૦ અવધર તા વાલોડના વસમ છાન કચરા ત્રણજ માણુસની ઓછી હોવાથી ત્યાં ચાલતી લોકશાળા ખારી મેમ તરીકે બેડે ૥ ચાઈઆ લેવા મે ડી પા બધ સાહેબની પરવાનગી મેળવના લો આ ને બલામણુ ૧૧ આનુ વર્ધા લો આ શાળાના મકાનોને ખાસ મરામત કરાવવા માટેના રૂ ૨૫૦)ના અદર ૥ એરડીમેટ મજૂર તથા રૂ ૨૫૦) ૬ ઉપરના એરડીમેટ મજૂર કરવા લો આ ને બલામણુ ૧૨ હેડે કન્યાશાળા ખોલવાનું સ્ત્રી શિક્ષિકા મળી શકે તેમ નથી તેથી હેડે નહિ વળુનાર શિક્ષિકા હેડે કન્યાશાળા માટે મેળવની રાકમ છે કે કેમ તોજ ધોરણની મર્યાદા પછુ હેડે હોવાથી શાળાના શિક્ષણની સગીતાને દરકત

આપવા સિવાય નામે ઉતારી ચકાવ છે કે કેમ તે બાબત એ. એ. ખાસે વિગતવાર રિપોર્ટ માંગવાતું ઠરાવવામાં આવ્યું. ૧૩. કન્યાશાળાઓમાં અપાતા સીવજી કન્ટીનન્ટમાં મે. ડી. પી. આઈ સાહેબના અં પત્રના એસ. ૬૭ (ડી.) ૬૬૦ ડી. તા. ૫-૩-૪૧ માં જણાવ્યા પ્રમાણે વધારાનો સ્કેલ મંજૂર કરવા લે. એ. ને બસામણ. ૧૪ એ. એ. સાહેબની માર્ચ અને એપ્રિલ ૧૯૪૧ની ડાપરી મંજૂર. ૧૫. ૧૯૪૧-૪૨ના વર્ષના જે શિક્ષકોના ઉંમર ૫૫ વર્ષની થાય છે તેમને મારામાં જણાવેલી તારીખોએ સુધર એન્જ્યુએશન પેન્શન પર રીટાયર કરવા મંજૂર. ૧૬. વિજયપોર તા. જલ્લાલપોરની શાળાના આસી લક્ષ્મીભાઈ ડાહ્યાભાઈને તા. ૩૧-૫-૪૧ને રોજ સાંજથી રીટાયરિંગ પેન્શન ઉપર ઉતરવાની પરવાનગી. ૧૭. ચીખલી કન્યાશાળાના માર્ટ્રેસ મંજીબેન લક્ષ્મીભાઈ તા. ૨૫-૧૧-૪૧ને રોજ ૫૫ વર્ષની ઉંમર થાય છે પરંતુ તેમને તે તારીખથી પેન્શન પર ન ઉતારતાં તા. ૩૧-૩-૪૨ સુધી નોકરીમાં ચાલુ રાખવા મંજૂર. ૧૮. ખાલદા તા. બારડોલીની શાળામાં ધો. પાંચમું ચક્ર કરવા તથા બેસુંદલા, વાંચકુઈ, એબેદકુવાની શાળામાં ત્રણ ધોરણ રાખવાની મામલોકોની માંગણી મંજૂર. ખાલદાની શાળામાં વધતી જતી સંખ્યાને મીઠાવવા માટે મકાન મામલોકો તરફથી આપતું પડશે એમ ઠરાવવામાં આવ્યું. ૧૯. વાંચકુ તા. ચીખલીના ગામ લોકો સરકાર ધારો પોતે ભરી લેવા રાજી હોવાથી ત્યાંની શાળા માટે રમતગમત માટે જોઈતી સર્વે નાં. ૫૦૨ ની ૧૦ ગુંદા અને સર્વે નાં. ૫૦૧/૧/૧ પૈકીના ૧૮ ગુંદા જમીન મેળવવા લે. એ. ને બસામણ. ૨૦. રફૂત બોઈના સભ્ય શ્રી પરાગજી ડી. બલસારકરની મોટીગમાં ગેરહાજર રહેવા બદલની રજા મંજૂર. ૨૧. સોનવાડ તા. વલસાડ શાળા માટે સર્વે નાં. ૧૭ અંગી જમીન વધુ અનુકુળ છે પરંતુ મામલોકોને એકવાપર કરવાનો અર્થ આપી શકે તેમ ન હોવાથી સર્વે જમીન એકવાપર કરવાનો પ્રશ્ન રહેતો નથી. એમ મે. પ્રેસીડન્ટ સાહેબોએ જણાવવા ઠરાવ્યું. ૨૨. વાતોડ ઉર્ડું કન્યાશાળાના મકાનનું રા. ૩) ને બદલે રા. ૪) ભાડું તા. ૧-૬-૪૧ થી આપવા મંજૂર. ૨૩. ચાલુ વર્ષમાં લે. એ. શાળામાં પાઠ્ય પુસ્તકોમાં પસંદ કરવા નીચેના સભ્યોની પેટા સમીતી નીમવામાં આવી. (૧) શ્રી કલ્યાણજી વિ. મહેતા, ચેરમેન, (૨) શ્રીમતી જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ, વાઈસ ચેરમેન, (૩) શ્રી હંધરલાલ નાગરજી નાયક, (૪) શ્રી જીગતરામ દવે અને (૫) શ્રી નરમીયાં હુસેનમીયાં શેખ.

પંચાયતોને સૂચના

સુરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તરફથી આ “સ્થાનિક સ્વરાજ્ય” માસિક પ્રસિદ્ધ થાય છે. જિલ્લાની પ્રજાને જણાવવા માટે કોઈ ગામે કોઈ ખાસ નોંધ લેવા જેવી હકીકત હોય તો તે આ માસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરવા માટે પ્રબંધ કરવામાં આવ્યો છે. માટે જ્યારે જ્યારે કોઈપણ પંચાયત વિષે કોઈ ખાસ નોંધ લેવા જેવી હકીકત હોય ત્યારે અમને તે લખી જણાવવા વિનંતિ છે. જો તે હકીકત પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય લાગશે તો, ‘સ્થાનિક સ્વરાજ્ય’ માસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.

પંચાયતના કાયદાની કલમ ૮૯ (૧) મુજબ ધરો તથા જમીન ઉપરનો કર દરેક પંચાયત માટે ફરજિયાત છે. એ કર નાંખવા માટેના છેવટના નિયમો સરકાર તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે, એટલે એ કર બેસાડવા માટે દરેક પંચાયતોએ શું વિધિઓ કરવાની છે તે માટે જી. લો. બોર્ડ તરફથી ટૂંક મુદતમાં ચેલ્જ સૂચનાઓ દરેક પંચાયતને આપવામાં આવશે.

જે જે પંચાયતોના સને ૧૯૪૧-૪૨ ના વરસનાં બજેટો હજી સુધી મંજૂરી માટે આવે આવ્યા નથી. તે હવે તાકીદે મોકલી આપવાં, બજેટની બે નકલો મોકલી આપવાની છે. તાલુકાના કરઆના ગાયેતી પચાયતો સિવાયની પંચાયતોના સેક્રેટરીઓનો પગાર સરકાર તરફથી પચાયતોને પગાર પેટે આન્ટ તરીકે આપવામાં આવનાર છે. માટે બજેટમાં એ આખા વરસની પગારની રકમ જગા જાણુ તથા ખરચ જાણુ બતાવવાની છે તે ધ્યાનમાં રાખવા વિનંતિ છે.

ખેડા જિલ્લા બોર્ડની પ્રવૃત્તિઓ

(ખેડા જિ. બોર્ડ તરફથી મળેલું)

સરકારે સને ૧૯૩૮ ની સાલમાં લોકલ બોર્ડના સભ્ય તરીકે સાત સભ્યોને નીમવાની પ્રક્રિયા બંધ કરી બોર્ડના સભ્યોની સંખ્યા ૪૨ ની કરી તેજ વરસમાં મહાસભાએ મુસલ્લીમ સભ્યોની ચાર જગ્યા સિવાય ૩૮ જગ્યાએ પોતાના ઉમેદવારો ઉભા કર્યા અને પ્રશ્નએ તેજ ૩૮ ને ચૂંટી કાઢ્યા. જુન ૧૯૩૮માં નવી બોર્ડે કામ શરૂ કર્યું ત્યારે તેમને જુની બોર્ડ તરફથી રૂ. ૫૦૯૯૧ ની સીલક સોંપવામાં આવી હતી. તથા તાલુકા બોર્ડો નીકળી જવાથી તેમની સીલક રૂ. ૨૨૭૫૯ મળી હતી ને રૂ. ૬૨૬૬૪ સરપેન્સ એકાઉન્ટ નહિ ગણતાં રૂ. ૧૬૬૩૪૨ ની સીલક હતી. એ બોર્ડની મુદત પુરી થતાં નવી નીમાનાર બોર્ડને ચાલુ બોર્ડે રૂ. ૧૧૩૫૦૪ ની સીલક સોંપે છે. અને સરપેન્સ એકાઉન્ટની રકમ રૂ. ૧૦૧૭૦૮ સાથે રૂ. ૨૧૫૨૧૨ સોંપે છે. પાછલા ત્રણ વરસના આવક ખર્ચના આંકડા નીચે પ્રમાણે હતા :-

સાલ   ઉધડતી સીલક   આવક   ખર્ચ   પુરાંત

રેવન્યુ બેલેન્સ   સરપેન્સ

૧૯૩૮-૩૯	૧,૬૬,૩૪૨	૨,૮૪,૯૦૨	૩,૦૩૭૯૯	(૫૪૬૧૫ + ૬૨૮૩૦)	૧,૪૭,૪૪૫
૧૯૩૯-૪૦	૧,૪૭,૪૪૫	૩,૨૪,૧૬૫	૩,૦૩૫૮૪	(૫૮૦૮૫ + ૧૦,૯૯૪૧)	૧,૬૮૦૨૬
૧૯૪૦-૪૧	૧,૬૮૦૨૬	૫,૧૭,૭૮૮	૪,૭૦૬૬૨	(૧૧૩૫૦૪ + ૧૦૧૭૦૮)	૨,૧૫૨૧૨

મહાસભાનો વહીવટ સને ૧૯૩૮-૩૯ ના વરસથી શરૂ થયો, તેમને દવાખાનાં ૭ સોંપવામાં આવ્યાં હતાં જેમાં ૫ જુના વખતનાં ને ૨ ૧૯૩૭ માં શરૂ થયેલાં હતાં. બધા દવાખાનામાં

ડાક્ટરો બોર્ડના નીમેલા હતા. ત્યાર પછી બોર્ડે બીજાં ચાર દવાખાનાં વધાર્યાં, જનોડ, નાપા, સુશ્યાવ અને રાસ, આ ચાર દવાખાનામાંથી જનોડ ચિવાય એ જગ્યાએ બોર્ડને માત્ર બધાવી આપનામાં આવ્યાં છે. સખસીમાંથી દવાખાનાં ૨૧ અને ૭ નર્સો રોકવામાં આવી છે. ટુંકમાં જિલ્લામાં દરેક પાંચ માઈલે દરદીને ડાક્ટરી મદદ મળે તેવી વ્યવસ્થા હાલ થઈ ગઈ છે. તે ઉપરાંત આખા અને હાંતના દરદી માટે તેના ખાસ અનુભવી ડાક્ટરો મારફત અર્જીશ દવાખાનામાં દર ગુરુવારે ઓપરેશન વિગેરે માવગત કરવામાં આવે છે. હાસરામાં દવાખાનાનું અને ઘાતરને રહેવાનાં મકાનો, નવાગામ દવાખાનામાં ડાક્ટર અને કંમ્પાઉન્ડરને રહેવાનાં મકાનો અને મેટરનીટી હોમ બાંધવામાં આવ્યું છે. મેહેમદાવાદમાં દોરનું દવાખાનું હવાડવા સરકારને વખતો વખત લખવામાં આવ્યું છે.

ક્ષયનિવારણ યોજના અર્થે મુંબાઈથી મહીનામાં ૨ વાર ડો. ભાસ્કરરાવ પટેલ આવે છે. નંદીયાદ ડોરનો પશ્ચા વરસથી ચાલતો રસ્તો પૂરો કરી દેવામાં આવ્યો છે અને થાંમણા અને પોર વચ્ચે સેરી નદી ઉપર પુલ બંધાય છે. તે ઉપરાંત રરતાઓ, કુવાઓ નવા અને રીપેર, નિશાળનાં મકાનો વિગેરે બધી બધી વસ્તુઓ આ વ્રથ વર્ષમાં બોર્ડે કરી છે. ફરતી લાયબ્રેરીની લગભગ ૭૭ પેટીઓ નીચાઓ મારફત દરેક તાલુકામાં ફરતી કરી છે.

અગત્યની ખબર

પ્રાયગિક શાળાના શિક્ષકોના ધારાના પ્રકરણ પહેલાના નિયમ ૧૦માં, નિયમ વાળવાનું અગર સરસામાન સાફ કરવાનું કે એનું બીજું હલકું ગણાતું કામ વિદ્યાર્થી પાસે નહિ કરાવવાનો પ્રબંધ છે. સરકાર નિયમમાં સુધારો કરવા આ રકુમ બોર્ડની તા. ૨૨-૧-૧૯૪૦ની સમાના કરાવ નાં. ૧૨થી બલામણ કરવામાં આવી હતી તે ઉપરાંત એ નિયમમાં સુધારો કરી નીચે મુજબ રાખવા મે. ડીરેક્ટર સાહેબે ફરવ્યું છે.

“૧૦. શાળાના મકાન તથા વંચને ચોક્કમાં અને સારી સ્થિતિમાં રાખવા માટે વિદ્યાર્થીઓની મદદ લેવામાં વાંધો નથી પણ તે એ ચરતે કે વિદ્યાર્થીઓ રાજીખુરીથી મદદ કરે, નવ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવાનું રહેવામાં નહિ આવે અને શિક્ષક પોતે વિદ્યાર્થીઓ સાથે કામ કરે.

બેડા જિલ્લા બોર્ડની ચાલુ પ્રવૃત્તિઓ

આંધ્ર સાલમાં ચોક્કસ આંકડાઓ માર્ચ ૧૬ની ગાલમ પડતા હોવાથી મુધારા વધારા સાથેનું બજેટ તા. ૧૭-૫-૧૯૪૧ ના રોજ મંજૂર થયું તેમાં જાણવાએ વિગતો નીચે આપવામાં આવી છે.

જમાં		ખર્ચ	
મેન્ડ રેવન્યુ	૧૧૭૩૬૫	રીફન્ડ	૪૦૦૦
બ્યાન	૨૨૦૦	બ્યાન	૨૨૦૦
ડબા	૫૦૦	સેન્સસ	૧૦૦૦
ડવાખાનાં	૨૫૬૦૪	આગ	૧૦૦
દેરનાં દવાખાનાં	૩૨૦૭	વહીવટ ખર્ચ, પગાર ભથ્થુ	
બાંધકામ ખાતુ	૯૪૩૩૭	કન્ડીમન્ટરી સાથે	૧૭૪૬૪
ગામ મદદ	૧૦૦૦૦	માગ હિંમત ઉત્તેજન	૧૦૦૦
		ડબ્બા	૧૦૬૦
કુલ	૨૬૩૨૧૩	દવા ખર્ચ	૪૦૦
માર્ચની આખરે સીલક	૧૪૭૨૭૮	દવાખાનાં	૩૯૩૮૫
		દેરનાં દવાખાનાં	૭૩૫૮
કુલ એકંદર	૪૧૦૪૯૧	આરોગ્ય માટે	૧૦૯૩૯
		પેન્શન પ્રે. ફંટ વી	૪૦૫૦
		બાંધકામ ખાતુ	૨૩૦૬૧૪
		મુઠી	૪૬૧૬૨
		અનામત	૮૪૦૬
		પંચાયત અનામત	૪૫૩૬
		લોક મદદ	૨૦૮૩૨

કુલ ખર્ચ ૩૯૯૩૦૬

પુરાંત ૧૧૮૮૫

કુલ એકંદર ૪૧૦૪૯૧

બાંધકામ ખાતામાં મુખ્ય વીગતોમાં રૂ. ૭૧૩૮૮ પાણી ખાતે વપરાશે. અને રસ્તાઓ ખાતે રૂ. ૧૦૨૮૪૫ વપરાશે. દવાખાનાં, ધર્મશાળા વીગેરે મકાનો બાંધવા અને રીપેર ખાતે રૂ. ૨૯૪૮૫ વપરાશે. પગાર બાબતે વહીવટ અંગે રૂ. ૧૧૮૬૪ અને બાંધકામ ખાતા અંગે રૂ. ૧૯૮૬૬ અને દવાખાના અંગે પગારમાં રૂ. ૨૧૭૦૨ ખર્ચ થાય છે. રસાઈમાં વહીવટ ખાતામાં સેફ્ટરી, એકાઉન્ટન્ટ, દસ કરકુતો જમણદાર અને ૫ પરાવાળા.

બાંધકામ ખાતામાં:-છંછનીયર, કાકટસ મેન, ૮ ઓવરસીયર, ૨ કારકુનો ને નવ પડાવાળા છે. રોડ ઉપર ૨ મીસ્ટ્રી ને ૪ કારકુનો છે. ધર્મશાળાઓમાં ૫ પગી ને બે સીપુરો છે. ૧૧ દવાખાના ખાને ૧૨ દાકતરો, ૧૧ કમ્પાઉન્ડરો, ૭ નર્સ, ૫ નોકરો ને ૧૦ પડાવાળા છે. વહીવટ ખાતામાં ૧૯૩૮ ની સાલ પછી નવો કારકુન લીધો નથી પણ ૨ કારકુનો ઓછા કર્યા છે. તેમજ સેનીટરી ઇન્સ્પેક્ટરની જગ્યા ૧૯૩૬ માં કમી કરી છે. તેમજ છ પડાવાળાની જગ્યા કમી કરી છે.

મુંબઈ ધારાસભાના મતદાર બનેા

સુરત જિલ્લાની જગતતાને

મુંબઈ ધારાસભાના મતદારપત્રકો નવેસરથી થવાનાં છે, માટે તમે મતદાર થવાને લાયક હો અને તમારું નામ મતદાર તરીકે નોંધાયું ન હોય તો નોંધાવવા માટે તાકીદે તજવીજ કરો. મુંબઈ ધારાસભા

નીચેનાં કોઇ પણ લાયકાત ધરાવતા હશે તો તમે મતદાર થઇ શકશો.

(૧) સુરત, રાંદેર અને વલસાડ મ્યુનિસિપલ હદમાં સાડી સાતસો અથવા તેથી વધારે કીમતના મકાનના માલિક હશે અથવા એવા મકાનમાં બાંડે રહેતા હશે.

(૨) સુરત જિલ્લાના કોઇ એક ગામમાં અથવા એક કરતાં વધુ ગામો મળી આઠ રૂપીઆના આકારની જમીનના ખાતેદાર હશે અથવા તેટલી જમીન મળેતો ખેડતા હશે.

(૩) આવકવેરા ભરતા હશે.

(૪) સુરત રાંદેર અને વલસાડ મ્યુનિસિપલ હદમાં પંદરસો અથવા તેથી વધારે કીમતના મકાનના માલિક અથવા બાકુતની પત્ની હશે.

(૫) સુરત જિલ્લાના એક અથવા વધારે ગામો મળી બગીચા અથવા તેથી વધારે આકારની જમીનના ખાતેદાર અથવા મળેલીઆની પત્ની હશે.

(૬) આવકવેરા ભરનારાની પત્ની હશે.

(૭) સ્ત્રી હો અને લખી વાંચી જાણનાં હશે.

(૮) મેટ્રિક્યુલેશનની પરીક્ષા પસાર કરી હશે.

મતદાર થવા તમારી ઉમ્મર ઓછામાં ઓછી એકવીસ વર્ષની તથા મતવિજ્ઞાનમાં એકસો એસી દિવસ રહેકાજુ હોવા જોઇએ.

નં. ૪-૫-૬-૭ અને ૮ ની લાયકાત ધરાવનારોએ નામ દાખલ કરાવવા અરજી કરવાનું ફરજિયાત છે.

એટલું યાદ રાખજો કે નામ નોંધવાનો છેલ્લો દિવસ તા. ૧૦ મી જુલાઈ છે, માટે વિલંબ ન કરતાં તમારું નામ છે કે નહિ તેની તપાસ કરો અને ન હોય તો નોંધાવવા તજવીજ કરો. નામ નોંધાવવા માટેની અરજી પોતાના તાલુકાના મામલતદારને કરવી.

આ માટે

તમને સુરત જિલ્લાની કોંગ્રેસ સમિતિઓ તેમજ કાર્યકર્તાઓ તરફથી જોડતી મદદ મળશે.

૫૬ માહિતી

શીશુલક કોમ માટે નીચે જણાવેલી વધારાની લાયકાતો નક્કી કરવામાં આવી છે.

(અ) શીશુલક કોમનો કોઈ પણ શખસ અક્ષરજ્ઞાન ધરાવતો હોવો જોઈએ; અથવા

(બ) સન ૧૯૪૦ ના કેલેન્ડર વરસમાં કોઈ પણ વખતે ગામના નીચલા દરજ્જાના અમલદારની દરજ્જા તેણે ખતવી હોય.

૩. મુંબઈ ધારાસભાના મજુર, વેપાર, ઉદ્યોગ અને યુનિવર્સિટી મતદારવિભાગ સિવાયના તમામ મતદારવિભાગોના મતદારપત્રકોનું પ્રાથમિક પ્રકાશન કલેક્ટરો તરફથી સોમવાર, તા. ૩૦મી જુન ૧૯૪૧ ના રોજ કરવામાં આવશે. એ તારીખ પછી ૧૦ દિવસની અંદર મતદારપત્રકમાં નામ નોંધાયા માટે મળેલી અરજીઓ કલેક્ટરો અથવા તેણે નીમેલા અમલદારો તપાસશે અને તેના પર નિર્ણય કરશે.

૪. તમામ મતદારવિભાગો (મજુરવિભાગ સિવાયના તમામ વિભાગો)ના મતદારપત્રકોના પ્રથમ પ્રકાશન માટે ચુસ્તવાર તા. ૩૧ મી જુલાઈ ૧૯૪૧ નક્કી કરવામાં આવેલ છે. મતાધિકાર ધરાવતા શખસોએ આ પત્રકો તપાસવાં અને તેઓનાં નામ અંદર જોવામાં ન આવે તો નુમો દાખલ કરવા માટે અરજી મોકલવી. કોઈપણ શખસ ખીજા શખસોનાં નામો મતદારપત્રકમાં મુકાવા સામે વાધો ઉઠાવી શકે. આવા દાવાઓ અથવા તો વાંધાઓની ચાર નકલો લાગતાવળગતા રીવાઈઝીંગ અમલદારોને પત્રકો પ્રગટ થયા પછી ૧૦ દિવસની અંદર અથવા તો દરમિયાન દપાસદાર મોકલવી અથવા પહોંચતી કરવી. મુંબઈ ધારાસભાના પ્રાદેશિક અને જમીનદાર મતવિભાગ માટેના રીવાઈઝીંગ અમલદારો અને ઉપર જણાવવામાં આવેલા મધ્યસ્થ ધારાસભાના મજુર વિભાગના રીવાઈઝીંગ અમલદારો એકજા છે. વેપાર અને ઉદ્યોગના મતદારવિભાગના મતદારપત્રકો સંબંધમાં કંઈ વાંધાઓ કે દાવાઓ રજુ કરવાના હોય તો, મુંબઈના વિકાગમાં મુંબઈની રમેલ કોઝીઝ કોર્ટના વડા ન્યાયમૂર્તિને અથવા તો અમદાવાદના વિભાગમાં અમદાવાદની રમેલ કોઝીઝ કોર્ટના ન્યાયમૂર્તિને અરજી કરવી. યુનિવર્સિટી મતદારવિભાગના પત્રકો સામેના વાંધાઓ કે દાવાઓ મુંબઈની રમેલ કોઝીઝ કોર્ટના વડા ન્યાયમૂર્તિ સમક્ષ રજુ કરવા.

૫. દાવાઓ અને વાંધાઓ તપાસવા બાદ રીવાઈઝીંગ અમલદારોના નિર્ણય મુજબ પત્રકમાં સુધારોવધારો કરવામાં આવશે અને આ પ્રમાણે તૈયાર કરવામાં આવેલાં મતદારપત્રકો ચુસ્તવાર, તા. ૧ લી એપ્રિલ ૧૯૪૧ના રોજ પ્રગટ થશે.

મુંબઈની કાઉન્સિલ

૧. મુંબઈની લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના તમામ મતદારવિભાગો પ્રાદેશિક છે. તેમાં સામાન્ય, મુસ્લીમ, અને યુરોપીયન મતદારવિભાગોનો સમાવેશ થાય છે. પહેલાં બે વિભાગને શહેરી અને ગ્રામવિભાગ એમ બે ભાગોમાં વહેંચવામાં આવ્યા છે.

૨. કાઉન્સિલના મતાધિકાર માટેની લાયકાત મવર્ન્મેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા (પ્રાંતિક લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલ) ઓર્ડર, ૧૯૩૬ના ૧લા તથા ૩મી ક્લાઝમાં આપવામાં આવી છે.

કોમ, ઉમર, કયાંતી પ્રભુ છે તે વિગેરેને લગતી ફરિયાદો લાયકાત ઉપરાંત મતાધિકારની લાયકાતો દુકાળમાં નીચે મુજબ છે:—

જે કોઈ યજ્ઞ મતદારવિભાગમાં અથવા તેની દરખાસ્તી દ્વંદ્વમાં (યુરોપીયનની-જાતનાં આખા પ્રાંતમાં) અથવા કોઈ ધરમાં પાછલા દિસાખી વર્ષમાં ૧૮૦ દિવસ સુધી રહ્યો હોય અને નીચે જણાવેલી લાયકાતો પૈકી કોઈ પણ એક લાયકાત ધરાવતો હોય,—

(૧) પાછલા દિસાખી વર્ષમાં તેની ખાસેથી આવક વેરા લેવામાં આવ્યો હોય અને જે વરસમાં આવક વેરા લેવામાં આવ્યો હોય તે વરસમાં તેની એકંદર આવક રૂ. ૧૫,૦૦૦ થી ઓછી ન હોય;

(૨) તે દખલતો અથવા તે ગુજરાતનો સરદાર હોય અથવા મતવિભાગમાંના કોઈ એક આખા ગામનો એકલો જમીનદાર અથવા ખેત હોય અથવા તે જેના નામ પર જામતી જમીન ચલાવી લેવામાં આવી હોય;

(૩) (અ) તાલુકાદારી જમીન સુદ્ધાં મતદારવિભાગમાંની જે જમીનનું જમીન મહેસુલ રૂ. ૩૫૦, અથવા તેથી વધારે હોય તે જમીન ધરાવતો હોય અથવા ગણેલીયા તરીકે તેનો ભોગવટો કરતો હોય;

(ખ) જેને નામે રૂ. ૩૫૦ અથવા તેથી વધારે જમીન મહેસુલ ભરવાનો સરકારનો હકક ચલાવી લેવામાં આવ્યો હોય;

(ક) રૂ. ૩૫૦ અથવા તેથી વધારે જમીન મહેસુલ ભરવા માટે જવાબદાર હોય તેવા મતદારવિભાગમાંના ખેતી, લાગીદારી અથવા નસ્વાદારી ગામનો ખેત અથવા ભાગીદાર હોય;

(૪) દિવાન બઢાદુર, સરદાર બઢાદુર, ખાન બઢાદુર, રાય બઢાદુર અથવા રાય બઢાદુરથી ઉતરતો ન હોય તેવો ખીતાબ જે યજ્ઞને ના. સહેનચાહે અથવા સહેનચાહવાલી આપવામાં આવ્યો હોય તે યજ્ઞ;

(૫) જેને સરકાર તરફથી દર મહિને રૂ. ૨૫૦ કરતાં ઓછું ન હોય તેટલું પેન્શન મળતું હોય;

(૬) જે (ક) બ્રિટિશ હિંદમાંની કેલિપલુ ધાતુસભાગે, ખીનસરકારી, સભ્ય હાલમાં અથવા પહેલાં હોય,

(ખ) બ્રિટિશ હિંદમાં કારોબારી કાઉન્સીલનો સભ્ય અથવા પ્રધાન હાલમાં અથવા પહેલાં હોય;

(ગ) બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર રચાયેલી કોમ્પલુ યુનિવર્સિટીની સેનેટનો અથવા કોર્ટનો ચેન્સેલર, પ્રોવોન્સેલર, વાઇસ-ચેન્સેલર, પ્રોવાઇસ-ચેન્સેલર, ફેલો, ઓનરરી ફેલો અથવા સભ્ય હાલમાં અથવા પહેલાં હોય;

(ધ) બ્રિટિશ હિંદમાંની ફેડરલ કોર્ટ અથવા કોમ્પલુ ક્રીમિનલ કોર્ટ અથવા બ્યુરોશિયલ કમીશનરની કોર્ટનો ન્યાયમૂર્તિ હાલમાં અથવા તે અગાઉ હોય.

(ઝ) મદ્રાસ, અથવા મુંબઈનો મેયર અથવા ચીફ હાલમાં કે પહેલાં હોય;

(ચ) પ્રાંતની કોર્ટ યુનિસિપાલિટી અથવા બ્રિટિશ લોકલ બોર્ડનો ખીનસરકારી પ્રમુખ હાલમાં કે પહેલાં હોય;

(જ) બોમ્બે પ્રેસિડેન્સી કો-ઓપરેટિવ બેંક અથવા પ્રાંતની ચેમ્બર ઓફ કમર્સ કો-ઓપરેટિવ બેંકનાં ખીનસરકારી પ્રમુખ હાલમાં કે અગાઉ હોય.

ઉપર જણાવેલી લાયકાત સામાન્ય લાયકાત છે.

શ્રીઓ માટે વધારાની લાયકાત

શ્રીઓ ગાદેની વધારાની લાયકાત નીચે મુજબ છે અને જો કોઈ શ્રી—

(ક) પાછલા દિસાળી વર્ષમાં જેની પાસેથી આવક વેરા લેવામાં આવ્યો હોય અને જે વર્ષમાં સદરહુ વેરા લેવામાં આવ્યો હોય તે વર્ષમાં જેની એકદર આવક રૂ. ૩૦,૦૦૦ કરતાં ઓછી ન હોય તેવા સંખસતી,

(ખ) દખખણ અથવા તેા ગૂજરાતના સરદારની,

(ગ) રૂ. ૨,૦૦૦ થી ઓછું નહિ તેટલા જમીન મહેસુલવાળા આખાએ ગામનું જમીન મહેસુલ અથવા ગણેત ભરવાનો સરકારી હક જેને નામે ચઢાવી દેવામાં આવ્યો હોય તેની;

(ધ) રૂ. ૨,૦૦૦ થી ઓછું નહિ તેટલા જમીન મહેસુલવાળી જમીનના તાલુકદારોની અથવા તેાં તાલુકદારીમાંના જાગીદારોની,

(ચ) આખાએ ગામના સળધમાં રૂ. ૨,૦૦૦ થી ઓછું નહિ તેટલું જમીન મહેસુલ ભરનાર ખેતની,

(ઙ) રૂ. ૨,૦૦૦ કરતાં ઓછું નહિ તેટલી જમીનના ખાલીકની,

(ન) ઉપર જણાવેલી સામાન્ય લાયકાતને લગતી કલમ (૪) અને (૫)માં જણાવ્યા મુજબ ખીતાબ ધરાવનારની અથવા પેન્શન ભોગવનારની;

ધણીઆણી હોય તેનું નામ મતદારપત્રમાં તેથી સમાય.

શીડયુલ્ડ કોમો માટેની વધારાની લાયકાત

શીડયુલ્ડ કોમો માટે નીચે જણાવવામાં આવેલી વધારાની લાયકાત નક્કી કરવામાં આવી છે.

(અ) જે સંખસ જે જમીનનું વાર્ષિક જમીન મહેસુલ રૂ. ૫૦ અથવા તેાં ઓછી વધુ હોય તે જમીનનો માલિક અથવા ગણેતીયો હોય;

(ખ) રૂ. ૫૦ અથવા વધારે જમીન મહેસુલ ભરવાનો સરકારી હક જે સંખસને નામે ચઢાવી દેવામાં આવ્યો હોય તે સંખસ;

(ક) રૂ. ૫૦ અથવા વધારે જમીન મહેસુલ ભરના માટે જવાબદાર હોય તેવા મતદાર-વિભાગમાંના ખેતી, જાગીદારી અથવા નરવાદરી ગામનો ખેત અથવા જાગીદાર હોય;

(ડ) મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન અથવા નહેર ચપેલા વિસ્તારમાં અથવા મુન્શર્ફ શહેરમાં જે મકાનનું વાર્ષિક વાલું ઓછામાં ઓછું રૂ. ૨૦૧ હોય, અથવા જે મકાનની મુળ કિંમત ઓછામાં ઓછી રૂ. ૩૩૫૦ હોય તે મકાનનો તે ભોગવટો કરતો હોય.

૩. મુન્શર્ફની ધારાસભા—લેજિસ્લેટિવ એસેમ્બલીના મતદારપત્રકોના પ્રકાશન કરવામાં આવેલી તારીખો, સોમવાર, તા. ૩૦ મી જુન ૧૯૪૩; સુરવાર, તારીખ ૩૨ મી જુલાઈ ૧૯૪૧ અને બુધવાર, તારીખ ૧ લી એક્ટોબર ૧૯૪૧ ના રોજ મુન્શર્ફની લેજિસ્લેટિવ કાઉન્સિલના તમામ મતદારવિભાગોના મતદારપત્રકોનું પ્રાથમિક, પહેલું અને બીજું પ્રકાશન અનુક્રમે બહાર પડશે. તારીખ ૩૦ મી જુન ૧૯૪૧ ના રોજ પ્રાથમિક પ્રકાશન નામ નોધવા માટે પ્રગટ થયા પછી દસ દિવસની અંદર મહેલી અરજીઓ ફાઇલમાં અથવા તેઓએ નીમેલા અમલદારો તપાસશે અને નિર્ણય કરશે.

૪. તારીખ ૩૧ મી જુલાઈ ૧૯૪૧ ના રોજ પ્રથમ પ્રકાશન બદલ પડ્યા બાદ મતાધિકાર ધરાવતા સખસોએ મતદારપત્રકો તપાસવા અને બે કંઈ વાંધાઓ કે દાવાઓ રજુ કરવાના હોય તો દરેકની ચાર ચાર નકલો પત્રકોનું પ્રકાશન થયા પછી દસ દિવસની અંદર અથવા દસમા દિવસ પહેલાં રીવાજઝીંગ અમલદારને ટપાલદ્વારા મોકલવી અથવા પહેંચવી કરવી.

ભોંયસીંગના ખોળનો ઉપયોગ

૧. એવું માન્ય પડ્યું છે કે લગાઈની પરિસ્થિતિને લઈને ભોંયસીંગની ખોળની પરદેશ થતી નિકાશ ઘણી ધીરી ગઈ છે; જે અત્યાર સુધી આપણા ઇલાકાની કુલ પેદાશના ૨/૩ જેટલી થતી હતી. જેથી કરીને ભોંયસીંગના ખોળના ભાવમાં પણ ઘણો ઘટાડો થઈ ગયો છે. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે મુંબઈમાં વર્ષના આ વખતે સાધારણ ભાવ દર ટને રૂ. ૬૦/- થી રૂ. ૬૫/- રહેતો હતો તે ભાવ હાલમાં રૂ. ૩૦/- થી રૂ. ૩૧/- સુધીનો છે. ખોળના ભાવમાં અસાધારણ ઘટાડો થવાની સાથે હંપુ પુરની માંગ ન હોવાને કારણે ભાવમાં વધુ ઘટાડો થવાનો ભય ઝુમી રહેલો છે; અને તેથી આપણા પ્રાંતમાં માન્ય વિસ્તારમાં ઉત્પન્ન થતા ભોંયસીંગના ખોળના મોટા જથ્થાની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવા માટેની જરૂરીયાત હમી યચ્છેલી છે.

૨. ભૂતકાળમાં યચ્છેલા અખતરાઓથી માન્ય પડ્યું છે કે ભોંયસીંગનો ખોળ ટોરના ખોરાક તથા ખાતર એ બંને માટે સારો છે. અને પોષક તાવો અને નાઈટ્રોજનના પ્રમાણની દૃષ્ટિએ ખીજા ખોળની સાથે સારી પેઠે સરસાઈમાં ઉતરી શકે એમ છે. પોષક તાવો અને જુદી જુદી જાતના ખોળની કિંમતોનો ચાલુ જળર જેતાં ભોંયસીંગનો ખોળ ટોરને ખવડાવવા અને ખાતરના ઉપયોગમાં લેવો ઘણો સસ્તો થઈ પડશે. આ સંજોગોમાં ભોંયસીંગનો ખોળ ટોરને ખવડાવવા અને તેનો ખાતર તરીકેનો વપરાશ વધારવાને પ્રજાના પ્રચાર કરવા માટે, હાલનો, સમય ઘણો અનુકૂળ છે.

૩. આવા પ્રચારની સાથે સાથે સહકારી અને ખીજા સંસ્થાઓદ્વારા ભોંયસીંગનો ખોળ બરી સખવાની પુરતી જોગવાઈ હોવી જોઈએ, ભોંયસીંગના ખોળનો ઉપયોગ અને વપરાશને ઉત્તેજન આપવાના હેતુથી રજીસ્ટ્રાર સાહેબ ધારે છે કે મધ્યસ્થ એકાની શાખાઓએ વેચાણ કરનારી મંડળીઓ, વિવિધ કાર્યકારી મંડળીઓ અને ઉચ્ચતર ખેતી કરનારી મંડળીઓ જ્યાં જ્યાં આવેલી હોય ત્યાં ત્યાં તેમણે ખેડૂતોને ઇન્ડેન્ટ પદ્ધતિથી ખોળ મંગાવી અને પુરો પાડવા પગલાં લેવાં. વધારામાં તાલુકા ડેમોનસ્ટ્રેશન સ્ટેશો પણ તેમના કામ કરવાના વિસ્તારની પાંચ માઈલની હદમાં ખેડૂતોને ખોળ પુરો પાડવાનું કામ ઉપાડી લઈ શકે,

એમ. ડી. બાણસાલી

રજીસ્ટ્રાર, કા. એ, સાંતાઈદીજ અને

ડીરેક્ટર એફ. રસ ડેવલપમેન્ટ,

મુંબઈ પ્રાંત, પુના,

તા. ૨૬-૬-૧૯૪૧ થી સર થતી ત્રણ વર્ષની સુદત મોટેની નવી સુરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડના સભ્યો

૧. જનાલયોર તાલુકો :—

- ૧ શ્રી દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ
- ૨ „ મણીભાઈ માધનભાઈ
- ૩ „ નાયુભાઈ ઠાણાભાઈ
- ૪ „ છીખાભાઈ મકનભાઈ
- ૫ „ ઇશ્વરલાલ ઝાલાભાઈ
- ૬ „ હીરાભાઈ બીખાભાઈ

૨. ચાંચાંબી તાલુકો :—

- ૭ „ દેવજીભાઈ બીખાભાઈ
- ૮ „ સતીતાજીબેન છોટુભાઈ
- ૯ „ પરાગજી રણછોડજી
- ૧૦ „ ગોપાળ લક્ષ્મજી

૩. ઝોરપાલ તાલુકો :—

- ૧૧ „ ખાતુભાઈ કારીદાસ
- ૧૨ „ મહાભાઈ નાયુભાઈ
- ૧૩ „ માધનભાઈ લાતભાઈ

૪. બારડોલી તાલુકો :—

- ૧૪ „ ગોવનભાઈ ઉડાભાઈ
- ૧૫ „ નારજીજી નાયાભાઈ
- ૧૬ „ હીરાચંદ્ર ઝવેરચંદ્ર શાહ

૫. નાલોડ મહાલ :—

- ૧૭ „ રણછોડજી નારજીજી
- ૧૮ „ ચુલજીભાઈ ચીમટાભાઈ

૬. માહવી તાલુકો :—

- ૧૯ „ પ્રેમચંદ્ર કેશવરામ

૨૦ „ દેવાઈભાઈ ખાલખાભાઈ

૨૧ „ હીરાચંદ્ર ઝવેરચંદ્ર

૨૨ „ જનરતીભાઈ દુલીયાભાઈ

૭. ચીખલી તાલુકો :—

૨૩ „ વસનજી ખડુભાઈ

૨૪ „ હીરાભાઈ દુર્લભભાઈ

૨૫ „ છોટુભાઈ ચુલાનભાઈ

૨૬ „ વર્તમાનભાઈ જુલાનભાઈ

૨૭ „ જુલાભાઈ નારજીજી

૮. વલસાડ તાલુકો :—

૨૮ „ ગોવનભાઈ ભાણુભાઈ

૨૯ „ દયાજીજી રણછોડજી

૩૦ „ હીમતભાઈ આપતાભાઈ

૩૧ „ દોનતગાંધી નીલાભાઈ

૩૨ „ રામાભાઈ પેમાભાઈ

૯. પારડી તાલુકો :—

૩૩ „ ફરીદભાઈ જુલાભાઈ

૩૪ „ નારજીજી ઝાલાભાઈ

૩૫ „ રમકા મેરખાન

૩૬ „ હીરાચંદ્ર રાધેચંદ્ર

૩૭ „ નારજીજી વસનજી ખડુભાઈ

૩૮ „ આગાભાઈ મેનીમ

સુરલીમ બેઠક :—

૩૯ „ અવમદ દાનજી પટેલ

૪૦ „ દસન અમમાન દાજી

નોંધ—કેપરતા કુલ ૪૦ સભ્યોમાં, ૩૭ સભ્યો મહાનિતાપદના, ૧ સભ્ય સ્વતંત્ર પદ અને બે મુસ્લીમ સભ્યો મુસ્લીમ લીગ પદના છે

વગર મોતે મરણ

ખરીદીના જગ્યાના અરજદારની અવગત છે જિલ્લાની એક વજુનરનો નાયક જમદાર શહેર જતો હતો. યોરે દૂર રસાગા એ જ મહામારીના દૂત મળ્યો. નાયકે પૂછ્યું ' કેમ ગયા, અત્યારે કઈ બાજુ રોગદૂત-શહેરમાં પાચ દગ્ગરને મારે અધરમા લેવાના છે, એટલે તે કામે જાઉ છું આ વાત થયા પછી બેઠક છૂટી પડ્યા સત્તેજ એવો કે, જુનરનો નાયકને રોગદૂત ફરી પાચ નાયક—કેમ કેમ પરવારો ?

રોગદૂત—હા, હવે પાછો જાઉ છું

નાયક—પણ સામજી કે, શહેરમાં તો પાચ નહીં, પણ પચાસ દગ્ગર મળ્યાં, તેમ છ

કહેતો હતો કે, પાચ દગ્ગરને મારવા છે

રોગદૂત—હા, અને મેં તે એક વત્તો એકો નથી માર્યો વધારા ને માર્યો તે તો મારીના મપના માર્યા મરી ગયા, તેમાં મારો શો વાક ?

મરણ કરતા મરણનો ભય વધારે કાતો હોય છે

(સિદ્ધાંત અને સાહિત્ય)

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

વર્ષ ૨

જુલાઈ ૧૯૪૧

અંક ૧૨

ભારતના જવાંમંદને

[સાથી]

કેમ તમે છાત્રો આવે, હો જવાંમંદ ભારતના ?
કહેની, જવાંમંદ ભારતના !

સો સો દુકાન પછી રહ્યા આ લેની પાટી પળા !
બાળા ! પેદાડ પડે આફતના !

પગ ધમકા અંધાર-ખંદે ને કડે રાખ ને રેવી,
એની, કડે રાખ ને રેવી;

ફાટી આંખે જોઈ રહો ગું આ ગુજ ટક ફાંટી !
બાળા ! શું તું જોય મરેથી ?

કોટા દિવસ-અચા કે ફૂલ્યા, કોટા અંધની રાતો;
પૂડે કોટા આવી રાતો;

પણ આ ધરણી પરભી ન કોને કમને નવાં પ્રભાતો !
બાળા ! ભાર્યાની આ રાતો ?

કુંવરું કરવાં માથ વડે ને માથ વધે હીજીપતની,
અફરિશ માથ વધે હીજીપતની;

પોંચાણીનાં ચીર છૂટે ત્યાં આ રી રહે અમલની ?
બાળા ! રાખો પત બારતની !

વામ્પી કપડા તે તા વીરને ? વીરના કપડા રણમાં !
સાચા વીરના કપડા રણમાં !

ચોર મંદ હો તો કાંઈને જુએ સમરાંગણમાં !
બાળા ! શું અપરો બીજાનુંમાં ?

દિંમલ, દુલ્હા, સંયમ, નિયમ; એજ વીરની જ્યોતિ;
કમકે એજ વીરની જ્યોતિ;

આશ રહે ન રહે પણ વીર ને આખ ખતાવે, રાવી;
બાળા ! લાખ મુક્તિ શે મોલી !

નિર્ધાર એમજ વહેલી માલે, દારે છતને ઠાવે;
રિધ વિધ દાર છત ને ઠાવે;

અદેવું ને વીર રહેવું, એ છે કેવું પ્રીત પ્રમદે !
બાળા ! વીરજ ધર્મ ખંતવે !

કેમ જોઈ રહેવું રાવે, હો જવાંમંદ ભારતના ?
કહેની, જવાંમંદ ભારતના !

રિશ્તિશ્રદાક પછી, ન ધસતો ! વીર અદલ હો સત્તા
બાળા ! પ્રભુ રસક તુલ પતના

શ્રી. અરેશ્વર અમરેશ્વર

અનુક્રમ

વિષય		પૃષ્ઠ
૧ ખેડૂત દેશુનરેના રૂબી સદતમે લખી નોંધ	.....	૩૫૫
૨ આદર્શ પંચાયત	શ્રી. દુર્લભજી દેસાઈ	૩૭૫
૩ ઘાતરડી	પ્ર.	૩૭૭
૪ વિદ્યય	પ્ર.	૪
૫ સૌદનીતા	શ્રી. જ્યોત્સ્ના શુક્લ	૩૭૮
૬ જિન્દગી સ્ક્રીમોડેની કાર્યવાહી	...	૩૭૯
૭ જિન્દગી જોડપમોડેની કાર્યવાહી	.....	૩૮૩

આ હ કો ને

જેમના લવાજમના પૈસા ગાદી હોય તેમને તે તાદીદે મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

તંત્રી મંડળ

શ્રી. દુર્લભજી પરાનજી દેસાઈ
 શ્રી. કન્યાજી વિકુલભાઈ મહેતા
 શ્રી. જ્યોત્સ્ના જ્ઞેન શુક્લ
 શ્રી. મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
 શ્રી. લલુભાઈ હરિભાઈ પટેલ

• વ્યવસ્થાપક •

શ્રી ઘડોરભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ
 ચિફ્ ઓફિસર
 સરત જિન્દગી લે. બોર્ડ

• સુદક્ષ •

કાલિદાસ કૃપાસંકર શેલત,
 'પ્રતાપ' પ્રી. પ્રેમ
 કમ્પીટ, સરત

આ માસિક દર મહિનાની ૧૫ થી તારીખે પ્રગટ થાય છે.
 વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[સાસિક]

વર્ષ ૨]

જુલાઈ ૧૯૪૨

[અંક ૧૨

ખેડૂત દેણદારોને રૂણ રાહત આપવા માટેના

સત ૧૯૩૯ના સુધારાના એક્ટને લગતી નોંધ

આ પગલાનો હેતુ ખરેખરા ખેડૂતોનાં એકંદર દેવાં ઓછાં કરવાનો છે, જેથી કરીને તેઓ લીધેલાં નાણાં ચોખ્ખા રીતે પાછાં આપી શકે. આ આખી ચોખ્ખાનો સાર એ છે કે વિશેષ રીતે રેલ્વેની “દેવોલી” તોડખોડ કરવા માટેની બેઠાં” નામક દેવાં ફરજિયાત કમી કરવાં અને ત્યારપછી તોડખોડ કરેલી રકમ બરી રાકે તેવા હકતાથી પાછી આપવાની ગોઠવણ કરવી. માત્ર ખરેખરા ખેડૂતોનાં જેઓ ફરવેલી ચમતો પ્રમાણે વર્તે તેઓ આ એક્ટના લાભો મેળવવાને હકદાર થશે.

આ એક્ટ લાગુ કરવામાં આવે તે પહેલાં ખેડૂત દેણદારો તેમજ તેમનાં દેણદારો, જે દેવાં સાથે તેઓ સંબંધ ધરાવતા હોય તે દેવાંની પનાવટ કરવા માટે દેવાંની તોડખોડ કરવા માટેની બેઠાં ખસે કુલી રીતે જનું, અને દેણદારની નાણાં આપવાની ચકિત પ્રમાણે આવાં દેવાં કમી કરીને તેની બાબતમાં સુધારો આવ્યા પછી કેવી રીતે દેવાંની તોડખોડ કરવામાં આવશે, તેની રીત સંપૂર્ણ પણે નક્કી હોવા જોઈએ. સરકાર દુકં સમયમાં એકે પત્રિકા કાઢવા માગે છે અને તેમાં આ સવાલો પુરેપુરા જણવામાં આવશે. તે દરમિયાન દિસાજ તપાસવા બાબત, દેવાં કમી કરવા બાબત અને લીધેલાં નાણાં પાછાં આપવાની ચકિત તકી કરવા બાબત જે રીતે કામ કરવામાં આવશે તે રીત નીચે તારાનિક લખાવા આપી સમજાવવામાં આવી છે.

પક્ષકારોએ પાછલી લેવડદેવડ રકમ કરવાનું અને કમુલાત કરવાનું નક્કી કર્યું હતું, તે પછી દેણદાર અને લેણદાર વચ્ચેના દિસાજ લેવડદેવડ રકમ ત્યારથી તપાસવામાં આવશે. વળી જે પ્રસંગે દેણદાર-પેતાની જિલ્લાત લેણદારને ચીરોમાં આપી હોય અને બ્યાન પેટે મીલકતનું ઉત્પન્ન લેવાદેવાનું કમુલ કર્યું હોય, તે પ્રસંગે બેઠાં લેવડદેવડ તાજ કરશે અને આ એક્ટમાં લખેલા પ્રમાણે દિસાજ તપાસશે.

દિસાજ તપાસવાના સામાન્ય નિયમો હેઠળ નજીવામાં આવ્યા છે:—

(અ) મુદ્દલ અને બ્યાનનો જુદો જુદો દિસાજ તપાસવામાં આવશે.

(બ) દેણદારને અથવા તેના તરફથી બીજા કોઈ રાખસને જે નાણાં ખરેખર મળ્યાં હોય તે નાણાં અથવા લેણદારે તેને વેચેલા માલની કિંમત મુદ્દલ ખાતે લેવાવામાં આવશે.

(ક) લેવડદેવડના કોઈ પણ તબક્કે જે એકાદું ઘણું વ્યાજ મુદ્દલમાં ફેરવી નાંખ્યું હોય તે વ્યાજ મુદ્દલ ખાતે લેવાયેલામાં આવશે નહિ.

(ગ) સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ પહેલાં કરેલી લેવડદેવડના સંબંધમાં મુદ્દલ અને વ્યાજનો દિસાજ તપાસતી વખતે ૧૨ ટકાના દરે અથવા કમ્પુઝ રાખવામાં આવ્યો હોય તે દરે, એ બેમાંથી જે દર ઓછો હોય તે દરે વ્યાજ ગણવામાં આવશે; ત્યાર પછી મુદ્દલ અને વ્યાજમાં ૪૦ ટકાનો ઘટાડો કરવામાં આવશે. સન ૧૯૩૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ પછી પણ સન ૧૯૩૦ના ડિસેમ્બર મહિનાની ૩૧મી તારીખ પહેલાં લેવડદેવડ કરે થઈ હોય તો ૧૨ ટકાના દરે અથવા કમ્પુઝત કરવામાં આવ્યો હોય તે દરે, એ બેમાંથી જે દર ઓછો હોય તે દરે, સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધી દિસાજ કરવામાં આવશે અને મુદ્દલ અને વ્યાજ બંનેમાં ૩૦ ટકાનો ઘટાડો કરવામાં આવશે. આવી રીતે ઘટાડેલી રકમ સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે મુદ્દલ અને વ્યાજના સંબંધમાં લેણી થાય છે એમ મનાવવું તે પછી અરજી કર્યાની તારીખ સુધી મુદ્દલ અને વ્યાજના જુદા જુદા દિસાજો તપાસવામાં આવશે અને દર વર્ષે દર સેક્ટે ૯ ટકાના દરે અથવા કમ્પુઝ રાખવામાં આવ્યો હોય તે દરે, એ બેમાંથી જે દર ઓછો હોય તે દરે વ્યાજ લેવામાં આવશે.

(ઘ) સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ, પછી શરૂ થતી લેવડદેવડ માટે ખીજા કિસ્સાઓમાં કરવામાં આવે છે તે પ્રમાણે દિસાજ તપાસવામાં આવશે, પણ ૯ ટકાના દરે અથવા કમ્પુઝ રાખવામાં આવ્યો હોય તે દરે, એ બેમાંથી જે દર ઓછો હોય તે દરે વ્યાજ ગણવામાં આવશે.

(ક) દિસાજ તપાસતી વખતે સાત વ્યાજ પ્રમાણે ગણવું જોઈએ.

(ગ) દિસાજ તપાસવા પછી જે એમ માન્ય પડે કે વ્યાજ પેટે લેણી થતી રકમ મુદ્દલ પેટે લેણી થતી રકમ કરતા વધારે છે, તો વ્યાજની રકમ ઘટાડીને લેણી થતી મુદ્દલની રકમ જેટલી કરવામાં આવશે.

કરવી. તારણવાળાં દેવાંની જવાબદારીને પાત્ર હોય તેવી સ્થાવર મિલકતની કિંમત નક્કી કરતી વખતે, સરકારના અથવા સ્થાનિક અધિકારીમંડળનાં લેણાં નીકળતાં દેવાં, જે એવી મિલકત પર એક બોજો હોય અથવા જે આતુ વર્ષની જમીનમહેસુલની લેણી રકમ તરીકે વસુલ કરી શકાય તેમ હોય, તે આવી કિંમતમાંથી બાદ કરવામાં આવશે. બીજી સ્થાવર મિલકતની ખામતમાં (અત્યાર અગાઉ ખાદ કરવામાં આવ્યાં હોય તે દેવાં સિવાય) કલમ ૩ અન્વયે જણાવેલાં દેવાંની રકમ બાદ કરવામાં આવશે.

જ્યારે દેણદારની મિલકતની કિંમત નક્કી કરવામાં આવે, ત્યારે દેણદારની દેવું આપવાની શક્તિ નક્કી કરવામાં આવશે. તે હેતુની જાણતોની બનેલી કુલ રકમ હોતી જોખમે:-

(અ) હિસાબ લીધા પછી તારણવાળાં દેવાંની રકમ સ્થાવર મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકાથી ઓછી હોય, તો આવાં દેવાંની રકમ અને આવી મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકા વચ્ચેનો તફાવત.

(બ) જે સ્થાવર મિલકત તારણવાળાં દેવાંની જવાબદારીને પાત્ર ન હોય, તે સ્થાવર મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકા.

(ક) બીજી ધરકામતની કિંમતના ૮૦ ટકા,

દેવું આપવાની શક્તિ નક્કી કરવામાં આવે ત્યારપછી દેણદારનાં દેવાં ફરજિયાત કમી કરવાં. દેવાં કેવા પ્રકારનાં છે તે જોઈને જે કાનુનોને અનુસરીને દેવાં કમી કરવાનાં છે, તે કાનુનો તથા ગુદા ગુદા છે:-

(અ) દેણદારનાં સધળાં દેવાં તારણ વિનાનાં હોય તો આવાં દેવાંની રકમ દેણદારની દેવું આપવાની શક્તિની કિંમતના પ્રમાણમાં કમી કરવી.

(બ) જે દેણદારનાં સધળાં દેવાં તારણવાળાં હોય અને આવાં દેવાંની કુલ રકમ દેણદારની મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકા કરતાં વધારે હોય, તો તેવાં દેવાં તેવી મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકાના પ્રમાણમાં કમી કરવાં.

(ક) જે દેણદારનાં દેવાં તારણવાળાં અને તારણ વિનાનાં એમ બંને પ્રકારનાં હોય અને તારણવાળાં દેવાંની કુલ રકમ જે મિલકતનું તારણ આપીને એવું દેવું કરવામાં આવ્યું હોય તે મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકા કરતાં વધારે હોય, તો તારણવાળું દેવું જે મિલકતનું તારણ આપીને તે દેવું કરવામાં આવ્યું હોય તે મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકાના પ્રમાણમાં કમી કરવું, અને તારણ વિનાનું દેવું બાકીની મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકાના પ્રમાણમાં કમી કરવું.

એવી રીતે કમી કરેલાં દેવાંની રકમ આ એકઠા અન્વયે અથવા માગણના સંજોગમાં બીજા કોઈ કામકાજમાં દેણદાર પાસેથી વસુલ કરી શકાય તે રકમ છે એમ સમજવું.

કેસ નંબર ૧.

(અ) દેણદારનું નામ—મિ. રમચંદ્ર ગોવિંદ સોનાર.

(બ) તેની મિલકત સંજોગી માલિકી (જુઓ જોડેલું પત્રક—પાનું ૪.

(ક) તેની આવક અને ખર્ચ સંજોગી માલિકી:—

(૧) આવક:—

(૧) ખેતીવાડીમાંથી આવક ... ..

(૨) બીજી આવક ... ..

કુલ ... ૧,૨૦૦ ૦ ૦

(૨) ખર્ચ:—

(૧) મહેસુલની આકારણી ... ..

(૨) ખેતીવાડીના કામ માટે ખર્ચ ... ..

(૩) કુટુંબના મરણપોષણનો ખર્ચ ... ..

કુલ ... ૧,૦૦૦ ૦ ૦

ચોખ્ખી વાર્ષિક આવક ... રૂ. ૧,૨૦૦

- રૂ. ૧,૦૦૦ ... ૨૦૦ ૦ ૦

કુલ ... ૧,૨૦૦ ૦ ૦

(૬) તેના દેવાં સખાંથી માલિતી (બુઝો બોરેલું પત્રક—પાનું ૫).

તેની મિલકત સખાંથી માલિતી.

(અ) સ્થાવર મિલકત:—

અનુક્રમ નંબર.	સરવે નંબર.	—	—	આંક
		એ. મં.	રૂ. આ. પા.	રૂ.
૧	૧૧૫	૫ ૨૫	૯ ૧૧ ૦	૧,૮૦૦
૨	૧૨૨/૨	૪ ૬	૮ ૦ ૦	૯૪૦
૩	૧૧૦/૩	૦ ૧૧	૦ ૯ ૦	૫૦૦
૪	૧૧૦/૬	૦ ૨૩	૧ ૫ ૦	
૫	૧૧૦/૧૯	૦ ૧૬	૦ ૧૪ ૦	
૬	૧૧૦/૨૮	૦ ૬	૦ ૫ ૬	
૭	૧૧૦/૧૪	૦ ૧૭	૦ ૧૩ ૬	૬૦
૮	૧૦૮/૧	૧ ૨૩	૧ ૦ ૦	
૯	૨૧૫/૭	૦ ૯	૦ ૪ ૬	
૧૦	૨૧૮/૧,૨	૦ ૧૧	૦ ૨ ૦	
કુલ ...	...	૧૩ ૨૭	૨૩ ૦ ૬	૩,૩૦૦

(બ) જમમ મિલકત:—

(૧) ઢોર ... ..

(૨) બળદ ગાય ... ..

રૂ. આ. પા.
 ૧૫૦ ૦ ૦
 ૫૦ ૦ ૦
 કુલ ... ૨૦૦ ૦ ૦

મિ. રામચંદ્ર ગોવિંદ સોનારનાં દેવાને લાગતી ગણતરી.

અવકેશ નંબર.	લેણદારનું નામ	કરજે લીધેલાં નાણાં બરપાઈ કર્યાંની તારીખ.	રકમ.	વ્યાજનો દર.	તારણનો પ્રકાર.	ગીરા મુકેલી મિલકતની કિંમત.	દેવા પાછાં બરપાઈ કરવા વ્યાજત.		
							તારીખ.	મુદત.	વ્યાજ.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧	મિ. હનુમાણ બલરામ ભારવાડી.	૩૧મી માર્ચ ૧૯૨૯	૨. ૫૦૦	૧૨ ટકા.	સાદું ગીરા.	૨. ૧,૫૨૫	૩૧મી માર્ચ ૧૯૨૯	૨૦	૨. ૧૨૦
૨	મિ. શંકર કેશવ ...	૧લી જુલાઈ ૧૯૩૫	૧૪૫	૧૨ ટકા.	ખાતું.	...	૧૦મી ઓગસ્ટ ૧૯૩૧	૫૦	...
૩	આત્મારામ હરિ...	૧લી જુલાઈ ૧૯૩૭	૨૫૦	૧૨ ટકા	"	...	૨૯મી ઓગસ્ટ ૧૯૩૧	૫૦	...
૪	નિવૃત્તિ કેશવ ...	૮મી નવેમ્બર ૧૯૩૮	૫૩૫	૧૮ ટકા.	ગ્રા. નોટ.	...	...	...	...

કેસ નંબર ૧—ગિ. રામચંદ્ર ગોવિંદ સોનાર.

આ એકઠની કલમ ૪૨ અન્વયે દિસામ તપાસવાની રીત.

દેવું નંબર ૧—

હકીકત—સન ૧૯૨૯ના માર્ચ મહિનાની ૩૧મી તારીખે તેણે રૂ. ૫૦૦ સાદાં ગીરોથી ૧૨ ટકાના દરે કરજો લીધા હતા. પરંતુ પહેલાં હકીકતના રૂ. ૧૨૦ ગાદ કરીને તેને ખરેખર રીતે રૂ. ૩૮૦ આપવામાં આવ્યા હતા. તેણે સન ૧૯૩૧ ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૧૦ મી તારીખે રૂ. ૫૦ અને સન ૧૯૩૧ ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૨૯ મી તારીખે પાછા રૂ. ૫૦ ભર્યાં. આ તારીખ પછી, કંઈપણ નાણાં પાછાં બરપાઈ કરવામાં આવ્યાં નથી.

આ લેવડદેવડ સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ પહેલાં થઈ છે તેથી અને આ મુદત દરમિયાન કંઈપણ નાણાં પાછાં બરપાઈ કરવામાં આવ્યાં નથી તેથી આપણે સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધીના દિસામ તપાસવો જોઈએ. દિસામ તપાસવાના કારણ સારું, સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધી વ્યાજ ૧૨ ટકાના દરે લેવું જોઈએ. આ દરે વ્યાજની રકમ રૂ. ૮૩ થશે. મુદત અને વ્યાજના દિસામો જુદા જુદા બતાવવાના છે અને એ બંને દિસામોમાં ૪૦ ટકા ધરાડો કરવાનો છે:—

	મુદત.			વ્યાજ.		
	રૂ.	આ.	પા.	રૂ.	આ.	પા.
સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે	૩૮૦	૦	૦	૮૩	૦	૦
પાછી રકમ						
૪૦ ટકા લેખે મુદત અને વ્યાજમાં ધરાડો ...	૧૫૨	૦	૦	૩૩	૦	૦
સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે	૨૮૮	૦	૦	૫૦	૦	૦
પાછી રકમ						

ગરજ કરનારે સન ૧૯૩૧ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૧૦મી તારીખે રૂ. ૫૦ ભર્યાં છે. તેથી આપણે તે તારીખ સુધીના દિસામ તપાસવા જોઈએ. સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ પછી વ્યાજ ૯ ટકા લેખે લેવાનું છે. આ દરે, સન ૧૯૩૧ ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૧૦ મી તારીખે લેણી નીકળતી રકમ હેઠળ મુજબ થશે:—

	મુદત.			વ્યાજ.		
	રૂ.	આ.	પા.	રૂ.	આ.	પા.
સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે	૨૨૮	૦	૦	૫૦	૦	૦
પાછી રકમ						
૯ ટકા લેખે સન ૧૯૩૧ ના ઓગસ્ટ મહિનાની	.....			૧૪	૦	૦
૧૦ મી તારીખ સુધીનું વ્યાજ ઉમેરો						
લેણી નીકળતી રકમ ...	૨૨૮	૦	૦	૬૪	૦	૦

સન ૧૯૩૧ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૧૦મી તારીખે ૫૦ ૦ ૦
ભરપાઈ કરેલાં નાણાં બાદ કરો

સન ૧૯૩૧ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૧૦મી તારીખે ૨૨૮ ૦ ૦ ૧૪ ૦ ૦
બાકી રકમ

સન ૧૯૩૧ ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૨૯મી તારીખે તેણે બીજી વખત રૂ. ૫૦ ભર્યા હતા. આપણે આજ રીતે અનુસરવાની છે અને સન ૧૯૩૧ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૨૯મી તારીખ સુધીના હિસાબો તપાસવાના છે.

	મુદલ.	વ્યાજ.
	રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.
સન ૧૯૩૧ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૧૦મી તારીખે	૨૨૮ ૦ ૦	૧૪ ૦ ૦
બાકી રકમ		

૯ ટકાના દરે એક મહિનાનું વ્યાજ ઉમેરો ૧ ૦ ૦

સન ૧૯૩૧ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૨૯મી તારીખે ૨૨૮ ૦ ૦ ૧૫ ૦ ૦
સેણી નીકળતી રકમ

સન ૧૯૩૧ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૨૯મી તારીખે ૩૫ ૦ ૦ ૧૫ ૦ ૦
પાછાં ભરપાઈ કરેલાં નાણાં બાદ કરો

સન ૧૯૩૧ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૨૯મી તારીખે ૧૯૩ ૦ ૦ .....
બાકી રકમ

સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધી કંઈપણ વધુ નાણાં પાછાં ભરપાઈ થયાં નથી તેથી આપણે ૯ ટકા સેણે સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધીનાં હિસાબો તપાસવાના છે:—

	મુદલ.	વ્યાજ.
	રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.
સન ૧૯૩૧ના ઓગસ્ટ મહિનાની ૨૯મી તારીખે	૧૯૩ ૦ ૦	.....
બાકી રકમ		

૯ ટકાના દરે સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધીનું વ્યાજ ઉમેરો ૧૪૪ ૦ ૦

સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે ૧૯૩ ૦ ૦ ૧૪૪ ૦ ૦
સેણી નીકળતી રકમ

સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે વ્યાજની સેણી નીકળતી રકમ મુદલની રકમ કરતાં ઓછી હોવાથી, ઘમંડપટ્ટનો સિદ્ધાંત લાગુ પાડવાનો નથી.

તેથી આ કેસ (લેનડેવઝ)માં, તેણે રૂ. ૧૯૩ મુદતના અને રૂ. ૧૪૪ વ્યાજના એ બન્ને મળીને રૂ. ૩૩૭ બરવા પડશે.

દેવું નં. ૨, ૩, અને ૪.

હકીકત—આ સાથે જોડેલું પત્રક જુઓ. આ સમયનાં દેવાં સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ પછી કરવામાં આવ્યાં છે. તેથી આ એક્ટની કલમ ૪૨ અન્વયે હરાવ્યા મુજબ મુદત તથા વ્યાજ એ બન્નેમાં ૪૦ ટકાનો ઘટાડો કરવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી. તેથી તેને વધુમાં વધુ લાભ રૂકત વ્યાજમાંજ મળવાનો હક છે, એટલે કે વ્યાજ ૯ ટકાના દરે લેવું.

કરાની તારીખથી સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધીમાં કોઈપણ દેવાં પેટે કઈપણ નાણાં પાછાં બરપાઈ થયાં ન હોવાને લઈને, આપણે સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધીના દિસાઓ તપાસ્યાના છે.

હોળના કોષ્ટકના ૩૪માં આપેલા નમુનામાં દિસાઓ કરવામાં આવ્યા છે. આ એક્ટ અન્વયે દિસાઓ તપાસ્યા બાદ દરેક દેવાં સખામાં દેખાદારે કેટલી રકમ બરવી જોઈએ તે પણ આ કોષ્ટક ઉપરથી માણ મળશે:—

દેવાંનું નંબર	કરાની તારીખ	મુદત	૯ ટકાના દરે સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધીની મજબૂતરી		સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે લેણી થતી માફી રકમ.		કુલ
			મુદત	રકમ	મુદત	વ્યાજ	
૨	૧લી જુલાઈ ૧૯૩૬	૧૪૫	૩	૬	૪૫	૧૪૫	૧૯૦
૩	૧લી જુલાઈ ૧૯૩૭	૨૫૦	૨	૬	૫૬	૨૫૦	૩૦૬
૪	૮મી નવેમ્બર ૧૯૩૮	૫૩૫	૧	૨	૫૬	૫૩૫	૫૯૧
			કુલ...		૯૩૦	૧૫૭	૧,૦૮૭

હવે દેશુદારે કરાર મુજબના વ્યાજના દરે અને આ એક્ટ અન્વયે છુટનો લાભ મેળવ્યા સિવાય કેટલી રકમ ભરવી પડશે તેના આપણે વિચાર કરીએ :—

દેવાનો નંબર	કરારની તારીખ	મુદત	વ્યાજનો દર	ગણતરી		સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે લેણી થતી રકમ		કુલ.
				મુદત	રકમ	મુદત	વ્યાજ	
૨	૧લી જુલાઈ ૧૯૩૬	૨૫	૧૨	૫ મ.	૨૦	૨૫	૬૦	૨૦૫
૩	૧લી જુલાઈ ૧૯૩૭	૨૫૦	૧૨	૨ ૬	૭૫	૨૫૦	૭૫	૩૨૫
૪	૮મી નવેમ્બર ૧૯૩૮	૫૩૫	૧૮	૧ ૨	૧૧૨	૫૩૫	૧૧૨	૬૪૭
				કુલ...		૮૩૦	૨૪૭	૧,૦૭૭

આમ તેને દરેક લેવડદેવડના સંબંધમાં દેણ જણાવ્યા મુજબ લાભ મળવાનો દક્ષ રહેશે :—

દેવાનો નંબર	સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે લેણી થતી રકમ		એક્ટ અન્વયે થતાં લાભની રાશી
	કરાર અનુસારની	કરાર અનુસારની અનુસારની	
૧	...	૩૦૫	૩૬૮
૨	...	૨૦૫	૧૫
૩	...	૩૨૫	૧૯
૪	...	૬૪૭	૫૬
કુલ	...	૧,૮૮૨	૪૫૮

આમ તેને રૂ. ૧,૮૮૨ ભરવા પડશે, બ્યારે આ એક્ટ અન્વયે તેને રૂ. ૧,૪૨૪ ભરવા પડશે. તેથી તેને એકંદરે રૂ. ૪૫૮નો લાભ થશે.

મિલકતની કિંમત, દેવું આપવાની શક્તિ અને દેવાં કમી કરવા યાગ્ય.

દેખાડારની દેવું આપવાની શક્તિ નક્કી કરવા માટે તેની મિલકતની કિંમતની કિંમતો અંદાજ કાઢવાની જરૂર છે. મિલકતની તથા બીજી ઇસ્કામતની મુળ કિંમત આ એક્ટ અન્વયે જે કાનુનો ધરાવતા છે તેના કાગેજો અનુસાર નક્કી કરવાની છે. વિદ્યમાન કેસમાં લેન્ડ વેલ્યુએશન ઓફિસરે દેખાડારની જમીનો અને બીજી ઇસ્કામતોની દેખ પ્રમાણે કિંમત આંકી છે :—

				રૂપિયા
(અ) સ્થાવર મિલકત	...	...	...	૩,૩૦૦
(બ) જંગમ મિલકતની કિંમત	...	...	...	૨૦૦

કુલ ... ૩,૫૦૦

[ટીપ.—સન ૧૯૦૮ના દિવાની કામ ચલાવવાની રીત બાબતના કાયદા અન્વયે દિવાની કોર્ટના હુકમનામાની બાબતણીમાં જરૂર થવામાંથી મુક્ત હોય તેવી મિલકત અને ઇસ્કામતની કિંમત દિસાખમાં લેવી નહિ]

વિદ્યમાન કેસમાં, આ એક્ટની કલમ ૩માં જણાવ્યા પ્રમાણેના સરકારી લેણાં અથવા પ્રથમ પસંદગીના દેવાં કંઈ પણ નથી.

દેવાંના જે વિભાગ પાડી નાખવામાં આયા છે, એટલે કે :—તારબુવાળાં અને તારબુ વિનાનાં. આ એક્ટ અન્વયે દિમાખ લેતાં તારબુવાળાં દેવાંની રકમ રૂ. ૩૩૭ અને તારબુ વિનાનાં દેવાની રકમ રૂ. ૧,૦૮૭ થાય છે

આ એક્ટ અન્વયે કિંમત નક્કી કરવા માટે, મિલકતના, તારબુવાળાં મિલકત અને તારબુવિનાની મિલકત એમ બે વિભાગ પડ્યા પડશે.

વિદ્યમાન કેસમાં, લેન્ડ વેલ્યુએશન ઓફિસરે, નક્કી કર્યાં પ્રમાણેની તારબુવાળાં અને તારબુવિનાની મિલકતની કિંમત દેખ પ્રમાણે છે :—

(૧) તારબુવાળાં સ્થાવર મિલકતની કિંમત	...	...૧,૫૨૫
(૨) તારબુવિનાની સ્થાવર મિલકતની કિંમત	...	...૧,૭૭૫
(૩) તારબુવિનાની જંગમ મિલકતની કિંમત	...	... ૨૦૦
(૪) તારબુવાળાં જંગમ મિલકતની કિંમત	...	... ..

કુલ... ૩,૫૦૦

ઉપરના મુદ્દા પરથી આપણે દેખાડારની દેવું આપવાની શક્તિ તેમજ તેનાં કંઈપણ દેવાં હોય તો તે કેટલા કમી કરવાં તે નક્કી કરવાનું છે.

આ આક્ટની કલમ ૫૦માં જણાવ્યાં પ્રમાણેના પ્રથમ પસંદગીના કંઈપણ દેવાં ન હોવાથી કંઈપણ રકમ કપાત કરવામાં આવશે નહિ. તેથી મિલકતની કિંમત ઉપર જણાવ્યા જેટલી જ છે એટલે કે તે રૂ. ૩,૫૦૦ છે.

તેની મિલકતની આ કિંમત વિષે વિચાર ચલાવ્યા પછી આ એક્ટની કલમ ૫૧ અનુસાર તેનું દેવું પાછું આપવાની શક્તિ નહીં કરવામાં આવશે. નીચેના કોષ્ટક પરથી દેણદારની દેવું આપવાની શક્તિ જાણવા માટે કામ કરવાની રીત જણાઈ આવશે.

મિલકતના પ્રકાર.	મુળ કિંમત.	કલમ ૫૦ અન્વયે સરકારી લેણાં વગેરે ખાદ કર્યા પછીની કિંમત.	આસન ૩ માંની કિંમતના ૮૦ ટકા.	આસન ૧ માંની મિલકત પેટેના તારણ-વાળા દેવાંની રકમ.	દેવું આપવાની શક્તિ.
૧	૨	૩	૪	૫	૬
(અ) તારણવાળી સ્થાવર મિલકત	૧,૫૨૫	૧,૫૨૫	૧,૨૨૦	૩૩૭	૮૮૩
(બ) તારણ વિનાની સ્થાવર મિલકત	૧,૭૭૫	૧,૭૭૫	૧,૪૨૦	...	૧,૪૨૦
(ક) જંગમ મિલકતો અને ઇસ્કામતો	૨૦૦	૨૦૦	૧૬૦	...	૧૬૦
દેવું આપવાની કુલ શક્તિ ...	...	...	...	૩૩૭	૨,૪૬૩

આ રીતે નહીં કરેલી દેવું આપવાની કુલ શક્તિ રૂ. ૨,૪૬૩ થશે.

હવે આપણે તેનું દેવું કેવી રીતે કરવું તે જોઈશું. તારણવાળા દેવાંની રકમ કરી કરવા માટે એવો કાનૂન છે કે હિસાબ લેતી વખતે લેણું માલમ પડે તેવી દેવાંની રકમ (દેણદારની) તારણવાળી મિલકતના ૮૦ ટકા કરતાં વધારે હોય, તો તે દેવું તેવી કિંમતના પ્રમાણમાં કરી કરવામાં આવશે.

વિદ્યમાન ફેસમાં તારણવાળા દેવાંની રકમ રૂ. ૩૩૭ છે, જ્યારે મિલકતની કિંમતની ૮૦ ટકા જેટલી રકમ રૂ. ૧,૨૨૦ જેટલી થાય છે. માટે રૂ. ૩૩૭ સુધી આ દેવું કરી કરવાને પાત્ર થતું નથી.

તારણ વિનાના દેવાંની કુલ રકમ રૂ. ૧,૦૮૭ થાય છે અને દેવું આપવાની કુલ શક્તિ રૂ. ૨,૪૬૩ થાય છે. માટે તેના તારણ વિનાનાં દેવાં કરી કરવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી કારણ કે દેવાંની રકમ તેની દેવું આપવાની શક્તિ કરતાં વધુ થતી નથી.

ચોખ્ખી વાર્ષિક આવક રૂ. ૨૦૦ છે (અને) મુંગમના ખેડૂત દેણદારોને સહત આપવા બાબતના એક્ટ અન્વયે હિસાબ લીધા પછી નહીં કરેલી કુલ દેવાંની રૂ. ૧,૪૨૪ની રકમ ૨૫ થી વધુ ન હોય તેટલા વાર્ષિક, હસ્તાઓથી ચૂકવી શકાશે.

કેસ નંબર ૨—મિ. સોમી રાવજી પાટિલ.

(અ) તેની ઇસ્કામત સબધી માહિતી.

(૧) જંગમ મિલકત—

	રૂ. આ. પા
૧ ગાય ...	૨૫ ૦ ૦
૨ વાછરડા ...	૨૫ ૦ ૦
૧ વાછરડી ...	૪ ૦ ૦
યાવજી ...	૮૮ ૮ ૦
અનામત યાવજી ...	૦ ૮ ૦

કુલ ... ૧૫૦ ૦ ૦

(૨) રયાવર મિલકત : સરવે નંબર ૩૦૫/૧. અ. એકરો : ૩૫ એકર,
૩૮ ગુા. આકાર રૂ. ૫૦-૬-૦ કિમત રૂ. ૨,૫૦૦,

(બ) આવક અને ખર્ચ સબધી માહિતી—

	રૂ.
(૧) ખેતીવાડીની આવક ...	૩૦૦
(૨) ખીત સાધનોભર્યા આવક ...	૧૫૦

કુલ ... ૪૫૦

(૩) ખર્ચ—

	રૂ.
(અ) આકાર ...	૫૪
(બ) ખેતીવાડીના કામ માટેનો ખર્ચ ...	૫૦
(ક) કુટુંબનું ભરજીયાવજી ...	૨૦૦
(૩) ખીતો ખર્ચ ...	૪૬

કુલ ... ૩૫૦

ચોખ્ખી વાર્ષિક આવક રૂ. ૪૫૦ - રૂ. ૩૫૦ = રૂ. ૧૦૦

(૪) તેનાં દેવાં સબધી માહિતી (જુઓ ૧૩ મા પાના પર જોડેલું પત્રક)

(૧) તારણવાળું : મકનપુર કો-ઓપરેટિવ સોસાયટી ...	૨૧૫
(૨) તારણવાળું : મિ. ગેનુ શુભાન ...	૩૦૦
(૩) તારણવાળું : મિ. સખારામ કોળી...	૨૫૦

કુલ ... ૭૬૫

તાવજી વિનાનું—

(૧) મિ. રામા દરી તેલી ...	૨૦૦
---------------------------	-----

કુલ ... ૯૬૫

મિ. સોમા રાવજી પાટીલના દેવા સંબંધી માહિતી:—

અવકાશ નંબર.	નામ	નાણાં કરજો લીધાની તારીખ.	રકમ	બ્યાગનો દર.	ગતીનગીરીનો પ્રકાર.	આંકણી.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	મકનપુર કોલોપરેટિવ સોસાયટી	૧૫મી જુલાઈ સન ૧૯૩૧...	૨૨૫	૭...	સાદુગીરી	૨,૫૦૦
	ઝોરન	૨૭મી સપ્ટેમ્બર સન ૧૯૩૬	૨૫	...	હાંતી	...
૨	મિ. સખારામ કેળ	૧૭મી જુન સન ૧૯૨૪ ...	૩૫૦	*	ફળગળીયા	૧,૨૫૦
૩	“ જોતુ સુમાન	૨૮મી સપ્ટેમ્બર સન ૧૯૩૧.	૩૦૦	†	વેચાણ ખત	૩૦૦
૪	“ રામા દરી તેલી	૧૫મી જુલાઈ સન ૧૯૩૧...	૨૦૦	...	હાથ કરજ	...

* અરજદારે કબજો પોતાની પાસે રાખ્યો છે અને નફા સ્વીકૃતિ રૂ. ૬૩ આપવાનું કલુક્યું છે અને તેને માટે લેણદારની તરફથી કમી આપ્યું છે.

† તેણે કબજો પોતાની પાસે રાખ્યો છે અને દર વર્ષે રૂ. ૨૦ અથવા રૂ. ૨૦ની કિંમતનું ઉત્પન્ન આપે છે.

અનુક્રમ નંબર.	નામ	દેવાં પાછાંભરપાઈ કરવા બાબત.			
		તારીખ.	મુદત.	વ્યાજ.	
૧	ગાંધીપુર કો-ઓપરેટિવ સોસાયટી	...	રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.	
		૨૬મી જુન સન ૧૯૩૪	...	૧૯ ૦ ૦	
		૧મી જુલાઈ સન ૧૯૩૪	...	૧૦ ૪ ૯	
		૧૧મી નવેમ્બર સન ૧૯૩૪	૨૯ ૪ ૯	...	
		૨૯મી જુન સન ૧૯૩૫	...	૧૪ ૦ ૦	
		૨૬મી જુન સન ૧૯૩૫	...	૮ ૬ ૦	
		૫મી માર્ચ સન ૧૯૩૭	૫ ૯ ૬	...	
		૩૦મી જુન સન ૧૯૩૭	૮ ...	૩ ૧૨ ૦	
	કોમન	...	...	...	
૨	શ્રી. સખારામ કોળી	૨૭ ઓક્ટોબર સન ૧૯૩૧	૧૦૦ ૦ ૦	૩૦૩ ૦ ૦	
૩	ગેનુ સુભાન	૬૨ વર્ગે ૩૧. ૨૦ની કિંમતનું ઉત્પન્ન	...	...	છે.
૪	રામો હરી તેન્કી	...	...	...	

કેસ નં. ૨—ગકનપુરના મિ. સોભા રાવજી પાટીલ.

હુસાળ તપાસવાની રીત

હકીકત—આ સાથે જોડેલું પત્રક જુઓ.

દેવું નં. ૧—દેવુદારને મકનપુર કે-ઓપરેટીવ ક્રેડીટ સોસાયટીને રૂ. ૩૪૨ દેવા છે; પણ કલમ ૪૨ તથા ૫૨ તે દેવાને લાગુ પાડવામાં આવી નથી. એ કલમો, આ એકટની કલમ ૩ (૩) અન્વયે ફરિયા પ્રમાણે દેવાં કમી કરવાના હિસાબ તપાસવાને લાગુ પડે છે.

દેવું નં. ૨—તેણે કમળગીરીયા સન ૧૯૨૪ના જુન મહિનાની ૧૭ મી તારીખે રૂ. ૩૫૦ કરજે લીધા. વ્યાજના બદલામાં લેણુદારે તે મિલકતનું ઉત્પન્ન વાપરવાનું છે. દેવુદારે મિલકતનો કમળે રાખ્યો છે અને રૂ. ૬૩ આપવાનું કમ્પ્યુટું છે, અને તે માટે તેણે લેણુદારને રૂ. ૬૩ નો પટો લખી આપ્યો છે. તેણે મુદ્દલ ખાતે રૂ. ૧૦૦ તથા રૂ. ૩૦૩ વ્યાજ સન ૧૯૩૧ના અક્ટોબર મહિનાની ૨૭ તારીખે આપ્યા છે.

આ મુદ્દાઓને આધારે આપણે સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધીના હિસાબ તૈયાર કરવાના છે.

આ લેવડદેવડ સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ પહેલાં ધક દેવાથી હિસાબ તપાસવાના માત્ર સાર વ્યાજ ૧૨ ટકા લેણે લેવું પડશે. મુદ્દલ તથા વ્યાજના હિસાબો જુદા જુદા બતાવવાના છે અને અંગેમાં ૪૦ ટકા ધરાડો કરવાનો છે.

મુદ્દલ.	વ્યાજ.
રૂ.	રૂ.
૩૫૦	.....

૧૨ ટકા લેણે સન ૧૯૨૪ના જુન મહિનાની ૧૭મી તારીખથી સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધીનું વ્યાજ ઉમેરો.

... ૨૭૩

---

૩૫૦ ૨૭૩

મુદ્દલ તથા વ્યાજમાં ૪૦ ટકા લેણે ધરાડો

૧૪૦ ૧૦૯

સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે બાકી

૨૧૦ ૧૬૪

સન ૧૯૩૧ના અક્ટોબર મહિનાની ૨૭ તારીખે તેણે નાણાંની બરપાઈ કરી દેવાથી આપણે તે તારીખ સુધી ૯ ટકા લેણે હિસાબો તપાસવા પડશે—

મુદ્દલ.	વ્યાજ
રૂ.	રૂ.

સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે મિલકત ... ૨૧૦

૧૬૪

* (રૂ. ૨૧૫ મુદ્દલ તથા રૂ. ૧૨૭ સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધી ગણેલું વ્યાજ મળીને.)

સન ૧૯૩૧ના અક્ટોબર મહિનાની ૨૭ તારીખ સુધીના ...	૧૪
૯ મહિનાનું ૯ ટકા લેખે વ્યાજ ઉમેરો	—
સા ૧૯૩૧ના અક્ટોબર મહિનાની ૨૭ તારીખે લેણી ૨૧૦	૧૭૮
મુલ્યેની રકમ.	

સન ૧૯૩૧ના અક્ટોબર મહિનાની ૨૭ તારીખે તેણે રૂ. ૪૦૩ આપ્યા છે, અને તે દર્શાવ્યા પ્રમાણે તપાસ્યા છે, એટલે કે, રૂ. ૨૧૦ વત્તા ૧૭૮ વત્તા ૧૪ (આપેલી વધારે રકમ) = રૂ. ૪૦૩.

આ એક્ટ અનુયે દિસાજ તપાસતાં રૂ. ૩૮૮ દેખા નીકળે છે, તેને બાકસ તેણે રૂ. ૪૦૩ આપ્યા છે. એટલે તેણે આ દેવા પેટ કંઠપણ આપવાનું નથી.

ગીરોખતમાં ઠરાવેલી કરારની ચરતો પ્રમાણે દેખાદારે શું આપવું પડશે તે આપણે જોઈએ :—

	મુદ્દા	ગીરો મુકેલી મિલકતની ઉપજ
	રૂ.	રૂ.
૭ વરસ અને ૩ ફે મહિનાનું, એટલે કે સન ૧૯૨૪ના જુન ૩૫૦	૪૫૯	
મહિનાની તા ૧૭મી તારીખથી સન ૧૯૩૧ના અક્ટોબર		
મહિનાની ૨૭ તારીખ સિધીનું ઉત્પન્ન ઉમેરો.	—	—
	૩૫૦	૪૫૯
દર્શાવ્યા પ્રમાણે ઘરપાઈ કરેલી રકમો બાદ કરો	...	૯૦૩
સન ૧૯૩૧ના અક્ટોબર મહિનાની ૨૭ તારીખે લેણી બાકી	૩૫૦	૫૬
સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધીનું વધુ	...	૫૧૯
ઉત્પન્ન ઉમેરો.	—	—
સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે લેણી કુલ રકમ ૩૫૦		૫૭૫

આ રીતે તેણે મુદ્દા તરીકે રૂ. ૩૫૦ અને વ્યાજ પેટ કંઠપણ ન હતું તે છતાં ઉત્પન્નતા રૂ. ૫૭૫ આપવા પડતે. તેથી આ લેનહદેવડમાં તેને આ આક્ટ અનુયે રૂ. ૯૨૫ નો લાભ મળવાનો હક રહેશે.

દેવું નંબર ૩—તેણે વેચાણખતથી સન ૧૯૩૧ના સપ્ટેમ્બર મહિનાની ૨૮મી તારીખે રૂ. ૩૦૦૦ કરજે લીધા. તેણે મિલકતનો કબજો રાખ્યો છે અને દર વરસે રૂ. ૨૦ નેટલું ઉત્પન્ન આપ્યું છે.

કલમ ૪૫ અનુયે, વેચાણખત છે એમ કહેવાતો આ સોદો ગીરોના પ્રધારનો સોદો એમ જાહેર કરવામાં આવશે અને ગીરોનીદારને ખરેખર મળેલું ઉત્પન્ન તેને મળેલા વ્યાજ તરીકે ગણવામાં આવશે.

સન ૧૯૩૧ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ પછી આ સોદો થયો હોવાથી આ એક્ટની કલમ ૪૨ અન્વયે ઠરાવ્યા પ્રમાણે ૪૦ ટકાના ઘટાડાનો સવાલ ઉભો થતો નથી. આપણે સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખ સુધી ૯ ટકા લેખે દિસાજ કરવાના છે અને તે પ્રમાણે દર વરસે ઉપજાની રકમ નક્કી કરવાની છે, પણ આ કેસમાં રૂ. ૨૦ જેટલી ઉપજાની રકમ બ્યાજની રકમ, જે ૯ ટકા લેખે રૂ. ૨૭ થાય છે, તેના કરતાં ઓછી છે. આ રીતે સન ૧૯૪૦ના જાનેવારી મહિનાની ૧લી તારીખે લેણી થયેલી કુલ બાકી રૂ. ૩૦૦ થાય છે. આ સોદામાં કંઈપણ લાભ મળી શક્યો નહિ.

દેવું નંબર ૪.—સન ૧૯૩૮ના જુલાઈ મહિનાની ૧૫મી તારીખે બ્યાજ વગર લીધેલા રૂ. ૨૦૦નું આ ઉપલક કરજ છે. એટલે દિસાજ તપાસવાની જરૂર નથી. (સધળી લેવડદેવડોમાં) તેને જે કુલ લાભ મળવાનો હક છે તે હેઠળના કોષ્ટકમાં બતાવ્યો છે:—

દેવું નંબર.	ઠરાવ પ્રમાણે તા. ૧લી જાનેવારી સન ૧૯૪૦ને રોજ લેણી થયેલી રકમ.	કલમ ૪૨ અન્વયે દિસાજ તપાસવા પછી તા. ૧લી જાનેવારી સન ૧૯૪૦ને રોજ લેણી થયેલી રકમ.	આ એક્ટ અન્વયે મળવાના લાભની રકમ.
૧	૩૪૨	૩૪૨	...
૨	૯૨૫	...	૯૨૫
૩	૩૦૦	૩૦૦	...
૪	૨૦૦	૨૦૦	...
કુલ ...	૧,૭૬૭	૮૪૨	૯૨૫

આ એક્ટ અન્વયે દિસાજ તપાસતાં રૂ. ૮૪૨ લેણાં માત્રમ પડ્યા છે તેને બદલે તેને રૂ. ૧,૭૬૭ આપવા પડતે. આ એક્ટ અન્વયે તેને જે કુલ લાભ મળવાનો હક છે તે રૂ. ૯૨૫ થાય છે.

મિલકતની કિંમત, દેવું આપવાની શક્તિ તથા દેવાં કમી કરવા બાબત,—કોઈ દેણ-દારની દેવું આપવાની શક્તિ નક્કી કરતી વખતે તેની કિંમતનો અંદાજ કાઢવાની જરૂર છે. આ એક્ટ અન્વયે કરતામાં આવે તે કાનુનો અનુસાર તે મિલકતની બજાર કિંમત નક્કી કરવી પડશે. આ કેસમાં લેન્ડ વેલ્યુએશન ઓફિસરે મિલકતની કિંમત હેઠળ પ્રમાણે આંકી છે:—

	રૂ.	આ.	પા.
(૧) સ્થાવર મિલકતની કિંમત	...	૨,૫૦૦	૦ ૦
(૨) જમમ મિલકત તથા બીજી ઇસ્કામતી કિંમત		૧૫૦	૦ ૦

કુલ . ૨,૬૫૦ ૦ ૦

ટીપ.—સન ૧૯૦૮ના દીવાની કામ ચલાવવાની રીતના કાયદા અન્વયે દીવાની કોર્ટના કોઈ દુકમનામાંની જમમથી જામમીમાંથી મુકન કરેલી મિલકત તથા બીજી ઇસ્કામતી કિંમત દિસાજમાં ગણી નથી. આ એક્ટ અન્વયે કિંમત નક્કી કરવા સાર, મિલકતને તારણમાં આપેલી અને તારણમાં નહિ આપેલી મિલકતમાં વહેંચી નાખતી પડશે.

આ કેસમાં તારણવાળી અને તારણ વિનાની કિંમત હેઠળ પ્રમાણે છે—

	રૂ.	આ.	પા.
(૧) દેવા નં. ૧ માટે તારણમાં આપેલી સ્થાવર મિલકતની કિંમત.	૨,૫૦૦	૦ ૦	
*(૨) દેવા નં. ૨ માટે તારણમાં આપેલી સ્થાવર મિલકતની કિંમત	૧,૨૫૦	૦ ૦	
*(૩) દેવા નં. ૩ માટે તારણમાં આપેલી સ્થાવર મિલકતની કિંમત	૩૦૦	૦ ૦	
(૪) તારણમાં નહિ આપેલી સ્થાવર મિલકતની	...	કંઈ નહિ.	
(૫) તારણમાં આપેલી જમમ મિલકતોની કિંમત	...	"	
(૬) તારણમાં નહીં આપેલી જમમ મિલકત અને બીજી ઇસ્કામતોની કિંમત.	૧૫૦	૦ ૦	

ટીપ.—દેવા નં. ૧ તથા ૩ બીજી વખતના ગીરો છે.

આ કેસમાં તારણમાં આપેલી સ્થાવર મિલકત ઉપર જેનો બોલો હોય તેવા સરકારી લેણાં અથવા કોઈપણ સ્થાનિક અધિકારીને આપવાના દેવા નથી. એટલે તારણમાં આપેલી સ્થાવર મિલકતની કિંમત કોઈપણ ફેરફાર થયા વિના તેની તેજ રહેશે.

તારણવાળા દેવાની જવાબદારીને પાત્ર ન હોય તેની મિલકતની કિંમત નક્કી કરતી વખતે, ઉપર કહેલા સરકારના લેણા દેવા, વગેરે મિલાવવા કમ ડમા જણાવ્યા પ્રમાણેના પહેલા હકના દેવાની ગમ તેવી મિલકતની અબર કિંમતમાંથી બાદ કરવી પડશે.

આ કેસમાં કોઈપણ તારણમાં નહિ આપેલી મિલકત નથી. એટલે સહકારી મડગીના લેણા દેવા કોઈપણ મિલકતની અબર કિંમતમાંથી બાદ કરવા નહિ.

આ રીતે આ એક્ટની કલમ ૫૦ના કારણ સાર, તારણમાં આપેલી મિલકત અને બીજી ઇસ્કામતની કિંમત રૂ. ૨,૬૫૦, જે તે મિલકતની અબરકિંમત છે, તેટલી જ રહેશે.

ઉપરના મુદ્દાઓ ઉપરથી આપણે દેણદારની દેવ આપવાની શક્તિ તેમજ તેના કાંઈ દેવા હોય તો તે કેટલા કમા કરવા તે નક્કી કરવાનું છે.

* આ મિલકત (૧)માં જણાવી છે તેજ છે, માન જુદા જુદા પ્રાણે ગીરો મૂક્યા છે.

દેશુદારની દેવું આપવાની શક્તિ કેવી રીતે શોધી કાઢવી તે હેઠળનાં કોષ્ટક ઉપરથી જણાશે:—

મિલકતનો પ્રકાર.	અન્યર કિંમત.	કલમ ૫૦ અન્વયે સરકારી સેલ્સ, વગેરે બાદ કયા પછીની કિંમત.	આસન ૩ માં જણાવેલી કિંમતના ૮૦ ટકા.	આસન ૧માં જણાવેલી મીલકતના સંબંધમાં દિસાય તપાસ્યા પછી તારણુવાળા દેવાંની જે રકમ સેલ્સ હોય તે.	દેવું આપવાની શક્તિ.
૧	૨	૩	૪	૫	૬
(અ) દેવાં પેટે તારણુમાં આપેલી સ્થાવર મિલકત—					
નં. (૧) ...	૯૫૦	૯૫૦	૭૬૦	૩૧૭	૪૪૩
નં. (૨) ...	૧,૨૫૦	૧,૨૫૦	૧,૦૦૦	...	૧,૦૦૦
નં. (૩) ...	૩૦૦	૩૦૦	૨૪૦	૩૦૦	...
(બ) જંગમ મિલકત ...	૧૫૦	૧૫૦	૧૨૦	...	૧૨૦
કુલ ...	૨,૬૫૦	૨,૬૫૦	૨,૧૨૦	૬૧૭	૧,૫૬૩

. આ રીતે ગણેલી દેવું આપવાની કુલ શક્તિ રૂ. ૧,૫૬૩ થશે.

હવે આપણે તેનાં દેવાં કમી કરવાની બાબત ચર્ચાઈ. દેવાં કમી કરવાની બાબત નક્કી કરતી વખતે આપણે તેનાં દેવાનાં તારણુવાળાં અને તારણુ વિનાનાં એમ વર્ગીકરણ કરવું પડશે.

આ કેસમાં એનાં દેવાં હેઠળ પ્રમાણે છે:—

- (૧) તેનાં તારણુવાળાં દેવાં રૂ. ૬૧૭ જેટલાં છે;
- (૨) તેનાં તારણુ વિનાનાં પણ સરકારી મંડળીને આપવાનાં દેવાં રૂ. ૨૫ જેટલાં છે.
- (૩) તેનાં તારણુ વિનાનાં દેવાં રૂ. ૨૦૦ જેટલાં છે.

સરકારી મંડળીનાં સેલ્સ દેવાં આ આકતની કલમ પર અન્વયે કમી કરવાનાં નથી. અને જે મિલકતનું તારણુ આપ્યું હશે તે મિલકતની કિંમત દેવાં કરતાં વધારે હોવાથી તે પૂરેપૂરું આપવામાં આવશે. તેથી બીજાં તારણુવાળાં કે તારણુવિનાનાં દેવાં કમી કરવામાં આવશે;

તારણુવાળાં દેવાંની રકમ કમી કરવાનો નિયમ એ છે કે એવાં દેવાંની રકમ તે તારણુમાં આપેલી મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકા કરતાં વધારે હોય, તો તે દેવું તેટલી કિંમતના પ્રમાણમાં કમી કરેલું. આ કેસમાં દેવા નંબર ૩ની રકમ (રૂ. ૩૦૦) તારણુમાં આપેલી મિલકતની કિંમત કરતાં રૂ. ૧૦ જેટલી વધારે છે. તેથી આ દેવું રૂ. ૨૪૦ સુધી કમી કર્યું.

દેવા નંબર ૨ના સંબંધમાં આ એક્ટ અન્યથે દિસાજ તપાસ્યા પછી કાંઈપણ લેણું જણાયું નથી.

રૂ. ૨૦૦ના બાકીના તારણુ પિનાના દેવાના સંબંધમાં, આ રકમ બીજી મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકા સુધી પ્રમાણમાં કમી કરવામાં આવશે. આ કેસમાં તે બીજી મિલકતની કિંમતના ૮૦ ટકાની રકમ રૂ. ૨૦૦ કરતાં વધારે છે, તેથી કમી કરવાની જરૂર નથી.

એ રીતે તેણે હેઠળ પ્રમાણે પોતાનાં દેવાં આપવાં પાશે :-

દેવું નંબર	આ આક્ટનો લાભ લીધા સિવાય	દિસાજ તપાસતાં લેણી પડતી રકમ.	તેનાં દેવાં કમી કર્યા પછી લેણી પડતી રકમ.	કુલ લાભ.
૧.	૩૪૨	૩૪૨	૩૪૨	કાંઈ નહિ
૨.	૯૨૫	...	...	૯૨૫
૩.	૩૦૦	૩૦૦	૨૪૦	૬૦
૪.	૨૦૦	૨૦૦	૨૦૦	...
કુલ ...	૧,૭૬૭	૮૪૨	૭૮૨	૯૮૫

આમ તો તેણે રૂ. ૧,૭૬૭ આપવા પડતે, જ્યારે આ એક્ટ અન્યથે દિસાજ તપાસ્યા પછી તથા તેનાં દેવાં કમી કર્યા પછી રૂ. ૭૮૨ લેણાં જણાયા છે. જે કુલ લાભ એને મળવાનો હક છે, તે રૂ. ૯૮૫ જેટલો થાય છે.

એવું બતાવવામાં આવ્યું છે કે દેણુદારની એખ્ખી વાર્ષિક આવક રૂ. ૧૦૦ છે, એટલે રૂ. ૭૮૨નું કુલ દેવું વધારેમાં વધારે ૨૫ વાર્ષિક હરતેથી ભરપાઈ થઈ શકે.

આદર્શ પંચાયત

જુલાઈ મહીનાની બીજી તારીખથી નવી બોર્ડની વાસ્તવિક સ્થાપના થશે. આ બોર્ડની મુદત દરમિયાન, એનો પ્રધાન કાર્યક્રમ-મદાસજનપદના ચુંટણીના નિવેદનમાં જતાન્યા પ્રમાણે ગામ પંચાયતો અંગેનો રહેશે. જે પંચાયતો સ્થાપવામાં આવી છે તે બળવાન અને મુલ્ય-વર્ધિત અને તેને માટે જરૂરી પ્રયત્ન કરવામાં આવશે અને જે ઉત્સાહી ગામોમાં પંચાયતો હાલ સ્થપાઈ નથી તે ગામોએ પંચાયતો સ્થાપવા લોકમત કેળવવાના પ્રયત્નો થશે. આ અમલના કાર્યમાં ગિરજાના લોકોનો અમને સંપૂર્ણ ટેકો મળશે એવી આશા વધારે પડતી નથી. કારણ કે હવે ધણી લોકો સમજતા થઈ ગયા છે કે ગામમાં એનો વિકાસ અને ઉત્તતિ પંચાયતો સિવાય થઈ શકે નહિ.

આ માસિકમાં પંચાયતો માટે ઘણું ઘણું લખવામાં આવ્યું છે. ગામ પંચાયતનો એક ખાસ અંક પણ કાદવામાં આવ્યો હતો. સરકારી અને બીન સરકારી બધા આગેવાનો આ વિષયમાં એકમત છે અને તેથી પંચાયતોના વિકાસનું કાર્ય કંઈક અંશે સહેલું બને છે. આ સંસ્થાઓના વિકાસ માટે જે પહેલાં દસ વર્ષ વધાર્થે કોશિય કરવામાં આવે તો મને ખાતરી છે કે એ સંસ્થાઓ સદર અને બળવાન બને એટલુંજ નહિ પણ ગામમાં એની ઉત્તતિમાં એ પાધારૂપ બની જશે.

પંચાયતોને માટે ધર વેરા ફરજિયાત છે એની સામે કોઈ કોઈ સ્થળે વિરોધ જોવામાં આવે છે એ ખરેખર દીકરીર થવા જેવું છે. એ સૂચવે છે કે હજી આપણે આપણી ખરાબ લાંબી સ્થિતિમાંથી મુક્ત થવા ઇચ્છતા નથી; એટલુંજ નહિ પણ આવો વિરોધ કરનાર બાઈઓમાં નાગરિક બાવના નમત થઈ નથી. મેં અનેક સ્થળે અને બાપણોમાં કહ્યું છે કે સ્વભાવિક રીતેજ કર ભરવાનું કોઈને પસંદ હોતુ નથી પણ આપણે કરોના સંબંધમાં વિવેકથી વિચાર કરવો જોઈએ. શાહી અને પ્રાન્તિક સરકારો જે કરો આપણી પાસેથી લે છે તેનો સંધિ બદલો પુરેપુરો આપણને મળવો નથી અને તેથી તેની સામેનો વિરોધ સમજી શકાય. પણ આપણા પોતાના ગામના વિકાસને માટે, આપણી પોતાનીજ ઉત્તતિને માટે જે કર લેવાય અને જેનો વહીવટ કરવાનું આપણા પોતાનાજ હાથમાં હોય તેની સામેનાં વિરોધની પાછળ મોટે ભાગે અજ્ઞાનતાજ હોય છે. સેંકડો વર્ષો વહી ગયાં છતાં અને એક સુધરેલી ગણતરી વિદેશી સરકારના વહીવટનીયે આપણું ગામો જોવાને તેવાંજ રહ્યાં છે. હજુ પણ આપણાં ગામોમાં સ્થળે સ્થળે ચોમાસામાં ઘુંટણુ જેટલો કાદવ ખુંદવાનો રહે છે. જ્યાં ત્યાં ભારોમાર કચરાના ઢગલા પડેલા હોય, સૌચવિધિ કરવા માટે જરૂર રસ્તાઓ તથા મોડલ્સાઓની ખુલ્લી જમીનનો ઉપયોગ થતો જોવામાં આવે છે. વર્ષો સુધી આપણા પાણી પીવાના કુવાઓ ગળાવવામાં આવતા નથી. અને પીવાના પાણીના કુવાઓની પાસે કાદવ અને પાણી ભરેલા ખાડાઓ જોવામાં આવે છે. આપણાં બહારનાં બાજકો માટે રમવાની જગ્યાઓ નથી. આપણાં પાદરો અને બીજી સાર્વજનિક ખુલ્લી જગ્યામાંથી માટી ખોદી આપણે પાડતાં આપણને કમકમાટી ઉત્પન્ન થતી નથી, એટલે જ્યાં જુઓ ત્યાં ખાડા ટેકરાઓજ જોવામાં આવે છે. ચોમાસામાં આ ખાડાઓમાં પાણી ભરાઈ રહે છે. અને તે મચ્છરનાં ધામ થઈ પડે છે. આ બધી શોચ-

નીચ સ્થિતિમાંથી નીકળવા માટેના પહેલો અને સૌથી શ્રેષ્ઠ ઉપાય માટે ગામ પચાવત સ્થાપી તેો સફર બનાવી તેો ઉત્તમ પ્રકારે વહીવટ કરવો એ છે. ગામે ગામ પચાવતો વહેલી મોડી સ્થપાશે એ બાબત શકા નથી પણ તેને આદર્શ કેમ બનાવી એ પ્રશ્ન વિચારણા માટે છે. પ્રથમ તો દરેક ગામવાસીો પોતાના ગામ માટે અભિમાન અને ભારના ભ્રમથી પોતાનું ગામ સુધરેલા મનુષ્યને માટે રહેવા લાયક અને ઉત્તમ બને તે માટેની બાબત દરેકમાં હોવી જોઈએ. આ બાબત બધા મન્યત દશે ત્યાં પચાવતને દરેક પ્રકારે મદદ કરવાની લેખેના બાબત દશે અને તેથી કરના રૂપગા અમર ભતમહેનના રૂપગા જે કઈ બોગો આપવા પડે તે પ્રમત ચિત્તે આ ઉમગથી આપવામાં આશે.

ગામ પચાવતનું નવા કાયદામાં એટલું વિશાળ ક્ષેત્ર રાખવામાં આવ્યું છે કે તે ગામની દરેક પ્રકારની ઉત્તિ કરી શકે, ગામ પચાવતો નીચે બતાવ્યા પ્રમાણેના કામે કરી શકે છે.

- (૧) ગામની સરદારમાં આવેનુસ્તરતબો કરવાનું અને તેને સારી સ્થિતિમાં રાખવાનું
- (૨) માણસા અને દોરો પીનાના પશીના સાધનો પૂરા પાડવાનું અને તેને સારી સ્થિતિમાં રાખવાનું
- (૩) ગામને સ્વચ્છ રાખવાનું,
- (૪) ગામનું આરોગ્ય જાળવવાનું
- (૫) ગામને વૈદ્યકીય મદદ પુરી પાડવાનું
- (૬) ગ્રામ ઉચોગોને મદદ કરવાનું
- (૭) પુસ્તકાલય સ્થાપી તેને નિભાવવાનું
- (૮) બજારોને માટે કિડમણે પુરા પાડવાનું તથા તેને નિભાવવાનું
- (૯) ગામના બાજકો અને યુવાનો માટે બ્યાબમશાળા સ્થાપી, બ્યાબમશાળા સાધનો પુરા પાડવાનું
- (૧૦) ગામના આગેવાન મોટાને અદારગાન આપવાનું

ઉપરની યાદીમાં ધજો વધારો કરી શકાય પણ આ યાદીમાં જે દશ બાબતો આપવામાં આવી છે તે બધી બાબતોને પુરેપુરો અમલ કરવામાં જે પચાવત સફળતા મેળવે તે પચાવતો આપણે આદર્શ પચાવત કહી શકીએ.

જે દશ બાબતો ઉપર જનાનગમાં આતી છે તે કેવી રીતે સિદ્ધ કરવી તેની વિગતવાર હકીકત હવે પછીના અકમાં આપવામાં આવશે.

ફર્સલજી પરાગજી દેસાઈ.

સુધારો

‘ભોરીફલીયાના લોકોને અભિનદન’ ના મથાળાથી તથા અકના ૩૨૬ મે પાને લેખ છપાયો છે તેમાં નીચેના ફકરા ઉમેરીને વાંચવું —

ઉપર જણાવેલા કાર્યમાં આજલના નતની શ્રી પરબુભાઈએ પણ આગળ પડતો બામ લીધો હતો અને ભોરીફલીયાના લોકો ઉત્તરાત ઝોજન, નાનો કરાડ, મોટો કરાડ, માડેચરા વી ગામના લોકોએ સેનાનાવે એક એક દિવસ આપ્યો હતો ઉપરાંત એ સર્વ ગામના ગાડારાજાઓએ એક એક દિવસ ગાડી સેના લાવે આપી હતી. એ સર્વેને પણ અભિનદન થતે છે.”

દાતરડી

બોલો ધરતીમા બોલાવે, લોલો દાતરડી.
 ખેતરમાં ખેતર બોલાવે, લોલો દાતરડી.
 ચાસે ચાસે ઘાસ બિચાં છે, લોલો દાતરડી.
 ધાસે ધાસે ચાસ કુખ્યાં છે, લોલો દાતરડી.
 ક્યારે ક્યારે ક્યારા બિચા, લોલો દાતરડી.
 ક્યારે ક્યારે ક્યારા કુખ્યા, લોલો દાતરડી.
 અડખે પડખે સરખા ખેસો, લોલો દાતરડી.
 ચાસે ચાસે સધળા ખેસો, લોલો દાતરડી.
 દળવે દળવે હાથે નીંદો, લોલો દાતરડી.
 કચરાપૂંજની જડ નીંદો, લોલો દાતરડી.
 નીંદો, ખેતર ચોકખાં બનશે, લોલો દાતરડી.
 નીંદો તૂલ કલસે ને ફૂલશે, લોલો દાતરડી.
 નીંદો ધરતી પ્રસન્ન બનશે, લોલો દાતરડી.
 ને ખેતર, ધર છાંને બારશે, લોલો દાતરડી.

૫.

વિદાય

અમે જઈએ, અમે જઈએ.
 બોલે ગરીબી ગામ સીમાડો છોડતાં;
 રેટૂડિયો ગામમાં આવ્યો
 તે જરૂર ત લાવ્યો—
 અમારું મોત લાવ્યો—અમે.
 બોલે છે બૂખ ગામ સીમાડો છોડતાં;
 ખેતરમાં ખેડ નવી આવે
 તે અન્ન ખૂખ લાવી—
 અમારું મોત લાવી—અમે.
 બોલે છે યાદ ગામ સીમાડો છોડતાં;
 તાકની યાજ ફરી આવી
 તે લૂચડાં લાવી—
 અમારું મોત લાવી.—અમે.
 બોલે છે ખ્યાસ ગામ સીમાડો છોડતાં;
 ચોકખાં ગાય ફરી આવી
 તે દૂધ દહીં લાવી—
 અમારું મોત લાવી.—અમે.
 બોલે દુકાળ ગામ સીમાડો છોડતાં;
 નદીએ નેર નવી આવી
 દે નીર એ રેલાવી—
 અમારું મોત લાવી.
 અમે જઈએ, અમે જઈએ.

૫.

રૌદ્રલીલા

રસે બરેલી ધરણી રૂળે છે,
મીઠાં જળોની સરિતા વહે છે;
સૃષ્ટિ મનોરમ્ય સ્વરૂપ કેં ધરે,
એણું મીઠું જીવન જીવતાં નાંવડયું માનવીને !

આને જાન્યો માનવ દેવરંગી,
લોલી જાન્યો, રક્તની ખાસ બાળી;
સુખામયી રૂઢિ વિગે ભરી હસે,
દૈત્યો બાણે મનુજ સ્વરૂપે ઉતર્યા એમ બાસે !

સંહાર લીલા જગની નિહાળી,
ને માનવીનાં કૂર કૃત્ય બાળી;
નિઃસર્ગ શું તાંડવ નૃત્ય આ રમે,
શાયે થેલી, વિકૃત જનતાં ભૈરવી રૂપ ધારે !

હબર આંખો પ્રભુની રહી રહી,
વર્ષાં રૂપે પૃથ્વી પટે વહી રહી;
નિઃસર્ગની આ ન સુહાસિની લીલા,
આ તો બાણે કુદરત રૂઠી-દૈવની રૌદ્રલીલા !

જ્યોત્સ્ના શુકલ

જિલ્લા લોકલ બોર્ડની કાર્યવાહી

તા. ૨૦-૬-૪૧ને રોજ શ્રી દુર્લભજી પરમાજી દેસાઈના પ્રમુખ પદે મળેલી જિલ્લા લોકલ બોર્ડની સંક્ષિપ્ત કાર્યવાહી.

૧. ચોર્પાસી તાલુકાના મોહણી ગામે સરકારી બીલ્ડીંગ ઓફીસની મદદથી બાંધવાની નિશાળના મકાન માટેનું કંટ્રાક્ટર પુરુષોત્તમ ઉમેદમાણનું એસ્ટીમેટ પ્રમાણેના ભાવનું ગામ એકજ ટેન્ડર આપ્યું છે તે મંજૂર, ૨. ઝોરપાડ તાલુકાના અઝારજી ગામની સ્કૂલના મકાનની રચીતી બધી ખરાબ હોવાથી તેમજ સુધરી શકે એમ ન હોવાથી તે મકાન તોડી પડાવી તેનો કાચમાલ દરમજ કરવો. ૩. ડી. લો. બોર્ડ ઓર્થોસના પડાવાળા કેશવ ગણેશની ઉંમર ૬૦ વરસની પુરી થાય છે પરંતુ તે સચકત અને કામ કરી શકે તેવો હોવાથી તા. ૩૦-૬-૪૧થી તેની તોડકરીમાં એક વરસનો વધારો કરી આપવો. ૪. દ્રાવેલસ જંગલના પડાવાળા અને મેસમેનને તેના પગરમાં માસીક રૂ. ૨)નો વધારો કરી આપવા મંજૂર. ૫. ડી. સ્કૂલ બોર્ડ તા. ૧૦-૩-૪૧ મીટીંગનું પ્રોસીડીંગસવાંચી દ્વિતરે કરવું. ૬. પેરામલાલ વાલોડના કમ્પાઉઝ ગામે હળપતીઓએ બાંધેલા કુવો ગામ પંચાયતને ટ્રાન્સફર કરવા મંજૂર કરવામાં આવ્યું. ૭. ડી. લો બોર્ડનું પહેલું પુરવણી બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું. ૮. પારડી રોડના નજીક રોડ સોરાબજી ઉકરજી ઉમરીગરે એક ધર્મોદા કુવો તથા હવાડો બાંધી બોર્ડને સોંપ્યા છે. અને હવાડો બરાવવા માટે લોન આપી છે તેના બ્યાન્કમાંથી તા. ૧-૧૧-૩૫ થી પાંચ વરસને માટે હવાડો બરાવવા તેમજ પરવાનગી આપવામાં આવેલી તેવી મુદત તા. ૩૧-૧૦-૪૦ને રોજ પુરી થાય છે જેથી વધુ પાંચ વરસને માટે તેઓ હવાડો બરાવવા પ્રુથી બતાવે છે તે તા. ૧-૧૧-૪૦થી પાંચ વરસને માટે હવાડો બરાવવા અમુક શરતોથી પરવાનગી આપવામાં આવી. ૯. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વૈદકીય મદદ પુરી પાડવા માટે વૈદ દક્ષમ અને ડોક્ટર રાખવામાં આવ્યા છે તેની જ્વાની ગ્રાંથમાં સરકાર તરફથી રૂ. ૧૦૦)નો વધારો કરી આપવામાં આવે તો તે અંગે બોર્ડ પોતાનો રૂ. પ્રમાણેનો ફાળો આપશે. ૧૦. વલસાડ તાલુકાના સેગવી ગામે બાંધવામાં આવેલો કુવો બોર્ડ ચાર્જમાં લેશે અને એ અંગે રોકાવેલી ૧૭ ચો. વાર જમીન રેવન્યુ ફ્રી કરી આપવા મે. કમિશનર સા. ને વિનંતી કરતી. ૧૧. ચોર્પાસી તાલુકાના મગદદશ ગામે નિશાળના કમ્પાઉન્ડમાં વધારાનું મકાન બાંધવા પરવાનગી આપી છે તેને બહાલી આપવામાં આવી. ૧૨. બારડોલી તાલુકાના કમ્પાઉન્ડ ગામે શ્રી. નાનચંદ પરમાજીએ નિશાળના કમ્પાઉન્ડમાં કુવો બાંધી આપ્યો છે તે સંબંધમાં તા. ૧૯-૩-૩૭ ના ઠરાવમાં બહીસ દસ્તાવેજ કરાવી સેવા જણાવ્યું છે તેને બદલે નદાવા કબુલત તેમની પાસે તેમના ખર્ચે કરાવી લેવી. ૧૩. કતારગામ ગામે વિનાસની વાડી પાસેની લો. બોર્ડ પરબ કતારગામ વીલેજ પંચાયતને વહીવટ કરવા માટે ટ્રાન્સફર કરવી અને એ પરબ અંગે જે લોનનું બ્યાન્ક આવે છે તે સીધાજ બોર્ડ કોર્ટ પશુ ખર્ચ પરબ તથા પરબના મકાન અંગે બોગવશે નહી. ૧૪. ર્યાનિક સરંચાના નોકરેને બોર્ડના સભ્યો નાણાં ધીરી શકે નહી તે માટે મુંબઈ લો. બોર્ડ એક્ટની કલમમાં સુધારો સુચવવામાં આવ્યો છે તે અંગે મે. કમિશનર સા. ના નંબર L. S. G. 479 તા. ૪-૬-૪૧થી અભિપ્રાય માંગ્યો છે. તે સુધારો કરાવવા આ બોર્ડ સંગત છે એમ મે. કમિશનર સા. ને જણાવવું. ૧૫. ચીખલી તાલુકામાં કેટલાક ગામોને લગતાં લો. બોર્ડના રસ્તા આવ્યા છે તેના માપણી ખર્ચના રૂ. ૯૫-૬-૦ આપવા ઠરા-

વવામાં આવ્યું. ૧૬. ખારડોલી તાલુકાના સુરતીના ગામ લોકોની ખાવેશ પ્રમાણે તેમનો ગામે ગામ પંચાયત રચાવવા મે. કલેક્ટર સા ને તેમના પત્ર નં. L. S. G. તા. ૧૬-૪-૪૧ ના જવાબમાં જણાવ્યું. ૧૭. મોટા ગામે આવેલા માધવ ધર્મોદય ઔપચારિકવતો વધીવટ જણાવેલી શરતો મુજબ બોર્ડ આતુ વરસથી પહેલામાં પહેલી અનુકૂળ તારીખે લેવો એવું ફરિયાદમાં આવ્યું. ૧૮. માંડવી તાલુકા કમીટીના ચેરમેન શ્રી. પ્રેમચંદ્ર કેશવરામ શરે રાજીનામું આપ્યું છે તે સ્વીકારી તેમની જગ્યાએ શ્રી. હીરાલાલ જવેરચંદની ખાડી તાલુકા કમીટીના ચેરમેન તરીકે પ્રેસીડન્ટ સાહેબે નીમણુક કરી છે તેને બદલી આપવામાં આવી. ૧૯. અમલગમેટેક ઇલેક્ટ્રીસીટી કંપની (બેલગામ) લીમીટેડના સને ૧૯૩૨ ના વલસાડ ઇલેક્ટ્રીક લાઇસન્સમાં અમુક સુધારો કરવા નામદાર સરકારનું નોટીફિકેશન આવ્યું છે તેમાં જણાવેલા સુધારા મંજૂર કરવામાં આવે તો લો બોર્ડને વાધો નથી એવું ફરિયાદમાં આવ્યું. ૨૦. સુરત વસાહત રસ્તા ઉપર અન્ડર ડ્રાઇન્ટન્ડ વોટર પાઇપ મુકવા સુરત બેરો મ્યુનીસીપાલિટીને જણાવેલી સરતે પરવાનગી આપવા ફરિયાદમાં આવ્યું. ૨૧. જલાલપોરના રોડીય શ્રી. મોતીચંદ રાયજીએ મકાન બાધી જલાલપોર સ્ટેશન રસ્તાની પાંચ ચો. વાર જમીનનું દબાવું કર્યું છે તેમજ પતરાનું છલુ બાધી ૩૧ ચો વાર જમીનનું આકાશી દબાવું કર્યું છે. તે બાંધકામના દબાવું બદલ વારે બે આના પ્રમાણે ડોરણ લેવું. અને એરીયલ દબાવું માટે ઉચ્ચક ૮-૨-૦ લેવા અને નદાવા કમુલત તેમના ખર્ચે લખાવી લેવી અને દબાવું રહેવા દેવું ફરિયાદમાં આવ્યું. ૨૨. માંડવીના રીરાયડ એકાઉન્ટન્ટ શ્રી. માધવપ્રસાદ એમ. ગહેતાને માસિક રૂ. ૫૩-૧૦-૦૦ નું પેન્સન મંજૂર કરવા મે એકાઉન્ટન્ટ જનરલ સાહેબ મુજબ તરફથી લખાઈ આવેલું તે પ્રમુખ સાહેબે મંજૂર કરી મોકલેલું તેને બદલી આપવામાં આવી. ૨૩. નામદાર સરકારે સરકારી નોકરો માટે મોલવારી બધા અંગે નીચેના વચ્ચા છે. તે બોર્ડના નોકરો માટે સ્વીકારવા સંબંધમાં નામદાર સરકારનો ફરાવને G. R. F. D 174 તા. ૧૯-૩-૪૧ નો તા. ૧-૩-૪૧થી માસિક રૂ. ૨) આપવા સંબંધી આવે છે. તે સંબંધી ને નોકરોને માસિક રૂ. ૨૦) અગર તેથી ઓછો પગાર મળતો હોય તેનેજ મોલવારી બધું આપવું ને પગાર રૂ. ૨૧) મળતો હોય તો રૂ. ૧) આપવો એ સીવાયના પગારદાર નોકરોને આપવું નહીં એવું ફરિયાદમાં આવ્યું. ૨૪. ચીખલી તાલુકાના વાઝણા ગામે નિચાળ માટે સ ન. ૫૦૩ ની સાત ગુણ જમીન રેવન્યુ ફી ટ્રાંચથી આપવામાં આવી છે તે ઓછી પાટી હોવાથી વધારાની ૧૫૬ ગુણ જમીન રેવન્યુ ફી ટ્રાંચથી આપવા મે. કલેક્ટર સાહેબને વિનવતી કરવી. ૨૫. મદદી દવાખાનાનો ચોક્કસ ટ્રાંચ આપી દવા આપવામાં આવે છે તે અંગે મે. સરજન જનરલ સાહેબે ટ્રાંચ અંગેની દવા ગરીબ દરદીઓ માટેજ વાપરવા અને રિપ્રિનિવાળા ૧૨ દરદીઓને શી લઈ દવા આપવામાં આવે તે દવા પોતાની ખાનગી દવામાંથી આપવી એવી સુચના કરી છે તે સંબંધી બોર્ડનો અભિપ્રાય છે કે આ પ્રમુખ અવ્યવહાર અને નકામે ગુચવાડો ઉભો કરે એવો છે નથી એ જાનતમાં મે. પ્રમુખ સાહેબે એ સરકારી બેન્કી લેવા મે સરજન જનરલ સાહેબને વિનવતી કરવી. ૨૬. ૧૯૪૧-૪૨ ના વરસના સુરતથી મવીઅર રસ્તાને કંદટ રીપેરનું રીપારન્ટ એરડીમેન્ટ રૂ. ૧૪૬૩)નું અને સુરતથી સચીન રસ્તાને કંદટ રીપેરનું એરડીમેન્ટ રૂ. ૫૮૦)નું મંજૂર કરવામાં આવ્યું. ૨૭. ૧૯૪૧-૪૨ ના વરસના ખારડોલી, મુજલ અને સાવલુ વિલેજ પંચાયતના જન્ટલ મંજૂર કરવા આવ્યા. ૨૮ ખારડોલીના ઓવરસીયર શ્રી. કૃષ્ણમુખરામ જે. વેલો જુના નોકર તરીકે બોર્ડના તા. ૩૧-૩-૩૮ ના ફરાવ નં. ૫૮ મુજબ

તા. ૧-૪-૩૮થી શ. ૧૦૦-૫-૧૫૦ ના રેકલ મુજબ જે ઇન્કીમેન્ટ લવા હોય તે તેમજ પ્રોવીડન્ટ ફન્ડ વિ. ખીજા જે લાભ મળતા હોય તે રોટરફેક્ટીવ effect થી ચાલુ કરવા ફરિયાદમાં આવ્યું. ૨૯. લો. ફંટ ઓવરસીયર શ્રી. ગુમનન વીનાયક મોહીલેને તા. ૧-૪-૪૧ થી કાયમ કરવા તેમજ ખાસ દાખલા તરીકે તા. ૧-૪-૪૧ થી એડવાન્સ ઇન્કીમેન્ટ આપવું. તે એ રીતે કે તા. ૧-૪-૪૨ ને રોજ નીચમ મુજબ હવે યતા તેમના સામાન્ય ઇન્કીમેન્ટને તેથી બાધ આવશે નહીં. ૩૦. પારડીના ઓવરસીયર શ્રી. ધીરભાઈ રણછોડજીને તા. ૧-૬-૪૦ થી ઓવરસીયર તરીકે કાયમ કરવામાં આવ્યા. ૩૧. જુલ્લા બોર્ડના તેમજ સરકારી ઑટમાંથી જે કામો કરવામાં આવે છે તેને માટે આવેલા માહ પેટે ખાસ દાખલાઓમાં એડવાન્સ આપવા મુળતઃ સરકારના જનરલ ડીપાર્ટમેન્ટના ડરાવ નં. ૪૫૦૫/૩૩ C. તા. ૭-૫-૪૧ આપ્યો છે તેની સાથે આ બોર્ડ સંમત થાય છે અને એ પ્રમાણે કોન્ટ્રાક્ટરને એડવાન્સ આપવા પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપવામાં આવે છે. ૩૨. સુરત જુલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય માસિક "પ્રતાપ" પ્રેસ હાથે છે પરંતુ લગ્નને લઈ હાથવામાં વપરાતી મીંગેના ભાવોમાં ધણે વધારો થવાથી પ્રતાપ પ્રેસ તરફથી ફર્મા દીઠ શ. ૨)નો વધારો માંગવામાં આવ્યો છે અને સંજોગો જોતાં માંગણી બ્યાજબી લાગે છે જેથી મંજૂર થયેલા ભાવમાં ફર્મા દીઠ શ. ૨)નો વધારો કરી આપવો. ૩૩. જલ્લાલપોર વેકસીનેટરના પદવાળા રામસીંગ દાનસીંગને તેની નોકરીની મુદતમાં તા. ૧-૭-૪૧ થી એક વરસનું એકસટેન્શન અથવા ફરિયાદમાં આવ્યું. ૩૪. ચોર્ધાસી તાલુકાના ઇન્ચાર્જ ગામે લો લેવલ કેસીંગ બાંધવાના કામનું રીવાઈઝ્ડ એસ્ટીમેટ શ. ૬૩૦)નું મંજૂર કરવામાં આવ્યું અને ગામ લોકોની અરજ મુજબ રૂપત મદદ શ. ૪૦૦)ને બદલે શ. ૨૦૦) લેવી અને એ કામ એસ્ટીમેટના ભાવથી પાંચ ટકા ઓછાથી કરી આપવાની કાલીદાસ ફકીરભાઈ વી. ની ઓફર મંજૂર કરવી. ૩૫. ગોડસંજા તા. માંડવી ગામે ૨૦૨ સાસુન ડેવીઝ ટ્રસ્ટની ઑટમાંથી બધાવલા કન્યા મંદીરના મકાનો બોર્ડ પોતાના ચાર્જમાં લેવા અને બોર્ડની આર્થિક સ્થિતિ પ્રમાણે બનિયમાં જરૂર પડે રીપર રાખવા. ૩૬ ગોડસંજા તા. માંડવી ગામે સરકારી ખીલ્ડીંગ ઑટમાંથી ચાલીસજનનાં બધાવલા મકાન બોર્ડના ચાર્જમાં લેવા અને નામદાર સરકારના ડરાવ નં. S. ૫૦ તા. ૨૬-૬-૩૮ પ્રમાણે જે જે મકાન બધાવ અને સરકારી ખીલ્ડીંગ કમીટી તરફથી પુરા થયાનું કમ્પ્લીશન અને વેલ્યુએશન સરટીફિકેટ આવે તે મકાન બોર્ડ ફોર્મલો ચાર્જમાં લીધેલા ગણાશે અને બોર્ડ પોતાની આર્થિક સ્થિતિ પ્રમાણે ચાલુ અને જરૂર પડે રેપેરીયલ રીપર કરાવી મેઇન્ટેન કરવા તજવીજ કરશે. ૩૭. ચોર્ધાસી તાલુકાના કનારગામ ગામે બેઝીક ટ્રેપનીંગ સ્કુલના મકાન માટે ૪૨૮ ચો. વાર જમીન મે. કલેક્ટર સાહેબે રેવન્યુ ફ્રી ઑટથી આપી છે જેમ જાહીની ૩૪૩ ચો. વાર જમીન મળી કુલ ૬૭૧ ચો. વાર જમીનની સનદ મોકલવા મે. કલેક્ટર સા. ને વિનંતી કરવી. ૩૮. જલ્લાલપોર તાલુકાના એર ગામે ગામલોકની અરજ મુજબ સેનીટરી કમીટી રફ કરી ગામખંચાવન સ્થાપવા મે. કલેક્ટર સા. ને બલામથક કરવી. ૩૯. બારડોલી તાલુકાના મોટી ભટલાવ ગામે નિશાળ બાંધવાના કામમાં સ. નં. ૩ ની ૧૦ હુંડા જમીન રેવન્યુ ફ્રી ઑટથી આપવા મે. કલેક્ટર સા. ને વિનંતી કરવી. ૪૦. શ્રી. પરાગજી ફકીરભાઈ દેશાઈ ધનામ ફંડની ચોખ્ખા સંબંધી સ્કુલ બોર્ડના ડરાવ નં. ૨૧ તા. ૧૯-૬-૪૧ મુજબની બલામથક મંજૂર કરવામાં આવી. ૪૧. બારડોલી તાલુકાના સુપા લો. બોર્ડ શાળાના

મહેતાજી દુર્લભભાઈ દરિયાઈ નાયકને પી આર ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન પ્રેક્ટીસીંગ સ્કુલમાં ખાતર તરીકે નીમવામાં આવે તો ઉછીના આપવા સ્કુલ બોર્ડના ઠરાવ નં ૧૨ તા ૧૮-૬-૪૧ ની બતામણ મંજૂર કરવામાં આવી ૪૨ માસી તાનુકાના બહુધાન શાળાના મહેતાજી ચપકલાલ નરસીદાસ વૈદને આસી ૩ એ ૪ નીમવામાં આવે તો તેમને છુટા કરવા સ્કુલ બોર્ડની ઠરાવ નં ૧૩ તા ૧૮-૬-૪૧ ની બતામણ મંજૂર કરવામાં આવી ૪૩ ડ્યુની પેની રકમ કોપી લેવાનું સરકારે ઠરાવ્યું છે તે ગેરદાયદેમર અને નીચમ વિરૂદ્ધ છે એ પ્રમાણે મે ડી. પી. આર્થ સાહેબને લખવા સ્કુલ બોર્ડ નં ૨ ના ઠરાવ નં ૧૬ તા ૧૮-૬-૪૧ ની બતામણ સાથે આ બોર્ડ સમત છે અને તે પ્રમાણે તબ્દીન્ટ કરવા ઠરાવનામાં આવ્યું ૪૪ તા ૧-૨-૪૦ થી તા ૨૮-૨-૪૧ સુધીની લેણી થયેલી રીક્ષકોના પર્સનલ પેની રકમ પુરવણી બજેટથી પ્રેરીકન કરવા સ્કુલ બોર્ડે તેમના ઠરાવ નં ૨૦ તા ૧૮-૬-૪૧ થી બતામણ કરી છે તે મંજૂર કરવામાં આવી ૪૫ ઓરપાડ તાનુકાના સાવણીની ચાળા માટે સરકારી બીલ્ડિંગ માલની યોજના પ્રમાણે મકાન બંધાય ત્યારે તેની સાથે અગ્રેજ કલાસના વિદ્યાર્થીઓ માટે એક ઓરડો બાંધવા પરવાનગી આપવા સ્કુલ બોર્ડે તેમના ઠરાવ નં ૨૭ તા ૧૮-૬-૪૧ થી સરકારી બીલ્ડિંગ કમીટીના મે ચેરમેન સાહેબને બતામણ કરી છે તેને બદલી આપનામાં આવી ૪૬ ઓરપાડ કન્યાશાળા માટે મોતીભાઈ માસ્તરે આપેલું મકાન પુરતું નહીં હોવાથી એ મકાનનો ઉપયોગ ઓરપાડ તાનુકા સ્કુલનો સામાન મુકવા દેવા કરવામાં આવે છે નેથી એ મકાન ઓરપાડ તાનુકા સ્કુલને સોંપવા સ્કુલ બોર્ડે ઠરાવ નં ૨૮ તા ૧૮-૬-૪૧ થી બતામણ કરી છે તે મંજૂર કરવામાં આવી ૪૭ લોકશાળા ખોલવા બાબત સ્કુલ બોર્ડે ઠરાવ નં ૫૧ તા ૧૮-૬-૪૧ થી બતામણ કરી છે તે મંજૂર કરવામાં આવી ૪૮ કમનાઈ ગુજરાતી શાળા ખોલનામાં આવી છે તેને બદલી અપવા તેમજ તે અગેનું બીજું સપ્લીમેન્ટરી બજેટ મંજૂર કરવા બાબત સ્કુલ બોર્ડના ઠરાવ નં ૩૬ તા ૧૮-૬-૪૧ ની બતામણ મંજૂર કરવામાં આવી ૪૯ પેદામદાલ વાલોડના બુદ્ધારી ગામે અગ્રેજ વર્ગના મકાનમાં મુકવાની તકતીનું લખાણ સ્કુલ બોર્ડે તેમના ઠરાવ નં ૪૬ તા ૧૮-૬-૪૧ થી મોકલી મંજૂર કરવા બતામણ કરી છે તે મંજૂર કરવામાં આવ્યું ૫૦ જીલ્લા સ્કુલબોર્ડ ઓરીસમાં અને લો બોડ શાળામાં કામ કરતા નોકરો જેમને રૂ ૨૦) અગર તેથી ઓછા પગાર મળતો હોય તેને માસીક રૂ ૨) અને ૨૧) ના પગારવાળા નોકરને માસીક રૂ ૧) મોકલવાની બધું તા ૧-૩-૪૧ થી આપવા સ્કુલ બોર્ડના ઠરાવ નં ૫૪ તા ૧૮-૬-૪૧ મુજબ મંજૂર કરનામાં આવ્યું ૫૧ સાવણ તા ઓરપાડની લો બોર્ડ શાળા માટે સરકારી બીલ્ડિંગ કમીટીની યોજના પ્રમાણે મધ્યતમ મકાનની લગેવગ અગ્રેજ વર્ગનું મકાન બંધવા દેવાની ગામ લોકો પગારની આપવા સ્કુલબોર્ડે ઠરાવ નં ૪૭ તા ૧૮-૬-૪૧ થી બતામણ કરી છે તે પ્રમાણે સરકારી બીલ્ડિંગ કમીટીની પરવાનગી મળે ગામ લોકોને પરવાનગી આપવા તેમજ સદ્દે વર્ગના ૬૩માંથી રૂ ૨૫૦૦) અપવાદી ગામ લોકોની મળણી મંજૂર કરી તે રકમનું પુરવણી બજેટ મંજૂર કરવું પર કમલ છેડ ગામે અગ્રેજ વર્ગ માટે મકાન બાંધવા ગામ લોકોને પરવાનગી આપેલી તે સ્કુલ બોર્ડના ઠરાવો ૪૮ તા ૧૮-૬-૪૧ મુજબ બદલી આપનામાં આવી અને સદ્દે વર્ગના ૬૩માંથી નજેટથી પ્રેરીકન કરવા ઠરાવનામાં આવ્યું ૫૩ લો ઓ એ નીમેના અને લો ઓને સરકાર ઉછીના આપેના રદાફના નોકરો જેને તા ૧-૭-૩૮ થી સરકારી

નોડરીમાં લેવામાં આવ્યા હોય તેમની ચકેલી રજનો પચાસ લો. ઝો. એ આપવાનો હોવાથી એ ખર્ચ માટે પુરવણી બજેટથી રૂ. ૫૦૦)નું પ્રેલીઝન કરવા રકૂલ બોર્ડના ઠરાવ નં. ૫૨ તા. ૧૯-૬-૪૧ ની બલામણુ મંજૂર કરવામાં આવી. ૫૪. મોટા ગામે અગ્રિજ વર્ગના ફંડમાંથી બચુવા માંગતી છ છોકરીઓને વર્ગની શી જેટલી શીધ્યતી આપવા માટે રૂ. ૧૦૮ આપવા સંબંધી તેમજ એ રકમનું પુરવણી બજેટથી પ્રેલીઝન કરવા રકૂલ બોર્ડના ઠરાવ નં. ૫૮ તા. ૧૯-૬-૪૧ની બલામણુ મંજૂર કરવામાં આવી. ૫૫. જલાલપોર તાલુકાની મંદીર ગામની કન્યા શાળાની મુતરડી રીપેર કરવા તેમજ ગટર પરનો પુલ ગામ લોકોને ખર્ચે ખાંધવા દેવાની પરવાનગી આપવામાં આવેલો તેને રકૂલબોર્ડના ઠરાવ નંબર ૬ તા. ૧૯-૬-૪૧ ની બલામણુ મુજબ બદલી આપવામાં આવી. ૫૬. માંડલ તાલુકા રકૂલમાં પરજનું મકાન ખાંધવા શ્રી બોદાલજ મથુરદાસ શાકને જણાવેલી ચરતે રકૂલ બોર્ડના ઠરાવ નં. ૮ તા. ૧૯-૬-૪૧ મુજબ પરવાનગી આપવામાં આવી. ૫૭. પ્રાઈમરી એન્જીનેયર રૂલ નં. ૪૦-૪૧ ૧૪૧-૧૪૨ અને શીડ્યુલ એમ. માં જે સુધારા નામદાર સરકારે તેમના ઠરાવ નં. S. 97 તા. ૨-૪-૪૧ થી કર્યા છે અને રકૂલ બોર્ડ ઠરાવ નં. ૧૪ તા. ૧૯-૬-૪૧ થી પોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો છે તે સાથે આ બોર્ડ સંમત છે અને તે પ્રમાણે ચોખ્ખ લખાણ કરવા પ્રમુખશ્રીને વિનંતી કરવા ઠરાવવામાં આવ્યું.

સૂરત જિલ્લા રકૂલબોર્ડની સભા

તા. ૧૯-૬-૪૧ ને રોજ શ્રી. કલ્યાણજીભાઈને પ્રમુખપદે મળેલી જિલ્લા રકૂલબોર્ડની સભામાં મથેલાં કામોની સંક્ષિપ્ત નોંધ.

૧. રકૂલબોર્ડના સભ્ય, ડો. પરાગજી ડી. બલસારકરની ગેરહાજર રહેવા બદલની રજા મંજૂર. ૨. શિક્ષકોના બધાના રકેલોમાં સુધારો વધારો સચવતાં ડીરેક્ટર સાહેબના પત્ર પર વિચાર કરવાનું કામ મુલતવી. ૩. કેળવણી ખાતાના સરકારી ઠરાવ નં. એસ. ૯૬ તા. ૨૮-૩-૪૧ ની નોંધ લેવામાં આવી. ૪. શિક્ષકોને ટ્રે કે. માં દાખલ કરવા સંબંધમાં ખાવીસ વર્ષની ખર્ચાલ કાઢી નાંખવા આ બોર્ડે બલામણુ કરેલી તેના જવાબમાં ડીરેક્ટરસાહેબને એવી શિક્ષકોને કાર્ડ ખાસ કેસ તરીકે દાખલ કરવામાં આવશે એવું જણાવતો પત્ર નોંધ લઈ દફતરે. ૫. શાળામાં બાળકો દાખલ કરવા સંબંધી આ બોર્ડે કરેલા તા. ૧૮-૧૨-૪૦ ના ઠરાવ નં. ૨૬ ને કેળવણી ખાતાના સરકારી ઠરાવ નં. એસ. ૭૩ (૫) તા. ૧-૫-૪૧ થી મંજૂર કરવામાં આવ્યો તેની નોંધ લઈ દફતરે. ૬. આ બોર્ડની બલામણુ અનુસાર નિશાળ તથા કંપાઉન્ડ સાફ કરવાનું કામ શિક્ષકોએ સાથે રહી બાળકો પાસે કરાવવા બાળકોના સુધરેલો નિવન નોંધ લઈ દફતરે. ૭. ઈંગ્લેન્ડ પોર તા. ચોર્ચાસીની શાળાનું જીતું મકાન શાળા અંગે જરૂર પડે ત્યારે પાણું આપવાની ચરતે ત્યાંની ગ્રામ પંચાયતની ઓફિસ માટે વાપરવા આપવા લો. ઝો. ને બલામણુ. ૮. માંડલ તા. રકૂલના કમ્પાઉન્ડમાં પરજનું મકાન પોતાને ખર્ચે આવતે વર્ષે ખાંધી આપવા શ્રી. બેન્ટાલામ મથુરદાસ શાકને ચાહુ ચરતે પરવાનગી આપવા લો. ઝો. ને બલામણુ. ૯. મંદિર કન્યાશાળાની જીતી મુતરડી તથા પુલ ગામલોકોને પોતાને ખર્ચે ખાંધવા દેવાની બોર્ડની

મજૂરીની અપેક્ષાએ આપેલી પરવાનગીને બદલી. ૧૦. શિક્ષકોના 'ડ્યુટી ચે' ઉપરનો પ્રે. ફંડનો ફાળો ટ્રે. કો ના હેડ મારતરો તરફથી આવ્યો છે તે ઉપર વિચાર કરવાનું કામ મુલતવી. ૧૧. શ્રી. પરાગજી ફકીરભાઈ દેસાઈ ઇનિતમદંગી ચેમ્બરના કલમ ૨ માં વૈરાખ મુદ્દ ૧૧ ને બદલે બાદરવા વદ ૧૧ ને હિત મીઠાઈ વેચના બાબતનો સુધારો કરવા લો. ઓ. ને બલામજુ. ૧૨. સુખા તા. જ્યારેલીના મહેતાજી, દુર્લભભાઈ દરિયાઈની નોકરી પી. આર. ટ્રે. કો. ની પ્રેક્ટીસીંગ રફૂઆ આસી મરતર તરીકે ઉછીની આપણ લો ઓ ને બલામજુ. ૧૩. જીવાજી તા. માડીના મહેતાજી ચપકલાત નરસિંહદાસને આસી ટ્રે. એ. ઈ તરીકે નીમવામાં આવે તો ત્યા 'ડેપુટ' કરવાની પરવાનગી આપવા લો. ઓ. ને બલામજુ. ૧૪. પ્રા. કે. કાયદા ૪૦, ૪૧, ૧૪૧, ૧૪૨ના નિયમો તથા પરિશિષ્ટ 'એમ'ના નિયમ ૧૩ માં આ બોર્ડના સખત વિરોધ છતાં કેળવણી ખાતાના સરકારી ડ્રાવ ૧ એસ. ૬૬ તા. ૨-૪-૪૧ થી સુધારા વધારા કરવામાં આવ્યા છે તે સખધમાં બોર્ડના સર્જાનુમતે ડ્રાવ કરવામાં આવ્યો કે સરકારની નિયમો ધરાવાની સત્તાને લઈને બોર્ડની વહીવટી સત્તા અને અધિકારમાં એટલો જથ્થો ઘટાડો કરવામાં આવ્યો છે કે ખરી રીતે જિલ્લાની પ્રા. કેળવણીના વહીવટ ને અધિકારમાં તેનો કાઢ કાઠુ નથી, આતા એકધારા અધિકારના અભાવે પ્રા. કેળવણીના વહીવટની કાર્ય સાધકતામાં ઘટાડો થયો છે તદ્દઉપરાંત બોર્ડના વિરોધ છતાં અને બોર્ડની આર્થિક સ્થિતિનો ખ્યાલ કર્યા સિવાય સ્થાનિક સત્તાધીશ મંડળો ઉપર વધારાની નાણાકીય જવાબદારી સરકાર તરફથી લાદવામાં આવી છે. પ્રા. કેળવણીના હિતમાં આ જથ્થો બાબતોનો વિચાર કરતાં આ બોર્ડનો એવો અભિપ્રાય છે કે ક્યા તો જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડોને પુરતી સત્તા સોંપીને પ્રા. શાળાના વહીવટ અને અધિકાર માટે ખરેખર જવાબદાર ટેરવવી અગર તો જિ. સ્કૂલ બોર્ડોને નાણુદ કરી પ્રા. કેળવણીનો જથ્થો વહીવટ સરકારે લઈ લેવો. ૧૫. પ્રા. કેળવણી કાયદાના નિયમોમાં કેળવણી ખાતાના સરકારી ડ્રાવ ન. એસ. ૬૬ તા. ૯-૪-૪૧ થી સુધારા વધારા કરવામાં આવ્યા છે તેની નોંધ લઈ ફતરે. ૧૬ ટ્રે. કો. મા તાલીમ લેતા શિક્ષકોના 'ડ્યુટી ચે'ની રકમ અંગેની લો. ઓ. ના ફાળાની રકમ ગ્રાન્ટમાંથી કાપી લેવા સરકારે નક્કી કર્યું છે તે ગેર-કાયદેસર અને નિયમ વિરુદ્ધ છે એમ કી પી આજ ને લખી જણાવવા લો. ઓ. ને બલામજુ. ૧૭. ટ્રે. કો. માં તાનીમ લેવા જતા લેમજ તથા પાછ આવતા શિક્ષકોને તેવારીના દિવસોનો પગાર લો. ઓ. એ આપવા સખધીના ડીરેક્ટર સા.ના પત્ર ઉપર વિચાર કરવાનું કામ મુલતવી. ૧૮. શાળામાં મકાનોના ચાલુ મરામતના કામો ઉપરના પર્સન્ટેજ ચાર્જ્ઝ મરકારી માન્ટ માટે મજૂર થવા મરામત ખર્ચની હદ રૂ. ૧૦૦ ની હતી તે ધગડી રૂ. ૫૦ ની કરવામાં આવી છે તે બાબતનો કેળવણી ખાતાનો સરકારી ડ્રાવ ન. એસ. ૮૬ તા. ૨૫-૩-૪૧ ની નોંધ લઈ ફતરે ૧૯. ધો. ૪ થુ અને તે ઉપરના ધોરણવાળી શાળાઓને સચિવાન શીખના માટે વાર્ષિક રૂ. એનું વધારાનું કન્ટીબન્ટ મજૂર કરવા અને તે અંગે રૂ. ૧૦૦૦ નું પ્રેનીઝન કરવા લો. ઓ. ને બલામજુ. ૨૦. વતસાડ પ્રાય કન્યાશાળાના આસી લક્ષ્મીબેન નારણજીને કાયમ કરવા સખધનું કામ મુલતવી. ૨૧. તા. ૧-૨-૪૦ થી ૨૮-૨-૪૧ સુધીના શિક્ષકોના 'પર્સનલ' ચે 'ની રકમનું પ્રેવીઝન કરવા લો. ઓ. ને બલામજુ. ૨૨. ગેરમેન સાહેબની માર્ચ, એપ્રિલ તથા મે ૧૯૪૧ ની ડાયરી તથા બચ્ચાળીક મજૂર. ૨૩. સ્કૂલબોર્ડ, કલાર્ક મી. ઉપાધ્યાયની રજા દરમ્યાન મી. શાહની રૂ. ૮૫ ના પગારે અને તેમની જગ્યાએ નના ઉમેદવાર ભાનીની રૂ. ૩૦ ના પગારે નીમણુંક

મંજૂર. ૨૪. ડી. પી. આર્થ. સાહેબનો એ. એ. તથા સુપરવાઈઝરોના કાર્યા અને કન્ડીજન્ટરીની ડેટમ લાઈનમાં ઘટાડો કરતો તા. ૧૦-૫-૪૧ નો પત્ર મુકતવી. ૨૫. એ. એ. સાહેબનો સને. ૧૯૪૧-૪૨ ના વર્ષનો દુર ગ્રેગ્રાફ દફતરે. ૨૬. પ્રા. કે. કાપડાના નવમાં પ્રકરણમાં સુધારો વધારો કરતો ડેપુટી જી. આતોનો તા. ૨૪-૩-૪૧ નો સરકારી ફાઇલ નં. એસ. ૯૬ નોંધ લઈ દફતરે. ૨૭. સામથુ તા. એલપાડની યાજ્ઞા માટે સરકારી જિલ્લામાં માન્ટની યોજના પ્રમાણે ૨૦૦ વિદ્યાર્થીનું મકાન બાંધવા મંજૂર થયું છે તેની સાથે અગ્રેજ વર્ગ માટે ૪૦ વિદ્યાર્થી માટેનો એક ઓરડો બાંધવા દેવાની પરવાનગી આપવા જિલ્લામાં કમિટિયા મે. ચેરમેન સાહેબને બોર્ડની મંજૂરીની અપેક્ષાએ બહામણ કરવામાં આવેલી તેને બદલી આપવા સો. એ. ને બહામણ. ૨૮. એલપાડ કન્ય. યાજ્ઞા માટે શ્રી. મેલીમાઈ ભારતરે અપેક્ષા મકાન પુરું નહિ હોવાથી તેમજ સર્વે મકાનનો ઉપયોગ તાલુકા રૂઢનો સામાન મુકવા દેવા કરવામાં આવતો હોવાથી તે તાલુકા રૂઢને આપી દેવાની પરવાનગી આપવા સો. એ. ને બહામણ. ૨૯. તડકેશ્વર ઉર્ડુ તા. માંડવીની યાજ્ઞા માટે ૩. દશના બાડામાં બીજું સાઈ મકાન મળી શકે એમ નહિ હોવાથી તેમજ મકાન માંડીકે મકાન ખાલી કરવા નોટીશ અપેક્ષી હોવા છતાં સમજુત કરતાં ૩. ખાર લેવા કમુલ કમુલ હોવાથી તા. ૧-૧-૪૧ થી ૩. ૧૨ માસિક બાંડુ મંજૂર. ૩૦. પાલ ઉર્ડુ તા. ચોર્પાસીની યાજ્ઞાના મકાનનું બાંડુ મંજૂર કરવા સંબંધી ગામ લોકની આવેલી અરજીનું કામ મુકતવી ૩૧. મગદલા તા. ચોર્પાસીની યાજ્ઞામાં વિદ્યાર્થીએને બેસવાની સંકરણ પડતી હોવાથી વધારાનું કામ મકાન આલુ થરતોએ ગામ લોકને અર્થે બાંધવા દેવાની પરવાનગી આપવા બહામણ કરેલી તેને બદલી. ૩૨ થી ૩૪. કરંજ તા. માંડવીના આસી. કીકાભાઈને તા. ૧૫-૬-૪૧ થી સુપર એક્સક્યુટિવ પેન્શન ઉપર અને અંજાય તા. વાલોડના મહેતાજી પુનભાઈ ગોમાઈને અને પીંજરત તા. એલપાડના મહેતાજી લાઈસેન્સર ગણપતરાઈને અનુક્રમે તા. ૨૦-૭-૪૧ અને તા. ૩૧-૫-૪૧ થી રીટાયરીંગ પેન્શન ઉપર ઉતારવા બોર્ડની મંજૂરીની અપેક્ષાએ અપેક્ષી પરવાનગીને બદલી. ૩૫. સરપોર તા. જલાલપોરની યાજ્ઞામાં થો. ૩ અને ૪ ને ખારડી તા. જલાલપોરની યાજ્ઞામાં ચોકલવાની ઘરને સરપોરની યાજ્ઞામાં સાતમુ ધોરણ ઉપાડવાની મંજૂરી. ૩૬. નવાઈળીયા તા. વાલોડના ગામ લોકોને સંખ્યા હાજરી વધારવા ખારંવાર ચેતવણી આપ્યા છતાં તેમાં વધારો નાંધ થવાથી તા. ૧૭-૪-૪૧ થી ત્યાંનો કલાસ બંધ કરવા મંજૂરી ૩૭. સાતસો ઉપરની વસ્તીવાળા ગામેની લોકયાજ્ઞાને ચાર્જમાં લેવા અને ૫૦૦ થી ૭૦૦ સુધીની વસ્તીવાળા ગામેમાં નવી. લો. એ. યાજ્ઞા બોલવા સરકારની મંજૂરી મેળવવા લો. એ. ને બહામણ. ૩૮. સને ૧૯૩૯-૪૦ના વર્ષનું ખાલી કાર્યાલય કરાડીનું ૩. તેરનું થરત ચૂકવી રહી ગયેલું બીજી મંજૂર. ૩૯. કાંચડ તા. ચીખડી ગામે સરકારી ફાઇલ મુજબ લો. એ. યાજ્ઞા આલુ કરવા અપેક્ષી બહામણ અને એ યાજ્ઞાના અર્થનું બજેટ મંજૂર કરવા લો. એ. ને બહામણ. ૪૦. મેર તા. એલપાડ તથા વાંઝણ વિદ્યાલયમાં વર્ષા શિક્ષણ આલુ વર્ષથી બંધ કરવાના લો. એ. ના ફાઇલની નોંધ અને સર્વે બંને યાજ્ઞામાં કાંતણ પિંજણ ઉલોગ તરીકે આલુ રાખવા અપેક્ષી પરવાનગીને બદલી. ૪૧. દલીઆઈળીયા તથા લીમણળીઆની લોકયાજ્ઞા ચાર્જમાં લઈ કાંચડ તા. ચીખડી ગામે યા. યાજ્ઞા બોલવામાં આવી તેના શિક્ષકોની ઉમરનો બાંધ દૂર કરવા મંજૂરી. ૪૨. ૫૦૦ થી ૭૦૦ સુધીના વસ્તીવાળા ગામેમાં લોકયાજ્ઞાને અપાતી માંડના ધોરણે યાજ્ઞા બોલવા આ બોર્ડ રાજ છે એમ ડે. એ. ઇ.

સાહેબને જાણવું. ૪૩. નીચે જણાવેલી શાળાઓના ખાસ મકાનોના કામોના એરડીમેટ્રી મંજૂર થયા તા. વાલોડ રા. ૧૧-૦-૦ કુવાદ તા. ઓલપાડ રા. ૬૫-૦-૦ અંબાચ તા. પારડી રા. ૮૮-૮-૦, અંબાચ તા. પારડીની શાળાના કમ્પાઉન્ડનું એરડીમેટ્રી રા. ૧૭૭ નું છે પરંતુ ગામશેઠાએ અર્ધા રકમ આપવા કમ્પાઉન્ડ છે. ૪૪. જિલ્લા સ્કુલબોર્ડ, ઓલિમમાં અને શે. બે શાળાઓમાં કામ કરવા રૂ. વીસ અગર તેથી ઓછા પગારવાળા નોકરોને માસિક રૂ. બે અને રૂ. એકવીસના પગારવાળા નોકરોને માસિક રૂ. એક મોંઘવારી બધું તા. ૧-૩-૪૧ થી સરકાર દ્વારા જણાવેલી સ્કીમ મુજબ આપવા મંજૂર કરવા અને તે અંગે રા. ૧૩,૦૦૦) નું પ્રોવીઝન કરવા લે. ઓ. ને બહામણ. ૪૫. માધર તા. ઓલપાડની શાળા તા. ૧૦-૩-૪૧ થી ૧૯૫૪ સુધી અને ક્યાસ તા. ચોર્ધાસીની શાળા તા. ૧૦ થી ૨૫-૬-૪૧ સુધી કોમેશને લીધે બધા સમયે આપેલી પરવાનગીને જણાવી. ૪૬. જુદારી તા. વાલોડના અંગ્રેજી વર્ગના મકાનમાં, મુકવાન તકતીનું લખાણ મંજૂર કરવા લે. ઓ. ને બહામણ. ૪૭. સાયણ તા. ઓલપાડના અંગ્રેજી વા માટે મુજબતી શાળાના મકાનની જગ્યાએ ચાલુ સરતોએ મકાન બાંધવા ગામશેઠાને પરવાનગી આપવા અને સદ્ગુ વર્ગના મકાન માટે વર્ગના ફંડમાંથી રા. ૨,૫૦૦) નું પ્રોવીઝન કરવા લે. ઓ. ને બહામણ. ૪૮. કાદીવલી બાવામ વર્ગમાં તાલીમ લેવા અંગ્રેજી વર્ગના શિક્ષકોમાંથી જોગને જવુ હોય તેમને પોતાને ખર્ચે જવા દેવા પરવાનગી. ૪૯. કમાલશેઠ તા. વાલોડના અંગ્રેજી વર્ગ માટે મકાન બાંધવા ચાલુ સરતોએ ગામશેઠાને પરવાનગી આપવા બોર્ડની મંજૂરીની અપેક્ષાએ લે. ઓ. ને બહામણ કરી તેને જણાવી આપવા તેમજ વધારાના રૂ. ૨૫૦) નું સદ્ગુ વર્ગના ફંડમાંથી પ્રોવીઝન કરવા લે. ઓ. બહામણ. ૫૦. અંગ્રેજી વર્ગના શિક્ષક માટે પ્રો. ફંડની યોજના ઓ. ઓ. એ તૈયાર કરી બોર્ડ આગળ રજૂ કરવી. ૫૧. તા. ૧-૭-૩૮ પહેલા સદર મ્યુ. કો ત્યાંની ઉદ્ગ શાળાના ફરનીચર ખાતેના પ્રોવીઝનમાંથી પાડી સદર મ્યુ ને આપવા મંજૂર. ૫૨. લે. ઓ. એ નીમેશ અથવા લે. ઓ. ને સરકારે હાજીના આપેલા રચના તા. ૧-૭-૩૮ થી સરારી નોકરીમાં લેવાયેલા નોકરોની ચરેલી રમના પગારના ખર્ચ માટે રૂ. પાંચસેડનું પ્રોવીઝન કરવા લે. ઓ. ને બહામણ. ૫૩. મોતા તા. પારડીની અંગ્રેજી વર્ગના ફંડમાંથી છ છોકરીઓને વર્ગની થી જેટલે માસિક શિષ્યવૃત્તિ આપવા માટે વર્ગના ફંડમાંથી રૂ. ૧૦૮ નું પ્રોવીઝન કરવા લે. ઓ. ને બહામણ. ૫૪. તા. ૧૨-૫-૪૧ ની સરકારી પ્રુવટ નોટીફિકેશનથી પ્રા. કે. કાપલાના નિયમ પાઠની નોટ એક માં “ હરેક સેન્ટરમાં કોઈ પણ શિક્ષકને જે વર્ગે અગર ૩૦ વિદ્યાર્થીઓથી વધારે નારે સોપામાં આવશે. એવો સુધારો કરવા આ બોર્ડ સરકારને બહામણ કરે છે. ૫૫. નિરક્ષરતા નિવારણ સંઘની કાર્યવાહક સમિતિ તરફથી આપેલા નીચેના કરાવને મંજૂરી. પ્રૌદ શિક્ષણ અંગેની સરકારની નવી નીતિ (જુઓ સરકારનું જન. ન. ૯૨૨ તા. ૨૭-૬-૪૧ અનુસાર દળર ઉપરની વસ્તીવાળાં ગામોમાં અને લાયક કાર્ય કરે ગણતા હોય તો દળર નીચેની વસ્તીવાળા ગામોમાં જ્યાં જ્યાં પ્રૌદ શિક્ષણ વર્ગે ચાલુ કરવાની સમ્મતા હોય ત્યાં તેવા વર્ગો શરૂ કરવા માટે ચોખ્ખ પગલા લેવા એ. ઓ. ને સમ્મ આપવામાં આવે છે. ”

માસિકના આહુકોન

આ અંકથી માસિકના બે વર્ષ પૂરાં થાય છે. આપતાં અંકથી નવું વર્ષ શરૂ થશે. બે વર્ષમાં જિલ્લાના લોકોને સ્થાનિક સ્વતંત્રની સંસ્થાઓના વલિદ અંગે માહિતી આપીને તેમજ ગ્રામસુધારણા અંગે જરૂરી મુદ્દાઓ આપીને ગ્રામપંચાયતોમાં નમતિ લાવવાને પ્રયત્ન આ માસિક દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે. માસિકની ઉપગૃહીના તે સૌ કોણએ સ્વીકારી છે. લગ્નને લીધે કોંગ્રેસના ભાવનાં બેદર વધારો થયો છે તેમજ માસિકને અંગેનું ખીજું ખર્ચ પણ પહેલાં કરતાં વધી ગયું છે. એમ છતાં જિલ્લાની સેવાનીજ દૃષ્ટિ લક્ષમાં રાખીને માસિકનું લગાજન વધારવાનો વિચાર રાખ્યો નથી. એટલે વર્ષ દરમિયાન ચાલુ રહેલા માહકો શરૂ થતાં નવાં વર્ષમાં પણ ચાલુ રહેશે એવી આશા રાખીએ છીએ. જે માહકોનાં લગાજન દર આપ્યાં નથી તેમને જુનું તેમજ શરૂ થતાં વર્ષનું લગાજન મોકરી આપવા વિનંતિ છે. જેમાં લગાજન બાકી હશે તેમને ત્રીજા વર્ષનો પહેલો અંક વી. પી. થી મેહલવામાં આવશે. માહક રહેવા ન હોવાના હોય એવા સમજીતો તરત ખબર આપી. વી. પી. નો ખોટો ખર્ચ નહીં કરવે એવી પણ આશા રાખીએ છીએ.

જ્યોત્સના શુક્લ

જલાલપોર કસબાની જાતમહેનત

જલાલપોર કસબામાં આખા ગ્રામના લોકો તથા દોરો દક્ષિણના પાદરના બે મીલાં કુવાનાં પાણી પીએ છે. એ બંને કુવાઓ ધણી વરસથી ગાળવામાં નહોતાં આવ્યાં, પંચાયતની આગલી મીટિંગમાં કોલેરાના વાપને લીધે કુવાનાં પાણી ખાસ ગળાવવાનું જોઈએ એવી ડો. માણેકલાલ મેડીકલ ઓફીસર સાહેબે સલાહ આપી ને ઉપરથી તેમજ ડી. લો. પોર્ડના પ્રેસિડન્ટ સાહેબની ગામશેઠની ગદ્દ લઈ આ કામ થયું જોઈએ એવી લેખીત મુદ્દા મળવાથી આ બંને કુવા ગળાવવાનું કામ હાથ પર લેવામાં આવ્યું હતું. મી. મોખવજી જયજી પટેલએ એજન્ટ પંપ તથા કોચની તેમજ ગામશેઠની ગદ્દથી લગભગ રૂ. ૧૨૫-૦-૦ નો ખર્ચ કરી બંને કુવા સારી રીતે ગળાવ્યા છે. એ કામમાં રૂ. ૧૫-૦-૦ પંચાયતે ઉત્તરન તરીકે પાણીની ડ્રાઇમાંથી આપેલા છે. આ કામમાં ખાસ ગોષ્ઠા જેવી જાગત એ છે કે આ કુવાઓ ધણી લાંબી મુદતે ગળાવે છે અને મી. માણેકજી અરદેસર દારવાણા સે. ક. ઇન્ડેસ્ટ્રી સાહેબ સાથે સલાહકાર મળ્યા છે તથા ગ્રામના દિસાળી સેક્રેટરી મી. ગણીમાઈ રજુજી ભરતર વિગેરેની સખત દેખરેખ નીચે સારું કામ થયું છે. ત્યાં જ્યાં આવ્યા કામે ચાલ ત્યાં ત્યાં આવાં એજન્ટો અને આવાં સાથે સલાહકારની તે ગામના લોકો મદદ લેશે એવી અમારી ખાસ અશ્રમણ છે.

સરીરનો રક્ષણને માટે સ્વચ્છ પાણી અને સ્વચ્છ જ્વાની ખાસ જરૂર છે. પીવાના પાણીના કુવાઓને ઓઢામાં ઓઢાં દર ત્રીજા વર્ષે જે તે ગામના લોકો ગળાવે તો અમારા સમજના પ્રમાણે જવાબને જઈ જવાબાનો ઓઢો ખર્ચ કરવો પડે અને સરીરમાં હાથમાં મુખાકારી રહે. અમારી વિનંતિ છે કે બીજા ગ્રામપંચાયતો તથા પંચાયત સિવાયના ગામો પણ ઉપરની સલાહ પ્રમાણે પોતાના જવાબે ખાતર અમલ કરશે.

સરપંચ-નીલેજ પંચાયત, જલાલપોર.

સમાચાર સંગ્રહ

- જીવન-જીવલાર્ધની રોજનીશી

જીવન તા. ૧૬—સુરત જિ. લો. મોડેના સર ને માડવી તા. લો. બે નિમિત્તા માણ ચેરમેન શ્રી. જેમણે બે માંડી કરવામાં સનાયદ કર્યો તેમને ડેરફ્ટારી કરીને સુરત આવતા ૪ માસની સાદી સજા થઈ અને જ વર્ષ આપવામાં આવ્યો.

તા. ૧૭—હિંદી સરકાર તરફથી ૧ રૂબીયાની નવી નોટ તીજણવાની મળેનાર ચર્ચ. એ નોટ નાશિકમાં છપાશે. નવી નોટ ૪ ઈંચ લાંબી અને ૨ ઈંચ પહોળી રહેશે. આ નવી નોટથી ૧૯૩૫ની જીની નોટને કઈ બાંધે આવશે નહિ.

તા. ૧૮—સુરત જિલ્લા મુન મોડેના નવા એ. એ. શ્રી બીમસાઈ નામે પોતાનો નર્સ લીધો.

તા. ૨૦—સુરત જિ. લો. મોડેના પ્રમુખ શ્રી. દુર્ગાજી દેસાઈ અને ઇન્ડિયન પ્રા. રજીસ્ટ્રાર પટેલે જારોડી તાબુમાંની મુનાકાત લીધી. તેમણે સર પી. ટી. ચૌહાણ તથા રમરી બીલ્ડિંગ કારમાંથી બધા સાળાઓનાં મકાનો તપાસ્યા હતા. સાંકરી માને ઉંડા ખોડા ચમકેમકે પુરિને મળી સપાટ જમીન બની છે તે તે જગ્યા પર ઘણાં મુંડર મકાન ઉભા થયા છે તે તેમણે જોયું. ઘસનેર માને ત્યાં વનની ને મુંગઈમાં વસતા શ્રી નારાયણ દુસંભજી તરફથી કન્યાસાળાનું માલવાગુ મકાન આપવામાં આવે છે તેનું પણ નિરીક્ષણ કર્યું ને ધરની સુચના આપી. મોટી બકરાન ને દેનવાડા એ કોળી લોકોના મામ છે એ જગે જાગેએ પણ આ વર્ષે ઘણા મકાનો બંધ થયા છે. તે બંનેનું પણ નિરીક્ષણ કર્યું જુદાગી માને સાળાના નવા મકાનની લગોલગ ત્યાં એક વધિક પ્રકારે અમેજ નર્સ માટે એક એરરો બની આપ્યો છે તે તેનું કામકામ પુર્ણ થઈ ગયું છે તે પણ જોયું ને બધાનાર ચુદસથી નાકરની તમીયત હોવાથી તેમને જેર જઈ ચપેલા કામકામથી સંતોષ છે કે જેમ તે નિમે પ્રમુખશ્રીને પૂરપરજ કરી હતી.

તા. ૨૨—સુરત પ્રાંતિક સમિતિએ પ્રાંતી તમામ સમિતિઓને બીજા બચર નહિ આપાય ત્યાં સુધી સનાયદ ન કરવાનું ફરમાન કર્યું.

તા. ૨૬—બેરકારી કે ગેરર્તલુકાની નીમ પરિણામે મુખમર્ધના નામ્યા અથવા તે મિતકનો દુરપરોગ થયો હોય તેો તુકસાન થવા પડી છે વર્તની અદર અથવા તેો જોડો જોડવા પડી તથા વર્તની અદર નેનો બને તેના પ્રમુખો, સભ્યો ને નોડરો પાસેથી ચમુત કરવામાં આવશે એનો હકમ યુક પ્રાંતની સરકારે કર્યો.

તા. ૨૭—હિંદુસ્તાનમાં હજી બે વર્ષ ચલે એટલે જરૂરી હવાઓનો જથ્થો છે એમ જાહેર કરવામાં આવ્યું.

તા. ૨૮—મુંબઈ સરકારે સુરત સહેર માટે એક ખાસ આંગેરિક અધિકાર નીમમાં ડાયલુ છે તે નાના વૃદ્ધોએ પર ધ્યાન આપશે.

જીવલાર્ધ તા. ૨૯મી ૨૨ સુરત સહેર ને નિશ્વામાં હેકેમણે આંતરિક ધર્મ. નહી નાગર્ ઉમરાઈ ચર્ચ. મુખમાં ને જોડે પડી ગયાં. ડોરો તલુકા ગયા, માખુસોના જનની હાની પણ ધર્મ. નિશ્વાના મામલાઓમાં ભારે નુકસાન થયું, મુંબઈ તેમજ નુશરાત મારીયાસાડમાં ૧૫૦૦ નરસાદી આવત હાની, રેલવે તેમજ તાર દખાન અવધાર દિનમાં સુધી નીધ મળ્યા.

લોકોએ શરીરશ્રમથી નહિ કંટાળતાં બેનીવાડીની, ઉચોળની કે મહેનત મજૂરીની દિશા પકડવી જોઈએ. જેમને જગ્યા મળી શકતી નથી તે જગ્યા તો એમજ માની બેસે છે કે અમને અન્યાય થયો છે, અને સાગવગથીજ નિમણુંકો થાય છે; પરંતુ આ માન્યતા યથાર્થ નથી. નિમણુંક કોણ કરે છે ?

ધણાના મનમાં એવો ખ્યાલ હોય છે કે નવા શિક્ષકની મરતી રફલબોર્ડ કે તેના ચેરમેન કરે છે પરંતુ હવે તો એ વાત જૂતકાળની બની ગઈ છે. નવા શિક્ષકની નિમણુંક નવાં કેળવણી કાયદા પ્રમાણે એડમીનિસ્ટ્રેટિવ ઓફિસર કરે છે અને તેથી ઉમેદવારોએ પોતાની અરજી ચેરમેનને નહિ પણ એ. એ. નેજ કરવી જોઈએ.

નિમણુંક કયા ધોરણે થાય છે ?

આ નિમણુંક એ. એ. પણ મનસ્વી રીતે કરી શકતા નથી. ચોક્કસ ધોરણને અનુસરીજ તેમને નીમણુંકો કરવાની હોય છે. અત્યારે આ સંબંધમાં સરકારે જે ધોરણ નક્કી કરેલું છે તેના અગત્યના મુદ્દાઓ નીચે પ્રમાણે છે :-

(૧) ચાણાંત સર્ટિ. પરીક્ષામાં પાસ થયેલા અથવા મેટ્રિક થયેલા ઉમેદવારોમાંથી નીમણુંક કરનારમાં આવે છે.

(૨) એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ઓફિસર ઉમેદવારોનાં પુરાં નામ, જન્મ તારીખ, જન્મસ્થળ, ભત્રી, લાયકાત, પરીક્ષા પાસ કર્યાનું વર્ષ વગેરે માહિતી સાથેનું સામાન્ય રજીસ્ટર રાખે છે તેમજ આગળ પડતી કોમો, મધ્યમ કોમો અને પછાત પડતી કોમો તથા મુસલમાન ઉમેદવારોની અલગ અલગ યાદીઓ પણ રાખે છે.

(૩) અરજી મળ્યા પછી એ. એ. ઉમેદવારને મુલાકાતે બોલાવીને તેમની યોગ્યતા વિશે ખાતરી કરે છે.

(૪) માર્ક-ચાણાંત સર્ટિ. પરીક્ષામાં ઓછામાં ઓછા નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણેના માર્ક જે ઉમેદવારે ન મેળવ્યા હોય તેને નોકરી માટે લાયક ગણનામાં આવતો નથી.

(૧) આગળ પડતી કોમો (આદ્યજા. અનાવિલ, વાણીઆ વગેરે) ૫૫ ટકા.

(૨) મધ્યમકોમો (પાટીદાર, રજપુત, કોળી, કુંભાર, માછી વગેરે) - ૫૦ ટકા.

(૩) પાછળ પડતી કોમો (રાનીપરજ, હળપતિ, હરિજન) ૪૫ ટકા.

ત્યાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના માર્ક મેળવનાર સ્ત્રી ઉમેદવાર, પછાત કોમના ઉમેદવાર કે ઉર્દુશાળા માટેના મુસલમાન ઉમેદવાર મળી રહે એમ ન હોય ત્યાં માર્કનું પ્રમાણ ધરાડીને ૪૦ ટકા સુધીનું સંપૂર્ણ સમય. માર્કનું આ ધોરણ મેટ્રિક અથવા ટ્રેન્ડ ઉમેદવારને લાગુ પડતું નથી.

(૫) વય—ઉમેદવારની વય ઓછામાં ઓછી ૧૮ અને વધુમાં વધુ ૨૫ વર્ષની હોતી જોઈએ.

(૬) જગ્યાઓની વહેંચણી—નવી નીમણુંકો કરતી વખતે જુદી જુદી કોમો વચ્ચે જગ્યાની વહેંચણી કરવાનું ફાવવામાં આવ્યું છે. આવી વહેંચણીના શુદ્ધરૂપ માટે નીચે પ્રમાણેના ટકા મુકરર કરવામાં આવ્યા છે.

નિવૃત્તાનું નામ

નિમણુંકના ટકા

આગળ પડતી મધ્યમ પછાત

સરત

૨૦

૪૦

૪૦

વિશેષ આગ્રહી થશે એવી આશા વધારે પડતી નથી; કારણ કે અનુભવથી ખાતરી થઈ છે કે આપણા સભ્યો પૈકીના ઘણા ખસામાં સેવાભાવના છે, પણ હવે સેવાભાવનાને મૂર્તિસ્વરૂપ આપવાને માટે દરેક સભ્યે પોતાની જવાબદારી સમજવી જોઈએ અને એ જવાબદારી અદા કરવા માટે જોઈતી કાર્યશક્તિ મેળવવી જોઈશે.

(૫) સભ્યોની બીજી સામાન્ય ફરજો.

દરેક સભ્યે એક વાત પોતાના અંતઃકરણમાં કોતરી રાખવી જોઈએ કે આ સંસ્થા મારફતે પોતાનો અંગત સ્વાર્થ સીધી અગર આડકતરી રીતે સાધવો એમાં દેશનો અને સંસ્થાનો દોહ થાય છે. આ ઉપરાંત પોતાના ગામને અગર પોતાના મતવિભાગને અન્યાય-યુક્ત લાભ મેળવી આપવાની કેશિય કરવી તે પણ દોષયુક્ત છે.

દરેક સભ્યે પોતાના મતવિભાગનાં મનોની જરૂરીઆતથી બરાબર વાકેફ રહેવું જોઈએ અને તે માટે દરેક સભ્યે એક ખાનગી નોંધપોથી રાખવી જોઈએ; એ નોંધપોથીમાં ગામવાર અલગ અલગ પાનાં રાખવાં જોઈએ.

આ નોંધમાં ગામનાં કુવા, તળાવ, શાળા, દોરડાંનાં વગેરેની પૂરી માહિતી તથા જરૂરીયાત નોંધવી જોઈએ કે જેથી ત્યારે તાલુકા કમિટીઓ પોતપોતાનું વાર્ષિક બજેટ બનાવે ત્યારે તેનો બરાબર ઉપયોગ કરી શકાય.

હર્ષભાઈ પરાગજી દેસાઈ

દીકરી ખાંડી ન હોય તેમને જવાબ આપવાનું જોશીસને પાસવી શકે નહિ; વળી આત્યારે તો સૂરત જિલ્લામાં ઉપર જથ્થા વ્યા પ્રમાણે જગ્યા જ નથી એટલે જવાબ આપવાપણું પશુ શું હોય? નીમણુંકના હુકમ મોતલવાના હોય તો તેવા શુભ કામમાં જોશીસને પશુ રસ પડે, નાહી નાખવાના મગજ લખવા કોને ગમે? અમને ખાત્રી છે કે આશાના તાંતણે વગગી રહી પોતાના ગઢીનાઓ અને વર્ષો જગાડી પોતાની રિયાતને વધારે મુસ્કેલ જગાડી મૂકનાર ઉમેશવારેને આ લેખથી યોગ્ય દોરવણી મળી રહેશે.

સૂરત
તા. ૨૦-૮-૪૦

}

કલ્યાણજી વિ. મહેતા
ચેરમેન : જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડ સૂરત

ઈલાકાની સ્કૂલબોર્ડના ચેરમેનોની પરિષદ

કરાવો

મુખ્ય ઇલાકાની મ્યુનિસિપલ અને જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડોના ચેરમેનોની પરિષદ તા. ૨૯-૭-૧૯૪૦ને રોજ ધુળિયા ખાતે પશ્ચિમ ખાનદેશ જિલ્લા લોકલબોર્ડના હોલમાં શ્રી. એસ. એસ. મોરે, બી. એ, એલએલ બી., પ્રમુખ જિલ્લા લોકલબોર્ડ, પૂનાના પ્રમુખપદે મળી હતી. તેમાં ૧૫ સ્કૂલબોર્ડના ચેરમેનો ઉપરાંત મધ્ય વિભાગના એજ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટર અને ફેળવણી ખાતાના બીજા અગ્રણીઓ તથા સ્થાનિક સ્કૂલબોર્ડના કબજે પશુ હાજર હતા. પરિષદે નીચેના કારાવો સર્વાનુમતે પસાર કર્યા હતા. આ કારાવો તા. ૨૯-૮-૪૦ની સૂરત જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડમાં રજુ કરવામાં આવ્યા હતા અને તે સર્વાનુમતે પસાર થયા હતા.

૧. આ પરિષદ તા. ૨૯ અને ૩૦મી જુન ૧૯૪૦ ને રોજ નારીક ખાતે મહેલી વ્યાનિક સંસ્થાઓની મહારાષ્ટ્ર વિકાગ્રીય પરિષદના ઠગવ નં. ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૨૪ અને ૩૩ને પોતાનો મજબુત ટેકો આપે છે અને ઇલાકાની પ્રાથમિક ફેળવણીના હિતમાં સહુ કારાવોની ખાસ જરૂરિયાત ધ્યાનમાં લઈ તેને તુરત જ અમલ કરવા ના. સરકારને આગ્રહ કરે છે.

૨. આ પરિષદ કાળજીપૂર્વક વિચારણા પછી સ્થાનિક સંસ્થાઓની ખાસ કરીને ફેળવણી અંગેની કાંચે કમિટીની નાણા અને વહીવટ સંબંધીની સમજા મનામણોને સંપૂર્ણ ટેકો આપે છે.

૩. પ્રાથમિક ફેળવણીની હાતની પદ્ધતિને સુધારવાના હેતુથી કોંગ્રેસ પ્રધાનમંડળે નીમેલી જુદી જુદી સમિતિઓની લક્ષમણો પર પોતાના નીજીયો જેમ અને તેમ જલદીથી નાહર કરવા આ પરિષદ ના. સરકારને વિનંતી કરે છે.

૪. આ પરિષદ દીવગીરી સાથે નોંધ લે છે કે જુદી જુદી સ્કૂલબોર્ડોએ ના. સરકારને જરૂરી પગલાં લેવા કરેલાં લખાણો પર તરત ધ્યાન અપાતું નથી અને પરિણામ એ આવે છે કે અમલ ન થવાથી લાગતાવળગતાઓમાં અસંતોષ પેદા થાય છે. તેથી આવાં લખાણોનો જલદીથી નીકાલ કરવા ના. સરકારને વિનંતી કરવામાં આવે છે.

* આ કારાવો પશુ નીચે છાપવામાં આવ્યા છે.

અમદાવાદ	૨૦	૬૦	૨૦
ભરૂચ	૧૫	૬૦	૨૫
ખેડ	૧૫	૭૦	૧૫
ચંચલદાસ	૧૫	૬૫	૨૦

નોંધ: જે કોઈ જિલ્લામાં પછાત કામના યોગ્યતાવાળા ઉમેદવારો ન મળી આવે તો ખાલી રહેલી જગ્યાઓ આગળ પડતી કામ અને મધ્યમ કામ વચ્ચે તેમને માટે મુકરર થયેલા ટકાના પ્રમાણમાં વહેંચી.

- (૭) સ્ત્રીઓને અને મેટ્રિક ઉમેદવારોને નોકરી આપવામાં પહેલી પસંદગી આપવી.
 (૮) દરેક કામ માટે મુકરર થયેલી જગ્યા તે તે કામ માટેના ઉમેદવારોથી યોગ્યતાના ક્રમમાં પુરવી. જે કોઈ વધુ માર્ગવાળાને ખાસ કારણસર પસંદગી આપવામાં આવી હોય તો તેના કારણો નોંધવા.
 (૯) બનતાં સુધી જિલ્લાના વતનીનીજ પસંદગી કરવી; અને ગામડાની શાળાઓ માટેના શિક્ષકોની નિમણૂક સામાન્ય રીતે ગામડાના ઉમેદવારોમાંથી કરવી.
 (૧૦) દર વર્ષે ઉમેદવારોની ચાંદી નવી થનાવવી; પરંતુ આગળનાં વરસના લાયકાતવાળા જે ઉમેદવાર બાકી રહેલા હોય તેમનો દફ પહેલો ચલુઓ.

નીમણૂકો માટે ઉપર મુજબનું ધોરણ સરકારે ઇશવેલું છે, અને તે ઉપરાંત સુરત જિલ્લાની સૂક્ષ્મભોડે અને સોફ્ટ બોર્ડે એક વધારાની શરત દર્શાવી છે.

“જે (વ. કા.) ઉમેદવારે ઓછામાં ઓછ ૭ મહિના ગાનદ તરીકે કામ કર્યું હોય તેમની જ નીમણૂક રાખસ તારીખના ક્રમમાં યોગ્યતા નેમને ઉપરના ધોરણને સંક્રમણ રાખીને કરવી.”

જે લોકશાળાઓ બોડનાં કમળમાં લેવામાં આવે તેમાં કામ કરનાર શિક્ષકે શાળાત સર્ટિ. પરિક્ષા પાસ કરી હોય પરંતુ તેના માર્ક હળવેલા ટાક કરતાં થોડા ઓછા હોય તોપણ, શાળાના સંધાપા કે ખીલવનાર તરીકેની તેની બીજી યોગ્યતા ધ્યાનમાં લઈ તેમને નોકરીમાં

• રોગમાં ચિહ્ન •

રોગીધોડા એકાએક દીવો પડી ગયેલે અને સુરત જણાય. શરૂઆતમાં તાવ આવે તે એક બે દિવસે તદ્દન ઉતરી જાય થોડા દિવસ બાદ ફરી પાછો આવે. જેમ જેમ તાવ ઉપયોગ મારે તેમ તેમ નમજાઈ વધતી જાય અને પેટે પાંચે તથા પેશાબની જગ્યાએ સોજા ચડતા જાય. આંખના પોપડાંની અંદરની ચામડી પીળી, શીઠી અથવા ઘોળી જણાય ને તેમાં લોહીનાં ટપકાં જણાય. ઝોડા પેશાબ પુષ્કળ કરે ને તેમાંથી દુર્ગંધ નીકળતી જણાય. ખેરાક હેન્ટ સૂકી આવ્યા કરે છતાં નમજાઈ વધતી જાય અને આખરે મરણ પામે.

ઉપચાર

આ રોગ એટલો તો ભયંકર ચેપી છે કે તે ફેલાતો અટકાવવા સરકારે “ મોન્ડર અને ફાર્સી ” નામે કાયદો કરી તે આખરે લાખો રોગી ધોડાને જંદુકની ગોળીના ભોગ બનાવ્યા છે. સારે લાગ્યે થોડાંક વર્ષથી “ નગ્નેશ ” નામની દવાની શોધ થઈ છે અને તેના પ્રયોગથી ઘણા દરદી સાજા થયા છે. “ ખાવર ” કંપનીમાં આ દવા મળે છે ને પણ દવા શાળાના ડાક્ટર ધોડાના ગળા આગળની શીરા (ન્યુગુજર વેધન)માં આ દવાનું ઇન્જેક્શન મૂકી આપે છે. રોગ અટકાવવા અને રોગ ફેલાતો અટકાવવા શું કરવું ?

ગામની નીચાણુમાં આવેલી જગ્યામાં અને પાણી ભરાય રહેતું હોય એવી જગ્યામાં ધોડાને ચરવા દેવા નહીં. જે ગમે દરવરસે આ રોગ ચાલુ રહેતો હોય ને ગામે એકાગ્રથી ડીસેન્ઝર સૂકી ધોડાને લઇ જતા નહીં. ધોડાના તબેલામાં જેમ બને તેમ એકી માખી આવે તેવી ચોળના કરવી. લાદ પડે તે એકદમ કાઢી નાંખવી. (કારણ લાદથી ગંધ આકર્ષાય છે) જંતુ નાશક દવા શીનઈસિનું પાણી અથવા કાર્બોલીક પાઉર તબેલામાં છાંંડવા કે જેથી માખી ઝંચ આવે નહીં. એક ડોઝમાં જરોર ઝમર નાંખી ડોઝ પ્રાણીથી ભરી સરી પેડે પ્રાણીને ઝમર હાથતી કરવા દેવું. એ નીતરેલું પાણી ધોડાના શરીરે ચોપડવાથી માખી એકી બેસશે.

માંઠા ધોડાને ચરવા છોડવા નહીં કે જેથી તેના ઉપરની માખી બીજા સાજા ધોડાને કરડી રોગ ફેલાવે નહીં. માંઠા ધોડાની એડી ચાર તથા એક પાણી સાજાના ઉપયોગમાં ન આવે માટે તેનો નાશ કરવો. રોગથી ભરી ગયેલા ધોડાને ઉંડો દલાવવો ને તેનો તબેલો જરાજર સાફ કર્યા સિવાય ત્યાં બીજા સાજા ધોડાને રાખવો નહો. જે ગામે દર સાલ આ રોગ જણાતો હોય તે ગામના કીમતી ધોડાને ચોમાસા પહેલાં નગાનેડાનું ઇન્જેક્શન મૂકાવવાથી ધોડાને વીમો ઉતરાવ્યો હોય તેમ રોગ ચલાવે ભય લેવું જામે રહેતો નથી. આ ઇલાજથી અનેક ધોડા રોગી થતા અચળા છે તથા માંઠા થયેલા સારા કરવામાં આવ્યા છે.

ચોખ્ખી સાકુલાનાં જે જે ગામે આ રોગ દર વરસે થતો હોય અથવા ચાલુ સાલે થયો હોય તે ગામના પોલીસ પટેલે અથવા દરદી ધોડાના માલિકે હમને એકદમ ખબર આપવી કે જેથી રોગ વધુ ફેલાતો અટકાવવા, તથા માંઠાં પ્રાણીને રોગ મુક્ત કરવા બનવું કરી શકાય.

સુરત

તા. ૨૪-૮-૪૦

લી:

ડા. મોતીરામ હરિશંકર ભટ્ટ
વટેરીનરી સર્જન સુરત.

“પણ શું ? પછી શું થયું ?”

“જરાવાર પછી એ મારી પાસે આવ્યો અને મને પૂછ્યું ‘અત્યા ! જરા શરમત લેશે ?’”
મેં હા પાડી ને એ તો દોડ્યો, જરા વારમાં એ ગાસ ને એક ખાટલી લઈને પહોં આવ્યો.”
“ખાટલીમાં શું હતું ?” મેં શાસ રોજીને પૂછ્યું.

“ટેમ્પ પર ખાટલી મૂકતા જ હું ઉઠીને ઉભો થઈ ગયો. “સુરેશ ! વહીરકીને તું શરમત કહે છે ?” મેં હસતા હસતા પૂછ્યું. હું ધારતો હતો કે એ અમતથી મનમ કરે છે. પણ એણે તો ખાટલીનો ધ્રુવ ખોલતા કહ્યું, “શરમત નહીં તો આ શું છે ? શરમ ! આવ્યો છે કાર્તિક ? દેવેનું અમૃત આપી વધારે સારું નહીં હોય.” આમ બોલી એ ખૂબ હસતા લાગ્યો. મેં માન્યું કે મને ચીકનવા માટે જ આ અધી ધાધવ એ કરે છે, એટલે હું એ શું કરે છે એ મૂંઝો મૂંઝો જોઈ રહ્યો પણ મારી માયતા ખોટી ફરી, એણે તો ખાટલી ખોલીને શરમ ખરેખર ગાસમાં રેડ્યો. અને થડ કે એ જોવા કમતા હું આપણો ધર્મ જાનું તો સારું. મારાથી એ સદન ન થયું. એ બીજા ગાસમાં રેડવા જતો હતો અને મેં હથ પકડીને કહ્યું, “ઝેવા દે સાર્ક ! મારે એ નહીં જોઈએ.”

“હું તો ગોઠો છે, જરા આપ તો ખરો, એમાં શું ?” સુરેશ શરમાતાં શરમાતાં કહ્યું, પણ મેં પાણી માગ્યું, અને અમે જાને અમાગ ગામ લઈને બેઠાં એણે એક ઘૂંટણે પીધા ને મારા માથું ભગવા લાગ્યું અને લાગ્યું કે હું ગણિ ધર્મ જાણ અતિ ખેદથી હું એને જોઈ રહ્યો.” ખોલતા ખોલતા વિનોદ મળમળો ધર્મ ગયો.

“પછી શું થયું ?” આશા નિરાશમાં રૂબતા મેં વિનોદને પૂછ્યું.

“પછી તો મેં ગાસ એના હાથમાંથી ખૂટી લીધું ને સમજાવીને સ્વાદી દીધા એ શરમીસા પડી ગયો હતો એટલે કદ જોલ્યો નહીં પણ મને આખી ગત ઉધ ન આવી સુરેશને આ શું ધર્મ ગયું એ વિચારમાં હું એટલો ચૂંચાણ ગયો હતો કે મને માર પોતાનું જ ભાન ન રહ્યું, એ વખતે ત્યાં એક કૌતુક થયું.”

“કૌતુક ? શાનું કૌતુક ? શું થયું ?” મેં પૂછ્યું.

“હા, કૌતુક, હું ઉધનો હતો કે જામનો હતો, બાનમાં હતો કે બેમાન હતો, એ સ્વપ્ન હતું કે સાત્તુ હતું એ કશું જ હું જાણતો નથી, પણ ટેમ્પ પર પડેલા પેનાં એ પ્યાલાઓને વાચા ફૂટી હોય એમ મેં તેમને વાનો કરવા સામત્યા.”

“વિનોદ ! અત્યારે તું શુદ્ધિમાં છે ?” મેં ગમતરછોને પૂછ્યું.

“હા, હા, અત્યારે તો શુદ્ધિમાં છું. પણ તે વખતે હતો કે નહીં એ હું કહી શકતો નથી. પણ એ શાનો અવજન દશે એ જોડે કે વિચાર કરું તે પહેલાં તો મને સમજાવા લાગ્યું, અને એક અવાજ બોલ્યો.”

“અરે પાણી ! આપણા બેમાંથી વધારે પરાક્રમી કોણ વાર ?”

“કેમ વળી હું ?” બીજો અવાજ આવ્યો. એ પેના પાણીના ગામ આમળથી આવતો હતો હું તો મૂંઝાઈ ગયો હતો એટલામાં પેનો બીજો અવાજ વધારે શુભાથી અને પુશ્કાળથી બોલ્યો.

“ તારાં પરાક્રમનું વર્ણન સાંભળીને મારું કાળજી કંપી ઉઠે છે. એવાં પરાક્રમ પ્રભુ મારે હાથે ન કરાવે એટલું જ હતું તો મૃત્યુ હતું. એકાદ રખતે પરાક્રમ કરવો, કે હમરો નિર્ભય માનવીઓનાં જીવન કચડી નાખવાં, કે સજ્જન માણસોને અવળે પંથે ચલાવવા એ કંઈ બહુ બહાદુરી ભર્યું કામ નથી, દુઃખીને વિસમો આપવો એ મારું કામ છે. કેટલાયે શાકેલા માણસો હંડા પાણીના એક પ્યાલાથી બધો થાક ઉતારીને તાજાં ઘઉં ભજવે છે. હું માણસની તરસ છીપાવું છું. તું વધારે છે. મારું પાન કરીને માણસ શાંત થાય છે. તારા એક ટીપાનો સ્પર્શ ચતાં માણસ હેવાન જાને છે. તારા અતિ સદવાસથી એટલો જાનેલા મૃગશ્રુતને જાગૃત કરવા માટે હંમેશાં મારો ઉપયોગ થાય છે, તું મારે છે, હું જવાડું છું. પૃથ્વી પર જેટલી સુંદર વસ્તુઓ છે, જેટલા સુંદર દેખાવો છે એ જાણવું મૂળ હતું છું. સ્વચ્છતા એ મારું ખાસ લક્ષણ છે. મારો જન્મ સ્વર્ગમાંથી થયો છે. જેમને દુખી કરવા માટે રાત દિવસ તું મથે છે, તેમને સુખી ગનાવવાના પ્રયત્નો હુંજ કરું છું. દુખિયાંનાં દુઃખ, તરસાની તરસ, તાવવાળાંના તાવ મટાડનાર, તેમને શદન આપનાર હુંજ છું. હું આનંદ આપું છું, ઉત્સાહ આપું છું તે ચક્રિત લાવું છું. જેનું જે રીતે કલ્યાણ થાય તે કરવા હું સર્વ તત્પર રહું છું. તારી સોગત છોડીને જે લોકો મારી પાસે આવે છે તેમનાં સુખની સીમા નથી રહેતી. અરે, યાકેશ્વર-તરસ્યા મુખારુને પાણીનો એકાદ પ્યાલો મળે ત્યારે જે જે, નેની આખમાં તને પ્રભુનાં દર્શન થશે. વધારે શું કહું ? તું જ વિચાર કર, કેનું પરાક્રમ વધારે ? જરૂર તારી છે કે મારી ? ”

“ તમને ખ્હેન ! નવાઈ લાગતી હશે, પણ આ સંવાદ મેં ખરેખર સાંભળ્યો હતો. ” પાણીની વાત પૂરી કરતાં વિનોદ બોલ્યો.

“ ત્યારે એ સાંભળવા માટે તેં સુરેશને કેમ ન હાડ્યો ? બૂમથી કે અવિચારથી જ એ આમાં ફસાયો હશે. પણ તું કહે છે એવી વાતો ખરેખર ઘઈ હોય તો મારી ખાત્રી છે કે સુરેશના પર એની અસર થયાં વિના નજર રહે. ”

“ કદાચ યાત ખરી, એને ન જગાડ્યો એ મારી બૂલ ઘડી, પણ તે વખતે એવું કંઈ પણ કરવાની મારામાં શુદ્ધિ જ રહી નહોતી. હજીયે પેલું સર્વનારી ગ્યામ મારી આંખ આગળથી ખસતું નથી, મને થાય છે કે હું ઘેર ઘેર ફરીને એનાં જીવલેણ કામોનો ઇતિહાસ કહી જતાવું. કહો ખ્હેન ! હું શું કરું ? ”

“ સુરેશને બચાવ, પછી બધું કરજો. ” મેં કહ્યું.

પણ એ, પાછો હંડા વિચારમાં દૂબ્યો હોય એમ લાગ્યું. અને સુરેશનાં તે એના જેવા બીજા અનેક આશાભર્યા મુવાનોનાં ગ્રાસજનક ચિત્ર મારી દૃષ્ટિ આગળ પણ ખડાં થયાં. *

સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૦

- મળશે તેથી તેમને ન્યાય આપવાનો અધિકાર જશે એ જ સુધી આપણે ન્યાય કરનાર અમલદારો સામે અનેક રીતની ફરિયાદ કરી દશે હવે એવો જ ન્યાય કરવાનું મમ ગામની પચાયતોને મળશે તે ઉપરાંત ગામની સુખડતા સ્વચ્છતા જાળવવાનું તથા ગામના રસ્તાઓને કાઢવમુક્ત કરવાનું કામ પણ પચાયતો કરવાનું છે આ બધા કામો તેજ પચાયતો સતોાકાર રીતે કરી શકે કે એમના સભ્યો પોતાની જવાબદારી જગત્તર સમજે જેમના પ્રમણિપણ અને વિસ્વાસ્યતા ગારે કેહને શકા હોય નહિ એવું જ નહિ પણ જેનામાં પચાયતોનાં કામો કરાવવાની અને બીજી સત્તાઓની સતોષકારક ઉપયોગક વાની કુશળતા હોય તેથી મતદારોની પવિત્ર ફરજ છે કે તેમણે ગામમાં ઉપર બતાવેલી ચેતનાવાળા ઉમેદવારોને જ પોતાના મત આપી ચૂટવા કોઈ પણ ગામમાંથી આવ્યા સભ્યો ન મળી શકે એમ તેા સાધારણ રીતે જનવાજોગ થી જે પચાયતોમાં ઉપરની યોગ્યતાવાળા સભ્યો ચૂટાશે નહિ તેની જવાબદારી ત્યાના મતદારો ઉપર રહેશે એટલે જ મતદારોને પચાયતની ચૂંટણીમાં તેમને મત આપનારો અધિકાર મળ્યો છે તેની જવાબદારી જગત્તર સમજી લેવી જોઈએ મતનો અધિકાર કોઈ પણ અધિકાર કરતાં ચડીઆનો છે, કરણ કે મત મારફતે જ નજી શામન તત્ત્વે ઉભાં થાય છે જે દેશના મતદારો મત પડવાને પોતાનો ધર્મ જરા ર સમજે છે તે દેશમાં પ્રજાશામન ફત્તેહમદ થઈ શકે છે મત આપનારો અધિકાર એ પવિત્રતા પવિત્ર અધિકાર છે એ દરેક મતદારે પોતાના અતઃકચુખા મતની ગમખુ જોઈએ આ મતનો ઉપયોગ ગામના કિતને મટેજ થઈ શકે કોઈ પણ નાની મોટી લાનચો વશ થઈને મતનો ઉપયોગ કરવો એ ગામનો તથા દેશનો દ્રોહ કયાં જરા ર છે મતને ઉપયોગ સગા સબંધીના કારણને લઈને થવો જોઈએ નહિ અમુક ઉમે વર તેા કુટુંબો છે અગર સગા છે મારે તે યોગ્યતાવાળો હોય તેા પણ તેા ટોઠા આપવો જોઈએ એવી માન્યતા ખોલી છે એવી માન્યતાથી મતનો ઉપયોગ કરનાર આવે તેા તે મતની પવિત્રતાને ભંગ કરે છે તેજ પ્રમાણે અમુક ઉમેદવાર પોતાની કામો છે એ વિચારથી પણ યોગ્યતા વગરના ઉમેદવારને મત આપનાર આવે તેા તે મતનો મોટા દુરપયોગ છે એ જ પ્રમણે અમુક ઉમે વાર પેસાપાત્ર અને લાગવગવાળો છે અને તેથી ભરિષ્ટમાં કોઈ પણ દિવસ તેની જરૂર પડશે એમ સમજીને જે તે ઉમેદવાર પ્રમાણિક, ન્યાયવિય અને વિસ્વાસ્ય હોય, છતાં તેને મત આપવામાં આવે તેા તે પણ ભારે દોષયુક્ત છે જે પ્રમાણે કન્યા વિક્રમે આપણે મોગે અધર્મ ગાનીએ છીએ તે પ્રમાણે મતનો કોઈ પણ લાનચને વશ થઈ દુરપયોગ કરનાર આવે તેા તે પણ એટલું જ અધર્મ કૃત્ય છે એ દરેક મતદારે જગત્તર સમજી લેવું જોઈએ આપણે જાણીએ છીએ કે આપાર પહેનાં આના આના મારફતે અગર કસાર, લાપશીના જમણુ મારફતે અગર દારૂ, તાડીની લાનચે બતાવી ઉમેદવારો મત ખરીદી લેતા હતા આ જવારે બધુ ત્યારે મતદારોને મતની પવિત્રતાનું અને કિંમતનું જ્ઞાન ન હતું અને તેથી મતદારોની અજ્ઞાનતાને ઉમે વરો લાભ લેતા હતા જેમ કોઈ ખસ હીગને કાચનો કપડો ગાનીને જુગ કિમતગા વેચી નાંખે છે તેમ મતદારો પોતાની અજ્ઞાનતાને લીધે પોતાના પવિત્ર અન અમુલ્ય અધિકારનો નાની નાની લાનચો વશ થઈને દુરપયોગ કરતા હતા આ જમાનો હવે વહી ગયો છે હેલ્લા યોગ્ય વર્ગીય પ્રચારથી મતદારો હવે પોતાના મતાધિકારની પવિત્રતા તથા કિંમત સમજતા થઈ ગયા છે

• સુખર્ષ ઈલાકાની જિ. લો. બોર્ડો અને મ્યુનિસિપાલિટીઓના પ્રમુખોની કોન્ફરન્સનો દૂક હેવાલ

સામાન્ય રીતે આપણે ત્યાંનાં વર્તમાન પત્રો રમાનિક સ્વરાજ્યની સંરંધાઓના પ્રત્યે બહુ થોડા પ્રમાણમાં ચર્ચે છે અને તેજ પ્રમાણે આ કોન્ફરન્સનો હેવાલ પણ દૈનિક અને બીજા પત્રોમાં બેઠકએ તેવો આગ્યો નથી તેથી તેનો દૂક હેવાલ આપવામાં આવે છે.

ન્યારે મહાસભાના પ્રતિનિધિઓના હાથમાં પ્રાન્તિક સરકારનો વહિવટ હતો ત્યારે લોકહિતનાં અનેક કામો કાચઘા દ્વારા અને વટ હુકમોથી કરવામાં આવ્યાં હતાં. રયા. રવ. ની સંરંધાઓની આર્થિક રિયલિ સુધારવાનો અને બીજી રીતે એ સંરંધાઓનો વહિવટ સુધારવાનો પ્રશ્ન મહાસભા સરકારે વિચારવો હતો. એ બાબત સરકાર હેવટના નિર્ણયો ઉપર આવે તેમાં મદદગાર થતા માટે ગ્રે. કોલેજ પ્રમુખ પણ નીચે એક કમીટી સરકારે નીમી હતી અને એ કમીટી આજે કાલે કમીટી નામે પ્રસિદ્ધિ પામી છે. આ કમીટીએ આખા ઈલાકાનો પ્રવાસ કરી અનેક સાક્ષીઓ તપાસ્યા પછી પોતાની ભલામણોનો રીપોર્ટ સરકારને મોકલી આપ્યો છે, આ રીપોર્ટ ધણો મહત્વનો અને ઐતિહાસિક અગત્યતા ધરાવે છે. જન સમાજ આ કમીટીની નાણાં સંજંધીની અગત્યની ભલામણો જાણી શકે તે માટે આ માસિકમાં અગાઉ લેખો આપવામાં આવ્યા હતા. આ ભલામણો સંજંધી જિલ્લા લો. બોર્ડો અને મ્યુનિસિપાલિટીઓના પ્રમુખોના અભિપ્રાય જાણવા માટે સરકારે ઓગસ્ટની તા. ૧૬-૧૭ મીએ આ કોન્ફરન્સ બોલાવી હતી. ધણા પ્રમુખોને આ કોન્ફરન્સની જરૂરિયાત માટે શંકા રહેતી હતી કારણકે આ કોન્ફરન્સ મળતાં પહેલાં બોલ્યો લોકલ સેક્શન ગવર્નમેન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુટના સંચાલકો તરફથી ઈલાકાના ત્રણ પ્રાંતો-શુગરાન, મહારાષ્ટ્ર અને કર્ણાટકમાં જિલ્લા લો. બોર્ડો અને મ્યુનિસિપાલિટીઓના પ્રમુખોની અને પ્રતિનિધિઓની કોન્ફરન્સો કાલે કમીટીના રીપોર્ટ ઉપર પોતાના અભિપ્રાયો દર્શાવવા બોલાવવામાં આવી હતી અને આ ત્રણ પ્રાંતોની પરિષદોએ પોતપોતાના કસબે સરકાર ઉપર મોકલારી આપ્યા હતા. આ પછી સરકારે બોલાવેલી કોન્ફરન્સની જરૂરિયાત સંજંધી કેટલાએકને શંકા હતી તથા એ સ્વાભાવિક છે. આ પ્રમાણે કેટલાક પ્રમુખો સંકારીલ હોવા છતાં ઈલાકાની ધણીખરી જિલ્લા લો. બોર્ડોના પ્રમુખો તથા અગત્યની મ્યુ. જોના પ્રમુખો કોન્ફરન્સમાં હાજર હતા. આ કોન્ફરન્સનું શું પરિણામ આવે છે તે લો લાવિધ્યમાં જણાશે પણ કોન્ફરન્સમાં એક ખાસ લાભ એ થયો છે. કે જુન જુન પ્રાંતોના પ્રમુખોને એક બીજા પ્રાંતોના પ્રમુખો સાથે સમાગમ કરવાની તક પ્રાપ્ત થઈ. આ પ્રસંગે ખરેખર આનંદ જનક હતા કારણકે લોકલ બોર્ડોના પ્રમુખોને આ સમાગમ મારફતે પોતપોતાના પ્રાંતોની બોર્ડોના અનુમતિની સરખામણી કરવાની તક મળી હતી. એક વાત સ્પષ્ટ તરી આવતી હતી અને તે એ કે ધણા પ્રમુખો બોર્ડોના પ્રત્યે સંજંધી ઝીણવટભરેલું જ્ઞાન ધરાવતા હતા તથા તેઓ એ પ્રશ્નોમાં ઉડે રસ લેતા હતા.

બીન જરૂરી ચર્ચાઓમાં સમયનો દુર્વ્યય ન થાય તે માટે બી. બરશીવાલાએ બધા પ્રાંતોના પ્રમુખોની અધિવેશનની સજા કોન્ફરન્સ મળ્યા અગાઉ સવારમાં રાખી હતી. અને કેવી રીતે કોન્ફરન્સમાં કામ લેવું તે સંજંધી નિર્ણયો કરવામાં આવ્યા હતા. આ નિર્ણયોનો હેતુ જેમ બને તેમ કોન્ફરન્સનું કામ બીન જરૂરી ન લાગ્યા તે હતો.

લોકસભામાં અને ધારાસભાના સભ્યોની ચૂંટણીમાં આ માસિકના વાંચકોને ખૂબ દરે કે પક્ષપદ્ધતિને અનુસરવાનું હોય છે એટલે તો પક્ષને આપવાનો હોય છે અને નહિ કે વ્યક્તિને અગર ઉમેદવારને. ક્યા પક્ષનો ઉમેદવાર દેશનું અગર કુદરતનું વધુમાં વધુ દિત કરશે તે વિચારીને મત આપવાનો હોય છે. ગામમાંના હાલના સંજોગોમાં ગામ પંચાયતોમાં આવી પક્ષ પદ્ધતિ હામલ કરવાથી કંઈ પણ ફાયદો થવાનો સંભવ નથી. સામાન્ય રીતે ગામમાંના મતદારો ઘણા મોટા ભાગે એક જ પક્ષના એટલે મહાસભા પક્ષના જ હોય છે. કોઈ વ્યવસ્થિત વિરુદ્ધ પક્ષ જ હોવા સંભવ નથી એટલે પક્ષપદ્ધતિથી ગામ પંચાયતોની ચૂંટણી થશે નહિ. ઉમેદવારોની અંગત યોગ્યતાથી જ પસંદગી કરવાની રહેશે. આ યોગ્યતાએ અગત્યતાના કામ પ્રમાણે ફરીથી નીચે આપવામાં આવી છે:—

- (૧) ઉમેદવાર રાષ્ટ્રીય ભાવનાવાળો તથા દેશ અને ગામને યદનારો હોવો જોઈએ.
- (૨) ઉમેદવાર પ્રામાણિક, નિરપાર્થી તથા ન્યાયપ્રિય હોવો જોઈએ.
- (૩) ઉમેદવારમાં પંચાયતનું કામ ચલાવવા જેટલી કુશળતા હોવી જોઈએ.

કુશળતાને અનુક્રમમાં છેલ્લે સમજામાં આવી છે કારણ કે ઉમેદવાર મને એટલો કુશળ દરે પણ જો તેનામાં પ્રામાણિકપણું અને ન્યાયપ્રિયતા ન હશે તો તે ગામને ફાયદો કરવાને બદલે જુદાં તુકસાન કરશે. જે મતદારો પોતાના મતપ્રધારને નાણી જોઈને અગર અજ્ઞાનતાથી પોતાની જવાબદારી અને ફરજનો ખ્યાલ રાખ્યા સિવાય ઉપયોગ કરશે તે પોતાના ગામને અને દેશને મોટું તુકસાન પહોંચાડશે.

આ લેખના વિચારો સાથે જેઓ સંમત હોય તેમની ફરજ છે કે તેમણે એ વિચારો મતદારો આગળ ફેરવી મૂક્યા જોઈએ અને તેમને સમજાવવા જોઈએ. જે ગામોએ પંચાયતો સ્થપાવાની છે એ પંચાયતને માટે ઉમેદવારી કરનાર સર્વે બાઈઓની ફરજ છે કે તેમણે મતદારોને તેમની ફરજનું જ્ઞાન કરાવવું જોઈએ. આપણે નાણીએ છીએ કે મતદારોના ઘણા મોટા ભાગને મતની જવાબદારીનું જ્ઞાન નથી. એવા બાઈઓને એ જવાબદારીનું જ્ઞાન કરાવવું એ કેટલું જરૂરનું છે તે સમજાવવાનું ન હોય. આ લેખના વાંચનારઓ તો મધ્યમશિક્ષા દરે પણ જેઓ આ વિચારો સાથે સંમત હોય તેઓ આનો બરાબર પ્રચાર કરે તો થોડા વખતમાં આપણા મતદારો પોતાનો ધર્મ સમજી જશે. મદારો અનુભવ પ્રમાણે આપણા અશિક્ષિત મતદારોમાં પણ સામાન્ય સમજ ધણી સારી હોય છે. જો તેમને આ વિષેના તેમના ધર્મનું જ્ઞાન કરાવવામાં આવે તો મને પુરેપુરી ખાતરી છે કે આપણા દેશના થોડા જેટલા પ્રમાણમાં મતની પવિત્રતા અને કિંમત સમજી તેના સદુપયોગ કરશે એટલો ભાગ્યેજ બીજા દેશોમાં યોગ્ય દરે. પ્રજાસત્તાની સફળતાનો મુખ્ય આધાર મતદારોની સમજ ઉપર રહે છે અને જેટલા પ્રમાણમાં મતદારો પોતાના મતના અધિકારનો ઉપયોગ સમજાવ્યું છે અને પુરી જવાબદારી સમજીને કરતા થશે તેટલા પ્રમાણમાં પ્રજાસત્તાન સફળ થવાનું છે.

જે ગામોમાં પંચાયતોની ચૂંટણી થવાની છે તે ગામોના મતદારોની બારે કસોટી થવાની છે, એ મતદારો આ કસોટીમાંથી પાર ઉતરે એટલી પ્રભુ પ્રાર્થના.

આ લેખ ‘ગામ સુધારણા સમાજ’ પત્રિકા તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. અને ગામ પંચાયત સ્થપનાનાં ગામોમાં પ્રસિદ્ધિ માટે મોકલવામાં આવશે.

ફર્લસન પરાગજી દસાઈ

છે કે એવા સમયે લાપના રયજે ખીજી જીવના હેતુઓનીસર, સેનીટરી ઈન્સ્પેક્ટર વિ.ને મોકલવાની સત્તા સરકારી જાહેર તંદુરસ્તીખાતાને અપાવવી જોઈએ. અને મોટા રોગચાળા અંગે યથેચ્છે અર્થ સરકારે ભોગવશે જોઈએ.

૫ કમિટિ ગાને છે કે રોગચાળા વખતે હેતુ ઓશીસર વિ.ને પોતાના જીવના બદલ રોગચાળાના જીવના મોકલવાની લાક્ષણિક શીતળા ડાક્ટરને લાગુ પાડવી જોઈએ, પરંતુ ખાસ અપવાદરૂપ સંજોગોમાં જ એવો અમલ કરવો.

૬. કમિટિ એવા મતની છે કે ઇરીગેશનનાં નાનાં કામો, ત્રીજાવર્ગના સરકારી ઇજનેર ખાતાના રસ્તા અને સરકારી ઇજનેર ખાતાના તાબેનાં મકાનો રચાનિક સંસ્થાઓને સોંપવાં જોઈએ તેમજ પહેલા અને બીજા વર્ગના પી. ડાયટુ ડી. રસ્તા બોર્ડોની મારફત થવા જોઈએ.

૭. કમિટિ એવા અભિપ્રાયની છે કે દોરડાઓ વહીવટ સરકારે પાછો પોતાને હસ્તક લેવો જોઈએ અને એ અંગે યથે અર્થ જાહેર કરી વધારાની આવક બોર્ડોને સુપ્રત કરવી જોઈએ. ત્યાં પંચાયતો હોય ત્યાં દોરડાઓ વહીવટ પંચાયત હસ્તક રાખવો.

૮. કેળવણીની અગત્યતા જોનાં એ મફત અને ફરજિયાત હોવી જોઈએ અને એ માટે જોઈતાં નાણાં મેળવવા જરૂર જણાયે ખાસ કેળવણીસર નાખવો ઇચ્છારાખ્ય છે. પરંતુ એમ કરતાં પહેલાં નવા સુધરેલા પ્રાથમિક કેળવણીના કાયદાથી જે સત્તાઓ રચાનિક સંસ્થાઓ પાસેથી લઈ લેવાઈ છે, તે પાછી તેમને સુપ્રત થવી જોઈએ અથવા તો પ્રાથમિક કેળવણી સરકારે પોતાને હસ્તગત કરવી જોઈએ અને સધળો અર્થ પોને ભોગવી લેવો જોઈએ.

ગામ પંચાયતની ચૂંટણીના નિયમો

ગામ પંચાયતના નવા કાયદા પ્રમાણે મુલત જિલ્લામાં યોગ્ય સમયમાં પંચાયતોની ચૂંટણી થશે. ચૂંટણી કરવાનું કામ જિલ્લાના કલેક્ટરને હસ્તક છે અને ચૂંટણી કવી રીતે કરવી એ બાબતના ના. સરકારે જનરલ ડીપાર્ટમેન્ટના તા. ૧-૧-૪૦ ના નોટીફિકેશન નં. એસ. ૧૭૪/૩ થી નવા નિયમો ધડયા છે. એ પ્રમાણે ચૂંટણી કરવામાં આવશે. એ ચૂંટણીના નિયમો. જલજવા યોગ્ય હોવાથી તેમના અગત્યનો વાગ લોકોની જાણ ખાતર નીચે આપવામાં આવ્યો છે:-

૧ ચૂંટણીની રીત—ચૂંટણી હાય હંચા કરી અગર ચીઠીથી મન આપી યદ્ય રહે. એ બેમાંથી કોઈ પણ ગામ પંચાયતની ચૂંટણી માટે કઈ રીત રાખવી એ નક્કી કરવાનું કામ કલેક્ટરને હસ્તક છે.

૨ મત આપનારાઓની યાદી—સામાન્ય ચૂંટણીના ઓછામાં ઓછા બે મહિના અગાઉ કલેક્ટરે મન આપનારાઓની યાદી ગામની વ્યાપમાં તેમજ કસ્ટરવી જોઈએ.

કેન્ડરન્સ ધારા સમાના હોવામાં મળી હતી અને ના. ગવર્નર સાહેબે તે ખુદશી સુધી હતી, એમના લાપચુનો સારાંશ ધણાખરા પત્રોમાં આવી ગયો છે એટલે તે આપવાની જરૂર નથી. ત્યાર પછી ગવર્નર સાહેબને જ્યાં પ્રમુખોની ઝોળખ કરાવવામાં આવી હતી અને જાણ સમયે સાથે તેમણે હસ્તધુનન કર્યું હતું. આ વીધિ થઈ રહ્યા પછી એમણે વિદાય લીધી અને ત્યાર પછી કેન્ડરન્સના પ્રમુખ અને સરકારના સલાહકાર ધી. મલ્ને પોતાનું પ્રમુખ તરીકેનું લાપચુ વાંચ્યું હતું. આ જાપચુ પછી પત્રો મારફતે જાણવામાં આવ્યું હશે એટલે તે આ લેખમાં આપવાની જરૂર નથી.

કેન્ડરન્સમાં બહુ બહુ વિષયો ઉપર દરખાસ્તો તૈયાર કરવા માટે સરકારે પ્રથમથી જ ત્રણ પેટા કમીટીઓ નીમી હતી. કેન્ડરન્સના સભ્યોને અગ્રહણી પૂછીને ફરકને એકાદ કમીટીમાં સભ્ય તરીકે મુંવામાં આવ્યા હતા. આ ત્રણે કમીટીના પ્રમુખો વિભાગીય ત્રણ રેવન્યુ કમીશનરો હતા. કેન્ડરન્સનું મુખ્ય કામ આ કમીટીઓમાં થયું હતું કારણ કે ફરક વિષય ઉપર ચર્ચા કરવાનો આ કમિટીઓમાં પુરતો અવકાશ હતો. આ કમિટીઓના કામગીર માટે એટલું કહેવું જોઈએ કે લોક પ્રતિનિધિ પ્રમુખોની સૂચનાઓ સામે સરકારી દૃષ્ટિ બિંદુઓ રજૂ કરી કમિટીઓ પાસે સ્વીકારાવાનો પ્રમુખોએ આશય રાખ્યો ન હતો. અને તેથી કમિટીઓએ મંજૂર કરેલી દરખાસ્તો પ્રખરતાથી પાસે પાડવાની હતી.

કાંઈ કમિટીના રીપોર્ટના ત્રણ મુખ્ય ભાગ પડી શકાય. એક ભાગમાં બોર્ડની નાણાકીય સ્થિતિ અને તે સુધારવાની સૂચનાઓ છે. બીજા ભાગમાં બોર્ડની ફરજો અને કાર્યને લગતી સૂચનાઓ છે અને ત્રીજે ભાગ વહિવટી તંત્ર સંબંધનો છે. આ વિભાગને અનુકૂળ ત્રણ પેટા કમીટીઓ પણ કરવામાં આવી હતી.

આ લેખના લખનાર ઇન્કસ (બોર્ડની ફરજો) કમિટીનો સભ્ય હતો. આ કમિટીએ મંજૂર કરેલી મહત્વની દરખાસ્તોનો સારાંશ નીચે આપવામાં આવ્યો છે.

૧. કમિટીને એવો અભિપ્રાય છે કે સામનિકસમંડળને જે કામગીરી સોંપવામાં આવે તે કાયાઅન્યથે છ. બોર્ડને સોંપાયેલી હોય તે એવી કામગીરી છ. બોર્ડને જ સોંપવી અને જે માટે જોખમાં નાણાં પણ બોર્ડને આપવાં. સામાન્ય રીતે ગામસુધારણાનું કામ છ. બોર્ડને સોંપવું જોઈએ.

૨. કમિટી માને છે કે ગામડામાં પાણી પુરું પાડવાની યોજના અંગે સરકારે જોગવાઈ કરેલાં નાણાં પોતાના કામની માફક પહેલાં મુજબ છ. બોર્ડે ખર્ચશે. ક્યાં કામો પહેલાં સેવાં તે એ માટે ખાસ નીમિક્ષા ઇન્વેસ્ટીની લલામણ પ્રણાલિ નક્કી કરવાં પરંતુ એ માટેનું લીસ્ટ નક્કી થાય તે પહેલાં જે તે જિલ્લાની બોર્ડના પ્રમુખને પેતાનો અભિપ્રાય જણાવવાનો હોય તે આપવું.

૩. કમિટીનો સામાન્ય મત છે કે (૧) ફરક છ. બોર્ડે ફરજિયાત હેઠળથી સર (તંદુરસ્તી ખાતાનો અમલદાર) નીમવો જોઈએ, (૨) એના પગારનો જે માત્ર સરકારે જોગવાઈ જોઈએ અને (૩) બીજા જિલ્લાઓમાં જે રેલવેનો ફાટી નીકળે અગર ખાસ જરૂરીયાત ઉભી થાય તે આ અમલદારની સેવા સરકારી જરૂર તંદુરસ્તી ખાતાને સોંપવી.

૪. કમિટીનો એવો અભિપ્રાય છે કે મોટા રેલવેનો ફાટી નીકળ્યો હોય તે તેને કાબુમાં લેવા માટે લોકલબોર્ડે કરતાં સરકાર વધુ શક્તિશાળી છે. વધુમાં કમિટીનો અભિપ્રાય

જે મતદારો મત આપવાના હોય, (૩) અશક્ત મતદારોના જરૂરી મદદગારો અને (૪) પોતાને જરૂર જણાય તે પ્રમાણે મતદારોને ઝોળખવા માટે ખીન માણસોને મત આપવાના મયકમાં દાખલ કરવા. એ સિવાય ખીન માણસોને મયકમાં દાખલ થવા દેવા નહિ.

(૧૨) મત આપવા પહેલાં પ્રીસાઇડિંગ ઓફીસરે દરેક ઉમેદવાર માટે એક પેટી મુકાર કરવી અને એ પેટી પર તે ઉમેદવારનું નામ તથા નીચાન ચોંટાડાવવું. એ પેટીઓ ઉમેદવારો અગર તેઓના એજન્ટની રૂબરૂ જાણ કરી સીલ મારી વોટિંગ રૂમમાં રાખવી.

(૧૩) મત આપવાની શરૂઆત થાય ત્યાર પહેલાં એકઠા થયેલા મતદારોને મત કેવી રીતે આપવા તેની પ્રીસાઇડિંગ ઓફીસરે સમજાવુ પાડવી.

(૧૪) મત આપવા માટે એકી વખતે એકજ મતદાર જઈ શકશે.

(૧૫) જ્યારે મતદાર વોટિંગરૂમમાં હોય ત્યારે પ્રીસાઇડિંગ ઓફીસર સિવાય અને મતદાર અશક્ત હોય તો તેના સાથીદાર સિવાય ખીન કોઈ માણસ એ ઝોરડામાં જઈ શકશે નહિ.

(૧૬) મતદારની ઝોળખ જામત મતદાર પડે તો પ્રીસાઇડિંગ ઓફીસરે પોતાનો નિર્ણય આપવો અને એ નિર્ણય હેવટનો ગણાશે.

(૧૭) મતદાર પોતાના સમજા મત એકજ ઉમેદવારને આપી શકે અગર તો ઉમેદવારો વચ્ચે પોતાને યોગ્ય લાગે તેમ વહેંચી શકે.

(૧૮) મતદારોએ એક પછી એક મત આપવાના ઝોરડામાં જવું. જતાં પહેલાં તરત જ દરેક મતદારને જોટલા સંખ્યો ચૂંટવાના હોય તેટલી કાગળની કાપડી આપવી અને મતદારપત્રકમાં તેના નામ સાથે નિશાની કરવી. કાગળની કાપડી પર ક્રમવાર નંબર પાડેલા હોવા જોઈએ અને તેના પર પ્રીસાઇડિંગ ઓફીસરે સહી કરવી અગર રટખ મારવો.

(૧૯) કાપડી લીધા પછી મતદારે વોટિંગરૂમમાં દાખલ થઈ જે ઉમેદવાર અગર ઉમેદવારોને પોતાના મતો અગર મત આપવા માંગવો હોય તેની પેટીમાં કાપડી મુકી મત આપવા અને કાપડી પર કોઈ નિશાની કરવી નહિ. મત આપ્યા પછી તુરત વોટિંગ રૂમમાંથી મતદારે ચાલ્યા જવું.

(૨૦) કોઈ મતદાર જણાવેલી રીત પ્રમાણે કોઈ ખામીને કારણે મત આપી શકે એમ નહિ હોય તો પ્રીસાઇડિંગ ઓફીસર તેને જોઈતી મદદ કરી શકે.

(૨૧) કોઈ પણ માણસને મતદાર સાથે કાપડી આપ્યા પછી અને વોટ આપી પત્ર આપવાનો ઝોરડો છોડે તે પહેલાં વાત કરવા દેવામાં આવશે નહિ.

(૨૨) પ્રીસાઇડિંગ ઓફીસર રીટર્નિંગ ઓફીસર પણ ન હોય તો મત આપવાનું કામ પૂરું થયા પછી જ એમ અને તેમ જલદીથી તેણે ગામના પટેલ તક્ષાડી અને દાનર રહેલા ઉમેદવારો અગર તેમના એજન્ટો રૂબરૂ દરેક મતપેટીનું ઉપાડ્યા વિના ભુલું પારસવ

ગામ પંચાયતોના સભ્યોની અને અનામત સભ્યોની સંખ્યા

નવા ગામ પંચાયતના કાયદા મુજબ પંચાયતના સભ્યોની સંખ્યા ઓછામાં ઓછી સાત અને વધુમાં વધુ અગિયાર સભ્યોની રાખવામાં આવી છે. અને કોઇપણ અમુક પંચાયતની સંખ્યા ચોક્કસ કેટલી રાખવી તે ઠરાવવાનું કામ હરજાના કલેક્ટરને સોંપવામાં આવ્યું છે. સરત હરજાની પંચાયતોના સભ્યોની સંખ્યા નક્કી કરવા અંગે જી. બોર્ડ તરફથી ભલામણ માગવામાં આવેલી અને તે ઉપરથી જી. બોર્ડ દરેક પંચાયતના સભ્યોની સંખ્યા નીચે પ્રમાણે વસ્તીના પ્રમાણમાં નક્કી કરવાં ભલામણ કરેલી તે મંજૂર રખાઇ છે:—

એક હજાર અને તેથી ઓછી વસ્તીવાળી ગામપંચાયત	સભ્યોની સંખ્યા	૭
એક હજારથી વધુ અને બે હજાર સુધીની વસ્તીવાળી ગામપંચાયત	"	૯
બે હજારથી વધુ વસ્તીવાળી ગામપંચાયત	"	૧૧

નવા કાયદા પ્રમાણે પંચાયતના બધા જ સભ્યો ચૂંટાયલા રહેશે. પરંતુ એ સભ્યો પૈકી સ્ત્રી, મુસલમાન, હરિજન તથા પછાત વર્ગ માટે થોડા લાગે તો વસ્તીના પ્રમાણમાં અમુક બેઠક અનામત રાખવા ના. સરકારને સત્તા અપાઇ છે. એ પ્રમાણે સરત હરજાની હાલની ચાલુ તથા નવી સ્થપાનાર મળી કુલ ૬૯ પંચાયતો માટે કેટકેટલી બેઠક સરકારે અનામત રાખી છે તે નીચે આપવામાં આવે છે:—

અનુક્રમ ગ્રામ પંચાયતનું અનામત બેઠકોની સંખ્યા						અનુક્રમ ગ્રામ પંચાયતનું અનામત બેઠકોની સંખ્યા					
નંબર	નામ	સ્ત્રી	મુસલ	હરિજન	પછાત	નંબર	નામ	સ્ત્રી	મુસલ	હરિજન	પછાત
		ઓ	માનો		વર્ગો			ઓ	માનો		વર્ગો
ચોર્યાસી તાલુકો						માંડવી તાલુકો					
૧	અડાજણ	૧	—	—	૨	૧૪	ગોયાણુ	૧	—	૧	—
૨	કેતારગામ	૧	—	—	૪	૧૫	કરંજ-પારડી	૧	—	—	—
૩	લાદા	૧	—	—	૨	ઝાંખરી-વેસમુપ					
૪	મોટા વરાછા	૧	૧	—	૩	માંડવી તાલુકો					
૫	અઢવા	૧	૧	—	૩	૧૬	માંડવી	૧	—	—	—
૬	સુંવાલી	૧	—	—	૪	૧૭	તડકેશ્વર	૧	૨	—	૧
૭	ધરજાપોર	૧	—	—	૩	૧૮	બોધાન	૧	૧	—	૧
ઝોલપાડ તાલુકો						૧૯	ગોદાવાડી	૧	—	—	૧
૮	ભગવા	૧	—	—	—	૨૦	હિન	૧	—	—	૨
૯	ઝોલપાડ	૧	૩	—	—	બારડોલી તાલુકો					
૧૦	સાયણ	૧	૧	૧	—	૨૧	બારડોલી	૧	૧	—	—
૧૧	મુલદ	૧	—	૧	—	૨૨	કોડા	૧	૧	—	૧
૧૨	સાંધીએર	૧	—	૧	—	૨૩	સરભોણ	૧	—	—	૨
૧૩	માધર	૧	—	૧	—	૨૪	વાંકોનેર	૧	૧	—	૨
						૨૫	અંબેલી	૧	—	—	૩

સરકારી બિડીંગ કમિટી તા. ૩૧-૮-૪૦ ને રોજ એ. ઇ. શી. લાલભાઈ દેસાઈના પ્રમુખપણા હેઠળ ગણી હતી. એ સક્ષાત્માં રફૂલ બોર્ડ અને સોલસ બોર્ડે બજામણ કરેલાં માપેમાંથી નીચેનાં માપેએ ૧૯૩૯-૪૦ અને ૧૯૪૦-૪૧ની સરકારી ઓંઠમાંથી શાળાનાં મકાનો બાંધવાનું મંજૂર કરવામાં આવ્યું છે.

નં.	વર્ગ	અમલું નામ	કેટલા હેક્ટરો તેની સડે તેનું મકાન બાંધવાની જરૂર	કુલ ખર્ચ	સરકારી મદદ	રૂપત મદદ
૧	અ	સાવણ તા. ઓલપાડ	૨૦૦	૭૨૦૦	૩૬૦૦	૩૬૦૦
૨	બ	સરોજી તા. વલસાડ	૧૦૦	૩૬૦૦	૧૮૦૦	૧૮૦૦
૩	બ	કારેલી કન્યા તા. વલસાડ	૮૦	૨૮૮૦	૧૪૪૦	૧૪૪૦
૪	બ	બોરીકીર્ણી તા. જલ્લાલપોર	૨૪૦	૬૭૨૦	૪૦૩૨	૨૬૮૮
૫	બ	દેવનાથ તા. બારડોલી	૬૦	૧૧૮૦	૧૦૦૮	૧૭૨
૬	બ	મુખલાલ તા. પારડી	૮૦	૨૨૪૦	૧૩૪૪	૮૯૬
૭	બ	દાનેજ તા. જલ્લાલપોર	૬૦	૧૧૮૦	૧૦૦૮	૧૭૨
૮	બ	સ્વાદલા તા. ઓલપાડ	૬૦	૧૧૮૦	૧૦૦૮	૧૭૨
૯	બ	ભટ્ટાઈ તા. ચોર્ધાસી	૬૦	૧૧૮૦	૧૦૦૮	૧૭૨
૧૦	બ	ચંદ્રાસજી સુખા તા. જલ્લાલ	૮૦	૨૨૪૦	૧૩૪૪	૮૯૬
૧૧	બ	કુંબરી બેરવાડ તા. પારડી	૭૫	૨૧૯૦	૧૩૬૦	૭૩૮ ૫૬૨
૧૨	બ	ઉડડી કન્યા તા. વલસાડ	૧૦૦	૩૬૦૦	૧૮૦૦	૧૮૦૦
૧૩	બ	જલ્લાલપોર મુખ્ય	૨૮૦	૧૦૦૮૦	૫૦૪૦	૫૦૪૦
૧૪	બ	વાંઝા તા. ચીખડી	૧૨૦	૩૩૬૦	૨૦૧૬	૧૩૪૪
૧૫	બ	કહોલી તા. જલ્લાલપોર	૬૦	૧૧૮૦	૧૦૦૮	૧૭૨
૧૬	બ	કોલ કન્યા તા. બારડોલી	૨૦૦	૫૬૦૦	૩૩૬૦	૨૦૧૬
૧૭	બ	સાંકરી ટીંગરવા તા. જાડ.	૧૦૦	૨૮૦૦	૧૬૮૦	૧૧૨૦
૧૮	બ	મહેણી તા. ચોર્ધાસી	૧૦૦	૨૮૦૦	૧૬૮૦	૧૧૨૦
૧૯	બ	પીપળોડ તા. ચોર્ધાસી	૪૦	૧૧૨૦	૬૭૨	૪૪૮
૨૦	બ	ઓલપાડ કન્યા	૧૨૦	૩૩૬૦	૨૦૧૬	૧૩૪૪
			૨૨૧૫	૧૮૧૯૦	૩૮૨૨૪	૨૯૯૧૬
૨૧	બ	સીસોડા કન્યા તા. જલ્લાલપોર	૧૩૦	૫૭૬૦	૨૮૮૦	૨૮૮૦
			૨૩૭૫	૭૩૯૫૦	૪૧૧૦૪	૩૨૮૪૧

નોંધ-(૧) ઉપરનાં માપેમાંનું ફોલ મકાન જાળીન ન મળવાના કે એવા ફોલ ડરજે નહીં બાંધી શકાય તેવજ છેલ્લું નં. ૨૧ નું મકાન જાળીવાળું આપશે.

આમોની ભલામણ:—(૧) ખેરગામ-(વધારો) તા. ચીખડી, (૨) હાંડી-(વધારો) તા. ચીખડી, (૩) મહેલ્લી (તા. ચોર્યાસી), ચોરપાડ કન્યા. (તા. ચોરપાડ), (૬) સીસોદ્રા કન્યા. (તા. જલાલપોર).
 ૬૫૨ પેશીનાં તેમજ બીજાં મળી નીચેનાં ગામો માટે સર પો. ડી. કમિટીને ખાત્રી ભલામણ:—(૧) હોઠાલી, (૨) હાંડી, (૩) પીપલોદ, (૪) લીધરા (તા. વલસાડ), (૫) લવાછા (તા. પારડી), (૬) હમરા ડા. ચોર્યાસી. (૧૨) તળાઈ તા. ચોરપાડ અને સોજધરા તા. ચીખડીની ગાળાનાં મકાનો ખોડનાં ચાન્માં લેવા ચોખ્ખું છે કે નહિ તે બંને જોઈ લે. ચો. ને લખી બહાવવા ચેરમેનને સત્તા. (૧૩-૧૪) મોરદેજ તા. વાલોડની લે. જો. સાળાના મકાન અંગેની વાડા નં. ૧ પેશીની ૧૧૧ કુંડા અને આમલગની ૪ કુંડા જમીન તેમજ મોંટી વેડ તા. ચોર્યાસીની સાળા અંગે રમતગમત માટે સર્વે નં. ૧૨૦ ની રા કુંડા જમીન ફેવન્યુ દી મેળવવા લે. ચો. ને ભલામણ. (૧૫) ડી. પી. આઈ.ની સૂચના મુજબ શિક્ષકો તથા કલાકોની ડિરેક્ટરી છપાવવા મંજૂર. (૧૬) અંગ્રેજ વર્ષના સુપરવાઈઝર તરીકે પુણી પ્રવાસના શ્રી. છાહાઈ સંકરજ દેવાઈની ચેરમેને કચેરી કામચલાક નીમણુંકની વેંધ (૧૭) હામકાનો ધોરો અને ગ્રાંડસંખાતા ફેંલના કમો કરાવવાની ખાત્રી નરૂર છે; પરંતુ ચાલુ વર્ષમાં નાણુંની સજવડ ન હોવાથી સંદર્ભ કમો માટે જરૂરી પ્રાધીકરણ આવના વર્ષમાં કરવું. (૧૮) અમરોલી સાળા માટે બાડાના મકાન બાબત થકિત કરવા ચેરમેનને સત્તા, (૧૯) લોહલ ખોડ સાળાઓ માટે ૩૦ વધુ ડરિજનનથુ, ૮૦ 'શિક્ષણ અને સાહિત્ય' તથા વર્ષા સાળાઓ માટે ૧૬ 'નર્મ' તાલીમ' મંગાવવા મંજૂર અને તે માટેની ડી. પી. આઈ.ની મંજૂરી માટે ભલામણ તથા સાળાઓ વધવાથી તેમજ પ્રવૃત્તિના જમાનામાં વધુ ખર્ચ આ અંગે કરવા જરૂરી હોવાથી તેના વધારાના ખર્ચને માંડે માટે મંજૂર કરવા ડી. પી. આઈ. ને ભલામણ. (૨૦) મોટા તુરવાડા તથા મોડિલાવાડ તાલુકે વવસાઈની લોકસાળાઓને ગામની વસતિ ૭૦૦ થી વધુ હોવાથી ખોડનાં તાબામાં લેવા ડી. પી. આઈ.ની મંજૂરી મેળવવા લે. ચો. ને ભલામણ. (૨૧) અરેક તા. માંડવી, વાડ તા. ચીખડી, વેવચાય તા. વલસાડ અને જોજલ માધીવાડ, તા. જલાલપોરની લોકસાળાઓને ચાન્માં લેવા ડી. પી. આઈ.એ પરનાનગી આપી હોવાથી તા. ૧-૨-૪૦ થી લે. જો. સાળા તરીકે ચાન્માં લેવા મંજૂરીની અપેક્ષાએ ચેરમેને આપેલી પરનાનગીને બહાલી તથા તે માટેનું ૧૩૫૦ પૂરવણી બજેટ મંજૂર કરવા લે. ચો. ને ભલામણ. (૨૨) તાલુકા માસ્તર ફાકડ જમીનગીરી આપવા માગતા હોય તેના લખતનો ખરોડ મંજૂર કરવા લે. ચો. ને ભલામણ. (૨૩) પ્રા. સાળામાં બહુતા બાળકોની શારીરિક તપાસની યોજના કરવાનો, સરકારી ડરાવ ૪૧૧૦ તા. ૧૬-૭-૪૦ નો એ. અંગેની યોજના 'મેકલાઈ' ચૂકેલી હોવાથી મેંધ લઈ ફેરવે. (૨૪) બંધ કરવામાં આવેલા પસંનક જે ૬૫૨ જે શિક્ષકો પેન્શન ફંડમાં હોય તેમજ પેન્શન કોન્ડ્રીબ્યુશન પસંનક જે બંધ કર્યાની તારીખથી ભરવા ડી. પી. આઈ.ની મંજૂરી મેળવવા લે. ચો. ને ભલામણ. (૨૫) લે. જો. સાળાઓ માટે આ વર્ષમાં પાડાના જાનક ૭૫, મૂતરડી ૭૨ આપવાની સાળાઓની તાલુકાવાર ચાંદી રત્ન ચર્ચા મંજૂર. (૨૬) રજિ. મુ. શા. તા. આક્રિ. તરફથી ૭૨ તપાસ ફેન્સર ફંડમાં સળા ફરત મળે છે તેજ ફે. નવત બાળકનાં કામ-વધુ તપાસ ૬૫૨ મુલતવી. (૨૭) સાળાના કંપાઉન્ડમાં તાલીમા ઝાડો ઉછાતાં સાળાનાં બાળકોનાં જોવામાં આવે તેથી તેમનાં કુમળાં મજબૂત હપર માઠી અસર થાય છે તેથી આવાં ઝાડોની જવજ નહિ લેતાં તેને નાશ કરાવવા લે. ચો. ને ભલામણ. (૨૮) રમતગમત માટેની પેટાસમિતિની ભલામણો તપાસ અને લેખ સૂચના માટે નીચેના નિમણુંકોની પેટાસમિતિને મોકલી આપવાની અને તેમની સૂચના મુજબ જરૂરી ફેરફાર કરી તેના અમલ કરવાની ચેરમેનને સત્તા આપવામાં આવી : શિક્ષકસમિતિ—(૧) બ્યામાશિક્ષક-સોરાઈ જે. જે. ફે. કોલેજ સરત (૨) શ્રી. મણીપાઈ નાયક, શિક્ષક તાલીમ વર્ગ, વેડલી (૩) શ્રી. મણીપાઈ પટેલ, અચાર્જ સારત વિદ્યાલય અને બત્રી, ગુજરાત બ્યામામ પ્રચારક મંડળ, કરાડી. (૨૯) ગામવિકાસ મંડળ તરફથી ગ્રાંડસંખા રાનીપરજ વિદ્યાલયમાં ૬ વિદ્યાર્થી

સૂરત જિલ્લા, સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

વર્ષ ૨

ઓક્ટોબર ૧૯૪૦

અંક ૩

ખાદીનો સંકેશો

આપણે સ્વરાજ્યનો વિચાર કરતા હોઈએ કે રાષ્ટ્રીય ટેન્કવૃત્તિ, રાષ્ટ્રસંજ્ઞાને કે ખોટા બળવાનો, ખાદીનો જ સચ્ચ સૈથી પહેલવહેલો દૃષ્ટિ આગળ ઉભો થાય છે, દેશને કામ રાગ લાગુ પાડનાર આર્થિક સ્થાવ બધ કરવો હોય તો ખાદીનીજ ઉપામના કરવી જોઈએ. ગરીબ સોકોનો જૂખમરો રાખવો હોય તો ચે ખાદીનીજ ઉપામના કરવી જોઈએ. સપત્તિની વહેંચણી ન્યાય અને સમતાની દૃષ્ટિએ કરવી હોય તો ખાદી એ એક માત્ર ઈલાજ છે. દેશદામની દીક્ષા લેવી હોય તો ખાદી જ પડેલી જોઈએ. અન્યથાને ઉદ્ધાર કરવો હોય તો પણ ખાદીને આશ્રય આપવો જોઈએ. સ્વાસ્થ્યને માટે દિવસ રાત મહેનત કરવા આપણે બંધાયલા છીએ, દેશનું અપમાન દૂર કર્યા વગર ભોગ વિલાસ આપણે માટે દરામ છે એવું સ્મરણ નો સતત ભાવન રાખવું હોય તો ખાદી તૈયાર કરવી જોઈએ, ખેતીની પ્રગતિ જોઈએ જ ખાદીની પ્રગતિ સ્વમાનિક અને આપક થવી જોઈએ, ગૂંજરાતમાં ખાદીનો પ્રચાર વધવો જોઈએ તેમ ખાદીની પેશા પણ વધવી જોઈએ વેપાર પ્રધાન આ પ્રાન્તને ધીમ પ્રાનોમાયી ખાદી મંજાવીને પહેરવાની ટેવ પડે તો ગુજરાતના વજીરો અને ગરીબ સોકો રક્ષા ગણ ખાદી પ્રચારનું કામ મહામઝાએ અત્યાર સુધી બહુ ક્યું છે. હવે દરેક માણસે ખાદી પ્રચાર માટે કમર કમવી જોઈએ. હવે આપણે ખાનગી સભાષણોમાં તેમજ ન્યાય ભવના મેળાવડામાં, દુકાન પર તેમજ દવાખાનામાં શાળામાં તેમજ બજારમાં ન્યાં ખાદી વગરનો માણસ જોઈએ ત્યાં તેને ટોકવો જોઈએ. આપણો સદાસ જોએ ચાહતા હોય તેમને ખાદી વાપરવા વિષે આશ્રયપૂર્વક કહેવાનો આપણો હક છે. તેમ આપણી ફરજ પણ છે આપણા સમાજમાં ખાદી વગર હરવું ફરવું એ મેદામ મોટા અવિવેક છે. એમજ બધાને થાય એવી રીતિ આપણે આણી જોઈએ. ન્યાં છાપાંઓ અને વસ્ત્રાંઓ પહેાચી શકતા નથી ત્યાં પણ આ પદ્ધતિ પહેાચી શકે છે. આ પદ્ધતિ નો દરેક દિદી પવિત્ર ફરજ સમજી અમલમાં મૂકે તો ખૂબ ખૂબ કામ થાય, ખાદી વિષે આટલા વર્ષ ચર્ચા કર્યા પછી આ પ્રાંતમાં તો મધું કહેવાપણ ખાદી રહ્યું હોય એમ લાગતું નથી. ગૂંજરાતમાં ખાદીનું સાર્વભૌમ રાજ્ય કરી મહામાજીને મોટામાં મોટા સંતોષ આપવો એ આપણે માટે અશક્ય ન હોતું જોઈએ.

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૨].

ઓગસ્ટ ૧૯૪૦

[અંક ૩]

આ માસિક

આ માસિકે એક વર્ષ પુરૂ કરી બીજા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો છે અને એના નવા વર્ષના ત્રીજા અકમા આ તોય પ્રખટ થાય છે માસિક પ્રસિદ્ધ કરવાના હેતુએ એ ૧૧ પહેલા અકમા જણાવવામાં આવ્યા છે એટલે તેને ફરીથી જણાવવા ૧૧ જરૂર નથી એ હેતુએ પાર પાડવામાં માસિક કેસે આ શે સર્જન થયું છે તે જાન અભિપ્રાય જાપવાનો અધિકાર વાચકોને છે, અને તેઓ જો ચેતાના અભિપ્રાય લખી મોકલશે તો અમો બહો આનંદ થશે માનકામાં રહેતા લોકોને જાણુવા જેવી અનેક જાગતો સ્થળસંગતો મળે અને આપી શક્યા નથી એટલું જ હિં પચુ અમારી આંકે પુગીએ પણ વાચનાતઓના ધ્યાનમાં આવી દશે આવી પુગીએ લખી જાણાવા અને વાંચકો વિનિતિ કરીએ છીએ

માસિક ૧ સર્જનાના માપ એક રીતે કમલ મદમ એને ટોચ આપે છે તે ઉપરથી નીકળી શકે લોકોને જાણના લોકો ૧ સરચાઓમાં રમ મેના કરનારો આ માસિકો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે જેમ અને તેમ વધારે લોકો એ વાચે અને બીજા વચ્ચે તે જ એ ઉદ્દેશ પાર પડી શકે આ માસિક ૧ પ્રતિ જે વાચકોને પસંદ પડી હોય તેમને અમારી ખામ ભનામણ છે કે તેમણે નવા મદકો જાણવા કોશિશ કરવી

માસિકના ફેલાવામાં અમને જાણના શિક્ષક વર્ગ ૧ માનુ મદદ મળતી રહી છે, અને હવે પછી પણ એનો જેમ અને તેમ વધુ ફેલાવો કરવા તેઓ જાનતી કોશિશ કરતા રહેશે જ એવી અમે આશા રાખીએ છીએ

માસિકની ભાષા માનવને કોઈ પણ માણસ સમજી શકે એવી સાદી અને સરળ રાખવા અમે બનતી કોશિશ કરી છે અને હવે પછી પણ એવું જ ધોમણ માનુ રહેશે

આ માસિક ૧૧ પહેલા વર્ષમાં મદદરના સમગ્રીય બનાવો જાતી ગયા છે સાત પ્રાનોમાં લોકપ્રિય પ્રધાન મોએ રાજનામાં આખાં દેશમાં લોકોમાં કંઈક નિરાશા જોવામાં આવે છે અને આંતર રાષ્ટ્રીય મદા વિમદને લીધે તેમાં વધારો થયો છે આવા મારગોને લીધે મુગ્ધ જાણના લોકો બોઈની 'ગામ સુવારજાની યોજના' તથા સ્કૂલ બોઈની નિરક્ષરતા નિવારણ' ની યોજનામાં પ્રુક્ષ્ણ મદદી આવી ગઈ છે પણ આવી નિષ્ણતાની સ્થિતિ કંઈક લામો વખત રહી શકે નહિ એટલે પરિસ્થિતિમાં સુધારો થતા આ કાચકોમાં પાછા વધુ વેગથી ગતિમાન થશે એવી અમને આશા છે.

અ તુ ક મ

વિષય		પૃષ્ઠ
૧ આ આસિ	તંત્રીમંડળ	૧૫
૨ હસ્તા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખની ફરતો	શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ	૧૬
૩ ચોર્લાસી તાલુકાના સ્થાપકો	શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ હરિભાઈ પટેલ	૭૧
૪ માધવચાવનોની ચૂંટણી	શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ પટેલ	૭૭
૫ માંધાઇને	શ્રી. પ્ર.	૭૯
૬ આજીવન સિદ્ધાંત	શ્રી. જોષાજી દેસાઈ	૮૦
૭ બોર્ડના સભ્યોએ કામ કેવી રીતે તથાસવા ભોજ્યો	શ્રી. જશભાઈ જીવાભાઈ પટેલ	૮૪
૮ નિલસા રમૂસ બોર્ડની કાળાઓ માટેની વ્યાખ્યાન અને કાળા પ્રતિભાવો		૮૦
૯ નિલસા રમૂસબોર્ડની કાર્યવાહી	.....	૬૨
૧૦ નિલસા લોકલ બોર્ડની કાર્યવાહી	.....	૬૪
૧૧ પ્રમંથિત ગોધ		
૧૨ સમાચારસંમેલ		

આ હ કો ને

જેમના લવાજમના પૈસા બાકી હોય તેમને તે તાલીફ મોકલી આપવા વિનવિ છે.

તંત્રીમંડળ

શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ
શ્રી. કલ્યાણજી વિદુલભાઈ મહેતા
શ્રી. જયોત્સ્ના જ્ઞેન રુદ્ર
શ્રી. મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી. લક્ષ્મીભાઈ હરિભાઈ પટેલ

• વ્યવસ્થાપક •

શ્રી. મહેસાભાઈ પશ્ચિમભાઈ દેસાઈ
ચિર જોશિમા
સહન નિલસા લો. બોર્ડ

• મુદ્રક •

મહિતાસ કુપાચંદર શેખર
'પ્રતાપ' શ્રી. પ્રેમ
કાજી, સુરત

આ આસિ ૬૨ મહિનાની ૧૫ થી તારીખે પ્રકટ થાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૧-૦-૦

* (ક) કલેક્ટર અગર તેમના તરફથી નિમવામાં આવેલા ખીજા કોર્ષ અમલદારને બોર્ડની દરેક સમાના દરેક ઠરાવની નકલ મોકલી આપવી. અને જી. લો. બોર્ડના કાયદાની ૧૨૪ મી કલમ પ્રમાણે કમીશનર અગર કલેક્ટર બોર્ડના જે પ્રેસીડિંગની નકલ, અગર ખીજા દસ્તાવેજો વગેરે જે કંઈ માગે તે મોકલી આપવા.

ઉપરની ફરજો ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે કે બધારણીય સરકારી અને ખીનસરકારી અન્ય સંસ્થાઓના પ્રમુખ કરતાં હલકા લો. બોર્ડના પ્રમુખની ફરજો ઘણી અગત્યની બાબતમાં જુદી પડે છે. દાખલા તરીકે વડી અને પ્રાંતિક સરકારોની ધાગસમાના પ્રમુખો જે તે સમાનું પ્રમુખ સ્થાન લે છે પણ તેમને સમાની અર્થમાં ભાગ લેવાનો હોતો નથી, તેમજ તેમને માથે કોઈ પણ જાતની વહીવટી જવાબદારી પણ હોતી નથી. મુંબઈ શહેરની મ્યુનિસિપાલિટીના મેયર જે મ્યુનિસિપાલિટીની સમાનું પ્રમુખસ્થાન લે છે તેમને પણ વહીવટી જવાબદારી નથી. અને તેથી તેઓ સમાની અર્થમાં જાને ભાગ લેતા નથી. સમા વ્યવસ્થિત રીતે ચાલે તે બાબતના નિર્ણયો આ પ્રમુખો આપે છે. હલકા લો. બોર્ડની સમાઓના પ્રમુખ તરીકે આ ફરજ તો હલકા લો. બોર્ડના પ્રમુખને બાંધવાની હોય જ છે, પણ આ પ્રમુખોની ફરજો અને હલકા લોકલ લો. બોર્ડના પ્રમુખની ફરજોમાં મુખ્ય તફાવત એ છે કે જી. લો. બોર્ડનો પ્રમુખ હલકા લો. બોર્ડના વહીવટી તંત્રને વડો છે અને તેથી હલકા લો. બોર્ડનું વહીવટી તંત્ર યોગ્ય રીતે ચાલે તેની જવાબદારી પણ તેની છે. આ વહીવટી જોખમદારી ઉપર (૧) (વ) (ક) માં આપવામાં આવી છે. આ ઉપરથી સમજાશે કે હલકા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખને તે જવારે બોર્ડની સમાના પ્રમુખસ્થાને હોય ત્યારે સમાનાં કામકામની અર્થમાં આગેવાની બરેલો ભાગ લેવો પડે છે, સમાઓનું યોગ્ય નિયમન પ્રમુખ તરીકે તેને કરવાનું હોય છે તે ઉપરાંત બોર્ડ પાસે જે દરખાસ્તો આવે તે બોર્ડને હિતકર છે કે અહિતકર તે સમજાવી દોરવણી આપવાની જવાબદારી પણ પ્રમુખની છે.

હવે આપણે ઉપર ગતાવેલી (૧) (વ) ની ફરજ સમજી વિચાર કરીશું. બોર્ડમાં દર વર્ષે જે બજેટ ગંદુર કરવામાં આવે છે તે બજેટ રજુ કરતાં પહેલાં પ્રમુખે જોવું જોઈએ કે બજેટ બરાબર સરખા ચાલે છે કે નહિ? એટલે કે બજેટમાં આવક કરતાં ખર્ચ વધેલો જોઈએ નહિ. એટલું જ નહિ પણ વર્ષ આખરે બોર્ડની ઝાંખમાં ઝાંખી રૂ. ૫૦૦૦ સિલક રહે એવું બજેટ ઘડવું જોઈએ. બોર્ડ દસ્તકની મીલકતોની સ્થિતિ બરાબર જળવાઈ રહે તે માટે બોર્ડની આર્થિક સ્થિતિના પ્રમાણમાં એ મીલકતો માટે વાસ્તવિક જોગવાઈ થઈ છે કે નહિ તે, તથા જુનાં કાગો અને મીલકતોના ભોગે ગવાં કાગો કરવામાં ન આવે તે જોવાની ફરજ પણ પ્રમુખની છે. આ બધાં દરિમિન્દુઓનો ખાસ રાખીને બોર્ડ સમક્ષ ફાઈટ બજેટ (અંદાજ પત્રનો ખરડો) પ્રમુખે ચૂકવો જોઈએ.

ઉપર (૧) (ક) માં ગતાવેલી ફરજ સૌથી વધારે અગત્યની છે. બોર્ડના પૈસાનો ધણો મોટો ભાગ બોર્ડના નોકર અને અમલદારોના પગારમાં જાય છે. આ વહીવટી તંત્ર ઉપર દેખરેખ રાખવી અને તેનું નિયમન કરવું એ સારી વહીવટી શક્તિની અપેક્ષા રાખે છે. આવી શક્તિ માટે જે બાબત જરૂરી છે. પ્રમુખ સુશિક્ષિત હોવો જોઈએ અને શક્ય હોય તો તેને વહીવટી તંત્રના સચાલનનો અનુભવ હોવો જોઈએ. પ્રમુખની મુખ્ય

આ પરિસ્થિતિમાં સુધારો થવાનાં ચિહ્નો હાથે તો દૃષ્ટિગોચર થતાં નથી. એટલું જ નહિ પશુ ઉમડું એમાં જગાડો થવાનાં ચિહ્નો જણાય છે. આવા પ્રતિબૂળ સંજોગોમાં પણ આ માસિકદ્વારા આપણાં હૃદયનાં ગામડંઓ સાથે દર મહીને સંપર્ક રાખવાની અને તેમને પોતાની જરૂરીયાતોના સંબંધમાં સ્વાથર્થી બનાવવાની પ્રસિદ્ધ કરતા રહેવાની અને ઉમેરે રાખીએ છીએ.

ગામડાના સ્થાનિક સ્વરાજ્યના ઇતિહાસમાં આઠ વર્ષ 'ગામ પંચાયતોની' સ્થાપનાના વર્ષ' તરીકે ઓળખાયો. અગતી ૬૬ માન્યતા છે કે કોઈપણ ગામ, પંચાયત સ્થાપ્યા સિવાય સત્તાપકારક પ્રગતિ કરી શકે નહિ. આઠ વર્ષમાં જે પંચાયતો સ્થાપવાની છે તે પંચાયતોના સભ્યો ચૂંટવામાં મનદારો કેટલો નિષેક અને જુદી વાપરે છે તે ઉપરથી સાચું પ્રમણાસન પચાવવામાં આપણે કેટલા કુશળ બન્યા છીએ તેનું માપ નીચળશે.

આ માસિકનો એક બીજો ઉદ્દેશ સાચું પ્રમણાસન ઉત્તુ કરવામાં મતદારોની જવાબ-દારીઓનું જ્ઞાન ફાવવાનો છે. આ જાનન મયા વર્ષમાં અનેક લેખો આ માસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે અને એવાજ બીજા લેખો સાચુ વર્ષ આપવામાં આવશે પણ શિક્ષા-વ્રક્ષાઓ અને અભ્યારીઓ આ માસિકમાં ઉકે રસ લે છે તેમને એમાં જણાવી જુદીઓ જણાવતા તેમજ એને વધારે ઉપયોગી બનાવતા માટેની સચવાઓ આપતા રહેતા અને વિનંતિ કરીએ છીએ.

હૃદય લોકલ બોર્ડના પ્રમુખની ફરજો

આ માસિકના આગલા ખંડમાં જિલ્લા સેા. બેડનું બધારજ. ફરજો, ચૂંટણીની પ્રથા, સૂચનોની ફરજો સંબંધી લેખો આપવામાં આવ્યા છે. આ લેખ પ્રમુખની ફરજો વિષે છે. પ્રમુખની ફરજો હૃદય સોડસ બોર્ડના કાયદામાં આપવામાં આવી છે. છતાં આ વિષય ઉપર ખાસ લેખ લખવાની શી આવશ્યકતા છે તે આ લેખ વાંચનાથી સમજાશે.

સમગ્ર જ્ઞાનર આ લેખના નીચે પ્રમાણે ૩ વિભાગો કરવામાં આવ્યા છે.

(૧) પ્રમુખની કાયદા પ્રમાણેની ફરજો.

(૨) પ્રમુખ તરીકેની અન્ય જવાબદારીઓ અને ફરજો.

(૩) આર્થિક પ્રમુખ કેવો રોલો ભેજે છે ?

પ્રમુખની કાયદા પ્રમાણેની ફરજો નીચે આપવામાં આવી છે:—

(અ) બોર્ડની સભાઓમાં પ્રમુખસ્થાન લેવું.

(બ) બોર્ડની આર્થિક અને જનિતી વ્યવસ્થા ઉપર દેખરેખ રાખવી અને જે જે પ્રશ્નો મારે બોર્ડના નિર્ણયની જરૂર હોય તેવા પ્રશ્નો બોર્ડ પાસે રજુ કરવા.

(ક) વહીવટી તંત્રની જાગૃતિમાં બોર્ડના તમામ મેમ્બરો અને અધિકારીઓની કામગીરી ઉપર દેખરેખ તથા નિયમન રાખવાં અને બોર્ડના દિસાઓ અને ૧૧૧૧ સંબંધી જાગૃતિમાં પશુ દેખરેખ તથા નિયમન રાખવાં. બોર્ડે ૧૯૩૩ અનુચિત કરતાં કાનૂનોને અનુસરીને બોર્ડના મેમ્બરો તથા અધિકારીઓના પગાર, દોઝ, અને એલાઉન્સો અને નોકરી અંગેના બીજા પ્રશ્નોનો નિાસ કરવો.

રેશનિક* સ્વરાજ્યની સરચાના પ્રમુખ છે અને તે ચીફ ઓફીસર કરતા ઘણો ઉચ્ચ દરજ્જે ધરાવે છે. નોકરશાહીના જે ખરાબ વારસો આપણને મળ્યો છે તેનું આ પરિણામ છે. આવી રીતના ગેરવતનને દૂર કરવું હોય તો આગળના જરા સખ્તાઈથી કામ લેવું જોઈએ. પ્રમુખે જોવું જોઈએ કે આ પ્રગણે પ્રજા સાથે કોઈ વિવેક અને વિનય વિરૂદ્ધ વર્તન કરે નહિ અને એમની સહાનુભૂતિ આ સાદી જાગૃતિને કેંઈ અમય ન કરે તો તેની સામે સખ્તાઈથી કામ લેવું જોઈએ.

કાયદાગી બતાવેલી ફરતે સંબંધી ઉપર ઉદ્દેશ્ય કરવામાં આવ્યો છે પણ મને લાગે છે કે પ્રમુખની કાયદા બહારની ફરતે ઉપરની ફરતે કરતા ઘણી મદદની છે. આ જાગૃતિને વિચાર કરતા પહેલાં આપણે જાણી લેવું જોઈએ કે હૃદના લોકલ બોર્ડની સરચાના ઉદ્દેશ શો છે? હૃદના લોકલ બોર્ડની સરચાની ફરતે ઘણી વિચાળ હોવા છતાં એના સાધનો સકુચિત હોવાનો લીધે હાલ તે ઘણા સકુચિત ક્ષેત્રમાં કામ કરે છે હૃદના લોકલ બોર્ડ હાલ જે કામ કરે છે તેનાથી આ માસિકના વાયકો સારી રીતે માહિતગાર છે વર્ષો ધયા હૃદના લોકલ બોર્ડ હૃદનામાં કામ કરતી હોવા છતાં, હૃદનાના ગામડાઓની સ્થિતિમાં ખાસ જાણવા યોગ્ય ફેરફાર થયો નથી. જ્યાં સુધી ગામડાઓના રસ્તાઓ કાલ્પનિક થાય નહિ, તેમના જળાશયો ખીલા લાયક સ્વચ્છ પાણી પુર પાડે નહિ, અને ગામડાની સ્વચ્છતા અને આરોગ્યતા ઉત્તમ અને નહિ ત્યાં સુધી હૃદના લોકલ બોર્ડ ગામડાઓની ખામ નોંધપાત્ર સેવા કરેની કહેવાય નહિ ગામડાઓને આના સ્વચ્છ, કાલ્પનિક અને રસ્તાવાળા બનાવવા હોય તો લોકોને સ્વાસ્થ્ય થના શીખવવાની ફરજ હૃદના લોકલ બોર્ડની છે આ લોકલ બોર્ડની દાન જેવી આર્થિક સ્થિતિ છે, તેમાં દર ઘણો સુધારો થાય (અને જે ટુંકમાં થના મબલ નથી) તો પણ હૃદના લોકલ બોર્ડ ગામોને પૈસાની મદદથી સુધરી શકશે નહિ દેશમાં સ્વગત્ય હજો ત્યારે પણ આ બંધી જરૂરિયાતો માટે ગામોએ જ કોશિશ કરવાની રહેશે એમને ગામ લોકોએ પરાવનથી મળી, સ્વાસ્થ્યની યજ્ઞ જન મહેનતથી અથવા પચાવત રચાથી ગામોને રહેવા લાયક સ્થિતિમાં લાવવા પડશે આ પરિસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે જ આ લોકલ બોર્ડ ગામ સુધારણાની યોજના હાલ ઉપર લીધી હતી અને પહેલા વર્ષમાં એ દિશામાં હૃદનામાં સુદર કામ થયું હતું ચાલુ વર્ષમાં પચગણેની રાજકીય પરિસ્થિતિને લીધે કામ થઈ શક્યું નથી પણ ભવિષ્યમાં જ્યારે વાતાવરણ અનુકૂળ હજો ત્યારે આ કામ આગળ ધપાવે જ શકાય પડશે જ્યાં સુધી ગામડાઓમાં રહેતા લોકો નાગરિક તરીકેની ફરજ સમજે નહિ અને સ્વાસ્થ્ય અને જાતબહેનથી કામ કરતા શીખે નહિ ત્યાં સુધી ગામડાઓ રહેવા લાયક બનાવી શકાય નહિ હૃદના લોકલ બોર્ડના પ્રમુખે તથા સભ્યોએ આ માટે હૃદનામાં પ્રયામ કરી જાહેર ભાણે અને પત્રિકાઓ મારફતે પ્રજાને જાગૃત કરવી જોઈએ. આ ફરજ હૃદના લોકલ બોર્ડના કાયદામાં બનાવવામાં આવી નથી પણ મને લાગે છે કે એ ફરજ ઘણી મદદની છે અને તે દરેક પ્રમુખે અદા કરી જ જોઈએ. એમ કરવા માટે પ્રમુખે વારંવાર અને એમના ગામડાઓની મુનામત લેવી જોઈએ અને લોકોને નીચેની જાગૃતિનું શિશુ આપવું જોઈએ

(૧) ગામડામાં રહેતા દરેક જાઈ બહેનને નાગરિક ધર્મમાં છે અને પોતાના ગામને રહેવા લાયક બનાવવા તેણે શું કરવું જોઈએ?

ઝોના ગોર તરીકે સુપ્રસિદ્ધ છે તેઓ સામાન્ય અર્થમાં અશિક્ષિત ગણાય છતાં તેમની કાર્ય-શક્તિ અસાધારણ છે. પ્રમુખમાં જે કાર્યશક્તિ જોઈએ તેમાં વહીવટી તંત્ર ઉપર કાબુ રાખવાની શક્તિ મુખ્ય છે. એ ઉપરાંત ઝડપી પણ ચોક્કસ નિર્ણયો કરી લેવાની શક્તિનો પણ તેમાં સમાવેશ થાય છે.

[અપૂર્ણ]

દુર્લભ પણ પરાગણ દેસાઈ

ચોર્યાસી તાલુકાના રસ્તાઓ

ચોર્યાસી તાલુકાના બોર્ડના રસ્તાઓ કેવી રીતે બંધાયા, તેનો રચનાત્મક ઇતિહાસ શું છે, બોર્ડે તેમાં શું શું કર્યું વગેરે જણાવવાનો આ લેખનો હેતુ છે. બોર્ડની ઐદિમમાં રસ્તાઓના ઇતિહાસજન્યવા પુરતી સાધનસામગ્રી નથી થયું. કામળીઆનો નાશ કરવામાં આવેલો છે. રસ્તાઓ પહેલાં સરકારી P. W. D. ખાતામાં હતા, પછી થોડા હુલ્લા બોર્ડમાં ગયા, થોડા તાલુકા બોર્ડમાં ગયા, પછી તાલુકા બોર્ડના બધા હુલ્લા બોર્ડમાં આવ્યા આ સાથે તેના કામળીઆ તથા દસ્તાવેજો પણ આમથી તેમ ગયા. એ બધું કરતા થયું અમત્યના કાગળો જળવાઈ રહ્યાં નથી એટલે જે સામન મળ્યું તે સર્વ આ લેખ સમ્યો છે.

હોપબીજથી મુવાલી રસ્તો

અસપ આ રસ્તો શહેરની આસપાસના નાના રસ્તાઓમાંનો એક હતો. પહેલાં તો એ રસ્તો ભાદ્રા ગામ સુધીનો થયેલો હશે. બ્યારથી P. W. D. ખાતું શરૂ થયું ત્યારથી શહેરની આજુબાજુના રસ્તાઓ જેવા કે સુરત અઢાલ રસ્તો, હોપબીજથી ભાદ્રા રસ્તો, મજુરા-ગેટથી બટાર રસ્તો, કેન્ડીમ ટર્નિંગ રસ્તો, કનારગામ રસ્તો, વરીઆતી ગેટથી વેડ રસ્તો, વિ. રસ્તાઓ ફક્ત જણવામાં આવે છે. બોર્ડની પાસે આજે જે જવાબદારી છે તેવી જવાબદારી તે દિવસે જોવામાં આવતી નથી.

પહેલાં તો એ રસ્તો કાચો હતો; પરંતુ અહીં પહેલો પ્રશ્ન તો એ છે કે ઈજનેરે બ્યારે આ રસ્તો બનાવ્યો ત્યારે આ જ્ઞાનનો રસ્તો કેમ કર્યો દશે એ સમગ્ર પડતી નથી. મને તો આજે ચોકખું દેખાય છે કે અડાજણ, પાલ, ભાદ્રા જેવાં સમર્થ ગામો હોવા છતાં તેમને એક કોરે મૂકી નદી કાંઠે નીચવી સપાટીએ શા માટે રસ્તો પસંદ કરવામાં આવ્યો? હોપબીજથી એક બે નંબર મૂકી સરીઆમ રસ્તો અડાજણ જાય છે, અને ત્યાંથી તે પાલ થઈ મીધો ભાદ્રા જાય છે આ રસ્તો ટુકા અને ઉપવી સપાટીએ પડત. એટલે આજે જે ત્રણ એપ્રોમ રસ્તાઓ રેલનાં પાણીથી રહેજ રહાજમાં જાયમાં આવે છે તે ન આવત અને લોકોને ધણીજ સગવડ થાત નદીકાંઠાની પડતર જમીનમાંથી કાપનું પથ્થરજાણ કાઢ્યા વગર રહેવાઈથી રસ્તો થાય એમ માની ઓછી મુસેલીઓથી રસ્તો થઈ જાય એ હેતુથી અહિં રસ્તો કર્યો જણાય છે. રસ્તા ઉપર પુષ્કળ વળાક રાખવામાં આવ્યા છે અને એવો રસ્તો કરવામાં મને તો ઈજનેરની જ્ઞાનની લેણપ જોવામાં આવે છે. અહિં પથ્થર કંઈ ઓછાં નાળાં કરવાં પડ્યાં એમ પણ નથી.

(૨) 'ગામ સુધારણા સમાદ' ગારફતે અગર પંચાયત રચાપીને ગામ સુધારવાની ગામ લોકોની ફરજ.

(૩) ઉત્તમ પ્રકારની પંચાયત ચલાવવા લોકોએ શું કરેલું જોઈએ ?

(૪) મતદારોની જવાબદારી.

પ્રજાસત્તાનંતરી ફોલ્લો મુખ્ય આધાર મતદારો પોતાના મન પ્રાપ્તની જવાબદારી સમજે તેના ઉપર રહે છે. ત્યાં સુધી મતદારો પક્ષપદ્ધતિ, પક્ષના સિદ્ધાંતો, રાતની પવિત્રતા અને ચૂંટણીઓના મુદ્દાઓ સમજે નહિ ત્યાં સુધી સાચું પ્રજાસત્તાન લાવી શકાય નહિ. મતદારોને ઉપરના વિષયમાં કેળવવાનું કામ ભગીરથ છે કારણ કે મતદારોનો પક્ષો મોટો વાગ્ય અશિક્ષિત છે. આવા અશિક્ષિત મતદારોને પત્રિકાઓ અગર માસિક ગારફતે પઢાંચી શકાય નહિ. એમની જવાબદારી સમજાવવા માટે પ્રમુખે જિલ્લામાં નિયમિત પ્રવાસ કરી ગામોને ઉપરની જાગૃતિથી ધર્મ સમાવવાને જોઈએ.

આદર્શ પ્રમુખની યોગ્યતા

ઉપરના લખાણથી પ્રમુખની ફરજો અને જવાબદારી કેટલી મોટી છે તેને ખ્યાલ આવશે. આ ફરજો આદા કરવા માટે કાર્યશક્તિ, જાતના, અને પુરતા વખતની આવશ્યકતા છે.

ઉપર જતાવેલી કાયદો ફરજો અને તે સિવાયની બીજી અનેક ફરજો જાળવવા માટે કેટલેક પ્રમુખે દરરોજ પે તાલો બધો વખત આ કાર્યને આપવો જોઈએ. એટલે નિર્વાહ માટે બધો કરી ફાજલ વખતમાં પ્રમુખની ફરજો જાળવવાને જગાનો વડો ગયો છે. દાખલા તરીકે કેટલેક ડાકટરી અગર વકીલાતનો આગ્રહ બધો કરી ફાજલ વખતમાં પ્રમુખ તરીકે કામ કરવા તત્પરીજ કરે તો તે પોતાની ફરજો જાળવવા અદા કરી શકશે નહિ.

લેખકના અનુભવ પ્રમાણે પ્રમુખે જિલ્લામાં ગામડાંઓમાં દર અઠવાડિયો ત્રણ દિવસનો પ્રવાસ રાખવો જોઈએ. એ પ્રવાસ દરમિયાન લોકો, મોડાની મીલકતો અને આગમાં વર્ષાનાં અને અનુ વર્ષાનાં જાને એટલાં કામો તપાસનાં જોઈએ. તેજ પ્રમાણે લોકો, મોડાં દસ્તકાનાં, માણસોનાં અને ઢોરનાં દવાખાનાંઓ, ધર્મશાળા, નિશાળો વગેરે સંસ્થાઓ તપાસવી જોઈએ. જે ગામોની મુલાકાત લેવાની હોય તેને કાર્યક્રમ નક્કી કરી ગામલોકોને આગ્રહથી ખજાર આપવી જોઈએ અને જે તે ગામની જાહેર સભા મેળવી આપણે ગારફતે જાળવવાને ઉપર જાળવેલી જાખનો સમાવવાથી જોઈએ. જે શેરોએ બધો વખત આ કાર્યને માટે આગ્રહી શકે એમ ન હોય તેમણી સંતોષપરક કામ થઈ શકશે નહિ. હવે પ્રમુખની બીજી યોગ્યતા તે તેની કાર્યશક્તિની છે. જે જોખમદારી-વાળી ફરજો પ્રમુખને જાળવવાની છે તે સુશિક્ષિત માણસથી જ જાળવી શકાય. હું સુશિક્ષિત સંખ્દ એના જોડાયા અર્થમાં વાપરું છું એટલે કે જો કોઈ પ્રમુખ મિલ્કતો ન થયેલો હોય પણ જે તેને દાખલા સંજોગોમાં અગ્રેષ્ઠ કમજવાની અને સાધારણ લખવાની શક્તિ હોય તો તેને પણ હું સુશિક્ષિત ગણું છે. પણ એકલા શિક્ષણથી જ કાર્યશક્તિ આવતી નથી. મોટી ડીમી ધરાવનાર આગ્રહી કાર્યશક્તિવાળો હોઈ શકે છે, જ્યારે ડીમી વગરનો મારે કાર્યશક્તિવાળો હોઈ શકે એવા અનેક દાખલાઓ આપણે જોઈ શકીએ છીએ. શ્રી રવિશંકર જેઓ ધારાગા-

- આ પછી તરતજ ઈન્જીપોરના સમયચક્ર લોકોએ બાંધ કામ ખાતાને બેસાણુ જતાં આગલી ખાડીમાં ડીપ બાંધવા અરજી કરેલી અને ખાતાએ ૧૯૦૦-૧૯૦૧ માં રૂ. ૨૯૯૮૮ ખર્ચાં એ ડીપ બાંધેલી. આ પુલ અને ડીપ ગામને બહુ અગત્યના છે. પુલ તો ઇન્જનેરી દૃષ્ટિએ ધણે અગત્યનો છે. લોખંડની ગર્દશે ઉપર લોખંડની મજબુત નાની પ્લેટો મુકી ઉપર ડામર કોફીટમાં પત્થરો ધણા સરસ બેસાડવામાં આવ્યા છે.

ખારમાં લોખંડની પ્લેટો લગભગ બધી ખવાઈ ગઈ છે અને આખો પુલ કાણે યથ ગૂંથે છે અને ચાંદર ગાખડાં પરે છે. બોર્ડ પોતાની બની નિષ્ઠા વાપરી કેટલાક ગાળાઓ ફરી રીપેર કરાવ્યા છે. આ રીપેર કરતી વખતે લોખંડની નાની પ્લેટો કાઢી મોટી લાકડાની સ્લીપરો મુકવામાં આવી છે અને ડામર કોફીટની જગ્યાએ દાલમા સ્પ્રિંગ્સમાં પત્થરો બેસાડવામાં આવ્યા છે. પરંતુ ત્યારના કરીગરો જેવી ક્લાવની કામગીરી લાગતી નથી. હજી સાન-આઈ ગાળાઓ નવેસરથી રીપેર માગી રહે છે એટલે રૂ. ૧૫૦૦)ના ખર્ચની જરૂર રહે છે. લોકો પોતાને કાળો નહિ આપશે તો તેમની મુશ્કેલી વધી જશે. ગમે વરસે એ પુલ પર એક બળદનો પગ પથ્થુ ભાગી ગયેલો જેથી રૂ. ૧૫૦)ના બળદનું પાણી ઘઈ ગયેલું. લોકો આ સામે નમ્રૂત થશે ખરા?

- ૧૯૦૫માં ભાદા ઈન્જીપોર રસ્તાનું કામ કરવા વિચાર્યું. અને બાંધકામ ખાતાએ સં. નં. ૧૯૬, ૨૮૦, ૨૦૨, ૨૦૫થી ભાદાની ૬૬ સુધી ૪૦ ફુટનો તથા સં. નં. ૪૨૦ અને ૧૯૪માં અને ખાડીખરાખામાં ૧૦ ફુટ પડેલો રસ્તો કરવા નક્કી કરેલું. ઈન્જીપોરની ૬૬માં પડેલાં નળાં હતી અને રસ્તો ખૂબ કાંચલો ને સાંકો હતો. નાળ પડેલાં સીધી હતી પણ રસ્તો ખારમાં ખોદાઈ જતો હોવાથી થોડું Diversion કરવામાં આવેલું અને ઈન્જીપોરના હરિજનવાસના ત્રણ છાપરાં લઈ લેવામાં આવેલાં. ધણાં દમાણો દૂર કરવામાં આવ્યાં, અને થેડી જગ્યા Acquired કરવામાં પણ આવેલી. સદરદુ રસ્તા માટે ૫૧ ગુંઠા ખાનગી મલીકા પાસે લેવાની હતી તેમાંથી ૩૧ ગુંઠા તેના માલીકાએ મફત આપેલી અને રૂ. ૧૦૦)માં ખાડીની ૨૦ ગુંઠા જમીન મેળવવામાં આવેલી. ત્રણ છાપરાં માટે પણ હરિજનોને પૈસા તેમજ સરકારી જમીન છાપરાં બાંધવા માટે આપેની. પહેલાં તો એ રસ્તો મેટલનો બનાવવા રૂ. ૫૧૬૭)નું એસ્ટીમેટ બનાવવામાં આવેલું પરંતુ એ રકમ ધણી મોટી હોવાથી છેવટે રૂ. ૨૨૪૦) મંજૂર કરેલા (સને ૧૯૦૬) અને રસ્તો માવલનો બનાવવા નક્કો કરેલું. રસ્તા ઉપરની સુપડીઓ પણ આજ અરસામાં કરાવવામાં આવેલી.
- ઈન્જીપોરથી સુંવાલીના રસ્તો

મેરા, સુંવાલી, કામકા, મટલાઈ વિ. ગામના લોકોને રસ્તાની ખૂબ મુશ્કેલી હતી એ વાત નિઃસંકે હતી, ઈન્જીપોરને પાંદરેથી ખાર સામનો તે આ બધાં ગામો ખારના કાલમાં છુંલું છુંલું જવું પડતું હતું. લોકોને ધણી જાનની હાનમારીઓ હતી, તેથી તેઓએ ખાતાને તા. ૧૧-૧૨-૧૯૦૨ મા અરજી કરેલી કે તેમની મુશ્કેલી જોતાં આ રસ્તો કરવો જોઈએ. આ અરજી કરાવવામાં સુંવાલી, ઈન્જીપોર તેમજ મેરાના કેટલાક પારસી સદગૃહસ્થોએ આજોવાની ભરોં ભાગ લીધો હતો આ અરજી વિષે તપાસ ચાલતી હતી તે વેળા ગામ ક્વાસ લીમલા, મેરા વિ. ગામના લોકોએ ડી. લો. બોર્ડના પ્રમુખ (કલેક્ટર)ને અરજી

P. W. D. માં ભારે એ રસ્તો હતો ત્યારે એના પર કોઈ નાજાં હતાં નહિ. ઘોડપુલ, સોદપુલ (Iron Bridge), તથા જાણી ગામથી સુરત તરફ આવતાં પહેલો પુલ ત્રિ. પાલળથી કરવામાં આવ્યા હતા. બાકીની પશ્ચિમ પાસેનો સોદપુલ ૧૮૬૬માં બાંધવા નહીં કરવામાં આવ્યું. પહેલાં તો ત્યારના સેવે નામના ઈન્જનેર Skeen Bridge બાંધવા લખ્યું. અને તેમાં ટ્રામ પોરો વાપરતી એવું સુચવેલું પરંતુ તે વખતના સુપ્રીન્ટેન્ડિંગ ઈન્જનેર આ પ્લાનની વિરુદ્ધ રિપોર્ટ કરેલો એટલે ઉતરે રા. ૨૬૩૧ ના અર્થે સોદપુલ બાંધવા નહીં કરવામાં આવેલું અને તે સને ૧૮૬૮ના જાનેવારી માસમાં પુરો થયેલો. સોદપુલ બાંધે તે પછી નાવડી એવાડાની સામે કાંઠે બાકીની સીમમાં પૂલ બાંધવામાં આવ્યો એવી હકીકત મળે છે.

એ રસ્તા ઉપર પહેલાં આઝમજીની સીમમાં એક મોટો વડ હતો અને ત્યાં હંમેશાં પરમ માંડવામાં આવતી હતી તેમજ હવાડો જરવામાં આવતો હતો પરંતુ એ વડ મરી ગયો અને સોફેને બેસવાની તેમજ પાણીની ઘણી આપણ પડવા માંડી તેથી આઝમજીના પાસનજી પંચમર જેના રોડો જેઓ મુંબઈમાં થયા ઉચોત કરતા હતા તેમણે પોતાને ખર્ચે પતંગોના છાપડાંની વડલ બાંધવા અરકારને આજ્ઞા કરેલી. આ અરકાર મંજૂર કરેલી અને તે

“આપનો ફા. ૧૦૦૦૦)નો નાં. એ/૫૬૨૦ ૯૫ને એક મળ્યો છે. તમને અભિનંદન. સુચવેલું નામ રાખવામાં વાધો નથી.”

આ પત્ર અને જવાબ ઉપરથી વાંચકને આશ્ચર્ય પડ્યો કે દાન આપનાર શૂદ્રસ્થની કેટલી દાનાઈ છે. અને પ્રમુખ-સાહેબે પણ તેમને ટુંકમાં પણ જાણતો જવાબ આપ્યો છે, આજે તો ધણી દાતારો મકાનો ઉપર તકની સુકાવવાની શરત ઉપરાંત જેના સ્મરણ્યે દાન આપાયું હોય તેની અમુક નિયિએ રમ પાડવાનો પણ દંદથી ભરે આમંત્ર કરે છે. તેઓને ઉપરનો સર નેસ વાડીઆનો કાખલો માર્ગદર્શક ધર્ષ પડશે. આ ધર્ષી ફા. ૨૧૨૩૧) તું એસ્ટ્રીમેટ ગંભીર કરવામાં આવ્યું ને કામ શરૂ થયું, એ રસ્તા ઉપર ખાતાંએ ઇચ્છાપોર લો. લેવલ પૂવ આગળ એક મેમોરીઅલ મૂકવા નકડી ક્યું અને ત્યાં રા'xરા'x૧૧' ની આરસની-‘મોટલીમાઈ વાડીઆ રસ્તો’ નામની-તાલી મૂકાવી, જે કે ડી. લો. બોર્ડના બજેટમાં તેમજ તેના ચોપડે તો આ રસ્તાનું નામ હજી ઇચ્છાપોર સુવાલી સાથે છે પરંતુ બોર્ડ એને ‘મોટલીમાઈ વાડીઆ રસ્તો’ એજ નામે બધો બ્વવદાર ચલાવેલો જોઈએ એવો મારો અભિપ્રાય છે.

ત્યારબાદ એ રસ્તાનું કામ શરૂ કરવામાં આવ્યું અને રસ્તાની જમીન લેવા તકલીફ આવી. એનાં ફોફેસનજી અને ઓરણાના મામલતદારને થોડી ચક્રમક ઝરેલી પરંતુ ધર્ષી સુરતના કલેક્ટરે ઓરણાના મામલતદારને ચપ આપી એટલે જમીન મેળવી લેવામાં આવી, એ રસ્તા ઉપર ખીજી પણ એક તકરાર આવેલી. સદરહુ રસ્તો ઇચ્છાપોર ગ્રામમાંથી કોળી લોહાના એક ફળીયામાંથી જાય છે તેથી ત્યાંના કોળી-ભુલ્લા માચા, ધુળીઆ ગલા, રણછોડ ગંગારામ વિ. એ ત્રણ ચાર વખત ચરજી કરેલી કે રસ્તો ફળીયામાંથી ન લેતાં ખાડી ખાતુએથી લોહાના વાગ્રમાંથી લેવો તા. ૧૬-૨-૧૯૦૭. આ ચરજીની તપાસ ધર્ષ ખાતું તેમજ સદકાર તથા મામલોમે બધાજ રસ્તો ફળીયામાંથી લેવા માગતા હતા એટલે ઓરણાના મામલતદાર કાલીદાસ અમાઈદાસ, ગોવતનાઈ પરભુભાઈ, નાયાભાઈ જગજીવન, રણછોડભાઈ માધવભાઈ, પાલનજી દોગજી, બેરામજી ફજીરજી, જમશેદજી બરજેરજી વિ. નો જવાબ લીધો કે અદિથીજ રસ્તો ફાવે એમ છે. એટલે અરજદારોની અરજી નામંજુર કરવામાં આવેલી.

જે કે આમાં કેટલીક મુશ્કેલીઓ તો થઈ છેજ. માતાથી ઇચ્છાપોર રસ્તો કરતી વખતે જે Diversion કરવામાં આવ્યું હતું તે ન કરી રસ્તો સીધોજ ખારમાં થઈ લીધો હોત તો જો કે રહેજ્જડાજ ખર્ચ વધુ થાત ખરો પરંતુ આજે એ રસ્તા ઉપર જે વળાંકો છે અને રસ્તો જે મહોક્ષામાંથી જાય છે ત્યાં આગળ રસ્તાની જે સ્થિતિ છે તે ધણીજ વિચિત્ર છે, ૧૫’ના રસ્તા પરથી જ્યારે મોટરો દોડી જતી હોય ત્યારે વળાંક એ રસ્તા યરના રહેવાસી ખેડૂનોના નાનાં બચ્ચાંઓની શી સ્થિતિ થતી હશે તે કલ્પના જો તે વખતના ઈંગ્લેન્ડ માં બોએ કરા હોત ને રસ્તો ખારની ખાતુથી લેવામાં જવું વાધો આવ્યો ન હત.

બોર્ડ દાત એ આખા રસ્તા ઉપર ૨ થી ૨૫ ફુટ ફા. નો ખર્ચ કરે છે. આટલા મોટા લાખા રસ્તા ઉપર આટલા પૈસા તો નહિ જેવા છે. કહેવામાં આવે છે કે વાડીઆ એસ્ટ્રીડીમાંથી ‘મોટલીમાઈ વાડીઆ રસ્તા’ પર મોટી રકમ આપવા નેઓ ઇચ્છે છે.

કરેલી કે સદરહુ રસ્તો વાળા ઇન્જીપોર ન હોતાં સીધા લીમલા, ક્વાસ, નવાપરા, બાટપોર ને બાકા ચંપ્ર લેવા જેથી બધાં માણે રસ્તાનો સાબ લાભ થાય. તેઓએ ઇન્જીપોર સુવાલી રસ્તાની કેટલીક મુશ્કેલીઓ- જેવી કે રસ્તો ઉત્તરમાં છે, પાણી બાજુએ નથી એટલે તથાવ ખોદવું પડશે, પોલીસગેટ ઉભી કરવી પડશે તેમજ રસ્તો ત્રણ માઈલ વધુ લાંબો થશે વગેરે; પરંતુ આ અમુક નામંજુર કરવામાં આવી હતી.

ત્યારબાદ તે વખતના ઇન્જીપોર વિ. માણે તરફ મમતા રાખનાર આગેવાન પારસી મુદરથ શ્રી. પેરતનજી માણેજીના એ (નાનપરા-સુરત) રા. ૧૦૦૦)ની અને રસ્તો તાત્કાલિક હાથમાં લેવામાં આવે તો રા. ૭૦૦૦)ની રોકડ રૂબરૂ મદદ ભેગી કરી આપવા જણાવ્યું. (સને ૧૯૦૪) પેરતનજી શેઠે સદરહુ રસ્તાનું માટીકામ પણ ૪ આના ખાસ પ્રમાણે તથા માવસ કોઠેથી વધી લાવવાના ખાસના રા. ૨૫ પ્રમાણે કરી આપવા કબુલત કરેલી, તેમજ ડેસાભાઈ નામના પારસી કોન્ટ્રાક્ટરે રા. ૪ ખાસ પ્રમાણે આવસ ગારરી તેમજ દુધીઆ ઓવારે માંડી આપવા કબુલત આપી.

બાંધકામ ખાતાના ઈન્જનેરે પહેલાં રા. ૨૬૨૩)નું રસ્તાનું એરડીમેટ કરેલું અને એલપાઝ ઓવરસીઅરે પાછળથી રા. ૧૯૨૭૦ રા. નું એરડીમેટ કરેલું. ખાતાએ લોકા પાસે રા. ૬૦૦૦)ની રોકડ મદદ માંગેલી. આ મદદ લોકાની સંકત બહારની હતી એટલે એ વિશે તુરંતજો આદવા, તે વખતના ડેપુટી કલેક્ટર મહુમ શ્રી. લાલમહાઈ અંબારામે સદરહુ રસ્તો થોડાં પણ ભેગે કરવાની દિમાયત કરેલી અને તે વખતના એલપાઝ બોર્ડના પ્રમુખ મી. કાદરીએ એલપાઝ તાલુકા બોર્ડમાંથી રા. ૨૦૦૦) આપવા જણાવેલું. ખાતાએ ફરી પેરતનજી માણેજીને જણાવ્યું કે રૂબરૂ મદદ તરીકે અર્થની અડધી રકમ જમા કરાવવી. જેથી પેરતનજી શેઠે જવાબ આપેલો કે રૂબરૂ મદદ તરીકે જે હાથે આપશે. તા. ૧૬-૩-૧૯૦૪. આથી રસ્તો કરવાની વાત થોડી ખોરબે પડેલી અને પેરતનજી શેઠ વિ. થોડાં દતાય પણ થયેલા પરંતુ તેમણે મુંબઈના આગેવાન પારસીઓ સાથે જૂળ લખાવડી વિ. કરી આપે તા. ૧૬-૮-૧૯૦૫ને રોજ શ્રી. પેરતનજી માણેજી, એલપાઝ સાપુરજી તથા બેરામજી જમશેદજી પટેલે જે રસ્તો તાત્કાલિક હાથ પર લેવામાં આવે તો રા. ૧૦૦૦૦)ની રકમ આપવા જણાવ્યું.

તા. ૨૦મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૫ ને રોજ મુંબઈના નાણાંદાર પારસી સમાવતી મુદરથ શ્રી. એન. એમ. વાડીઆએ ત્યારના કલેક્ટર અને ડીરેક્ટર લોકાસ બોર્ડના પ્રમુખ મી. વેસ્ટ્રોપ ઉપર નીચે પ્રમાણે પત્ર લખેલું.

“ઈન્જીપોર સુવાલી રસ્તો બનાવવા બાબતમાં મારા તરફ એલપાઝ સાપુરજી, પેરતનજી માણેજી, બેરામજી જમશેદજીએ રા. ૧૦૦૦૦)નો ફાળો આપવા જે કબુલત આપી છે તે માટે રા. ૧૦૦૦૦)નો તા. ૨૦નો મુંબઈ ચેક મોકલ્યો છે તે મળ્યાની પહેાંચ સ્વીકારવા મહેરબાની કરશો.

જે કે જે આ રકમ આપતાં થોડાં સરત કરી નથી, છતાં આ રસ્તાને ‘મેટલીઆઈ વાડીઆ રોડ’ નામ આપવામાં આવે તે બધી દરો નહિ.”

જેનો પ્રમુખ, ડી. સો. બોર્ડ નીચે મુજબ તા. ૨૧-૯-૧૯૦૫ ને રોજ જવાબ આપ્યો હતો.

ગામ પંચાયતોની ચૂંટણી

[કેટલીક વ્યવહારૂ સૂચનાઓ]

સરત જીલ્લામાં ગામ પંચાયતોની નવા કક્ષાના હેઠળ ઓપરેશનર માસમાં ચૂંટણી થનાર હોવાથી પંચાયત ન્યાં સ્થાપવાની છે ત્યાં ધણી વિવાદસ્પદ ચર્ચાઓ ઉભી થવા પામી છે આ લેખમાંથી તેમને કેટલીક વહેવારૂં સૂચનાઓ મળી રહેશે

કેટલાક એમ માને છે કે ગામ પંચાયત નકામું તૂટ છે અને એ આવવાથી નાહકના કરવેરા ગામડામાં પડશે. આ ફરિયાદ માટે ધણી અનિશ્ચયિત કેટલાક રહિયુસ્તો તરફથી ચાલે તે. પંચાયતો ૨ દળર ઉપરની વસ્તીવાળા ગામોએ ફરજિયાત દાખલ કરવાની છે. ગામના કેટલાક અસતોથી તથા પોતાનું ધાપું નહિ થશે એવી દહેશતવાળા નાહકના લોકોને ઉશ્કેરે છે કે તેમના ગામમાં પંચાયત નહિ જોઇએ આવા મોટા કર્યાઓમાં કુવાઓ, રસ્તાઓ, આરોગ્ય, દવા, લાયબ્રેરી, અખાડે નિ. ધણી વસ્તુઓ અણઉકેલી હોય છે. એ માટે કોઈ એકલોકી વ્યક્તિ પહોંચી નહિ વળે. એવા માટે આખા ગામે પોતાની સક્રિય પ્રમાણે ફાળો આપવો જોઈએ. આ તો રહેણાંથી સમજી શકાય એવી વસ્તુ છે. ચોર્પાસી તાલુકાના ગ્રામ પંચાયતવાળા ગમોતો દાખલો લો. કતારગામ, અડાજણ, બાદા, આંવા, મોડા વરાછા વિ. ગામોમાં ચોમાસામાં રસ્તાઓ, એરસા બધા કાઢવાળા અને ગંદા હોય છે કે કુવે જતી આવતી પનીઆરીઓને, નિશાળે જતાં હોદ્દાઓને અને સામાન્ય રીતે બીજા લોકોને એટલી બધી અસહ્ય મુશ્કેલી વેડવી પડે છે કે એ તો જે જાને જીવે એનેજ એની ખરી ખબર પડે. આવા રસ્તાઓ માટે, જે કોઈ મોડાં તરફ યુખ રાખીને બેસે, તો તે આ જગ્યાનામાં આકાશકુસુમવન છે. ગામની સુખાકારી માટે ગામ લોકોએ યોગ કર વેડવે જોઈએ એમાં તેઓ કોઈને પરોપકાર કરતા નથી. સુધારણુ રીતે એમ બને છે કે ગામના કોઈ અગત્યના કામ માટે પૈસાની જરૂર પડે તો મધ્યમ વર્ગના સમગ્ર લોકો ધણે ભાગે એ બોલે સહ છે. મારો પોતાનો અનુભવ એવો છે કે એવા ફાળામાં પૈસાદાર લોકો તેમને પહોંચવાને અબાવે અથવા નજીવી રકમ આપે એથી પહોંચી શકતા નથી. આવાજ લોકો આવી પંચાયતનો વિરોધ કરનારા હોય છે કારણ કે હવે તેમના જરૂર ઉપર બોલે પડે છે. આથી ગામના સમગ્ર લોકોએ, યુવાનોએ સાચા સેવાભાવી લોકોને પંચાયત માટે ઉભા કરવા જોઈએ અને તેનો બાળબી પ્રચાર કરી સારી પંચાયતો સ્થાપવા પુરનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કેટલાક ગામના થોડા લોકોએ સરતના કલેક્ટરને ગામ પંચાયત ન દાખલ કરવા અરજી કરી છે પરંતુ તેઓ એટલું યાદ રાખે કે ગામ પંચાયત આપશે એ તો બહાનુ છે. કાયદામાં કલેક્ટરને સત્તા નથી કે તે પોતે પંચાયતવાળા ગામને પચાયતમાંથી બાકાત રાખે. ગામમાંથી એક પછી રાખ્ત ઉભો થશે તો બાકીની બધી જગ્યાઓ પુરવાને કાયદામાં કલેક્ટરને સત્તા છે. અને ચોર્પાસી તાલુકામાં તો સાત ગામમાંથી એક પછી ઉમેદવાર ઉભો નહિ રહેશે એ વાન બીલકુલ અસકયજ છે ડીપ્રીમોટ લોકલબોર્ડને લાગેલજો છે ત્યાં સુધી તેઓ બધાજ ગામપંચાયત સ્થાપવાની તરફેણમાં છે અને ચો સિંહતાલુકા કમિટીના ચેરમેન તરીકે હું ઇચ્છું છું કે એવા દરેક જોમે પંચાયત સ્થપાય એટલું જ નહિ પણ સારી પંચાયત સ્થપાય.

રસ્તાનો ધણો બાગ હજી કાચો છે તેથી વહેવાર ખોરવાઈ નવ્ય છે અને હજી આપણ આજુ રહે છે. આપણે અને એટલુંજ હમ્મીએ કે દાતારે જે સદીઓએ શ. ૧૦૦૦૦નું દાન અને ૧૮૦૫માં કરેલું તે દાનની ખરી સાર્થકતા તેના વારસો કરી આપે.

આ રસ્તા સાથે કેટલાક એપ્રોચ રસ્તા લાગુ છે તે પશુ સાથે સાથે વર્ણવવા ઠીક થઈ પડશે. આ રસ્તાને અડાજખુ, પાવ, બાઠા અને બાટપોરના એપ્રોચ રસ્તાઓં લાગે છે. અત્યાર સુધી તો ડી. લો. બોર્ડ અથવા તાલુકા લોકલબોર્ડ એ ઉપર ખર્ચ કરતી. અને આ રસ્તાના બે ગામેએ તો મુંબઈ પ્રાંતના વડા દાદેભાઈ પશુ મંજેલા એટલે રસ્તાને છેલ્લી દબે અમુક વખત માટે કરવામાં પણ આવેલા. દાહની બોર્ડ આ રસ્તાઓને નાના રસ્તાઓ તરિકે મળ્યા છે ત્યારથી એમાંના કેટલાક રસ્તાની અવનતિ થઈ છે એ દેખીતી વાત છે.

અડાજખુ ગામના લોકોને સડક ઉપર આવવા ખૂબ મુશ્કેલી પડતી હતી. દાહ ન્યાં તળાવ છે ત્યાં અત્રસ ખાડી હતી અને તેમાં પાણી ચોમાસામાં ખૂબ વહેતાં. જે કે લોકો તો એમાં ૩૦ ફુટ પાણી ચડતાં એમ કહેતાં પરંતુ ઇંગ્લેન્ડની જાતે તપાસ થયા પછી એ વાત ખોટી ફેલેલી. એ ખાડી ઉપર પહેલાં તો લાકડાંનું પુલ બનાવવામાં આવેલું. પરંતુ આપણે કંઈ મુશ્કેલીનો નિકાલ થયેલો નહિ. નિચાળે જતાં હોશંગોને, ઉતાડાંએ જતાં લોકોને, તળાવ પર આવેલા કૂવા પર પાણી જરવા જતાં પનીઆરીઓને તેમ ખેતરે જતાં ખેડૂતો તથા જળવસોને જે મુશ્કેલી પડતી તેનું ખ્યાલ એ લોકોની અરજીમાં તરી આવે છે. તે ઉપરથી ગામ લોકોએ શ. ૨૦૦૦) રૂપત મદદ આપેલી અને અડાજખુના આગેવાન પારસી સદગુરુદય શ્રી. કેળયાર શેઠે બોર્ડમાં એ રકમ જમા કરાવેલી તે ઉપરથી એ રસ્તો ફાવવામાં આવેલો. કેટલુંક શેઠે તાકીને મોટા વેપાર હોવાથી એ રસ્તો સારો રાખવા જોઈએ ખુબ જરૂરમત લે છે અને દર વર્સે પોતાની અંગત રકમ ખર્ચાં એ રસ્તાને સારી સ્થિતીમાં રાખે છે.

પાલ ગામ એક એવું છે કે જેની દાહ ધણો લાગે વખત સુધી કાંઈએ સંભળી નથી લાગતી. દાહય એમ પણ હોય કે એ ગામના લોકો અરજી કરવામાં કુશળતા ધરાવતા ન હોય. મુંબઈ પ્રાંતમાં કોંગ્રેસ પ્રધાનમંડળના વખતમાં નાના એપ્રોચ રસ્તાની રકીમ થઈ તેમાં પાલ એપ્રોચ તથા બાઠા એપ્રોચના કામે મંજુર થયાં અને પાલ રસ્તાને શ. ૮૦૦)ની સરકારી મદદ મળી. ગામના લોકોએ ગાડાં તથા મજુરી કરી રસ્તાને સારો કરવા ખુબ જરૂરમત ઉઠાવી છે પરંતુ રસ્તાની લંબાઈ જોતાં આ રકમ પછી નાની છે. આ રસ્તો લગભગ ૭-૮ ફાંંગ લાંબો છે. આટલું થયું તેથી પણ ગામને ઘણી રાહત મળી છે.

બાઠા એપ્રોચ રસ્તો અડાજખુની મધ્યક મેદાનો છે. એની લંબાઈ ૧ ફાંંગથી કંઈક વધુ દબે. જ્યાં સુખ્ય રસ્તાને આ રસ્તો તળાવની પાનેપાને રહીને જોડે છે. તળાવની પાળને જુદી જુદી જગ્યાએથી પડેલેથી ખાંધરામાં આવી છે અને તેમાં સરકારે તેમજ એ ગામના પારસી સદગુરુદય શ્રી. કાવારાજીએ સારો સરખો ખર્ચ કર્યો છે. શ. ૮૦૦)ની સરકારી મદદમાં ગામ લોકોએ શ. ૩૦૦)નો ફાંડો આવેલો.

લદલુલાઈ હરિલાઈ પોર

પ્રમુખ-તાલુકા લોકલબોર્ડ કમિટી, ચેરમેન.

પ્રમાણે એ સારા માણસો-સરપંચ અને માણસરૂઢની બેંચનો એરમેન-જોષએ, પછી ખીજા તો લોકમત ધરાવતા કાયદાર માણસ હોય તો બસ છે. ૧૧ જગ્યા કરતાં કોઈ જગ્યાએ વધારે માણસો આવી શકવાના નથી. તેમાં પછત કોમ હરિજન, સ્ત્રી સુસમાન વિની બેઠો રીઝવે હોય છે. એટલે બાકી રહેતી જગ્યા માટે બધા ભદ્ર લોકોજ ઇચ્છા રાખે એ હવે ચાલી શકે એમ નથી. ઇચ્છાપોર ગામનો દાખલો લો. એ ગામમાં પંચાયત સ્થપાએલી તેમાં કેળી તથા કણબી પ્રમુખે પૂછ્યા સિવાય નામો નક્કી થયેલા. એ પંચાયત હજી સુધી કમળ કરી શકી નથી. એ પંચાયતની સફળતા માટે નરી યુદ્ધિ કરતાં સહાયતા, અને ન્યાય કરવાની વૃત્તિ અને લોકોની બલી લાયણી એ વધારે અગત્યનાં છે.

પંચાયત શરૂ થાય એ વખતે બેઠાં વેરઝેર, વ્યક્તિગત આણેપો, ખોટા હેતુઓનું આરોપણ ત્રિ. થી દૂર રહેવની જરૂર છે, પંચાયતમાં કામ કરવા નીકળનારાઓએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે શબ્દો કરતા કામ, દલીલ કરતા સેવા, અદેખાઈ કરતાં કામમાં ચીવટાઈ એ પંચાયતની સફળતા માટેના સદ્ગુણો છે. પ્રજા આ બધા સદ્ગુણો બાંધે એવી પ્રાર્થના.

લલ્લુલાઈ પટેલ

ગાંધી જીને

જદ વયસે કળે સતા, સતા ચિતાએ બાઈ,
પણ દર સાતમેહે તુ જાણે અદકો યુવાન થાય.
લઈ લાકડી રેકે ચાલે સફલ લકડી કાય,
પણ તારે રેકે ભારતની કમ્મર ટટાર થાય.
અમ ગલ્યાં છે, વાળ પળ્યા છે, પડી દાંતની દાર,
રાજૂ બનતીના બોલે તું પણ શોભાનો બગાર.
તારા બોળા મુખથી ઝરતા મુક્ત-હાસ્યનાં ફૂલ,
શુ ખખ ખખર પર કેસડા વસંતમાં અણમૂલ !
તારી કરામત કળરસ્તાને કયામત શુ શરૂ થાય ?
દીન, દળાયા પીડિત, પરાજિત-મરડાં બેઠાં થાય !
દળદરના ફુંગર તોળે તુ ઝીંટે તકલી બાર,
ટચલી શું ગોવર્ધન તોળે જંદાવનને દાર !

ધરવેરા ફરજીયાત છે એ સાચું છે પરંતુ ગરીબ માણસો પાસે કર પૈસામાં ન લેતાં મજૂરીમાં લેવાની કાયદામાં છૂટ છે. અકાળજી ગામના કેટલાક ખેડૂતો ધરવેરાને વિરોધ કરે છે. આજે તો એ લોકો દુધ ઉપર મદાબૂલી ઉપરાલે છે. અને દર રૂબીએ ૦૧ રૌર દુધખેડુત પાસે કાપી લે છે. આ મદાબૂલીનો કર કોના પર પડે છે ? ફક્ત ખેડૂતો પર ગામના શ્રીમંત પારસીઓ, બંદારીઓ, મુસ્લીમો તેમજ ખીજા નોકરીઆતોને તો એમાં પાંચ પચ્ચાસપવી પડતી નથી. એમાંના ઘણાં તો લોકસેસ પચ્ચ બરતા નથી. ધરવેરાથી એવા લોકો પચ્ચ ખેડૂતો સાથે બોળે ઉદારો એ શું હિવા જેવું ચોકખું નથી ? કનારગામમાં કંતારેશ્વર મદાદેવે તથા જૈન દેરાસરમાં દર વરસે દબારો યાત્રાળું આવે છે તેઓના વાહનો સારા ગામનો નસ્તો બગાડી નાખે છે પરંતુ તેમને રસ્તા બનાવવા કોઈ કર સંદન કરેલો પડતો નથી, પહેલાં તો સુસ્ત મુનીસીપાલિટી એમાં ફાળો આપતી હતી, હવે એ આપતી નથી; તો એવા બચાળું પાસે કર લેવાથી ગામને બોળે ઓછો નદિ ચરો છું ? આવા ગામના શ્રીમંત બગલાનાઓ અત્યાર સુધી બોર્ડને ખરચે ને જોખમે સારા રસ્તા બેગવતા હતા. જેને માટે તેમને કંઈ વેકનું પાનું નહતું. તેમના સારા રસ્તા માટે અથવા ખીજા સુખાકારી માટે તેમણે પંચાયત હવે છું ચર કરી ન જોઈએ !

ચોર્વાસી તાલુકાની બધી પંચાયતોને સારી ગમત થઈ ને તેઓ કાયદામાં જાણવેલાં કરના સંધનેળે ઉપયોગ કરશે તો, નવા પંચાયતના કાયદાથી ગામના કામમાં જોડતા ફાળાની વહેંચણી હવે બધા પર પડશે એ તે; ઉદ્ધતું પંચાયત લાવવાની હાલમાં સમર્થન કરે છે.

ખીજા મોટી મુશ્કેલી પંચાયતમાં કેવા સભ્યો હોવા જોઈએ એની છે. સાધારણ રીતે ગામમાં એક જાતની વસ્તી હોય ત્યાં એ મુશ્કેલી પડતી નથી પણ ૨ દબાર વસ્તીવાળા ગામોમાં જાત જાતની વસ્તી હોય છે. ગામના બદ લોકો (કહેવાતા બુદ્ધિવાળા) એમજ માને છે કે તેઓનો પંચાયતમાં સિક્કા વાગવો જોઈએ. આ માનસ બહુ હાનિકારક છે. તેઓ ખીજાને ન્યાય કરવા ઇચ્છતા હોતા નથી. બદ લોકો ભોગ આપી સેવા આપવા આગળ આપવા આવતા હોય તો ખીજા કોમને એમાં કંઈ અરેખાઈ કરવા જેવું નથી. પરંતુ ચેતાની સરસાઈ પંચાયતમાં પણ ન્યાયાન્યાય તોલવા સિવાય ચાલુ રહે એમ ને તેઓ ઇચ્છે તો આ જમાનામાં તેમનું નાવ ખોટાઈ જશે. ચોર્વાસી તાલુકાના એક ગામના બદલોકોને એવો ભાવ લાગ્યો કે મુસ્લીમો પછતા કોમ વિના ઠોઠાથી જાહુમતીમાં આવશે. આમ જો થાય તો તેમનું ચર્ચસ્વ જાતું રહે એટલા માટે ચેતાથી ન પીવાય તો ઠોળા મૂકવું એ મુદ્દાએ તેમણે ગામમાં પંચાયત લખાવ ન કરવા કલેક્ટરને અરજ કરી. એજ પ્રમાણે ખીજા એક ગામના રૂઢીમુસ્તે અત્યાર સુધી ગામનો કારભાર એકદમ્બુ ચલાવતા તેમને હવે નવા કારભારી પેસી જશે એની બીક લાગી એટલે તેમણે પણ નસકારને ઉપર નેવી અરજ કરી. શ્રીમ એક ગામમાં કેટલાકને પ્રમ્લ ચૂટવાની નથી જ એવી પુરતી ખાત્રી હોવાથી પંચાયત ન જ આવે એ બહુ એમ માની તેમણે પણ અરજ કરી આત્રી અરજીઓ વખતે ખીજા પ્રત્યે અવિશ્વાસ અરેખાઈ અતે હિંમ્મી પણ સાધારણ હોય છેજ.

તો પ્રમ્લ એ છે કે બધી કોમને ન્યાય શી રીતે થાય ? પંચાયતમાં મોરા માનવા

જો હુકમના માનસથી પર નથી, અને હમેશા ઉપના અધિકારીઓના હુકમની રાદ જોવા કરે છે અને તે પ્રમાણે વર્તવા ખરેખરે તૈયાર જોવામાં આવે છે સ્વતંત્ર વિચાર શક્તિનો તેમનામાં મોટો અભાવ જોવામાં આવે છે તેને ધીરજીએ પોતે કંઈ પણ નવું સમજ કરવાને અથવા નવો માર્ગ કાઢવાને શક્તિમાન હોતા નથી શ્રી અરવિંદ ધોરે માયુજ કથુ છે કે:- ભારતની પદ્ધતિનાતુ કારણ “મરીખી નદિ, હરિદ્ર નદિ, રવિ નદિ” જાનની ભૂમિમાં ચાલનાતાને વિસ્તાર. વિચર શક્તિનો નાશ, વિચાર કરવાની અશક્તિ અથવા અનિચ્છા છે, મધ્યયુગમાં ગમે તેમ હોય પરંતુ આ સમયે તો ખાસ કરીને ભારતની ધોર અવનતિનું મુળ કારણ એજ છે.”

આજે એ કળવણીને પરજીએ દેશમાં ગુમામી મનોદશા પ્રવર્તે છે, આ કહેવાની ઉચ્ચ કળવણી (વિદ્યાપીઠોની) થી આપણે સ્વમાન ગુમાવી બેગ એટલુંજ નહિ પરંતુ ચારિત્રિક, માનસિક, તથા આધ્યાત્મિક અધોમનિએ પહોંચ્યા છીએ, જેને પરજીએ અત્મ-વિશ્વાસ ગુમાવીને પોતા કરતા ખીમજો વધુ બુદ્ધિમાન, વિદ્વાન, હોશિયાર વાક્ય અને બળવાન છે, અને પોતે બહુજ ઉતરતા અને દુર્ગંજ છે એમ માનતા થઈ ગયા છીએ.

હાલમાં દેશમાં અપાતી કળવણી અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ સાથેના સંપર્કના પ્રવિણને આપણા દેશના મુલાકાતમાં ફેર પડ્યો છે પ્રાચીન ભારતવર્ષના ધોરજો સંસ્કૃતિ, ચારિત્ર્યના નિયમ વગેરેના મર્યાદા વૈભવ-અધિકારના કરતા કંઈ અંકના હતા અને મંરુનિનેજ પ્રાધાન્ય અપાતુ હતું. પૈસા, દ્રવ્ય વગેરે બાબતો બહુજ ગૌણ મનાતી આજે કળવણી એટલે સારી જગ્યાએ પ્રાપ્ત કરવી, અમલદારી ભોગવવી, પૈસા કમાવા વીગેરેમંજ કળવણી સમાપ્ત થાય છે એમ માનવામાં આવે છે. અરજાના કળવણી અપાતા ગામપો એવી આજા અને ઈચ્છા બ્યક્ત કરતા કે મારો હોડરો તો બજીને સુસજ થવાનો, મામલનદાર થવાનો, ફેજદાર થવાનો વગેરે, આ પરથી લોકો કળવણી સા માટે લેતા હતા અને બાળકોને આપતા હતા તે મનમજી. પણ હવે સામાન્ય માણસ એમ કહે છે કે બજારી બજારીને શું કરીએ, બધા બેકાર રહે છે, નોકરી ચાકરી કંઈ ગળની નથી. એ કળવણી કેટલી પાંગળા છે તે પણ આપણે જોઈ શકીએ. ઉચ્ચ કળવણી લીધેથી માણસ જે કાંઈ સારી જગ્યા અથવા નોકરી ન મળે તો સમાજમાં પોતાનો જીવનનિર્વાહ ચલાવવાને પણ અશક્ત નીવડે છે એટલે ખીમ કાંઈ કાર્યની તો આજાજ શી રીને રાખી શકાય? રાજા કાલેજમાં ભણ્યા પછી નોકરી ચાકરી ગળી જાય એટલે વાચવા લખવાનો અભ્યાસ પણ છુટી જાય છે અને જે કાંઈ થોડું ધણું શીખ્યો બણ્યો હોય તે પણ બૂલી જાય છે.

કહેવાનો હતુ એ છે કે-માત્ર પરીક્ષાઓ પાસ કરી મારી જગ્યાએ ભોગવવી એ સિવાય ખીમ કાંઈ ઉદ્યે અગર હતુ ન હોવાને લીધેજ આવું પરીણામ આવે છે. કળવણી એવી હોવી જોઈએ કે જે સાચા શહેરીઓ બનાવે, જીવનક્ષેત્રમાં ઉપયોગી માણસ બનાવે. સાચા પતા, માતા, પતિ અને પત્ની તરીકેની ફરજો બજવતાં શીખવે. આ બધા માટે ચોક્કસ ઉદ્દેશપૂર્ણ કળવણીનીજ આવશ્યકતા છે, અને એવી કળવણી બાળકના જન્મથી એટલે પાંચણથી શરૂ થવી જોઈએ

આજીવન શિક્ષણ

સુરત શિક્ષા બોર્ડના પ્રમુખશ્રી તરફના હરમાનને વચ્ચે એક સીપાઈ તરીકે, 'રમાનિક સ્વરાજ્ય' માટે આ લેખ લખું છું.

શિક્ષણનો પ્રશ્ન ઘણો રસપ્રદ છે અને અત્યારે તે સારી પેઢે ચર્ચામાં આવી છે. આપણા દેશનો દરેક પ્રશ્ન આમ જનતાને સ્પર્શે છે. આ દેશ આમ જનતાથી વસાયેલો છે એટલે દરેક પ્રશ્નનો ઉકેલ જનતાની સાથે ઉદ્દેશપૂર્ણ કેળવણી ઉપરજ આધારિત છે. આમ જનતાને સામાન્ય રીતે સ્પર્શતા મુદ્દાઓને સક્ષમાં રાખીને કેળવણીદારાજ આપણી મુશીબતોનો ઉકેલ લાવી શકીએ એમ છે, કારણ કે કેળવણી એ એક એવું અમોઘ સાધન છે કે જે જીવનના દરેક ક્ષેત્ર માટેનાં દાર ધુત્તમાં ફરી માનવજાતને સાચું મનુષ્ય તરફ આપે છે. ત્યારે પ્રશ્ન એ થાય છે કે આપણે કેળવણી કેને સમજાવે છીએ? પાંચ વર્ષની વયથી જાળકે શાળામાં જવું અને યુવાન બને ત્યાં સુધી માધ્યમની આર્થિક તથા ખીછ સ્થિતિ અનુસાર બચ્ચતા રહેવું એવું નામ કેળવણી? શું માત્ર આશરમાનનેજ કેળવણી કહેવી? કે જેનાથી સારી જગ્યાઓ અથવા આર્થિક લાભ મળે તેનેજ કેળવણી કહેવી? એ શું માત્ર સાધન છે કે મુજબત વસ્તુ છે? એને કંઈ સરખાત અગર અંત છે કે?

આ બધા પ્રશ્નોનો ઉકેલ આપણે કેળવણી વિશે કેવો મત છે તેના પર અવલોકે છે. કમનસીબે આપણે વાંચવા અને લખવાની પ્રતિભા કેળવણી તરીકે ઓળખીએ છીએ. આનાથી વધારે બેઠું બીજું કંઈક હોઈ શકે નહિ. વાચવા લખવાની કળાથી સંસ્કૃતિ ખીજતી શકાય છે અને એ માટેના સાધન તરીકે કીક છે પરંતુ વાંચવા લખવાની કળા એજ માત્ર એક અગત્યનું સાધન નથી એ આપણે જાણી જાણે છીએ મનુષ્ય માત્રને જ શુ પદાર્થ અને જીવ ગુણની અવસ્થા છે. જે એને કેળવી ન જાય તે જીવનાનો મંત્રજ જાણતો નથી એમ કહી શકાય. એટલે એ વસ્તુજ કેળવણીના પાવારૂપ હોવી જોઈએ. તેથી મનુષ્ય માટે જયજયુની સ્વચ્છ દવા-પાણી, મારી કેને કહેવાં, તેને કેવી રીતે રાખવાં અને તેનો શો ઉપયોગ છે તે જાણવું જોઈએ. જીવ ગુણોમાં ગુણવત્તા, આચાર અને પ્રેમને ગણ્યામાં છે. જેનામાં સત્યને સારું કદર નથી, જે સારી વસ્તુને ઓળખી નથી શકતા, તે પોતાના ગુમાનમાં બને છે અને જીવનનું સ્વસ્થ સમજી શકતા નથી. તેમજ જેનામાં આચાર-વાદ નથી એટલે જે હાથરી ન્યાયને વિશે સંકિત રહે એ તેનું હૃદય કોઈ દિવસ પ્રદુષિત નહિ રહી શકે. અને જેનામાં પ્રેમ નથી, એટલે અહિંસા નથી. જે જીવમાત્રને પોતાના કુટુંબી નથી જાણી શકતો તે જીવનાનો મંત્ર કદી સાધી ન શકે.

કુનિયાના મોટા જાગના દેશમાં મોક્ષ હોય અને 'ધ્યેનાણું' શિક્ષણ આપવામાં આવે છે, ત્યારે આપણે ત્યાં કારકુને હોમા કરવાના હોય-મિત્રાણ શિક્ષણનો ખીજે કંઈ હેતુ રહ્યો નથી, કારણ કે લોડ મેકાલેએ સરકારને સારતા કારકુને પૂરતા મળી રહે એજ હેતુથી શિક્ષણ પદ્ધતિ આ દેશમાં ચાલુ કરેલી. આનું પરિણામ એ આવ્યું કે આજે સારી સારી મોટી જગ્યાઓ પર ખીરાજતા અમમતરો, વડોરો, ન્યાયાધિકારી, રાજ્યાધિકારીઓ પણ

ગામડામાં મોટા થયેલો યુવક પણ જો કુલિવર્ધીની કેળવણી લેતો તે ગામડાને અવગણનારો, ગામડાને ઉતારી પાડનારો ત્યાં શહેરી જીવનના મહેવાળા ઉચ્ચ ધોરણે ટાપડીપ, ખોડી સંક્રાંતિ, ખોડા દેખાવોમાં મગ્ન થઈને ન ગામડાનો અને ન શહેરનો બની જાય છે અને એની રીયલિટી ધોખીના કુનરા જેવી ન ધાટીને ને ધરતો - 'થનો બ્રહ્મ તતો બ્રહ્મ' - થાય છે તેની કેળવણીનો લાભ ગામડાં ને તો નથીજ મળતો, પણ તેનું પોતાનું પણ કંઈ દિત યતું નથી; અને શહેરમાં પેટને ખાતર વેનું કરતાજ તેનું આખું જીવન બતિન થાય છે.

આવા બહુલાં લોકો આદર્શ જીવન જીવી ગામડાંમાં વસના થાય, ગામડાંનાં લોકોને પોતાના આદર્શ જીવનનો સાચો રાહ બતાવવા શક્તિમાન થાય, તો પોતાના જીવનમાં તેમજ ગામડાના જીવનમાં પ્રાપ્ત પૂરીને ગામડાંમાં નવજીવન આણી શકે. સાંતનાં ગામડાંઓ નવપદ્ધતિયુક્ત કરી શકે. આજે તો ગામડાંઓ કેવાં છે ! મદ્યમા માધીજી કહે છે કે. "ગામડાંઓ મોટે ભાગે ઉદાર જોવાં છે. બધાંમાં લોકો મળતાગ કરે છે, રસ્તા સાગ રાખવામાં આવતા નથી, તળાવ અને કુવા આગળજ વાસણો સફ કરવામાં આવે છે, ત્યાં દોર માણસો વિગેરે પાણી પીએ છે, તેમાં મોટરાંઓ તથા બાળકો મળ સાફ કરે છે. પાણ ઉપર જ મળત્યાગ કરે છે, આજ પાણી પીવા સંધવામાં પણ વાપરવામાં આવે છે. મકાનો બાંધવામાં પણ કોઈ માત્રનો નિયમ હોતો નથી નથી ખાડેથીની સમવકનો વિગર કે નથી હવા અજરાળાનો વિચાર સહકારના અભાવે ખેતી વિગેરે પણ મૂતપ્રાપ્ત રીયલિટીમાં છે. ફાજલ સમયનો સું ઉપયોગ કરવો તે પણ ગામડાનાં લોકો જાણતા નથી તેથી તેમની શારીરિક અને માનસિક શક્તિ ક્ષીણ થાય છે. સ્વચ્છતા, આરોગ્ય ગામડા રામ વિષે કેળવણીની જરૂર છે એટલે જાને એ કામોડરી લોકોને સ્વચ્છ મહેવાની શેરીઓ અગર મહેલોઓમાં ગંદા ન કરવાની વગેરે ધણી બાજતો સંજ્ઞા શકા."

હિંદુસ્તાન શહેરોમાં નથી હિંદુસ્તાન ગામડાંઓમાં વસે છે છતાં જે લોકો કંઈક ગામડાંમાં કરી શકે એવી આરા રાખવામાં આવે તે બધાનું ધ્યાન આ કહેવાની ઉચ્ચ કેળવણીના પ્રતાપે શહેરો તરફ જ હોય છે, અને ગામડાં તો બ્યાને ત્યાં વર્ષોથી જોવામાં આવે છે. ભારતનો ઉદાર કરવો હોય તો પ્રથમ ગામડાંની રીયલિટી સુધરવી જોઈએ એ વિષે હવે બે મન નથી, લોકોને માટે એવી કેળવણી હોવી જોઈએ કે તે ગામજનનાને અસર કરે, ગામજનનામાં ચેતન પૂરે અને ભારતનાં ગામડાંને પડેલાં જોવાં મમૂદ શક્તિવાન બનાવે. આ દેશમાં મુસ્લાંકનમાં ધણો ફેર પડ્યો છે. હાલમાં સર્વે શુભ કાંચનમાં સમાઈ જાય છે. એ ભાવના વધતી જાય છે. અને દરેકની કોમલ રૂપીઆ આના પાંખમાં ધવા લાગી છે. ગામડાંનાં લોકો પણ ધીમે ધીમે શહેરી જીવન અને પાશ્ચાત્ય રંગથી રંગાઈ રૂપીઆ, આના, અને પાછથી દરેક વસ્તુનું મુલ્ય આંકડાં ધધ ગયાં છે અને લાંબો ભારતની સંસ્કૃતિ અને ભારતની શારીરિક, માનસિક બૌદ્ધિક, નૈતિક અને આધ્યાત્મિક શક્તિઓનો ધીમે ધીમે નાશ થતો જાય છે અને પડખાવો સાચો પાની મુગવસ્તુને આપણે છોડી બેઠા છીએ. એટલે કે મુસ્લાંકનના ફેરને લાંબો આપણે આજુસાઈ છોડી પથ્થરતિ તરફ જતા જઈએ છીએ.

દાખલા દલિલોથી મગજ ભગતી નાંખે એનું નામ કેળવણી નહિ પરંતુ જે કેળવણી આપણા જીવનને ઉન્નત બનાવે તેજ સાચી કેળવણી. જે મનુષ્યને શારિરીક, બૌદ્ધિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિને માર્ગે લઈ જાય તેજ સાચી કેળવણી. પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ વિશે આપણે અધશ્રદ્ધા સેવીએ છીએ અને તેથી એમાંજ જીવનનાં ઉત્તમ તત્ત્વો સમાયેલાં છે એમ આપણે માની બેસા છીએ. સુધારણા-સંસ્કૃતિ એ જીવનની તાલીમ જાગૃતો સાથે બધેબેમતી અનુકૂળ હોવી જોઈએ. એટલે આપણી કેળવણીની પદ્ધતિ આપણા દેશને અનુકૂળ તથા સંસ્કૃતિને યોગ્ય દોષ તેવી રીતેજ ચોંટાડી જોઈએ.

પ્રાચીન કાળમાં ભારતવર્ષમાં જે કેળવણીની પદ્ધતિ અગમમાં હતી તે જાનવજીવનના ધડતરના પાયારૂપ હતી. અપિતા આશ્રમમાં વિદ્યાર્થીઓ રહેતા અને વિદ્યાર્થી અગમમાં ગુરુની દેખરેખ હેઠળ સદા સર્વદા દરેક કાર્ય કરતા. માત્ર આધ્યાત્મિક કેળવણી પુરતીજ નહિ પરંતુ યજ્ઞ અજ્ઞ વિદ્યા રાજપ્રકરણ વ્યવહાર જાગૃત વગેરે બીજી જાણતોની કેળવણી પણ તેમના પાસેથીજ મેળવતો. ગુરુઓ શિક્ષણના કાર્યને શિક્ષકના ધધા તરીકે સ્વીકારતા નહિ પરંતુ માતાપિતૃ જેમ હોય તેવા જીવન પ્રત્યે ધ્યાન આપે તેવી રીતે આશ્રમમાં આવતાં જાણકોનું જીવન ધડવના ઉદ્દેશથી કેળવણી આપતો. એટલે કે ગુરુના દરેકજગ્યા વાળી. વિચાર, વર્તનનો પ્રતક્ષ અનુભવ વિદ્યાર્થીઓને મળતો અને તે મુજબ વિદ્યાર્થીઓનાં જીવન ધડતાં.

જુસ્તુ ખ્રીસ્તે પોતાના અનુયાયીઓને પસંદ કર્યાં સારે કહ્યું કે, “મને અનુસરો” તે સિવાય તેમને વાંચવાને ચોપડાં કે કશું આપેલું નહિ. કેળવણી વિશેની પચાસ વિચાર સંકલ્પના જેતાં જણાશે કે સાં કેળવણીને જીવનના એક મુખ્ય કર્તવ્ય તરીકે સ્વીકારમાં આવી, જ્યારે એની એ કેળવણીને ભારતમાં પરચુરણ ધધા તરીકે પરદેશી રાજ્યે દાખલ કરી. આ સંજોગમાં કાર્ય કરનારાઓ વિદ્યાર્થીઓ તથા શીખવવાના વિષયો કરતાં પચાર અચર નહાનુચાન તરફજ વિશેષ ધ્યાન આપે એ દેખીતું છે. એટલે શિક્ષણના ધધા તરફ માણસો આર્થિક વસ્તુ રિધતિને ધ્યાનમાં રાખીનેજ આકર્ષાય છે. સામાન્ય માન્યના એવી છે કે બીજા કોઈ ધધાની ઉજ્જવને અભાવે એ ધધા હજોમ્માએ સ્વીકારે છે. ભારતની પ્રાચીન શિક્ષણ વ્યવધામાં દરેક ગામને શિક્ષકને જોગવાઈ પૂરતાં ઘર, ધધા જોગાઈ, તથા બીજી જરૂરીયાતોને પહેંચી વળાય એટલી જમીન આપવામાં આવતી. જ્યારે આજે તો રાજા કોસેજો. પણ ધધા તરીકે ચલાવવામાં આવે છે અને તેમાં નાજોયારી તરફજ ધ્યાન આપવામાં આવે છે. એટલે કેળવણીના સ્ત્રોતો જોગાઈ વખતે અને ચાક્ષાત્તી વખતે પહેંચું સક્ત નહા તરફજ રાખવામાં આવે છે. આ કારણે સાચી કેળવણી પ્રજાને મળી શકતી નથી. તેમજ રાજ્ય-સત્તા જેના હાથમાં છે તે પણ પ્રજાને સાચી કેળવણી મળે એમ હડે હડે ઈચ્છતા ન હોવાથી આજે કેળવણીની અવગતિ યથા રહી છે. આગળ જણાવ્યું તેમ આવી કેળવણી કરતાં બીસકુલ કેળવણી ન આપાય તો તે પણ ઈચ્છતા ચોગ્ય છે કારણ કે ખરાબ કેળવણી કરતાં બીસકુલ કેળવણી ન આપવી એ વધારે સારું છે. આ કહેવાની ઉચ્ચ કેળવણી લીધેલા યુવાનોને કહેવી જીવનજ પસંદ પડે છે એટલેજ નહિ! બલકે અમજીવનની બારે રામ-દોષ છે. તેમના સંસર્ગથી પોતાને અમજાઈ જવાની બીક રહે છે. ગામડામાં જન્મેલો.

પુરાં ન થાય તો સિદ્ધ રહેલી રકમ પાછી બોર્ડની સામાન્ય સિદ્ધિમાં અથવા સરકારી તિબેરીમાં કાયદા અન્વયે જમાં થઈ જાય છે, અને ફક્ત નવાં કામો હોય તોજ, અમુક વિધિ કર્યા પછી, તે ખાસ દાખલામાં પાછી ગણી શકે તેમ હોય છે. એટલે મંજૂર થએલાં તમામ કામો થોડા રીતે વર્ષ દરમ્યાન પુરાં થઈ જાય એ વિશે તકેદારી રાખવાની, આ. ઓ. ને જાગૃત રાખવાની અને ખાસ દાખલાઓમાં જરૂર જણાય તો અયોગ્ય હિસની હકીકત તાલુકા કમીટીના ચેરમેન સાહેબ અથવા છ. બોર્ડમાં જણાવવાની દરેક સભ્યની ફરજ છે. મંજૂર થએલું કામ શક્ય હોય છતાં વર્ષ દરમ્યાન પુરાં થાય નહિ અને તે પર. મંજૂર થયેલી રકમનો કેટલોક ભાગ પાડો જતો રહે એમ ન બને એ દરેક સભ્યે ખાસ જોતા રહેવું જોઈએ.

દરેક મંજૂર થએલા કામ માટે તે કામ કેવી રીતે કરવાનું છે તેની જુદી જુદી વિગતોના માપ, જથ્થો તથા ભાવ બતાવતું એક એસ્ટીમેટ તૈયાર કરેલું હોય છે, જે આધાર કામ કરવામાં આવે છે. એસ્ટીમેટ સિવાય બોર્ડનું કોઈ પણ કામ હાથ પર લઈ શકાતું જ નથી એવો સરકારી નિયમ છે. એસ્ટીમેટમાં બતાવેલો જથ્થો, પ્રકાર તથા દરેક બાબતના ભાવની મર્યાદામાં રહીનેજ દરેક કામ કરવાનું ફરજીયાત હોય છે. એટલે બજેટમાં મંજૂર થએલ કોઈ પણ કામ તપાસતી વખતે બોર્ડના સભ્યે તે કામના એસ્ટીમેટમાં સમાવેલી તમામ જુદી જુદી વિગતો, તેનાં માપો, તેના ભાવો, તથા તે વિગતો કેવી રીતે કરવાની છે તેની સમજૂતી (જેને સ્પેશીલીકેશન કહેવામાં આવે છે) પ્રથમ ઓવરસીઅર પાસેથી સમજૂ થવાનાં હોવાનું જોઈએ. અને ત્યાર બાદ જોઈ જોઈએ કે કયેલું કામ તે પ્રમાણે થયેલું છે કે કેમ, અને જો તેમાં કસુર માહુમ પડે તો તે હકીકત સભ્યે તાલુકાના ચેરમેન સાહેબને જાહેર કરવી જોઈએ. ઈજનેરી સિદ્ધાંતો પ્રમાણે કામની લંબાઈ, પહોળાઈ, વિ. તેમાં આવતાં તરવોનાં પ્રમાણો ગણતો પ્રકાર, વિ. નક્કી કરવામાં આવે છે, અને તેને સ્પેશીલીકેશન કહે છે. દરેક એસ્ટીમેટના કામની વિગતોનાં સ્પેશીલીકેશન કેવાં છે, એટલે કે કામની જુદી જુદી બાબતો કેવી જાનના ગણ અને કેવા માપ તથા કેવા પ્રમાણથી કરવાની છે તે હકીકત સભ્યે ઓવરસીઅર પાસે પ્રથમથી સમજૂ લેવી જોઈએ, અને પોતાની તપાસણીમાં તે સ્પેશી-લીકેશનોનો યોગ્ય અમલ થયો છે કે કેમ તે ખાસ જોવું જોઈએ. મહત્વનાં કામોનાં એસ્ટીમેટો સાથે નકશા પણ તૈયાર કરવામાં આવે છે, જે પરથી કામ કેવું થશે તેની સહેજાઈથી કદવના કરી શકાય છે; તેવા નકશા સમજવા પણ દરેક સભ્યે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

ઉપરની હકીકત પરથી સમજારી કે કામો જરાજર તપાસવા માટે નીચેની માહિતી દરેક સભ્યે પ્રથમ મેળવવી જોઈએ:

(૧) બજેટમાં આવેલાં સરકારી વર્ષ દરમ્યાન કરવા માટે વખતો વખત મંજૂર થએલાં પેતાના વિભાગનાં જુદાં જુદાં કમોન નામો તથા પ્રકાર, અને તે દરેક કામ માટે મંજૂર થએલી રકમો.

(૨) દરેક કામના એસ્ટીમેટ એટલે કામની જુદી જુદી વિગતોના અંદાજ ગર્થ પત્રકની માહિતી, તેમજ તેની સાથે નકશા હોય તો તે નકશાની (પ્લાનની) સમજૂતી.

(૩) એસ્ટીમેટની વિગતો કેવી જાતના માપથી, કેવાં મિશ્રણની, કેવી પદ્ધતિથી કરવાની છે તેની-સ્પેશીલીકેશનોની-જરાજર સમજૂતી.

બોર્ડના સભ્યોએ કામ કેવી રીતે તપાસવાં જોઈએ ?

“જલ્દા લોકલ બોર્ડ-સભ્યો અને તેની દરમિયાન” એ મથાળા નીચે આગલા અંકોમાં એક લેખ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. તે લેખમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે બોર્ડના સભ્યોએ કામો કેવી રીતે તપાસવાં એ વિગતનો પ્રશ્ન છે અને તે જુદો સ્વતંત્ર લેખ માગે છે. તે મુજબ તે લેખની પૂર્તિ રૂપે બોર્ડના સભ્યોને કામો યોગ્ય રીતે તપાસવાનું અનુકૂળ પડે તે હેતુથી આ લેખ લખવામાં આવ્યો છે.

જલ્દા લોકલ બોર્ડની સમગ્ર સભા નાણાંની સગવડ પ્રમાણે દર વર્ષે જાન્યુઆરી અથવા ફેબ્રુઆરી માસમાં સરકારી વર્ષ શરૂ થતાં અગાઉ (એટલે તારીખ પહેલી એપ્રિલ અગાઉ) નવા સરકારી વર્ષ માટે વાર્ષિક અંદાજપત્રક (બજેટ) મંજૂર કરે છે, તેમાં “સીવીલ વર્કસ” ના મથાળા નીચે વર્ષ દરમિયાન કરવાના રસ્તાઓ, મકાનો, કુવાઓ, પંક્તિ, વિ. બાંધકામો માટે અમુક અમુક રકમો મુકવામાં આવે છે. બજેટ સાથે એક પત્રક જોડવામાં આવે છે તેમાં તાલુકાવાર મંજૂર થયેલાં જુદાં જુદાં કામોનાં નામો તથા પ્રકાર તથા તે માટે દેરવેલી રકમો આપવામાં આવે છે. આ વાર્ષિક અંદાજપત્રક (ઓરીજનલ બજેટ) સામાન્ય રીતે હપ્તીની તેની એક નકલ બોર્ડના દરેક સભ્યને પુરી પાડવામાં આવે છે. બોર્ડના દરેક સભ્યે આ બજેટનો ધ્યાનપૂર્વક અભ્યાસ કરવો જોઈએ, પોતાના તાલુકામાં મંજૂર થયેલાં કામો તથા તે માટેની રકમો બની શકે તો પોતાની સ્મૃતિમાં રાખવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, અથવા બજેટની હાપેલી નકલ વર્ષ દરમિયાન લખવામાં આવત તપાસી લેવી જોઈએ અને તે પૃષ્ઠનાં કામો કેટલે આવ્યાં છે, તે પૂરાં કરવા શી મોડેલ થયેલી છે, તે કામો અંગે કોઈ દરમિયાન હોય તો તે શું છે, નિ. દલીલ તાલુકાના ઓવરસીઅર પાસેથી અથવા ઓફિસમાંથી મેળવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. વાર્ષિક અંદાજપત્રકમાં મંજૂર થયેલાં કામો પરથી કોઈ ખાસ સંજોગોમાં અમુક રકમ અમુક કામ પરથી લઈ બીજા કોઈ કામ પર મંજૂર કરવામાં (રીએપ્રોપ્રીએટ કરવામાં) આવે છે, જે સંબંધીની દલીલ તથા તાલુકા ઓફિસમાંથી તપાસ કરી લખવામાં આવત મેજરી પોતાની બજેટની નકલમાં તે મુજબ સુધારો કરવા દરેક સભ્યે બનતી કાળજી રાખવી જોઈએ. આવી રકમની દેરકારી (રીએપ્રોપ્રીએટશન) કારણે તપાસી બોર્ડની રેન્ડમ કમીટી સામાન્ય રીતે મંજૂર કરે છે. વાર્ષિક અંદાજપત્રક સિવાય, વર્ષ દરમિયાન પૈસાની વધુ સિમ્મક જાણકારી પડે તો અથવા તો સરકાર, વર્ષ દરમિયાન ખાસ હેતુથી, જેમ કે કુવાઓ તથા તળાવો માટે, અથવા મુખ્ય રસ્તાઓથી નાના ગામોએ જવાના રસ્તાઓ બાંધવા માટે, અથવા નિગમોનાં નવાં મકાનો બાંધવા માટે, ખાસ રકમ બોર્ડને મુખ્ય કરે તો, બોર્ડની સભામાં બીજાં પુરવણી બજેટ પછી મંજૂર કરવામાં આવે છે, જેની માદિતી પછી તાલુકા ઓફિસમાં તપાસ કરી સભ્યોએ મેળવવા તજવીજ કરવી જોઈએ. આ પ્રમાણે વર્ષ દરમિયાન શું શું કામો કરવામાં છે એ તમામ કામોની સ્પષ્ટ માદિતી મેળવવી અને તે તે કામોના પ્રકાર જરાજર સમજી લેવા એ દરેક સભ્યની પ્રાથમિક દરજ્જા છે. આવી માદિતી મેળવ્યા પછી તે તમામ કામો યોગ્ય રીતે વર્ષ દરમિયાન આગળ વધે છે કે કેમ તે દરેક સભ્યે પોતાના વિસ્તાર પુરતું જોતા રહેવું જોઈએ. વર્ષ આખરે જો કામો

રસ્તાઓને લગતાં કામો.

પામ રસ્તાની સપાટી, પાકો સુરંગથી ફાટેલો મેટલ, પરાધર્મી તોડી બાગેચો. સાધારણ સખત મેટલ (લોકલ મેટલ), દારૂં ગરમ (મામાન્ય મખ્તાઈગી દવાની અમરથી રંગાયેલો પથ્થર), અથવા ક્રેવલ (નદીમાં ગળતા ગોળ પથ્થરો) થી મોટે ભાગે જનાવવામાં આવે છે, આવા માવના દુકાડોએ એકમેક સાથે જોડવા માટે વચ્ચા થેડો સોફ્ટ ગરમ (ખડકની ચીકણી રંગ), પીળી માટી, રેતી, અથવા કકર (મરડીઓ કાંકરો) નાખવામાં આવે છે. અને આ પ્રમાણે સપાટીને બારે રેવરથી રોપ કાપ કરવામાં આવે છે, જેમાં પાણીની ખામ જરૂર પડતી હોય તે કામ સામાન્ય રીતે ચોમામાગાજ કરવામાં આવે છે.

માલ વિષે

દરેક જાતનો માલ ઓછામાં ઓછા શું માપનો અને વધારેમાં વધારે શું માપનો જોઈએ તે સ્પેશીલીકેશનમાં નક્કી કરેલું હોય છે તે પ્રમાણેનો તે માલ છે કે કેમ તે સમજે ખાસ જોવું જોઈએ. આ માપોની બદલાવો, એટલે ધણો મોટો અથવા ધણો નાનો માલ, રસ્તાના કામ માટે અનુકૂળ નથી પડે, એટલે તેવો માલ ન આવે તે તપાસનારે જોવું જોઈએ. બીજું માલ, નક્કી કરેલી અથવા બીજી પમદ કરેલી મારી ખાણનો, મગજુત, ધાટદાર (એટલે ચીપાટો સિવાયનો), મરખા રંગનો, હોવો જોઈએ, દરેક ફર્માગમાં નક્કી કર્યા પ્રમાણેનો જથ્થો હોવો જોઈએ. ગાય પેટ્રીઓથી ભરી રસ્તા પર લેવામાં આવે છે, તે પેટ્રીનાં માપોની સમજે ખાતરી કરવી જોઈએ, અને માલની થોડી પેટ્રીઓ પોતાની રૂબરૂ તપાસી જરાબર ખાતરી કરવી જોઈએ કે પેટ્રીઓ જરાબર ભરેલી છે કે કેમ તેમજ માલ લખવાની સરકારી નિયમ મુજબ નક્કી કરેલી ચોપડીમાં (મેટ્રરમેન્ટ બુકમાં) તે માલનાં માપો (પેટ્રીઓનાં નંગ તથા પેટ્રીનું માપ) ખરેખર હકીકત મુજબ સ્વચ્છ રીતે લખવામાં આવેલાં છે કે કેમ, એ સ્પેશીલીકેશનમાં પોતાણું માટે જુદીજુદી જાનવા માવના માપેલા જથ્થામાંથી અમુક અમુક ટકા બાદ કરતા નક્કી કરેલું હોય તો તે સ્પષ્ટ સમજી તે પ્રમાણે માપની ચોપડીમાં ઘટાડો કરેલો છે કે કેમ તેની સમજે ખાતરી કરવી જોઈએ. પેટ્રીઓ રસ્તાની જાણુ પર બ્યારિયન રીતે માલને તુકરાન ન થાય તથા વહેવારને (ટ્રાફીક) હરકત ન થાય તે પ્રમાણે નાખવામાં આવી છે કે કેમ તે પણ તપાસનારે જોવું જોઈએ.

પીકીંગ

મેટલ અથવા બીજો માલ રસ્તા પર પાથરતા પહેલાં રસ્તાની જુની સપાટીને ખોદવામાં આવે છે, જેને પીકીંગ કહે છે. આને હેતુ નવો માલ જુની સપાટી સાથે જરાબર જોડાય તે હોય છે. આ પ્રમાણે સુધારવાની જુની સપાટી પુરતી પહોળાઈમાં સારી રીતે ખોદવામાં આવી છે કે કેમ તે તપાસનારે જોવું જોઈએ. ત્યાર બાદ તે પર જે નવો માલ નાખવામાં આવે તે ચોખ્ખો જોળાઈમાં (જેથી પાણી જાણુ પર ઢગી જઈ શકે તે મુજબ) પુરતી પહોળાઈમાં નાખવામાં આવ્યો છે કે કેમ તે જોવું જોઈએ.

રેલિંગ

નવા ગાય પર પહેલ વહેવાં (જાળથી અથવા ટ્રેક્ટરથી ખેતીને) વરસાદનો પુરતો સામ લઈ જારે રેલથી સારી રીતે રેલિંગ કરવું જોઈએ જેથી માખ એક સરખી સપાટીમાં

હવે કામે કરવાની વ્યવસ્થા પર આપણે આવીશું. કામે ખાતા તરફથી (એટલે ડીપાર્ટમેન્ટથી) મળુએ, કારીગરો, વિ. રોજી, તથા જાગરમાંથી ખાતા તરફથી જરૂરી મલ યોગ્ય બાબે છુટક ખરીદ કરવાની એક રીત છે, બીજી રીત કામે કોન્ટ્રાક્ટથી, એટલે એરરી-મેટની જુદી જુદી વિગતો માટે, જદારના કોન્ટ્રાક્ટરો પાસે યોગ્ય બાબો મેળવી કરાવવાની છે. સામાન્ય રીતે નાનાં તથા પરચુરણ કામે ખાતા તરફથી કરાવવાં અનુકૂળ પડે છે, જ્યારે મોટાં કામે કોન્ટ્રાક્ટથી કરાવવાં અનુકૂળ પડે છે. કોન્ટ્રાક્ટ આપતા માટે જાહેર દરજાણથી અથવા બીજી રીતે યોગ્ય પ્રસિદ્ધિ આપી કોન્ટ્રાક્ટરો પાસેથી પ્રથમ બાબો મેળવવામાં આવે છે. દરેક કોન્ટ્રાક્ટનો આધાર મંજુર થએલાં એરરીમેટ, પ્લાન તથા સ્પેસીફિકેશન પર હોય છે, તેમજ દરેક કોન્ટ્રાક્ટ પૂરું કરવાની મુદત તથા બીજી સામાન્ય કોન્ટ્રાક્ટરની સરતો પ્રથમથી નક્કી કરવામાં આવે છે, અને આ તમામ જાગતોને આધીન રહી કોન્ટ્રાક્ટર કામ કરવા બધાએ જા રહે છે. તે માટે એક રિપિયાતા સરકારી રજાખના કાયળ ઉપર કોન્ટ્રાક્ટરો પાસે કરાર લેવામાં આવે છે. તેમજ કામ પૂરું કરવાની જાહેરથી જાહેર અમુક રકમ (સામાન્ય રીતે કોન્ટ્રાક્ટની રામના દસ ટકા) કોન્ટ્રાક્ટર પાસેથી સર્વિઅનામ્ત (ડીપોઝીટ) તરીકે પણ બોર્ડમાં જવા રાખવામાં આવે છે. જે રકમ, કામ સંતોષકારક રીતે યોગ્ય મુદતમાં પૂરું થયા બાદ તથા બીજી કરી દરકત નથી તેની ખાતી કરી, કોન્ટ્રાક્ટરને પાછી આપવામાં આવે છે. કોન્ટ્રાક્ટો મંજુર કરવા જાહેરમાં કાયદા મુજબ રૂ. ૫૦૦) સુધીનાં કોન્ટ્રાક્ટ બોર્ડનાં પ્રમુખ સાહેબને. રૂ. ૫૦૧) થી રૂ. ૨૫૦૦ સુધી રેન્ડીંગ કમીટી, અને રૂ. ૨૫૦૦)ની ઉપરનાં કોન્ટ્રાક્ટ બોર્ડ મંજુર કરી શકે છે. કેટલાક કામોમાં અમુક જાગ કોન્ટ્રાક્ટથી (સામાન્ય તરીકે મેટલ માર્શ, વિ. રસ્તા પર ભેગો કરાવેલો) અને અમુક ખાતા મારફત કરવાનું સુગમ પડે છે. એટલે કામ યોગ્ય રીતે તપાસવા માટે સમ્યે તે કામ ખાતાથી કે કોન્ટ્રાક્ટથી કરી રીતે કરવામાં આવે છે, અને કોન્ટ્રાક્ટની મુદત, સરતો, દર વિ. શું છે તે પણ બરાબર સમજી લેવું જોઈએ. ખાતા કરતાં કોન્ટ્રાક્ટથી થતાં કામોમાં સ્પેસીફિકેશન જળવાવા માટે વધારે સાવધાનતા રાખવી પડે એ સદેજ સમજી શકાય તેવી વસ્તુ છે.

આટલી તૈયારી કર્યા પછીજ સમ્ય કામ યોગ્ય રીતે તપાસી શકે. હવે જુદી જુદી જાતના કામો કેમ તપાસવા અને તેમાં મુખ્ય શું જાખતો જોવા તે વિષે નીચે ટુંકું વિવેચન કરેલું છે.

બોર્ડ પાસે ઘણી મોટી સંજ્ઞાલક્ષ્યા કામ તથા પાકા રસ્તાઓ હોવાથી રસ્તાઓની મરામત માટે પાકા ભેગો કરવો તથા વાપરવો. રસ્તાઓ પર નવા નાળાં પુષ્ટ વિ. બાંધવાં, વ. રસ્તાને લગતાં કામે બોર્ડમાં વડું પ્રમાણમાં કરવાનાં હોય છે. તે સિવાય, તળાવો બોરવાં, કુવા બાંધવા, મકાનો બાંધવા, વ. કામે પણ અમુક પ્રમાણમાં હોય છે. આપુ સ્થિતિના રસ્તાઓ. તે પરનાં નાળાં, પુષ્ટ વિ. તેમજ કુવાઓ, વિ. ને આપુ સ્થિતિમાં રાખવાં નાળાંનાં પ્રમાણમાં અમુક વાર્ષિક આપુ મરામત કરાવવામાં આવે છે જ્યારે વધારે જમકેલી મીતકતોને નાળાં મળી શકે ત્યારે, જરૂરી ખાસ મરામત કરાવવામાં આવે છે. સિવાય, નાળાંની સવડ પ્રમાણે તદ્દન નવા રસ્તાઓ, પુલો, કુવાઓ, વિ. પણ કરાવવામાં આવે છે. પરંતુ મોટા ખર્ચ ગણુ મરામત પાછળ કરવો છે, જ્યારે ખાસ મરામતનાં તથા નવાં કામે નાળાંની સવડ ઉપર આધાર રાખે છે.

ગરની લંબાઈમાં આશરે ૬૨ પચાસ ફુટે એક સળંગ પાળી, આશરે બે ફુટ પહોળાઈની મૂળ સ્થિતિમાં રાખવામાં આવે છે, જેથી તેની નીચેનું કામ માપી શકાય. ખાડાએ કેટલીક વાર હેજબે ખોદતા નથી પણ મથાળે વધારે માપના અને નીચે ઓછા માપના હોય છે. આવા લખવાઓમાં ખાડની લંબાઈ તથા પહોળાઈ ખાડને તળીએ ખરેખર હોય તે મુજબ માપનાં જોઈએ. ઉંડાઈ બાબતમાં ખાડની અને તરફની પાળીઓની સરેરાશ ઉંડાઈ ગણી કાઢી તેનું સરેરાશ માપ સરેરાશ ઉંડાઈ તરીકે માપમાં ગણવું જોઈએ. સરેરાશ ઉંડાઈની ગણતરી હરેક ખાડા માટે કાળજીથી કરવી જોઈએ. એક વ્યાપ્તિના ખાડાઓનું ફર્તીગતાર સળંગ માપ કરતા જઠ તે માપો પુરાં કરી ત્યાર બાદ ખીછ તરફ ફરવું જોઈએ. જેથી શુંચવાડો થાય નહિ, અને ઇચ્છા પ્રમણે કાંઈ પણ ફર્તીગતું માપ ખાતરી કરવી હોય તો ફરીથી પણ જોઈ શકાય. સરેરાશ ઉંડાઈ માપવા માટે ખાડની આગપાર એક છેડેથી બીજે છેડે સુધી દોરી લંબાવી તે દોરી નીચે લાંબો લાકડનો ગજ મુકી વચ્ચેથી માપ લેવું પણ અનુકૂળ પડે છે, પરંતુ આવા લખવાઓમાં દોરી કુદવી ન જોઈએ, અને સરેરાશ માપ મેળવવા કાળજી રાખવી જોઈએ. રસ્તાઓના આકૃતિ નિર્માણ માટે જે માટી કામ થાય તે રસ્તાની હરે હરે મરોમાંથી જરૂર પ્રમાણે લેવામાં માપના ખાડા ખેદી થવું જોઈએ. ખાંધકામો બાબત

ઈર, સીમેન્ટ અથવા છે, રેતી, કાંકરા, મેટલ, ગ્રાવલ, ખાંડકી, રબલ, ચોલાદની સળીઓની જાળી વિં વસ્તુઓને પ્રમાણસર ગોઠવી તથા મેળવી જુદી જુદી જાતનાં પાકાં ખાંધકામો થાય છે તે કામો કરવામાં ખાસ કાળજી રાખવાની આવશ્યકતા રહે છે. થોડી બેસાળીએ લઈ આપું કામ અને તે પર ખર્ચેલી રકમ એજે જવા સંભવ રહે છે. જેથી ખાંધકામો તપાસવામાં સબોએ સવિશેષ કાળજી રાખવી જોઈએ.

ફીઈન્ડાર્સ સીમેન્ટ કોન્ક્રીટનું કામ

સીમેન્ટ, રેતી, ગ્રાવલ અથવા મેટલના અર્ધા ઇંચથી વોણા ઇંચ સુધીના કાંકરા પાણી સાથે મેળવી કોન્ક્રીટનારી તેને, લાકડના ટુકડાઓને મજબુત ટેકાઓની જોડી તથા ટેકવી જતાવેલા ખીંગામાં (બેકસીંગમાં) જે પર ખાસ પસંદ કરેલ ચોલાદી લોડના નકકી કરેલ માપની સળીઓને નકકી કરેલ અંતરે ગોઠવી મજબુત રીતે આંધી જાળી ગોઠવવામાં આવેલી હોય છે તેના પર નાખી ટીપી પથ્થર જેવું કટાકું કામ જમાવવામાં આવે છે જેને આર. સી. સી. કામ કહે છે. લાકડાના પાડાઓ, પીટા, પાટીયાં, ચાંતલાઓ એકલા લોડાના ગડરો વિં ની જગ્યા આધુનિક સિસ્ટમમાં આ “આર. સી. સી.” કામે મોટે ભાગે લીધી છે. આ કામમાં ક્યાંય તથા ખેંચાયું બન્યું તે પહોંચી વળવાની મધ્યમાણ તાકાત હોવાથી તે ઘણી ખરી બાબતોમાં કરકસરવાળું અને મજબુત નીવડે છે. બોર્ડનાં કામોમાં નાળાં, પુતો, વિં ઉપર જુના વખતના લાકડાના પાટીયાંના કામને જાહેર હવે આર. સી. સી. ની ફોલો સામાન્ય રીતે મુકવામાં આવે છે. મકાનોમાં પણ ભોંયજાળીયાની પુરણીના લેવલે (પ્રીન્સ લેવલે) તમામ દીવાલો ઉપર સળંગ આર. સી. સી. નો પટો (R. C. C. Sling Course) મુકાય તો તે લેવલની ઉપરના કામની સલામતી સારી રહે છે. બારી બારણાં ઉપર કામેને જાહેર આર. સી. સી. લીન્ટલ મુકવાં અનુકૂળ પડે છે, તેમજ માળવાળા મકાનમાં લાકડાની પીટા તથા પાટીયાં જડી તે પર પથ્થર વિ. જડવાને જાહેર આર. સી. સી. ફોલો ધણી અનુકૂળ પડે છે.

[અપૂર્ણ]

જરાસાધ જવાસાધ પટેલ
એન્જીનિયર, ઇ. લે. બોર્ડ, સુરત.

યોગ્ય ગોળાઈથી મધપુરાની માફક જલ્દી જરાજર બેસી જાય. જ્યાં સુધી સપાટી જરાજર સરખી બેસે નહિ ત્યાંસુધી તેના ઉપર પીળી માટી, અથવા સોફ્ટ પુરમ (પ્લાસ્ટીક) છાંયું ન જોઈએ. ઉપર પ્રમાણે સપાટી દગાઈ સરખી થયા પછી જરૂર મુજબ આંતું પ્લાસ્ટીક નાખી તે પર ફરી રોલિંગ કરી સાંધા પુરી સપાટી મજબુત કરવી જોઈએ, અને ત્યારબાદ છેવટ રોલ કરેલા રસ્તાના ભાગ પર જાંતું પ્લાસ્ટીક નાખી તે પર રોલના યોગ્ય આંદા મારવા જોઈએ. રોલિંગ દરમ્યાન વરસાદના પાણીને અથવા બદારના પાણીને પુરતો છંટકાર બધી વખતે વખત ખાસ હોવે જ જોઈએ; નહિ તો માલ જરાજર દખાતો નથી અને રોલિંગ અમુક પ્રમાણમાં વ્યર્થ જાય છે. રોલિંગ થયા પછી રસ્તો સરખો અને મજબુત થવો જોઈએ અને પથ્થરનો એક પથ્થર દુકડો રહેજ પથ્થર દાલવો ન જોઈએ તથાસનારે જોતું જોઈએ કે આ પ્રમાણે સારી રીતે પદ્ધતિસર રોલિંગ થાય છે. રસ્તા પરના ખામશીલા વરસાદમાં સુપારકમાં પથ્થર જરાજર પીકીંગ કરી. નવો મેલ નાખી ટીપી, સારા મટોકાથી તેને ઢાંકવો જોઈએ.

પ્લાસ્ટીક

સાંધા પુરવાનો માલ કંકર તથા ગ્રાવ વચ્ચેના રેતી, પીળી માટી, અથવા સોફ્ટ પુરમ એ પૈકીને જ જોઈએ કાળી માટી કોઈ પણ સંલેગાઈમાં સાંધા પુરવામાં વાપરવી ન જોઈએ, કારણ કે કાળી માટીનો સ્વભાવ એવો છે કે તેના રસ્તાનું બંધારણ મનુ નથી, અને મેલના કાકરા વખત જતાં છુટા પડી છે. પ્લાસ્ટીકનો માલ પેટીઓને બદલે બ્યાનખી અંતરે દગલાઓ પથ્થર કરાવી કોઈ વાર, સગવડને ખાતર લેવામાં આવે છે જેથી તે વરસાદમાં ધિવાહ જવા ન પામે. આવા દાખલાઓમાં દગલાઓના ટોળાવના ભાગને એક બાજુ માપમાં ગણવામાં આવે છે, બ્યારે સામે છેડે દગલાની ઉપરની ધારથી માપ લેવાય છે, જેથી સરેરાશ માપ આવી જાય છે. આવી રીતનાં માપોમાંથી પોલાણના નક્કી કરેલા ટકા બાદ કરવા જોઈએ,

રબલ

નવો રસ્તો કરવાનો હોય ત્યાં માટી પુરાણને ગોળાઈમાં લાવી, ટીપી, તે ઉપર હમી અથવા આડી છંટા લગોલગ ગોળાઈને અથવા મેલા માપના પાત્ર (જે ઈંચની આનુવાનુ રમલ પથ્થરો ગોળાઈને રસ્તાની સપાટી નીચે પાથો કોઈ કોઈ વખતે (જ્યાં નાણાંની સગડ હોય ત્યાં) કરવામાં આવે છે. તે પથ્થરો લગોલગ જોડીને દયોગથી ટોળાને બને તેટલા સરખા ભેરવે ગોળાવવા જોઈએ. અને તેના પોલાણમાં ઉપર મુજબનું સારું પ્લાસ્ટીક નાખી તે પર રોલર ફેરવવો જોઈએ જેથી તે જરાજર બેસી જાય, અને પાછળથી દાલવા પામે નહિ. વર્ષ દરમ્યાન જે છુટા કાંકરા વીણી લેવામાં આવે તે દર ફર્શિંગમાં ચોક્કસ આશરે ૨૨૦ શીટને અંતરે) જગાએ દગલામાં ભેગા કરવા જોઈએ.

માટીકામ

રસ્તો બાંધવા અથવા સુધરવા માટે જે માટી કામ કરવામાં આવે તે ધરામાં મજબુત રીતે ટીપીને યોગ્ય ગોળાઈમાં ફરવું જોઈએ. રાતાની બાજુની મટરો વારંવાર બોલાવી દોળાવી, બ્યારે નવું માટીકામ થાય ત્યારે તેનું ખર્ માપ નક્કી થઈ શકે તે માટે

એલાગસની રકમની હદમાં રહીને શિક્ષકોના પગારના જનરલ રીવિઝન પાછળ તે રકમ નીચે પ્રમાણેના રોકેટથી ખર્ચવા માંડે કરવા સરકારને લખવા લા. ઓ. ને ભલામણ. (૧) હાલ પ્રવર્તતા ૩ રોકેટને બદલે તા. ૩૦-૬-૧૯૨૩ પહેલાનાં અને પછીના એવા એજ રોકેટ રાખવા. અને તા. ૧-૪-૩૫ પછી હાખર થયેલાઓનો રોકેટ રદ કરવો. (૨) ચારા નહાર કામની દરબાર વિના 'ટાઈમ રોકેટ'થી અપાતા પ્રમોશનોથી શિક્ષક કનિષ્ઠ પ્રત્યુ' થતું નથી તે અટકાવવા અને ચારા કામને ઉત્તેજક થવા રોકેટ-કામને મેડ હાખલ કરવો.

પગારનો રોકેટ—તા. ૩૦-૬-૧૯૨૩ પહેલાં નીમાયેલા શિક્ષકો માટે.

- ગ્રીનુ' ૧૫' રા. ૪૦-૨/૩-૫૦-૧-૬૦
- બીનુ' " " ૩૫-૧/૨-૪૫-૧-૫૦
- પહેલુ' " " ૩૦-૧/૩-૩૫-૧/૨-૪૦
- કવોલીફાઈડ ૫૫ અને ટ્રેઈન્ડ રા. ૨૫-૧/૪-૩૦
- અન કવોલીફાઈડ " ૨૦

તા. ૩૦-૬-૧૯૨૩ પછી નીમાયેલા શિક્ષકો માટે

- ગ્રીનુ' ૧૫' રા. ૩૫-૧-૬૦
- બીનુ' ૧૫' " ૩૦-૧/૨-૩૫-૧-૫૦
- પહેલુ' ૧૫' " ૨૫-૧/૨-૩૫-૧-૪૦
- કવોલીફાઈડ ૫૫ અને ટ્રેઈન્ડ રા. ૨૦-૧/૩-૨૫-૧/૨-૩૦
- અન કવોલીફાઈડ " ૧૫

સીલેકશન ટ્રેઈડ

- મંબર થયેલી જગ્યાના ૧૫ ટકા ગ્રીનુ' ૧૫' રા. ૭૦) માસિક
- " " બીનુ' ૧૫' " ૫૮) "
- " " પહેલુ' ૧૫' " ૪૫) "
- " " કવોલી ફાઈડ " ૩૫) "

આ ઉપરાંત તાલુકા મારેટરો અને ત્રણ રાનીપરજ વિદ્યાર્થીઓ (ગોડસંજા રાનીપરજ વિદ્યાર્થી, ગોડસંજા રાનીપરજ કન્યા કલારા, વાંઝણા ગામીપરજ વિદ્યાર્થી) ના આચાર્યોને તેમની વિરોધ જવાબદારી અને વધુ કાર્ય બદલ રા. ૧૦) માસિક પસંનવ એલાવસ આપવું. (૧૩) ઓટીટ નોટમાં જણાવેલા 'રશનિક સ્વચાલ્ય' માસિકની ઓટીટ ફાળા બદલની, તેમજ વર્ષા ધોળના અને નિરક્ષરતા નિવારણ પ્રવૃત્તિ અંગેના પ્રવાસ વિગેરે થએલા રા. ૫૫૨-૨૪-૦ નો ખર્ચ એન્યુ. ફંડમાંથી પાડવા નામંબર થવાથી લા. ઓ. ના ફંડમાંથી વસુલ આપવા લા. ઓ. ને ભલામણ (૧૪) વલ્લભાડ મ્યુનિ. નાં તગામ મકાને પ્રાથમિક કેળવણીના સને ૧૯૨૩ ના કાચડાની કલમ ૬ (૧) પ્રમાણે લા. ઓ. ના વલીવટમાં છે. એટલે કોઈ પણ સંસ્થા અમર વ્યક્તિ તેની દુસ્તી લા. ઓ. ની અથવા રૂઝ બોટની પરવાનગી વિના કરી શકે નહિ. અને કહે તો તે બોટના કાલેસરના અધિકારનું ઉલ્લંઘન કરનાર છે. એ પ્રમાણે જિ. લા. ઓ. ના પ્રમુખ સાહેબના પત્ર નં. P W D/૧ ૩૬૩ તા. ૧૨-૬-૪૦ ના જવાબમાં જણાવવું. (૧૫) ગોડસંજા રા. વિ. ના ખાનગી વિદ્યાર્થીઓને તથા ચેકરનમાં વિદ્યાર્થીના વિદ્યાર્થીઓ કાંતવા, પિંજવા, વણવાનું કામ કરી કંઈક કમાણી કરી શકે અને તેમને જી. લા. ઓ. સંની માર્કેનો હાત મળી શકે તે માટે અખિલ ભારત ચરણા સંઘના મોટા કો-ડ્રી સાખા તરીકે નેડવા ચેરમેન સાહેબની મંતરીને બદાલી. એ કો-ડ્રીના વ્યવસ્થાપક તરીકે વિદ્યાર્થીના આચાર્ય ગોપાલજી ભાભરમાઈને સામાના સમય બહાર કામ કરવા તથા તે કામ બદલ મહેનતાણું મળતું હોય તે

પણ તેઓજ કરશે. ક્યા દિવસે અને ક્યા રથએ તાલીમવર્ગ કરવામાં આવનાર છે તે બાબતની ખબર તેમના તરફથી મળશે.

(૧૩) પ્રથમની રમતો ખાટોનાં મધ્યસ્થળ, મુખની શાળાઓની રમતો રમાડવાની વ્યવસ્થા, દરિદ્રાઈમાં ઉતરનાર વિદ્યાર્થીઓની ઉમર, છેલ્લી દરિદ્રાઈ વખતે કેટલી ટીમ લાવવાની વગેરે બાબતના નિયમો અમલ પ્રમાણે ચાલુ રહેશે. ફક્ત રમતોના નિયમો 'શુદ્ધતાત વ્યવસ્થા પ્રચારક મંડળ' તરફથી બહાર પાડવામાં આવેલી 'રમતોના નિયમો' ની ચોપડીમાં આપેલા છે તે લખાઈ કરવા.

(૧૪) આ દરિદ્રાઈમાં કન્યાશાળાઓમાં તથા મિત્રશાળાઓમાં જાણતી કન્યાઓ પશુ ભાગ લઈ શકશે.

(૧૫) તાલુકાની છેલ્લી દરિદ્રાઈ વખતે બધા શિક્ષકોએ હાજર રહેવાનું છે.

(૧૬) છોકરોઓની રમતોની આફક છોકરીઓની રમતો પ્રથમથી રમાડી છેલ્લી દરિદ્રાઈમાં બે દુકડીઓ લાવવાની છે અને તેને ખાટોનાં મધ્ય ઓફરોઓની શાળાના મુખ મુજબજ રાખવાં.

તા. ૮-૧૦-૪૦ }

K. G. Thakor

એ. એ. જી. રફ. ખોડ, સૂરત

જિલ્લા રફલ ખોડની કાર્યવાહી

તા. ૧૪-૮-૪૦ રાત્રિનારે શ્રી. કલ્યાણજી વિ. મહેતાના પ્રમુખપદે મળેલી જિલ્લા રફલખોડની જિલ્લા કાર્યવાહી:—

(૧-૨) વસતીના દરિદ્રાઈ વખતે સરખાવે તરીકે કામ ચાલુ રાખવાનું રા. ૧૪૭) નું ચાલુ વર્ષના નોંધ કરવામાં આવશે.

(૫) સને ૧૯૪૦-૪૧ માટે રમતમત, ગરબા, સાથીઆ વિ.ની તાલુકાની છેલ્લી દરિદ્રાઈના રથએ અને તારીખ.

(૧) રેટલાવ	ખારડી મદામ	૧૦-૧૨-૪૦, મંગળ
(૨) વસતી ધ્યા. નં. ૧	તા. વસતી	૧૭-૧૨-૪૦, મંગળ
(૩) ચીખલી	ચીખલી મદામ	૨૦-૧૨-૪૦, શુક્ર
(૪) જલ્લાવપોર	તા. જલ્લાવપોર	૪-૧-૪૧, રાત્રિ
(૫) નીચર	તા. ખારડોલી	૮-૧-૪૧, શુક્ર
(૬) ખાટપરા	વાતોડ મદામ	૧૫-૧-૪૧, શુક્ર
(૭) જોડકા રાત્રિપરજ		
વિદ્યાલય	તા. માંડવી	૨૧-૧-૪૧, મંગળ
(૮) જોડપાડ	તા. જોડપાડ	૨૮-૧-૪૧, મંગળ
(૯) કતારગમ	તા. ચોર્લાસી	૪-૨-૪૧, મંગળ

(૬) તાલુકાની છેલ્લી દરિદ્રાઈ વખતે વિદ્યાર્થીઓને બોજન આપવામાં આવે છે, આ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરવામાં મુરકેલી હમી યાજ છે. તેમજ તેના ખર્ચની રકમ એકજ કરવામાં

મુરત જિલ્લાની લો. બો. યજ્ઞાઓમાં જાયતી કન્યાઓની રમત મગત તથા રજાની લોકુદો દરિદ્રાઓમાં આપનામાં પ્રતિકો ગાટે નીચેના શ્રદ્ધે તરફથી તેમનાં નામ સામે જણાવેલી રૂ મળી છે તે જદમ તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે.

૧	શ્રી. મણીભાઈ ગોંડાભાઈ નાથ,	૬	શ્રી. કેરાવલાલ શીરપ્રસાદ,
	સગરામ પરા, મુરત. રૂ. ૫૦)		હરિપુરા, મુરત. રૂ. ૩૦
૨	નિઝર ગામ તરફથી શ્રી. અલાભાઈ	૭	શ્રી. નરોત્તમદાસ દરજીવાલાસ
	છીનાભાઈ મારફત. રૂ. ૨૫)		કંપની, વલસાડ રૂ. ૬૦
૩	શ્રી. દરિયાલા મણેલાલ શાહ	૮	શ્રી. દરિયાઈ બ્રહ્માભાઈ પટેલ
	સીનીવર ઝોડીદર, મુરત. રૂ. ૩૦)		આમી. કે. એ. ઈ., મુરત
૪	પાડીદર છત્રીંગ એન્ડ પ્રેક્ષિ		અડોલી તા. બારડોલી રૂ. ૩૦
	કું. લી, બારડોલી રૂ. ૩૦)	૯	શ્રી. રજુદાસભાઈ નાયુભાઈ પટેલ
૫	શ્રી. સા. ગુલામભાઈ મોવાળજી દેસાઈ,		અડોલી તા. બારડોલી રૂ. ૩૦
	જવાહરપોર. રૂ. ૩૦)		

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૨]

નવેમ્બર ૧૯૪૦

[અંક ૪

જિલ્લા લોકલબોર્ડના પ્રમુખની ફરજો

[૨]

ગયા અંકમાં પ્રમુખની ફરજો બખવવામાં સુશિક્ષિતતા તથા કાર્યશક્તિ કેટલી આવશ્યક છે તેના ઉત્તરેપ કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્રીજી ચેત્વતા લાવવાની છે આ લાવના રાખ્દનો ઉપયોગ મે વિચાર્યો અર્થમાં કર્યો છે. લાવના રાખ્દની અંદર નીચેની બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે

(૧) ચારિત્ર્ય—જેમાં પ્રામાણિકપણ, નિષ્પક્ષતા, અને નિસ્વાર્થતાનો સમ વેશ થાય છે

(૨) રાષ્ટ્રત્વની ભાવના.

એકલા વગરના સૌ ખીંડાં જેમ નીકળ્યા છે તેમ માણસમાં ચારિત્ર્ય ન હોય તો તે પણ પોતાને અને સગાજને માટે નકામો છે. માણસ ગમે એટલો વિદ્વાન હોય અને ગમે એટલો કાર્યશક્તિવાળો હોય પણ તેનામાં જો ચારિત્ર્ય ન હોય તો તે સમાજને લાભને બદલે હાનિ નુકસાન કરશે. આજ દાખનાઓ આપણે હમેશા જોઈએ છીએ. અને તે માટે વિશેષ વિવેચનની જરૂર નથી. સામાન્ય માણસ માટે પણ ચારિત્ર્ય એ મુખ્ય અને જરૂરનો ગુણ છે; તો જી સૌ બોર્ડ જેવી જાહેર સંસ્થાના પ્રમુખશ્રીમાં તો તે ગુણ ખાસ કરીને હોવો જ જોઈએ જે પ્રમુખમાં ચારિત્ર્ય ન હોય એટલે કે તે પ્રામાણિક, નિષ્પક્ષપાતી અને નિસ્વાર્થી ન હોય તો તે પ્રમુખ તરીકે જેવાને નાનાયક બને છે. જિલ્લા સૌ બોર્ડની સંસ્થાના સચાલનમાં અને આ પગને પ્રામાણિક પણાની જરૂર પડે છે જે પ્રમુખ પ્રામાણિક ન હોય તો તેના તાત્કાલ બંધા નેકરો અપાતાણુક ધરામાં અચક્ષેપ નહિ, અને અપ્રામાણિક પ્રમુખ નોકરો પ્રામાણિકપણે પોતાનું કાર્ય કરે એવી આજ્ઞા રાખી શકે નહિ. તેજ પ્રમાણે તેનામાં નિસ્વાર્થપણ પણ હોવું જોઈએ પોતાના તાત્કાલ અગર ગામ પ્રત્યે તેને પક્ષપાત હોવો ન જોઈએ જે કેમ પણ તલુકા અગર ગામ પ્રત્યે પ્રમુખ પક્ષપાત બતાવે તો તે પોતાના જવાબદારીવાળા ઓફિસ માટે નાનાયક કરે છે સમજીને પણ એના સ્વાર્થી પ્રમુખમાં વિશ્વાસ ન હશે અને તેથી બોર્ડનો કારભાર અચ્ચરસ્થિત બની જશે સૌકામાં પણ એવી માન્યતા ફેલાશે કે જેમનો લાગવગ વધારે તેમનું જ બોર્ડમાં કામ થઈ શકે છે. તેથી બોર્ડના પ્રમુખને હમેશા કાંટા ઉપર ચાલવાનું હોય છે અને જાણી જોઈને નહિ પણ બેરહદરીથી પણ પ્રમુખની વલણ પક્ષપાતી જણાય તો તે બોર્ડનો વિશ્વાસ ગુમાવે છે અને તેમજ, પ્રમાણમાં બોર્ડનું સચાલન અચ્ચરસ્થિત બનશે. ધણી વખત પ્રમુખ ખીજ રીતે પ્રામાણિક હોય પણ જો તે પોતાના

અ તુ ક મ

૧૪૫૫

૧	જીવદા લોકલ બોર્ડના પ્રમુખની ફરજો	શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ	૮૧
૨	આમંત્રિયાયત્રીની ચૂંટણી	શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ	૮૧
૩	બોર્ડના સભ્યોએ કામ કેવી રીતે તપાસતાં જોઈએ?	શ્રી. નરસિંહજી જીવાજી પટેલ	૧૦
૪	જીવદા લો. બોર્ડનું વહીવટી તંત્ર	શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ	૧૦
૫	શિક્ષકોની ફરજો	શ્રી. કન્યાજી વિ. મહેતા	૧૦
૬	આજીવન શિક્ષણ	શ્રી. ગોપાળજી દેસાઈ	૧૧
૭	ત્યારે ગર્ભી છતાં ના મરીએ	શ્રી. પ્ર.	૧૧
૮	રમતોના નિયમો	શ્રી. મણિભાઈ પટેલ	૧૧
૯	નિવૃત્તા સ્કૃષ્ટબોર્ડની કાર્યવાહી	.....	૧૧
૧૦	નિવૃત્તા લોકલ બોર્ડની કાર્યવાહી	.....	૧૨
૧૧	પ્રાથમિક શળા પુનઃમર્ડના સમિતિ	.....	૧૨
૧૨	તંત્રી મંડળ		૧૨

આવૃત્તિ અંક

‘સ્થાનિક સ્વચ્છતા’ ના આવૃત્તિ સંયુક્ત અંકો
‘આમંત્રિયાયત્ર અંક’ તરીકે જાન્યુઆરીમાં પ્રકટ થશે.
વ્યવસ્થાપક

આ હ કો ને

જેમના લવાજમના પૈસા ગાદી હાથ લેખને તે લાદીદે મોકલી આપવા વિનવિ છે.

તંત્રી મંડળ

શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ
શ્રી. કન્યાજી વિઠ્ઠલજી મહેતા
શ્રી. જ્યોત્સ્ના જ્ઞેન સુફત
શ્રી. મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી. લક્ષ્મણજી દુરિમાઈ પટેલ

વ્યવસ્થાપક

શ્રી. હરિભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ

ચિફ્ફ ઓફિસર

ચરન નિવૃત્તા લો. બોર્ડ

મુદ્રક

મહિતાસ કૃપાચંદ્ર ચેતલ

‘પ્રનાવ’ પ્રી. ગ્રેમ

કળાપીઠ, ચરત

આ માસિક ફર મહિતાની ૧૫ થી તારીખે પ્રકટ થાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૧-૦-૦

કેટલાંએક ગામોએ પંચાયતની ચુંટણીમાં જારે રસાકસી ઘર્ષ હતી જ્યારે કેટલાંએક ગામોમાં મોંઘોમોંઘો સગણ જરૂર પુરતા સંખ્યોજ ગામ લોકોએ અગાઉથી પસંદ કરી લીધા હોવાથી એવાં ગામોએ ચુંટણી ઘર્ષ નહતી જુજ ગામોએ ઉમેદવાર ઉભા કરવા ના પાડી હતી જ્યારે કે જુજ ગામોમાં મુસ્લીમ મતદારોએ અનાગત જગ્યા માટે ઉમેદવારી નોંધાવી નહતી તેમજ મતદારો મત આપવા પણ આવ્યા નહતા.

ઉપરનાં પરિણામોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે હજુ ગામ પંચાયતના કાયદા સંબંધી ધણા લોકો અજાત છે એટલુંજ નહિ પણ દરેક ગામની પ્રગતિ માટે ગામ પંચાયતની સંસ્થા કેટલી આવશ્યક છે તેના તેમને પૂરતો ખ્યાલ નથી. દરેક ગામે ગામ પંચાયત શા માટે આવશ્યક છે એ જાનત આ માસિકના આમજ્ઞા અંકમાં એક લેખ આપવામાં આવ્યો છે પણ માસિકના લેખો હજી જનતાના મોટા ભાગને પહોંચી શક્યા નથી અને તેથી આ સંબંધી લોકોની અજ્ઞાનતા કાયમ રહે છે.

અજ્ઞાનતાને લીધે અગર નવી કોઈ પણ જાગૃતમાં બધા જોગની ટેવવાળા લોકો આવી સંસ્થા સામે વિરોધ દર્શાવે તે સહેજે સમજી શકાય એવી જાણત છે; પરંતુ નહિ સમજી શકાય એવે સ્થળેથી પણ વિરોધ હોય શકેલો જોવામાં આવે છે. થોડા દિવસ ઉપર વલસાડ તાલુકાના એક મોટા ગામની મે' મુલાકાત લીધી હતી. ગામના આગેવાનો ભેગા થયા હતા અને તેઓ શિશિન દતા મે તેમને પૂછ્યું કે તમારા જોવા આગળ પડતા અને કેળવણ્યા ગામમાં શા માટે મરજિયાત રીતે પંચાયત સ્થાપતા નથી? એક કેળવણ્યા આગેવાને જવાબ આપ્યો કે અમે જોરા માગીએ છીએ કે બીજાં ગામોએ એ સંસ્થા કેવું કામ કરે છે. આ જવાબ ઉપરથી સમજાય છે કે હજુ કેટલા બધા લોકો આવી એક આવશ્યક સંસ્થા માટે કેટલી બધી અજ્ઞાનતા સેવે છે. આ જુજગામ અને બીજા જુજગામો અનેક ગામોમાં ગામ પંચાયતો વર્ષો યયાં કામ કરે છે, તેવા ગામોમાં અનેક સુધારા થયા છે અને તેથી એ સંસ્થા એક વખત સ્થપાયા પછી તેને દૂર કરવાને કોઈને વિચાર સરખો પણ આવતો નથી. જે સંસ્થાઓને હું ઉલ્લેખ કર છું તે તો જુના કાયદા પ્રમાણે સ્થપાયેલી સંસ્થા હતી પણ હવે તો ગામ પંચાયતનો નવો કાયદો ચલે છે અને તેમાં અનેક જન હિતકારક સુધારા વધારા થયા છે. આ સુધારા વધારા શું છે તે આગળ જતાવવામાં આવશે.

સંસ્થા સામેના વિરોધનો એક બીજો દાખનો જરા આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવો છે. આં વિરોધ કરનાર અમારા એક સ્નેહી છે. એ જાણ સારા કેળવણ્યા છે એટલુંજ નહિ પણ જુની ગામ પંચાયતના એક જાહેર પ્રમુખ છે. અનેક જિજ્ઞાસુનાળી જુની સંસ્થા એમણે કુશળતાપૂર્વક ચકાસી છે. પોતાના ગામમાં ગામ સુધારણા સંસાદની યોજનાને સફળતાથી અપનાવી હતી અને સ્વાસ્થ્યથી એમણે ગામમાં સુંદર કામ કરાવ્યું હતું. એ માટે એમને જોરો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો જોરો છે. આ બધું હોવા છતાં એ ભાઈએ એ કારણોને લીધે સંસ્થા સામે વિરોધ ઉઠાવ્યો છે. એમના વિરોધનું એક કારણ એ છે કે આ સંસ્થામાં ફરજિયાત ધરવેરા છે. અને બીજું કારણ એ કે સંસ્થાના સેક્રેટરીની નીમણુંક કરવાનો અધિકાર પંચાયતને નથી. ત્રીજા નમ્ર અભિપ્રાય પ્રમાણે પહેલાં કારણમાં કંઈ વજુદ નથી. કોઈ પણ સંસ્થાને અમલદારી આપવામાં આવે તો તે જવાબદારીને પહોંચી વળવા માટે તેને સાધનો પણ આપવાં જોઈએ. અને ધરવેરા સિવાય બીજો કોઈ કર નાખવા માટે

જે લોકો પંચાયતની રચાવના સામે વિરોધ કરે છે તેઓ પ્રજા શાસનનો અને પ્રજા શાસનવાળા સ્વરાજ્યનો પણ વિરોધ કરી રહ્યા છે એમ મને લાગે છે. આપણા જ નેતાઓએ ગામડાંઓને પ્રગતિવાન બનાવવાને જે સખ્તે ધ્યાન દોષ્ય તની જ સામે આપણે વિરોધ કરીએ એના કરતાં વિરોધ કમનસીબી શું હોઈ શકે ? આ વિષયમાં ભુલ પડેલા આપણા બાઈઓને ખદારી નહીં પણ બાર પૂર્વક વિનંતિ છે કે તેમણે આ વિષયમાં પુરતો વિચાર કરવો અને જો તેમને વાધો અકારણ લાગે તો તે તેમણે ઉઠાવી લેવો.

નવા પંચાયતના કાયદા માટે ઈઈ ઈઈ વિરોધ થયો છે તે હવે સક્રિયમાં જોઈ લેવાશે.

(૧) આ સરકાર મારફતે લોકોને પ્રજા શાસનનાં સ્વરાજની તાલીમ મળે છે. ગામનો પદ્ધતિ પૂર્વકનો વહીવટ કરતાં લોકો શીખે છે.

(૨) આને ગામોમાં ખાનગી પંચો ચલે છે અને તે પંચોના અવ્યવસ્થિત વહિવટને લીધે આવી પંચોના પૈસા અનેક લોકો સ્તાહા કરી ગયા છે. આ પંચાયતો કાયદા પૂર્વકની સંરચા હોવાથી એના પૈસા ખર્ચાવાને તથા તેના દુરુપયોગ થવાને ઘણો ઓછો સંભવ છે.

(૩) ગામપંચાયતમાં દરેક પુખ્ત વયના સ્ત્રી અને પુરુષને મતાધિકાર આપવામાં આવ્યો છે, મહાસભા વર્ગો થયાં આના મતાધિકાર માટે લડત ચલાવતી આવી છે. પહેલી વખતે જ સત્તા પ્રાપ્ત થયા પછી આ મતાધિકારની શરૂઆત ગામપંચાયતની ક્ષેત્રથી કરવામાં આવી છે.

(૪) આ કાયદાની ખાસ વિશેષતા એ છે કે નાના કોજદારી અને કિયાની હાવાઓ સાંભળવાની પંચાયતે પસંદ કરેલી બેચને સત્તા મળે છે. આ સત્તાને જો નિષ્પક્ષપાતપણે સદુપયોગ કરવામાં આવે તો ગરીબ લોકોની મોટી સેવા થશે તેના ખ્યાલ રોકે સેહેને કરી શકે છે.

(૫) પંચાયતના સેક્રેટરીની નીમણુંકની સત્તા પંચાયતને નથી તે સામે સર્વ સામાન્ય અને બારે વિરોધ છે. એ વિરોધ સાથે હું સંપૂર્ણ સહગત છું અને હું આશા ગણું છું કે લાગનાવળગતા લોકો કે સંરચા આ બાબતની મધ્યસ્થી કલમમાં યોગ્ય સુધારો કરાવવા તજવીજ કરશે.

સહેરો માટે જો સુધરાઈની આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે, તો ગામડાંઓ માટે પંચાયતની શા માટે નહિ ? આવી પંચાયતોની રચાવના માટે મહાસભા અને આપણા નેતાઓ વર્ષોથી માગણી કરતા આવ્યા છે. એ માગણી આપણા ચૂંટેલા આપણા પ્રધાનોના શામન કળમાં સ્વીકારાય છે એ ખાનગી વાત છે, દરેક ગામે એને પૂરો લાભ ઉઠાવવો જોઈએ.

જો પંચાયતની સંરચાઓ વીશ પચીસ વર્ષ સફળતાપૂર્વક ચલાવવામાં આવે તો મારી સંપૂર્ણ ખાતરી છે કે આપણા ગામડાંઓની સિક્કા ફેરવાઈ જશે અને તે રહેવા લાયક બની જશે.

કેટલાંક ગામોએથી અમને એવી ખબર મળે છે, કે અગ્રાન મતદારોની અગ્રાનતાને સાબલઈ કેટલાંક ઉમેદવારો પૈસાની અને બીજી લાલચો આપી મત મેળવવાની તજવીજ કરે છે. આ ખબર જો ખરી હોય તો તે ખરેખર શોચનીય છે. જે ઉમેદવાર પૈસાની અગર બીજી લાલચ મારફતે મત ખરીદ કરે તે ઉમેદવાર પ્રજાશાસનના પાયામાં ધા કરે છે, મતદારોને છેતરે છે અને ગામના કિંતને પારવાર તુકસાન કરે છે. આવા બનાવો બને છે, કારણ કે હજી આપણે મતદારોને મતની પવિત્રતા તથા મત પછવાડે રહેલી જવાબદારી સમજાવી શક્યા નથી. જલ્દીના લો. બો. ના અને બીજા જાહેર ધર્મકર્મો પવિત્ર ધર્મ છે કે તેમણે આવા અગ્રાન મતદારોની પાસે જઈ આ બાબતમાં તેમની ફરજ સમજાવવી.

દુર્લભશ પા. દેસાઈ

રમણ પથ્થરના અથવા ખાંડકી પથ્થરના કામમાં પથ્થરની ચીપાટો કઢી ન વાપરવી જોઈએ, અને અમુક અમુક અતરે દરેક થરમાં એક બાજુથી ખીજી બાજુ પહોંચે તેવા હેઠર પથ્થરો મુકવાજ નોંધાવે. પથ્થરો પુરતી ઉંડાઈના નોંધાવે. સાધા અંદર બરાબર પુરવા જોઈએ.

દીવાલોને પ્લાસ્ટર તથા સોંપતળીએ પથ્થર જડવાનું કામ.

સપ્રમાણ કાચ મેળવી એક સરખા લેવજો આ કામો થવાં જોઈએ. પથ્થર નીચે પ્રથમ પીળી માટી અથવા રેતીની મજબુત થરમધ પાણી છાંટી ટીપી પુરણી કરી તે પર સાઝ ચાર ઈંચ પાકું કોન્ક્રીટ બરી (૧ : સીમેન્ટ, ૫ : રેતી, ૧૦ : કાંકરા) પછી તે પર એકથી દોઢ ઇંચ નાડાઈના કાળા એક રંગના તાલુર પથ્થરો રહેજ દોળાવ આપી જડવા જોઈએ. પથ્થરોના સાધા બરાબર જોડવા જોઈએ, અને સારા કાવથી પુરી તે પર દોરી પાડવી જોઈએ. પાણીનો છટકાવ પુરતો રાખવો જોઈએ પ્લાસ્ટર કરતાં અગાઉ અણતરના સાધા ખોતરી નાખવા જોઈએ, અને તેને પુરૂ બીજાવવું જોઈએ.

લાકડકામ

લાકડું, ગાંઠ, કાંઠ, વાંક સિવાયનું લાલ રંગનું પાકું (ધાણું નહિ), સરખું નોંધતા માપનું જોઈએ. તેના સાધા મજબુત જડવા જોઈએ બારી બારણાના સાધાને અંગે રકુ, વિ. મીનગરાં, ગજ, પરન, આકડીઓ, રોપરો, હેન્ડલો, વિ. ઠરાવેલ રીને, ઠરાવેલ ખતનાં, હેલાં જોઈએ. અથેઅ જગાએ માધા ન હોવા જોઈએ. લાકડકામને ધડી તૈયાર કરી તુરતજ ગેર લગાડવું જોઈએ લાકડકામના અણતર સાથેના સંબંધવાળા બાગને પ્રથમથી ડામર લગાડવો જોઈએ, તેમજ બારી બારણાના ચોક્કસ દીરાવ સથે, અંદર લાકડાના ઢુકાએ જડી, મજબુત જોડવાં જોઈએ. તમામ લાકડકામને પસંદ કરેલ બેવતેવના અથવા પાકા રંગના ત્રણ હાથ મારવાં જોઈએ. લાકડકામનાં માપ ઠરાવ્યા પ્રમાણેજ દરેક જગાએ હોવા જોઈએ.

જુના કામને ગડગાળક તથા રંગચુનો કરવાનું કામ

જુના કામના ખખડી ગયેલા બાગને પ્રથમ તોડી સાફ કરી બીજાવી તેને પ્રથમ સુધારી પછીજ રંગચુનો કરવો જોઈએ. રંગ ચુનાના કામમાં શુભળ, સરસ વિ. ઠરાવેલ પ્રમાણમાં રંગ ચુનામા મેળવવાં જોઈએ. જમીનની અંદર અણતરનો જે બાગ હોય તેની બાજુની મટોડી ખોદાવીને અંદરના બાગને ચોક્કસ મરામત સેાથી પ્રથમ કરવી જોઈએ. જમીનની અંદરનું કામ માટીના ક્ષારો, પાણી, વિથી વિધાર બરેલી અમરને પાત્ર હોષ તે સેાથી વધુ ચાલુ ધ્યાન અને મરામત સ્વાભાવિક માગે છે.

પાયાની અંદરનું કોંક્રીટ

બાંધકામનો પાથે કોઈ પણ સંજોગમાં કાળી માટી પર નજ નાખવો જોઈએ, તેમજ બાંધકામની અંદરને ગાળે પણ કાળી મટોડી પુરવી ન જોઈએ, કારણ કે કાળી માટી હવાની અસરથી સક્રાંચ છે અને કુચે છે જેથી તેની ઉપરના તથા બાજુના કામને તે તુકશાન કરે છે. એટલે પીળી માટીની અંદર એજામાં એણું એક પુટ નીચે સુધી ખોદાણું કરી તે પરના નાખવો જોઈએ. પાયામાં પ્રથમ પાકા સીમેન્ટ અથવા છે રેતીના કેલ અને મેટલ, કાંકરા, અથવા ચોખ્ખાં મજબુત ઈંટના રોંગનું કોંક્રીટ કરવામાં આવે છે, તે ઉપર જમીન નીચેથી એકથી બે પુટ નીચેથી અણતર કામ શરૂ કરવામાં આવે છે. આ, પાયાની

- (૬) ધર્મશાળાઓ અને બીજાં મકાનો દુરસ્ત રાખવાં
- (૭) રસ્તાઓનાં કામો
- (૮) સરકાર તરફની કુવાની યાન્ટના કામો કરવાં
- (૯) સરકાર તરફની ઇંદિયાથી નાના ગામરસ્તાઓ કરવા

ઉપરનાં બધાં કામો ઉપર દેખરેખ રાખના સુરત શહેરમાં જીલ્લા લોકલ બોર્ડની મધ્યસ્થ એક્શિસ રાખવામા આવી છે. આ એક્શિસના ત્રણ વિભાગ છે અને તે દરેક ઉપર એક અમલદાર દેખરેખ રાખે છે. આ ત્રણ વિભાગો નીચે પ્રમાણે છે.

- (૧) પત્ર વ્યવહાર ખાતું.
- (૨) હિસાબી ખાતું.
- (૩) એન્જનીયરીંગ ખાતું.

પત્ર વ્યવહાર અને હિસાબી ખાતાં ઉપર ચીફ એક્શિસર દેખરેખ રાખે છે. અને એન્જનીયરીંગ ખાતા ઉપર બોર્ડના એન્જનીયર દેખરેખ રાખે છે. આ ત્રણે વિભાગોમાં કુલે દસ કારકુનો કામ કરે છે તે ઉપરાંત હિસાબી ખાતામાં એકાઉન્ટન્ટ રાખવામાં આવ્યા છે.

આ ત્રણે વિભાગોના કામ ઉપર બોર્ડના પ્રમુખને દેખરેખ રાખવાની હોય છે. અને ચીફ એક્શિસર, એન્જનીયર અને હેડ એકાઉન્ટન્ટની ઉપર પણ દેખરેખ રાખવાની ફરજ બોર્ડના પ્રમુખની છે જીલ્લા લો. બોર્ડની સંસ્થાનુ સચાવન આ મધ્યસ્થ એક્શિસ ગારફતે ધાય છે. બોર્ડનાં મકાનો દુરસ્ત કરવાના તથા રસ્તાઓ, કુવાઓ, નિ. કામો યથાસ્થિત કરાવવાની મુખ્ય જવાબદારી એન્જનીયરની છે, પણ આવા મોટા જીલ્લામાં નાનાં ગામો છે તે આવેલાં હોવાથી એકલા એન્જનીયર આ બધાં કામો ઉપર પુરતી દેખરેખ રાખી શકે નહિ તેથી અને પ્રમુખને મદદગાર થઈ શકે તે હેતુથી દરેક તાલુકામાં એક કમીટી સ્થાપવામાં આવી છે. દરેક તાલુકામાં બોર્ડના તે તે તાલુકાના ગ્રામ સભ્યો આ કમીટીનાં સભ્ય હોય છે. અને જી. લો. બોર્ડ આ કમીટીના ચેરમેનની નીમણૂક કરે છે. દરેક તાલુકામાંના જી. લો. બોર્ડનાં બધાં કામો ઉપર સીધી દેખરેખ રાખવાની ફરજ આ કમીટી અને તેના ચેરમેનની છે. આ આઠ તાલુકા કમીટીઓ અને તેના ચેરમેનોની મદદથી બોર્ડના પ્રમુખ આ સંસ્થાનુ સચાવન કરે છે. આ કમીટીઓ અને તેના ચેરમેનોની મદદ સિવાય પ્રમુખ પોતાની ફરજ જરાગર અદા કરી શકે નહિ.

હવે આપણે ઉપર બતાવેલાં ત્રણ પ્રકારનાં બોર્ડના કામો ઉપર કેવી રીતે દેખરેખ રાખવામાં આવે છે તેનો વિચાર કરીએ.

(૧) માલુસોનાં દવાખાનાં

બોર્ડ હસ્તક હાથ પદ્ધતિસરનાં ૧૨ દવાખાનાંઓ છે. દરેક દવાખાના માટે એક ડીસ્પેન્સરી કમીટી તેના ચેરમેન સાથે બોર્ડ નીમે છે. દરેક દવાખાનામાં એક ડાક્ટર હોય છે. તેની નીમણૂક સરકાર તરફથી કરવામાં આવે છે. અને તેના પગાર, પ્રમોશન વગેરે બધી સત્તા સરકારના હાથમાં છે. પ્રમુખ દર વર્ષે આ દવાખાનાંઓની મુલાકાત લે છે અને ત્યાંના કામ સતોષકારક આવે છે કે કેમ તેની ખાત્રી કરે છે. દવાખાનાના કમ્પાઉન્ડર અને નાનક

કોન્ક્રીટ ઉપર આખા બાંધકામનો આધાર રહે છે. સભ્યે પાયા બોદાણ નીચે પીળી માટી બરાબર નીળા છે કે કેમ અને હરવેલા પ્રમાણના મિશ્રણથી ચરમક પાણી પુરતું નાખી ટીપીને એક સેવસે પાયાના કોન્ક્રીટનું કામ થાય છે કે કેમ તે પર ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ. ચલુતર કરતાં કોન્ક્રીટની યજ્ઞોગ્રાજ બન્ને તરફ સામાન્ય રીતે ૭ ૭ ઈંચ વધુ સેવાય છે, જેથી ચલુતરનું વજન જમીનના વધારે ક્ષેત્રફળ ઉપર વહેંચાઈ જાય. ચલુતર થઈ ગયા પછી જમીનની અંદરના આ ગાળામાં પીળી માટી તથા રેતીનુંજ મજબુત ટીપીને પુરાણ થવું જોઈએ. જેથી કાળા માટીના ધડકા ચલુતરને લાગે નહિ. ચલુતરનો બહારનો ખાતો થોડા અંતર સુધી ચલુતરની બાજુએ પથ્થર સારી રીતે ટીપીને ઢાળવામાં પ્રીળી માટી તથા રેતીનું પુરાણ કરવું જોઈએ જેથી પાણી પાયામાં પડે નહિ.

પાઈપ રેનોનાં કામ

તૈયાર પાઈપોથી કોઈ કોઈ નળાં કરવામાં આવે છે. તે દાખલાઓમાં પાઈપનું તળીયું જરા ઢોળાવમાં જોઈએ જેથી પાણી સહેજે વહી શકે. તેમજ પાઈપનું મથાણું તે સેવસે જોઈએ કે જે સેવસે સામાન્ય રીતે વરસાદમાં પાણી ચઢતું હોય. પાઈપના ઉપર આસરે દોઢ ફુટ માટી પુરાણ કરી પછી તે પર પાટી રસ્તાની સપાટી બનાવવામાં આવે તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

ઉપર થોડી જાતનાં કામોની રૂપરેખા આપી છે. કાંમો સંબંધી નકશા, એરડીમેટ, અને સ્પેશીલીકેશનની વિગત દરેક સભ્યે આવરસોબર પાસેથી પુઠી સમજ સેવી જોઈએ. થોડા અનુભવ પછી, સભ્ય જો રસ લઈ પુઠપરત કરશે તથા કામોની વખતે વખત મુલાકાત લેશે તો જરૂરી માહિતી તથા સમજ તેમને આપી જશે. બોર્ડના હીનમાં આવી સમજ તથા માહિતી, મેળવવા તથા કામોની બને તેટલી વધુ મુલાકાત લેવા દરેક સભ્ય પ્રયત્ન કરશે એવી આશા છે.

જરામાઇ છવાણાઇ પડેલ
એન્જિનિયર, ઇ. સો. બોર્ડ, સૂરત.

આવે, આ તાલુકામાં બોર્ડનાં બધાં કામો છલ્લા બોર્ડના તાલુકાના સભ્યોની અંદર વેહેંચનામાં આવે છે. અને તે કામો તપાસવાની અને બરાબર થાય છે કે નહિ તે જોવાની સભ્યની ફરજ છે. પ્રમુખ પોતાના પ્રયાસ દરમિયાન અગત્યનાં કામો જુલે છે અને કામો બરાબર થાય છે કે નહિ તેની સામાન્ય દેખરેખ રાખે છે.

ઉપરના સંક્ષિપ્ત હેવાલ ઉપરથી જણાશે કે પ્રમુખને વહીવટીતંત્ર અનેક વ્યક્તિઓની મદદથી ચલાવવાનું હોય છે. ખાસ કરીને તાલુકા કમિટિઓ અને તેના ચેરમેનોની મદદ સિવાય પ્રમુખનું કામ અશક્યજ નથી; કારણકે દરેક કામની સીધી દેખરેખ તો તાલુકા કમિટિના ચેરમેનોજ રાખે છે. અને બોર્ડના મુખ્ય નોકરો એટલે ઓવરસીયરો તેમની સીધી દેખરેખ નીચે કામ કરે છે. પ્રમુખને એકલા જ આ દેખરેખ રાખવાની હોય તો તે બરાબર રાખી શકે જ નહિ અને તેથી બોર્ડે તાલુકા કમિટિઓ અને તેના ચેરમેનોની યોજના કરેલી છે. આ યોજના બોર્ડને ધણી જરૂરી લાગી છે અને આ યોજના બોર્ડની સફળતામાં ઘણો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે.

હર્ષભાઈ પરાગજી દેસાઈ

શિક્ષકોની ફેરબદલી

પ્રાથમિક કેળવણી ખાતાની દુનિયામાં શિક્ષકોની ફેરબદલી, મદત્તનું પ્રકરણ ગણાય છે. ફેરબદલીના પ્રવાહમાં સપાટી ઉપર દેખાતા કે પેટાળમાં ઘુમરી ભેતાં અનેક કારણો હોય છે. પોતાનાં બાળકોનું ભવિષ્ય જોઈને હારમાં સોપાયું હોય તેમના સંબંધમાં અજસુધારી સેવેલી ઉદારતા જનતાએ ખંખેરી નાખી છે અને હવે તેના અમુક વર્ગમાં ભરૂંતિ અને રસ લેવાની વૃત્તિ આવેલી છે; આથી શિક્ષકની ફેરબદલી સાથે આમજનતાને પણ સંબંધ રહેશે છે. કર્તવ્યનિષ્ઠ, સાદસ અને સફળ શિક્ષકોની બદલી પોતાના ગામેથી થાય નહિ તેવું લોકો ઈચ્છે છે અને જદલી થઈ હોય તો તે અટકાવવા અચ્છા કરે છે, અને કેટલીક વખત મોટા ખર્ચ વેડી તેમજ મોટી મુસાફરીની અવગણના વેડીને લાગનાવળગતા પાસે પચને પણ મોકલે છે. સાચા શિક્ષકોના સંબંધમાં આવી પ્રતીતિ સ્વયંબૂ હોય છે. જ્યારે એનાથી ઉચ્ચતા દાખલામાં પણ કેટલીક વાર આવી અવગણ થાય છે ખરી પણ તે પ્રેરિત હોય છે.

કેટલાક શિક્ષકોને પોતાના ગામેથી જદલાવવા લોકો બહુ ઉત્સુક હોય છે અને તે માટે એક પણ પ્રયત્ન અજમાવી જોવા તેઓ સૂક્તા નથી. જે શિક્ષકનો સ્વભાવ ખટપટી હોય, ગામના કોઈ પક્ષમાં તે પક્ષકાર જની ગણેલા હોય, પોતાનો શિક્ષક તરીકેનો ધર્મો જાણી જનારી પોતાનું ધ્યાન અને શક્તિ ખેતીવાડી, વેપાર કે નાતજનની પટેલાઈ વગેરેમાં ખરચતો હોય યા જોના ચારિત્ર્ય વિષે લોકોને શંકા પડી હોય તેમને જદલાવવા તેઓ ખારે ચળવળ ચલાવે છે. કેટલીકવાર કોઈ શિક્ષકને સારું જામ, પોરતો લાભ, કે પોતાનાં બાળકો માટે અંગ્રેજી કેળવણી લેવાની સગવડવાળું અનુદાન મળી ગયું હોય તે ઝડપી સેવા કોઈ હરિકેના શવાદવા પણ પડ્યા પાછળ આમાં મદત્તનો ભાગ ભજવે છે. કોઈ

નોકરોની નીમણુંક બોર્ડ તરફથી પ્રમુખ કરે છે. અને તેમનાં કામ ઉપર ડીરેક્ટરી કમીટી દેખરેખ રાખે છે. જો કોઈ ડાક્ટરની કામગીરી સંતોષકારક ન હોય તો તે બાબત ડીરેક્ટરીના ચેરમેન પ્રમુખને રીપોર્ટ કરે છે અને આ હકીકત વાસ્તવિક હોય તો પ્રમુખ, સર્જન જનરલને લખી એ બાબતમાં ચોગ્ધ કરાવે છે. દવાઓ પુરતા પ્રમાણમાં દવાખાનાઓને પુરી પડતાનું કામ બોર્ડ કરે છે અને તે માટે બજેટમાં પુરતી રકમની જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય છે.

(૨) ટોર ડાખાંઓનો વહીવટ

હાલ ટોર ડાખાંઓનો વહીવટ બોર્ડ તરફથી થાય છે પણ એ વહીવટ ધરો અસંતોષકારક છે. કારણકે પાઉન્ડકીપર સામાન્ય રીતે સરકારી નોકર હોય છે અને તેના કામ ઉપર બોર્ડની સીધી દેખરેખ હોતી નથી. ટોરનાં પાકાં ડાખાંઓને સારી રીયાતમાં રાખવાની ફરજ બોર્ડની છે. હાલનો વહીવટ અસંતોષકારક હોવાથી તે સરકારને સોંપવા સંબંધી વાટાઘાટ સરકાર સાથે ચાલે છે.

(૩) શીતળા ખાતું

આખા જિલ્લામાં જાર શીતળા કારકુનો છે અને એક પગારદાર ઉમેદવાર છે. આ કારકુનો બોર્ડને જવાબદાર છે. અને એની નીમણુંક વગેરે કામ બોર્ડના પ્રમુખ કરે છે. આ કારકુનો ઉપર સીધી દેખરેખ એક ઇન્સ્પેક્ટર રાખે છે. આ ઇન્સ્પેક્ટર સરકારી નોકર છે અને તે આસી. ડાયરેક્ટર ઓફ પબ્લીક હેલ્થના હાથ નીચે કામ કરે છે. પણ આ ઇન્સ્પેક્ટર શીતળા કારકુનોની કામગીરી વિશે પ્રમુખને માહિતગાર રાખે છે.

ટોરનાં દવાખાનાં

બોર્ડ આવાં ૭ દવાખાનાંઓ સ્થાપ્યાં છે. દવાખાનામાં એક ડાક્ટર અને એટેન્ડન્ટ અને બીજા નાના નોકરો હોય છે. ડાક્ટરની નીમણુંક સરકાર તરફથી કરનામાં આવે છે. અને તે ચોક્કસ ખાતાને જવાબદાર છે. દરેક દવાખાના ઉપર દેખરેખ રાખવા એક કમિટી બોર્ડ તરફથી નીમવામાં આવી હોય છે અને આ કમિટીના ચેરમેન બોર્ડના પ્રમુખને જવાબદાર હોય છે. અને તે પ્રમુખને વખતોવખત રીપોર્ટ કરી દવાખાનાના સંચાલન માટે જરૂરી મંજૂરી મેળવે છે. પ્રમુખ દર વરસે આ દવાખાનાંઓની મુલાકાત લે છે અને ડાક્ટરોની કામગીરી જરાજર થાય છે કે નહિ તેની ખાતરી કરે છે.

જાત જાતની ખટપટો ઝોડી થઈ જશે. એની આજ્ઞા ચાલુ થું. સરત જિંદગાના લોકો અને શિક્ષકોને આત્માર પહેલાં જે જણાવવામાં આવ્યું છે તે આ તકે ફરીથી મારપૂર્વક જણાવું છું કે બદલીના કામમાં જિંદગા રહેજો બોર્ડના કે જિંદગા લોકોને બોર્ડના પ્રમુખ વચ્ચે પડના નથી, એટલે એ બાબતની તમામ ચરજોએ એ. એ. તે જ કરવી લેણીએ; આ સંબંધમાં એ. એ. ના નિર્ણય ઉપર અપીલ કરવી હોય તો તે રહેજો બોર્ડને નહિ પણ ઉત્તર વિભાગના એજ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ (અમદાવાદ) નેજ કરવી.

બહેરહિતને કારણે જરૂરું સાબરો તો કોઈ ખાસ લખવામાં અંગત માહિતીને આધારે રહેજો બોર્ડ કે જિ. લો. બોર્ડના પ્રમુખ અથવા તે સંસ્થાઓ લાગતા વળગતાને થોડા લખામણ કરશે કે પોતાનો અભિપ્રાય જણાવશે.

હવેના રહેજો બોર્ડ કચેરી,
સરત, તા. ૫-૧૧-૪૦

}

કલ્યાણજી વિ. મહેતા

આજીવન શિક્ષણ

[૨]

સંસ્કૃત પાઠશાળાઓ તેમજ શાળા કોલેજો, મંદિરો વગેરે તેમજ છીએ ત્યારે સ્વભાવિક રીતે આપણને લાગે છે કે સાચો જ્ઞાનવર્ધન છેડી, સ્વામી રામના ચખ્ખોમાં કહીએ તો રસોડાના ધર્મ તરફ વળના જઈએ છીએ. એ રસોડાના ધર્મ તથા ન્યાત જાતના વાડાએ પણ દેશને પારાવાર તુકસાન કર્યું છે. શું આ આપણી પ્રાચિન સંસ્કૃતિ છે? વર્ણશ્રમ ધર્મને નામે આ અધર્મ આપણે આપણી આખ આજીવન જોઈએ છીએ અને નજાતીએ છીએ, જ્ઞાનવ જાતને એ મોટામાં મોટું કવંક છે.

જ્યારે આપણે બ્રિટિશરો કે એવા બીજા પરદેશી શિક્ષકો દ્વારા શિક્ષણ મેળવીએ છીએ ત્યારે જાતના સાચા જાણણો કયા છે? એ પ્રશ્ન રહેજો ઉપસ્થિત થાય છે. જ્યારે આપણા પર પરદેશી રાજ્ય અમલ કરે છે ત્યારે સાચા જ્ઞાનિયો કયાં ગયા છે? અને દેશ જ્યારે પરદેશી વેપારીઓને હાથે હુડાઈ રહ્યો ત્યારે સાચા વૈસ્યો કયા છે? આમ આ બધું જામ બિટ્ટરિયેલ કહે જે એટલે કે બાહ્યજનું, સુખિનું, નેત્રનું જેકે પગ બિટ્ટરિયેલ કહે છે. આપણે એટલી દહે અવનનિએ પહેચ્યા છીએ કે આપણે દુનિયામાં અરપૂર્ય તરીકે જોળા-ખાઈએ તો તેમાં કંઈ પણ નવાઈ પામવા જેવું નથી. તો આ સ્થિતિમાં પોતાને જાણણ તરીકે સૌથી ઉચા ગણાવાના જ્ઞાન અગર અભિમાનને રચન કયાં છે?

પ્રાચીન સમયના સમર્થ કાવિમુનીઓ, રાજા મહારાજો, જાનવીરો તથા મહાન સાહસિક વેપારીઓ હતા. દેશ દરેક ક્ષેત્રમાં સમૃદ્ધ હતો અને દુનિયાને સંસ્કૃતિ-વિજ્ઞાન વગેરેમાં દેરવણી આપતો. દેશ એ સાચી જાત છે. પણ આજે જ્ઞાન બાહ્યજનો માર નથી આપણું, દેશનું. અગર પ્રજાનું કંઈ વળે એમ નથી. એ તો મુદત વીનેલાં જ્ઞાતાં પર મહાર બાંધી આટલા રૂપિયા હું મારું છું અને આ રહ્યું ખાતું એમ માની મનમાં આનંદ પામવા

(૭) બદલીઓ કરતી વખતે એકઠીનીરેટ્ટીવ ઓફિસરે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈ ટ્રેન્ડ શિક્ષકોની વહેંચણી બધા તાલુકાઓમાં અને બધી જાતની શાળાઓ (એક શિક્ષક શાળાઓ સહા)માં પ્રમાણુસર થવી જોઈએ. ટ્રેન્ડ શિક્ષકો પુરાં ધોરણવાળી શાળાઓ કે અમુક જ તાલુકામાં ખડકાવા ન જોઈએ.

(૮) દરની જગ્યાની બદલીઓ ઓછી અને ખાસ સંજોગમાંજ કરવી. નિયમ બદલીને કાગ એવો રાખવો કે બારે ખરચ કે બીજાઈરી અગવડમાં મૂકાવું ન પડે.

(૯) જિલ્લાની અમુક જગ્યાઓ કે જે ખરાબ હવાપાણીની રાજાતી ત્યાં મૂકાવેલા શિક્ષકને નિરાશ ત્રણ વર્ષના માળા પછી બદલવા જોઈએ; જો કે શિક્ષક પોતે ત્યાં માલુ રહેવા રાજી હોય અને તેની સામે કાંઈ ફરિયાદ ન હોય.

(૧૦) હોદ્દાઓની શાળામાં જ્યાં જ્યાં બની શકે ત્યાં ત્યાં આસિસ્ટન્ટ તરીકે શિક્ષિકા આપવી કે જેથી લોકો પોતાની હોદ્દાઓને શાળામાં મોકલતાં અચકાવ નહિ નાનાં બાળકોને સી શિક્ષિકાની સંભાળનો સાબ મળી શકે.

આવી રીતે હોદ્દાઓની શાળા માટે પસંદ કરવામાં આવતી સીશિક્ષિકા ઠીક વખતની નોકરીવાળી હોવી જોઈએ. કારણકે એકઠી જુવાન સીશિક્ષિકાને પુરુષશિક્ષકો કામ કરવામાં જો એકલવાપાણું લાગતું હોય તો તેનું કામ ઘણું મરકેલ બની જાય.

હેડમાસ્ટર અને પહેલા આસિસ્ટન્ટની નિમણૂક

ફેરબદલી કરતી વખતે હેડમાસ્ટર અને પહેલા આસિ. તરીકે કોને મૂકવા તે પથ ખાતાએ ધોરણ મુદતર કરેલું છે; તે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. આ ધોરણ નીચે પ્રમાણે

(૧) પુરાં ધોરણવાળી શાળામાં હેડમાસ્ટર તરીકે, જે ટ્રેન્ડ શિક્ષકની નોકરી ઓછામાં ત્રણ વર્ષની અને અનુદેવની પાંચ વર્ષની થયેલી હોય અને જેનું કામ સારું તેને જ નીમવો. તેજ પ્રમાણે એવી શાળામાં પહેલા આસિ. તરીકે જે શિક્ષક ટ્રેન્ડ ન અથવા તો જેની નોકરીને ત્રણ વર્ષ થયાં ન હોય તેવાને મૂકવા નહિ.

(૨) પુરાં સાત ધોરણ (પ્રાથમિક શાળાંત સર્ટિફિકેટ પરીક્ષા) વાળી શાળામાં સમાવ્ય રીતે ૫૦ ટકા શિક્ષક ટ્રેન્ડ હોવા જોઈએ. અને હેડમાસ્ટર અને પહેલા અ ઉપલા દરજ્જાનું ટ્રેનોંગ સર્ટિફિકેટ ધરાવતા હોવા જોઈએ.

(૩) પાંચ ધોરણ સુધીની શાળામાં જની શકે ત્યાં સુધી ટ્રેન્ડ હેડમાસ્ટર, શિક્ષકની સંખ્યા ત્રણથી ઓછી ન હોય તો પહેલો આસિ. પણ ટ્રેન્ડ મુકવો.

(૪) ચાર ધોરણ સીખવતી અને બે શિક્ષકથી ઓછી શાળામાં હેડમાસ્ટર ટ્રેન્ડ મુકવો.

(૫) એક શિક્ષકવાળી શાળા જની શકે ત્યાં સુધી ટ્રેન્ડ શિક્ષકના દવાસામાં મૂકવો અને જો ટ્રેન્ડ શિક્ષક આવી શકાય એમ ન હોય તો જેનો અનુભવ પાંચ વર્ષથી કે ન હોય તેના અનુદેવ શિક્ષકને ત્યાં મુકવો.

શિક્ષકો અને લોકો, ખાતાએ નક્કી કરેલા બદલીના ઉપરના નિયમો કાળજી પાંચરી અને તેના હેતુઓ, સમજવા પ્રયત્ન કરી તો પરિણામે બદલીઓ માટે કરવામાં આવે.

કહી શકાય. માત્ર પંડિતાઈ એ સાચુ જ્ઞાન નથી. પોપટ પણ રામ રામ બોલે છે પરંતુ તે માત્ર ગોખેયુ-ગોખાવેયુ બોલે છે તેના જેવું થયું. પરંતુ ગાય જેમ ધામ વગેરે ખાઈને તેને પચાવીને તાત્વીક દૂધ આપે છે તેજ પ્રમાણે પ્રાચીન શાસ્ત્રો અને સૂત્રોનો અભ્યાસ કરી તેને પચાવી હાલના જમાના સાથે બધું ખેસતું કરી અર્વાચીન કાળના પ્રશ્નોનો ઉકેલ તે દ્વારા લાવવા પ્રયત્ન કરી તેના સાચો અમલ કરે તેમજ હાલમાં સમાજમાં જે અનિષ્ટો છે તેને દૂર કરી સમાજમાં સાચુ જ્ઞાન, વિચાર ફેલાવે તેજ તેનો કાંઈ અર્થ છે. વળી સરકૃત શાસ્ત્રો કે સૂત્રો અચુકજ વર્ણના લોકોને બહુવાનો અગત્ય જણવાનો અધિગર એટલે માનવજાતમાં ઉચ્ચ વર્ણના હોય તેજ તેનો લાભ ગેળવણી શકે એ વિચારજ આપણને હચમચાવી નાંખે છે. કારણ કે સાચી કેળવણી ન્યાત જાન રગ વર્ણથી પર હોવી જોઈએ એટલે એમા ન્યાત જાત વીગેરેને રથાનજ હોઈ શકે નહિ. જેમા ભેદ હોય તે કેળવણી તરીકે ઓગળી શકાય નહિ કારણ કે જ્યાં સુધી આપણે માણસોના બનાવેલા વાડાએને નીમારી લાઇએ અને માનવજાતનાં ગૌરવ-પ્રતિષ્ઠાને પીડાવીએ નહિ ત્યાં સુધી આપણે કાઠ દિવસે ઉંચે આવવાના નથી, પ્રગતિ કરી શકવાના નથી, એટલે આવા બધોનો શિથીય કરી તોડ્યેજ છુટકો છે, પણ સાચી કેળવણી સિવાય એ શક્ય નથી.

આગળ જણાવું તેમ પાશ્ચાત્ય વેપારી ઇતિ સાથેના સંપર્કથી આપણા દેશમાં મુલ્યાંકનમા ફેર પડ્યો છે અને આપણે સુવર્ણના પુનરી બન્યા છીએ તે એટલે સુધી કે આપણી મરફતિનું મૂલ્ય પણ રૂપીઆ આના પાછથી અંકાવા માડ્યું છે જેને પરિણામે માનવજાતનો પ્રશ્ન પણ એ દૃષ્ટિથી જોવા માડ્યો છે, એના ઉકેલ પણ એમજ લાવવા માગીએ છીએ. સનાનન બ્રાહ્મણ સરફતિનો કમે કમે નાશ થઈ તેની જગ્યાએ વાણીજ્ય બુદ્ધિ (શ્રીદીશ વેપારી) દાખલ થવા માંડી છે બ્રાહ્મણની કીમત અને પ્રતિષ્ઠા તેની પાસે કેટલુ દ્રવ્ય અમર પૈસા છે તેના પર ન હતી પરંતુ સમાજને તે કેટલી સેવા, આદર્શ વગેરે અપોતા તેના ઉપર રહેતી બ્રાહ્મણ વકીલાતનો ધધી કરી પૈસા કમાય તેને બ્રાહ્મણ નહિ પણ વાણીજ્ય કહેવો જોઈએ ક્ષત્રીય થઈને માત્ર પૈસા કમાવને ખાતર પારકાની નોકરી એટલે પૈસાને વાસ્તે પોતાની જાત લેએ તે પોતાની જાતને ક્ષત્રીય કહેવડાવવા યોગ્ય નથી. સાચો બ્રાહ્મણ તેજ કે જે પોતાની વિદ્વતા, જ્ઞાનો સમાજને લાભ આપી સમાજ સેવા કરે અને સાચો ક્ષત્રીય તેજ કે જે પૈસા ખાતર ગુલામી ન કરતા પોતાના દેશને સ્વતંત્ર બનાવવા દેહનું બલિદાન આપે.

માનવજાતને જુદા જુદા ભાગો પાડી, બેદખાવો રૂપી દિવાલો ઉભી કરી કાયમના વાડાઓમાં વહેંચી શકાય નહિ અને તે પ્રમાણે વાડાવાર ખીનરણીનો કાંઈ અર્થ નથી. કેળવણી માત્ર યુદ્ધિનેજ સ્પર્શે તો તે કેળવણી નાજ શોભે નહિ શારીરિક માનસિક, નૈતિક આધ્યત્મિક એમ દરેક પ્રકારની શક્તિને ખીનવે તેને જ સાચી કેળવણી કહી શકાય એટલે આ દરેક પ્રશ્નોનો ઉકેલ કેળવણી પામેનો માણસ આણી શકે એની કેળવણી એજ સાચી કેળવણી કહી શકાય. આપણા કાર્ય, રમત આનંદ, વિનોદ અને આરામ પણ ચોક્કસ યોગ્યએવાં હોવા જોઈએ.

હવે પ્રશ્ન એ થાય છે કે આપણી કેળવણી કેવી હોવી જોઈએ એ. વિષે તો ખૂબ વિચાર્યું પરંતુ એનો ઉકેલ એટલે એ કાગ્યુ આપે, પૈસાનું શું વીગરે બાળતો સંબંધે કાંઈ વિચાર કરીએ આપણી પાસે આને ખાટે એ કાર્યને અનુકૂળ સી પુરવો જોઈએ જે ગામોમાં

જેવું છે, કારણ કે એ ખાતાની કાંઈ કિંમત નથી. પ્રાચીન ગૌરવની મુડી પર બેસી ખાનાંથી દબે ચાલે એમ નથી. એ તો કપાસની પૂરી ધર્મ ગમેલી છે. પરંતુ ગૌરવ, દેશની સમૃદ્ધિ, વિદ્યા, સંસ્કાર વગેરે ચાને આભારી હતાં તે પર વિચાર કરી તેનો ઉકેલ લાવવાના પ્રયત્નો કરવા મંડી પડીએ તો જ પ્રાચીન ગૌરવનો કંઈ અર્થ છે.

રામ, કૃષ્ણ, મહાવીર, ખુદ્ધ, વગેરેની જ્યંતીઓ હમણે વર્ષોથી ઉજવીએ છીએ. પણ તેથી કાંઈ દડાડો વળે નહિ. આજે ગાંધીજીની જ્યંતી પણ આપણે ઉજવીએ છીએ, પરંતુ તેમના જીવનમાંથી તેમજ તેમણે આપેલા અને અપાતા જીવનમંત્રનો અમલ કરીએ તોજ ઉન્નતિ સાધી શકાય.

બીજા દેશોમાં કુદરતની મહેરબાની ઝોઢી છે જ્યારે આ દેશ વિવિધ પ્રકારની વનસ્પતિ, ખનીજો વગેરે અનેક પ્રકારની સમૃદ્ધિઓથી ભરપૂર હોવા છતાં આપણી આ દશા કેમ છે એનો આપણે કાંઈ દિવસ વિચાર કરવો કરતા નથી. તેવું કારણ કે આપણે માત્ર વાંચનની જ ટેવ હોય છે. વિચાર કરવાની તથા તે પ્રમાણે શુદ્ધ વિચાર કરી સાચાં કાર્ય કરવાની આપણે ટેવ પાડતા નથી.

“ભણતર મિથ્યા વગર વિચાર” આ ચબ્દસઃ સાચું છે. આપણને વાંચવાનો શોખ થાય તે સારું કહેવાય. આજમને સીધે જોએ ભણતા નથી, વાંચતા નથી તેઓ જરૂર મુદ્દ ગણાય પરંતુ જે નર વાંચ્યાજ કરે છે અને વિચાર ન કરે તે પણ લગભગ મુદ્દ જેવા જ રહે છે. વળી સારામાં કેટલાક આંખ ખુલે છે એ જુદું. નાર વાંચન એ એક પ્રકારનો રોગજ ગણાય. વાંચે અને વિચારે નહિ, તેની પાસે અમલની આશા તો રાખીજ શી રીતે શકાય ? તેથી થોડું વાંચવું, વાંચવું તે વિચારવું અને તેનો અમલ કરવો એ કેળવણીનું સાચું લક્ષણ છે. કવિએ ગાયું છે કે :—

“હા જાગ, મુસાફર, બેર ઘર, અજ રેન કદાં લો સોવત હૈ ?”

આરે મુસાફર હા, સવાર પડી, હવે રાત ક્યાં છે કે તું ચતો છે ? આરણું સમજને જે બેસી જાય તેણે વાંચ્યું પણ વિચાર ન કર્યો કેમકે તે સવારના પહોરમાં ઉઠે એટલે પોતાને કૃતાર્થ થયેલો જાને, પણ જે વિચાર કરવા ઈચ્છે તે તો પોતાને પૂછે, મુસાફર એટલે કેણું ? સવાર પડી એટલે શું ? રાત ગઈ એટલે શું ? સૂવું એટલે શું ? આમ વિચાર કરે તો રોજ એક લીટીમાંથી અનેક અર્થ કાઢે ને સમજે કે મુસાફર એટલે જીવ માત્ર. જેને ઇશ્વર ઉપર આશ્વા છે તેને સારું સવાર જ છે. રાત એટલે અજાન પણ હોય અને જે જરાપણ ગાદેલ-બેદરકાર રહે તેને આ લીટી લાગુ પડે છે. જે જુદું બોલે છે તે પણ ચતોલો છે, તેને પણ જાગૃત કરનારી આ લીટી છે, એટલે કે આ એક લીટીનું ધ્યાન મનુષ્યને સારું પૂરું આધ્યાત્મિક માથું ધક શકે અને આરે વેદ ગોખી જનાર અને તેના અર્થ પણ જાણનારને સારું એ જોખાઈ જતી શકે છે. એમાંથી દરેક પોતપોતાની દિશા ગાંધી નિર્ધાર કરતાં ધર્મ જાય તો જીવનમાંથી નવા અર્થ કાઢશે ને નિત્ય નવા રસ હાંટશે.

પ્રાચીન સંસ્કૃત ઋષિ કે શાસ્ત્રોના વાંચન માત્રમાં સંસ્કૃતિ સમાઈ જતી નથી. અથવા એ શાસ્ત્રો મોટે ભાગે જનાર સંસ્કૃત છે, યાત્રી છે એમ કહી શકાય નહિ. માત્ર પઠિત છે એમ

કેળવણી દ્વારાજ માણસ દરેક રીતે જીવનની ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓ કરી શકે એમ છે. કાંતણુ, સુધારીકામ, લુદારીકામ, ખેતીવાડી, સીંચણકામ વગેરે ધંધાદારી વિષયો યંત્રવત શીખવવાથી શિક્ષણનો હેતુ મરી જાય છે, પરંતુ રાષ્ટ્રીય રીતે શીખવવાં જોઈએ એટલે કે બાળકે શા માટે-કેમ-કાર્ય-કારણ વગેરે દરેક હકીકતથી પૂરેપૂરી માર્ગતી મેળવવી જોઈએ. કેટલાકો એમ માને છે કે કાંતવાથી તેમજ સુધારીકામ, લુદારીકામ વગેરે શીખવવાથી શું દહાડો વળે ? વણકરો, કાંતનારાઓ, સુધારો, લુદારો તથા ખીમ ધંધાદારીઓ પણ બેકાર છે તો વધુ બેકારો ક્યાં ઉભા કરવા ? વળી ખેતીના ધંધામાં પણ ક્યાં ઉન્નતિને સ્થાન છે ? વાત એમ છે કે આ કેળવણીનો હેતુ માત્ર કારીગરો જ ઉત્પન્ન કરવાનો નથી, પરંતુ ઉદ્યોગપુર્ણ હેતુથી કેળવણી આપવાનો છે. એનાથી બાળમાનસ વિકાસ પામે છે અને દરેક વિષયો એ ધંધાદારા મારામાં સારી રીતે અને યોગ્ય વખતમા રસપ્રદ રીતે શીખવાય છે અને બાળકોને શિક્ષણ બોળકપ તથા ગોખણીયા એન્સે નીરસ યદ્ય પડતુ નથી, વર્ધી યોગના વિષે તો ખુશખુશ ચર્ચાપરિવદો, રીપોર્સ, લેખો લખાઈ ચૂક્યા છે એટલું જ નહિ પણ એ યોગના પ્રમાણે કેટલી શાળાઓ પણ ચાલે છે એટલે મારા જેવો એ વિષે વધુ શું લખે, પરંતુ એ વાત લખ્યા વિના ચાલે એમ નથી કે કંઈ પણ નવું આવે એટલે મનુષ્ય સ્વભાવ પ્રમાણે લોકો તેને અપનાવવાની આનાકાતી કરે છે, એટલું જ નહિ પણ ભાડી ઉઠે છે. અનેક જાતની આશંકા-કુશકાઓ ઉભી કરે છે તેને માટે સામાન્ય જનતા કરતાં શિક્ષકો જ વધારે જવાબદાર છે, કારણ કે શિક્ષકો જીવી પદ્ધતિ પ્રમાણે બાળકોને પુસ્તકીયા જ્ઞાન-ગોખણ પદ્ધતિથી આપતા આવેલા હોવાથી તેમજ ટેવાઈ ગયેલા એટલે એમને આ બધું નવું નવું લાગે છે. પોતાને મહેનત કરવી પડે એટલા ખાતર આમજનતાને અવળે માર્ગે દોરવામાં પણ એમને કશું ખોટું લાગતું નથી !

બાળકોજ ભારી પ્રભ છે અને તેમના જીવનના ધડતર ઉપર દેશનું લાભિ અવલંબે છે. એ બાબત પોતાને મહેનત કરવી પડે, નવું શીખવતું પડે, તેટલા ખાતર સમજતા છતાં એમાં ખામીઓ બતાવીને બાળકો કંઈ શીખવાના નથી આખો દહાડો કાત્યા કરે બાગમાં કુદ્યા કરે. સુધારી, દરજી, કામ કરે તો શું આપણે ઉચ્ચવર્ણના લોકો સુધાર, દરજી યવાના ? આ તે શું કહેવાય એવો ખોટો ખ્યાલ આપી ખોટો પ્રચાર કરતા જેવામાં આવે છે. એ ખરેખર દેશની કમનસીબીજ ગણાય. જેમના હાથમાં બાળ કેળવણી રોય તેઓજ આવા નિરસ્વાહી રહી સમાજમાં આવું અધાર અજ્ઞાનફલાવવામાં સક્રિય ભાગ લે તેમને શું કહેવું ? અને એવા શિક્ષકો પાસેથી ભવિષ્યની પ્રજાના ધડતરમાં કેવી જાનના ફાળાની આશા રાખવી એ પણ એક વિચારવા જેવો પ્રશ્ન છે. અત્યારે જે વસ્તુસ્થિતિ છે તેમાં રાજપ્રકરણ પણ મૂખ્ય ભાગ બજાવે છે પરંતુ આર્થિક સ્થિતિ હંમેશાં એવી રહેશે એમ માનવાને કારણ નથી. એટલે એ સ્થિતિમાં પણ ફેરફાર કર્યો જ છુટકો છે શિક્ષક ખુબ અતુલમ્બી અને કેળવણી માટે લાપકાત ધરાવતો હોવો જોઈએ. એમના પગરમાં ફેરફાર યવો જરૂરી છે. શાળાનો સમય ગામના સંજોગોને અનુકુળ હોવો જોઈએ એટલે કાપણી વગેરેની ઝડપમાં બ્યારે લોકો ખેતી વગેરેના કાર્યમાં ખેતરોમાં રોકાયેલા હોય ત્યારે શાળાઓ બંધ રાખવી જોઈએ.

આ યોજનાનો મુખ્ય હેતુ કોઈ પણ ધંધાદારી શિક્ષણ મારફત પ્રત્યક્ષ સાધનદ્વારા જ્ઞાન આપવું અને એ રીતે જીવિતો વિકાસ સાધવો એ છે.

(અપૂર્ણ)

ગાંધીજી દેસાઈ

રહીને ઉપલા સિદ્ધાંતો લક્ષમાં રાખી ઉદ્દેશપૂર્ણ સાચી ળેળવણી દ્વારા સમાજની ઉન્નતી સાધી શકે. આવી ળેળવણીને માટે યુગ પંસાની જરૂર નથી. ખરી વ ત તો એ છે કે પ્રજાની ળેળવણી-સુખાકારી તથા બીજી જાહેર હિતની જરૂરીઆતો પુરી પાડવી એ પ્રથમ ફરજ રાજ્યની છે.

પરંતુ દોઢસો પોણીઅસો વર્ષના રાજ્ય અમલ દરમ્યાન આપણે જોયું છે કે એ બધી બાબતોમાં સરકારે શુ કર્યું છે. પણ સરકાર કંઈ નથી કરતી માટે આપણે પણ હાથપગ જોડીને બેસી રહીએ તો કેમ પાસવે ? એને કંઈ પડી નથી પ્રજા જગૃત થાય, સમજી થાય, એક રાષ્ટ્ર તરીકે, રહેતી તરીકે જીવતી થાય તો એમનાં ધી કેળાં અટકી જાય એટલે એ તો આંખ-મીઆમણાં કરે એ એને દિસાએ સ્વભાવિક છે. વળી વધારામાં ગરીબોને દારૂતાડી પાછ મનુષ્યત્વ દરીને તેમાંથી પૈસા ઉપજાવી ળેળવણી પાછળ ખર્ચવામાં એઓ આખર માને છે. એ વસ્તુને તો આપણે અડકીએ નહિ; જેનાથી પ્રજાનું સર્વસ્વ હુંડાવું હોય તે આમ જનતાનું સર્વસ્વ હુંડી કેટલાક આગળ પડતા લોકને તેનો હાથ આપવો એ તો મુજ ળેળવણી પરજ ધા કરવા સમાન છે. એનાથી અપાતી ળેળવણી કરતાં તો દેશમાં ખીલકુલ ળેળવણીના સેવા બધ કરી દેવામાં આવે તો તેથી દેશને ફાયદો થવાનો સંભવ છે. ગરીબોનું મનુષ્યત્વ હુંડાવું બંધ થાય એ એાછી ળેળવણી નથી.

ત્યારે આમ જનતાને ળેળવણી કેવી રીતે. એની કોઈ યોજના વિચારવી જોઈએ કે ને યોજનાથી નુકસાન અગર નાશ કર્યા વિના નવું સજન કરી શકાય. મરજી પ્રમાણુ, રોગો વિગેરે એાછું કરી સારિરીક સક્તિ ખીલવી શકીએ અને હુંડ અને અપ્રમાણિક ધંધાઓ બંધ કરી શોધણુ નીતિ વગર પ્રમાણિકપણે સમૃદ્ધિમાં વધારો કરી શકીએ. તો જ દેશની રિયતિ સુધરે, આને માટે તો જેમણે વધારે મેળવણુ છે એટલે જેઓ બણેલા છે, પેતાને ળેળવાયેલા માને છે અને જેમની પાસે જોઈએ તેના કરતાં વધારે છે, તેમણે પેતાને ફાળો આમ જનતાને ઉંચે લાવવાના દેશવસ્તુમાં મદન આપવો જોઈએ. અને તે કામ માટે મંડી પડવું જોઈએ. કારણ કે જીવનની સફળતા તથા સિદ્ધિનો આધાર આપણી પાસે ફેરફાર છે તેના પર રહેતો નથી. પણ આપણે બીજાને સેવા તરીકે ફેરફાર આપી શકીએ છીએ તેના ઉપર રહે છે. કુળમાંથી જેમ જેમ વધારે પાણી જેવાય તેમ તેમ તેનું પાણી શુધ્ધ અને ચોક્કસ રહે છે. વહેતું પાણી જ રવજ અને એકપણું રહે છે. નહિ કે બંધ પાણી. આપણું લક્ષ પ્રથમ ગામમાં પ્રત્યે રોડનું જોઈએ. વિદ્યાપીઠની ઉચ્ચ ળેળવણી કાગ ચોડો વખત બંધ રહે તો કશું શુભાવવાપણું નથી ઉલટું બજેલાના બેઠારીનો સુંદર ઉકેલ જો ચોડો વખત એ ઉંચી ળેળવણી બધ રહેતો રહેલાંછંથી આવી શકે એમ છે. કારણ કે વિદ્ય પીઠમાંથી બહાર પડતા રનાનકો વ્યવહાર જીવનમાં નિરપેયોગી યર્થ પડના હેવાથી એમનો પ્રશ્ન પણ દેશને મુજવી રહ્યો છે. આવાઓનો ઉપયોગ આપણે આગજનતાની સાચી ળેળવણીના ઉકેલ લાવવામાં કરી શકીએ અને એઓ ધણો સારો ફાળો આપી શકે એમ છે. આપણો દેવ ગામજનતા દેશોજતિના કાર્યમાં વધારે ઉપયોગી થઈ પડે, રાષ્ટ્ર અને માનવ જીવનના ધનરમાં ફાળો આપી શકે એ હોવો જોઈએ, મદાત્મા ગાંધીજી કેળવણી વિશે જણાવે છે કે "હું તેને જ કેળવણી કહું કે જે જાજાની સક્તિનો દરેક શેવમાં બેઠ વિશ્વાસ કરી શકે," (માનસિક-અને આધ્યત્મિક) આ દેવને લક્ષમાં રાખીને જ વધવિજનના પુણ્યમાં આવી અને અખંતરા રૂપે લાલમાં કેટલેક રથને ચાલુ કરવામાં આવેલી છે. આવી

રમતોના નિયમો

કેટલીક શંકાઓનું સમાધાન

સુરત જિલ્લા સોસાય ઓફની શાળાઓની રમતગમનની હરિલાલ દર વરસે યોજાય છે એ આનંદ પામવા જેવી વાત છે. આજ પહેલા એ રમતોને માટે જે નિયમો લાગુ પાડવામાં આવતા હતા, તેના કરતા આ વરસે ણીજા નિયમો લાગુ પાડવામાં આવેલા છે 'ગુજરાત વ્યાધામ પ્રચારક મંડળે' આજા ગુજરાતમાં જ્યાં જ્યાં રમતો રમાય, તે બધી રમતો એકધારા નિયમોથી રમાય એવા હેતુથી 'રમતોના નિયમો'ની ચોપડી બહાર પાડી છે. અને એકધારા નિયમોના કાર્યને મંજુર રાખી સુરત જિલ્લા સ્કુન ઓફ એ નિયમોને સ્વીકાર્યા છે. આજ પહેલા લાગુ કરેના નિયમો કરતા આ નિયમોમાં સહેજસાજ ફરક હોય એટલે તેને માટે કોઈ જાતની શંકાઓ ઉભી થાય એ સ્વાભાવિક છે એવી કેટલીક શંકાઓ ઉભી પણ થઈ હતી એટલે જનાવપુર તાલુકાની હરિલાલની રમતોના સરપંચોની રજૂ એ શંકાઓનું નિવારણ થાય અને પછી એ પ્રગ કરવામાં આવે તો બધા શિક્ષકબધુઓની શંકાઓનું નિવારણ થઈ જાય એમ માનીને સરપંચોની સમા રાખેલી હતી પણ રમતોના કારણે સમાનો પરિપત્ર બંધાને વેળાસર નહીં મળી શકવાને કારણે સરપંચો એકઠા થઈ શક્યા નહીં પણ ત્રણ ચાર શિક્ષક બધુઓ હતા, તેમની સાથે એ વિશે કાર્ષિક ચર્ચા થઈ. અહીં આ આજ પહેલા ઉભી થયેલી શંકાઓ તથા રજૂ જે કાંઈ ચર્ચા થઈ તે શંકાઓના નિવારણ રૂપે આ લેખ રજૂ કરે છું. છતાં પોતે જ્યાં જ્યાં રમતો રમાડના હોય, અને શંકાઓ થાય અથવા નિયમમાં કાર્ષિ આવીશુરી જેવું લાગે, ત્યારે મને પૂછવશે, તો મારાથી બનતા પ્રમાણમાં તેની ચોખવટ કરવા પ્રયત્ન કરીશ

હું છું

શંકા ૧. નિયમ ૧૧. પાણી પાવા જનારે સામા પક્ષની રપર્ટ રેખાને પગથી અડકવું અગર એજંગની પડશે તો હાથથી અડકે તો ચાલે કે કેમ ?

જવાબ—તેનો જવાબ એ છે કે હાથથી અડકે તો ન ચાલે. પગથી અડકવું જોઈએ. નિયમ ૧૧ મા રપર્ટજ લખેલું છે કે 'રપર્ટ રેખાને પગથી અડકવું' જે હાથથી અડકે એમ ચાલી શકતું હોત તો હાથ અને પગ બન્ને શબ્દો વાચરત એટલે પગથી એમ ચોકખું લખેલું છે એટલે પગથી અડકવું પડે.

શંકા ૨. નિયમ ૧૪ પાણી પાવા આવેલા બિંદુને રમનાર બિંદુઓ ધરાઈ પૂર્વક હદ બહાર કાઢે તો ધરાઈ પૂર્વક બહાર કાઢનાર બિંદુ બાદ ગણાય છે તેવી રીતે પાણી પાવા જનાર પોતે ધરાઈપૂર્વક સામા બિંદુને હદ બહાર ખેંચી જાય તો ?

જવાબ—પાણી પાવા જનાર બિંદુ ધરાઈ પૂર્વક સામા પક્ષના બિંદુને હદ બહાર ખેંચી જવાનો બહુ સબવ નથી કારણકે એમ કરવા જતા પોતાને પહેલા હદ બહાર નીકળી જતું પડે અને એમ થતા પોતે બાદ થઈ જાય રમનાર બિંદુને માટે પોતાની હદમાં રહીને પાણી પાવા જનારને ધક્કો મારી હદ બહાર કાઢી મૂકવાનું સરળ અને સહેલું છે એટલું

ત્યારે મર્યા છતાં ના મરીએ.

ત્યારે મર્યા છતાં ના મરીએ,

અમરપટાએ બાવરચંદર અરુ અનરામર થઈએ.

સળગી સળગી સૂરજ સરખી સહુની સગડી થઈએ,

ચળકી ચળકી ચંદર સરખી જગની હાંવડી થઈએ

ત્યારે મર્યા છતાં ના મરીએ.

વરસી વરસી વાહળ પેઠે તાપ તપ્પાનિ હરીએ,

ભરખી ભરખી દરિયા પેઠે ખાર ખલકનો હરીએ

ત્યારે મર્યા છતાં ના મરીએ.

સરકી સરકી સરિતા જેવી પરળ પહે પહે બનીએ,

ઝરખી ઝરખી ઝરણાં પેઠે પત્થર ચે ઝરપવીએ

ત્યારે મર્યા છતાં ના મરીએ.

બળતાં બળતાં ધૂપસળી સમ ચોગમ ગંધ પ્રસરીએ,

જળતાં જળતાં દીપ સળી સમ દીપ જલાવી મરીએ

ત્યારે મર્યા છતાં ના મરીએ.

મરતાં મરતાં ચે જીવ પેઠે નવ અકાર ઉગવીએ,

સડતાં સડતાં ચે શળડાં સમ પેટ કીટકનાં ભરીએ

ત્યારે મર્યા છતાં ના મરીએ.

હસતાં હસતાં હધીચી સમ પરહિતમાં હાડ ખરચીએ,

ચડતાં ચડતાં શૂળી પર પર-પાપો ઇશુ સમ હરીએ

ત્યારે મર્યા છતાં ના મરીએ.

અમરપટાએ બાવરચંદર અરુ અનરામર થઈએ.

પ્ર.

આ શાસિકમાં અવારનવાર પ્રકટ થતી શ્રી. 'પ્ર' ની કનિતાએ અને સંવાદો તેમાં રહેલી ભાવના, સરળતા અને નૈસર્ગિકતાથી ધણું લોકપ્રિય બન્યા છે. ગૂંચવેલા અને અપ્રસિદ્ધ સમાજસેવકો તે વાંચીને 'સ્વાનિક સ્વચાલ્ય' મારફત પુરસ્કાર તરીકે શા. ૧૧) શ્રી. 'પ્ર' ની કદર તરીકે મોકલી આપ્યા છે. અને યશુ શ્રી. 'પ્ર' ને તેમના પ્રાસાદિક સર્જન માટે અભિનંદન આપીએ છીએ. આપણી શાળાઓમાં અને ધિજાનકાઓમાં એ ગાવા કે બજાવવામાં આવે એ ઉચિત જાગે છે.

તાંત્રી.

ખરી વાત તો એ છે કે રાજ રમતો રમાડતી વખતે જ આવી જતતી ટેવ ન પડે, તે માટે શિક્ષકમણ્ડલો કાળજી રાખે, તો રમતના મેદાન ઉપર હરિશ્ચંદ્રને દિવસે આવે એટલે દેખાવ ન થાય.

આટાપાટા

રમતોના નિયમોની પૂર્વજ્ઞી બહાર પાડવામાં આવી છે. અને તેમાં આગપાટાના વ્યવસ્થિત નિયમો આપેલા છે અને તેમાં લગભગ બધીજ શકાઓનું સમાધાન થઈ જાય છે. એ ચોપડી જે જે શાગઓએ રમતોની ચોપડી ખરીદી છે તે મધાને વિનમ્રરૂપે મોકલવાની શરૂ કરી છે અને આ આંક પ્રગટ થશે, તે પહેલા બધાને મળી ગઈ હશે. એ વાત્સ્યા પછી પણ પૂછવવા જેવું લાગે, તો પત્રથી પૂછાવતુ, એટલે ઘડતા ખુવાસા કરનામાં આવશે

મહિલાઈ પટેલ

સહમત્રી, શુ બ્યા પ્ર. મંડળ.

જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડની કાર્યવાહી.

સુરત જિલ્લા મેં બોર્ડ તા ૨૩-૧૦-૪૦ને રાજ શ્રી કલ્યાણજીભાઈના પ્રમુખપદે મળી હતી તેમાં થયેલા કામોની ટુકડી નોંધ —

- (૧) સ્થાનિક મંડળોના નોકરોને ‘સીવીલ બોર્ડ’ તરીકે જોડાવા બાબતના નિયમોના મે. ડી. પી. આઈ સાહેબે ખુલાસો કર્યો છે, તે વાસ્તવિક છે પણ આ બોર્ડના અભિપ્રાય પ્રમાણે શિક્ષકોની ફરજ એવી છે કે તે વાસ્તવિક રીતે અદા કરવામાં ક્ષતિ લાભ્યા સિવાય તેઓ ‘સીવીલ બોર્ડ’ તરીકેની ફરજ બજાવી શકે નહિ સદ્દુર્ અભિપ્રાયની એ એ ને બગર આપવી (૨) ઉદ્દું કન્યાશાળામાં બહુતી મુસ્લીમ બાળાઓને આપવામાં આવતી શિષ્યવૃત્તિનો લાભ ઉદ્દું છોકરાઓની શાળામાં બહુતી મુસ્લીમ છોકરીઓને પણ આપવો અને તે મટિની મુકરર રકમમાંથી વહેંચણી થઈ શકે તે મટિ ‘રીવાઈટ’ કરેલા નીચેના દર મુજબ શિષ્યવૃત્તિ વહેંચવા આપવામાં આવેલી મનુરીને બદલાવી દેા ચોથુ રા. ૧-૮-૦, ધો પાંચમ, ઉર્દુ, સાતમું રા. ૨-૦-૦ સદ્દુર્ શિષ્યવૃત્તિ ગુજરાતીશાળાઓમાં બહુતી મુસ્લીમ બાળાઓને આપી શકાય કે કેમ તે સળધીનો સરકારી હાથ જોઈ આવતી સભામાં સદ્દુર્ કામ મૂકવું.
- (૩) સને ૧૯૪૧ની વસ્તીગણતરી અંગે શિક્ષકોને તથા એક્સિસ રટાફને કામ કરવા પરવાનગી અપાઈ. (૪) દેગામ કુકલુવાડ ફળાઓની વસ્તી ૭૫૧ માણસની હોવાથી ત્યાં આવતી લોકશાળા બોર્ડના ચાઈર્મન લેવા ખાતાની મંજૂરી મેળવવા લેા બોને બલામણુ (૫) વાલોડની ઉદ્દું છોકરા તથા છોકરીઓની શાળામાં વર્મા, શિક્ષણ, અધ્યક્ષતા, દુકમગી, રાખળ, કેટલું જોનાથી, ગામશાળા, મહિત્રીની, વર્મા શિક્ષણ બંધ કરવા બાબતની અરજ બેઝીક કેજવણીના મે રપે એક્સિસ સાહેબ તરફ મોકલવા અને એ મુજબ શાળા કમિટીને બગર આપવા હયું (૬) જનાબ એ એફ દમદાનીની “મોદમેલ બાળપોથી” લાગ ૧થી ૪, મત્કર થયેલી ચોપડીઓની ચાટીમાંથી કાઢી નાખવા બાબતનો મે. ડી. પી. આઈ સાહેબનો પત્ર, સદ્દુર્ ચોપડી આ બોર્ડ દ્વંતકની ઉદ્દુંશાળામાં દોખર થયેલી ન હોવાથી દફતરે (૭) ચોરપાડ અંગેષ વર્ગની ફીની આવક વધવાથી ત્રાહ વર્ગમાં રા. ૧૩૮)ની બગર રહેશે એમ અડસદસમાં આવે છે જોથી સદ્દુર્ વર્ગના શિક્ષકને તા ૧-૩-૪૦થી ૨૮-૨-૪૧ સુધી માઈસક રા. ૧૦) ટેમ્પરરી અને ગ્રાવી એવાન્સ આપવા લેા બોને બલામણુ (૮) રૂઠબોર્ડ એક્સિસ મટિ તા ૧-૪-૩૯થી રા. ૧૨)ના પત્રારથી બોલ ખુલની નબ્યાની સરકારની મંજૂરીની નોંધ, અને પડાવાળા

સહેલું પાણી પીના જનારને દદ જહાર ખેંચી જવાનું સરળ અને સહેલું નથી એટલે એ અસંભવિત છે. છતાંય ધરાદા પૂર્વક તેમ કરે, તો તે કરનાર બાદ ગણાય.

શંકા ૩. પાણી પાતું પાણી પાનાર 'હુતુ' બોલતો સામા પક્ષની દફમાં જાય અને સ્પર્શ રેખાને સ્પર્શ કરી અગર કયાં વગર પોતાની દફમાં આવી જાય અને તેનો શ્વાસ ચાલુ હોય (હુતુ બોલતું) તો તે ફરીથી ચાલુ શ્વાસે સામા પક્ષની દફમાં જઈ શકે કેમ ?

જવાબ—આનો જવાબ છે—ના. એટલુંજ નહીં પણ શ્વાસ ચાલુ હોય અને પોતાની દફમાં આવી ગયા પછી તરત પાછો જાય, તો તેણે જૂલ કરી ગણાય અને બાદ થતું પડે. પણ આમાં સવાલ એ સમાધા છે કે પાણી પાવાનું પૂરું કરે થયું ગણાય ?

મધ્યરેખા બોળંગતાં પહેલાં પોતાની દફમાંથી 'હુતુ' બોલતાં બોલતાં સામાપક્ષની દફમાં જઈ તે પક્ષની દફરેખાને સ્પર્શ કરીને અથવા સામા પક્ષના બિંદુને મારીને પાછા પોતાની દફમાં 'હુતુ' બોલતા બોલતા આવી જાય એટલે તેની પાણી પાવાની વારી પૂરી થઈ ગણાય. પોતાની દફમાં આવી ગયો પછી તે પાછો ન જઈ શકે.

શંકા ૪ નિયમ ૧૭. અનિમ મર્પાદા એટલે શું ?

જવાબ—દરેક પક્ષને રાજા માટે ૩૦૪૨પનો ચોક દોરેલો છે.

એ ચોક્કની દફ બતાવતી રેખાઓ છે તે ચોક્કની અતિમ મર્પાદા કહેવાય. પત્રનો અંતુડો માત્ર પણ ચોક્કની અંદર જમીનને અડકેલો હોય તો તે અનિમ મર્પાદાની અંદા છે એમ સમજવાનું છે.

બોધો

શંકા ૫. રમનારાએ થાંમલાને (ખૂંટને) અડકે તો બાદ ગણાય કે ?

જવાબ—રમનારા થાંમલાને (ખૂંટને) અડકે તો બાદ ન ગણાય. જો થાંમલાને અડકવાથી બાદ ગણાતા હોય, તો નિયમમાં તે સ્પષ્ટ લખવામાં આવ્યું હોત.

શંકા ૬. રમનાર બિંદુને મારનાર બિંદુ દ્વાય સિવાય કદાચ પગથી અડકે તો રમનાર બાદ ગણાય કે કેમ ?

જવાબ—બોમોના નિયમો પાન ૫૮ કલમ ૨૨માં આપેલું છે કે રમનાર બિંદુને મારનાર બિંદુ, નિયમમાં રહીને દાયથી અડકે, તો રમનાર બિંદુ બાદ ગણવો. એટલે દાયથી જ અડકતું જોઈએ. પગથી ન આવે.

વળી પગથી અડકવાની પછળ સામા પક્ષના બિંદુને ધરાદાપૂર્વક પાડી નાખવો હોય, તો પણ થઈ શકે એવું છે. એટલે પણ એ ઈષ્ટ નથી. દાયથી જ અડકતું જોઈએ.

શંકા ૭. રમનારને પકડનાર ધરાદાપૂર્વક દાય વડે જોરથી લખ્યો લગાવે તો ?

જવાબ—પંચ કે સરપંચ એ પક્ષને એ બાજતની મૂચના આપે, છતાં જો તેઓ પોતાનું વર્તન ન સુધારે, તો તેવા પક્ષને રમતમાંથી બાતલ કરવાની સત્તા તેમને છે. પણ આ સત્તાનો ઉપયોગ કવચિત્ થાય તે ઠીક.

નરસિંહ રામજીને તા. ૪-૩-૪૦થી રૂ. ૧૨) લેખે પગાર આપવા મંજૂર. (૬) એ. એ. ની સા ૧૬૪૦ની ડાપરી દફતરે. (૧૦) રૂ. બોર્ડ પ્રે. ફંડના નિયમમાં સુધારો વધારો કરવા બાબતનો નોંધ લઈ દફતરે. (૧૧) પાસ તા. ચોર્ધારીના મહેતાજી શ્રી. રખાણજી રૂ. ૩૦-૬-૪૦ને રે સાંજથી રીટાયરિંગ પેન્શન ઉપર ઉતરવા ચેરમેન સાહેબે આજેથી થરવાતથીને બતાવેલી. (૧૨) એ. તા. ચીખલીના ઉડીશાળાના મુન્દરી મી. શુભામ રસુલ અપુરુરદિમ તથા ચિદિરા તા. અંકલેશ મુન્દરી મી. મહમદ આદમ વલીની અરસપરસ બદલી કરવા લે. એ.ને બહામણ. (૧૩) વાપી પારડીના સુલતાન ફળીઆ, ઉંડાય વાણીઆ ફળીઆ તા. વલસાડના કાલસ ફળીઆ, તથા ફડવેલ ચીખલીના પર્નિર ફળીઆની વચ્ચે ૭૦૦ ઉપરની હોવાથી ત્યાં ચાલતી લોકશાળાએને બોર્ડના કબજા લેવા ખાતાની મંજૂરી મેળવવા લે. એ. ને બહામણ. (૧૪) બે માઈલના વિસ્તારમાં આવેલાં બે ગામે મળીને જો ૭૦૦ની વસ્તી થતી હોય અને ત્યાં એપુન્ડ અગર વોલંટરી (લોકશાળા) શાળા હોય તો નાણાની સવડે તેવાં ગામે વચ્ચે લે. એ. શાળા બોલવાની મંજૂરી આપવા બાબત સરકારી કરાવની નોંધ, અને તેના અમલ માટે ફરે તાલુકાના આસિ. રે. એન્ડ્રુ. ઈ. પાસે કે ગામોની બહામણ મંજૂર. (૧૫) નીચેના ગામોની હાલની વસ્તી ૭૦૦ ઉપરની હોવાથી ત્યાં ચાલ લોકશાળાઓ બોર્ડના કબજામાં લેવા ખાતાની મંજૂરી મેળવવા લે. એ.ને બહામણ. ૧ વાંસ તા. ચોર્ધારી, ૨ સરોધી તા. વલસાડ, ૩ બલીડા તા. પારડી, ૪ કોચવા તા. પારડી, ૫ અરનાલા તા. પારડી. (૧૬) કલ્યાણ તા. જલંધરપોરની શાળાનું મકાન, સારી હાલતમાં ન હોય એવાં મકાનો ચાલમાં તરિકે લેવાનું બોર્ડનું પોરણ હોવાથી ચોરસરીયરના રિપોર્ટ પ્રમાણે ગામ લોકો સગરકામ કરાવી આપે તેના ચાલમાં લેવાનો અભિપ્રાય. (૧૭) હોયમડી તા. નજી પોરની શાળાના ગામ લોકોએ બંધાવેલા મકાનને રીપેર કરાવવા માટે ગામ લોકોની રકમ રૂ. ૧૦ નિ. લે. બોર્ડમાં જમા હોવાથી નવા હુલત લખાવી સફ્ટ મકાન ચાલમાં લેવા લે. એ. બહામણ. (૧૮) રીફર પે. મ. વાલોડના અંગ્રેજ વર્મના બોરડામાં પત્થર બેંચાડવા માટેનું ચેરમી મંજૂર અને તે માટે રૂ. ૧૪૦નું પુરવણી બજેટથી પ્રાવીઝન કરવા લે. એ. બહામણ. (૧૯) અંગ્રેજ વર્મીનું છુટું પુરવણી બજેટ રૂ. ૧૬૧નું વડોલી, પુણી અને હોડોલીના શિક્ષક લખાવનામાં વધા બાબતનું મંજૂર કરવા લે. એ. બહામણ. (૨૦) નોન મવનમેન્ટ સેન્ટરી રૂ. ૨૬૦ માટે મંજૂર થયેલી પ્રે. ફંડની ચોળના અંગ્રેજ વર્મીન સાથે પાડી રાકાય તરિકે એ બાબતનો સરકારી પરિ નોંધ લઈ દફતરે. (૨૧) હોડ તા. બારડોલીની લે. એ. શાળાને ખાસ મરામત કરવા માટેનું ૧ ૩૫૬નું ચેરમીમેટ મંજૂર કરવા લે. એ.ને બહામણ. (૨૨) ૧૫૦ માન શિક્ષકને પગાર આપ માટેનું રૂ. ૨૭૫૪૪નું પુરવણી બજેટ મંજૂર કરવા લે. એ.ને બહામણ. (૨૩) મોતા અંગ્રેજ વર્મ ફંડમાં રૂ. ૩૫૧૫-૬-૧૧ની સીલક હોવાથી તેમજ તેના ચાલ અર્થમાં બચત થતી હોવાથી બારડો વાલોડના કન્વેન્શનના રમત જમત તથા કળાનાં હરિમોનમાં પાંચ પ્રતિકો માટે રૂ. ૧૫૦નું સફ્ટ વર્મ ફંડમાંથી આપવાની શ્રી. પ્રમાણ કર રામચંદ બર્ડની ગાંધી આચાર સાથે સ્વીકારી સફ્ટ રકમ પુરવણી બજેટથી પ્રાવીઝન કરવા લે. એ.ને બહામણ તેમજ બારડોલી વાલોડમાં પ્રતિકો પુરવાં થ રહે અને માંડવી કે બીજા મોઈપણ હાલુકામાં આપવાનાં પ્રતિકો ખૂટે તો ત્યાં ઉપરના પ્રતિકોમાં વધારાનાં પ્રતિક આપવા કાતાને વિનંતિ. (૨૪) ઉડી શાળાઓના અવકાસક્રમમાં હિન્દુસ્તાનીનું શિક્ષક હાજલ તરિકે કરવા બાબતનો સરકારી કરાવ, આ બોર્ડે સફ્ટ શિક્ષક ફરજિયાત હાજલ તરિકે કરે હોવાથી દફતરે. (૨૫) કતારગામ તા. રૂ. ૩૬૫ના પઠાનાના કેચરસિંહ ગંધારસિંહ પાસેથી ઉંખોરીએ બેન્કના મકાનમાં રૂ. ૨૭૦ લૂંટી લેવામાં આવ્યા હતા તે રકમ લખી વાળવાની મંજૂરી આપ સરકારને લખવા એ.એ.ને બહામણ. (૨૬) કન્વેન્શન માટેની રમત જમત તથા કળાનાં હરિમોન માટેનાં પ્રતિકો તૈયાર કરાવવા જાગે જરૂરી વિધિ કરવા ચેરમેન, વા. એ. અને શ્રી લલ્લુભાઈની પે

તેવાર કરેલા રસ્તાનો બોર્ડના રસ્તાના રીપેરના ધોરણ પ્રમાણે બોર્ડ નિમાવ કરો એમ મે. કલેક્ટર સાહેબને જણાવ્યું. ૯. પારડી મહામંડળ હલકાથી પરીચા રસ્તામાં આવેલા સરકારી નંબરોની જમીન રેવન્યુ ફી પ્રાપ્ત થી આપવા મે. કલેક્ટર સાહેબને બહામણ કરવી. ૧૦. રૂઢાબોર્ડની ૧૯૩૬-૪૦ની બોર્ડ નોટમાં જણાવેલી આવક ૧૧. ૧૫૧-૪૦ નો ખર્ચ પ્રાપ્ત થઈ એવું કેસન ફંડમાં પડતો નહિ હોવાથી તેનું રીપેરમાંથી રી. એ. કરવું.

સ્થાનિક સ્વરાજના ફા. ૪૦૦) નામના સરકારના કસાવ નં. ૪૧૭૬/૩૩ તા. ૭-૧૦-૪૦ આધારે બદલાયેલા બોર્ડ બેંચી લેવા. મે. એક્ટીવિટી સા. લો. ફંડ એકાઉન્ટમાં લખવા કરાવવામાં આવ્યું. ૧૧. વલસાડ બેંચ નં. ૧ ની સાબાના મકાનને આજી મરામત મારિયું ફા. ૧૪૭) નું બોર્ડ રી. એ. રૂઢાબોર્ડ મંજૂર. ૧૨. ચોર્ધાસી તાલુકાના અમરોલી ગામે નિશાળને ખાસ રીપેરનું ફા. ૩૨૨) નું એક્ટીવિટી મંજૂર. ૧૩. હુમરી હંટની રસ્તા ઉપર કંદાકર દરિયાઈ મોલનબાઈએ ૬૫૦ થ. ૫૬ ચોરસ મુરમ મફત પુરે પાડ્યા છે તેની ઉપર સાથે મોંઘ લેવામાં આવી. ૧૪. અમદાવાદ બહેરા મુંબાની સાબાને ૧૯૪૦-૪૧ના વરસ માટે ફા. ૫૦)ની પ્રાંત આપવા મંજૂર. ૧૫. વલસાડ તાલુકાના હીમપોર ગામના દરિયાઈ લાલબાઈ પરજ બાંધી બોર્ડને સોંપવા માંગે છે. તે જણાવેલી રસ્તાએ સોંપવા પુરી હોય તો તે અંગેની જમીન રેવન્યુ ફી પ્રાપ્ત થી આપવા મે. કલેક્ટર સાહેબને જણાવ્યું. ૧૬. મી. રાંધણાઈ બાઈચંકર ત્રીવેદીને વીલેજ પંચાયતને પ્રમાણ કરવા પચાનથી આપવા સંબંધમાં મુસાફરી બાંધુ આપી આ કામ કરાવવામાં આ બોર્ડનું ધોરણ નહિ હોવાથી એમની માંગણી બોર્ડ સ્વીકારી સહી નથી એમ કરાવવામાં આવ્યું. ૧૭ સુરત અવીઅર રસ્તા પ્રાંતિન્ય લાઈન કરવામાં આવે તો પી. ડબલ્યુ. ડી. પાસેથી બ્રિટિશ હરો મુરત સમીન રસ્તા બોર્ડની આર્થિક રીધિત અનુસાર શેઠ્ય હોય તે પ્રમાણે રીપેર રાખો એ રસ્તા હરો ફંડ કરાવવામાં આવ્યું. ૧૮. બીજી પ્રાંતિના સાથે અપેલી ખુશી જમીન છરામાં અતુરમાંને બાટે અપેલી તે ૧-૬-૪૦ થી ૧૨-૧૧-૪૦ સુધી એ જમીન તેમણે વાપરી નથી તેથી તેમની બીબાઈના કારણે જમીનની શરતમાંથી એ માસ માટે મુક્ત કરવા કરાવવામાં આવ્યું. ૧૯. અમરોલી તાલુકાના કોલ ગામે ઠાકરીઓની નિશાળના મકાન માટે સરકારી ૧૧ ગુંઠા જમીન રેવન્યુ ફી પ્રાપ્ત થી આપવા મે. કલેક્ટર સાહેબને બહામણ કરવી. ૨૦. ચોર્ધાસી તાલુકાના મોહલી ગામે નિશાળ માટે ૮ ગુંઠા જમીન રેવન્યુ ફી પ્રાપ્ત થી આપવા મે. કલેક્ટર સાહેબને બહામણ કરવી. ૨૧. જલસપોર તાલુકાના વેળસપોર ગામે રમતગમત માટે સરકારી ૪૮ નં. ૨૬૦ની ૫૫૨ ૧/૨ ચોરસ પાર જમીન રેવન્યુ ફી પ્રાપ્ત થી આપવા મે. કલેક્ટર સાહેબને બહામણ કરવી ૨૨. પેટામદાવ વાલોડના ગામે નિશાળ અંગે ૪૦ ગુંઠા જમીન ડી. લો. બોર્ડ પરીદી છે તે મહેસુલમાંથી મુક્ત કરવા મે. કલેક્ટર સાહેબને બહામણ કરવી. ૨૩. ચોર્ધાસી તાલુકાના હવરાણ રોડનથી વરાળ રસ્તા કરવા માટે બોર્ડ જમીન વેચાઈ લીધી છે તેનું મહેસુલ માફ કરવા મે. કલેક્ટર સાહેબને બહામણ કરવી. ૨૪. ગાંડવી તાલુકાના બેડપાર રમશાન રસ્તા અને તરસાડા હોડીયાઈ એપ્રાય રસ્તા રેલ્વે મદદ મળી શકે તેમ ન હોવાથી બોર્ડના પ્રાંતિજનમાંથી રીપેર કરાવવા મંજૂર. ૨૫. વલસાડ તાલુકામાં છેલ્લા વાવાઝોડના તોફાનથી બોર્ડના રસ્તા પર પડેલા ઝાડો નિ. નજી રહેલા હોડાને ડાળ તથા ડાળી કાપી મફત સર્વિસ રસ્તા સાફ કરી આપવા મે. રેરમેન સાહેબ તાલુકા કમિટીની બહામણ મંજૂર કરવામાં આવી. ૨૬. છેલ્લા વાવાઝોડ અને તોફાનથી બોર્ડની મિલકતોને યથેતા નુકસાન બાબત બોર્ડનું હીત સચવાય તે રીતે તાબડોતોળ દુરરત કરાવવા સંબંધી પ્રયત્નોએ કરેલા સરકારીયને બદલાવી આપવામાં આવી. ૨૭. ૧૯૪૦-૪૧માં વીલેજ એપ્રાય વરતાના કામે પેંચી વલસાડ ધરમપોર વરતાને બેડતા હવરાડ વીલેજ એપ્રાય રસ્તા માટે રેલ્વે મદદ મળી શકે તેમ નહિ હોવાથી તેને બદલે અટાર દીવેદ રસ્તા

પૂર્વક સાંભળી હતી તેમનો તેમજ કેળવણી ખાતાના વડા તેમજ ઉત્તર વિભાગના એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી સાલભાઈ દેસાઈ જેમણે પુનર્ઘટના સમિતિને પેતાના નિર્ણયો સંબંધમાં કિંમતી સલાહ આપી હતી, તેમનો આચાર મનીએ છીએ. આ પ્રશ્ન સંબંધમાં બળવાન લોકમત વ્યક્ત કરવામાં મધ્યસ્થ સંમતિએ, ગુજરાતની બધી હક્કા અને રૂઝ બેઠેએ તેમજ ઉત્તર વિભાગની સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓની પરિષદે જે મદદ કરી હતી તેના પશુ અમે આમાર ગાન્યા સિવાય રહી શકના નથી. મહાસભાના પ્રધાનમંડળે, સત્તાપર હોતું ત્યારે આ પ્રશ્નની ઉપયોગિતા સ્વીકારીને જાહેર સભામાં વ્યક્ત કરેલી સલાહનું પશુ ધણી કિંમતી હતી ૧૯૩૫-૩૬ થી જે ઉપશિક્ષકોના અર્થ બેઠેને માથે પડેના આવ્યો દેનો અને જેને માટે બેઠે અનેક વખત માંગણીઓ કરી હતી તે ઉપ શિક્ષક પૈકી આ બેઠેના અમલદારમાન પ્રથમ ૩૧ શિક્ષકો મંજૂર રાખવામાં આવ્યા અને તે પછી બાકી રહેલા ૪૪ તેમજ નોન લોકલ એથેરિસિના ૪ મળી ૪૮ પગારદાર શિક્ષકોની 'પ્લોક ઓફ' રૂ. ૬૦૦૦ની મંજૂર કરવામાં આવી અને ત્રીજે દરે ૧૫૦ ગામડેના પગાર માટે રૂ. ૨૫૮૦૦ની 'પ્લોક ઓફ' મંજૂર થઈ મંજૂરી મળી. આમ એકદરે ૨૨૯ શિક્ષકને સરકારે મંજૂરી આપીને કેળવણીમાં થતી અધાણી અગત્યવા અત્યારના વિષય સંજોગમાં પશુ આ વર્ષે પૂરતી ઉદારતા બતાવી છે તેથી બંને બેઠે અને આ જિલ્લાની પ્રગ આનંદ પામશે આ શિક્ષકોની જરૂરીયાત સરકારે સ્વીકારી છે એટલે અમે આશા રાખીએ છીએ કે આવડે આ મંજૂરી કાયમની કરવામાં આવશે.

આટલી મોટી સંખ્યાના શિક્ષકોની અસાધારણ ગણી શકાય એવી મંજૂરી મેળવવામાં સફળતા મળી શકી છે તે સોંપે કેળવણી માટે રાજ્યપ્રીય એક પૈસાના વધારાને કર ઉપાડવાનાં ભરેલાં પગલાંને મોટે ભાગે આચારી છે; કારણકે એ કર સિવાય બેઠે આ વધારાના શિક્ષકોના અર્થને પેતાનો કે કોઈ આપી શકી નહોતી.

પુનર્ઘટના સમિતિની મુધારેલી બહામણ.

૧. એકન્ડ એક શાળામાં શિક્ષકો રાખવા માટેનું ધોરણ.

૬૦ સંખ્યા અને ૫૦ હાજરી — એ શિક્ષકો

૧૨૦ સંખ્યા અને ૧૦૦ હાજરી — ત્રણ શિક્ષકો

૧૮૦ સંખ્યા અને ૧૪૦ હાજરી — ચાર શિક્ષકો

૨૨૦ સંખ્યા અને ૧૮૦ હાજરી — પાંચ શિક્ષકો

૨. ફર્સ્ટ એક શાળામાં શિક્ષકો રાખવા માટેનું ધોરણ.

૬૦ સંખ્યા અને ૫૦ હાજરી — એ શિક્ષકો

૧૦૦ સંખ્યા અને ૭૫ હાજરી — ત્રણ શિક્ષકો

૧૬૦ સંખ્યા અને ૧૨૦ હાજરી — ચાર શિક્ષકો

૨૦૦ સંખ્યા અને ૧૫૦ હાજરી — પાંચ શિક્ષકો

૧ એ પ્રમાણે દર ૪૦ વધારાની સંખ્યાએ એક વધુ શિક્ષક ગણીને આપવો.

નામ:—(૧) ૪૦૦ ઉપરની સંખ્યા જે શાળામાં હોય ત્યાં એક વધારાનો શિક્ષક આપવો.

(૨) દરેક તાલુકા રૂઝમાં એક વધારાનો શિક્ષક તાલુકાના કામકાજ માટે આપવો.

રોપવા ખુસી હશે તો તે અંગેની જામીન રેવન્યુ ક્ષેત્રમાં આપવા મે. કલેક્ટર સાહેબને લખામણ કરવી. ૪૮. કોસ્ટ વીલેજ રસ્તાને જોડતા અમરેલી રસ્તામાં લેવામાં આવેલી ખાતરી જામીન રેવન્યુ ક્ષેત્રમાં મે. કલેક્ટર સાહેબને લખામણ કરવી. ૪૯. ઉવાણ મોટા પરાખા રસ્તાને જોડતો ઉવાણ ખુસીનો રસ્તો કરવા સ. નં. ૨૨૪ની ૪ ગ્રાંડા ૭૨૬ ચો. વાર જમીન એકવચર કરવા બલામણ કરવી. ૫૦. ઉમરસાડી રેલ્વેમાર્ગ પારડીની સાળાના ઉપલા ધોરણે સાલુ રાખવા રૂફબોટને વિનંતિ કરવા ઠાવવામાં આવ્યું.

પ્રાથમિક શાળા પુનર્ઘટના સમિતિ :

સુધારેલી બલામણો

આ જિલ્લાની શાળાઓ માટે સિલિકોની મંજુર સચેલી સંખ્યા ધણી જોડી હોવાથી અને તમને પહેલો વળણ નિમવામાં આવેલા ૧૫૦ માનદોને માટેની સરકારની મંજુરી મળી ન હતી. તેથી વચગાળાના સમય માટે, અંધાધુધી બને તેટલી હળવી કરવાના ઉદ્દેશથી કેવાં પગલાં લેવાં તે માટે રફબોર્ડ તરફથી તા. ૩૦-૫-૪૦ને રાજ પુનર્ઘટના સમિતિ નીમવામાં આવી હતી. એ સમિતિએ સચેલી બલામણો જાહેરની જાણ માટે અને તે ઉપર સૂચનાઓ આપવા માટે 'સુરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્યના ઓગરના અંકમાં પ્રકટ કરવામાં આવી હતી. એ બલામણોએ કેળવણીમાં રસ લેતાં મામે અને વ્યક્તિઓમાં ઠીક ઠીક ખજાનગોર મચાવ્યો હતો. આ બલામણો પુનર્ઘટના સમિતિએ ઉલ્લાસપૂર્વક કરી નહોતી. ઓગરના અંકમાં પેતાના અહેવાલમાં સમિતિએ જણાવ્યું હતું કે "પેટા સમિતિએ જે નિર્ણયો કર્યા છે તે સંગીન શિશુઓની દૃષ્ટિએ યોગ્ય છે અથવા તો કાયમને માટે તે ખાલ છે એમાં સમિતિ માનતી નથી. ફક્ત આપણે ધર્મ તરીકે અને હૃદયના ખટકા સાથે તેને આવી. બલામણો દાલ તરત (સંખ્યાઅંક માનદો દૂરા થવાથી થતી) અંધાધુધીને બને તેટલી હળવી કરવા અને જે જુરિઓ આવી પડી છે તે બધી શાળાઓ પહેલાંતી બોમને એ દૃષ્ટિએ કરવી પડી છે."

સમિતિએ સૂચવેલાં આકરાં પગલાં અમલની મંજુરી માટે રૂફબોર્ડમાં રજુ થાય. તે પહેલાં સદલાએ સરકાર તરફથી ૧૫૦ માનદોની જગ્યાની મંજુરી મળી ગઈ હોવાથી પુનર્ઘટના સમિતિએ પેતાની બલામણો ફરીથી તપાસવાનું યોગ્ય વિચાર્યું હતું, અને તા. ૨૩-૧૦-૪૦ ને રાજ આગલી બલામણોમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. એ સુધારેલી બલામણો એજ દિવસની રૂફ બોર્ડ અંદાજ રાખેલી છે. આગળ સૂચવાવલાં આકરાં પગલાંને હળવા બનાવવામાં જોડતો આનંદ પુનર્ઘટના સમિતિને અને રૂફબોર્ડને થયો છે તેટલો જ આનંદ આ જિલ્લાના શિક્ષણમાં રસ લેતાં લાઈબ્રેરો અને માનદોને પણ થશે. આ જિલ્લાની સાંખ્યા વખતની ખૂટતા સિલિકોની ફરીયાદ વચ્ચે રહેતે દૂર કરવાની બને જોડતી માંગણીને મોડી મોડી પણ સરકારે આ વર્ષ માટે 'પ્રોત્રકમાટ' આપીને સ્વીકારી છે. તે માટે અમે નામદાર ગવર્નરના સલાહકાર શ્રી મદન કે જમણે સરતની મુલાકાત વખતે આ પ્રશ્ન અંગેની અમારી ફરીયાદ જાહેરમાંથી અને સદાનુભૂતિ

તંત્રીની નોંધ

સરકારી તંત્રની મુન્સફી અને તેની વિચિત્રતા

હાલની કેંગ્રેસવાદી પંચમરાશ છં. બોર્ડ પ્લેઝાંબી જુની બોર્ડે મુંજાના ના. ગવર્નરને એક માનપત્ર આપ્યું હતું અને એ અંગે રૂ. ૧૨૫) ખર્ચ કરવાનું મંજૂર કર્યું હતું; હવે આવા ખર્ચ માટે કલેક્ટરની મંજૂરી લેવી પડે છે પરંતુ સમય ન હોવાથી એ બોર્ડે જલ્લાના કલેક્ટરની કરવા કારેલા ખર્ચની મંજૂરીની અપેક્ષાએ માનપત્ર આપી ખર્ચ કર્યો હતો અને પાછળથી મંજૂરી માટે. લખતો જલ્લાના કલેક્ટરને ખર્ચ મંજૂર રાખ્યો હતો. ગયે વર્ષે હાલની બોર્ડે ગાંધી મહેસુલી પ્રધાન શ્રી. મોસારજીભાઈ દેસાઈને માનપત્ર આપ્યું હતું અને એ અંગે રૂ. ૧૫ નો ખર્ચ કરવા મંજૂર કર્યું હતું. આ કેસમાં પણ સમય ન હોવાથી બોર્ડે કલેક્ટરની મંજૂરીની અપેક્ષાએ ખર્ચ કર્યો હતો અને પાછળથી આ માનપત્રના રૂ. ૧૫ના ખર્ચની મંજૂરી માટે કલેક્ટરને વિનંતી કરી હતી. ખર્ચ મંજૂર કરવો યા નહિ એ કલેક્ટરની મુન્સફીની વાન છે પરંતુ જો એક કેસમાં જો સંજોગોમાં ખર્ચ મંજૂર કર્યો હોય તેવજ સંજોગોના ખીમ કેસમાં સામાન્ય રીતે ખર્ચ મંજૂર થશે એમ માની લેવાય તો બોર્ડે કહેવાય નહિ. અને એમ માનીને નવી બોર્ડે શ્રી. મોસારજીભાઈ દેસાઈના માનપત્ર અંગેના ખર્ચ કર્યો હતો. છતાં આ કેસમાં કલેક્ટરે ખર્ચ મંજૂર રાખવાને ના પાડી. એ ખરેખર વિચિત્ર ઘટના છે. જી. બોર્ડે ના. ગવર્નરના માનપત્ર વેળાએ લખતો આપી તે વેળા જેવી રીતે ખર્ચ મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો. તેમ આ કેસમાં મંજૂર રાખવા ફરી વિનંતી કરી પરંતુ ફરીથી બોર્ડેને નિરાશ થવું પડ્યું.

માનપત્રના ખર્ચનો સવાલ તો ફક્ત રૂ. ૧૫ નોજ છે પણ તેથી આ બાબતનું મહત્વ જોણું થવું નથી, આ એક સિદ્ધાંતનો સ્વકલ છે અને જ્યાં સુધી પદ્માપદીનો સવાલ જતો કરી, એક રહે અને સિદ્ધાંતે સરકારી નોકરમંડળ-અંગ સાથે ઘણેવાર ચલાવશે નહિ ત્યાં સુધી પ્રખતો તત્રમાં વિશ્વાસ રહેતો મુશ્કલ છે એમ અમે માનીએ છીએ.

સરકારી, અર્થ સરકારી અગર ખીન સરકારી તત્રોના સંચાલકોને બધારણ પૂર્વકની સત્તાઓ આપવામાં આવે છે. આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ મનરવી રીતે કરવાનો હોતો નથી. દરેક સત્તાનો ઉપયોગ વિવેક અને હદાપણથી કરવો જોઈએ. હમને જણાવતાં ખેદ થાય છે કે આ બાબતમાં વિવેક અને હદાપણનો અભાવ માલમ પડે છે.

જા. નં. ૭૯૪૬

લો. બો. શાળાઓના શિક્ષકોને

જનરલ ડીપાર્ટમેન્ટના સરકારી અધિકારી નં. ૪૫૩/૭૩ તા. ૨૭-૯-૪૦ અન્વયે કરાવવામાં આવ્યું છે કે અત્યંત વર્ષના લોખિ અગર સરકારી કચેરીમાં કામ અર્થે જાય ત્યારે સરકારી કચેરીના કમ્પાઉન્ડમાં આવેલા કુવામાંથી તેમને પાણી લેતા અટકાવવા નહિ તેવી જ રીતે પ્રાથમિક શાળામાં આવતા અત્યંત વર્ષના શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને પણ શાળાના કમ્પાઉન્ડમાં આવેલા કુવામાંથી પાણી લેવા દેવું.

K. G. Thakor

સુરત તા. ૨૮-૧૦-૪૦

એ. એ. ડિ. સ્કૂ. બો. સુરત.

૩. બાળવર્ગમાં નવાં બાળકો દાખલ કરવા બાબત.

આવતા વર્ષથી એટલે ૧૯૪૧-૪૨ના વર્ષથી બાળવર્ગમાં નવાં નામો ૬૨ વર્ષ સપ્ટેમ્બરની તા. ૩૦થી સુધીમાં દાખલ કરવાં.

૪. એક માઈલની અંદર આવતી એક કરતાં વધુ એક જાતની ફર્સ્ટ ગ્રેડ શાળા તેના ગુણુ દેખાતોઈ સાથે લાગે ત્યાં બંધ કરવી.

૫. સામાન્ય રીતે એક ફર્સ્ટ ગ્રેડ શાળાથી બે માઈલના અંતરમાં આવતી કોઈ સેકન્ડ ગ્રેડ શાળામાં ૬ ફુ' તથા ૭ ફુ' ધોરણ ઉઘાડવું નહિ.

૬. મુખ્ય શાળા તાલેના જે વર્ષમાં સસસરી દાખરી ૨૦ કરતાં એકથી હોય તેવા વર્ગ બંધ કરવા.

૭. શિક્ષણની સંગીનતા માટે પ્રવાસી શિક્ષકની પ્રયાશ દ્વેથી બંધ કરવી અને ૨૦થી એકથી દાખરી નહિ હોય તેવી શાળા માટે સ્થળી સિદ્ધા આપવો.

૮. ૨૫ ઉપરની દાખરીવાળા કક્ષાએને સ્વતંત્ર શાળામાં ફેરવવા.

હરિફાઈનાં પ્રતિકો

સૂરત જિલ્લાની લે. એ. શાળાઓમાં બહુની કન્યાઓની રાગનગમન તથા કળાની તાલુકાની ઉપરની હરિફાઈમાં આવવાનાં પ્રતિકો માટે નીચેના ગૃહસ્થો તરફથી તેમના નામ સાથે જણાવેલી રકમ અળી છે, તે બદલ તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે.

(૧૧ પ્રતિક ઓગેસ્ટના અંકમાં સ્વીકારવા મુજબના)

૧૨	શ્રીમતી આંબાબહેન ને જાનસાલ ઉર્ફ પરબજી રણુકોડનાં ધણીઆણી, કતારમાગશ. ૩૦)	
૧૩	શ્રી. હરિરામ બાપુજી સુર્વગંડી, જતામપેર	૩૦)
૧૪	શ્રીમતી અમરાબહેન બગવાનજી દેશાઈ, ગણુદેવા	૩૦)
૧૫	શ્રી. મેઘચંદ જીવજી-શાહ, બાહુપુરા	૩૦)
૧૬	શ્રી ૨૦ શ્રી. પ્રભાસકર રામચંદ બટ, મોતા.	૧૫૦)
૨૧	રાનવેરી મુન્દ સુષ કોટન રોડ સે.સાપટી	૩૦)
૨૨-૨૩	શ્રી. હરચંદ અમુલખરાય દેશાઈ તરફનાં બે ૬૫.	
૨૪	શ્રી. ધનરાજ જે. પરમાર, સૂરત.	૩૦)

નોંધવું છે. શિક્ષિકા

રાનીપરજી કન્યા હાતાલય માટે ગૃહસ્થ તરીકે શિક્ષિકાની જરૂર છે. સેવાભાવી અને કાંતણુ, શીવણુ વગેરે કામ જાણુની જે જે તાની જરૂરિયાત અને લાવકાત સાથે નવેંબરની ૩૦ થી સુધીમાં નીચે સહી કરનારને અરજ મોકલવી.

ઉમેદવાર કંપાઉન્ડર માટે રાગવડ

કસ્તુરબા સેવાશ્રમના સુરતી દલખાનમાં કંપાઉન્ડરનું કામ સીખવા ઇચ્છનાર એક ઉમેદવારને બોળન અર્થે બદલની સિપ્પરતિ સાથે સેવામાં આવનાર છે. ઉમેદવાર મેટ્રીક સુધી બહુલે હોવો જોઈએ. તા. ૩૦-૧૧-૪૦ સુધીમાં ઉમેદવારને નીચે સહી કરનારને અરજ કરવી.

મરેલી સરેશન

મી.કુબહેન પીટીટ

બી. બી. સી. આઈ. રેલ્વે.

સંચાલક, કસ્તુરબા સેવાશ્રમ

બોરીફલીઆ તા. જલાલપુરના ગામે ગાંધી જયંતી

અહીં ગાંધીજીની જયંતી ખુબ ઉત્સાહથી ઉજવી હતી. અહીંની સ્કુલમાં વિદ્યાર્થીઓએ ૨૦ રેડીઆ ૭૨ કલાક માટે અખંડ ચલાવ્યા હતાં. વાહરવા વડ ૧૨ના રોજ સવારે પાંચ વાગે ૭૨ કલાકનો રેડીઆ સપ્તાહ પુરો થયા પછી, પ્રગાતફેરી અને ધ્વજવંદન કરવામાં આવ્યું હતું. જાણે ૧-૧૮ કલાકથી ૨-૩૦ કલાક સુધી સ્કુલના વિદ્યાર્થીઓ તથા ગામના બાઈ બહેનો બેઠાં બેઠાં ૭૨ મીનિટ સમૃદ્ધિ તથા ચાલ્યાં હતાં. જેમાં આસરે ૧૭૫ બાઈ બહેનોએ બામ લીધા હતા તે સાથે કાંતણ માટેની ઇનામી દરીફામાં શ્રી ધીશુવાઈ તરફથી પહેલું ઇનામ રેડીઆ ૧, બીજું ઇનામ ૭૨ પૈસા, ત્રીજું ઇનામ ૭૨ પાઈ, એવાં બે ઇનામો, એક વિદ્યાર્થીએ માટે તથા એક આગનાં બાઈબહેનો માટે રાખવામાં આવ્યાં હતાં. જેમાં ૪૨ બાઈ બહેનોએ બામ લીધા હતાં. સ્કુલના વિદ્યાર્થીઓ તરફથી આસરે ૧૮૫ તથા ગામનાં બાઈબહેનો તરફથી આસરે ૩૦ અડી (૬૪૦ તારની) સુતરની ખં મદામાણ માટે બેટ ગણી હતી, જે મદામાણ ઉપર મોકલી આપવામાં આવશે.

રાત્રીપરજ વિદ્યાલય ગોઠસવામાં પણ આ પ્રમાણે ગાંધી-જયંતિ ઉજવાઈ હતી.

અગત્યની સૂચના

આ માસિકે ઓગસ્ટ માસથી બીજા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો છે. ગયા વર્ષનાં બધાં આહુકો આ નવા વર્ષમાં પણ ચાલુ રહેશે એવી આશા રાખવામાં આવી છે, અને સૌને અંકો મોકલવાનું ચાલુ રાખ્યું છે. આ માસિકની જરૂરિયાત વિશે હવે જે મત નથી. નવા આહુકો થતાં, લાય છે, અને જૂનાનાં લવાજમ આવતાં જાય છે. એટલે હજી સુધી જેમનાં લવાજમ બાકી હોય તેમને સૌને યોતયોતાનું લવાજમ વેળાસર મોકલી આપવા અને બને એટલા નવા આહુકો પણ નોંધી મોકલવા વિનંતિ છે.

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૨]

ડીસેમ્બર-જાન્યુઆરી ૧૯૪૦-૧૯૪૧

[અંક ૫-૬]

સંદેશાઓ

(૧)

મુંબઈ ઈલાકાના ના. ગવર્નર સાહેબ સર રોજર લમ્લા

"The proposed publication will assist the growth of self-governing institutions in your District"

" મને આશા છે કે પ્રસિદ્ધ કરવા ધારેલો ખાસ અંક જિલ્લાની સ્વરાજ સંસ્થાઓના વિકાસમાં મદદરૂપ થઈ પડશે "

(૨)

શ્રી મોગરજી દેશાઈ (મજી મહેસુલી પ્રધાન)

આપણો દેશ મોટે ભાગે ગામડાંના બનેલો છે જ્યાં સુધી ગામડાંમાં વચની પ્રજા પોતાની ફરજ અને પોતાના હક્ક બરાબર નહિ સમજે, ત્યાં સુધી આપણે સ્વરાજ મેળવી શકીએ તે સારી રીતે અસાધ્ય સંભવના નથી. ગામડાંની પ્રજાને એ કેળવણી આપવા માટે 'ગામ પંચાયત' એક મજબૂત સાધન છે, કારણ કે પંચાયતનો કારભાર એ ગામના ગ્રામજનો બારીકાથી જોઈ શકે છે અને અનુભવી શકે છે અને તેથી એમાં પૂરો રસ લેવાની એને ફરજ પડે છે. ગામ પંચાયત એ સ્વરાજ્યનો પાયો છે અને એ મજબૂત હશે તો જ સ્વરાજ્ય પણ મજબૂત હશે.

કેવળ પ્રધાનમંડળે ગામ પંચાયતના કામમાં હીક હીક ફેરફાર કરેલા છે અને એને લોકોપયોગી બનાવવા માટે કશીય પ્રયત્ન નથી. એમાં હજી તુડીઓ છે એ પાત્ર સમી છે, પણ અનુભવ થતા એ તુડીઓ દૂર કરવા વાગી શકેલી નથી અત્યારે જે સ્વરૂપમાં છે એ રીતે એનો જો સાચો ઉપયોગ થશે તો ગામસમૂહ અને ગામવિકાસના કામમાં એ ખૂબ ઉપયોગી થશે.

ગામ પંચાયતનો કારભાર સારી રીતે ચાલે એ માટે એના જે સમયે ચૂંટાય એ પ્રામાણિક અને નિસ્વાર્થ સેવા કરવાની ક્ષમિત્વાળા હોવા જોઈએ આવા માણુઓના ચૂંટાય એ રીતે લોકો પોતાના મતોનો ઉપયોગ કરે એ જોવાની સરકાર અને ડી લોકલબોર્ડની ફરજ છે અત્યારની સરકાર પરદેશી અને બેજવાબદાર છે એટલે એની પાસે આ કામમાં

અનુક્રમ

વિષય

પૃષ્ઠ

સંદેશાઓ		૧૨૬
આમ પંચાયતો	શ્રી. બી. પટ્ટાભી સીતારામભા	૧૩૬
જૂની આમપંચાયતોનું સ્વરૂપ	શ્રી. નરદરિ પરીખ	૧૪૬
આમ પંચાયત વચરતું સ્વરાજ્ય	શ્રી. ચૂનીલાલ ડી. બરરીયાળા	૧૫૭
આમપંચાયતોની પ્રગતિબાજીની ચકિત	શ્રી. દીવજીવ દિવાનજી	૧૬૦
રાનીપરજી પ્રદેશમાં આમપંચાયત	શ્રી. લક્ષ્મીલાલ મંગળદાસ શ્રીકાંત	૧૬૧
ગામનું પંચ	શ્રી. કૃષ્ણલાલ કાલિદાસ બ્યાસ	૧૬૨
આમ પંચાયતો	શ્રી. શિવચંદર છમનલાલ ભટ્ટ	૧૬૬
પંચાયત, નિલસા લોકમોડે અને સરકાર	શ્રી. લલ્લુભાઈ દરિમાઈ પટેલ	૧૬૬
હું સરપંચ હોઉં તો!	શ્રી. લલ્લુભાઈ દરિમાઈ પટેલ	૧૭૧
ગામપંચ એક પવિત્ર દૃષ્ટિએ		૧૭૨
નવો ગામ પંચાયતનો કાપડો	શ્રી. દુર્લભજી પરગજી દેસાઈ	૧૮૧
નિલસાની આમપંચાયતોના સરપંચો ને સભ્યોનાં નામો		૧૮૭

આ હ કો ને

જેમના લવાજમના પૈસા બાકી હોય તેમને તે તાદીદે મોકલી આપવા વિનંતિ છે

તંત્રીમંડળ

શ્રી. દુર્લભજી પરગજી દેસાઈ
શ્રી. કન્યાજીવ વિકુલભાઈ મહેતા
શ્રી. ન્યોત્ત્નાજીવ ન. ચુક્લ
શ્રી. મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી. લલ્લુભાઈ દરિમાઈ પટેલ

વ્યવસ્થાપક

ચુકક

શ્રી. દાદોરભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ

કાલિદાસ કૃપાચંદર શેઠલ

ચિંત્ર ઓફિસર

પ્રતાપ પ્રો. પ્રેસ

સરત નિલસા લો. બોર્ડ

કચ્છીક, સરત

આ માસિક ૬૨ મહિનાની ૧૫ થી તારીખે પ્રગટ થાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૧-૦-૦

comparatively recent time these Panchayats have been the hub of Indian life, its economy and laws, tradition and history. They possessed a vitality that to a great extent resisted and survived the shocks of repeated waves of invasions, wars and conquests, and the changes of dynasties, empires and religions. The modern Panchayat after assimilating the western democratic principles should be a finer institution than ever, suited alike to the genius of the people and the very complex conditions of present day civilisation.

Indian life is still concentrated in its villages and it has, therefore, been Government's policy, specially since Sir Frederick Sykes created the Department of Rural Development, to keep the question of village improvement in the forefront of Government's beneficial measures. The Village Panchayat Act was recently amended in order to extend their activities and resources.

The present act contains provisions which will enable Panchayats to satisfy various civic amenities within the limits of their capacity. Thus the Panchayats will be completely representative. Their duties and functions cover the whole range of civic needs and all measures likely to promote the health, safety, education, comfort, and social and economic well-being of the villagers. To enable them to carry out these multifarious duties, they have been given sufficiently wide powers and range of taxation, which are supplemented by grants and fees including a compulsory share of the local fund cess realised within the limits of the village. Lastly, they are entrusted with the administration of summary justice, both civil and criminal, to the extent that the needs and capacity of the Panchayats require and permit.

The institution of the Panchayat provides for effective association of the villagers to secure greater comfort and cleanliness in the villages and for development in the rural areas of civic consciousness which is so necessary for the proper working of

મદદની આશા ન રાખી શકાયે, કારણ કે એની ઇચ્છા હોય તો પણ એને એની સમજ નથી. હી. લોકલ બોર્ડની જવાબદારી એથી વધે છે. એના સભ્યોએ પોતાના વિભાગમાં જ્યાં આમ પંચાયત રચાય ત્યાં લોકોને મતનો સંદુષયોગ કરવા માટે સમજાવવા જોઈએ, અને યોગ્ય સભ્યોની પસંદગી કરતાં શીખવવું જોઈએ. કેટલાક લોકોને ધારતી છે કે આમ પંચાયતોથી ગામડાંમાં પક્ષોની સંખ્યા વધશે. પણ હું એથી-ઉલટું માનું છું કે આમ પંચાયતોની ચૂંટણી જે સારી રીતે થશે તો પક્ષાપક્ષી નાબૂદ કરી ચક્રશે અને આમસંગઠન કરવામાં નડતી મુશ્કેલી દૂર થશે. લોકલબોર્ડના પ્રમુખ, સભ્યો અને મુખ્ય નોકરો પોતાની દરજ સમજીને આ હેતુ સફળ કરવા પ્રયત્ન કરશે તો અને આશા છે કે આ કાણુ કામ સફળતાપૂર્વક પાર પડશે.

સામાન્ય રીતે કોઇને કર આપવાનું ગમતું નથી અને ખાસ કરીને આ દેશમાં જે રીતે કરને ઉપયોગ પરદેશી સરકારે કર્યો છે તે રીતથી લોકોને કરનો અણગમો વધ્યો છે. તેથી આમ પંચાયતોની સાથે પણ કર વધી જવાની ફરીઆદ છે, પણ જ્યાં સુધી આમ પંચાયતો આમવિકાસ માટે પોતાના ગામમાંથી પૈસા એકઠા કરવાની સમજ અને હિંમત નહિ જતાને ત્યાં સુધી આમવિકાસ અશક્ય છે. આમ પંચાયતો કર મારફત અગર ઉધરાણા મારફત જે પૈસા ગામમાંથી ઉધરાવશે, એની દરેક પાછો ઉપયોગ એ ગામના લોકોને જ મળવાનો છે અને ગામમાં જ એ પૈસા ખર્ચવાના હોવાથી એ કર ગામને બારે પડવાનો નથી. આ સમજવા સિવાય પોતાના પગ પર ઉભા રહેવાનું આપણે શીખવાના નથી અને એ નહિ શીખીએ ત્યાં સુધી આપણી સાચારી જવાની નથી. આ કેળવણી આપવાનું કામ અપ્રિય છે, પરંતુ એ અપ્રિય કામ કરવાની ધમશ અને હિંમત જાહેર કામ કરનારાઓએ બતાવવી જોઈએ અને ગામડાના લોકોને પોતાના પગ પર ઉભા રહેવાની અને આત્મવિશ્વાસ કેળવવાની સમજ આપવી જોઈએ. અને આશા છે કે બધા લોકોએવકા આ ધ્યાનમાં રાખી આમ પંચાયતોને સફળ બનાવવામાં પોતાનો ફાળો આપશે.

તા. ૧૯-૧૧-૪૦.

(૩)

મુંબઈ ઈલાકાના ના. ગવર્નર સાહેબના સલાહકાર

શ્રી જે. એ. મદન. (આઈ.સી. એસ.)

I congratulate the District Local Board, Surat, on its drive, initiative and resourceful methods in advancing the cause of local self-government, of which the publication of the magazine "Surat District Sthanik Swarajya" is a good example. It is with great pleasure that I send this message to its Special Number devoted to the subject of Village Panchayats.

The name of Village Panchayats has a hoary past. From time immemorial all through the centuries till the advent of

આ માસિક દ્વારા જિલ્લા લોકન બોર્ડની દોરવણીથી સરત જિલ્લાના સર્વે ગામે જાહેર તદ્દરસ્તી વિકાસ અને સુસ્થિતામાં નમનેતર બનના પ્રયામ કરશે અને તેમાં વસતા સર્વેની તદ્દરસ્તી સુખ અને આગાદીમાં વધારો કરશે એમ દુ ખરા અન્તકરણપૂર્વક ક્યયુ છુ

(૪)

વડી ધારામલાના મહામલા પક્ષના ડેપ્યુટી લીડર શ્રી સત્યમૂર્તિ

I am very glad to learn that a Gujarati monthly named "Surat Jilla Sthaniik Swarajya" is being published by the District Local Board Surat from the last year and that you are giving these articles and informations connected with local self government I am also glad to learn the issues of this journal for the coming months of December-January would be jointly published as a special 'village panchayat number.'

I gladly send a message to this special "village panchayat number" I am one of those who believe that our villages have got to be reconstructed in the real sense of that word before India can have real swaraj Mere displacement of foreign bureaucracy by an Indian government will not give real freedom to our country and village panchayats must be organised and manned by unselfish men and women working disinterestedly, honestly and efficiently for the real welfare and happiness of the villages and the villagers I therefore congratulate you on doing your best to make the institution of village panchayats more popular and useful I entirely agree with you that village panchayats are the pivot of our country's public life I do hope that your special number will create interest throughout your district in the resuscitation and the proper working of village panchayats I wish your journal and your special number all success and I do hope that the first act of swaraj government in Bombay will be to resuscitate all village panchayats and place them on a proper and efficient footing for good work in the villages among the villagers

મને જાણીને આનંદ થાય છે કે સરત જિલ્લા લોક બોર્ડ ગયા વર્ષથી 'સરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વારાજ' માસિક પ્રગટ કરે છે અને તેમાં સ્થાનિક સ્વારાજ સમ્બંધના વિષયો તથા ખામરો આપવામાં આવે છે, વળી એ જાણીને પણ આનંદ થાય છે કે એ માસિકનો

democracy. It also affords valuable training ground for the larger political institutions of the country.

It is my earnest hope that under the guidance of the District Local Board and the inspiration of this magazine all the villages in the Surat District will endeavour to be models of sanitation, progress and beauty and will promote health, happiness and prosperity of all who live in them.

“સુરત જિલ્લા લોકસર્વેઈ” સ્થાનિક સ્વરાજની પ્રગતિ સાધવા જે ધમધમ, પ્રેરણા અને મૌલિક રીતિઓથી શીર્ષ કરે છે” તે માટે તેને અગિર્નંદન આપુ છું. “સુરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ” માસિકનું પ્રકાશન એનું સારું ઉદાહરણ છે. અને એના ખાસ “ગામ પંચાયત” અંક માટે સંદેશો મોકલી આપવામાં અને આતંત આનંદ થાય છે.

‘ગામ પંચાયત’ શબ્દ જમાનાનું છે. અનાદિકાળથી સગમન થાતું જમાના પર્યંત સેંકડો વર્ષ યુધ્ધી આ પંચાયતો સાથે દિલ્લું જીવન, અર્થશાસ્ત્ર, કાયદા, શિક્ષણ અને ઇતિહાસ સંકળાયેલાં હતાં. આકાશગુણી આતું મોજાં, લાડાણો અને જીનો, અને રાજવંશ, સામ્રાજ્ય અગર ધર્મના ફેરફારો સામે ટકર ઝીલી જીવંત રહેવાની તેનામાં શક્તિ હતી. પશ્ચિમના લોકશાસનના સિદ્ધાંતોથી પરિપક્વ થયેલી દાક્ષીણી પંચાયત વધુ સારી અને લોકોની રૂચિ તેમજ અર્થાત્મિક સંસ્કૃતિના અતિ ગુણવત્તાવાળી સંજોગોને અનુકૂળ થઈ પડશે.

દિલ્લું જીવન ગામડાંઓમાં દબા કેન્દ્રિત બનેલું છે. અને તેથી ન્યાયથી સર ફેરિક સાધકો આમલિકાસનું ખાતું ખોલ્યું છે ત્યારથી સરકારની નીતિ ગામ સુધારણાને લોક-કથાથી માટેના પોતાના પગલામાં અમરશાન આપવાની છે. પંચાયતોનાં કામકાજ અને સાધનો વિકાસ પામે એ હેતુથી થોડા સમય પર જ ગામ પંચાયત-કાયદો સુધારવામાં આવ્યો હતો.

ગામ પંચાયતો પોતાની શક્તિ અનુસાર લોકોની વિવિધ સુખ સગવડો સતેલી શકે એવી હાલના કાયદામાં સત્તા આપવામાં આવી છે. પંચાયતો સંપૂર્ણ રીતે પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી હશે. ગામ જીવનની દરકાષ્ટ જરૂરિયાત પૂરી પાડવા અને તેની તંદુરસ્તી, સદીસત્તામતી, કેળવણી, સુખ સગવડ તેમજ સામાજિક અને આર્થિક ઉન્નતિ માટે સઘળાં પગલાં લેવાની ફરજ તેમને સોંપવામાં આવી છે. આ વિવિધ ફરજો બજાવવા તેઓ શક્તિમાન થઈ શકે એ હેતુથી તેઓને કર નાંખવાની જરૂરી વિશાળ સત્તા આપવામાં આવી છે. અને એ ઉપરાંત ઝાંટ અને ગામમાંથી ઉધરાવેલા લોકલ ફંડ સેસનો દિરસો પણ મળશે. વળી ગામ પંચાયતોની શક્તિ અને જરૂરિયાતો પ્રમાણે સોંપી શકાય, એવી દીવાની અને ફાઇનલરી ન્યાય આપવાનો વહીવટ પણ તેમને સોંપવામાં આવ્યો છે.

ગામ પંચાયતની સંરચા લોકોમાં સમજાવવા કેળવી ગામડાંઓમાં વધુ સુખ સગવડ અને ચોખ્ખાઈ આપી શકે છે, તેમજ લોકશાસનના ચોખ્ખ વહન માટેનું અતિ જરૂરી શહેરી જીવનનું બાન કેળવે છે. દેશની મોટી રાજકીય સંરચાઓ માટે તાલીમ મેળવવા માટે પણ ઉપયોગી થઈ પડે છે.

“પંચાયતો દેશની જૂનામાં જૂની વહીવટી સંસ્થાઓ છે. અને સારા નરસા સમયોમાંથી પસાર થઈ ચૂકી છે. નવા કાયદાથી તેઓને કાયદેસર સ્વરૂપ મળ્યું છે અને કરનાંખી નાણાં બેગાં કરી ખર્ચવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. ગ્રામ લોકો પોતાનાં કામકાજમાં જેવો રસ લેશે અને પંચો જાહેર કિતની જેટલી કાળજી રાખશે તે પ્રમાણમાં પંચાયતોની સાર્થકતાનો મોટો ભાગે આધાર રહેશે.

જૂનકાળમાં ગામ લોકોની ઉદાસીનતા ગામ સુધારણા માટે મુખ્ય અવચ્છેદરૂપ હતી. તેથી જો સરેત જિલ્લા બોર્ડનું માસિક લોકોને ગામ પંચાયતના કામકાજમાં રસ લેના કરી, પંચાયત સમયેને જનકલ્પના અનુભવ અને બીજી જગ્યાએ સારામાં સારી રીતે ગામ સુધારણા કરવા માટે કરેલા અખતરા પર રચાણી સલાહ આપતું રહેશે તો ગામજનતાની કિંમતી સેવા બળવી શકશે.

ખરી પંચાયત તો તે કે જે મારફત લોકો પોતાના વધુ સારા જીવન માટે વ્યવસ્થિત પ્રયત્ન કરી શકે.

(૬)

વડોદરા રાજ્યના સરસુખા શ્રી મુકરજી

આપના તરફથી પ્રગટ થતા ‘સરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય’ માસિકનું ધ્યેય પ્રશંસનીય હોય, તેમાં સમાવેશ થતા સ્વરાજ્ય અને લોકશાસન અંગેના લેખો હિંદુસ્તાનના ગામડાંમાં રહેતા લક્ષ્યાંધિ અસિક્ષિત લોકોને ધણુ જ લાભદાયી નિવડે એ વાતની મોંઘ લેતાં મને ધણો જ આનંદ થાય છે. ગ્રામપંચાયત એ ગામડાંના લોકો માટે લોકશાસનનું અને સ્વરાજ્યનું પ્રથમ પગલું હોય તે બદલની માફિતી ગામ લોકોને થાય એ અત્યંત આવશ્યક છે. “સમૃદ્ધ ગામ એટલે સમૃદ્ધ રાષ્ટ્ર”, અને આજે જેટલે દરજ્જે ગામજનનો ઉત્કર્ષ સાધીએ તેટલે દરજ્જે આપણા રાજ્યની ગ્લામી છે, તેથી આપને ગામપંચાયત અંક પ્રગટ કરવાનો પ્રયત્ન ખાસ ઉત્તેજનપાત્ર છે.

વડોદરા રાજ્યમાંની મારી કારકિર્દી દરમિયાન ગામપંચાયતો સાથેનો મારો સંબંધ નિકટ હોવાથી, ગામપંચાયતોની ઉપયુક્તતા બદલતો મારો અભિપ્રાય દૃઢ બનેલો છે. ગામપંચાયતની રચના તથા તેનાથી થતા કામના અનુભવથી હું જોઈ શક્યો છું કે, ગામપંચાયતની યશસ્વીતા માટે:-

૧. ગામપંચાયતોનું તંદુરસ્ત જાંધારણ તથા ધારાધીરણ અને
૨. ગામલોકોને તે બદલનું યોગ્ય શિક્ષણ તથા દોરવણી

એ બે વસ્તુઓ અત્યંત આવશ્યક છે. પૈકી ગામપંચાયતના જાંધારણ અને ધારાધીરણ માટે સરકાર યોગ્ય પ્રયત્નો કરે છેજ. પરંતુ ગામલોકોના શિક્ષણનો પ્રશ્ન ધણો બહોળો હોવાથી સરકાર તેમાં ધારેલી ફતેહ મેળવી શકતી નથી. લોકોને જો યોગ્ય દોરવણી આપવામાં આવે અને ગામપંચાયતોના મહત્ત્વની ખરી જાણ કરાવવામાં આવે, તો પોતાના ગામના કાર્યોમાં લોકો ઉત્સાહથી ભાગ લેતા થાય અને પોતાની આર્થિક અને સામાજિક સ્થિતિ સારી રીતે સુધારી શકે એ નિર્વિવાદ છે. ગામપંચાયતના આ લોકશિક્ષણ તથા દોરવણીના મહત્ત્વના અંગની યશસ્વીતા માટે આપ યત્નો છો તેવા માસિકોની ખાસ જરૂર છે.

ડીસેમ્બર-મન્યુઆરીના એક વેગે આંક ખાસ મામ પંચાયત આંક તરીકે પ્રગટ કરવામાં આવનાર છે.

આ ખાસ મામ પંચાયત આંક માટે સંદેશો મોકલતાં મને આનંદ થાય છે. હિંદુસ્તાનમાં ખરેખર સ્વરાજ સ્થાપવા માટે આપણું ગામડાંઓની ખરી પુનર્ચના કરવું પડશે એવી માન્યતા ધરાવનારાઓમાંનો એક હું છું. પરદેશી નોકરસાહીની બગ્યાએ હિંદ સરકાર આવવાથી જ દેશને ખરી સ્વતંત્રતા મળવાની નથી. મામ પંચાયતોની પુનર્ચના કરવી નેહએ અને આગાહી માટે સ્વાર્થરહિત, પ્રામાણિકપણે કાળેલિયનથી કામ કરે એવ સ્ત્રી પુરોષોને તે સંસ્થામાં મૂક્યાં નેહએ. તેથી મામ પંચાયતની સંસ્થાને વધુ લોકપ્રિય અને ઉપયોગ બનાવવા તમો જે ઉત્તમ પ્રયાસો કરી રહ્યા છો, તે જાદવ મારાં તમને અભિનંદન છે. હું તમારી સાથે સંપૂર્ણ સંમત છું કે દેશના બહારજીવનનો પાયો એટલે મામ પંચાયતો, મને આશા છે કે તમારો ખાસ આંક આખા જિલ્લામાં મામપંચાયતોના પુનર્દ્વાર અને યોગ્ય સંચાલન માટે લોકોમાં ઉત્સાહ પેદા કરશે. તમારા માસિક અને ખાસ આંકને હું સંપૂર્ણ રીતે હૃદયથી છું અને આશા રાખું છું કે મુંબઈની સ્વરાજ સરકારનું પહેલું કાર્ય સર્વ મામ પંચાયતોને પુનર્દ્વાર કરી તેઓને ગામડાંમાં ગામવાસીઓના કિતમોં સારું કાર્ય કરી શકે એવા યોગ્ય અને સંગીન પાયા પર મૂકશે."

(૫)

ઉત્તર વિભાગના કમીશ્નર શ્રી પ્રીરટો (આઈ. સી. એસ.)

Panchayats are amongst the oldest administrative institutions in the country. They have gone through good times and bad. The new act has put them on a legal basis and given them powers to raise money by taxation and to spend it. Their success will depend very largely on the interest which the village people will take in their own affairs and in the public spirit of the panchas.

The chief obstacle in the past to village improvement has been the apathy of the people. If the Surat District magazine can succeed in rousing interest in the working of the panchayats and will give to the members advice drawn from past experience and experiments elsewhere on the best way of improving conditions, it will have rendered a valuable service to the whole village community.

A properly run panchayat should embody the organised effort of the villagers to help themselves to a better way of living.

machinery viz. the Secretary, though serving the Panchayat should not be cramped by unreasonable individual demands and should be able to function with dignity; there will be need, above all, for the Village Bench to inspire confidence in its justice and impartiality. For all these a conscious effort would be needed and this special number should serve to focus attention on such effort.

આ ખાસ “ગામ પંચાયત” અંક પ્રસિધ્ધ કરવા બદલ હું “સ્થાનિક સ્વરાજ” ના તંત્રીમંડળને ધન્યવાદ આપું છું. એને પ્રસિધ્ધ કરવાને જે સમય પસંદ કરવામાં આવ્યો છે. એ યોગ્ય છે કારણ કે યોગ્ય જ સમયમાં આ જિલ્લામાં નવા સુધારેલા ગામ પંચાયત કાયદા પ્રમાણે સ્થાપાયથી ૬૯ પંચાયતો કામકાજ કરતી થશે.

ગામ જીવનના સુધારામાં વધારો કરવાને ગામ પંચાયતોને પૂરતો અવકાશ છે. વળી જિ. લો. બોર્ડ અને ધારાસભા જેવી વધુ પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી સ્થાનિક સંસ્થાઓની જતે સમયે જવાબદારી લેનાર માણસો માટે પંચાયતો તાલીમ લેવાનું સ્થાન બનશે. પંચાયતના સભ્યો પોતાની ફરજો યોગ્ય રીતે અદા કરી શકે એ માટે તેઓમાં જ્ઞાન તેમજ કુશળ અને ઉદાર દૃષ્ટિબિંદુની જરૂર છે. પંચાયતની મર્યાદાનો ખ્યાલ મેળવવા તેમજ સભ્યોના પર આપતો અંકુશ રાખવા મતદારોએ પંચાયતના કામકાજની બારીક માહિતી રાખવી જરૂરી છે. આ દિશામાં “સ્થાનિક સ્વરાજ” ના પ્રયત્નો ઘણા જ કિંમતી થઈ પડશે એની મને જરૂરે શંકા નથી.

જે ઉદ્દેશથી લોકશાસન સંસ્થાઓ ચલાવવામાં આવે છે તે એના સ્વરૂપ કરતાં વધારે મહત્વનો છે. એક બાજુ જિલ્લા લોકલ બોર્ડ અને બીજી બાજુ સરકારી તંત્રની સાથે પંચાયતોનું કામ સરળ રીતે ચલાવવાના કાર્યનો આધાર મોટે ભાગે પંચાયતોનું કામકાજ ને પદ્ધતિથી ચલાવવામાં આવશે તેના પર આધાર રાખશે. ન્યાય અને સ્વતંત્રતાનો ભોગ આપ્યા સિવાય ઉદારતા અને સમાધાનચિત્તિ અખત્યાર કરવી પડશે; કર નહિ ભરનારાઓ સામે સખતાઈથી કામ લેવું પડશે; પંચાયતે નકકી કરેલી નીતિને અમલમાં મૂકનાર એટલે સેક્રેટરી પંચાયતનો નોકર હોવા છતાં પોતાનું કામકાજ પોતાનું સ્વમાન સાચવી ગેરવ્યાજબી વ્યક્તિગત હિતોના દબાણની દબલગીરી સિવાય કરી શકે એમ હોવું જોઈએ અને ખાસ તો ગામ અદ્યક્ષને પોતાની ન્યાયચિત્તિ અને બીનપક્ષપાતવણી બદલ લોકોમાં શ્રદ્ધા પેદા કરવી જોઈએ. આ બધી બાબતો માટે હેતુપૂર્વક પ્રયત્ન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા માટે આ ખાસ અંકનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

(૮)

સૂરત જિલ્લા સમિતિના પ્રમુખ શ્રી કનૈયાલાલ દેશાઈ

ગામ પંચાયતના ખાસ અંક માટે મારે કંઈ લખવું એવો શ્રી. ફર્લેન્ડજીભાઈનો આમંત્ર છે. એમનો આમંત્ર એ મારે મન આગ્રા સમાન છે છતાં અત્યારના સંજોગોમાં મારાથી આમંત્ર લખી શકાય એમ નથી તે માટે દિલગીર છું.

આપના માસિકની શરૂઆતમાં જ આપે ગ્રામપંચાયત જેવા સદસ્વના અને ઉપયુક્ત વિષય તરફ ને દષ્ટિ નાંખી છે એ વાત જ “પુત્રનાં લક્ષણ પારથામાં” એ કહેવત પ્રમાણે આપના માસિકના ઉજ્જવલ અને ધરણી ભાવિનું દિગ્દર્શન કરાવે છે.

આપે અને આપના અંકમાં સંદેશ મોકલવાનું કહી આપના મહાન કાર્યમાં ભાગ લેવાની ને તક આપી છે તે બદલ આપને આભાર માની મારો આ અદ્ય સંદેશ પૂરો કરું છું.

(૭)

સૂરત જિલ્લાના કલેક્ટર શ્રી ડી. એસ. જોશી. (આઇ. સી. એસ.)

I congratulate the Editors of “Sthanik Swarajya” on bringing out this special “Village Panchayat” number. Its publication is opportune as 69 Village Paachayats will soon be working in this district under the Village Panchayat Act as recently amended.

There is large scope to the village panchayats to effect considerable improvement in village life. The Panchayats will also serve as training ground to people who in due course may assume the responsibilities in larger representative bodies like the District Local Board or the Legislature. It is essential that the members of Panchayats should be well equipped for their task by reason of their knowledge and intelligent and broad minded approach. It is also essential that the voters should also be aware of the detailed working of a panchayat in order to know its limitations as well as to keep a vigilant check on the members. I have no doubt that the efforts of “Sthanik Swarajya” will be very valuable in this direction.

It is the spirit in which democratic institutions are worked that is of greater importance than their form. The smooth working of the paachayat in collaboration with the District Local Board on the one hand and governmental machinery on the other will depend to a large measure on the manner of working of the Paachayats themselves. There will be the need for tolerance and compromise without sacrificing independence of judgment; there will be need for firmness against defaulters of taxes; there will be need for ensuring that the executive

THE PANCHAYATS

[B. Pattabhi Sitaramaya Ex-member Congress Working Committee]

In order to understand the exact position and significance of village organisation in modern India, under Swaraj, it would be just as well to take back our minds to study how this village organisation prospered a century and a quarter ago and a study of the subject is greatly helped by the following extract from the Judicial Despatch from the Court of Directors, dated 20th April 1814. It shows how the Indian village had remained intact from the age of Manu on to the present day and was only disturbed by the ryotwari system introduced into our provinces,

"Colonel Munro in his Report from the Ceded District of the 15th May 1806 informs us that every village with its twelve ayangadues is a kind of little Republic, with the potail at the head of it, and that India is a mass of such Republics. The inhabitants during war, look chiefly to their own potail, they give themselves no trouble about the breaking up and division of kingdoms, while the village remains entire they care not to what power it is transferred. Wherever it goes the internal management remains unaltered. The potail is still 'the Collector and Magistrate and Stud Farmer. From the age of Manu until this day, the settlements are made either with or through the potails,' and in another of his interesting and valuable Reports, he informs us 'that whoever rules the province they rule the village.' This description of the village Societies of India is confirmed by the view which your Board of revenue took of the same interesting subject, in their Report of the 25th April 1808."

"A village, geographically considered, is a tract of country comprising some hundreds or thousands of acres of arable and waste land, politically viewed it resembles a corporation or township. Its proper establishment of officers and servants consists of the following descriptions

"The Potail, or head inhabitant who has the general superintendence of the affairs of the village, settles the disputes of the inhabitants, attends to the Police, and performs the duty, already described, of collecting the revenues within his village, a duty

આમ પંચાયતના પ્રશ્નમાં મને અસહ્ય થી ખૂબ રસ છે અને એ બાબત મેં કંઈક વાંચ્યું અને વિચાર્યું પણ છે, તે પરથી, અને મેં કંઈ જોયું છે તે પરથી હું ચોક્કસ નિર્ણય ઉપર આવ્યો છું કે હિંદુસ્તાનના નવા સમ્રાટ પાતર આમ પંચાયતથી જ કરવું પડશે. હિંદુસ્તાનની આમ પંચાયતો જન્મદિવસ હતા, જેમાં ખૂબ શોકશાસન હતું, સાચી સ્વતંત્રતા હતી, અને એથી સાચું લોકલિત સંચાલન હતું. બલમલા દેશો નાશ પામ્યા પણ હિંદુસ્તાનને નાશ ન થયો તે આ રચનાનું પરિણામ છે.

પરદેશી તંત્ર આવતાં આ પંચાયતો નાશ પામી, આગળવનની અસહ્ય રચના તૂટી અને કેટલીક આ દેશને અનુકૂળ નહિ એવી પરદેશી બાબતો દાખલ થઈ. પરિણામ તો એ થયું છે કે આપણા ગામડાંઓ જે સંખીલા સમૃદ્ધિવનને માટે મશ્કર હતાં ત્યાં કમિયાં કંકાસ, બેદિલી અને એકલપેટું છવન દાખલ થયાં છે.

આ અનિદેશ ઉપાય એક જ છે કે અસહ્યની બાબતો ઉપર આમ પંચાયતો સજ્જન કરવી; અસહ્ય તેમાં કાળને અનુસાર ફેરફાર કરવો પડશે. કેમકે પ્રધાનમંડળ આવ્યા પછી આની શરૂઆત થવા માંડી છે. એ પરિપૂર્ણ તો નથીજ. એમાં જેમ જેમ અનુભવ મળતો જશે તેમ તેમ ફેરફાર કરવા પડશે અને લોકો એમાં પૂરો રસ લેશે તો એ ફેરફાર યશસ્વિ, શરૂઆતમાં લોકોને કંઈક બોલે વધ્યો એવું પણ લાગશે. એ બોલે સાચાનું કારણ અસહ્યની સમૃદ્ધિવાનતાને નાશ છે. પણ કામ કરતાં અને અનુભવ પરથી ખાતો યશે કે ન બોલે પણ છે તેના કરતાં કાપશે ખજો વધારે યાય છે.

એટલે મારી સુરત જિલ્લાના લોકોને સલાહ છે કે આ આમ પંચાયતમાં પૂરતો રસ લેવો. એમાં જ આમવાસીઓનું શ્રેય છે તથા આમજીવનને વિકાસ છે.

૨૧-૧૧-૪૦

(૯)

ઉત્તર પ્રાંતના આસીસ્ટન્ટ કલેક્ટર શ્રી વાગલે (આર્ટ. સી. એસ.)

આમ પંચાયતો વધુ લોકપ્રિય થાય તે હેતુથી સુરતની ડિસ્ટ્રીક્ટ લોકલ બોર્ડ, "સુરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય" નો એક ખાસ અંક પ્રગટ કરનાર છે એ જાણી મને ધણે જ આનંદ થાય છે. ગામડાંઓની આધુનિક પરિસ્થિતિ સુધારવા, આમ પંચાયતોના મદત્વ ઉપર નેટલે ભાર મૂકીએ એટલો જાણો છે. એ જાણથી રસ લેવામાં આવે તો આમ સ્વચ્છતા, પાણી પૂરું પાડવાનાં સાધનો, રસ્તાઓનાં નાનાં નાનાં સમારકામ વગેરે કામો સારી રીતે સંભાળી શકે, તેમજ ગામ લોકોના નાના કામગીરીના નિકાલ કરવા શક્તિમાન થાય. આ રીતે આમ પંચાયત આમ સુધારણાનું મુખ્ય અંગ થઈ શકે.

લોકોમાં આમ પંચાયતની અગત્યતાનું જ્ઞાન ફેલાવવા આ ખાસ અંક ફતેહમંદ થાય એવી હું આશા રાખું છું.

૬-૧૨-૪૫,

entire, they care not to what power it is transferred or to what sovereign it devolves, its internal economy remains unchanged, the Pottail, is still the head of the inhabitants and still acts as the petty judge and magistrate, and collector or renter of the village.

"In addition to the portions of land appropriated to the pagoda establishment, to the local officers of Government and to the village servants, they each were entitled to certain small shares or perquisites from the crops of the villagers, which were allotted to them, generally before, but sometimes subsequently, to the division of the produce between Government and the cultivator. Provision appears to have been also made, in the mode last described, for the maintenance of public servants incapacitated by age or accident from the discharge of their duty. The fund of these disbursements in which the several classes of Revenue officers and village servants likewise participated, as one of the sources of their official emoluments, was the sayer or inland duties, and the sea and land customs."

Let us for a moment stray into our villages and examine their past and present position as the result of this new leaven introduced into society. The village was till recently a 'corporate unit and even now it is so in a sense. There may not be common production or community of interest to the extent to which they existed some centuries ago, but the village continues to be a self-contained and self-reliant unit of nationalism, which must be preserved and perpetuated if the Indian nation should preserve its individuality and integrity. One may correctly call the Indian villages a miniature cosmos which gets most of its needs within its precincts. It has its carpenter, smith and its housebuilder and jeweller, its cobbler and farmer, its barber and washerman, its merchant and money lender, its spinner and weaver, its priest and physician. What would it matter if the village were isolated for a time. Food and clothing-the fundamental needs of man are readily found there. Contact with other villages is only for social amenities.

which his personal influence and intimate acquaintance with the situation and concerns of the people renders him best qualified to discharge. The **Curnam**, who keeps the accounts of cultivation, and register everything connected with it. The **Tallar and Tottle**, the duty of the former, appearing to consist, in a wider and more enlarged sphere of action, in gaining information of crimes and offences, and in escorting and protecting persons travelling from one village to another; the province of the latter appearing to be more immediately confined to the village, consisting among other duties, in guarding the crops, and assisting in measuring them. The **Boundaryman** who preserves the limits of the village, or gives evidence respecting them, in cases of dispute. The **Superintendent of the tanks and Watercourses** distributes the water therefrom, for the purposes of agriculture. The **Brahmin**, who performs the village worship, the **Schoolmaster** who is seen teaching the children in the villages to read and write in the sand, the **Calendar Brahmin** or astrologer, who proclaims the lucky or unpropitious periods for sowing and threshing, the **Smith and Carpenter**, who manufacture the implements of agriculture, and build the dwelling of the ryot, the **Potman** potter, the **Washerman**, the **Barber**, the **Cow keeper** who looks after the cattle, the **Doctor**, the **Dancing Girl**, who attends at rejoicings, the **Musician** and the **Poet**, these officers and servants generally constitute the establishment of a village; but, in some parts of the country it is of less extent. Some of the duties and functions above described being united in the same persons; in others it exceeds the number of individuals who have been described.

“Under this simple form of municipal Government, the inhabitants of the country have lived, from time immemorial. The boundaries of the villages have been seldom altered; and though the villages themselves, have been sometimes injured, and even desolated, by war, famine, and disease; the same name, the same limits, the same interests, and even the same families have continued for ages. The inhabitants give themselves no trouble about the breaking-up and division of kingdoms; while the village remains

daily observations of a actualities are openly denied in these courts and the right of unending appeals has introduced a certain speculation into their transactions. A whole class of litigants come into being whose profession is law touting. Litigation has come to be means of vendetta far more severe in its effects than an outright duel, slow torture is what litigation means by the rich to the poor. All this must be changed under Swaraj. The Panchayat must come into existence. The Village Panchayat must be capable of looking after sanitation as well as cooperation and the administration of justice. It must look after the forests and the irrigation channels. It must run a library. It must revive the village arts and crafts. It must be a cooperative stores. It must be multipurpose society having the various beneficent objects enumerated. It may be that one Panchayat will not be able to do all these at once. In that case more than one must be brought into being. In any case, so far as the judicial functions are concerned, appeals must not be ordinarily permissible except on a certificate by the Government pleader.

One objection to the organisation of the Panchayat is that the village people are factious and party ridden. It is true that there is plenty of factiousness in the villages but all this has been permeated and fostered by the system of law and law-courts which are prevailing to-day. The profession of the lawyer is not to bring unity but to create division. The purpose of the court is not to administer justice but to administer law. Justice to become popular must be quick, cheap, and sure. This is possible with a Panchayat. The very existence of the Magistrate courts and the possibility of filing charge has promoted litigation civil and criminal and made it an instrument of torture. When the law reports are burnt, when case law is given up, when appeals are wholly limited, then comes a new era. The integrity of the spoken word will be restored, when justice will be administered by half a dozen compeers in the scene of offence or of dispute, when the elders can give evidence without trouble and when public opinion of the village can operate effectively so as to put down all lying. It is lying that feeds litigation and when lying is controlled, litigation is

village through the lawyer, the doctor and the commission agent, and from towns the flow is to the cities and from cities across the seas to continents beyond. In olden days too, we had our cities but they were the emporiums of the artistic crafts of India and served as the marts for the caravans of the world. We gave to the world our best products and did not depend upon the external world for our food or clothing. Alas, the whole complexion of things has changed. We have become but hawers of wood and drawers of water and India has been converted from a premier civilized nation yea, from a land flowing with milk and honey into an out-house of England.

All this has been brought about by the silent and imperceptible efforts made by the British to conquer the minds and capture the hearts of the nation. Since the Great Indian Mutiny so-called failed, the British were sure that that would not be the last attempt by the Indians for recovering their independence. So, the very next year of the Mutiny, they planted the Universities in Bombay, Calcutta and Madras, established High Courts in 1860 and the Legislatures in 1861. These three institutions—colleges, courts and councils began to attract popular attention and became the guarantors of British domination in India. The English language came to stay. All instruction was imparted in English, all examinations were conducted in English. The very officers transacted their business in English. The Law-Courts administered justice through English. English law was imported into this country. Although the plaintiff and the defendant, the counsels of both sides, the judge, the jury and the witness are all Gujarati; yet the witness is examined in English through a translator and the judgements were drawn up in English. The oath taken in their court is considered to be not an undertaking to speak the whole truth, nothing but truth, but as a license to speak untruth, the whole untruth and nothing but untruth. Courts which are stationed tens of miles away from scenes of offence or of dispute have come to be regarded as gambling houses, as places where it is open to anybody to speak untruth and escape Scot free. Facts of human experience,

પણ આ રેસિક વિષયમાં આવો જ અભિપ્રાય દર્શાવ્યો હતો, જે ગામડાના સમાજના બેભારણના ઉપર જણાવેલા વર્ણનને ટેકા આપે છે.”

“બૈજોગિક દૃષ્ટિએ ગામડું એટલે જમીનનો એક વિભાગ, જેમાં કેટલાક સેંકડા કે કેટલાક હજાર એકર ખેડવા લાયક અને પછર જમીન હોય. રાજદારી દૃષ્ટિએ ગામડું એટલે એક પંચાયત. ગામડાનો યોગ્ય વહીવટ નીચે સુજનના હોદ્દાદારો અને નોકરો મારફત થાય છે.”

“પરંતુ અથવા ગામનો પહેલો માણસ-જે ગામડાના વહીવટ ઉપર સામાન્ય દેખરેખ રાખે છે, ગામવાસીઓની તકરારોનો નિકાલ કરે છે, ગામના ફાજદારી વહીવટ ઉપર ધ્યાન રાખે છે અને ઉપર જણાવ્યું તેમ પોતાના ગામડું મહેસુલ ભેગું કરે છે; જે ફરજ તે પોતાની અંગન લાગવગ તથા ગામ લોકોની રિયનિ અને સજોગોના ઝીણવટભર્યા સંસર્ગને લઈ ઉત્તમ રીતે અદા કરી શકે છે.

કુલુર્મ-(એટલે કુવકર્ણી અથવા તલાટી) જે ગામની ખેતી સંબંધી દરેક હકીકતની પોતાના દફતરમાં નોંધ રાખે છે.

તલાટીઆર અને તોટી (એટલે ગામના કોટવાલ અને રખા), જે પૈકી તલાટીઆરની ફરજ ગુન્દાઓ સંબંધી ગામ અને આલુબાજુના વિચાળ ક્ષેત્ર પર નજર રાખી માહિતી મેળવવાની, અને એક ગામથી બીજો ગામ જતાર પ્રવાસીઓને સાથ આપવાની તથા તેમનું સંરક્ષણ કરવાની હોય છે, બ્યારે તોટીની ફરજ ગામડું આંતરિક સંરક્ષણ કરવાની, ગામની સીમનો પાક સાચવવાનો અને પાક તોળવામાં તથા ભાગ પાડવામાં મદદ કરવાની હોય છે સરહદ સંરક્ષક-જે ગામની સરહદો સાચવે છે અને વાંધાઓ ઉપરિચત થાય તેવે પ્રસંગે યોગ્ય જુવાની આપે છે.

તળાવો અને પાણીના વહેણાઓ ઉપર દેખરેખ રાખનાર-જે ખેતી માટે તેમાંથી પાણીની યોગ્ય વહેચણી કરે છે.

બ્રાહ્મણ પૂજારી-જે ગામને લગતું પૂજા વિધિનું કામ કરે છે.

શિક્ષક-જે ગામનાં બાળકોને વાંચતાં અને રેતી પર લખતાં શિખવે છે.

જોધી-જે વાવવા, લણવા વિ. માટે શુભ સમય અને અશુભ સમય જાહેર કરે છે.

હુદ્દાર તથા સુધાર-જે ખેતીનાં હયાતીઓ તથા ગામવાસીને રહેવાનાં ઘરો બનાવી આપે છે, તથા કુંહાર, ઘોળી, હજામ, અને ગોવાળીઓ-જે ગામનાં ઘોર સાચવે છે તે, વૈદ્ય, તેમજ નર્તિકા જે શુભ અવસરો વખતે ગનરંજન પર ધ્યાન આપે છે તે, ગાયક અને કવિ (ચારણ).

આ અમલદારો તથા નોકરો સામાન્ય રીતે ગામનો વહીવટ ચકાવે છે, પરંતુ દેશના કેટલાક વિભાગોમાં, આથી પણ ઓછા ગામહોદ્દાર હોય છે, જેમાં એક વ્યક્તિ ઉપર પૈકી એક કરતાં વધુ ક્ષેત્રનો વહીવટ કરે છે; બ્યારે કોઈ કોઈ જગ્યાએ ઉપર કરતાં વધુ વ્યક્તિઓ પણ ગામ વહીવટ ચલાવે છે.”

“અગણિત કાળથી આવી માદી ગામ પંચાયતની વ્યવસ્થા નીચે ગામવાસીઓ રહ્યા છે. જવડે જ ગામની સીમાઓ પણ જલ્દાર છે અને જે કે. કેટલીક વખત, લદાર્ક, હુધાળ તે મરખીથી ગામવાસીઓએ સડન કર્યું છે અને શુભાચ્યુ છે પરંતુ સદીઓ સુધી

obliterated. The Panchayat is the only agency that can undertake this business. During the transitional period, we shall meet reverses as we are meeting in Provincial Autonomy, in the administration of our District-Boards and Municipalities, in organising our village industries, in planning our national education and in regard to the Harijan movement,—these are inevitable.

India has to be re-conquered anew. Every department is to be reorganised. Every inch of national life must be realigned. Mere change of hands in the bureaucracy or even in the ministry will not give us Swaraj. It is the change of heart, it is the change of outlook that will work out our new Sawaraj in all its glory.

ગ્રામ પંચાયતો

(લેખક:- શ્રી. બી. પટ્ટાભી સીતારાવેલા, કોંગ્રેસની કાર્યવાહક સમિતિના માણ્ય સભ્ય)

સ્વરાજ નીચેના આધુનિક હિંદુસ્તાનમાં ગ્રામડાંતું બંધારણ કેવું હોવું જોઈએ તે અને તેનું ખર્ચ મદત સમજવાને માટે આશરે સવા સદી પહેલાં આપણાં ગ્રામડાંતું બંધારણ કેવું હતું તે વસ્તુ વિચારવી ઉપયોગી છે. આ વિષયમાં તા. ૨૦ મી એપ્રિલ ૧૮૧૪ના ક્રાઈઓફ ડીરેક્ટર્સના જ્યુડીશીયલ ડીરેક્ટરમાંથી નીચેની તારવણી ઘણી ઉપયોગી થાય તેમ છે. એ તારવણી પરથી જણાશે કે ઠેક મતુ મહારાજના સમયથી તે આધુનિક જમાનાં સુધી હિંદુસ્તાનનું ગ્રામડાંતું કેવું અખંડિત અને વ્યવસ્થિત હતું, અને આપણાં પ્રાંતોમાં રેવન્યારી પદ્ધતિ દાખલ થઈ ત્યારથી જ ગ્રામ બંધારણમાં ખસેલ શરૂ થઈ છે.

“સીડિક (જેડી દેવામાં આવેલા) જિલ્લાએને લગતા તારીખ ૧૫ મી મે ૧૮૦૬ ના પોતાના રિપોર્ટમાં કર્નલ મનરો જણાવે છે કે હિંદુસ્તાનનું દરેક ગ્રામડાંતું, તેનાં ખાર અંગો જેના ઉપર વડા તરીકે એક પટેલ હોય છે તે એક જાતનું નોતું સરખું પ્રજાસત્તાક રાજ્ય જ હોય છે અને હિંદુસ્તાન એ એવાં નાના રાજ્યોના સમૂહ છે. ગ્રામવાસીઓ લડાઈ દરમિયાન પણ પોતાના ગ્રામના વડા મુખી તરફ જ નજર રાખી પોતાની પ્રજાતિ ચાલુ રાખે છે; રાજ્યો તૂટે અને નવી રાજ્યરચના થાય એ બાબતમાં ગ્રામવાસીને લાગતું વળગતું નથી; જ્યાં સુધી ગ્રામ અખંડિત રહે ત્યાં સુધી કંઈ સત્તા નીચે તે ગ્રામ જાય છે તેની ગ્રામવાસી પરવા કરતો નથી. ગ્રામનો વડો પટેલ અત્યારે પણ ગ્રામનો સુબો, ન્યાયાધીશ અને મુખ્ય ખેડૂત ગણાય છે. શ્રી. મતુ મહારાજના સમયથી અત્યાર સુધી મહેસુલ આકારણી પટેલને મળીને અથવા તેની મારફત જ થાય છે. તેજ લેખક પોતાના બીજા એક રસિક અને કૌમતી નિવેદનમાં આપણને જણાવે છે કે પ્રાંતનો ખાલિક મને તે હોય પણ ગ્રામ પર તો પટેલ જ રાજ્ય કરે છે. તારીખ ૨૫ મી એપ્રિલ ૧૮૦૮ના તેમના નિવેદનમાં તમારી રેવન્યુ બોર્ડ

દુનિયાની આપણી સર્વોત્તમ બનાવટો પૂરી પાડતા હતા, અને આપણાં અન્નવસ્તુ માટે બહારની દુનિયા પર આધાર રાખતા ન હતા. હા, આજે તો એ બંધી વસ્તુઓનું સ્વરૂપ જ બદલાઈ ગયું છે. આપણે આજે તો માત્ર દૂધ કઢીઆર અને બીસ્ટી જેવા જ બની. ગયા છીએ, અને બારતવર્ષ જે દૂધ અને મધથી-સંપત્તિ અને સુખથી-છલકાતો, વિશ્વની સંસ્કારી પ્રજાઓના શિરોમણી જેવો, હા, ખરેખર તેવો જ દેશ હતો તે આજે ઇંગ્લંડનાં કોશરો જેવો જ બની ગયો છે.

આ બધું અંગ્રેજોના, હિંદની પ્રજાનાં દિલ કળજે કરવાના, અને માનસ છૂટી લેવાના, શાંત અને અદૃશ્ય પ્રયત્નોને લાઇને થયું છે. જેને હિંદી સિપાઇઓનો બળવો કહેવામાં આવે છે તે મોટો બળવો ત્યારથી નિષ્ફળ ગયો ત્યારથી અંગ્રેજોને ખાતરી થઇ ગઇ હતી કે હિંદીઓનો પોતાની સ્વતંત્રતા પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાનો તે છેલ્લો પ્રયત્ન ન હતો, પરંતુ સ્વતંત્રતા માટે ફરી પ્રયત્નો ચરો જ. તેથી બળવાને બીજો વર્ષે જ, તેઓએ મુંબઈ, કલકત્તા અને મદ્રાસમાં વિશ્વવિદ્યાલયો સ્થાપ્યાં, ઈ. સ. ૧૮૬૦માં હાઇકોર્ટો (વડી અદાલતો) સ્થાપી, અને ઈ. સ. ૧૮૬૧માં ધારાસભાઓ ઉભી કરી. આ ત્રણ સંસ્થાઓ-કોલેજો, અદાલતો, અને ધારાસભાઓએ પ્રજાનું ધ્યાન આકર્ષવા માંડ્યું, અને હિંદુસ્તાન પરના બ્રિટિશ અમલના કાયમી સંસ્પર્શ રૂપ તે બનવા લાગી. અંગ્રેજી ભાષા દેશમાં સ્થાયી બની ગઈ. બધું શિક્ષણ અંગ્રેજીદ્વારા અપાવા લાગ્યું, બંધી પરીક્ષણો અંગ્રેજીમાં લેવા લાગી. ખુદ અમલદારોએ પોતાનું કામકાજ અંગ્રેજીમાં કરવાં માંડ્યું. કાયદાની અદાલતોએ ન્યાય પણ અંગ્રેજી ભાષા દ્વારા આપવા માંડ્યો. આ દેશમાં અંગ્રેજી કાયદાની આયાત કરવામાં આવી વાઢી અને પ્રતિવાઢી, બન્ને પક્ષના વકીલો, ન્યાયાધીશ પેતે, પંચ (બુરૂઈ), અને સાક્ષીઓ એ બધા ગૂંચરાતી હોય, પરંતુ સાક્ષીની પરીક્ષા તો બાર્યાતરફાર દ્વારા અંગ્રેજીમાં જ થાય, અને ફેંસલો પણ અંગ્રેજીમાં જ અપાય. સરકારી અદાલતમાં લેવાનાં સોગલ એ સંપૂર્ણ સત્ય બોલવા માટેની પ્રતિજ્ઞા હોય એમ ગણાતું નથી, પરંતુ વાસ્તવમાં અસત્ય, સંપૂર્ણ અસત્ય, અને નર્થ અસત્ય બોલવાના પરવાના રૂપે એ પ્રતિજ્ઞા હોય, એમ આજની સરકારી અદાલતોમાં દેખાય છે. તકરારના અથવા ગુન્હાના સ્વભાવ દર દર આવેલી અદાલતો બુગારખાના જેવી મનાય છે, જ્યાં ગમે તેને જીતું બોલી, નિષ્કર્ષક છુટી જવાને માર્ગ ખુલ્લો રહે છે. મનુષ્યના વાર્તાવિક અનુભવની સાચી હકીકતોનો, રોજ દ્રષ્ટિગોચર થતી સાચી પરિસ્થિતિનો તે અદાલતોમાં હંમેશાં ઇન્કાર કરવામાં આવે છે, અને અનંત અપીલો કરવાના દાણે લઈને અમલતોના કામકાજમાં સદાબોરીનું તત્ત્વ કેટલોક અંશે દાખલ થયું છે. આ પ્રધાને લીધે જેમનો ધંધો કનિયાદલાલીનો છે એવો એક વર્ગ અસ્તિત્વમાં આવે છે. વેર વાળવાના એક સાધનરૂપ કાયદાની અદાલત બની ગઈ છે, જેની અસર પુરાણકાળના ક્ષત્રિયવંશવાળા, સીધા દંડયુદ્ધ કરતાં વધુ બીપણ હોય છે. કાયદાની અદાલતદ્વારા શ્રીમંત ગરીબને ધીમે ધીમે રીખાવી શકે છે. સ્વરાજ્યમાં આ બધું જલ્લવું જ નેહશે. આમખંડાયત અસ્તિત્વમાં આવવી જ નેહશે. ગામડાંની સદાક, સદાકર, અને ન્યાયવહીવંદની સંભાળ લેવાની શક્તિ ગામખંડાયતો મેળવી નેહશે. ગામના વગામી અને ગામનાં ખેતીકર્મચોગી

તેજ નામ, તેજ સીમાડા, તેજ દિત સંબંધી, તેજ કુટુંબો પણ ગામોમાં આવેલા છે. ગામવાસીઓ રાજ્યો લાંગે અને નવી રાજ્યવહેંચણી થાય તે બાબત કરી તમા રાજ્યતા નથી. ન્યાં સુધી ગામ અખંડિત રહે ત્યાં સુધી તે કંઈ સત્તાના અગત નીચે નાંધે છે, અથવા ક્યા રાજ્યને બાંહે નાંધે છે, તેની તેમને દરકાર હોતી નથી. ગામની આંતરિક વ્યવસ્થા પહેલાં ગાંધીજી જાણે છે, ગામનો પટેલ જ ગામનો આગેવાન રહે છે, અને ગામના ઊંઠા ન્યાયાધીશ તથા સુબા તરીકે કામ કરે છે.”

“ગામની જમીનના અમુક અમુક ટુકડાઓ જે ગામના વહીવટીનંત્રના માણસોને, મધ્યસ્થ સરકારના સ્થાનિક અમલદારોને, તથા નાના ગામનોકરોને આપવામાં આવે છે, તે ઉપરાંત તે દરેકને ગામવાસીઓ જે પાક પકવે તેના અમુક નાના દિસ્સા પર દક્ક હોય છે, જે સામાન્ય રીતે ખેડૂત અને સરકાર વચ્ચે પાકની વહેંચણી થાય તે પહેલાં-પણ કોઈકવાર તે પછી પણ-તેમને આપવામાં આવે છે. ઉગર અથવા અકસ્માતથી અપંગ થયેલા ગામનોકરોના નિભાવ માટે પણ આજ રીતે વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે. આજ પ્રમાણે સરકારના મુકદ્દી અમલદારો અને ગામનોકરોના વેતનનો અમુક ભાગ જકાત તથા દરિયાઈ કરોમાંથી પણ આવતો હતો.”

ઉપર મુજબ દિંદુરયાનનાં ગામડાંની સવા સદી પહેલાં સ્થિતિ હતી.

હવે આપણે કાણવાર આધુનિક દિંદુરયાનનાં ગામડાંમાં પ્રવેશીએ અને તેમની ભૂતકાળની સ્થિતિ તથા આધુનિક સમાજ બંધારણમાં દાખલ થયેલાં નવાં તરવોને પરિણામે જન્મેલી તેમની આવું સ્થિતિ તપાસીએ. લગભગ દશમાં સુધી ગામડું એક સુસંગઠિત એકમ હતું, અને અત્યારે પણ અમુક રીતે તે તેવું જ છે. કેટલીક સદીઓ પહેલાં ગામડાંઓમાં ઉત્પાદક કાર્યમાં, તથા ગામદિતની બીજી બાબતોમાં જે એક પ્રવર્તતું હતું તે કદાચ આજે નહિ દરેક, પરંતુ ગામડું હતું પણ રાષ્ટ્રત્વના એક સ્વાવલંબી અને સ્વયંપૂર્ણ અંગ જેવું જ આવે છે, અને દિંદુર પ્રજાનું નિરાણું બંધિતત્વ તથા એકમને જે સાચી રાખવાં હોય તે ગામડાંનાં સ્વયંપૂર્ણ તથા સ્વાવલંબી હોવાને પોષવાં તથા કાચી જનાવડાં જ જોઈશે. દિંદુરનાં ગામડાંને સાચી રીતે એક નાનું સરખું વિષ હતી શકાય, જે પોતાની લગભગ તમામ જરૂરિયાતો પોતાની દહમાંથી જ મેળવે છે. ગામડાંને પોતાનો સુધાર, હુકાર, કડીઓ, સુઝગર, મેચી અને ખેડૂત, દળમ અને ધોખી, વેપારી અને શરાદ, કાંતનાર અને વણકર, પોતાનો ગોર અને વૈચ...એ બધા આજે પણ છે. કદાચ અમુક વખત સુધી ગામડું જહારની દુનિયાથી અલગ પડી નાંધે તે પણ તેમાં શી દરકત આવે? ખેડાક અને વસ્ત્ર-મનુષ્યની બે પ્રાથમિક જરૂરિયાતો તે ગામડાંમાં સરળતાથી મળી શકે છે. બીજાં ગામો સાથેના સંપર્ક એ તે સામાજિક જરૂરિયાતો પૂરતો જ છે. ગામડાંના મોટા કરજાઓ સાથેના સંપર્કથી તે ગામડાંની દોલત, વહીવટ, દાકતર અને દલાલ દ્વારા તે કરજાઓમાં જતી રહે છે અને કરજાઓમાંથી શહેરો તરફ નાંધે છે. અને શહેરોમાંથી દરીઆવારના બીજા મોટા ખર્ચામાં તે આવી નાંધે છે. પુરાણો વખતમાં આપણે ત્યાં પણ મોટાં નગરો તે હતાં, પરંતુ તે નગરો તે દિંદુરસ્તાનના કળાકૌશલ્યનાં સંપ્રદાયના જેવાં હતાં, અને દુનિયાભરની વસ્તુઓના સંયોગ તથા આપ લેના બજાર રૂપ હતાં. આપણે

જૂની આમપંચાયતોનું સ્વરૂપ

(લેખક:-શ્રી. નરહરિ પરીખ, હરિજનઆશ્રમ, સાબરમતી)

તે ઘસાઇ જવાનાં કારણે અને સજીવન કરવાના ઉપાયે

આપણા દેશના રાજદારી, આર્થિક તેમજ સામાજિક-સમય વહીવટમાં આમ-પંચાયત એ સંસ્થાનું મહત્ત્વ જેટલું આંધ્રીએ એટલું જોણું છે. અનેક રાજદારી વિપ્લવો, આર્થિક વારાફેરી, તથા સામાજિક ચડતીપડતીમાં આપણા દેશમાં કોઇ પણ સંસ્થા લગભગ એક જ સ્વરૂપમાં ટકી રહી હોય તો તે આપણી આમપંચાયતો છે. આપણાં ગામડાં પોતાનો બધો જ આંતરિક વહીવટ પોતે કરતાં. રાજ્યને ભરવાનો જમીનમહેસલનો આંકડો રાજ્યના અમલદાર સાથે નક્કી કરી તે ભરવાની જવાબદારી ગામનો મુખી અથવા ગામનું પંચ ઉપાડી લેતું અને તે રકમ ગામના ખેડૂતોમાં તેમની જમીન તથા ઉત્પાદન પ્રમાણમાં ફાળવી નાંખી તેઓ ઉધરાવી લેતા. પોતાની યોગી અથવા યોગીસવ્યવસ્થા ગામ પોતે જ કરતું અને ગામની હદમાં ચેરી કે લૂંટ ઘણ હોય તો ચેરાચેલી કે લૂંટાચેલી મિલકત ભરપાઇ કરી આપવાની જવાબદારી આખા ગામને સાથે રહેતી. ગામનું બધું ઇનસાફી કામ ગામલોક પોતે જ કરતા. ગમે તેટલી રકમની દીવાની તકરારોનો નિવેડો તેઓ સાવતા અને નાના ફેજદારી યુદ્ધ માટે સજ્જ પથુ કરતા. ગામનું મંદિર, ધર્મશાળા, તળાવ, કુવા, બંધ તથા એવાં બીજાં સાર્વજનિક કામોના ખર્ચ માટે તેઓ હાથ નાખતા. આ ઉપરાંત તેઓ ધર્મોદ્ધાર કંડોને વહીવટ કરતા, સદાચર્યે ચલાવતા, ગામમાં હોમલેવન વગેરે ધાર્મિક વિધિઓ કરાવતા, ઉત્સવો ઉજવતા તથા ભવેશ, ગાયક, નટ, નર્તક, ગાટ, ચારણ વગેરેને પોલી ગામને મનોરંજનનાં સાધનો પૂરાં પાડતા.

ગામનાં સધળાં સાર્વજનિક કામો કરવા માટે ગામના જ જુદા જુદા અધિકારીઓ અથવા સેવકોની વ્યવસ્થા હતી અને તે ઉપરાંત ગામલોકની જરૂરિયાતો પૂરી પાડવા માટે ધંધાદારીઓ તથા વસવાયાંની વ્યવસ્થા હતી, જો કે આ બધી આમપંચાયતો મધ્યવર્તી રાજ્યની હકુમત નીચે જ હતી, છતાં એટલે ભાગે સ્વયંપૂર્ણ અને સ્વતંત્ર પ્રજાસત્તાક નાનાં રાજ્યો જેવી તે હતી. તેમની આ સ્વતંત્રતા તથા તેમના આ અધિકારો ઉપર રાજ્ય કોઈ કોઈ વાર તરાપ મારતું ખરું, પણ કોઈ રાજ્ય તેનો કદી ઇન્કાર કરી શકતું નહિ. કોઈ રાજ્ય જૂલમી નીવડે તો તેઓ પોતાની શક્તિ પ્રગણે વધતા જોગ પ્રમાણમાં તેનો વિરોધ કરતા. વળી કોઈ વાર મધ્યવર્તી રાજ્યતંત્ર નબળું પડી જતું અને અરાજક પ્રવર્તતું ત્યારે પણ તેઓ પોતાના ગામની બધી વ્યવસ્થા તો જસત્તર સાચવી જ લેતાં.

સર ચાર્લ્સ મેટકાફે હાલિસ ઓફ કોમન્સની સિલેક્ટ કમિટીના સને ૧૮૪૨ના રિપોર્ટમાં આપણા દેશની આમપંચાયતનું જે વર્ણન કર્યું છે તેમાંની નીચેની કંડિકા* બહુ મશહૂર થયેલી છે.

* આમ પંચાયતો નાનાં પ્રજાસત્તાક રાજ્યો છે. પોતાને જરૂરી લગભગ તમામ વસ્તુઓની વ્યાવસ્થા તેઓ સ્વયંપૂર્ણ છે અને બહારની સત્તાઓથી તેઓ લગભગ

જળાશયોની પશુ ગામપંચાયતે સંભાળ રાખવી જોઈશે. ગામપંચાયતે વાચનાલય ચલાવવું જોઈશે, અને પ્રગલ્ભગી તથા ગ્રામ ક્ષત્રિઓને યુનિવર્સિટી કરી તેમને સજીવ કરવાં પડશે. સહકારી બંડારરૂપ તેણે બનવું જોઈએ, જે દ્વારાં ઉપર જણાવેલા વિવિધ હેતુઓ બર લાવી શકાય. એમ બને કે એક પંચાયત આ બધું તાત્કાલિક પોતે કદાચ ન કરી શકે. તે સંજોગમાં એક કરતાં વધુ પંચાયતોને ભેગી કરી ઉપરનાં કાર્યો સાધી કરવાં જોઈએ. ગમે તે સંજોગમાં, ન્યાયની બાબતમાં, સામાન્ય રીતે ઉપરની અદાલતમાં અપીલ કરવાની છૂટ હોવી ન જોઈએ, સિવાય કે સરકારી વકીલ તેમ કરવા અપવાદરૂપે પ્રમાણપત્ર આપે.

પંચાયતો સ્થાપવા બાબતમાં એક વાંધો રજુ કરવામાં આવે છે કે ગામડાંની પ્રજા પક્ષાપક્ષીવાળી અને પક્ષને ખાતર તકરાર કરનારી હોય છે. એ ખરું છે કે ગામડાંઓમાં આજે હરપૂર પક્ષાપક્ષી છે, પરંતુ આજનો કાયદો અને આજની અદાલતમાં તેનાં મૂળ છે, અને તેથી તેને પોષયુ ગણે છે. આજે વકીલનો ધંધો પહેલેને ભેગા હરવાનો નહિ, પરંતુ પક્ષો વધારવાનો છે. આજની અદાલતનું કાર્ય સાચો ન્યાય આપવાનું નહિ, પરંતુ કાયદાથી ઉત્પન્ન થતો ફેસલો આપવાનું છે. જે ન્યાયને પ્રિય બનાવવો હોય તો તે ચોક્કસ, સરસો અને શીપ્ર હોવો જોઈએ. પંચાયતદ્વારા જ આમ બની શકે. આજે તો અદાલતોનું અસ્તિત્વ જ, અને તેમાં દાવાઓ નોંધાવવાની સમયતા, ફેજદારી અને દીવાની મુકદ્દમાઓ વધારવાના સાધનરૂપ બની ગયાં છે, અને અદાલત એવી રીતિમાન્યના સાધન તરીકે કામ કરે છે. જ્યારે કાયદાના રિપોર્ટો બાબી દેવામાં આવશે, જ્યારે અમુક દાખલાઓને આધારે મનાતો કાયદો છાંડી દેવામાં આવશે, જ્યારે ઉપરની અદાલતોમાં અપીલ કરવાની છૂટ અત્યંત મર્યાદિત થશે, ત્યારે જ ન્યાયનો નવો યુગ જન્મશે. જ્યારે વિવાદની અથવા યુનાની જગ્યાએ છ સાથે રહેતા ગામવાસીઓ ન્યાય તોળશે, જ્યારે ગ્રામના જ મોટરાઓ નિસ્સહાય સાચી જુખાની આપી શકાશે, જ્યારે ગામનો જાહેર મત જુઠાણાને સદંતર દાખી દેવા અસરકારક શક્તિ ધરાવતો થશે ત્યારે જ, બોલેલા સજ્જની પ્રગણિકતા પાછી સજીવન થશે. જુઠાણું જ તકરારોને પોષે છે, અને જ્યારે જુઠાણું નિવર્તન થશે ત્યારે તકરારો આપોઆપ જુસાઈ જશે. પંચાયત જ એક એવી સંસ્થા છે જે આ કાર્ય માટે લઘુ શકે. જેમ પ્રાંતિક સ્વરાજ્યનાં વહીવટમાં, જિલ્લાઓડાના અને મ્યુનિસિપાલિટીઓમાં, ગ્રામકલ્પોને વ્યવસ્થિત કરવામાં, રાષ્ટ્રીય કેળવણી ચેન્દ્રામાં, દરિજન પ્રતિષ્ઠા બાબતમાં, આજે આપણને મુશ્કેલીઓ નડે છે, તેમ વચલા ગાળામાં પંચાયતો ચલાવવામાં પણ આપણને કેટલીક મુશ્કેલીઓ નડશે, પરંતુ તે અનિવાર્ય છે. દિંદુરયાનને આપણે ફરી હતંતવાનું છે. જીવનના દરેક ક્ષેત્રની નવરચના કરવાની છે. રાષ્ટ્રીય જીવનના અણુએ અણુને નવી દિશાએ દોરવાનો છે. આજના વહીવટીતંત્રમાં માણસો બદલવાથી, અરે, પ્રધાનો બદલવાથી, પણ આપણને સાચું સ્વરાજ મળવાનું નથી. આપણી નવી કલ્પના પ્રમાણેનું જળદળનું સ્વરાજ્ય તો સાચા હૃદયપટ્ટાદ્વારા, જીવનના હેતુઓમાં સાચો પલટો લાવીને, દ્રષ્ટિબિંદુમાં સાચો પલટો લાવીને જ આપણે મેળવી શકીશું.

જૂની આમપંચાયતોનું સ્વરૂપ

(લેખક:-શ્રી. નરહરિ પરીખ, હરિજનઆશ્રમ, સાબરમતી)

તે ઘસાઇ જવાનાં કારણો અને સંજ્ઞાન કંરવાના ઉપાયો

આપણા દેશના રાજદારી, આર્થિક તેમજ સામાજિક-સમગ્ર વહીવટમાં આમ-પંચાયત એ સંસ્થાનું મહત્ત્વ જેટલું આંધ્રીએ એટલું જોણું છે. અનેક રાજદારી નિષ્ફલ, આર્થિક વારાફેરી, તથા સામાજિક ચડતીપડતીમાં આપણા દેશમાં કોઇ પણ સંસ્થા લગભગ એક જ સ્વરૂપમાં ટકી રહી હોય તો તે આપણી આમપંચાયતો છે. આપણાં ગામમાં પોતાનો બધી જ આંતરિક વહીવટ પોતે કરતાં. રાજ્યને ભરવાનો જમીનમહેસુલનો આંકડો રાજ્યના અમલદાર સાથે નક્કી કરી તે ભરવાની જવાબદારી ગામનો મુખી અથવા ગામનું પંચ ઉપાડી લેતું અને તે રકમ ગામના ખેડૂતોમાં તેમની જમીન તથા ઉત્પાદન પ્રમાણમાં પ્રાણતી નાંખી તેઓ ઉધરાવી લેતા. પોતાની ચોક્કી અથવા ચોક્કીસવ્યવસ્થા ગામ પોતે જ કરતું અને ગામની હકમાં ચોરી કે લૂંટ થઇ હોય તો ચોરાચેલી કે લૂંટાચેલી મિલકત ભરપાઇ કરી આપવાની જવાબદારી આખા ગામને માથે રહેતી. ગામનું બધું ઇનસારી કામ ગામલોક પોતે જ કરતા. ગમે તેટલી રકમની દીવાની તકશરોનો નિવેડો તેઓ લાવતા અને નાના ફેજદારી શુના માટે સજ્જ પણ કરતા. ગામનું મંદિર, ધર્મશાળા, તળાવ, કુવા, બંધ તથા એવાં બીજા સાર્વજનિક કામોના ખર્ચ માટે તેઓ લાગા નાખતા. આ ઉપરાંત તેઓ ધર્મોદ્ધાર કેડોનો વહીવટ કરતા, સદાચરનો ચલાવતા, ગામમાં હોમલેવન વગેરે ધાર્મિક નિધિઓ કરાવતા, ઉત્સવો ઉજવતા તથા ભવેષ, ગાયક, નાટ, નર્તક, ગાઇ, ચારણ વગેરેને પોલી ગામને મનોરંજનનાં સાધનો પૂરાં પાડતા.

ગામનાં સઘળાં સાર્વજનિક કામો કરવા માટે ગામના જ જુદા જુદા અધિકારીઓ અથવા સેવકોની વ્યવસ્થા હતી અને તે ઉપરાંત ગામલોકની જરૂરિયાતો પૂરી પાડવા માટે ધંધાદારીઓ તથા વસવાણાની વ્યવસ્થા હતી, જે કે આ બધી આમપંચાયતો મધ્યવર્તી રાજ્યની હકુમત નીચે જ હતી, છતાં મોટે ભાગે સ્વયંપૂર્ણ અને સ્વતંત્ર પ્રગ્નસત્તાક નાનાં રાજ્યો જેવી તે હતી. તેમની આ સ્વતંત્રતા તથા તેમના આ અધિકારો ઉપર રાજ્ય કોઈ કોઈ વાર તરાપ, આટલું ખડું, પણ કોઈ રાજ્ય તેનો કોઈ મંદાર કરી શકતું નહિ. કોઈ રાજ્ય જૂવળી નીવડે તો તેઓ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે વધના ઝોઝા પ્રમાણમાં તેનો વિરોધ કરતા. વળી કોઈ વાર મધ્યવર્તી રાજ્યનંત્ર નજાનું પડી જતું અને અરજક પ્રવર્તતું ત્યારે પણ તેઓ પોતાના ગામની બધી વ્યવસ્થા તો જરાબર સામચી જ લેતાં.

સર આર્થર્સ મેટકાફે હાઉસ ઓફ કોમન્સની સિસેક્ટ કમિટીના અને ૧૮૪૨ના રિપોર્ટમાં આપણા દેશની આમપંચાયતનું જે વર્ણન કર્યું છે તેમાંની નીચેની કડિકા* બહુ મશહૂર થયેલી છે.

* આમ પંચાયતો નાનાં પ્રગ્નસત્તાક રાજ્યો છે. પોતાને જરૂરી લગભગ તમામ વસ્તુઓની આમતમાં તેઓ સ્વયંપૂર્ણ છે અને જદારની સત્તાઓથી તેઓ લગભગ

જળાશયોની પશુ ગામપંચાયતે સંજ્ઞાણ સખવી નોંધશે. ગામપંચાયતે વાચનાલય ચલાવવું નોંધશે, અને મગાહવીએ તથા ગ્રામ કક્ષાઓનો પુનરુદ્ધાર કરી તેમને સજીવ કર્યાં પડશે, સહકારી ઊંડારૂપ તેણે બનવું નોંધ્યું, જે દ્વારા ઉપર જણાવેલા વિવિધ હેતુઓ બર લાવી શકાય. એમ બને કે એક પંચાયત આ બધું તાત્કાલિક પોતે કદાચ ન કરી શકે. તે સંજોગમાં એક કરતાં વધુ પંચાયતોને ભેગી કરી ઉપરનાં કાર્યો સાધ્ય કરવાં નોંધ્યો. ગમે તે સંજોગમાં, ન્યાયની બાબતમાં, સામાન્ય રીતે ઉપરની અદાલતમાં અપીલ કરવાની છૂટ હોવી ન નોંધ્યો, સિવાય કે સરકારી વકીલ તેમ કરવા અપવાદરૂપે પ્રમાણપત્ર આપે.

પંચાયતો સ્થાપના બાબતમાં એક વાંધો રજુ કરવામાં આવે છે કે ગામડાંની પ્રજા પક્ષાપક્ષીવાળી અને પક્ષને ખાતર તકરાર કરનારી હોય છે. એ ખરું છે કે ગામડાંઓમાં આજે બરપૂર પક્ષાપક્ષી છે, પરંતુ આજનો કાયદો અને આજની અદાલતમાં તેમાં મૂળ છે, અને તેથી તેને પોષણ મળે છે. આજે વકીલનો ધંધો પહેલેને ભેગા કરનારો નહિ, પરંતુ પક્ષો વધારવાનો છે. આજની અદાલતનું કાર્ય સાચો ન્યાય આપવાનું નહિ, પરંતુ કાયદાથી ઉત્પન્ન થતો ફેસલો આપવાનું છે. જે ન્યાયને પ્રિય બનાવવો હોય તો તે ચોક્કસ, સરતો અને શીઘ્ર હોવો નોંધ્યો. પંચાયતદ્વારા જ ગામ બની શકે, આજે તો અદાલતોનું અસ્તિત્વ જ, અને તેમાં કાયદો નેધાંવવાની કાયદા, ફેસલારી અને દીવાની મુકદ્દમાઓ વધારવાના સાધનરૂપ બની ગયાં છે, અને અદાલત એવી રીતગમતના સાધન તરીકે કામ કરે છે. જ્યારે કાયદાના રિપોર્ટો બાળી દેવામાં આવશે, જ્યારે અમુક દાખલાઓને આધારે મનાતો કાયદો છોડી દેવામાં આવશે, જ્યારે ઉપરની અદાલતોમાં અપીલ કરવાની છૂટ અત્યંત મર્યાદિત થશે, ત્યારે જ ન્યાયનો નવો યુગ જન્મશે. જ્યારે વિવાદની અથવા યુનાની જગાએ છ સાથે રહેતા ગામવાસીઓ ન્યાય તોળશે, જ્યારે ગામના જ મોટેરાઓ નિઃસંકોચ સાચી જુબાની આપી શકશે, જ્યારે ગામનો જાહેર મત જુઠાણાને સહંતર દાખી દેવા અસરકારક શક્તિ ધરાવતો થશે ત્યારે જ, બોલેલા સખદની પ્રમાણિકતા પાછી સજીવન થશે. જુઠાણું જ તકરારોને પોતે છે, અને જ્યારે જુઠાણાનું નિવર્તન થશે ત્યારે તકરારો આપોઆપ જુસાઈ જશે. પંચાયત જ એક એવી સંસ્થા છે જે આ કાર્ય માટે લાઇ શકે. જેમ પ્રાંતિક સ્વરાજ્યનાં વહીવટમાં, જિલ્લાખોર્ડના અને મ્યુનિસિપલિટીઓમાં, ગ્રામહવીઓને બ્વરચિયત કરવામાં, રાષ્ટ્રીય કેળવણી યોજવામાં, દરિજન પ્રશ્નિ બાબતમાં, આજે આપણને મુશ્કેલીઓ નડે છે, તેમ વચક્ષા ગાળામાં પંચાયતો ચલાવવામાં પણ આપણને કેટલીક મુશ્કેલીઓ નડશે, પરંતુ તે અનિવાર્ય છે. દિંદુરયાનને આપણે ફરી જીતવાનું છે. જીવનના દરેક ક્ષેત્રની નવરચના કરવાની છે. રાષ્ટ્રીય જીવનના અણુએ અણુને નવી દિશાએ દોરવાનો છે. આજના વહીવટીતંત્રમાં ગાંધીજીના બદલાવાથી, અરે, પ્રધાને બદલાવાથી, પણ આપણને સાચું સ્વરાજ મળવાનું નથી. આપણી નવી કલ્પના પ્રગણેતું ગળહળતું સ્વરાજ્ય તો સાચા હલપલહલ્લાસ, જીવનના હેતુઓનાં સાચો પક્ષરો લાવીને, દ્રષ્ટિબિંદુમાં સાચો પક્ષરો લાવીને જ આપણે મેળવી શકીશું.

પ્રમાણમાં, દરેક ગામની સ્વતંત્રતા એટલી અથવા વધારે રહેતી, વળી બ્યારથી અનાજના રૂપમાં મહેસૂલ ઉધરાવવાની પ્રથા અગવડજારેલી લાગવા માંડી અને નાણાંના રૂપમાં મહેસૂલ વસૂલ કરવાની પ્રથા શરૂ થઈ, ત્યારથી રચાનિક અધિકારીને દરેક ગામે કેઈ વહીવટદાર નીમવાનું જરૂરી લાગવા માંડ્યું હતો. આ વહીવટદાર ઉપરી અધિકારીને તો ગામનો રોકડ ચાંકડો જ બરી દેતો, પણ પોતે ગામલોક પાસેથી નાણાંને બદલે અનાજના રૂપમાં પણ મહેસૂલ ઉધરાવી શકતો. આવો વહીવટદાર — પછી તે ગામનો હોય કે બહારનો પણ હોય — પંચાયતના કામમાં જરૂર હપ્તલ કરનારો નીવડતો હતો. વળી આના મહેસૂલી વહીવટદારો ગામમાંથી મહેસૂલ ઉધરાવવાના પોતાના હક્કને એક જાતનો માવજતીદક ગણી તે વંશપરંપરાગત રાખવાનો પણ પ્રયત્ન કરતા અને તેમાં સફળ થતા. મોગલ સામ્રાજ્યના છેવટના ભાગમાં તથા મરાઠાઓના સમયમાં તો આ વહીવટદારોનો ત્રાસ ધણો જ વધી પડ્યો હતો અને તેમનામાંથી ઘણા ગામના ધણી બની બેસી હતા.

ખીજું, આપણા જેવા વિશાળ દેશમાં જ્યાં અનેક સ્વતંત્ર રાજ્યો હતાં, અને જ્યાં અનેક પ્રાંતો અને બાલાઓ છે, ત્યાં ધણેજ એક જાતની આમપંચાયતો હોય એમ માની લેવું, એ પણ દુરસ્ત નથી. જુદે જુદે કાળે અને જુદા જુદા પ્રાંતમાં આમપંચાયતોનું સ્વરૂપ એછેવડે દરજ્જે બેસી જતું હતું. અમુક કાળે અને અમુક પ્રાંતમાં ગામના પટેલની નિમણૂક રામ કરતો; અમુક કાળે અને અમુક પ્રાંતમાં પટેલના એક જ કુટુંબમાં વંશપરંપરાગત રહેતી, તો અમુક કાળે અને અમુક પ્રાંતમાં તે ગામલોક તરફથી નીમવામાં આવતો અથવા તેની રીતસર ચૂંટણી થતી. આવું જ આમપંચાયતનું છે. છેક દક્ષિણમાં આમપંચાયતના સભ્યોની રીતસર ચૂંટણી થતી, પણ મંત્ર નાણુનાર બ્રાહ્મણો સિવાય ખીજા આમપંચાયતમાં ચૂંટાવા અધિકારી ગણાતા નહિ. ત્યારે ગૂજરાત મહારાષ્ટ્રમાં ચૂંટણીનું તત્ત્વ નહિ જેવું હતું. ગામના કુદરતી આગેવાનો પોતાની મેળે જ પોતે આમપંચાયત બની જતા. આમપંચાયતમાં મોટે ભાગે બ્રાહ્મણોનો આવડો અને કવચિત્ દરિજનો પણ ભાગ લેતા. આમ દેશકાળ પ્રમાણે આમપંચાયતના સ્વરૂપમાં ભિન્નતા જરૂર રહેતી. છતાં એ બધી ભિન્નતાની પાછળ એક વસ્તુ સમાન અને સ્થિર હતી અને તે એ કે, ગામનો બધો જ વહીવટ ગામના લોકો કરે. રામને તેનો રાજભાગ આપી દીધો પછી ધનસાક, ચોકી તથા ખીજાં સાર્વજનિક કામો પોતે જાતે જ કરી લેવાની લોકો પોતાની ફરજ સમજતા અને એને પોતાનો મહામુદો હક પણ માનતા. એમાં બહારની દબલગીરીનો તેઓ સખત વિરોધ કરતા.

આપણી એ જૂની આમપંચાયતો પોતાનો વહીવટ કેવી રીતે કરતી તેનો ખ્યાલ આપવા અહીં પ્રયત્ન કર્યો છે. એ વિગતો જુદા જુદા કાળની અને જુદા જુદા પ્રાંતની, કેટલીક વિગતો ગુજરાતની, તો કેટલીક મહારાષ્ટ્રની, તો કેટલીક બીજા પ્રાંતની, એમ જે પ્રસ્તુત જાગી તે બધી સાંધી ધણે તેમાંથી જૂની આમપંચાયતનું એક ચિત્ર ઉભું કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે. કડક ઐતિહાસિક દૃષ્ટિને આ ન દુરોચે એ મારા ખ્યાલ બહાર નથી. પણ ઉપર એક વાર કહ્યું તેમ બ્રિટીશ અમલ સ્થપાયો તે પહેલાં આપણાં બધાં ગામડાંમાં એક બાબતના પ્રબળ અને વ્યાપક હતી અને તે એ કે, પોતાનો આંતરિક વહીવટ (self-

સ્વતંત્ર છે. બીજા અનેક વસ્તુઓનાં નથી ટકી રહી, ત્યાં એ ટકી રહેલી દેખાય છે. અનેક વસોનાં રાજ્ય સ્થપાયાં અને ઉચલી પડ્યાં, અનેક વિપ્લવોમાંથી દેશ પસાર થયો, દિંદુ, પદાણુ, મોગલ મરાઠા, શીખ, એ બધા રાજ્ય કરી ગયાં અને અંગ્રેજો આવ્યા, પરંતુ આમપંચાયત એની એ રહી છે. આક્રમણને પ્રસંગે ગામલોક શત્રુ સરો છે અને દિલ્લેખાંધી કરી લે છે. દુરમનનું સરકર દેશમાંથી પસાર થઈ જાય છે. ગામ દુરતી દામણીની અંદર ગામલોક પોતાનાં ઘેર વાળી લે છે અને દુરમનને બારેબાર પસાર થઈ જવા દે છે. પરંતુ તે હુટકાટ કરતો અને વિનાશ ફેલાવતો પોતાની ઉપર ચડી આવે અને તેનો વિરોધ ન કરી શકાય એટલો તે બળવાન હોય તો ગામલોક થોડેક દુરના મિત્ર-ગામનો આશ્રય લે છે. પરંતુ તોફાન પસાર થઈ જાય એટલે તેઓ પોતાને ગામ પાછા આવે છે અને પોતપોતાને ધધે વળગે છે, વર્ષો સુધી લડાઈ, હુટકાટ અને ખુનામરહી આવે અને ગામમાં વસવાટ કરવાનું શક્ય ન બને, તોપણ પોતાના ગ્રામમાં શાંતિથી રહી શકાય એવી સ્થિતિ પાછી આવે કે તરત બીજાર્થ ગયેલા ગામલોકો દૂરી પાછા પોતપોતાને ગામે આવી જાય છે. એકાદ પેઢી પસાર થઈ ગઈ હોય તોપણ બીજા પેઢી પાછી એ જ ગામડે આવીને વસે છે. દીકરા પોતાના બાપના ધરનો અથવા જગાને કબજો કરે છે. આક્રમણ કરનારાઓએ જેમને હાંકી કાઢ્યા હોય અથવા જેઓ નારી ગયા હોય, તેમના જ વંશજો એના એ જ ગામયાજી ઉપર આવીને પોતપોતાનાં ધરની એની એ જ જગ્યાએનો કબજો કરે છે. ક્યાપોચા હુમલાથી તો તેઓ નાસભાગ નથી કરતા. તોફાન અને ઉપાતના સમયમાં પણ તેઓ બનતાં સુધી પોતાનાં રથાન સાચવી રાખે છે અને હુટકાટ તથા જીલ્લમનો સફળતાથી સામનો કરવાનું બળ દાખવે છે. દિંદુસ્તાનમાં આટઆટલા રાજદારી વિપ્લવો થઈ ગયા અને આટઆટલાં પરિવર્તનો થયાં, છતાં દિંદુસ્તાનના લોકો ટકી રહ્યા છે તેનું બીજા કોઈ કરતાં મોટું કારણ તેમની આ ગામ પંચાયતનું સંગઠન જ છે. દરેક આમપંચાયત એક નાના અલગ રાજ્ય જેવી છે. એ આમપંચાયતોને લીધે તેઓ બહુ મોટા પ્રમાણમાં સુખશાંતિમાં રહી શક્યા છે અને બહુ મોટા પ્રમાણમાં સ્વતંત્રતા તથા સ્વાધીનતા બોગવી શક્યા છે.

ઉપરના આ ચિત્ર ઉપરથી રજો કાઢી માની લે કે આપણા આખા દેશમાં બધે જ આમપંચાયતનું સ્વરૂપ એકસરખું હતું અને બધે જ તેઓ સરખા અધિકારો તથા સ્વતંત્રતા બોગવતી હતી. કાંઈ નહિ તો જમીનમહેસુલ બરત્ત પૂરતી તો દરેક ગામની રાજ પ્રતે જવાબદારી હતી જ, અને આપણા દેશના ઇતિહાસના આવડા મોટા લાંબા ગાળામાં દિંદુ—તેમણે વળી અનેક રાજવંશો થઈ ગયા—પદાણુ, મોગલ, મરાઠા એમ અનેક જાતિ, અને ધર્મના રાજ્યકર્તાઓ થઈ ગયા, અને બંધાની મુરાદ અને તેટલું વધારે મહેસુલ ઉપરથી રાજ્યની તિજોરી આગાદ કરવાની હોય જ, એટલે તેમણે ગામડાં ઉપર પોતાનાં મહેસુલ પૂરતી તો પોતાની સત્તા શક્ય તેટલા પ્રમાણમાં જમાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો જ દશે. તેઓ પોતાના અધિકારીઓને મહેસુલ ઉધરાવવાનું સોંપતા. અને એ અધિકારીઓ પોતાના તાગાનાં ગામે ઉપર સરદારી અથવાવનો પ્રયત્ન કર્યો વિના રહેતા નહિ. આવા અધિકારીઓની બાહોશી અને-શક્તિના પ્રમાણમાં તેમ જ સામે પક્ષે આમપંચાયતોની બાહોશી અને શક્તિનાં

પોલીસ નહોતી તેમની દગ વિધિ નહિ પણ તત્ત્વ સાચવીને કામ કરવાની દલીલ બ્યારે ક્રિમિશ પદ્ધતિમાં તો કાપકારનો, વડુકાનો, પરવાનગીઓ, મળુરીઓ, જાન્યતપામ, ઓડી, એ બધાની 'લાવણી' થી આખું તંત્ર જકડાઈ ગયેલું છે એટલે ક્રિમિશ અમલ પડી ઘોડા જ વખતમાં આમપચાલત અદૃશ્ય થઈ માડી. અદૃશ્ય થવાના ખીજ પશુ કારણો છે એક તો ગામના મહેસુલમાંથી ગામના ફડ માટે જ રકમ ગામે જ રહેતી તે અંગ્રેજ સરકારના અમલમાં બધું થઈ ગઈ આપણે જોઈ ગયા છીએ કે ગામમહેસુલનો ભગમગ પચીસ ટકા ભાગ ગામે જ રહેતો અને આ ઉપરાંત ગામનોક લાગા નાખીને વધારાની રકમ ઉધગરતા આમપચાલની મળુરી શરૂને અથવા અનુભવિથી પટેલ આ ફડનો કારભાર કરતો અને ગામના નફી કરના બધાં જરૂરી ખર્ચ કરના પશુ નવી સરકારે સોંપયોગી બધી પ્રવૃત્તિઓ પોતાને દરેક કરી લીધી. ન્યાયવ્યવસ્થા, પોલીસવ્યવસ્થા, સાર્વજનિક બાંધકામ, આરોગ્ય અને સ્વચ્છતા, કેળવણી એ બધા કામ માટે સરકારે જુદા જુદા ખાતા સ્થાપ્યા, એને પોતાના ગામની અદરના આ જાનના કામ માટે સોંકો સ્વેચ્છાથી જ મદદ કરના તેમ કરતા બધું થઈ ગયું સોંકો જુએ કે ધર્મશાળા કે સ્કોલર અથવા ફેલો કે તળાવ અથવા તો રસ્તા, એની મરામત કરવાનું કામ તો સોંકન બોડ કરે છે અને તે માટે આપણી પાસેથી કર પણ ઉઠાવી લે છે, એને પછી આજ કામ જાને કરી લેવા જોઈએ એ વિચાર જ તેમના મનમાંથી નીકળી ગયો સોંકને મહેસુલ અંગે વેરાના પૈમા ભરવાના હોય અને તે આજ બધા કામ કરના માટે લેવામાં આવે છે એમ કહેવમાં આવતું હોય, ત્યાં સ્વેચ્છાથી ફાળા કરવાની વૃત્તિ સોંકમાંથી સ્વાભાવિક રીતે જ ધસાઈ જાય અને આવા ખેડડાં બોલ સદન કરવાની આપણા ગામડાની શક્તિ પણ નથી રહી અંગ્રેજ સરકારના રાજ્યમાં આર્થિક ગતિ તેમ જ બીજી રીતે ગામડાની ઉત્તરોત્તર પાયમાંથી જ થતી રહી છે ગામડાના હશેમ પડી ભાગવાથી એક ત કંઈ આવક થી અને બીજી તરફથી ખેતી ઉપરનો બોળે વધે વળી પૂરતા સાધન ન હોય એટલે ખેતી પણ બગડતી જાય. આમ ગામડા ઉપર એક ભમ ૧૬ ચક્ર ફરે છે અને સોંકો ગરીબાઈની ચૂડમાં વધુ ને વધુ જકડાતા જાય છે. એ ઉપરાંત ગામમાં જોએ કંઈક સાધનથી પણ બુદ્ધિમાન અને સાદસિક હોય તેઓ પોતાના ગામડાં છોડી ચહેરમાં વચકા જતા રહ્યા છે ગામડાના ચાલુકારોની જ મૂડી પહેના ખેતીમાં અને સાર્વજનિક કામોમાં રોકાતી તે આજે ચહેરના કારખાતામાં રોકાય છે. ગામમાં હોશિયાર અને બુદ્ધિમાન માણસ રહે નહિ એટલે પચાપતનો કાળજાર ચલાવવા લાયક મણસો ગામમાંથી મળે નહિ.

અદાનતો સ્થાપીને ગામનોક પાસેથી ન્યાય વ્યવસ્થા કરવાની સત્તા સરકારે છીનવી લીધી તેથી પણ પચાપતનો નિસ્તેજ અને નિર્જન થઈ ગઈ. ઈકલિમ આદિવચાદ કે ચિવાજીની માફક પક્ષકારોને આમપચાલન પાસે મોકલવાની વાન તો બાજુએ રહી, પણ પચાલત ઉપર મોટો ફટકો તો એ પડ્યો કે પચાલનના ફેમનાની અમલ બળવણી કરવામાં સરકાર તરફની કંઈ જ મદદ ન રહી વળી અંગ્રેજ કેળવણીએ બુદ્ધિસ્વાનગ્યની જો સ્વાર્થપરાયણ બાનના પેલ કરી છે તેની અમલ અંગ્રેજ નહિ બસેલા સોંકોમાં પણ થઈ છે અને ગામડામાં પણ લીનરી છે. એટલે પછી સત્તાવિહીન અને નિસ્તેજ આમપચાલને

administration) પોતે કરવો અને પોતાના ઇનસાફની વ્યવસ્થા (self-adjudication) પોતે કરવી. સ્વરાજ્યનાં એ બે અતિ મહત્વનાં અંગો છે અને તે બંને અંગો સાચવવાની કાળજી આપણી બધી આગપંચાયતો સખતી. તેથી જ આટલાટલા વિખેલો અને પરિવર્તનોમાં એ આગપંચાયતો અવિનાશી તરવો જોવી ટકી રહી છે. હવે આપણે તેની વિગતોમાં ઉતરીશું.

પંચાયતની રચના

ગૂજરાત-મહારાષ્ટ્રમાં પંચાયતોની રીતસર ચૂંટણી થતી નહિ. ગામના ધરડિયાઓ-આમટ્ટકો-જેઓ ગામના સ્વાભાવિક આગેવાનો ગણાય તેઓ પંચાયતનું કામકાજ કરતા. કેટલીકવાર સુધળા આમટ્ટકો બેગા થઇને ચોડા ગામણીની સમિતિ જેનું નીમત્તા અને તેમની મારફત પંચાયતનો વહીવટ ચલાવતા. આ રીતે નાની સમિતિ નીમવામાં આવે ત્યારે આમટ્ટકો તેના બધા કામકાજ ઉપર દેખરેખ રાખતા, તેમને સલાહ સૂચના આપતા, અને તેમની અંદર અંદર કાંઈ મતભેદ પડે તો તેનો નિવેડો લાવતા. ગામની સમામાં બધીજ, માતિનાં અને બધાજ ધંધા કરનારા માણસો રહેતા. મહારાષ્ટ્રની આગપંચાયતમાં તો દરિજનો દુપાના દાખલા પણ મળી આવે છે. પરંતુ મોટે ભાગે આ પંચાયતોમાં જમીનની માલકી ધારણ કરતા ખેડૂતો તથા ધીરંધાર કરનારા મહાજનોનું વર્ચસ્વ રહેતું.

સામાન્ય રીતે આગપંચાયતના ધરોળારી અધિધારી તરીકે પટેલ જ ગણતું બધું કામકાજ કરતો. બહુ મહત્વનું કામ હોય ત્યારે તે આમટ્ટકોની સલાહ સંમતિ તે પ્રમાણે વર્તતો. આમટ્ટકોની સલાહ તો પટેલ ન પતાવી શકે એવી કોઈ તકરારો નિવેડો લાવવો હોય ત્યારે જ મળતી.

૨

પંચાયત ઘસાર્ક જવાનાં કારણો

આપણી આ બધી સંસ્થા આજે તો છેક જ ઘસાર્ક થઈ છે. તેનાં કારણોને એ આપણે વિચાર કરીએ તો તેમાંથી આપણને તે ફરી સજીવન કરવાના ઉપાયો મળે. બ્રિટિશ કાળમાં આ સંસ્થા પૂરે બહારમાં ચાલતી હતી. મુસલમાની અમલ દરમ્યાન તેમાં કોઈ કોઈ જગાએ હખત થતી, પણ એકંદરે તો મુસલમાન રાજકર્તાઓની નીતિ આ સંસ્થાને ચાલુ રહેવા દેવાની જ હતી. આ સંસ્થાની પતોતી બ્રિટિશ રાજ્યમાં જ બેઠી. બ્રિટિશ અમલના આરંભકાળના અમલદારોએ આ સંસ્થાનાં ખૂબ વખાણ કર્યો છે અને તેની ઉપયોગિતા પણ સ્વીકારી છે. પરંતુ બ્રિટિશ રાજ્યપદ્ધતિ જ એવી છે કે તેમાં બધી સત્તા કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે, એ પદ્ધતિમાં આ સંસ્થાનો પ્રાણ ટકી શક્યો નહિ. બ્રિટિશ રાજ્યપદ્ધતિમાં તો બધી પ્રવૃત્તિઓ કેવી રીતે ચલાવવી તેના કાયદા, કારનો, નિયમો, પેશ-કાયદા એ બધું પાટનગરમાંથી નક્કી ચાલે. ત્યાર પછી જે કામો કરવાનાં હોય તે મંજૂર થયે તેની આજ્ઞા મળે અને ખર્ચના હિસાબ તપાસતી વખતે સરકારના ઓફિસરો વસ્તુના આકાશ તરફ ન જોતાં ધ્યાનને જ વળાડે અને ચૂંટી કર્યો કરે. જ્યાં ચારે તરફથી આખા તંત્રને આમ બાંધી લીધું હોય, ત્યાં સખેલા નિયમો અને વિધિઓ વગર, પણ ગામણીકની સગવડો અને ઇચ્છાઓને અનુસરીને કામ કરવાને દેવાવધી આમસમાઓને શી રીતે કામ કરવાનું કહે? પાટનગરથી કંઈક હકો છો તેને અંતરે રાત્રે આજ્ઞા આપી શકો છો. આજે તો

મુંબઈ સરકારે સને ૧૯૨૦માં ગ્રામપંચાયતનો કાયદો કરીને આપણા પ્રાંતમાં ગ્રામ-પંચાયતો સ્થાપવાનો પ્રયત્ન શરૂ કર્યો. તેમાં વખતોવખત અનેક સુધારા કરતે કરતે અત્યારનું સ્વરૂપ તેને આપવામાં આવ્યું છે અને જે દ્વારા તથા તે ઉપરની વસ્તીવાળાં ગામોમાં પંચાયત ફરજિયાત કરી છે. આવી પંચાયતોથી ગામગામ દિન સધાશી કે કેમ તે વિષે હીક હીક મતભેદ છે. પંચાયતોને જે યોગ્ય વેરા નાખવાની સત્તા આપવામાં આવી છે તેથી ગામ ઉપરના બોજામાં વધારો થવાનો, એ કારણે કેટલાક આ પંચાયતોનો વિરોધ કરે છે. વળી ગામમાં રહેતાં પુખ્ત વયનાં તમામ સ્ત્રી પુરુષોના મતથી પંચાયતોના સભ્યોની ચૂંટણી થવાની, તેની સામે પણ વિરોધ છે. વિરોધનું એક કારણ તો ચૂંટણીને લીધે ગામમાં અધ્યક્ષ ધાપ્પલ થાય છે; અને ગામનાં તમામ પુખ્ત વયનાં સ્ત્રીપુરુષોને મત આપવાનો અને ઉમેદવાર તરીકે પણ ઊભા રહેવાનો અધિકાર મળતાં પોતાને આગેવાન અને મોટી માનની માતિઓ અને વ્યક્તિઓનું વર્ચસ્વ હણાય, એ વિરોધનું બીજું કારણ છે.

ગામનાં કામો કરવા માટે પૈસા વિના ચાલવાનું નથી એટલે ગામની પંચાયતને જે કરવેશ નાખવાનો અધિકાર મળ્યો છે તેનો વિરોધ કરવો, એ વાજબી નથી. આપણાં ગામો ઉપર સીધી અને આડતરી રીતે આર્થિક બોજો ગામના ગમ ઉપરાંત પડે છે એ વાત તદ્દન ખરી છે. વળી સરકાર ગામગામથી જેટલા કરવેરા લે છે તેનું તદ્દન નહિ નેપું વળતર ગામગામને તો મળે છે. એમાંથી યતાં મોટા ભાગનાં સરકારી ખર્ચો ગામગામને લાભકારી નથી હોતાં. એટલે ગામમાં માટે સીધા અને ખરા રસ્તા તો ગામમાંથી બહાર ચાલ્યા જતા જમીન મહેસુલ વગેરેના વધારે પડતા બોજાનો વિરોધ કરવો, તથા ગામ ઉપર જે વાજબી કરબાર પડે તેનો હીક હીક મોટા ભાગ ગામગામના દિને માટે વપરાય એ જાતની માગણી કરવી, એ છે. આપણી મેજે આપણી ઉપર કરવેશ નાખીને આપણાં કામ આપણે સારી રીતે કરતા થઈએ તો તેમાંથી આ જાતનો વિરોધ કરવાની અને આ જાતની માગણી કરવાની આપણી શક્તિ કેળવવાનો સંભવ છે.

પંચાયતોની ચૂંટણીમાંથી આગેવાન અધ્યક્ષ ઊભા થશે એ ભાવ મને પણ લાગે છે. પણ અત્યારે તો એ ચૂંટણી પદ્ધતિની જરૂરસ ક્યે જ છૂટકો છે. આપણી જૂની પંચાયતોની એક મોટી નબળાઈ એ હતી કે તેના વહીવટમાં ગામની બેતરણ આગળ પડતી કોમો જ અને તેમાંનાં અમુક આગળ પડતા માણસો જ લાયક લઈ શકતા. જૂના વખતમાં દરેક ગામમાં પ્રવર્તતી ઉપર ગણાતી તેવી કૌટુંબિક ભાવના તથા ન્યાયની બાબતમાં શુદ્ધિ અને નિષ્પક્ષતા રાખવાની પ્રજા ધર્મભાવના, એને લીધે એ નબળાઈ ઢંકાઈ જતી. પણ ગામના મતદારોને જે આપણે બરાબર કેળવીએ, મત એ એક પવિત્ર વસ્તુ છે અને તેના ઉપયોગ લોકના હિતની દૃષ્ટિએ જ થવો જોઈએ એ ભાવના લોકોમાં પેદા કરીએ, તો આજે ગામમાં કેટલાક ડગોસિયા અથવા ચૌદસિયા માણસો ચરી આવે છે તે બધ થઈ શકે. પુખ્ત વયનાં દરેકદરેક સ્ત્રીપુરુષને સાર્વજનિક કામોમાં રસ લેતાં કરવાં હોય અને સાર્વજનિક વહીવટમાં ભાગ લેવાની તેમને તક મળે એમ કરવું હોય, તો અત્યારે તો ચૂંટણી સિવાય બીજો માર્ગ આપણી સામે દેખાતો નથી.

કોણ ગાંડે ? પટેલની પ્રતિષ્ઠા અને એનું મહત્ત્વ રહ્યું નથી. એ પોતાને સરકારી નો માનવા લાગી ગયો છે અને સરકારી અમલદારોની ખુશામતમાં પડ્યો છે. તત્કાલી પ વંશપરંપરાનો વનનદાર નથી રહ્યો. એ તો પૂરેપૂરો સરકારી નોકર છે જ. કોઈ જગ્યા નામની આમપંચાયત રહી હોય તો ત્યાં ગામના 'ઐદચિયા' લોકો અણુસમગ્ર અને ન લોકોને ડરાવીને ફાંસી ખાય છે. ગામમાં ફક્ત બહુ થોડાં ગામે હોય છે અને હોય છે ત્યાં તે દિસાખનાં ટેકાણાં નથી. એક વખતની બચ, લેગરવી અને લોકોપકારી સંસ્થાની આજે આ કંગાળ, નિરતેજ અને લોકોને ઉપદ્રવકારી સ્થિતિ થઈ પડી છે.

૩

સંસ્થન કરવાના ઉપાયો

કોઈ પણ સામાજિક સંસ્થા તેના જૂના સ્વરૂપમાં ફરી સંસ્થન થઈ શકતી નહિ પણ એ સંસ્થાના જૂના સ્વરૂપના વર્ણનમાંથી તેની પાછળ રહેલી કાવના અને તે લોકોપયોગી તરત્તો જે આપણે પકડી લાઈએ, તે નવા રેશનને અનુકૂળ આવે એ રીતે તેનું સ્વરૂપ બદલે, નવા શરીરમાં તેના પ્રાણ પૂરી શકાય છે. આપણી આ સંસ્થા પાછળ એક બહુ પ્રબળ જાવના એ હતી કે આખું ગામ એ જગ્યા એક મોટું કુટુંબ ગામમાં એકના ઉપર આશ્રિત આવી પડે તો તે આખા ગામ ઉપરની આશ્રિત ગણા એકને ત્યાં ચીરી થાય તો આખું ગામ તે બારપાંક કરી આપવા તૈયાર થાય. ગામ કોઈ કારીગરને ખજાગાંથી મળે તો ગામ તેના કુટુંબના બરણુપોષણ માટે પૂરતો ન હોય તો ગામલોક તેના કુટુંબને જાણે ન મરવા કે પણ તેના બરણુપોષણને બંદોબસ્ત કરે.

ગામના લોકોપયોગી કામો માટે આખું ગામ સહકાર આપવા તૈયાર થાય. જે પૈસાવાળા હોય તેઓ પૈસા આપે અને જેમની પાસે પૈસા ન હોય તે પોતાની મજૂરી આપણે ગામના કામમાં પોતાનો ફાળો તો આપે જ. આપણે આમપંચાયતને સંસ્થન કરવી હોય તો આ સંપ અને સહકારની ભાવના લોકોમાં ફેળવવી એ સૌથી વિશેષ મહત્ત્વની વાત.

એના જેવી જ બીજી મદદની વાત એ છે કે પંચાયતના સભ્યો સેવાભાવી અને કોઈ પણ ગાણસનો, પોતાના સગાનો પણ પક્ષ કર્યા વિના તથા શરમ રાખ્યા વિના શુભુદિયી ન્યાય તોળે એવા હોવા જોઈએ. આ ભાવના આજે આપણાં ગામડામાં જોવા આવતી નથી, પણ જેટલે દરજ્જે એ ભાવના આપણે ફેળવી રાકીશું તેટલે દરજ્જે આ પંચાયતને સંસ્થન અને સફળ કરી શકીશું.

સંપ, સહકાર, શુદ્ધ ન્યાયશુદ્ધિ, એ ત્રણે લોકોમાં લાવવા માટે યોગ્ય ફેળવ જોઈએ. આત્મની શાળા-ફેળવગીમાં મોટામાં મોટી ન્યૂનતા હોય તો તે એ છે કે, તે આ જનતાની જાવતાઓને બિલકુલ પોષણ મળતું નથી, આજે ફેળવણીના ઉદ્દેશ શબ્દો આપણે ગમે તેવા મોટા મોટા ગણાવીએ પણ વ્યવહારમાં તો આજની ફેળવણી સ્વાર્થપ્રધા બાકુતી વૃત્તિને જ પોષે છે. ખોટીશીનું અને તેથી આમળ ગામનું, દેશનું તથા માનવસમાજનું એમ સાર્વજનિક હિતનો વિચાર કરવાની અને એવા હિતમાં અંતરાય ન આવે એવી રીતે પોતાના જીવનનો બધો વ્યવહાર ચલાવવાની ટેવ પાડવી, એ ફેળવણીનું અતિશય મહત્ત્વ અંગ છે. કોઈ પણ સંસ્થાના આંતરિક સુધારા માટે આ ફેળવણી અનિવાર્ય છે.

ગ્રામ પંચાયત વગરનું સ્વરાજ્ય

એટલે

પાયા વગરની ઇમારત.

(લેખક શ્રી ચૂનીલાલ ડી. ખરડીવાળા. ડિરેક્ટર, લોકલ સેલ્ફ ગવર્નમેન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુટ)

ગ્રામપંચાયત દિં ની સરકૃતિનુ અમર ગિદ્દ છે, એમ ભારતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે. સ્વાર્વાચીન સમયમા પણ, એમરે ઇંગ્લેન્ડે આવ્યા તે પહેલા, મુમનમાની રાજ્યમા તથા પેશાવના વખતમા ગ્રામપંચાયતો પૂર્ણ પ્રતિનિધિત્વવાળી હતી, મધ્યવર્તિ રાજ્યમત્તા તરફથી પંચાયતોનુ સન્માન થતુ અને તેઓની વ્યાપક સત્તા માન્ય રખાતી, એ આપણે પેશાવના તાજેતરમા પ્રગટ થયના દફતરોમાથી અને એડ્રીન્સન, મનરો વગેરેના લખાણો પરથી જાણી શકીએ છીએ. બ્રીટોના આવડા પછી આ સરકારોનો લોપ અનેક કારણોને લીધે થયો. એ કારણો જાણીતા છે, પણ તેની ચર્ચા આ સ્થળે અસ્થાને છે. આ પંચાયતોનો પુનરુદ્ધાર કરવાનુ છેક સને ૧૮૦૫ સુધી આપણા રાજ્યકર્તાઓને પુરતુ સંજનુ હોય તેમ લાગતુ નથી. તે વર્ષની આસપાસ સ્વ શ્રી ગેખલે તથા શ્રી રામેશચન્દ્ર દત્તે પંચાયતની મહત્તા તરફ તેઓનુ ખાસ ધ્યાન ખેંચ્યુ. આને પરિણામે ૧૮૦૮મા કેન્દ્રપ્રતિગ્રમી રોયન કમીશને જણાવુ કે ત્યાર સુધી પ્રચલિત ઉપગ્રી બાધકામ કરી નીચે ઉતરવાની " રાજ્યઅવરથાને બહેલે " પાયાથી શરૂ કરી ઉપગ્રી ઇમારતનો કાર્યક્રમ ચેલવાની " નીતિ મંદણ કરવાની જરૂર હતી. ઓ તે માટે પુરાણી ગ્રામપંચાયતોનો પુનરુદ્ધાર કરવો ઈષ્ટ અને આવશ્યક હતો. ઇંગ્લાન્ડની સરકારે દિંદી સરકારો આ બનામણ પર અમન કરવાનુ કહ્યુ. તે પરથી દિંદી સરકારે પ્રાતિક સરકાર પર સને ૧૮૧૫ મા ખનિનો મોકલી તેમના વિચારો માંથી ત્રણ વર્ષ સુધી પ્રાતિક સરકારોએ અમલી તેમ તુમારો મોકલી ઓક અડચણો ઊભી કરી સને ૧૮૧૮ મા ફરીથી દિંદી સરકારે પ્રાતિક સરકારો પર ગ્રામ પંચાયતો શરૂ કરવાનુ દબાણ કર્યુ.

દરમિયાન ૧૮૧૮ ના નવા રાજ્યખંધારણના મુધારા દાખલ થયા અને જુદા જુદા પ્રાંતોમાં ગ્રામપંચાયતોના નવા કાયદા થયા અને તે અન્વયે પંચાયતો સ્થપાઈ છતાં મુનમ્દ ઇનાકો બહુધા આ વિષયમા પછન રહી ગયાસ, મધ્યપ્રાન્ત અને પંજાબ વગેરેની પ્રગતિ આપણા પૂર્વે ચર્ચ

કેળવણીમા પાછા ગયાતુ પણ ફરકે ને જરૂરકે આગળ વધતુ પંજાબ આ બાજતમા આગે કદમ જરતુ આવ્યુ. પંજામે પંચાયતની ન્યાયાન પદ્ધતિ ખીલવી તેમા અત્યંત આવશ્યક એવુ નિષ્પક્ષપાતપણુ દાખવ્યુ, તે એમ્લે સુધી કે પંજાબની ગ્રામપંચાયતોને ત્યાની સરકાર તરફથી ન્યાયાનના વધુ ને વધુ હકો વર્ધ પ્રતિવર્ધ મળતા જાય છે. મધ્યપ્રાન્તે પણ ઠીક ઠીક પ્રગતિ કરી છે પણ મુનમ્દ તે પાછળજ પડી રહ્યુ. આમા માત્ર આપણી મુબઈની સરકારનો વાક હતો એમ ન હતુ. આપણા કાયદમંડળના સભ્યોને પણ આપણા ગામડાં ઓની શક્તિમા શ્રદ્ધા નહિ હતી. પરિણામે સને ૧૮૩૩મા સરકારે જે પંચાયતનુ બીજા ધારાસભ્યમા આવ્યુ તેને ધારાસભ્યએ કાપીકુપી બેકાળ બનાવ્યુ અને પ્રગતિને રોકી રાખી

પણ મોટી મુશ્કેલી તો ગામનો વહીવટ કરવા જોઈતા પ્રમાણમાં લાયક માણસો મળવાની છે. ઉપર કહ્યું તેમ ગામડામાંથી જેમ ધન બદાર ધસાય છે, તેમ બુદ્ધિ, સાદસ, કુશળતા અને ચારિત્ર્ય પણ બદાર ધસાઈ રહ્યું છે. એ સાથે જ્યાં સુધી અટકે નહિ ત્યાં સુધી ગામના કસેવરમાં લોરી બરાવાનું નથી અને તેનો બાધો મજબૂત થવાનો નથી.

નવી આમપંચાયતોના કાયદાએ જે મર્યાદા બાંધી આપી છે તેટલેથી ન અમલમાં ગામ-માંના રહાસલા બુદ્ધિશાળી અને સેવાભાવી લોકો તથા શહેરમાં જઈ પડેલા પણ આમસુધા-રની મદતથી સુગળેલા ખીનત આગવૃત્તિવાળા લોકો ગામડાંમાં બેસી ગામનાં કામો પરબિયાત ધોરણે ઉપાડી લે, તો ગામડાંના જીવનમાં નવોજ રસ આવે અને ગામડાં બુદ્ધિશાળી અને બાહ્યેય માણસોને પણ રહેવા લાયક બનાવી સકાય એમ છે, એ સમગ્રતઃ દાખલા તરીકે, પંચાયતના કાયદા પ્રમાણે નીચપનીસ અને બહુ તો સો રૂપિયા સુધીની કિંમતના દાવા ચૂકવવાની સત્તા છે, પણ ગામલોકોમાંથી અથવા બદારથી આવેલા આમસેવકોમાંથી કેટલાક કેવળ સેવાભાવથી અને શુદ્ધબુદ્ધિથી લવાઈ પદ્ધતિએ કામ કરે તો ગમે તેટલી કિંમતના દાવાનો નિકાસ પણ તેઓ કરી શકે.

આ નવા કાયદામાં ગામને સ્વચ્છ રાખવાનું કામ પંચાયતને સોંપેલું છે. પહેલાં શહે-રની ગંદકી કસેવરપ ગણાતી. પણ અત્યારે તો આપણાં ગામડાંની ગંદકી એક શરમજારેલી કસેવરપ થઈ પડી છે. આમપંચાયતના સભ્યો પુરથીમાં બેસીને કે ગાદીએ બેસીને ભંગી વગેરે રાખી ગામ સાથે રાખવાની આજ્ઞા સેવે તો એ મિથ્યા નીવડવાની છે. પ્રતિબિંબ ગણાતા માણસો દાયમાં જાડુ અને ટોપલા લઈ જ્યાં સુધી ગંદકી દૂર કરવા બદાર નહિ પડે ત્યાં સુધી એ ગંદકી દૂર થવાની નથી. આ કામ એટલું મદાબારત છે કે તેમાં બારે બુદ્ધિમાન અને કાર્યકુશળ માણસોને પણ પોતાની શક્તિનો પૂરતો ઉપયોગ કરવાની તક મળે એમ છે.

આમપંચાયતના આ કાયદામાં ગામલોકોને પોતાનો વહીવટ કરવા માટે બહુ જ મર્યા-દિત સત્તાઓ આપવામાં આવી છે અને ઉપરથી નિયમો, પેટા-કાયદાઓ, પરવાનગીઓ, મંજૂરીઓ વગેરેની 'લાલપટ્ટી'નાં બંધન પણ છે. છતાં ગામનાં કામ આંપણે ઉપાડી લઈશું તો આ બંધનો તોડી આપણા કામનો કેમ વિસ્તાર કરવો એ આપણને સૂઝશે. કાયદાથી સ્થાપેલી આ આમપંચાયતોની મોટામાં મોટી ન્યૂનતા એ છે કે અંગ્રેજ સરકારના રાજ્યની માફક તે આપણી ઉપર બદારથી લાટેલી વસ્તુ છે. એટલે એમાં બતાવ્યું છે એટલું જ કામ કરીને બેસી રહેવાની આપણું કંઈ બજાવતું જરૂરી. આમપંચાયતના સભ્યો તરીકે આપણને સત્તા કે પ્રતિષ્ઠા મળશે એ બુદ્ધિથી તેમાં દાખલ થવાથી પણ આપણો ઉદ્ધાર થવાનો નથી. ગામનાં કિલનાં કામો કરવાના ઉદ્દેશથી જ આમપંચાયતમાં દાખલ થઈએ અને એવી રીતે કામ કરીએ કે લોકોની આંતરિક શક્તિઓ વિકાસ પામે, તેમનામાં આત્મવિશ્વાસ પેદા થાય અને દરેકેદરેક માણસ ગામના વહીવટ માટે પોતે જ જવાબદાર હોય એવી રીતે તેમાં રસ લેતો અને કામ કરતો થાય. સ્વારે જ આપણે ખરી આમપંચાયતો ઊભી કરી શકીએ અને તે દ્વારા સ્વરાજ્ય પણ સાધી શકીએ.

(‘આમપંચાયતનો કાયદો’ નામના પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાંથી)

ગ્રામ પંચાયત વગરનું સ્વરાજ્ય

એટલે

પાયા વગરની ઇમારત.

(લેખક : શ્રી ચૂનીલાલ ડી. બરડીવાળા. ડીરેક્ટર, લોકલ સેલ્ફ ગવર્નમેન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુટ)

ગ્રામપંચાયત દિંદી સરકારનું અમર ચિહ્ન છે, એમ ભારતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે. સ્વાયંચીન સમયમા પણ, એટલે ઇંગ્લેન્ડે આપ્યા તે પહેલા, મુસનમાની રાજ્યમા તથા પેશ્વાઈના વખતમા ગ્રામપંચાયતો પૂર્ણ પ્રતિનિધિત્વવાળી હતી, મધ્યવર્તી રાજ્યમત્તા તરફથી પંચાયતોનું સન્માન થતું અને તેઓની વ્યાપક સત્તા માન્ય રખાતી, એ આપણે પેશ્વાઈના તાગેતરમા પ્રગટ થયેલા દફતરોમાથી અને એટલીસ્ટન, મનરો વગેરેના લખાણો પરથી જાણી શકીએ છીએ. ખ્રીસ્તોના આવવા પછી આ સંસ્થાઓનો લોપ અનેક કારણોને લીધે થયો. એ કારણો જનજીના છે, પણ તેની ચર્ચા આ સ્થળે અસ્થાને છે. આ પંચાયતોનો પુનરુદ્ધાર કરવાનું છેક સને ૧૯૦૫ સુધી આપણા રાજ્યકર્તાઓને પુરતું સંજ્ઞુ હોય તેમ લાગતું નથી તે વર્ષની આસપાસ સ્વ શ્રી ગોખલે તથા શ્રી રેમેશચન્દ્ર દત્તે પંચાયતની મહત્તા તરફ તેઓનું ખસ ધ્યાન ખેંચ્યું. આને પરિણામે ૧૯૦૯મા કેન્દ્રપ્રતિગામી રાયન કમીશને જણાવ્યું કે ત્યાર સુધી પ્રચલિત “ ઉપરથી આવકમાં ફરી નીચે ઉતરવાની ” નીતિ અદ્ય કસવાની જરૂર હતી. આી તે માટે પુરાણી ગ્રામપંચાયતોનો પુનરુદ્ધાર કરવો ઇષ્ટ અને આવશ્યક હતો. ઈંગ્લાન્ડની સરકારે દિંદી સરકારો આ બનામણ પર અમન કરવાનું કહ્યું. તે પરથી દિંદી સરકારે પ્રાનિક સરકાર પર સને ૧૯૧૫ મા ખરિતો મોકલી તેગના ત્રિય રો માગ્યા, તથા વર્ષ સુધી પ્રાનિક સરકારોએ આમથી તેમ તુમારો મોકલી અનેક અડચણો ઊભી કરી. સને ૧૯૧૮ મા ફરીથી દિંદી સરકારે પ્રાનિક સરકારો પા ગ્રામ પંચાયતો શરૂ કરવાનું દમાણું કહ્યું.

દરમિયાન ૧૯૧૯ના નવા રાજ્યધારણના સુધારા દાખલ થયા અને જુદા જુદા પ્રાંતોમાં ગ્રામપંચાયતોના નવા કાયદા થયા અને તે અન્વયે પંચાયતો સ્થપાઈ જતા મુજબ ઇન્ડોરો બહુધા આ વિષયમાં પછાત રહી મદ્રાસ, મધ્યપ્રાંત, અને પંજાબ વગેરેની પ્રગતિ આપણા પૂર્વે ઘર્ષ.

કેળવણીમાં પાઠ્ય ગણાતું પણ કુદકે ને ભૂરકે આગળ વધતું પંજાબ આ બામતમાં આગે કદમ ભરતું આવ્યું. પંજાબે પંચાયતની ન્યાયતાન પદ્ધતિ ખીનવી. તેમા અત્યંત આવશ્યક એવું નિબંધપાતળું દાખલ્યું, તે એટલે સુધી કે પંજાબની ગ્રામપંચાયતોને ત્યાની સરકાર તરફથી ન્યાયતાનના વધુ ને વધુ હકો વર્ષ પ્રતિવર્ષ મળતા જાય છે. મધ્યપ્રાંતે પણ હીક હીક પ્રગતિ કરી છે પણ મુજબ તે પાછળજ પડી રહ્યું. આમા માત્ર આપણી મુબઈની સરકારનો વાંક દનો એમ ન હતું. આપણા કાયદામંડળના સભ્યોને પણ આપણા ગામડાં ઓની ચકિતમા મદદ નહિ હતી પરિણામે સને ૧૯૩૩મા સરકારે જે પંચાયતનું ખીન ધારાસભામા આપ્યું તેને ધારાસભાએ કાપીકુપી બેડોળ જનાવ્યું અને પ્રગતિને રોકી રાખી.

આ ચાર મહત્વના ફેરફાર હોવા છતાં પંચાયત ચલાવવા માટે અને ૨૦૦૦ ને તેથી ઉપરની વસ્તીવાળાં ગામમાં લોકેલિયેશન કામો કરવા માટે જોઈતાં નાણાંની ખાસ સવલત કરવામાં આવી નથી તે કબ્જા ક્યાં વગર છૂટકા નથી. જૂની માફી આવતી અગ્રેજી સાસન-પદ્ધતિની એ આવળી નીતિ છે. ગામડામાંથી સીધા ને આડકતરા કરો મારફતે પૈસા મેળવી વડી સરકારને અને પ્રાંતોની સરકારને નીલાવવામાં આવે છે ને શહેરોની આજ્ઞાદી વધારવામાં આવે છે. રસ્તાના, પાણીના, ફવાખાનાના ને કેળવણીના પૃથુ અનેક જાતના લાભો મોટાં અને નાનાં શહેરોને જે પ્રમાણમાં મળે છે તે પ્રમાણમાં ગામડાંમાં એમાંનું કશું જ મળતું નથી, ને જ્યાંયે સીધા ને આડકતરા કરોના બારનું પ્રમાણ સરખાવવામાં આવે તો ગામડાંમાં વધારે સદન કરતું પડે છે. (૨૦૦૦ ની વસ્તીવાળાં ગામડાં વિશે આ જણીતી વાત છે.) તેથી ભવિષ્યમાં ક્રાંતિકારક સુધારો થવાનો સમય આવી લાગ્યો છે ત્યારે એક નવો જ પ્રશ્ન ઉઠેલવનો રહેશે કે ગામડાંઓ પાસેથી કરવેરા મારફતે જે કંઈ લેવામાં આવે તેના ઉપ ટકા રકમનું વળતર તેમને પાછું મળતું નેહએ, એટલે કે ગામડાંઓ ને કરવેરા આવે છે તેમાંથી તેમને પોતાની રિયલિટી સુધારવા માટે જેટલાની જરૂર હોય તેટલી રકમ બાદ કરી ગામડાંમાં રાખી ખૂદી, ખાડીની તાલ નજરી એવીજ રકમ કરવેરા મારફત સરકારનું તંત્ર ચલાવવા આપવી જોઈએ. એ પ્રશ્નો ઉઠેલ થાય તો પંચાયતને પેલાના કામ માટે ઘટિત રકમ મળી રહે અને તેમાંથી તેઓ રસ્તા, દીવાખતી, માગસફાઈ વગેરે કામો સંતોષકારક રીતે કરી શકે. આજે તો ગામપંચાયતવાળા ગામમાંથી જે લોકલ સેક્સ જિલ્લા લોકલબોર્ડ મેળવે છે તેનો દિસ્ટો તેમને મળવાનો છે અને તે સાથે જિલ્લાબોર્ડની તે ગામમાં કામો કરવાની જવાબદારી એણી ધધ જરી.

નવા ગામપંચાયતના કાયદાથી ધારેલું પરિણામ નહિ આવે તેનું બીજું કારણ એ છે કે મુખ્ય પ્રાંતના અમુક પ્રદેશો કે જ્યાં રાનીપરજ કોમની વસ્તી છે ત્યાંની પરિસ્થિતિ જિજ્ઞ છે. આવા રાનીપરજ પ્રદેશમાં ૨૦૦૦ની વસ્તીવાળું ગામ એટલે છૂટાછવાયા વેરાપલા ૩-૪ માઇલના પરિધમાં આવેલાં મુખ્યદેશો સમૂહ. એક મુખ્યદેશ વિંમત રૂપીઆ પચીસથી વધારે હોઈ શકે નહિ. ગામમાં લખનાં વાંચતાં ગાણુસો ભાગ્યે જ ૪-૫ નીકળે, અને બેન્ચનો વહીવટ કરનાર તો ભાગ્યે જ નીકળે. પરચુરથુ ચીંજો વેચનાર નાનો વેપારી કદાચ બેન્ચ ચલાવવાની લાયકાત ધરાવે. આ વેપારી આજુબાજુના મુખ્યદેશો માલીક બીજા, નાયક, વારલી, કાકર, ચોધરા, ઢોડિયા, ગામીત વગેરે રાનીપરજ કોમને ચૂસીને પૈસા બેગા કરનાર હોઈ શકે. એટલે ગામનો વહીવટ કરવાની સત્તા આવી બંધિતને સોંપાય કે જેથી ગામને લાભ થવાને બદલે નુકસાન થાય, અને સરકારે નીમેશ પંચાયતના મંત્રી બધો કારબાર ચલાવે. આવા પ્રદેશો માટે પાંચ ૭ ગામોની સમૂહ પંચાયતો-મુખ પંચાયત-કરવામાં આવે તોજ લાભ થઈ શકે. રાનીપરજ પ્રદેશમાં એક ગામની પંચાયત કરતાં આવી મુખ પંચાયતનો અખતરો કરવામાં આવે તો તે વધારે લાભદાયક અને પરિણામકારક નીવડશે. આને માટે ગામપંચાયત કાયદામાં મારી સંચનાથી એક કલમ ઉમેરવામાં આવી હતી અને તે પ્રમાણે અખતરો કરવાની મેં હાલની સરકારને લલમપૃથુ પૃથુ કરી છે.

ગામ પંચાયતનો કાયદો ચર્ચા પહેલાં તાલુકા બોર્ડને રદ કરવામાં આવી છે. તેથી જિલ્લા બોર્ડ જિલ્લાના ફર ફર આવેલાં ગામડાંઓ અને ખાસ કરીને રાનીપરજનાં ગામડાંઓ

પોતાના ગામમાં રહી ગામની હિત સાધવાનો માર્ગ સાપડશે, પોતાની કળવણીના પરિણામે પ્રાપ્ત કરવા ધારેલી બાહ્ય સપત્તિ મેળવવા માટે ચહેરામાં ફાફાં મારવાને બદલે પોતાનામ્બ ગામમાં રહી પોતાનું જ્ઞાન અને પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ પોતાના અને ગામના લાભાર્થે કરવાની તક મળશે.

સૌથી અગત્યનું પરિણામ એ આવશે કે ગામડાઓમાં સંઘશક્તિ પેદા કરી શકાશે. એ શક્તિથી ગામડાઓમાં સંઘશક્તિ પેદા કરી શકાશે. એ શક્તિથી ગામોના હકો પર ચલા બાહ્ય આક્રમણોનો પ્રતિકાર કરી શકાશે અન્તરના દેશો ટાળવાના માર્ગો જડશે. ગામડાઓએ આ શક્તિ ગામોમાં પેદા કર્યા વગર ગત્યન્તર નથી. એટલેજ પ્રાથમિક શિક્ષણ જેમ બાળકો માટે ફરજિયાત કરવાની આપણે સર્વે ફરજ સમજીએ છીએ તેમજ દરેક ગામ માટે ગ્રામ-પચાપત ફરજિયાત ચલાવવાનું સત્ત્વ સર્વશ્રેય કરવું પડશે. ગ્રામ કર્યા સિવાય રાષ્ટ્રોન્નતિ શક્ય નથી. પચાપતના ફતેદમદ કાર્યોથીજ સરખે રાષ્ટ્રમાં અખૂટ અને અજેય શક્તિ ઉત્પન્ન થશે. રાષ્ટ્રોન્નતિના ધણા અપગ પ્રયત્નો આપોઆપ છણાઈ જશે. હિન્દુસ્તાનનો ઇતિહાસજૂનો અનુભવ છે કે પરરાજ્યની બાધા છતાં આપણી સંસ્કૃતિનો નાશ ન થયો. તેનું રક્ષણ ગ્રામ પચાપતની સર્જન સંસ્થાએ છે.

જ્યારે જ્યારે હિન્દુસ્તાનની ઉત્તરેથી પરરાજ્યના ટોપેટોના વટોળામાં મહક દિંદ પર ફરી વળતા ત્યારે હિન્દુસ્તાનની સંસ્કૃતિ એ કાંઈ પણ કારણથી જળવાઈ રહી હોય તો આપણી ગ્રામપચાપતને ઉત્પન્ન કરેલી સઘ શક્તિથી. આપણી ગ્રામપચાપતને કાવ્યમાની દાહ માફક આપણી સંસ્કૃતિ જળવીને હુમલારુપી મોજાઓને ઉપર ઉપરથી પચાર થવા દીધા. સમાજવાદ આદિ વાદોની જે અથગમણો પશ્ચિમમાં આપણે જોઈએ છે તેની અથગ મણો જે ભરતખંડે જૂનકાળમાં ટાળી હોય તો આ પચાપતને લીધેજ, કાગળ પચાપતો માત્ર પૈમાદારોની ન હતી, માત્ર અમુક વર્ગની નહતી, પણ એક ગામમાં રહેતા દરેક વર્ગની, દરેક જાતિની, દરેક ધંધાદારીઓની હતી અને દરેક વર્ગના સુખની ખચકાતી ગણનારી સંસ્થા હતી. ગમના ગરીબોની બરફાસ, તેઓનાં સુખ સાધનો માટે કળજી ગણનારી આ ગળવાન સંસ્થા હતી. એક કુટુંબ જાવના આજ્ઞા ગામમાં પ્રમુખનારી આ વિશ્વવંશ સંસ્થા હતી,

આવી પ્રગળ સંસ્થાને આપણે પાછી સજીવ કરવા માગીએ છીએ, તેમ નહિ કરીએ તો અગત્ય દુષ્ટા. જોઈએ-મેટા. બંદિતારી. જોઈએ રાષ્ટ્રીય સ્વરાજ્ય આપણે સુખેથી જોઈએ. નહિ શકીએ. જેટલી વીરતા રાષ્ટ્રીય સ્વરાજ્ય મેળવવા ખરચી પડશે તેટલીજ ધીરતા ગ્રામ-સ્વરાજ્યની પ્રાપ્તિ માટે જરૂરી છે. ગ્રામપચાપતનો પાથો મુદ્દ નહિ કરીશું તો રાષ્ટ્રની ઈમારત નખળી પડશે, એ નિર્વિવાદ છે. તો પછી રાષ્ટ્રીય સ્વરાજ માટે એક પગે તૈયાર થયેનું શુભદાત ગ્રામપચાપત પરત્વે ઉઘસ કેમ રહી શકે? આવી ઉદ્ધમીનના આ મવાતક નિવડશે.

કેમ્પેસ ગવર્નમેન્ટ આવ્યા બાદ હાલથી નવો કાયદો થયો છે તેમાં પણ કેટલાંક પ્રતિભાવી પગલાં જરૂર લેવાયાં છે. “ પંચાયતોને સ્વાધીન સમાજાણી સંસ્થા બનાવવાનું ” મહત્વાકાંક્ષુ ધ્યેય તેમાં સમાયતું નથી. ગામડાંઓના કાર્યકર્તામાં અવિશ્વાસનાં ચિહ્નો આગાં પણ હામહામ જણાયાં છે. પણ આગાં એક ફરક છે. ગામડાંઓને જેમ જાને તેમ જમદી પ્રગતિમાન કરવાની ધમકા આ નવા કાયદા પાછળ છે. અને એ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી આ પ્રતિભાવી તરત્તે એમાં હાખલ થઈ ગયાં છે. આ તરત્તે અમાણ છે. ગામડાંઓ પરનો અવિશ્વાસ અસ્થાને છે. તેઓ ચહેરો ભેટલા જ વિશ્વાસને પાત્ર છે અને તેમને પુરતી સ્વતંત્રતા આપવી ધટે છે. એ સત્ય ઠાંકણું રહેવાનું નથી અને અવિશ્વાસનાં તરત્તે મોડાં વહેલાં દૂર યશેજ. મ્હારી તો ખાત્રી છે કે આપણા ગામડાંઓનું હલક મજબૂત છે. ગામડાંઓ કિંદી સંસ્કૃતિનાં દેવાલયો છે અને પૂર્ણ સ્વરાજ ગામડાંઓજ આપાવશે અને અપનાવશે.

અત્રે કહેવું જરૂરનું છે કે આપણા ઇલાકાની ગ્રામપંચાયતોનો અભ્યાર સુધીની ઇતિહાસ નિરાશાજનક છે. ગદારાજે કંઈક પ્રગતિ હાખવી છે, પણ સુખરાતે તો પંચાયત પરત્વે અશક્ત જ સેવી છે. ગાત્ર ભરત્ય હલકો અપવાદ રૂપે છે. ધોડીક પંચાયતો ત્યાં પ્રગતિ પણ હાખવી શકી છે. અમદાવાદમાં પણ ધોલેરા જેવી એકાદ પંચાયત વ્યવસ્થિત કામ કરી રહી છે. આ બદલ આ પંચાયતોના અને હલકા ભોડના કાર્યકર્તાઓને ધન્યવાદ ધટે છે. પણ આખા સુખરાતમાં તો એકંદરે મીડુજ ગણાય. આ દિશામાં પ્રગતિને નામે બહુમા વાંક અણુકતા ગ્રામપંચાયતના જુના કાયદાનો છે. નવા કાયદા પ્રમાણે સુખરાતમાં હામહામ પંચાયતો સ્થપાઈ છે. એમાં છવ મકવણ કામ ખાસ કરીને હલકા ભોડના સભ્યો અને અધિકારીઓનું છે. આપણા કમનસીબે જે વખતે આ પાયો નાંખવાનું કામ બહુ કાળજીથી કરવાનું છે તેજ વખતે આપણી રાજદ્વારી પરિસ્થિતિ મંબીર ઘઈ છે. અને આપણા દેશના આધાર રૂપી કાર્યકર્તાઓ જેના પર આ કામનો ભોજો આજ્યો હતો અને જેના પર દેશનો વિશ્વાસ છે તેના વગર આ કાર્ય સફળ કરવું ધણું ખરું અશક્ય છે, તેઓને જેલમાં જવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે. રાજેન્દ્રનાથના આ આહુતથી માગો-નતિનું કાર્ય પાછળ પડશે એ નિઃસંશય છે. પણ જેઓ જેલની બદાર રહેશે તેઓની ગ્રામપંચાયતો તરફની ફરજ આથી વધારે કપરી બને છે. તેઓએ તે વખતવા માટે દરેક ભેજ આપવો ભ્રષ્ટ્રજે. દિવસ રાત આ કાર્યમાં લક્ષ પોતું ભેઠશે અને એક નાનુક છોડને-એક બાજક, આમળ ઉપર રાત્ર્ય ગાદી પર તવાનો હોય તેને-જેમ અર્થત કાળજીથી ઉછેરવામાં આવે છે તેમ આ નવી પંચાયતોની જુગોપાસના ફરવી ભ્રષ્ટ્રજે. પ્રથમ પંકિતના સર્જીત નેતાઓની ગેરહાજરીના કારણે જો એ પંચાયતોને સુધ જવા હઈશું તો પાછળથી એમાં શ્રદ્ધ લાવવાનું વધુ મુશ્કેલ બનશે.

હાલ તો જુની જડ ધાલી અવલી અશક્તને દૂર કરી ગામડાંઓને ખાત્રી કરી આપવાની છે કે પંચાયતો એ ગામડાંના સુખનું એકજ સુખ્ય સાધન છે. તેથી ગામડાંઓમાં છવન આવશે, પોતાનો ઉદ્ધાર શાગાં છે તે તેઓ પોને સમજતાં થશે. તે ઉદ્ધારનાં સાધનો તેઓ પોતે પેદા કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકશે. પોતાના મિત્ર શત્રુ કોણ છે તે તેઓ સમજશે, ખરા સુંખ અને દુઃખપ્રાપ્તિની દિશા તેઓને જડશે. ગામડાંઓના ઉત્સાહી સુવાગોને

નીતિને વધારે અવકાશ અને મરજત મળે છે. તંત્રવ્યવહારમાં વિકેન્દ્રીકરણની આજ મોટી વિશેષતા છે. કેન્દ્રીકરણ દિસાનું જનક અને પોષક છે. વિકેન્દ્રીકરણના ગર્જામાં અદિસા રહેલી છે. સ્વયંનિર્ગિત કાપદાઓ અને તંત્રનું પાલન કરવામાં પ્રજાનો ઉત્સાહ સ્વાભાવિક અને એનું શિસ્તપાલન સ્વયંપ્રેરિત હોય છે. કેન્દ્રીય સત્તાના ધડેલા નિયમોના પાલન પાછળ સત્તાનો દુકમ અને તે પાછળ રહેલી દંડનીતિજ રહેવાં હોય છે. બારતીય સંસ્કૃતિમાં દિસા કરતાં અદિસાનું તત્ત્વ વિશેષ રહેલું છે. એનું એક કારણ એ છે કે એ સંસ્કૃતિના આધાર સ્તંભો આપણી આમપચાયતો હતી.

પચાયતોમાં પડેલી પ્રજાકલ્યાણની આ વિધિવિધ શક્તિઓનો અભ્યાસ કરી તેનો સદુપયોગ કરવામાં આપણા નિદેશાની પંચાયતોના સભ્યો પોતાની શક્તિ વાપરશે તો નિદેશાની ઉત્તિમાં આપણી પચાયતો અદ્ભુત ફાળો રહેજે આપી દેશે. પરંપર કનિયા, દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, અને સત્તાલોભની પચાયતમાં પચાત પડશે તો એની પ્રજાકલ્યાણની શક્તિ હરાઈ જશે અને આપણા નિદેશને એ પચાયતો આશીર્વાદને બદલે શાપરૂપ યર્ષ પડશે. સમૃદ્ધિવન, પરંપર સદકાર અને સંઘમળનાં તત્ત્વોને પંચાયતો દ્વારા કેમ વેગ આપવો, એની ચિંતા સભ્યો કરશે તો એઓ પોતાનાં ગામડાંની ઉત્તિ સહેજે કરી શકશે. ગામડાંઓની ઉત્તિના પ્રશ્નો તો અનેક છે. પરંતુ જે પચાયતો એમાના મુખ્ય ત્રણ પ્રશ્નો પર પોતાની શક્તિ એકાગ્ર કરશે તો એ પછી બીજા બધા પ્રશ્નો એની મેજે ઉકેલાતા જશે. (૧) આમસંક્રાંત અને ગામના રસ્તાઓ, (૨) આદી અને આમઉદ્યોગો, (૩) સાચી અને જીવન-રૂપથી કેળવણી. એ ત્રણ પ્રતિષ્ઠાને આમપચાયતોએ પોતાની પ્રતિષ્ઠા અણી લેવી નોંધએ પંચાયતના સભ્યો, સભ્યો મંડી, પંચાયતમાં રહ્યા છતાં સાચા જવાબદાર, સમજી અને તબક્કા આમવાસીઓ યર્ષ આ ત્રણ પ્રતિષ્ઠાઓની શરૂઆત પોતાના જીવન અને કુટુંબથી કરવા માંડશે તો પચાયતો લોકકલ્યાણની પ્રયત્ન સંસ્થાઓ યથે પડશે. નિદેશાની પંચાયતોના સભ્યો પોતાના પર આવી પડેલી જવાબદારી સમજે એજ અભિલાષ.

રાનીપરજ પ્રદેશમાં. આમપંચાયત

(લેખક:-શ્રી. લક્ષ્મીદાસ મંગળદાસ શ્રીકાંત, બી. એ., એમ. એચ. એ., પ્રમુખ, નિદેશ રૂલ બોર્ડ, પંચમહાલ.)

મહાસભા પ્રધાનમંડળે જૂના આમપચાયત કાયદામાં સુધારો કરી તેમાં નીચેના મહત્વના અને લાભદાયક અંશો દાખવ કર્યા છે.

૧. ૨૦૦૦ અને તે ઉપરની વસ્તીવાળા ગામમાં ફરજિયાત આમપંચાયત સ્થાપવી.

૨. પંચાયતમાંથી કેસ ચલાવવા માટે બેન્ચની ચૂંટણી કરવી.

૩. પુખ્ત ઉમરનાં સ્ત્રી-પુરુષોને મતાધિકારનો હક.

૪. નીમણૂકની પદ્ધતિ રદ કરી અને પોલીસ પટેલને પંચાયતમાં સભાસદ તરીકે ઉભા રહેવાની મનાઈ કરી.

(લેખક:—શ્રી દીનજીરા દિવાનજી, ગાંધીકુટિર, કરાડી)

આમપંચાયતોનો કાયદો અમલમાં મુકાઈ રહ્યો છે તે વખતે પંચાયતોમાં રહેલી પ્રમ-
કલ્યાણની શક્તિ સમજી લેવાની જરૂર છે. દિંદના ઇતિહાસનો સાચો અભ્યાસ જોઈએ કયો
છે તેઓ તો ૨૫૪ રીતે જોઈ શકે છે કે આપણી ભારતીય સંસ્કૃતિના વિકાસ અને સંરક્ષણમાં
આપણી તે વખતની આમપંચાયતોએ જાદુ બન્યું કાળો આપી દીધો છે. પ્રમુખીય રાજ્યતંત્રની
કલ્પના પશુ જ્યારે પશ્ચિમમાં જાગી ન હતી ત્યારે એટલે કે ઇતિહાસના ઉપકાળમાં આપણા
ઋષિમુનિઓએ દિંદ જોવા વિશાળ દેશ માટે આમ પંચાયતોની પ્રમુખીય સંસ્થાઓનો વિકાસ
કરેલો. આમ પંચાયતોની પાછળ સ્વાયત્ત, સ્વયંપૂર્ણતા અને વિકેન્દ્રીકરણના (Decentral-
isation) તરફ રહેલાં છે અને એમાંજ એની પ્રમુખીય શક્તિનો વિકાસ થાય છે.
પંચાયતોનું એકમ (unit) જાદુ નાનું હોય છે અને એ ગર્ભાદિત એકમમાં રહીને ત્યાંના
નાનકા પ્રજાસમુદાયના કલ્યાણની બધી પ્રવૃત્તિઓની વ્યવસ્થા કરવાનું તંત્ર પંચાયતો યસારે
છે. આમાં સગવડ એ રહેલી હોય છે કે પંચાયતના તંત્રમાં પ્રજાનો સદકાર વધારે પ્રત્યક્ષ
રીતે મળી રહે છે અને પરસ્પર હળી મળીને કામ કરવાનું કાર્ય જાદુ સુલભ નીવડે છે.
વિશાળ જનસમુદાયના કલ્યાણની વ્યવસ્થા કરવા માટે મોટા પ્રદેશોનું તંત્ર યસાવવામાં પ્રત્યક્ષ
સદકારની સગવડ નથી હોતી. એક હથ્થુ સત્તા અને હુકમો પરજ એ તંત્રની કુશળતા
રચાય છે. આ દૃષ્ટિએ જોત' આમ પંચાયતોમાં પ્રમુખીય તરફ વધારે પ્રગાણમાં પડેલાં હોય છે.

પ્રાચીન સમયની આમ પંચાયતો વધારે જળવાન હતી એનું કારણ એ હતું કે એમાં
કેન્દ્રીય સરકારની ડખલગીરી જાદુ જોડી રહેતી. ગામડાંએ પોતાનો બધો વ્યવહાર એ પ્રમ-
કલ્યાણની બધીયે પ્રવૃત્તિઓ પોતાની સ્વયંનિર્ગિત પંચાયતો દ્વારા પ્રાપ્ત કરી લેતા. પંચાયતોની
આ સ્વતંત્રતાને કીધે પંચાયતોની પ્રતિજ્ઞા ખૂબ પ્રગાણમાં રહેતી અને પ્રજાનો પુખ્ત
સદકાર એને મળી રહેતો. પ્રજાને હંમેશાં એમ લાગ્યા કરતું કે પંચાયતો આમારી છે અને
આથી એને બધી જાતનો સદકાર આપવાનો પ્રજાને ઉત્સાહ રહ્યા કરતો. કેન્દ્રીય સત્તાની
ડખલગીરી પંચાયતોની કાર્યવાહીમાં નહિ જોવી જ રહેતી એટલે પ્રમુખીયકલ્યાણની એની કાર્ય-
શક્તિમાં પ્રજાને વિશ્વાસ રહેતો. પરિણામ એ આવતું કે આમપંચાયતો ગામડાની સુખાકારી
અને ઉન્નતિનાં જાદુ મહત્ત્વનાં કાર્યો કરી શકતી.

પ્રજાનું કલ્યાણ કરવાની પંચાયતોમાં નિરોધ શક્તિ હોય છે. એનું બીજું કારણ એ
હોય છે કે દુરની કેન્દ્રીય સરકાર કરતાં ગામડાં જ રચાયેલી પંચાયતો આમપ્રજાની
સુરેક્ષાએ અને એમની જરૂરિયાતો વધારે સારી રીતે સમજી શકે છે. પંચાયતો પ્રમુખીયના વધુ
સંપર્કમાં રહે છે અને એમના અવગત પ્રજાનો વધુ પ્રત્યક્ષ પરિચય એમને હોય છે. પ્રત્યક્ષ
પરિચયની આ વિશેષતા પંચાયતોની કાર્યશક્તિને ખૂબ વેગ આપે છે. એમની કાર્યવાહીને
વધારે જલંત અને તેથી કુશળ બનાવી દે છે.

પંચાયતોનું એ કામ નાનું અને ગર્ભાદિત હોય છે. તેનો સૌથી મોટો લાભ એ મળે
છે કે કેન્દ્રીય તંત્રના સંચાલન કરતાં પંચાયતોના સંચાલનમાં અહિંસા અને સમજાવટની

ઉપર જોઈએ એટલું લક્ષ્ય આપી શકે એમ નથી. તેથી પંચાયતો યશો એટલે નિહાળા બોર્ડની જોખમદારી એટલી યશો એ માન્યતા રાનીપરજ પ્રદેશમાં સાચી હતી નથી. મારો અનુભવ મને કહે છે કે નિહાળા બોર્ડો રાનીપરજમાં મામડાંઓ વિશે હતાસીનતા સેવે છે અને મેં નીચે મુજબનો એક દસ્તાવેજ પરિપત્ર સાથે તા. ૩૭ એપ્રિલ ૧૯૩૯ ના રોજ બધી નિહાળા બોર્ડો ઉપર તે મંજૂર કરી અગત્યને માટે મોકલી આપ્યો હતો, છતાંયે તે પ્રમાણે અમલ થયો હોય એમ મારા અનુભવામાં આવ્યું નથી. તેથી ન હોય તો મારે ડિરેક્ટીકટ લોકલ બોર્ડના કાયદાની કલમ ૩૮ એ ૧, ૨, ૩, અને કલમ ૧૩૧ સી પ્રમાણે તાલુકા કમિટી કરવા માટે બેકવર્ડ ક્લાસ બોર્ડમાં દસ્તાવેજ પાડ્યો. આજની તરફાર હજી આ મારી બંને સ્થનાઓનો અમલ કરવાની વિચારણા કરે છે.

બેન્ચ વિનાની પંચાયતો યશો તો તે નિષ્પ્રાણ નિવસવાની છે, અને મામપંચાયત એટલે સ્વરાજ્યનો પાયો એ આદર્શ બાંધી પડશે. તેથી જેમ પંચાયત ફરજિયાત છે તેમ બેન્ચ પણ ફરજિયાત કરવી જોઈએ.

નિહાળા બોર્ડોને પરિપત્ર

ધારાસભાનો હોલ. મુંબઈ ૩૭ એપ્રિલ ૧૯૩૯.

સરિનય—આપમાંના પણ મહાસભાની ટીકટ ઉપર ચૂકવણ છે. જેથી હરિજનોની નજરિયાતો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવાને આપ બધાવણ છે.

પણ એ બંધવા જોગ છે કે અસલી અને પઢાડી ભતિઓ તરફ જોડું ધ્યાન અપાડું તેઈએ એટલું જણાડું ન હોય જેથી અમે, જે નિહાળાઓમાંથી ધારાસભામાં આવ્યા છીએ તે નિહાળાઓમાં આવી પઢાડી ભતિઓની સંખ્યા મોટા પ્રમાણમાં છે અને તેમની કેટલીક લાંબા વખતની ખાસ નજરિયાતો વિશે અમે માહિતગાર હોવાથી તેવી નજરિયાતો તરફ આપનું લક્ષ્ય દોરીએ છીએ. જે કે મહાસભાવાદી સરકારે રચાઈક સંસ્થાઓમાં પહેલી જ વખત એ વર્ગના લોકોને બનામત બેઠકો આપી છે, છતાં તેમના ચૂંટાયલા પ્રતિનિધિઓ બીજા સભ્યોના સંકેતાર અને મદદ સિવાય ચોટાના હકો સાબીત કરી શકશે નહિ.

જે જે સ્થળોએ આવી ભતિઓ છે તેવાં દુર્વંશ પામેલાં સ્થળોને બીજા સુધરેલાં સ્થળોની હરોળમાં લાવવાને લહેર સુખાકારીનાં દ્વેષમાં પ્રમાણ કરતાં વધારે હિંસો આપીને આપણે તેઓના હકો આગળ જાવવા તેઈએ. તેમાંના મુખ્ય નીચે મુજબ છે—

૧. રસ્તાઓ અને ગાડાંવાટ—આ મુદ્દાને ઘોડા છે અને છે તે પણ બિલકુલ નકામા જેવાં જ છે.

૨. કુવાઓ—મીઠું પીવાનું પાણી મેળવવાની મોટી મુશ્કેલી.

૩. દવાખાનાં—આ લોકોની નજરિયાતો મટિ બિલકુલ દવાખાનાં નથી. એ લોકોને દવાની નજર પડતી નથી એમ માનવાની કોઈ ભૂલ ન કરે.

૪. નિરાળો—મહાસભાવાદી સરકારની સહાનુભૂતિવાળી નીતિને લીધે આવા ભાગોમાં સરકારે માન્ય કરેલી નિરાળો બીજાસભાવર સંસ્થાઓ જેવી કે લીલ સેવામંડળ અને હાંમ સેવા મંડળ તરફથી નિરાળો બોલવામાં આવી છે એ સતોષની વાત છે. આ દિશામાં વધારે પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. આ દિશામાં આવી પઢાડી ભતિઓની સંખ્યા લગભગ ૧૫ લાખની છે અને તેમાંથી હિંસાનાં વધારે ભાગમાં આપણને જે જે આપણે વિચારી શકીએ તેવાં હોય તેવાં હોય તેવાં

આ ચાર મહત્વના ફેરફાર હોવા છતાં પંચાયત ચલાવવા માટે અને ૨૦૦૦ ને તેથી ઉપરની વસ્તીવાળાં ગામમાં લોકોપયોગી કામો કરવા માટે જોઈતાં નાણાંની ખાસ સહાય કરવામાં આવી નથી તે કબ્જલ કર્યા વગર છૂટકો નથી. જૂની ચાલી આવતી અંગ્રેજી શાસન-પદ્ધતિની એ અવળી નીતિ છે. ગામડાંમાંથી સીધા ને આડકતરા કરો મારફતે પૈસા મેળવી વડી સરકારને અને પ્રાંતની સરકારને નીલાવવામાં આવે છે ને શહેરોની આગાદી વધારવામાં આવે છે. રસ્તાના, પાણીના, દવાખાનાના ને કેળવણીના પૃથ્થુ અનેક જાતના લાગો મોટાં અને નાનાં શહેરોને જે પ્રમાણમાં મળે છે તે પ્રમાણમાં ગામડાંમાં એમાંનું કશું જ મળતું નથી. ને છતાં સીધા ને આડકતરા કરોના ભારનું પ્રમાણ સરખાવવામાં આવે તો ગામડાંઓને વધારે સહન કરવું પડે છે. (૨૦૦૦ ની વસ્તીવાળાં ગામડાં ત્રિપે આ જાણીતી વાત છે.) તેથી બલિષ્ઠતાં ક્રાંતિકારક સુધારો થવાનો સમય આવી લાગ્યો છે ત્યારે એક નવો જ પ્રથ ઉકેલવાનો રહેશે કે ગામડાંઓ પાસેથી કરવેરા મારફતે જે કંઈ લેવામાં આવે તેના ૭૫ ટકા રકમનું વળતર તેમને પાછું મળવું જોઈએ, એટલે કે ગામડાંઓ જે કરવેરા આપે છે તેમાંથી તેમને પોતાની રિયલિટી સુધારવા માટે જોટલાની જરૂર હોય તેટલી રકમ આપી કરી ગામડાંમાં, રાખી ખૂડી, ખાડીની તફાજીરી એવીજ રકમ કરવેરા મારફત સરકારનું તંત્ર ચલાવવા આપવી જોઈએ, એ પ્રથનો ઉકેલ થાય તો પંચાયતને પોતાના કામ માટે ધરિત રકમ મળી રહે અને તેમાંથી તેઓ રસ્તા, દીવાખતી, માગસહાય વગેરે કામો સતોપકારક રીતે કરી શકે, આને તો માગપંચાયતવાળા ગામડાંથી જે લોકલ સેસ જિલ્લા લોકલઓર્ડ મેળવે છે તેનો દિસસો તેમને મળવાનો છે અને તે સાથે જિલ્લાઓર્ડની તે ગામમાં મળે કરવાની જવાબદારી ઓછી થઈ જશે.

નવા માગપંચાયતના કાયદાથી ધારેલું પરિણામ નહિ આવે તેનું ખીલું કારણ એ છે કે મુખ્ય પ્રાંતના અમુક પ્રદેશો કે જ્યાં રાનીપરજ કોમની વસ્તી છે ત્યાંની પરિસ્થિતિ બિન છે. આવા રાનીપરજ પ્રદેશમાં ૨૦૦૦ની વસ્તીવાળું ગામ એટલે છૂટાછવાયા વેરાવડા ૩-૪ માઇલના પરિધમાં આવેલાં મુખ્યપ્રદેશો સમૂહ. એક મુખ્યપ્રદેશ કિમત રૂપિયા પચીસથી વધારે હોઈ શકે નહિ. ગામમાં લખતાં વાંચતાં માણસો ભાગ્યે જ ૪-૫ નીકળે, અને બે-બેનો વહીવટ કરનાર તો ભાગ્યે જ નીકળે. પરચુરણ ચીને વેચનાર નાનો વેપારી કદાચ બે-ચે ચલાવવાની લાચકાત ધરાવે. આ વેપારી આજુબાજુના મુખ્યપ્રદેશ માલીક ભીંડ, નાયક, વારલી, કાકર, ચોધરા, ઢોડિયા, ગામીત વગેરે રાનીપરજ કોમને ચૂસીને પૈસા બેગા કરનાર હોઈ શકે. એટલે ગામનો વહીવટ કરવાની સત્તા આવી વ્યક્તિને સોંપાય કે જેથી ગામને લાભ થવાને બદલે નુકસાન થાય, અને સરકારે નમિલા પંચાયતના મંત્રી બધો કારભાર ચલાવે. આવા પ્રદેશો માટે પાંચ ૭ ગામોની સમૂહ પંચાયતો-ગ્રુપ પંચાયત-કરવામાં આવે તોજ લાભ થઈ શકે. રાનીપરજ પ્રદેશમાં એક ગામની પંચાયત કરતાં આવી ગ્રુપ પંચાયતનો અખતરો કરવામાં આવે તો તે વધારે લાભદાયક અને પરિણામકારક નીવડશે. આને માટે માગપંચાયત કાયદામાં મારી સ્પષ્ટતાથી એક કલમ ઉમેરવામાં આવી હતી અને તે પ્રમાણે અખતરો કરવાની મેં હાલની સરકારને બાંધામણ પણ કરી છે.

માગ પંચાયતનો કાયદો થતાં પહેલાં તાલુકા ઓર્ડોને ૨૬ કરવામાં આવી છે. તેથી જિલ્લા ઓર્ડો જિલ્લાના દૂર દૂર આવેલાં ગામડાંઓ અને ખાસ કરીને રાનીપરજનાં ગામડાંઓ

પંચાયતનાં બીજા અંગદાસતી બીજાં કામો પ્રત્યે દુર્લેક્ષ થવાનો સંભવ રહે છે. ગામના પંચને અગત્યની કામો સોંપવા સામે જારે મતભેદ હતો. ગામડાંનાં લોકો પક્ષપાતી અપ્રમાણિક અને બિનચાવડતવાળા હોઈ ન્યાય આપવાનાં કામો માટે લાયક નથી એવી એક દલીલ હતી. તેનો જવાબ એ હતો કે પક્ષપાતીપણું, અપ્રમાણિકપણું અને બિનચાવડત એ કંઈ ગામડાંના લોકોને ધનરો નથી. આવા અન્યુભૂતી મોટી મોટી દાઈકારોના જગે પશુ સદાય પર નથી હોતા. વ્યક્તિગત ચારિત્ર્યની દ્રષ્ટિ જેમ ગામડાંમાં છે તેમ શહેરોમાં પણ છે. પ્રજાના માણસોમાં છે તેમ સરકારી નોકરોમાં પણ છે. ગામપંચાયતની જે રૂઝમે છે તે બજાવવા માટે ગામડાંનાં માણસોમાં પૂરતી આવડત હોય છે. ધણી વખત શહેરીઓ કરતાં વધારે સારી હોય છે. અજાગ, વાગળી સહીસત્તાગમીની જેમવાઈ ઈષ્ટ છે. પરંતુ અદાવત નહિ સ્થાપવાની દલીલ બેદુદી છે. સહીમલામતીની દૃષ્ટિએ બીજી દલીલ એવી હતી કે એક આગપંચાયતના વિસ્તારના કેસો પાડોશની બીજી આગપંચાયતની અદાવતના પંચને ન્યાય માટે સોંપવા. આવી દલીલ કરનારા આમાં વધારે શુદ્ધ ન્યાયની સંભાવના જોતા હતા. પરંતુ ગામડાંમાં પક્ષપાતી કુટુંબવાળો જે વર્ગ છે તેને માટે નજીકના ગામોનાં પંચો ઉપર લાગવગ લઈ જવી એ કંઈ અધરું કામ નથી. ઉત્તરુ વધારે સરળ છે. ગામતું પંચ ન્યાય કરશે તો છેવટે ગામડાંના લોકોમાં આ દડીકત બહાર આવ્યા વિના રહેવાની નથી અને અન્યાયી પંચને બંધિયમાં નહિ ચૂંટવાનું હથિયાર તેમના હાથમાં હોવાથી ગામનો ગામના પંચ ઉપર અંકુશ રહેવાનો. જ્યારે પરગામના પંચ ઉપર ગામના મતદારોને જરાપણ અંકુશ નહિ હોવાથી એવું પંચ વધારે બેજવાગવર રહેવાનું. દૂધમાંથી, પેરા કાઢવાનું યાતાવરણ ન જાગે માટે યકીલને ગામપંચ સમક્ષ વકીલાત કરવાની છૂટ આપવામાં આવી નથી.

આમ પંચાયતના સેક્રેટરીની નિમણૂક સરકાર દસ્તક છે. આ એવી મોટી ઉલ્લુપ છે. સેક્રેટરીને માથે અદાવતનો પણ બોજો છે. મહાસભાવાદી પ્રધાનમંડળનો આશય ગામડાંઓને માટે આમસેવકનો એક વર્ગ ઉભો કરવાનો હતો, જેમને તાલીમ આપી ગામડાંનાં કામોને પાત્ર બનાવવાનો હતો આ દિશામાં પ્રારંભ પણ થઈ ચૂક્યો હતો જે કે કાયદામાં સરકાર સ્પષ્ટ વચનથી બંધાયેલી નથી, છતાં મહાસભાવાદી પ્રધાનમંડળનો મનસુખો સેક્રેટરીના પગારને જાર પ્રાંતિક સરકારને માથે રહે તેવો હતો અને પંચાયતોતું કામ સરાઈ પર એટલે તેની નિમણૂકનો હુક પંચાયતને સુપ્રત કરવાનો હતો. આ મનસુખો તો હાલ વિચારમાં જ રહ્યો છે. અત્યારે પરિસ્થિતિ બદલાઈ ગઈ છે. આપણે માત્ર આશા રાખીશું કે સેક્રેટરી પંચાયતને વફાદાર રહેશે. બીજી ઉલ્લુપ જિલ્લા સોફ્ટ બોર્ડનો ગામ પંચાયત ઉપર અંકુશ કંબેક્ટરના અંકુશના પ્રમાણમાં એછો છે તે છે. સ્થાનિક સંસ્થાના ભાવે બીજી સ્થાનિક સંસ્થા વિશેષ સમજી શકે અને પ્રેરણાદન પણ આપી શકે.

આમ પંચાયતનો કર પૈસા શેકડા આપીને પણ ભરી શકાય છે, તેમજ મજૂરી કરીને પણ ભરી શકાય છે. આ મુદ્દાને જારે દિવાલ છે.

ઉપરના મુખ્ય મુદ્દાવાળા આમ પંચાયતના કાયદાને અમલ થવા લાગ્યો છે. દિલ્હનાં ગામડાંઓ માટે આમ પંચાયતનો ચક્રાવર્તી એ નથી ગાત નથી. સામાજિક અભ્યાસ અને ગયાં, જમાનાનાં ઝંઝાવાતો વચ્ચે પણ સ્વાભાવિક સ્વગત જોગવાતો ગામનાં પંચો ગામના રક્ષણને

તેઓ વરો છે તે પ્રદેશ દરેક દિશામાં, ખોલે પાછળ છે. મદાદમાવાદી સરકાર આવી પછાત જાતિઓને સુધારવાને નિશાનો માટે નાણાંકીય મદદ બંધર આપશે.

આ બાબત અગત્યની ટોર્ષ, નીચે જણાવેલા કરાવમાં દર્શાવેલી નીતિ અનુસરવાને આપ આપની બોર્ડમાં કરાવ મુકશે એવી સૂચના કરીએ છીએ.

“આ બોર્ડ” કરાવ કરે છે કે પછાત જાતિઓની અગત્યની જરૂરિયાતો જેવી કે રસ્તાઓ, કુવાઓ, દવાખાનાં અને નિશાનો વિ. બાબત તરફ ખાસ લક્ષ આપવું અને તેમના બ્યાનની પ્રમાણ કરતાં વધારે નાણાં આપવાં એવી દુર્લભ પામેલા સાધોને સુધરેલા ભાગીની દરોજમાં ધળી ત્વરાથી લાવી રાકાય.

સહીઓ:—એલ. એમ. શ્રીકાંત (પંચમદાલ), ડી. પી. ગરીત (પશ્ચિમ ખાનદેશ), મનલાલ નંગીનદાસ (પૂર્વ ખાનદેશ), ઇ. એલ. દેરાગરિ (નાશિક), ડી. ડબલ્યુ. રાકત (ધાણા), એલ. આર. ભારદીઆ (પશ્ચિમ ખાનદેશ), ઇ. ડી. વરતક (ધાણા), એલ. ઇ. પાટીલ (કાલાખા) ઇ. એન. રૂંગે (ધાણા), વી. નાયક (નાશિક) એલ. બી. પાટીલ (પશ્ચિમ ખાનદેશ)

ગામનું પંચ

(સાચું) “પંચ ત્યાં પરમેશ્વર”

(લેખક: શ્રી. હરિલાલ કાલિદાસ બ્યાસ, બી.એ., એમ.એસ., એ. પ્રમુખ જિ. બોર્ડ, આમદાવાદ)

મુળમ સરકારના મદાદમાવાદી પ્રધાનમંડળે પસાર કરેલો આમપંચાયત (વીજેન પંચાયત)નો છેલ્લો કાયદો એ આ સંબંધી અસર કાયદો નથી પરંતુ સુધારો છે. સુધારેલા કાયદોને આશય આમપંચાયતનો વિકાસ સાધવાનો, તેની ઉપયોગિત વધારવાનો અને તેને દિવાની અને ફાજદારી ન્યાય આપતી કરવાનો છે. અસલ કાયદામાં અને આ સુધારામાં એક મહત્વનો ફેરફાર તો એ છે કે બે હજારની વરતીવાળાં ગામો માટે આમપંચાયતની સ્થાપના હવે ફરજિયાત છે અને તેવીજ રીતે ન્યાય આપનારી અદાલતની સ્થાપના પણ ફરજિયાત છે. તેના તમામ સભાસદો ચૂંટાયેલા છે. સરકારનિયુક્ત એક પણ જગા રાખી નથી મુખીને ચૂંટણી માટે ઉમા રહેતા સામે પ્રતિજ્ઞ છે. બીજા જાનુ લાગુગતી કોમો, દલિત, પછાત કોમો અને સ્ત્રી વર્ગ માટે અનામત જગ્યાઓ રાખી છે. વધારેમાં વધારે ૧૧ જગ્યાઓ રાખી છે. આ સંખ્યા કંઈક વિશેષ ચર્ચા હોત તો સ્ત્રીઓને માટે ઓછામાં ઓછી બે જગ્યાઓ અનામત રાખી શકાત. બધા જ પુરુષ સભાસદોની સભામાં એકલ સ્ત્રીસભાસદને કંઈક ક્ષેત્ર થાય તે સ્વાભાવિક છે. બે સ્ત્રી સભાસદો હોય તો એક બીજાનો સહારો સહેલાઈથી મેળવી શકે. ધનામદાર કે તાલુકાદારી ગામોમાં ધનામદાર કે તાલુકાદાર તરફના એક સભાસદની ભેગવાઈ જૂના કાયદામાં હતી તે પણ આ સુધારામાં થી નાંખવામાં આવી છે.

આમપંચાયતનાં કામોની સરજતાની દૃષ્ટિએ સરપંચ અને અદાલતનો અધ્યક્ષ, જુદી જુદી વ્યક્તિઓ હોય તે ઇચ્છવાયોગ્ય છે. અદાલતનાં કામોમાં ધણી વખત એટલે બધી રસ પડે છે કે અધ્યક્ષ અને સરપંચ એક જ વ્યક્તિ હોય તો આમ-

મહાસભા છેલ્લાં બાવન વરસથી લઢી રહી છે અને વળી પૂજ્ય મહાત્માજીની દોરનણીએ તો છેલ્લાં વીમ વરસથી પુરુષોસમાં પ્રથમની માફક ફક્ત લાપણો કરીને કે ઠરાવો કરીને બેસી નહીં રહેતાં રચનાત્મક કાર્ય કરીને અને તેમના અભોધ શસ્ત્ર-સત્ય અને અદિસાનું પાલન કરી, અગત્યના પ્રસંગે અસહકાર અને સત્યાગ્રહ અમલમાં મૂકી લઢી રહી છે, તેપણુ હજી આપણા ધ્યેયને આપણે પ્હોંચી શક્યા નથી. તેથી તે લઢાઈ તો હજી ચાલુ જ છે, પરંતુ તેથી કરીને મહાસભાની આજસુધીની મહેનત નિરર્થક ગણ નથી. આપણને પ્રાંતિક સ્વરાજ્યના કેટલાક દોકો મળેલા છે અને તે મળેલા દોકોનો અમલ કરવા આપણા નેતાઓએ ખીંકું ઝડપેલું છે. તે દોકોની અજમાયશ કરવાને અગર તેનો અમલ કરવાને લોકલ બોર્ડો, મ્યુનિસિપાલિટીઓ અને ગ્રામ પંચાયતો જેવાં વાગળી રચાને છે અને જેનો વહીવટ આપણે હાથમાં લીધો છે. પ્રથમ, તાલુકા લોકલ બોર્ડોની દરિતમાં પંચાયતોની શરૂઆત અજમાયશ ખાતર કરવામાં આવી, તે વખતે તેમના પર બહુ જવાબદારી તથા મદદતના જણાતી ન હતી; પણ પંચાયતોની પ્રથા વિસ્તૃત કરવામાં આવે તો તાલુકા લોકલ બોર્ડોથી ગામડામાં ચતાં કામો કરતાં વધુ કામ થાય તે હેતુથી તાલુકા લોકલ બોર્ડો નષ્ટ કરવામાં આવી એટલે પંચાયતોની જવાબદારી તેમજ મદદતા વધી છે, અને વધુ કામ કરવાને બહોળા પ્રમાણમાં સરળતા મળી છે. શરૂઆતમાં જિલ્લા લોકલ બોર્ડોની અને મ્યુનિસિપાલિટીઓની સંસ્યાઓ એકલા સરકારી અમલદારો મારફતે ચાલતી હતી. અમુક વખત પછી તેમાં ફેરફાર કરી સરકારી નોકરો એકલા નહીં, પરંતુ તેમની સાથે પ્રમના ચૂંટાયલા સભ્યો મારફતે ચાલતી. એમ કમ જલ્લાતાં છેવટ લાક્ષના જવાબદારી મુજબ બધી જ વહીવટ પ્રમના ચૂંટાયેલા સભ્યો મારફતે ચાલે છે, તે પ્રમાણે આ ચોતેરી તક ગામડાના લોકોને ગ્રામ પંચાયતો મારફતે પોતાના ગામનો વહીવટ-પોતાને જ હાથે કરવા સાંપડી છે. આટલી મહેનત ખજી આપણને મળેલી તમો લાભ હવે જો આપણે ના ઉઠાવીએ અને તેને સુંદર રીતે, પ્રામાણિકપણાથી, સહૃદયથી અને સેવાભાવથી કાર્ય કરી ના દીપાવીએ તો આપણી નાલાયકીને ખીંજે નમરો શું હોય? આપણે સ્વરાજ્યને માટે નાલાયક છીએ તેવી શરમાવનારી ઓપ આપણા દેશને માથે સરકાર દોષી બેસાડશે. આપણા સંપૂર્ણ સ્વરાજ્યના ધ્યેયને પારાવાર નુકસાન પ્હોંચે તેની જવાબદારી આપણા માથે આવે અને આપણે દેશદોષી ગણાઈએ. લાક્ષના પ્રસંગે દેશની દરેક સંસ્થા નહિ પરંતુ દરેક જાહેર કાર્ય કરનાર પોતાના વર્તન અને ચારિત્ર્ય માટે આખા દેશને જવાબદાર છે.

ગામડામાં પંચાયતોના લાભો હજી પૂર્ણપણે સમજાયા નથી તે કારણથી તેમ જ છેલ્લા કેટલાક વખતથી ઘણાં ગામડાનું જીવન માંહેમાંહે પશાપક્ષીથી, હુપદપણાથી અને સ્વાર્થ-પરાયણતાથી દ્વેષમય અને ક્લેશમય થઈ ગયું છે તેથી પંચાયતો અપનાવતાં બધ દેખાય છે. ભરૂચ જિલ્લામાં કેટલેક ગામોથી તો જૂની પંચાયતો કાઢી નાંખવાની અને કેટલાંક ગામોથી નવી પંચાયતો નહીં લાખેલ કરવાની અરજીઓ જિલ્લા લોકલ બોર્ડોની ઓફિસે તેમજ કલેક્ટર સાહેબ ઉપર આવે છે. પરંતુ ઉપર જણાવ્યા મુજબ જે હમ્મર અગર તેથી વધુ વસ્તીવાળાં ગામોમાં કાયદા પ્રમાણે ફરજિયાત ગ્રામ પંચાયત હોવી જોઈએ એટલે તે બેમાંથી કોઈના હાથમાં તેવી અરજીઓ મંજૂર કરવાની સત્તા નહીં હોવાથી તે નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

કિલ્લો અગેવ રાખી શક્યાં હતાં; મુરકેલીના જાગનામાં વિકાસ સાધી શક્યા નહોતાં, છતાં સંરક્ષણ કરી શક્યાં હતાં. માલ જતાં એ પ્રયામાં કેટલીક બદીઓ પેડી. આજે પરિસ્થિતિ બદલાઈ છે છતાં સરકારી ઢગની આમ પંચાયત આપણી પ્રકૃતિને પૂરી પ્રેરણા આપી શકતી નથી. ગામડાંની નાની નાની જાગતોનો ઘેરીસંચાર દૂરના કેન્દ્રિત સ્થાનેથી કરવાની લોહુપના સરકારી તંત્રમાંથી દબ્બુ ખસતી નથી. દબ્બુ તેની રચના ગામડાના હાવની નથી, તે મુંબઈ હાવની છે. પરંતુ હાલના કાંતિ કાળમાં બીજે સહેલે ઉપાય નથી. જે બંધારણ મળેલું છે તેનો સારમાં સારો ઉપયોગ કરી શેવામાં જ ગામડાની પ્રજાનું કલ્યાણ રહેલું છે. ગામડાની પ્રજાએ સંકુચિત દૃષ્ટિને તિલાંશરૂપે આપવી જોઈએ. સાચા માણસોને પ્રતિનિધિ તરીકે ચૂંટી મોકલવા જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ આમ પંચાયતમાં સારાં કામોમાં તેમણે સહકાર અને ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. સાચવગનો ઉપયોગ, સાચું કહેવામાં અને કરવામાં સંકાય અને શેવાને બદલે પ્રતિષ્ઠાનો ખ્યાલ પ્રતિનિધિમાંથી જવો જોઈએ. આખા ગામનાં બહાનો ખ્યાલ અને તે પણ બીજાં ગામોને ભેજો નહિ, આપા ઉચ્ચ આદર્શવાળું આમપંચ ગામડાનું શ્રેય સાધી શકશે. બંધારણની મુરકેલી તો છે, પરંતુ ધરના ઉચ્ચરમાં મુકેલો પથ્થર આપણને ઠેસ વગાડીને લોહી કાઢે તે પહેલાં તેને આપણી ઉન્નતિનું પગપીયું બનાવવાની કળા આપણને આવડી જાય તો આપણે એક પાર ઉતરી જાય. પ્રારંભમાંથી જ જો આપણે નાત નાત અને કામીવાદની ખેંચતાણ આમ પંચાયતમાં લાવીશું તો એજ સંસ્થા આપણું બૂકું કરનારી નિવડશે. ગામડાના સજ્જન માણસો અને આભેદારમાં રસ ધરાવતા સુવ પુરો આમપ્રજાને સવળે પધે જવામાં મદદગાર બનેા એવી પ્રાર્થના છે.

પંચાયતો દિવાલતી, ગામમાં સાફસુધી, ઝોવાય, પાકી ગરો, રસ્તા, કુવા અને તળાવની દુરસ્તી તેમજ નવા કરે છે, નર્સ માટેના ફાળો આપે છે અને એવાં એવાં ગામના લાભાર્થી પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે સાર્વજનિક સ્થાનાત્મક કામો કરે છે જે ગામવેકને આશીર્વાદ સમાન થઈ પડ્યા છે. લોકહિતના આવાં કામો થયેલાં જોઈ ખીજ પંચાયતો તેવા કામો કરવા પ્રેરાશે કારણ કે મનુષ્ય સ્વભાવ રૂપથી બંધાયેલો છે, અને દરેકને સારા દેખાવાની તેમજ સારા થવાની સ્વાભાવિક ભાવના હોય છે. વધુમાં નવા ગ્રામ પંચાયતના કાયદામાં દરેક ગ્રામપંચાયતને મર્યાદિત દીવાની દાવા અને ફાજદારી કેસો ચલાવવાની સત્તા આપવામાં આવી છે, એટલે તેટલા પ્રમાણમાં પોતાના ગામના લોકોનું હિત-કોટોના ભારે ખર્ચામાંથી બચાવવાનું અને કશ્યા વધુ નહિ લંબાવતા ટૂંકમાં પતાવટ કરી નાખવાનું- પંચાયતના હાથમાં રહેલું છે, તે કુશળ કાર્ય કરનારા હોય તો સર્વોત્તમ રીતે સાધી શકે છે.

ઉપરની હકીકતો સર્વ બાબતોએથી તપાસતાં પંચાયતોના નવા કાયદા પ્રમાણે જ્યાં જ્યાં લાભ મળતો હોય તે પહેલી તક લઈ લેવા કોઈ ગ્રામજનોએ જૂલું નહિ અને તેની સદુપયોગ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કરી લેવો જોઈએ. હંમેશાં સારાનું અનુકરણ કરવું, નકારાનું નહિ, એટલે કે જે પંચાયત સારું કામ ન કરતી હોય, અગર જે લોક ગ્રામ પંચાયત ન માગતા હોય તે તરફ ન જોતાં જે ગ્રામ પંચાયત સારું કામ કરે છે તેનું અનુકરણ કરવું એ વધારે ઉત્તમ છે. સ્વાર્થસાધુઓ થઈ સભ્ય થયા પછી ખુરશી યા હોદ્દા મેળવી ગમે તેવું આપ-પ્રુદી અને સ્વાર્થી વર્તન ચલાવી પ્રજાને પીડા કરવામાં પોતાનું હાથપણ સમજે અને તેમ કરી દેશ યા મહાસભાને કોઈ કંટકરૂપ ન નીવડે એવી પ્રયત્ન પ્રત્યે પ્રાર્થના છે. પ્રજા ગ્રામ-પ્રજ્ઞના કલ્યાણ અર્થે અનેક હાર્દિક સેવકો ઉભા કરે અને સમસ્ત પ્રજાજનના હૃદયમાં દેશ-સેવાની ભાવના ઉત્પન્ન કરે અને પૂજ્ય મહાત્માજીની દોસ્તદી નીચે મહાસભાએ આદરેલા કામમાં મદદ કરવા સર્વને આંતરિક પ્રેરણા કરે એજ વિનંતિ.

પંચાયત, જિલ્લા લોકલ બોર્ડ અને સરકાર

(લેખક : શ્રી લલ્લુભાઈ હ. પટેલ, એમ. એ, એલએલ. બી.,

પ્રમુખ લો. બો. તાલુકા કમિટી, એર્ધાસી.)

પંચાયતના મુખારેલા કાયદા હેઠળ પંચાયતો હવે જિલ્લા લોકલ બોર્ડની દેખરેખ હેઠળ કામ કરશે અને તેનાં દરેક કામો બોર્ડનાં સીધા સંબંધન હેઠળ રહેશે. આથી પંચાયતોના બોર્ડ સાથે તેમજ સરકાર સાથે કેવી રીતનો સંબંધ રહે છે એ આપણે તપાસીએ.

સરકારને તેમનાં પોતાનાં અનેક ખાતાંઓ સમાલવાનાં હોવાને કારણે તે લોકોત્કર્ષનાં કાર્યોમાં સીધો ફાળો આપી ન શકે એ દેખીતું છે. અવારનવાર બદલાતા ઉપરી અમલદારો અને ઘણી વખતે પરદેશી તથા પરદેશીય અમલદારો ગામડાંના લોકોની સદ્ગત બાવનાઓ તથા લાગણીઓ જાણી તથા માપી શકતા નથી, અને ઘણીવાર ફક્ત સિદ્ધાંતો સમજાવવાથી જ ગામડાંના લોકો સમજી શકતા નથી. એટલે સરકાર સાથેના પંચાયતોના સીધો સંબંધ કાઢી

આવા નિર્ણયક પ્રયત્ન ગામલોકોએ કરવાની કંઈ જરૂર નથી. ઉત્કર્ષ, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પંચાયતોને અપનાવી લઈ બનતો લાભ ઉઠાવવા પ્રયાસ કરવો એ વધારે સલાહવારું છે. હાલમાં પ્રગતિના જમાનામાં ગામડાની પ્રગતિને પણ જીવનના બેઝોળા વિકાસ અને પ્રમાણુમાં સહેલી-જીવનના લાભો ઉઠાવવાની આરક્ષકતા છે. છતાં આજ સુધી તેવા કોઈ લાભ સારા પ્રમાણમાં મળ્યા નથી; અને હવે પછી નંદીકાના અભિવ્યંગાં લોકલ બોર્ડ તરફથી મળી શકે તેવું લાગતું પણ નથી; પરંતુ તેવા લાભો પંચાયતો આરક્ષે મળવાની વધારે શક્યતા છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ગામડાંના વહીવટનું ગાળીયું સરકારને મધેથી મળે લાગે નીકળી મધેયું હોવાથી જિલ્લા લોકલ બોર્ડને સરકાર તરફથી જરૂરીઆત પ્રમાણે રસ્તા વગેરે કામો માટે ગ્રાન્ટની રકમ અપાતી હતી તે કમો કમો ઝોળી કરી, હવે હાલ ચોથા ભાગ કરતાં પણ ઝોળી કરી નાંખી છે; એટલે લોકલ બોર્ડની પાસે મૂળથી જ પૂરતું નાણાનું સાધન નહીં હોવાથી લોકલ બોર્ડની આર્થિક સ્થિતિ તંબ મધ છે. ગામડાંની જરૂરીઆતો પૂરી થઈ શકતી નથી અને યથા સંભવ પણ નથી. જિલ્લા લોકલ બોર્ડની આર્થિક સ્થિતિ સારી કરવા જે કે ગામડાંની સ્થિતિ વધુ કર મળે તેવી હાલતમાં હોય ના હોય તો પશ્ચ દરેક ગામડાંની જરૂરીઆત તેમની કમ્પ્લા પ્રમાણે પૂરી કરવા જેટલો કર કોષ જિલ્લા કોષ કાળે નાંખી શકશે નહિ. બપોરે જે ગામમાં આમ પંચાયત હોય તે ગામના લોકલ કંડ રોસનો પ્રથમ કે ભાગ જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તરફથી અપાતો તે હવે જે આમ પંચાયતને જિલ્લા લોકલ બોર્ડ દર વરસે ફરજિયાત આપવાનો છે. આ ઉપરાંત દરેક આમ પંચાયતે ધરવેરા ફરજિયાત નાંખવાનો છે. વળી દોર કમ્પાની આવક પણ આમ પંચાયતને મળશે. આ બધી રકમો પોતાના જ ગામમાં દરેક વરસે પ્રામાણિકપણે વપરાય તો પંદર વીસ વરસમાં તો ગામની બધી જાતની જરૂરીઆતો પૂરી થઈ શકે. જે જિલ્લા લોકલ બોર્ડથી કોઈ ક્વિસે થઈ શકે નહીં. જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તો જે કામો ફરજિયાત કરવાનાં છે તે જેવાં કે રસ્તાદુરસ્તી, કુવાદુરસ્તી, જરૂર પડતા નવા રસ્તા કરવા, હરિજનો માટે કુવા કરવા, વધારે શિક્ષકો રોકવા માટે જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડને ગ્રાન્ટ આપવી, નવી નિશાળો બંધાવવા માટેની જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડને ગ્રાન્ટ આપવી, વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા વધતી જતી હોવાથી તેઓને શાળામાં બેસાડવા માટે વધારાના બાકાનાં મકાન માટે ખર્ચની જોગવાઈ કરવી વગેરે વગેરે વધતી જતી બુમ્બેકારીને પ્લોમ્બી વળી શકાતું નથી તો ગામડાંની વ્યક્તિગત જરૂરીઆતો ઉપર તો શી રીતે જિલ્લા લોકલ બોર્ડથી ધ્યાન આપી શકાય એ ખ્યાલમાં રાખવાનું છે.

બીજા જિલ્લા કરતાં વારસ જિલ્લામાં બહુના ગામ પંચાયતના કાયદાના અમલથી સારા પ્રમાણમાં એટલે ૨૪ આમ પંચાયતો રચાયેલી છે અને નવા કાયદા પ્રમાણે બીજા ૧૦ વધશે એટલે એકંદરે ૩૪ થશે. તેમાં અલગત આમજીવનની ઉપર જણાવેલી તુડીઓને લાખે દરેક આમ પંચાયતનો વહીવટ સતેષકારક આવતો નથી તેમ છતાં પણ તે પૈકી લગભગ અર્ધા સંખ્યાની આમ પંચાયતો સિવાયનો વહીવટ સુંદર રીતે ચાલે છે. એક પંચાયત સરકારની કે જિલ્લા બોર્ડની મદદ વગર આયુર્વેદિક દવાખાનું પોતાના કંડમાંથી ચલાવે છે, પાકા પત્થરના રસ્તા અને ગરનાળાં તથા પાકાં ભગરો તોજે બાધેલાં છે તે પાણીને હંડકાવ પણ કરે છે. કેટલીક ગામ

નાંખવામાં આવ્યો છે તે તો ઠીક જ થયું છે. પરંતુ તેથી સરકારી અમલદારોએ-ખાસ કરીને પટેલતંત્રાદી તથા માગસતદારોએ-એમ ન સમજવું જોઈએ કે પંચાયતો સાવધાં હોઈ શકે છે. પંચાયતોને પોષવી અને તેમની વ્યાખ્યાની દરેકની માંગણીઓ સંતોષવી એ તેમની ફરજ છે. પટેલને પંચાયતમાંથી કાઢી નાંખ્યો છે તેથી, તંત્રાદીને પંચાયતના સેક્રેટરીમાંથી સામાન્ય રીતે બાક રાખવાથી, તેમજ માગસતદારનો સીધો કાબુ કાઢી નાંખવાથી પંચાયતને અથવા તેના સરપંચને જોડતો સહકાર તેમના તરફથી ન આવવામાં આવે તો પંચાયતનું કામ મુશ્કેલ બનવા સંભવ છે. અત્રે એક જ દાખલો આપવો બસ થશે. પંચાયતે નહીં ક્યું કે ગામતંત્રમાં અમુકવું સરકારી જાગીરમાં દખાણુ છે. તે કદાવવા તેમનાં તરફથી થોડાં લખાણુ થયું. પટેલતંત્રાદીના સારા સહકારના અભાવે તેઓ અવળો વિષેઈ કરે તો ગામનું કામ જરાણુ ન ચડે એ સાદું દીવા જેવી વાત છે. અત્યાર સુધી સામાન્ય રીતે એમ જ બનતું આવ્યું છે કે ગામલોકો પ્રભુના હાથ તથા દક્ષ વિશે સરકાર સાથે કંઈ પ્રશ્ન ઉઠાવે તેવે વખતે પટેલતંત્રાદીઓ દ્વિશાં સરકાર પક્ષે જ રહે છે; પછી તેમાં ન્યાયાન્યાયની વાત ધણી વાર વિસારે મૂકવામાં આવે છે, આથી પ્રભુના દરેક દરેકમાં છે અને નિર્વીર્ય પ્રજા થોડીવાર હુંબાહુંબા કરી શાંત થઈ જાય છે.

પંચાયતના કામમાં આમ નહિ બને એ ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવું જોઈએ. ત્યાં સુધી પંચાયતને લાગતું બળગતું હોય અને તે કામમાં રહીને કામ કરતી હોય, ત્યાં સુધી તેના દરેક કામને અમલદારોએ ટેકો આપવો જોઈએ અને તેમ કરતાં સરકારના ઘોણા દરેકો ઝોણા થતા હોય તો તેમ યથા દેવું જોઈએ. આ આખી પ્રયાત્ન અંગ્રેજીમાં 'decentralisation of power'-'સત્તાની નીચલા યરમાં વહેંચણી કરવામાં આવે છે. આમ બને તો જ પંચાયતો ખીલે.

એવી જ રીતે જિ. લે. બોર્ડે પણ પંચાયતોને મદદ કરવી જોઈએ. બોર્ડે પંચાયતની માતા જેવી સંસ્થા હોઈ જાણકોને પોષવામાં, ખીલવવામાં, આજાદ કરવામાં માતાની માફક જ કામ લે તો ઘણું યર્ષ શકશે. એમ નહિ બનવું જોઈએ કે બોર્ડને નીમિશે કોઈ તેનો સભ્ય પંચાયતનો ઉપરી બની જાય. ખરી રીતે બોર્ડના પ્રશ્નને તેમજ તેના સભ્યોએ તેમના અનુભવની, હાપણની તથા આવડતની પંચાયતોને દલાણુ કરવી જોઈએ. અમલદારશાહીની તેમાં જરાયે ગંધ ન હોવી જોઈએ. ધણીવાર બોર્ડના કેટલાક સભ્યો અમુક પંચાયતો સાથે નિકટતા અથવા રાગદ્વેષ ધરાવતા હોય છે, તેવા સભ્યો પંચાયત સાથે અથવા તેના સરપંચ સાથે જરાયે વફાપદ્ધી ન કરે એ બોર્ડના પ્રશ્નને જોડવું જોઈશે. બોર્ડના સભ્યોને નવી પંચાયતોના તથા તેની આસપાસના ગામોમાંથી ફરી ચૂંટાવું હોવાને કારણે, જે તેઓ ખરા આદર્શવાદી ન હોય તો ધણીવાર એમાં ખર્ચ જાય અને ધણી ગૂંચવણો ઉભી કરે તો તેવે વખતે બોર્ડના પ્રશ્નને પૂરતી કાળજી રાખવી જોઈશે.

અને પંચાયતે પણ ખર્ચ નાગરિકપણું ખીલવું જોઈશે. તેઓએ તેમના દરેકો, તેમની મર્યાદાઓ, તેમનું અર્થક્ષેત્ર વિચારવું જોઈશે અને ધણીવાર કરવામાં આવે છે તેમ કરવામાં બાધકાં ન બરવાં જોઈએ. ગામની ખૂબ સેવા કરી નાંખવાની નવી ધગસને પંચાયતના

ગામડાના ખેડૂનો શહેરના લાટીઆઓને દૂધ ભરે છે તે હું બંધ કરે અને તેમને આ હાડરના સભ્ય બનાવું તેઓ સભ્ય નહિ અને તો કતારગામ, આડાજી, અઠાસ એવા ગામોમાં હું ઉપર જણાવેલી મઠાળી સાથે સીધો સબધ બાધું કતારગામ જેવા ગામમાં ૪-૫ મણુ દૂધ ખપાવવું મિનકુન રહેતું છે તે ઉપરાંત દહીં અને છાશ માટે બીજી ૪-૫ મણુ ખપી શકે. આજે ગામડાના ખેડૂનો ૧ શત્રું ૧૭-૧૮ શેર સુધી દૂધ બાળીઆને ભરે છે. હું એમનું શત્રું અમુક શેરનું ધોરણુ છોડાવી દઉં અને ઉપથી મઠાળી જેમ કરે છે તેમ, જે ઉપજે તેમથી થોડો વહીવટી ખર્ચ બાદ કરી બધું સલાસદોને આપી દઉં. આજે કતારગામ જેવા ગામના લોકોને દૂધ તો પૂરું મળતું જ નથી પરંતુ છાશ પણ પૂરતા પ્રમાણમાં મળતી નથી હું બીજી ન કરી શકું પરંતુ ગામની ગરીબ તેમજ બીજી પ્રજાને પૂરતી છાશ આપુ તોયે મેં ગામ માટે ધણું કર્યું છે એમ સતોષ માનું. સાદી છાશમાં ઘણા પેપક તત્ત્વો છે તે હું આપી શકું અને એ જો વધારે મળે તો તેને પરિણામે તાડી મિ. માંક પદાર્થો ઓછા લેવાય એમ પણ બને. ૨ દાણા વિભાગ

ગામડામાં મોટી વસ્તી હળપતિની હોય છે અને તેમને મળેના મજૂરીના પૈસા મોટે ભાગે તેઓ દાણામાં ખર્ચે છે. એ દાણા વેચનારા ઘણીનાર તો હલકી કોટિના નિચાર ધરાવનારા લોકો હોય છે અને તેઓ હલકી મતનો માવ, ભેળસેળ, ઓછું તોલ અને વધુ ભાવ લઈ આરા ગરીબ લોકોની નરી લૂટ કરે છે પછત વસ્તીના પ્રમાણમાં હું ઓસમમાં દાણો ભરી દઉં અથવા સરતના અથવા નજીકના મોટા શહેરના સારા વેપારી સાથે સબધ રાખું. એ દાણા-જીવાર-ચોખા-દાળ-લોખ-કડોળ-તેન-કરોસીન મિ જેમ બને તેમ પકતર કિંમતે વેચું. એનો નોકરખર્ચ તથા બીજો પરચુરણ ખર્ચ હું પચાતના બંડોળમાંથી કરું. આ બંધી વસ્તુઓ સાફ અને ચોક્કસી રાખું અને તમામ લોટ હું હાથે દળારી રાખું આપણા ગૃહઉદ્યોગોનો નાશ થઈ રહ્યો છે તેના ઉદ્ધારના પ્રયત્નની પણ આ સાથે છણાવટ કરે. રોજની ખપત પ્રમાણે લોટ દળાવી લેવો ગામડામાં અધરો નથી. આથી મશીનના લોટમાં જે તત્ત્વો નાશ પામે છે તે બચાવીને તમામ તત્ત્વો હું ગામના લોકોને આપું અને તે બગરની કિંમત કરતાં સસ્તે ભાવે હાથની દળારાની ધડી સાથે હાથગઢ ચોખા, ધડીમાં બનાવેલી દાળ, ઘાણીનું તેલ-તલનું, સરિગું-હું બનાવડાનું અને આ માટેના ચોક્કમ નિયમો બનાવું.

આમ કરતા પચાતને થોડો આર્થિક બોજો સહન કરવો પડે એ દેખીતી વાત છે.

૩ કાપડ વિભાગ

ઉપર જણાવેલી પ્રજાના જરૂર કાપડ શરૂઆતમાં હું દેશી લાવું. વિશુદ્ધ ખાદીથી જ હું શરૂ તો કરું પરંતુ એ પ્રજા પોષાક એટલી સસ્તી ખાદી હું એમના હાથમાં તત્કાળ ન મૂકી શકું, તો હું પચાતના એ વિભાગને આત્મહત્યા તરફ દોરું એમ બને તેથી શરૂઆતમાં દેશી કાપડ એમના જરૂર સરતુ શોધું અને તેમથી તૈયાર કપડા પણ બનાવી એમને આપું. ખાદી વિભાગ પણ આ સાથે શરૂ કરે. કાતણ શીખેલા સ્ત્રી પુરોના પ્રમાણમાં રેડીઆ વસાવી તે જ સ્તર ગામની વણાટમાંના વણાવી ગામને જરૂરી કાપડ બનાવું અને ઉત્પાદનના પ્રમાણમાં વેચાણ કરવા પાછળ હું સરપચ તરીકે પ્રયત્ન કરે. આ પાછળ ઝાઝી ખોટ હું વેઠવા નહિ કહું.

છૂટકો. એટલે શરૂઆતની તમામ મુશ્કેલીઓનો ખાલ રાખી આ વસ્તુ કરવી જોઈએ અને તે દિનિતપૂર્વક કરવી જોઈએ. મશીનમાંથી દળાનો લોટ તેની ઝડપને લઇને સરતે દળાય છે પરંતુ શહેરમાં લઈ જવા લાગવાની મજૂરી, દળાઇ તથા લોટ વતોઓછા થાય એ બધી વસ્તુઓ જોતાં પૈસા બેપૈસા વધારે જાણી બળદહાટીમાં એસે તે પંચાયતે જોવું જોઈએ નહિ. પંચાયતે અને સરપંચે એ બધી વસ્તુ સંબંધે તથા ગ્રાહકોને પણ સમજાવવી જોઈએ.

બળદહાણી-આજે ગામડામાં તેલ પણ મીઠામાં બનેલું પહોંચી ગયું છે. ઘણાં ગામો-માંથી ધાંચી લાગી છૂટ્યો છે અને બીજે ધધે લાગી ગયો છે. આથી ગામડાંની દુકાનવાળાઓએ તેલ પૂરું પાડવાનો ધધો લીધો છે. તેઓ શહેરમાંથી મશીનમાં બનેલું સસ્તું, વાસી તેલ ધણીવાર બેળસેળવાળું આપે છે. લોકોને દ્રોઈ નહક સારા બજારના અભાવે આવું તેલ નીભાવી લેવું પડે છે. જ્યાં આગળ ધાંચીઓ હોય છે ત્યાં પણ સારું તેલ મળવાનો સંભવ ઓછો છે. તેઓ પણ શહેરમાંથી સીમિ વિ. દલકાં તેલો લાવી બેળસેળ કરી જેમ ગ્રાહક સસ્તું માંગે તેમ તેલનું બેળસેળ કરી આપે છે. આ બધા દગાથી જયવા તથા ખમ આમ-હથોળે ખીલવવા બળદહાણી પંચાયતે દાખલ કરવી જોઈએ. ધાણી પોતાની રાખી તરૂ પીલાવવા અથવા ધાણી દીઠ પીઠવા માટે કોંટ્રાક્ટથી કામ લઈ શકાય, અથવા આપણી દેખરેખ હેઠળ ગામમાં વસતા ધાંચી પાસે તલ પીલાવી અથવા ટેસ્ટ કરી તેજ વેચાવું લેવું અને તે રીતે વેચાણ કરવું.

ખાદી ઉત્પત્તિ

ગામમાં એક વજુકર કુટુંબને રોજી મળી રહે એટલું ઓછામાં ઓછું કંતાવું જોઈએ. કતારગામ જેવા ગામે સરકારે તેમજ ડીસ્ટ્રીક્ટ લોકલ બોર્ડ વર્ધા યોજના દાખલ કરેલી હોવાથી આવા ગામનું કામ સરળ બની શકે. ખરી રીતે આજના એ કેન્દ્રના તેમજ રાજાના સંચાલકો ખરા ઉત્સાહથી કંઈ કરતા હોય એમ દેખાતું નથી. એનાં કારણે ધણાં છે તેમાં અને ઉત્તર-વાની જરૂર નથી. બેરીફીઆ જેવી નિશાળના કાતણના આકાશ બહુ આશ્ચર્ય છે. કતારગામ જેવામાં તો લાયક ઉત્પાદન ધણા વિદ્યાર્થીઓ બહુ છે. ૧ કલાક ફરજિયાત કાંતણ ઉપરના ધોરણોમાં દાખલ કરવામાં આવે તો બોર્ડને વાધો હોઇ શકે નહિ, ઉલ્ટું તે લોકો આ વસ્તુને ઉત્તેજન આપે છે. આખા ગામે પૂરા સદકાર આપવો જોઈએ અને શિક્ષકોએ એનો અમલ કરવો જોઈએ. જે વર્ધા કેન્દ્રના અને રાજાના જ શિક્ષકો આટલું ન કરે તો પછી પ્રશ્ન તો એજ થાય કે એ વર્ધા કેન્દ્રનો અને એ રાજાઓનો અર્થ શો? હું તો રાજાઓને બાદ રાખી ગામલોકોની પોતાની જ સકિત ઉપર કાંતણ વિ. દાખલ કરવા પ્રયત્ન કરું. આમ કરવામાં ચોર્યાંની તાલુકા કોમેસ કમિટીનો, આમનિકાસ મંડળનો લાભ ઉઠાવવા હું પ્રયત્ન કરું. કાંતનારાઓ બેકાર વર્ગમાંથી ઉત્પાદન કરવા જોઈએ અને કાંતણને એક કમાણીના પાયા તરીકે સ્વીકારવું જોઈએ. કાંતનારાને રહેજે ત્રણથી ચાર આના રોજ મળે એ કંઈ બેકારીના વખતમાં એટલું ન કહેવાય. ઓછામાં ઓછું ૩૦ થી ૪૦ રતલ સુદર માસિક કંતાય એટલા રેડિયાઓ ગામમાં સતત ફરતા રહેવા જોઈએ. બને એટલા પોતાના વપરાશ માટે કાંતનારાઓ પ્રચાર કરી ભૂખા કરવા જોઈએ. આની સાથે ધધે કરી રોજી મેળવનારા કાંતનારા પણ હોવા જોઈએ.

શાકભાજી વિ. વિકાસ

ફારગમ જેવી પંચાયતના સરખંચ માટે આ વિભાગ બહુ રહેશે છે. ગામના લોકો શહેરમાં સસ્તો શાકભાજી હરાજ કરાવી આવે છે, તેમની પાસે ગમ પૂરતું હું શાકભાજી લઉં અને એને ગ્રામવાસીમાં પણ આર્થિક સુરક્ષા ન પડે એમ હું માનું છું. એમાં એ પણ હું ખ્યાલમાં રાખું કે ગામના લોકો પોતાની વાડીમાં કંઈ કંઈ જાણ્યો તેમના વપરાશના પાણીથી જનાવી શકે એ પણ હું પ્રયોગો કરી સમજાવું અને પદ્ધતિવાળા શાકભાજી માટે હું ખૂબ જાણ મૂકું.

વ્યાયામશાળા

આ પછી હું ગામમાં એક મધ્યવર્તી વ્યાયામશાળા સ્થાપું. ગામના કોઈ વ્યાયામશ્રેણી લાઈને વેઠી અગર એવા કોઈ સારા તાલીમવર્ગમાં મોકલું અને તેને વ્યાયામશાળા સંચાલન સોંપું. જાને ત્યાં સુધી આ રોલ જોઈ અર્થે મને તે મેળવવા હું પ્રયત્ન કરું. શરૂઆતમાં વ્યાયામશાળાના મકાન પાછળ હું ખર્ચ ન કરું પણ કામ બરાબર ચાલે તે વખતે હું કોઈ ઘાનેશ્વરી પાસે હાથ લંબાવું. સારી વ્યાયામશાળા એ આપણી મામજનતા માટે અતિ ઉપયોગી વસ્તુ છે અને ભુદિ સાથે યકિતનો મેળ સાધવા આથી પ્રયત્ન કરું. આ શાળામાં અધિક સાધનોથી જ તાલીમ આપું અને મહાત્મા ગાંધીજીએ એ વિધે જે જે સૂચનાઓ કરી છે તેનો પૂરેપૂરી રીતે અમલ કરું.

મામસદાઈ

આ સદાઈ માટે મુનિસિપાલિટી નેવો ખર્ચ હું ન કરું. આ માટે આપણી બહેનો અને ભાઈઓ પોતાના ઘરના આંગણ સ્વચ્છ ન રાખે? તેમના આંગણ સ્વચ્છ રાખવા માટે હું પંચાયતમાંથી રાત્રી પાછ ન ખરડું. સ્વચ્છ રાખવાની તાલીમ, હું પંચાયતના સભ્યો પાસે સાફ કરાવી આપું અને પછી ગામલોકો પાસે તેમને સમજાવી અમલ કરાવું. આ વાત અધરી નથી. મહેલલાને નાકે ધણે કચરો ભેગો કરવામાં આવે છે અને સંડ્યા કરે છે તે માટે હું પ્રયત્ન કરું. મોરી વિ. બંધ કરાવું. જ્યાં ત્યાં લોકો જાગર બેસી ગંદકી કરતાં હોય તે સદંતર અટકાવું. તેમને માટે તે વિધે નજીકના ખેતરોમાં, જીજી ખુદી જગ્યામાં પૂરતો પ્રયત્ન કરું અને મહાત્મા ગાંધીજી જે પદ્ધતિએ એનો નિકાલ સચવે છે તેનો અમલ કરું.

ઉલોગો

આ સાથે મામઉલોગ ખીલવણી માટે તેમજ ઉત્પાદનશક્તિ વધે એ હેતુથી નીચેના ઉલોગો ગામમાં લખાઈ કરું.

બળદ ધંદી-ગામઝંતી પ્રજાને મશીનરીથી એટલે જથ્થો ફટકો પડ્યો છે કે પોતે એકઠી ભોગવતાં છતાંયે ઘણા લોકો પોતાનો માલ મશીનથી જનાવેલો વાપરે છે. આ આપણી ગુલામી અવસ્થા છે. આથી એક તો પૈસો બદલ ખર્ચાઈ છે અને જે પોષકતરનો દ્રવ્યમાં હોય છે તેનો નાશ થાય છે. આ જાને વસ્તુઓ જળવાઈ રહે એ હેતુથી ગામમાં એક બળદ-ધંદી લખાઈ કરું. અહિં એક પ્રશ્ન એ ચાલ છે કે આમ કરવામાં વ્યવહાર સુરક્ષાથી નહે. પરંતુ કોઈપણ વસ્તુ અમલી જનાવતાં સુરક્ષાથી નહે જ એ દેખાઈ છે. તેનો નિકાલ હવે જ

આપવા માંગતા હોય તેઓએ તે જાનેનો ખર્ચ ઉઠાવી લેવો જોઈએ. તેમણે પંચાયતના બડોળ ઉપર નજર રાખવી જોઈએ નહિ. આ માટે દાન ઉદારતાથી મળી રહેતાં હોય તો પંચાયતના સરખંચ તરીકે તેને વહીવટ સારી રીતે કરી આપવા હું તૈયાર થાઉં.

ગામના પ્રમાણમાં સારી લાયબેરીની પણ જોગવાઈ કરું. ધણીવાર લાયબેરી એટલે સાફ મકાન અથવા પુસ્તકોનો ખીચડો એવો ખ્યાલ રાખવામાં આવે છે. લાયબેરીનું મકાન અને પુસ્તકોની સંખ્યા એ તો ગૌણ વસ્તુ છે. મુખ્ય પ્રશ્ન તો પુસ્તકોની કાટિનો છે. સારી કાટિનાં જોઈતાં પુસ્તકો વિચારોની જે મૌરમ પ્રસારે છે તેજ લાંબે ગાળે ફળદાયી નીવડે છે. આવાં પુસ્તકોની હું લાયબેરી-વાચનાલય સહિત જનાવું.

શારીરિક તાલીમ વિશે તો હું આગળ કહી ગયો છું એટલે અત્રે લખવાપણું રહેતું નથી. રસ્તાઓ કરવા એ પંચાયતની મુખ્ય ફરજ છે. સાન વર્ષનો કાર્યક્રમ ધડી એને માટે બજેટમાં પૂરતી જોગવાઈ રાખી રસ્તાઓને નિકાલ કરી નાંખું. આ માટે ડીરટ્રીક્ટ સોફલ બોર્ડની જેટલી મદદ લઈ શકાય એટલી હું લઉં. તેમજ સરકારની એપ્રાય રસ્તાની રકીમનો પણ હું લાભ ઉઠાવું.

બતીઓ કરવી એ પણ પંચાયતની એક ફરજ છે. પરંતુ આની યરઆન બહુ મોટા પાયા પર કરવામાં ધણો ખર્ચ વેઠવો પડે. સામાન્ય રીતે શત્રે ગામડાંમાં અવરજવર ધણો જોડો હોય છે અને તેથી ગામડાંમાં ચહેરના જેટલા પ્રકારની બહુ નજર દોતી નથી જો કે તેથી આનો અર્થ એ થયો નથી કે ગામને બતીઓથી વ્યાકાત રાખવું. એમાં ચાંદની પ્રધા દાખલ કરું. મહોલ્લે મહોલ્લે જે જે ખાનગી વ્યક્તિઓ પોતાને ત્યાં ફળિયાને લાભ કરે એ રીતે જાહેર ફાનસ જોડે તેમને માસિક અમુક આટ આપવી. આથી કેરોસીન વાપરવામાં કરકસર થાય અને ગામમાં ધણે પહોંચી વળાય. જે કે કતારગામમાં તો યોડા વખતમાં કીલીક નીક્લ કંપની વિજળીની બતીઓ લાવનાર છે. ધણા એમ માને છે કે પચાવને એની સાથે ફરાર કરી બતીનો લાભ ગામને આપવો. આવી બતીઓ બ્યારે ગામનું બજેટ નાનું હોય ત્યારે 'luxury' મોજમજહનું સાધન ગણાય એમ હું માનું છું.

મીઠાં પાણીની જોગવાઈનો પ્રશ્ન એટલો છે. જે ગામે અમુક જ જગ્યાએ મીઠાં પાણી મળી શકતાં હોય ત્યાં પંચાયતે કંઈ કરવું જોઈએ એમ હું માનું છું. ચહેરની પેઠે ઘેર ઘેર પાણીની ચકલીઓ મૂકવી એ તો નાણાંકીય સ્થિતિ જોતાં તેમજ પાણીના નિકાલના અભાવે પંચાયતના ગામે બની નહિ શકે. પરંતુ તળાવ ઉપર અરા જોવારા કરવા, તે માટે દાન મેળવવું એ જરૂરી છે. ચોમાસામાં તળાવનાં પાણી ધોવા ચાલે. પછીના વખતમાં ધોવાની સગવડ માટે મીઠાં પાણીની હું સગવડ કરું.

નજર વિ. પ્રશ્નો અંગે પણ બડોળ પ્રમાણે જોગવાઈ કરું.

હવે આવકનો પ્રશ્ન રહ્યો. ઉપરની 'તમામ વસ્તુઓને અમલ કરતાં નાણાંની જરૂર પડે જ અને તેથી પંચાયતના કાયદાની દ્રષ્ટિમાં રહી હું' નીચેના કરો નાંખું.

ધરવેરો

સુધારેલા કાયદામાં તેમજ રૂક્ષમાં આ માટે સાફ પ્રાવીઝન રાખ્યું છે. ધરવેરો ફરજિયાત છે અને તે જોજામાં જોડો દર વરસે દર સેંકડે આના બેથી જોડો નહિ દોવો

અને ગામમાં જ એક વણકર રહે એટલે તણાટની મુશ્કેલી ઉભી થવા ન પામે. આજે તો વેડછી, ઢોર, મરોલી, મટી, સરભોણુ વિ. ઇત્યાં જિલ્લાની પ્રાચીન ખૂબ મુશ્કેલીમાં ઉતરવું પડે છે તે મુશ્કેલીઓ આથી ટળી જવા પામે. શેષ મેળવનારા, કાંતનારમાંથી જે ખાદી ઉત્પન્ન થાય એ બધી ખાદી પંચાયતે ગામમાં અપાવી દેવી જોઈએ. પંચાયતે આમાં પોતાની લાગવગને ઉપયોગ કરવો જોઈએ અને એમાં મેં જે સહકારી વાંદરાની સૂચના આગલા લેખમાં કરી છે તે ઉપયોગી થાય. જો કે આ બધું કરતાં કેટલીક નાણું શેષણની જરૂર પડે પણ એટલાં નાણું ઉમાં કરવાં ગ્રામપંચાયતને મુશ્કેલ ન પડે.

હુંકમાં આવા ઉદ્યોગો દાખલ કરતાં ચર્યાચરની ઠીક ઠીક મુશ્કેલીઓને પ્રથમથી વિચાર કરી લેવો જોઈએ. રહેલું તો સૌ કાંઈ કરી શકે. અર્થ કરવામાં જ પાણુસની સફળતાની ચાવી રહેલી છે, એટલે ઉપરના ઉદ્યોગો દાખલ કરતાં અને તેમને આર્થિક રીતે સદર પાયા પર મૂકતાં ગામના સરપંચની તેમજ તેની સાથેના સભ્યોની અગ્રણ્ય શક્તિની જરૂર રહે છે. જો તેઓ આટલું કરવા તૈયાર ન હોય તો પછી તેમની ઉપયોગિતા વિશે પ્રશ્ન જ રહે. હું જે સરપંચ હોઈ તો ઉપલી વસ્તુઓનો પ્રથમ અભલ કરું.

લોકશાળા

આ પછી હું કેળવણી વિષયક પ્રવૃત્તિ શું કરું તે આ લેખમાં જણાવું છું. ચોપાંસી તાલુકામાં લગભગ દરેકે દરેક ગામે પ્રાથમિક શાળા તો સ્થાપી દીધી છે. સરકારની લોકશાળાની ચોજનાથી અને ચાલુ રૂઢ જોડની કેળવણી માટેની વ્યાપક યોજનાથી ધણા વંચિત રહેલાં ગામોને શાળાઓ સાંપડી છે, પરંતુ પ્રાથમિક કેળવણી ગામડાંમાં ધરધર પહોંચી શકી નથી, અને ખાસ કરીને દળપતિઓમાં પગલુંચાર બરાબર પામી નથી. આ બાબતમાં હું 'પહેલું' પગલું દળપતિઓમાં એક લોકશાળા ખોલી મૂકું. સરકારનો નિયમ સામાન્ય રીતે એવો છે કે જે ગામે શાળા હોય ત્યાં બનતાં યુધી લોકશાળા ન કાઢવી. પરંતુ એમાં પણ ફેરલાક અપવાદો હોય છે, ગામના મુખ્ય બાગથી એનું ફળાઈ દૂર હોય, વચ્ચે લાંબું અંતર, કોતર, ખાડી કે કાંઈ બીજા મોટા પ્રવાહ બહેનો હોય તો તેવા સંજોગમાં ગામના દૂર ફળીઆમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા યતી હોય તો શાળા મંજૂર કરવામાં આવે છે અને તેને સરકાર વાર્ષિક ગ્રાંટ આપે છે. આનો હું લાભ ઉઠાવું અને દળપતિ અથવા જાલત કામની કાંઈ સારી શિક્ષિકા કે શિક્ષક હું એમાં મૂકું. સરકારી ગ્રાંટમાં માસિક રૂ. ૧૫માં જેટલો ખૂટકો પડે તેટલો હું પંચાયત પાસે મેળવવાનું.

નિરક્ષરતા ટાળવા પણ હું પગલાં લઉં જો કે સુરત ડીસ્ટ્રીક્ટ રૂઢ જોડનો આ વિશે ખાસ કાર્યક્રમ છે પરંતુ તેનો અક્ષરશઃ અમલ કરવો અઘરો છે. તેમ છતાં સરકારનું અસલ ધોરણ-૩. ૫) માસિક આપવા તેમજ સાક્ષર થયેલા દીઠ રૂ. ૨)ની ગ્રાંટ હું સ્વીકારું અને સરકાર પાસે જેટલી રકમ મળે તેમાં પડતી ખોટ પંચાયત પાસે ઉમેરાવું. ધણી પંચાયતોએ નિરક્ષરતા નિવારણ માટે પંચાયતના બજેટમાં ગ્રાંટની જગ્યા કર્યું હતું. બાળમંદિર તથા અંગ્રેજ કેળવણી વિશે પંચાયત કંઈ કરી શકે કે કેમ તે મારે બહુ વિચાર કરનાપણું છે. ખરી વાત તો એ છે કે જે બાલકો બાળમંદિર કે અંગ્રેજ કેળવણી પોતાનાં બાળકોને

આમાં સ્થિતિ સંજોગો જોઈ ચોખ્ખા ફેરફાર કરી શકાય છે. આ તો આદર્શ છે. આ લક્ષ્ય ધ્યાનમાં રાખી આમ પંચાયતો તેમની મર્યાદામાં રહી પ્રવૃત્તિઓ અદરશે તો હું માનું છું કે બાવિધ્યાનાં થોડાં વર્ષોમાં ઘણી પ્રગતિ સાધી શકાશે. ત્યારે ગામડાં રહેતા ચોખ્ખા થશે અને સારાથ દેશ આવાં ગામો માટે મગરૂરી લેશે. પ્રભુ આપણને એ કરવા સક્તિ આપે.

ગામપંચ એક પવિત્ર દૃષ્ટિએ

દુનિયા ગમે તેટલી બગડી હશે, ગાલુસ ગમે તેટલો નીચો પડ્યો હશે, પણ તેને હમેશાં કાઢને કોઈ વખતે તેના સત્પુરુષો વિરે માનની લાગણી ઊભરાયા વિના ભાગ્યે જ રહી હશે. આ બાબતે ગાલુવાનું જે કોઈ ગાપ હોય તો તે એ છે કે, પ્રત્યેક જૂદી જૂદી જાતિમાં આવા પુરુષોને માટે બાપામાં જે જે શબ્દો વપરાય છે, તેને સાંજળતાં હૃદયમાં જે ભાવ જન્મે છે તે અનર્થનીય હોય છે. દાખલા તરીકે, હિન્દુજાતિના હૃદયમાં સંત, સાધુ વગેરે પ્રચલિત શબ્દો કોઈ અપૂર્વ ભાવ ખડો કરે છે, જ્યારે ખ્રિસ્તી જાતિમાં 'સેન્ટ', મુસલમાન જાતિમાં વલી, ઓલિવો વગેરે શબ્દોના ઉચ્ચારથી જે વાતાવરણ જન્મે છે, તે સહેજે પવિત્ર લાગે છે. આવા પુરુષો માટે પ્રત્યેક જાતિએ પોતપોતાની માનની લાગણી પ્રકટ કરીને તેને કાયમનું સ્વરૂપ આપવાને પણ ઓછાં પગલાં નથી લીધાં. તેમને નામે મંદિરો, મરિજદો, દેવળ, પાળિયા, કચર, સ્થળ વગેરે પ્રત્યેક બાધ્યાં છે. જે કે તેમને નામે જ જાતિ જાતિએ પોતપોતાની વચ્ચે, ટૂંકી નજરથી, સસારમા કલેશમય વાતાવરણ પેદા કરવાને પણ મથા શખી નથી, છતાં યે, એ પુરુષોએ પોતાનું નિઃસ્વાર્થ અને નિષ્કામ જીવન જીવીને જે અમર સંદેશ આજસુધી જગતને આપ્યા કયાં છે, તેમાંથી કાઢને કોઈ વખતે દુનિયાને પ્રમાણમા વધારે ને વધારે સદત મળતી રહી છે તેમજ લાભ જ થતો રહે છે. ટૂંકમાં, સાચું કહીએ તો જગત, તેની વિચિત્રતાઓ વચ્ચે, ટકી રહ્યું છે, તે એવા સત્પુરુષોના ધન્ય જીવનને લીધે જ.

જમાનાઓની કદાચ વાત હશે અને આવા સત્પુરુષોએ દુનિયાનાં બધાં જ દુઃખોનો નાશ કેમ થાય તેનો વિચાર કરવાને કદાચ ઓઝાદ પરિવડ પણ બોલાવી હશે. સંજવ છે કે, આ પરિવડમાં એકે એક ઉપાય બતાવ્યો હશે, તો જીનજે બીજે સૂચવ્યો હશે. આ ગમે તેમ બન્યું હશે તે સાથે આપણે લેવાદેવા બહુ ઓછી જ હોય, પણ આ પુષ્કળ ચક્રચારના પરિણામે જે એક દરાવ એ પરિવડે સર્વાનુમતે પમાર કર્યો હશે, તે આજે પણ સર્વામાન્ય થઈ રહ્યો છે. સેંકડો વર્ષ વીસ્યા છતાં આજે પણ તે એવો ને એવો છે. તેમાં એક અક્ષર કોઈથી ઓછો કે વધતો કરી શકાય તેમ નથી. તેને બધીજ બાપામાં એક જ બીજી રીતે જીવતો રાખવાને એ સત્પુરુષોની ગાદી પર બેસનારા, તેમના સાચા વારસોએ પોતે તેને અગત્યમાં મૂકી બતાવ્યો છે, અને જીનજે અમલમાં મૂકવાનો ઉપદેશ ડિમિડિમ અવાજે આપેલો છે. એ પરિવડમાં જીજ્ઞાસુઓ વિષય અને તેમાં પચાર થયેલો અને બધાં જ ઐહિક દુઃખોનો ધરમળથી અંત આપવાનો માર્ગ ને આપ્યો છે.

જોઈએ. હું તો પહેલાં જે જ આનાતું ધોરણ પકડું. જે લોકો ધરવેરા આપી ન શકે એવી સ્થિતિમાં હોય તેમની પાસે વર્ષ દહાડે એક જે મફત મળુની યોજના કરે. જાનવારે.

કતારગામ જેવા જાણીતા જગ્યાના મચકવાળા માટે હું જાનવારે જરૂર નાંખું. યાત્રાજીઓની સંગવડ માટે સારા રસ્તાની જોગવાઈ કરવાની રહે છે. તેમ જ ધણાં માણસો બેગાં થતાં ખાસ સેનીટરી જોગવાઈ પથુ કરવી પડે. તે માટે જાનવારેનો લાભ લેવો એમાં કશું ખોટું નથી. માથાદીઠ જે પૈસા જેટલો કર યાત્રાજીઓને અધરો ન લાગે. આને પંચાયતને મોટી આવક માય. રાજઆતમાં થોડી હોદ્દા ચાલ પરંતુ તે સમયમાંથી પસાર થયે જ છૂટકા છે.

આ ઉપરાંત ખોડનો ફાળો, ટોરડાંની આવક તેમ જ તળાવોમાંના ઝાડોની આવક, સમવેરા, જામણવેરામાંથી પથુ આવક મળી રહે છે. તળાવમાં અંધજોનો ખાસ ઉછેર કરવો જોઈએ જેથી ગામના મોટા ભાગના લોકો એમાંથી મળી રહે. આથી પંચાયતને અમુક વર્ષે સારી આવક મળવા સંભવ છે.

દુકાંમાં ઉપર પ્રમાણે આવક જવક જોતાં નીચે પ્રમાણે હું બજેટ કરું. આ બજેટ કતારગામને લાગુ પડે છે. બીજાં ગામો તેમની સ્થિતિ પ્રમાણે ફેરફાર કરે.

ઉપજ

ખર્ચ

જ	ઉ
૧૨૦૦) ધરવેરા તેમજ મફત મળુરી	૭૫૦) રસ્તાઓ નવા તથા ખાસ મરામત
૧૦૦૦) જાનવારે	૧૦૦) રસ્તાઓ ચાલુ મરામત
૩૫૦) લોકલસેસનો ફે માગ રીસ્ટ્રીક્ટેડ લોકલ ખોડ તરફથી	૧૦૦) કુવા-તળાવ રીપેર
૫૦) ટોરડાંની આવક	૪૦૦) વૈદ્યકીય મદદ
૧૦૦) હંડ તથા બીજી આવક ગામઅદાલત તરફથી	૨૦૦) સાયબેરી
૨૦૦) દાન, બક્ષીસ.	૨૦૦) બત્તીઓ માટે માંદ
૩૦૦) સરકારી મદદ સરકારી પ્રવૃત્તિ અંગે	૧૨૫) વ્યાપાર અંગે
૩૦૦) બીજી પરચુરણ ઉપજ. સમવેરા, ખર્ચવેરા ૧૫.	૧૦૦) દળપતિ લોકશાળાની ખોટ તથા નિરક્ષરતા નિવારણ અંગે
કુલે ૩૫૦૦)	૩૦૦) ગામ સંકર્ષ
	૪૦૦) સદકારી બંડાર ખાતે ખોટના
	૩૦૦) ઉલોગો ખાતે ખોટ
	૨૫૦) સેકેટરીને પગાર
	૨૫) પશુચિકિત્સા
	૨૫) કેરીગન્ટ. તાર-ટપાલ વિ.
	૧૦૦) બીજાં પરચુરણ અંગે
	૧૨૫) રીઝર્વ ખાતે

સેવા નવ લે, પણ સેવા દે,
ક્યાં ચે ન ચડે કદિ દુર્વા દે;
દોડે દુઃખિયાં કડે સાદે,
તે મારે મન પરમેશ્વર છે.
રંબડે તો રંબવા દે,
માયે થાયે તે યાવા દે;
વિષ પાયે તો પણ પાવા દે,
તે મારે મન પરમેશ્વર છે. (૧૪૦ સર પદ્યી)

ઉપરનાં કદાચ બધાં ગદી, છતાં યોડાં ઓઝાં વધતાં લક્ષણો જેનામાં તરી આવતાં હોય એવા પદ્યો પંચાયતમાં જોસે, તો ગામજનતાનું અનેક રીતે હાલું થઈ શકે. ગામજનતા આવા પુરોને પોતાનામાંથી પરખી કાઢે અને તેમને પચના પદે સ્થાપે, તો જરૂર તેમના ગામડાં પરમેશ્વરને વસવાના ધામરૂપ બને. પંચાયતમાં ચૂંટાઈને પંચ બનવું એ કાંઈ દારી એવની વાત ન મનાવી જોઈએ. પચના પદની જવાબદારીઓ પણ પંચ તરીકે ચૂંટાનારાઓ સમજે એ જરૂરનું છે; કેમકે, તેઓ પચ બનશે અને પરમેશ્વરનું કાર્ય કરશે. તેઓ વિચારે કે પોતાનું મન-કપડું મેલુ તો નથી. જરાસરખું પણ તે પોતાને મેલું લાગે તો તેને ઉપર કલા પ્રમાણે ધોતોનો પ્રપલ આદરતા રહે, અને એ રીતે કરતા રહી પોતાની હકુમતવાળી ગામજનતાને સાચા માર્ગે દોરે, એજ પ્રાર્થના !

નવો ગામ પંચાયતનો કાયદો

કેટલીએક વિશિષ્ટતાઓ અને ત્રુટિઓ

(લેખક : શ્રી. હર્ષલચ પરાગજી દેશાઈ બી. એ., પ્રમુખ, જિલ્લા લોકલ બોર્ડ, સુરત.)

સુરત જિલ્લા સ્થાનિક સરકાર અધિકારી ગામ પંચાયતને અંક પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે તે ઉપરથી ગામપંચાયતની સરકારને જિલ્લા લોકલ બોર્ડ અને તેના સંચાલકો કેટલી અગત્યતા આપે છે તે સ્પષ્ટ થશે. ગદાસભાના મોટીઓ બ્યારે પ્રાન્તિક સરકારના સત્તાના સ્થાન ઉપર હતા, ત્યારે તેમણે લોકલિતનું અનેક કાર્યો કર્યા હતા. આમજનતાને તેઓ કાયદો પણ તેમની એક કૃતિ છે. આ કાયદામાં ગામડાંઓના વિકાસ અને પ્રગતિ માટેની ભરપૂર શક્તિઓ રહેલી છે. પણ કેઈ એમ ન માની લે કે ફક્ત કાયદો ધડવાથી જ આવી સંસ્થાના બધા લાભો આપોઆપ પ્રગટે મળી જાય છે. કોઈપણ સંસ્થા તેનું બધારણ, ફરજો અને સત્તાઓ ગમે એટલાં સારા હોય પણ તેના સંચાલકો સેવાભાવી, નિસ્વાર્થી, પ્રમાણિક અને શક્તિશાળી ન હોય તો તે સફળ થઈ શકે નહિ. કાયદો તો સંસ્થાનું સ્થૂળ શરીર બધી શકે છે પણ તે શરીરનો આત્મા તો તેમાં દાખલ થએલા પ્રતિનિધિઓ છે. આ પ્રતિનિધિઓ જેટલા પ્રમાણમાં ઉપર દર્શાવેલા ગુણો ધરાવતા હશે, તેટલા પ્રમાણમાં આ સંસ્થા ફતેહમંદ બનશે. આ પ્રતિનિધિઓ ચૂંટવાનું કામ મતદારોનું છે. મતદારો મતની

મન-કપડા મેલા લાયા, તારો બહોત વિકાર,
એ મન કેસે ધોધએ, સત્તો કરો વિચાર.
સદગુરુ ધોધી, જ્ઞાન-જળ, કાપ્યુ—સરમનદાર,
સૂરત-શિલા પર પટકીએ, નિકસે જ્યોતિ અધાર.

સમસ્ત જગત અને તેના વ્યવહારો જ્યાં સારી મનની જ મારામારી રૂપ છે, ત્યાં એ મન જો ધોધેલું હોય એટલે કે, તેના મળ રૂપને-પોતાને વશદાર રહેવાને પ્રયત્ન કરતું હોય, તો પછી સંસારનો પ્રવાહ અમાધિતપણે વહેવાને કદી દરકત આવે ખરી ?

સમાજના બાહ્ય તેમ જ ભીતર મનની પરિશુદ્ધિ અર્થે ગામપંચાયતનો કાયદો એ એક સાંખી-દિશામાં પ્રયત્ન છે. છતાં કાયદો ગમે તેટલો સર્વસ હોય પણ તેને અમલમાં મૂકનાર પંચ ત્યાં સુધી એ કાયદાની સુંદરતા-તેના બાવને-ખ્યાલીને પોતાનામાં ઉતારે નહીં, ત્યાં સુધી જોધએ તેણે લામ ગામજનતાને મળે નહીં. કદાચ, એ કાયદાને નામે ગામજનતામાં પરસ્પર કલેશનાં ખીજ રોષાઈ જવાનો પથુ વાય રહે.

જો માણસની રહેણીપરણીમાંથી પરિણમતા અંદર અંદરના કલ્પદોને લીધે લાપાતા કેટલાક સુંદરમાં સુંદર શબ્દો પથું ગંદા બની જાય છે. આવો એક શબ્દ ‘પંચાત’ (પંચાયત) છે. યંબા બાધાની દૃષ્ટિએ ‘પંચ’ એ એક શબ્દને જેટલું માન આગમધી મળ્યું છે, તેટલું ખીજને કદાચ ભણે જ મળ્યું હોય. ‘પંચ’ શબ્દ એ પુત્ર પરમેશ્વરનો ધોતક છે. ‘પંચ ત્યાં પરમેશ્વર’ ‘પંચ બોલ્યા તે પરમેશ્વર બોલ્યા’—એ કહેવતમાં સગાપણી અને એવી ખીજ માન્યતાઓ આ જગાનામાં જો કે દૈનિક્યઆજ થતી જાય છે, છતાં ગામપંચાયત જેવા કાયદા એ કહેવતોમાં રહેલું તથ્ય જોવાના અને તેને અમલમાં મૂકવાના સ્તુત્ય પ્રયાસરૂપ છે. પરમેશ્વર પરબ્રહ્મ—એ સહેજે કામનીયે કલ્પનામાં આવે તેમ નથી. પરબ્રહ્મને એક સાકરનો પઢાક કલ્પીએ તો, શ્રી શુકદેવજી જેવા પરમજ્ઞાની પુરૂષ પણ એ પઢાકના ૮-૧૦ જેટલા કણો વહી જતી કીડી સમાન છે, એવું પરમહંસ શ્રીરામકૃષ્ણ કહે છે. આ વસ્તુસ્થિતિમાં, સામાન્ય મનુષ્યને પરમેશ્વરની કલ્પના ન આવે. પરમેશ્વર કલ્પનાતીત છે. જામ છતાં, વ્યવહારમાં પરમેશ્વર શું છે એ તો નાણુવું જ જોઈએ. વ્યવહારમાં પરમેશ્વરની ઉપમા આપી શકાય. એવા પુરૂષને આપણે જોળખીએ છીએ—જોળખવા જોઈએ. વ્યવહારની દૃષ્ટિએ, પરમેશ્વરનાં જોઈતાં વધતાં લક્ષણોને સંકલિત કરી તેમને આપાત્મક કરવાનો સફળ પ્રયાસ નીચેના કાવ્યમાં થયો છે એમ સહેજે જણાશે:—

નાનાં મોઝાંતું જ્ઞાન નથી,
મન માન નથી, અપમાન નથી;
મારા તારામાં તાન નથી,
તે મારે મન પરમેશ્વર છે.
જનના દોલેને માફ કરે,
પરના મેલોને સાફ કરે,
બળતાં હલેબોળી બાફ હરે,
તે મારે મન પરમેશ્વર છે.

કરી શકશે આવી વિરાળ સત્તાવાળી સરચાઓ મારફતે ગામડાઓની શિક્ષક ફેરવી નાખવાની કેટલીય શક્યતાઓ પડેલી છે તેનો ખ્યાન કેદને પણ સહેજે આવી શકશે

(૩) પુખ્ત વયનો મતાધિકાર

ગામી નમ્ર ક્ષાન્તતા પ્રમાણે ગામ પચાસતના નના કાયદામાં કરવામાં આવેલા ફેરફારોમાં આ ફેરફાર મોટામાં મોટો અને મારે અમલનો છે આ ફેરફારથી ગામડામાં રહેનાર કાંઈ પણ પુખ્ત વયના પુરૂષ અને સ્ત્રીને જે તેનામાં કાયદામાં બતાવેલી અથોગ્યતાઓ ન હોય તે પચાસતના સભ્યો ચૂંટાણો મતનો અધિકાર આપવામાં આવે છે એમ કહીએ તો ચાહે કે ગામમાં રહેનાર પુખ્ત વયના દરેક પુરૂષ અને સ્ત્રીને શહેરીપણાનો દક્ષ આપવામાં આવ્યો છે ગરીબમાં ગરીબ ગામમાં રહેતો મજૂર પણ હવે ગૌતવથી કહી શમશે કે તેના વસવાટનું ગામ પોતાનું છે અને તે ગામના વહિવટમાં તેનો હાથ છે નાગરિકપણાની તેની માનના આ મતાધિકારથી ધીમે ધીમે જામત થશે અને ક્રમે ક્રમે ગામના વિકાસમાં પોતાનો નમ્ર ફાળો આપવામાં ગૌરવ લેશે પુખ્ત વયના મતાધિકારના સંબંધમાં પ્રમાણિક મતભેદો આવે છે એક વર્ગનું કહેવું એવું છે કે અઘાન અને કાંઈ પણ જવામદારી વગરના મથુસોને મતાધિકાર આપવાથી કાયદો ચલાવે બદલે ગેરલામ થશે, કારણ કે આવા મતદારોમાં શાંખૂલની ભાવના હોતી નથી અને તેમને પોતાના મતની જવામદારીનું જ્ઞાન પણ હોતું નથી આપણે કબૂલ કરવું જોઈશે કે આ દૃષ્ટિનિદુમાં વાસ્તવિકતા રહેલી છે આ અભિપ્રાય ધરાવનારાઓની બીજી દલીલ એવી છે કે આવા અઘાન અને મરીન મતદારો સંખ્યાબળી લઈને અઘાન અને આવડ વગરના મથોને આ સરચાઓમાં ચૂંટી લાવશે અને તેથી ગામ પચાસતની સરચા બળવાન બાનાને બદલે નબળી અને બીનકાર્યમાલક બનશે આપણે કબૂલ કરવું જોઈએ કે આ બીલિઓ પાયા વગરની નથી આ પ્રશ્નનો ચોખ્ખો વિચાર કરવા માટે આપણે આપણા ગામડાઓની સમાજરચના જરા હોંડાણથી સમજવી જોઈએ સામાન્ય રીતે આપણા ગામડાઓમાં વસતા લોકોના બે ભાગ પાડી શકાય એક ભાગ કહેવાતી ઉચ્ચ કોમેનો બનેલો છે આ લાગના લોકો ગામની જમીનના મોટા ભાગનું માનકીપણું ધરાવે છે. સામાન્ય રીતે આ વર્ગના લોકો વિશેષ કેળવણીવાળા હોય છે બીજો વર્ગ કહેવાતી પછળ પડતી કોમેનો બનેલો હોય છે આ કોમેનો લોકો મોટે ભાગે મજૂરી કરનાર હોય છે તેમનામાં ઘર તાડીતું વ્યસન હોય છે અને તેથી તેઓ અઘાન અને ગરીબ હોય છે. ગામડાની સમાજરચનાની આવી રચિનિમાં ગામને કારભાર સાધારણ રીતે પહેલા વર્ગના લોકો પાસે વર્ષોથી ચાલ્યો આવે છે અને એ કારભારમાં બીજા ભાગની પાછળ પડતી કોમેને ભાગ્યે જ કંઈ હાથ હોય છે આવી સમાજરચના લાગત કાળથી ચાલતી આવી હોવાથી જ ને વર્ગના લોકોમાં Superiority complex (મહત્વતાની ભાવના) અને Inferonty complex (લઘુતાની ભાવના) ઘણાં ઘણાં થઈ ગયા છે આ વીસમી સદીના પ્રમથાસનવાદી યુગમાં આ જાતની ભાવનાઓ લાગત કાળ મુધી ટકી શકે નહિ પહેલા વર્ગના ઉચ વર્ણના લોકોમાં સમજદાર લોકોને ઉપરની ભાવનાઓની અથોગ્યતા સમજવા લાગી છે અને એ દૂર કરવા માટે તેમના તરફથી કેશિષ કરવામાં આવે છે બીજા બાજુએ પાછળ પડતી કોમેનો લોકોમાં પણ જામતિનો જીવાણ આવશે શરૂ થશે છે અને આવી અવાસ્તવિક

જવાબદારી કેવી રીતે અદા કરે છે તેના ઉપર જ સંસ્થા સારી કે નમણી બનશે તેનો આધાર રહેલો છે. આજે તો આપણે કહી શકીએ નહિ કે આપણા મતદારોને પોતાના મતની જવાબદારીનું જાણનાર જ્ઞાન થયું છે. મતદારોને મતની જવાબદારીનું જ્ઞાન કરાવવું એના કરતાં વધારે દેશદિલનું ખીજું કોઈ કામ મહાસ લક્ષમાં આવતું નથી. કારણ કે પ્રજાશાસન-વાળી કોષ્ટપણ સંસ્થા મન મારફતે જ ઉભી થાય છે. મતનો અધિકાર એ પરિત્રમાં પરિત્ર અધિકાર છે અને તેનો ઉપયોગ ગામના, પ્રાન્તના અથવા દેશના દિલને ગાંઠે જ યથ શકે એ લાવના દરેક મતદારમાં જાગ્રત કરવી જોઈએ! આ દરજ્જે રાષ્ટ્રીય મહાસભા અને અન્ય રાષ્ટ્રીય સંસ્થાના કાર્યકર્તાઓની છે એટલું જ નહિ પણ સરકારી અધિકારીઓની પણ છે. પ્રજાશાસન ફોર્મનું બનાવવાની આ ચાવી છે. આટલા પ્રાસ્તાવિક વિચેચન પછી હું ગામ પંચાયતના નવા કાયદાના મુશ્કેલી અને દોષો ઉપર આવું છું. નવા કાયદાની અમલ્યની વિશેષતાઓ અનુક્રમે નીચે જતાવવામાં આવી છે.

(૧) પંચાયતના બધારણમાં સરકાર નિયુક્ત સભ્યનો અભાવ.

(૨) પંચાયતની ફરજોની વિરાળતા.

(૩) પુખ્ત વયનો મતાધિકાર.

(૪) પંચાયતોને ન્યાય કરવાની આવશ્યકતા આવેલી સત્તા.

(૫) પંચાયતના બધારણમાં સરકારનિયુક્ત સભ્યોનો અભાવ

નવા કાયદામાં પંચાયત સંપૂર્ણ પ્રજાશાસનવાળી બનાવવામાં આવી છે. ચૂંટાયેલા સિવાય કોઈ પણ માણસ પંચાયતનો સભ્ય થઈ શકતો નથી. અધ્યક્ષ સુધી સુચરાઈઓ, જિ. લો. બોર્ડો અને પંચાયતોનાં કેટલાંક સભ્યો સરકાર તરફથી નિમવામાં આવના હતા. આ બધી સંસ્થાઓને લગના કાયદાઓમાં યોગ્ય ફેરફાર કરી આપા સભ્યોને નિમવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું છે અને તેથી આ સંસ્થાઓને આપણે સંપૂર્ણ પ્રજાશાસનવાદી કહી શકીએ.

ન્યાય કરવાની સત્તા

પંચાયતના કાયદાના મુખ્ય બે વિભાગ કરવામાં આવ્યા છે. એક સામાન્ય વહીવટની વિભાગ અને બીજો ગામ અદાલતનો વિભાગ. સામાન્ય વહીવટના વિભાગમાં ગામડાના રસ્તાઓ, જળાશયો, સ્વચ્છતા વિગેરે બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાની ફરતે અને સત્તા આ બાબતને લગતી હતી, પણ આપણાં મહાસભાના પ્રધાનમંડળે ઘડેલા પંચાયતના કાયદામાં એક મોટો ક્રાન્તિકારી ફેરફાર થયો છે. આ ફેરફાર તે ગામડામાં અદાલતો સ્થાપવાનો. હાલની ન્યાયની પદ્ધતિમાં જે ભારે ખર્ચાળપણું તથા અસાધારણ વિલંબનાં તરવો રહેલાં છે તેથી ગરીબ અને આદાન વર્ગને ન્યાય મેળવવો લગભગ અશક્ય હતો. ગામડાંમાં જે નાના નાના ફાજદારી ગુન્દાઓ બને છે તેનો ઈન્સાફ મેળવવા માટે પ્રજાને બારે ખર્ચ અને બીજી અનેક હાડમારીઓ વેઠવી પડતી હતી; આ બંધી ઉપાધિમાંથી પ્રજાને મુક્ત કરવા માટે ગામડાંમાં અદાલત સ્થાપવાનો પ્રમુખ પંચાયતના કાયદાથી કરવામાં આવ્યો છે. સામાન્ય રીતે દરેક દેશમાં તેની સરકાર ન્યાય આપવાનું કામ પોતાના હાથમાં રાખે છે અને તે માટે કાયદાના જાણકાર અને સરકારના વિશ્વાસુ અમલદારોને ન્યાય આપવાનું સોંપવામાં આવે છે. કારણ કે દેખીતી રીતે ન્યાય કરવાનું કામ બારે જવાબદારીવાળું છે અને જે ન્યાયાધીશો પ્રમાણિકપણે અંતઃકરણપૂર્વક આ સત્તાને ઉપયોગ કરે તે સાચો ન્યાય આપી શકે. આવી મોટી અને જવાબદારીવાળી સત્તા ગામડાંની અદાલતોને પંચાયતના કાયદામાં આપવામાં આવી છે. એટલું ખરું કે નાના ગુનાઓ અને નાની રકમના દાવાઓ પૂરતી આ અદાલતોની સત્તા મર્યાદિત રહેશે, છતાં જે અધિકાર આપવાનું હરાવવામાં આવ્યું છે તે ગામડાંની જરૂરિયાત માટે પૂરતો છે. આ ફેરફારની ખુશી તો એ છે કે અદાલતના સભ્યોની નીમણૂક સરકાર તરફથી કરવામાં આવશે નહિ પણ પંચાયતના સભ્યોમાંથી પંચાયત જ પાંચ સભ્યો ચૂંટી લેશે. આવી પ્રજાએ ચૂંટી અદાલતની કેટલી મોટી જવાબદારી રહેલી છે તેનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ આપવો મુશ્કેલ છે. આ ક્રાન્તિકારી પગલું લઈ સરકારે પ્રજા ઉપર અપૂર્વ વિશ્વાસ મૂક્યો છે. સરકારે માની લીધું છે કે આ પ્રમાણે ચૂંટાયેલી અદાલતના સભ્યોમાં પ્રમાણિકપણું, નિષ્પક્ષતાપણું તથા ન્યાય કરવાની શક્તિ રહેલાં છે. આ વિશ્વાસને લાપક નીવડવાની બારે જોખમદારી આ અદાલતો ઉપર રહેલી છે. વિરુદ્ધ ન્યાય કરવા માટે અદાલતના સભ્યોમાં અનેક પ્રકારની યોગ્યતા હોવી જોઈશે. ન્યાય કરવાનો અધિકાર એ પવિત્રમાં પવિત્ર અધિકાર છે, એ દરેક સભ્યે સમજવું જોઈશે. એનો સદુપયોગ કરવા માટે દરેક સભ્ય પ્રભુને જવાબદાર છે અને એનો દુરુપયોગ કરવાથી તે પાપ કરે છે અને સમાજનો પણ દોહ કરે છે એ જાણી લેવું જોઈએ. આવી ઉચી યોગ્યતા આપણી ચૂંટાયેલી અદાલતોના સભ્યોમાં હશે કે કેમ તે માટે કાળને પણ શંકા થાય એ સ્વાભાવિક છે. આ શંકા દૂર કરવાનું સભ્યોના હાથમાં છે અને આપણે આશા રાખીએ કે તેઓ તેમ કરવાને શક્તિમાન બનશે.

અને આપણી પંચાયતોની ચૂંટણીનો જે અનુભવ થયો છે તે સુખદ તો નથી જ. હજી આપણા મતદારો મત પ્રત્યેની તેમની ફરજ તથા અતની પવિત્રતા બરાબર સમજ્યા નથી અને તેથી આ પહેલા પ્રયાસમાં આપણે ઈચ્છીએ તેવી ઉચા પ્રકારની અદાલતો ઉભી કરી શક્યા ન હોઈએ, તેથી નિરાશ થવાની જરૂર નથી. રાષ્ટ્રત્વની જાવના બધા મતદારોમાં જાગૃત

સમાજરચના સાથે તેમણે જળનો કરવો શરૂ કરી દીધો છે. આ વર્ગના લોકોમાં પોતાના શહેરીપણાના દકાતું બાન થતું જાય છે અને તેમનામાં તરોં થયાં ઝમી ગએલી લઘુતાની બાવના ધીમે ધીમે નાશ થતી જાય છે. જેમનામાં રાષ્ટ્રત્વની વાતના જશનર જાગત થઈ છે. તેઓ આ સમાજરચનાની અવાસ્તવિકતા સમજી ગયા છે અને તે દૂર દૂરવા પ્રયત્ન કરે છે. જ્યંત ગામડાંઓ બનાવવા માટે આ બંને વર્ગોને પોતપોતાનો ધર્મ જાળવવાનો છે. ઉચ્ચ કોમેડોએ Superiority complex (મદત્વતાની બાવના) દૂર કરવી જોઈશે, અને પોતાના જ ગામના લાકડો પોતાનાથી દલકા નથી એવું સમજવું જોઈશે, અને તેમને સુધારી આગળ લાવવા પ્રમાણિક કોશિષો કરવી પડશે. બીજી બાજુએ પાછળ પડી કોમેડોએ પોતાનાં વ્યસનો અને બીજા દોષો છોડી, કેળવણી પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. એ પણ સમજવું જોઈએ કે એકલા સંખ્યાબળથી કંઈ થઈ શકવાનું નથી. કોઈ પણ સ્થાનની દરમિયાન આ કરવા માટે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી પડે છે. આરિય અને યાનની શક્તિ સિવાય કોઈ જવાબદારીવાળું સ્થાન શોભાવી શકાય નહિ. કદાચ સંખ્યાબળને લીધે કોઈ જવાબદારીવાળું સ્થાન પ્રાપ્ત થાય તો તે પણ જો યોગ્યતા ન હોય તો તેમાં નિષ્ફળતા જ પ્રાપ્ત થશે. એટલે મીલકતવાળા અને કેળવણી વર્ગે આરિયતાન થઈ ગરીબ અને અજ્ઞાનવર્ગના લોકોને પોતાના બાક માની તેમનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવો જોઈએ. પાછળ પડી કોમેડોએ પોતાના સંખ્યાબળ ઉપર નહિ ઝૂકતાં પોતાના દોષો દૂર કરી કેળવણી લઈ વિશેષ યોગ્યતાવાળા થવા કોશિષ કરવી જોઈએ. જ્યાં સુધી યોગ્યતા પ્રાપ્ત ન થાય, ત્યાંસુધી યોગ્યતાવાળા બાકોની નેતાગીરી સ્વીકારી આગળ વધવા કોશિષ કરવી જોઈએ. દાલની આપણી ગામડાંની સમાજરચનામાં વર્ગ વર્ગ વચ્ચે જે અસમાનતા જોઈએ છીએ, તે જ્યાંસુધી ચાલુ રહે ત્યાં સુધી ગામડાંનું સાચું સંગઠન પેદા થઈ શકે નહિ. વ્યક્તિસ્થાનરચના આ વીસમી સદીના જમાનામાં દરેકને સ્વમાનની લાગણી પેદા થઈ છે, અને તેથી કોઈ પણ ગરીબમાં ગરીબ વ્યક્તિ બીજાનું અપોચ પડપણું ચલાવી સર્જ શકે નહિ. જ્યારે જનતાના ધર્મ મોટા ભાગમાં રાષ્ટ્રત્વ જાગત થશે, ત્યારે આ મોટા નાનાની બાવના તથા કોમીતાનો વિનાશ થાશે. આ રાષ્ટ્રત્વ જાગત કરવા માટે છેલ્લા પચાસ વર્ષથી આપણી મદાસભા કોશિષ કરે છે, જ્યાં દુખ સાથે ઠહેવું પડે છે કે કોમી-વાદનું ઝેર નાખી દેવાનું નથી. સમાજરચનાની આ અસમાનતા તથા કોમીવાદનું ઝેર આ પુખ્ત વયના મતાધિકારથી કમે કમે નાશ પામશે એવી આશા રાખીએ, આજે દરેક દરેક સ્વરાજ્ય છઠ્ઠે છે પણ તે સ્વરાજ્ય કોનું હશે તે જાણત હજી મતભેદ રહેલો છે. ઉચ્ચવર્ણના લોકો પાછળ પડી કોમેડો લોકો ઉપરનું પ્રભુત્વ ચાલુ રહે એવું ઇચ્છતા હશે તો તેમને નાશીપાશ થવું પડશે, તેજ પ્રભુજી દિંદુઓ મુસ્લીમો ઉપર અગર મુસ્લીમો દિંદુઓ ઉપર વર્ચસ્વ બોમવવાની ઇચ્છા રાખતા હશે તેમને પણ નિરાશ થવું પડશે ગામડાંની પંચાયતો હોય કે દેશની રાજ્યવસ્થાની સંરચા હોય તે જે તે સંરચાની હદમાં રહેનાર દરેક ભાઈની હશે પછી તે ગમે તે ધર્મનો અગર વર્ગનો હશે. ગામડાના અગર દેશના કારભારમાં દરેકને સરખો ભાગ લેવાનો હશે. પુખ્તવયનો મતાધિકાર આજ જાણત સરવે છે અને આપણે આશા રાખીએ કે આ અધિકાર મારફતે આપણે સમાજરચનામાં પ્રવર્તતા ધર્મભેદો અને કોમી ભેદો સારા પ્રમાણમાં ઓછા કરી શકીએ.

આપવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હોત, તો દરેક દરેક પંચાયત પોતાની ફરજો બરાબર અદા કરી શકત. આ બાબતમાં પ્રાંતિક સરકારોની મુશ્કેલી આપણે જાણીએ છીએ. મને તો લાગે છે કે જ્યાં સુધી કરો સંબંધી આખી પદ્ધતિમાં ધરમૂળથી ફેરફાર ન થાય ત્યાં સુધી પંચાયતોની મુશ્કેલી ચાલુ રહેશે. આવો ફેરફાર તો પ્રમુખાસનવાળી સ્વરાજ ભોગવતી સરકાર જ કરી શકે એટલે હાલ તુરંત તો આટલેથી જ સંતોષ માનવો રહ્યો; પણ આ બાબતની પંચાયતોની જરૂરિયાત તથા માગણી સરકાર સમક્ષ વારંવાર લાવવાની જરૂર છે. ચૂંટણીની પદ્ધતિમાં પણ થોડો ફેરફાર કરવાની ખાસ જરૂર છે. ચૂંટણી હાથ ઢંચા કરી અગર બેસેટથી કરી શકાય છે. હાથ ઢંચા કરીને ચૂંટણી કરવામાં લઘુમતીને ગેરહિસ્સાદાર થાય છે માટે દરેક ચૂંટણી બેસેટથી જ થાય એ પ્રબંધ કાયદામાં થવો જોઈએ.

જિલ્લાની ગ્રામપંચાયતોના સરપંચો ને સભ્યોનાં નામો

સરત હજારામાં જે જે ગામ પંચાયતોની ચૂંટણી થઈ છે તેના સભ્યોના અને સરપંચોના નામો નીચે આપવામાં આવ્યા છે. જ્યાં જ્યાં ગામ અદાકતો ચુંદાઈ છે તેના સભ્યોના નામો મોટા અક્ષરે આપ્યા છે:—

ચોર્યાસી તાલુકા—લાડા

શ્રી. વલ્લભભાઈ ગોપાળજી (સરપંચ)

- ” બીખાભાઈ લાલભાઈ
- ” માવજીભાઈ હરિભાઈ
- ” મોરાર પરસોતમ
- ” દારબશા હેરમસજી
- ” મગનભાઈ વઢાલાભાઈ
- ” ભૂલાભાઈ રામાભાઈ
- ” પ્રેમાભાઈ નાથાભાઈ
- ” વલ્લભ રામજી
- ” લાણુભાઈ તળાવીયા

ધીમતી ભાનુમતિ વલ્લભભાઈ
મુખ્યપોર

શ્રી. નાગરજી કાલીદાસ (સરપંચ)

- ” કાલીદાસ ફકીરભાઈ
- ” કુંબેરભાઈ નરસીંહભાઈ
- ” નાગર કાળા લાલા
- ” નરસીંહજી પીરોજશા
- ” નરસીંહ મંછા
- ” લાણુ ઉમા

મોરારાવરાજા

શ્રી. મોહમદ દાવજી વોરાજી (સરપંચ)

- ” ગુલાબભાઈ રણુછાડજી
- ” હમનભાઈ દલપતભાઈ
- ” દલાળભાઈ ખુશાલભાઈ
- ” લીખાભાઈ રામજીભાઈ
- ” ઇસમાઇલ મોહમદ ખલત
- ” મોહમદ સુલેમાન વોરાજી
- ” બેચર કેશવ
- ” ધુલાડ નારણ
- ” ધના વિકુલ

શ્રીમતી ઇન્દિરાબેન ઝીણુભાઈ ગોપાળજી
કંતારગામ

શ્રી. ત્રીલોચનદાસ પુરોષોત્તમદાસ
પટેલ (સરપંચ)

- ” માતીરામ મોરારજી
- ” છતા કલ્યાણ
- ” હણુભાઈ ગોવિંદભાઈ
- ” ખીજલ બારજી
- ” રણુનાથજી લક્ષ્મીભાઈ

ન હોવાથી; હવે ગતો કોમીવાદના ધોરણે અગર જીજ્ઞાસુ અને અભિજ્ઞાનીય લાભોને લઈને અપાંચ છે. આ ચૂંટણીનાં અનિષ્ટોએ આપણે સહંતર નાશ ન કરી શકીએ ત્યાં સુધી આપણે જેવી ઇચ્છાએ તેવી અદાલતો સ્થાપવાનું કામ મુરકેલ છે; પણ આપણે તો દરરોજ આત્મશુદ્ધિની કાશિપર્વા પડેલા છીએ અને ન્યારે આમ પ્રમતના પશુ મોટા ભાગમાં આવી આત્મશુદ્ધિ થશે ત્યારે આપણે ઇચ્છાએ તેવી હંથા પ્રકારની અદાલતો ખડી કરી શકીશું.

આપણે આપણા દેશને માટે સ્વરાજ્ય મેળવવા કોશિષ કરીએ છીએ પણ તે સ્વરાજ્ય પ્રતિષ્ઠાસનવાદી તેમજ સુરાજ્ય પણ હોવું જોઈએ એવું આપણે ઇચ્છીએ છીએ. કોઈ પણ સુરાજ્યમાં પ્રજાની વ્રજા જરૂરિયાતો મહત્ત્વ પૂરી પાડવી જોઈએ. ન્યાય, વૈદ્યકીય મદદ અને કેળવણી બધી પ્રજાને મહત્ત્વ મળવી જોઈએ એવી આપણી માન્યતા છે. ગામ પંચાયતનાં કાયદા અનુસાર ગામ પંચાયતો ગારફતે ન્યાય અને વૈદ્યકીય મદદ બંધાને મહત્ત્વ મળી શકે એવો પ્રયત્ન થઈ શકે છે. કેળવણી મહત્ત્વ કરવાનું કાર્ય તો ભવિષ્યની રાષ્ટ્રીય સરકાર જ કરી શકે; પણ ન્યાય અને વૈદ્યકીય મદદનો પ્રયત્ન કરવાથી ગામમાંની પ્રજાની મોટી સેવા થશે. આ સેવા કરવાની તક કોઈ પંચાયત શુભાવે નહિ એવું આપણે ઇચ્છીએ.

નવા પંચાયતના કાયદાની નુકસાનો

કોઈ પણ કાયદાના દોષો મહત્ત્વનું કાર્ય સહેલું હોય છે; પણ પ્રજાનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવનાર કાયદાઓ અને પ્રધાનમંડળે અનેક દૃષ્ટિબિંદુથી વિચાર કરી આ કાયદો પાસે છે, એટલે આ કાયદાના દોષો સંબંધી વિવેચન કરવાનું કામ વાસ્તવિક રીતે કાયદાનો યોગ્ય અનુભવ લીધા પછી કરવું જોઈએ; છતાં એક બે મહત્ત્વની બાબતો સંબંધે ઉલ્લેખ કરવાની જરૂરિયાત લાગે છે. પહેલી બાબત પંચાયતના મંત્રીની નીમણૂક સંબંધી છે. કાયદા પ્રમાણે આ નીમણૂક જિલ્લાના કલેક્ટર કરશે. ગામ પંચાયત જેવી પ્રમુખીય સંસ્થાને ચેતાનો મંત્રી નીમવાની સત્તા ન હોય તે સમજાવું મુશ્કેલ છે. પંચાયતની અદાલતો ન્યાય જેવી જવાબદારીવાળું કામ કરશે અને તેથી સારી ચેત્વણતા ધરાવનાર અને તાલીમ પ્રાપ્ત મંત્રીની આવરપડતા રહે છે. આવા જ મંત્રી આવી શકે તે માટે આ સત્તા પંચાયતને નહિ આપતાં જિલ્લાના કલેક્ટરને આપવામાં આવી હોય એ સંભવિત છે. આ સંબંધમાં સરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડે કસબ કરીને સરકારને વિનંતિ કરી હતી કે મંત્રી નીમવાની સત્તા કાયદામાં ફેરફાર કરી પંચાયતને જ આપવી જોઈએ. પણ બોર્ડની આ માગણીનો અસરકારક કારણ સરકારને હાથ વધી નયો છે. આ સંબંધમાં સલાહના લેવા જેવી કાયદામાં એક કસબ છે તે બાબતે લેવી જોઈએ. એ કસબ પ્રમાણે પંચાયતના બે તૃતીયાંશ જેટલા સભ્યોના મતથી કોઈ પણ મંત્રીને કમી કરી શકાય છે, એટલે જો મંત્રી પંચાયતની હકુમતની અવગણના કરી કામ કરવા તજવીજ કરે, અગર ચેતાની ફરજ જાળવવામાં નિષ્ફળ નિવડે તો પંચાયત આ કસબના અધિકારને ઉપયોગ કરી શકે છે.

કાયદા સામે બીજો વાંધો એ છે કે એ કે પંચાયતને કરો નાંખવાની સત્તા આપવામાં આવી છે, છતાં ગામમાંની અધિકૃત રિયલ્ટિ એવી છે કે આ કરો મારફતે જરૂર પડતા પૈસા મેળા કરવાનું મુશ્કેલ છે. જો પંચાયતોને જમીન મહેસુલના દશ ટકા જેટલી સીધી મદદ

શ્રી. ગદ્યાભાષ વદલભાષ

„ બીખાભાષ કાલીદાસ

„ અંબારામ ગોવન

શ્રીમતી દુર્ગાબેન છાત્રભાષ મહેતા

અકેવડ

શ્રી. મણીભાષ લક્ષુભાષ (સરખંચ)

„ સાકેરલાલ પ્રેમચંદ બરીવાળા

„ અમીરહીન ફેલુભાષ

„ અંબારામ કશીરભાષ

„ બાધુભાષ સંકરભાષ

„ જસમતભાષ સામુભાષ

„ મોહન એમ. મુગલ

„ કરસન કાળા દોડિયા

„ રમતા વસ્ત્રાસ

„ બાબુ છીખા

શ્રીમતી મનરામબેન ગુલામભાષ

ગોલપાલ તાલુકા—ભગવા

શ્રી. રતનજી જીવજી (સરખંચ)

„ દારબરા ભાણેજી

„ જીવાભાષ નારજીભાષ

„ રામાભાષ મકનભાષ

„ બેંગીભાષ ભાણુભાષ

„ લાલભાષ મીથીભાષ

„ અમરેદેભાન અદમ

„ નાથાભાષ છીખાભાષ

„ ગોવનભાષ મકનભાષ

શ્રીમતી નાની તે વાલા ધનાની છાત્રી

ગોલપાલ

શ્રી. હરગોવનદાસ કરસનદાસ (સરખંચ)

„ મણીચંદર હરેદાસ દેસાઈ

„ નાથુભાષ ઉર્ફે હીરાચંદ બીખાભાષ

„ નારજીભાષ ગદ્યાભાષ

„ મણીલાલ નરહરીશંકર મહેતા

„ જીભાષ અંબારામ

„ મગનભાષ હરીભાષ

શ્રીમતી દુર્ગાબેન છાત્રભાષ

સાંધીએર

શ્રી. જીવજી લક્ષુભાષ (સરખંચ)

„ ગોપાળભાષ ગોવનભાષ

„ રામભાષ નાથુભાષ

„ પરજીભાષ દયાળજી દેસાઈ

„ નારજીભાષ ગાવરભાષ

„ પરજીભાષ ગદ્યાભાષ

„ હર્લલભાષ વિકલભાષ

„ પરજીભાષ દેશવભાષ

શ્રીમતી છત્રાબેન પરજીભાષ

ગુલ

શ્રી. ગોવનભાષ નાથાભાષ (સરખંચ)

„ પરજીભાષ રામભાષ

„ જીવજી રેવાભાષ

„ હીરાભાષ પરસોતમ

„ ભગુભાષ લાલભાષ

„ ધનજી ખેડાભાષ

શ્રીમતી ગદ્યાબેન નાથાભાષ ભગાભાષ

સાપજી

શ્રી. સરદારભાન મુરદભાન (સરખંચ)

„ અંબારામ લક્ષ્મીદાસ

„ નેરામભાષ છત્રાભાષ

„ રમોલસીંગ ગદ્યાભાષ

„ હર અમરસી જેઠાભાષ

„ મણીદાસ ખંડુભાષ

„ હાજી ગુલામઅદમદમ હસમણલ મસતર

„ ધંધાદીમ મદમદ હાલ

„ મુનજીભાષ લીખાભાષ

„ મકનભાષ ગોવનભાષ

કરજપારડી ઝાંખરીનેસ

શ્રી. નવરોજી રૂસ્તમજી (સરખંચ)

„ નસરવાનજી બેગનજી

„ ખાવજીભાષ ભવાનભાષ

„ નાથુભાષ પરસોતમ

„ મગનભાષ વલ્લભભાષ

વાસોડ

શ્રી. મયાસંકર ગણપતરામ (સરપંચ)

" સુમનવાસ હરકીસનવાસ

" બાલુભાઈ છવણુચંદ

" જૂખણુવાસ માણેકવાસ

" રમણીકવાસ ગીરજાસંકર

" છોટાલાલ દરીયાસાં

" પ્રેમાભાઈ ભેતીચંદ

" નાનુભાઈ ભગડભાઈ

" જગનભાઈ ઘેડીઆભાઈ

શ્રીમતી પુષ્પાબેન રમણીકવાસ વ્યાસ

જલાલપોર તાલુકા—કોઠાલી

શ્રી. છોટુભાઈ લલ્લુલાલ (સરપંચ)

" રણુછોડાલ લલ્લુલાલ

" દુલ્લસભાઈ પરાગલ

" છણુભાઈ દરીયાઈ

" મગનલાલ ભેતીચંદ

" નાનાભાઈ ગાંધીભાઈ

" અસમીસ કાસમ દુલા

" મનજી જગા સોલંકી

" મંગા દરી

" છનીઆ દીઆર

શ્રીમતી ગજરાબેન કીકુભાઈ

અમલસાડ

શ્રી. મગનલાલ કારીલાસ

" રણુછોડાલ ગાંધીભાઈ

" બીખાભાઈ છવણુજી

" છવણુજી નીછાભાઈ

" લાલભાઈ બીમભાઈ

" મુસેજી વધીજી

" છના ખાલપા

" સોમલા દરીઆ

" હાંસીજી રવજી

" છના કરસન

શ્રીમતી શાંતાગૌરી રણુછોડાલ દેસાઈ

અમરગામ

શ્રી. નાયુભાઈ કલાભાઈ (મરપંચ)

" છણુભાઈ ગોવિંદજી

શ્રી. બાલુલાલ ઉકાજી

" પરસોતમ રતનજી

" કેશવલાલ ગોવિંદભાઈ

" ગોવનભાઈ બાવાભાઈ

" ઉકાભાઈ નાયુભાઈ

" ઢેડીઆ રવજી

" સુખા દુલ્લમ

" વલ્લભ ધના

શ્રીમતી બાઈ દેવા તે કોરદાસની મા

ખરસાડ

શ્રી. દોલતરાય નારણુજી દેસાઈ (સરપંચ)

" ભાઈરરાય રણુછોડાલ દેસાઈ

" મેરારજી રામલાઈ

" ઈશ્વરલાલ રણુછોડાલ

" ધનીઆ દીડીઆ

" વસનજી કસનજી

" પેમા પરાગ

સરીખુજરંગ

શ્રી. ગાંધીભાઈ લાલભાઈ (સરપંચ)

" વાડીલાલ દીરાયંદ

" ગાંધીભાઈ લાલભાઈ

" ગુલાબભાઈ રણુછોડાલ

" સુખાભાઈ ભાણુભાઈ

" સોમા ઉકા

" લીખાલાલ બાવાલાલ

" મોરાર ભગવાન

" મગનલાલ કીકાભાઈ

" અલીમહુમદ અહમદલાલ મેમણુ

" કારીઆ કીકલા

" શ્રીમતી મણીબેન નાયુભાઈ

જલાલપોર

રા. સા. ગુલાબભાઈ ગોપાળજી (સરપંચ)

શ્રી. વસનજી નાયુભાઈ

" વલ્લભભાઈ બીમભાઈ

" સોમલાલ મકનજી

" નાગરલાલ દેરામલાલ

" ભેતીચંદ છવણુજી શાહુ

શ્રી. નાયુભાઈ સુરભાઈ
 " જગનભાઈ છીખાભાઈ
 શ્રીમતી રામીબેન જેયરભાઈ
 અકોટી-કલરાઈ
 શ્રી. માધવભાઈ વલ્લભભાઈ
 " હાદ્યાભાઈ માવજીભાઈ
 " ગોધવભાઈ ખુશાલભાઈ
 " હાદ્યાભાઈ દુર્લભભાઈ
 " લલ્લુભાઈ મોતીઆભાઈ
 " છીતાભાઈ સરખભાઈ
 શ્રીમતી ભૂલીબેન હોડુભાઈ

રૂપા-ભરમપુર

શ્રી. કીરપારામ રતનજી (સરખંચ)
 " ઈચ્છાભાઈ ભગાભાઈ
 " પ્રેમાભાઈ ગોવત્તભાઈ
 " વિઠ્ઠલભાઈ નારજીજી
 " મંગા રંગા
 " હોડુભાઈ ઘેડાભાઈ
 શ્રીમતી મણીબેન વિઠ્ઠલભાઈ નારજીભાઈ
 ખારડોલી

શ્રી હીરાચંદ્ર ઝવેરચંદ (સરખંચ)
 " કપીલરામ સનમુખરાગ બ્વાસ
 " વનમાલીભાઈ જેયરભાઈ
 " જગનલાલ કેસુરચંદ
 " ઈચ્છાલીમ અદમદ
 " સુરેશાન મદમદ કલેક્ટર
 " વનમાલીભાઈ હાલાભાઈ
 " રતીલાલ જીવજીરામ
 " વિઠ્ઠલભાઈ મંગુભાઈ
 " નાયા વ્હાલા

શ્રીમતી મંગુકેશાબેન ઇશ્વરદાસ મસારવાલા
 માણેકપોર

શ્રી. લાલસીંગ હાદ્યાભાઈ (સરખંચ)
 " રામસીંગ હાળાભાઈ
 " કાનજીભાઈ નારજીભાઈ
 " વનમાલીભાઈ ભગાભાઈ
 " વનમાલીભાઈ સોમાભાઈ

શ્રી. ગુમાનભાઈ હાજીભાઈ
 શ્રીમતી જોશીબેન વનમાલીભાઈ ભગાભાઈ
 મહી

શ્રી. પ્રેમશંકર કૃષ્ણરામ (સરખંચ)
 " વસાવા રાવસીંગ
 " વસીયા નરસીયા
 " ગુરજ જેસલા હેઈ મુખજીભાઈ જેસીંગ
 " રતીલાલ રજીછાડાસ
 " હોડાલાલ જીવાભાઈ
 " રજીછાડાભાઈ લખાભાઈ
 " વનમાલીદાસ ભગાભાઈ

શ્રીમતી વસુમતી રતીલાલ રજીછાડાસ
 વાલોડ મહાલ-કમાલજોડ

શ્રી. કાલીદાસ જોધાજી શાહ (સરખંચ)
 " બીખાભાઈ રજીછોડ
 " ત્રિકમલાલ દામોદરદાસ
 " વનમાલીભાઈ રતનજી
 " કમીર મદમદ
 " મગનલાલ કેવલચંદ
 " કાલીદાસ લખાભાઈ
 " મુખાભાઈ રજીછોડજી

શ્રીમતી લક્ષ્મીબેન નેમચંદ શાહ
 સ્થાવરા તીતવા મેલધા

શ્રી. મોરારભાઈ કસનભાઈ M. L. A.
 (સરખંચ)

" રજીછોડભાઈ ગોવનભાઈ
 " વલ્લભભાઈ નરસીંહ
 " છીતારામ રજીછોડ
 " જાગણાઈ વેરાગીજી
 " ખાયાભાઈ ઉકડીઆભાઈ

શ્રીમતી મણીબેન મોરારભાઈ કસનભાઈ
 ભમણીઆ-અધ્યાપોર

શ્રી. ભગાભાઈ મોરારજી (સરખંચ)
 " નાના પુધીયા ચોધરા
 " રામસીંગ માહા ચોધરા
 " દયાજી વસનજી
 " મુખાભાઈ મકનજી
 " બીખાભાઈ ભગાભાઈ

શ્રીમતી અંગાબેન રજીછોડભાઈ કુબેરભાઈ

શ્રી. ભગવાન કાળા

ભદ્રેલી-જગાલાલા

શ્રીમતી કેસર તે કાલીઆ કીકજાલી ધણીઆળી

શ્રી ખંડુભાઈ વંદવભાઈ (સરપંચ)

એધળ

શ્રી કલ્યાણુજી કાલાભાઈ

શ્રી દાહભાઈ રૂદરજી (સરપંચ)

શ્રી બીજુભાઈ કુંવરજી

શ્રી ભાણુભાઈ ભીગભાઈ

શ્રી દુલ્હસીવસ ગોપાળ

શ્રી મગનલાલ વલ્લુભાઈ

શ્રી લાલા પેમા

શ્રી વસનજી પરાગજી

શ્રી કાલા ગોવત

શ્રી નાથુભાઈ લીમભાઈ

શ્રી માયા દુગર

શ્રી રજુકોડજી મંગાભાઈ

શ્રી લલ્લુ રામજી

શ્રી નારજુભાઈ રામભાઈ

શ્રી માધવ રાધુ

શ્રી બમાભાઈ પરાગજી

શ્રી દુર્વાળ દુર્લા

શ્રી ખડુભાઈ લાવભાઈ

પારડીમદાલ-અંબાચ

શ્રી દુલ્લભભાઈ પરાગજી

શ્રી રજુકોડજી પરસોતમભાઈ (સરપંચ)

શ્રીમતી અંબાબેન દયાળજી

આમધરા

શ્રી ખુશાલભાઈ દયાળજી

શ્રી. અંબેલાલ ખંડુભાઈ (સરપંચ)

શ્રી મયુભાઈ નાગરજી

શ્રી જુવા રંગજી

શ્રી દેવચંદ ખીમચંદ

શ્રી નરમજી પરસોત

શ્રી મોતીચંદ લેચંદ

શ્રી ધનીઆ ખાવયા

શ્રી નગીનચંદ પ્રેમચંદ

શ્રી રજુકોડજી મુંબાભાઈ

શ્રી મનજી મેદકા

શ્રી નારજી મોરારભાઈ

શ્રી લેરીઓ મુપરીઓ

શ્રી નગીનચંદ પ્રેમચંદ

શ્રી જાવયા કાલીઆ

શ્રી જીવજી છીઆ

શ્રી નવસા રતીઆ

શ્રીમતી ધણીબેન તે નારજી નીકામાઈની છેડરી

શ્રીમતી દેડીબેન દેવચંદ ગમનાજી

વાપી

વલસાડ તાલુકા-ખીગરી

શ્રી. નાગરજી જુલાભાઈ (સરપંચ)

શ્રી નામરજી રતનજી (સરપંચ)

શ્રી કસના જી

શ્રી ભગભાઈ દરીભાઈ

શ્રી ચીમનલાલ દુરખચંદ

શ્રી ગોવતભાઈ જુવાભાઈ

શ્રી નાગરજી વસનજી

શ્રી ગોવિંદજી નાગરજી

શ્રી અમરચંદ મગનીરામ શાહ

શ્રી ગણેશ ભગાભાઈ

શ્રી હિતમલાલ કારમાલાલ

શ્રી ભેમજી મુંબાભાઈ

શ્રી રમજીલાલ પ્રાણુલાલ

શ્રી ગાંધીભાઈ મંગાભાઈ

શ્રી જીગનલાલ પ્રેમચંદ

શ્રી નાગભાઈ ગજુરાભાઈ

શ્રી વંદવ છીઆડ પટેલ

શ્રી રજુકોડજી રામાભાઈ

શ્રીમતી નવાજીબેન પીરોજીયા પેરતનજી મેદકા

શ્રી છીઆભાઈ નીકાલાલ

- ” યશવંતરાવ માધવરાવ દેરાધુખ
 ” મોતીચંદ રામજી
 ” અહમદ હાજી મુસેમાન
 ” ગોપાળ હીરા
 ” મીતી ઇન્જામેન હોદુભાઈ દેસાઈ

આદ

શ્રી. ઉકાલાઈ પ્રસમાઈલ (સરપંચ)

- ” યુધાલાઈ કેશવલાઈ
 ” છાલાઈ પ્રેમાલાઈ
 ” કેશવલાઈ ભગવાન
 ” લાલલાઈ કેશલાઈ
 ” દેવાલાઈ જીવાલાઈ
 ” વાણુલાઈ પ્રમીઆલાઈ
 ” વાણુલાઈ કાલાલાઈ
 ” વગ્ગલાઈ મીરજીભાઈ
 ” સુકર વેરતા

ચીખલી મહાલ—દેગામ

શ્રી. હરીલાઈ લલ્લુલાઈ (સરપંચ)

- ” પરસોત સોમજી
 ” ગોવંદ સખા
 ” નીજાલાઈ નારજી
 ” રૂદરજી રજુજી
 ” મણીભાઈ ખંડુભાઈ
 ” નારજી મોહનલાઈ
 ” મીઠાલાઈ લલ્લુભાઈ
 ” ભગવાનજી રઘુનાથજી
 ” અહમદ આફઝ સીધત

મીમતી ખાઈ શાન્તીબેન તે અબેલાલ ભીમલાઈની વીધવા

ગજુદેવા

શ્રી. ભીમલાઈ મગનજી (સરપંચ)

- શ્રી. મુલજી યુગાલ
 ” ઠાલાલાઈ નીજાલાઈ નાયક
 ” મગનલાલ નીજાલાઈ
 ” કસનજી ઠાલાભાઈ
 ” સુનીલાલ ઠાલાજી
 ” લાલભાઈ હરીભાઈ

- ” દુલ્લભલાઈ જગાલાઈ
 ” નીજાલાઈ ઠાલાલાઈ
 ” કલાણુભાઈ મોહનભાઈ
 ” મીમતી આલાખાઈ દુધીરજી

સાદકપોર

શ્રી. કાળાલાઈ ઉકાલાઈ

- ” સુખાભાઈ નારજી
 ” બાગરભાઈ સુકર
 ” ગાંડાભાઈ રામજી
 ” અત્યા ચમરીઆ
 ” ઉકાલાઈ કાળાલાઈ
 ” હરીભાઈ નારજી
 ” ઠાલાલાઈ પરસોતમ
 ” સુખાભાઈ કેશવ
 ” રવજી ભવાન

મીમતી દુધીબેન કાલાભાઈ ઉકાભાઈ

ચીખલી-સમરોલી

શ્રી. છોટુભાઈ ગુલામભાઈ (સરપંચ)

- ” છુટુરાવ ગોપીદેરાવ
 ” કુંવરજી દેરમસજી
 ” રથનાથજી ગોવિંદજી
 ” નગીનદાસ જીખાલાઈ
 ” ઇશ્વરલાલ દ્વારકાદાસ
 ” ભગવાનદાસ હરગોવિનદાસ
 ” નરહરીચંદર જયરાંદર
 ” ગઢમદમીઆ ઉર્ફે શેરઆલી ગુલામમીઆ
 ” નારજી વિઠલ દુખલા

મીમતી છુધીબેન દુલ્લભજી દેસાઈ

દોણુખા

શ્રી. હીરાલાઈ દુલ્લભલાઈ (સરપંચ)

- ” લાણુઆ લાલીઓ
 ” ઘેઝાલાઈ નારજી
 ” કાનજી મંજરામ
 ” લાલભાઈ વલ્લભલાઈ
 ” ઠાલાભાઈ ગોવંદભાઈ ભાણુભાઈ

પારીઓ :

ઉદ્યાત :

૧. હીરાચંદ રામચંદ (સરપંચ)
 " જગતો છીમતો
 " બાપરે મંડીઓ
 " હીરાલાલ રામચંદ
 " મણીલાલ લલ્લુભાઈ દેસાઈ
 " નારજી અંબુભાઈ દેસાઈ
 " જગનજી વસનજી દેસાઈ
 " નાગરજી જગનજી
 " મંજુભાઈ કલ્યાણજી
 " જીણીઆ રતીઆ કુળા
 " જગન બૂણીઆ ધોડીઆ
 પારડી
 શ્રી. ધૃતરાષ્ટ્ર વલ્લભદાસ (સરપંચ)
 " ચાપુર લગીઆ
 " મુખા લગીઆ
 " શમલા બાણીઆ
 " માલુજી ન જીવનદાસ
 " બાણુભાઈ ચીમનલાલ
 " નીલાભાઈ શુભાવભાઈ
 " દેરામજીજી શિવજી પારડીવાડા
 " દાન્ટીલાલ મગનલાલ શ્રોફ
 શ્રીમતી સુરજબેન મગનલાલ શ્રોફ

- શ્રી. ખરસેદજી પેતનજી (સરપંચ)
 " બાણા દરી
 " માવજી જીણા
 " લલ્લુ બાણીઆ
 " બીખજી સુર
 " દેકોબાઈ હોરમજી રીધવા
 " સોરાખજી માલુકજી
 " વીસરામભાઈ છીખાભાઈ
 " નારજી રામભાઈ
 " બીસુ લીખા
 શ્રીમતી માનીબેન દેસાઈ મીરા
 ઉમરસાડી

- શ્રી. જેરામભાઈ લીખાભાઈ (સરપંચ)
 " ભાણા જીણુ
 " પરાગ સોખા
 " કનજી વસરામ
 " બાલુ ફેડીર
 " ખાલખાભાઈ જીણાભાઈ
 " લગનવાન જીણાભાઈ
 " અંબુભાઈ રમણીભાઈ
 " નારજી ગોડાભાઈ
 " ગણાભાઈ લલ્લુભાઈ નારજી
 શ્રીમતી મણીબેન નારજી

જે જે મામ પંચાયતોની ચૂંટણી થઈ છે પણ સરપંચની ચૂંટણી કરવાની બાકી છે તે પંચાયતોના સભ્યોના નામો નીચે પ્રમાણે છે:—

- ગિરપાડ તાલુકા—ગોથાણુ
 શ્રી. કમર પ્રભાતસીંગ છીનાભાઈ
 " રમણજીભાઈ કાલીદાસ
 " પરજીભાઈ ખુશાલભાઈ
 " નરોત્તમભાઈ ખુશાલભાઈ
 " જગનલાલ કસનજી
 " કસનભાઈ નરોત્તમભાઈ
 શ્રીમતી સ્તનબેન ખુશાલભાઈ
 માધર
 શ્રી. છોટુભાઈ કોટાભાઈ વશી
 " મગનલાલ જગવાનજી વશી

- શ્રી. કલ્યાણજી મળાભાઈ દેસાઈ
 " શંકરભાઈ નીલાભાઈ વશી
 " શુભાવભાઈ રવિનથજી દેસાઈ
 " દયાળ જીણા પરમાર
 શ્રીમતી ગમતાબેન છોટુભાઈ મળાભાઈ
 જલાલપોર તાલુકા—ચાપામા
 શ્રી. ધીરજીલાલ ગણાભાઈ
 " અંબેલાલ લલ્લુભાઈ
 " મગનજી કોટાભાઈ
 " દયાળજી દાજીભાઈ

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૨]

ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૧

[અંક ૭

માનવી 'માનવ

એક ને અનુષ એ પૃથ્વીનો માનવી !
સૃષ્ટિના નીતર્યા સત્ત્વનો એ માનવી !
માટીના માળખાનો સાદો એ માનવી !
ભારતના ઐશ્વ્ય શો માનવ એ માનવી !
પારિજાતકના કુલધી એ કુમળું
કૂમળું એ નું હૈયું !
વજ્રધી એ કઠીન તોય એ હૈયું
વજ્રધી એ કઠીન હૈયું !
સૃષ્ટિના નીતર્યા સત્ત્વનો એ માનવી !
એક ને અનુષ એ પૃથ્વીનો માનવી !
શરદના ચંદ્ર સમી અમી ભરી છાયા,
સૂર્ય સમી ઉગે તોય જ્વાલા !
ગીઠી વિનય ભરી વાણીમાં પીરમે,
ઠેા દીક ધીકતા અગારા !
સૃષ્ટિના નીતર્યા સત્ત્વનો એ માનવી !
એક ને અનુષ એ પૃથ્વીનો માનવી !
શિખર ને ઘુમ્મટ સહુ કોઈ પૂજતા,
પાયાના પથરા એ ચોપતો,
ભારતનું નવતર એ સર્જન કરતાં
દૃષ્ટિથી સૃષ્ટિને માપતો.
સૃષ્ટિના નીતર્યા સત્ત્વનો એ માનવી !
એક ને અનુષ એ પૃથ્વીનો માનવી !
માટીના માળખાનો સાદો એ માનવી !
ગળતા જગતને તારનારો માનવી !

જયોત્સ્ના શુક્લ

અ તુ ક મ

વિષય

૨૦

૧ ગાનની માનવ	શ્રીમતી જ્યોત્સ્ના મુક્ત	૧૯૫
૨ સાચી સમાજવિદ્યા	શ્રી. હનનસાહ જ્યોત્	૧૯૬
૩ રમતોના નિયમો વિશે શંકાસમાધાન	શ્રી. મંણીભાઈ પટેલ	૧૯૮
૪ શિક્ષણમાં દાષપદ્મનું સ્થાન	શ્રી. મણિભાઈ પટેલ	૧૯૯
૫ ખરસાડ ગામપંચાયતનું સ્તુત્ય પદ્ય	શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ	૨૦૦
૬ આપણાં દોર ને પાસચારો	શ્રી. એ. એમ. પટેલ	૨૦૨
૭ આજીવન શિક્ષણ	શ્રી. ગોપાળજી દેસાઈ	૨૦૬
૮ રમતો ઇ. ની હરિદાસ અને ઇનામો ઇષ્ટ છે?	શ્રી. કલ્યાણજી મહેતા	૨૧૨
૯ શાળાનાં મકાનો વિશે ચચના	શ્રી. કલ્યાણજી વિ. મહેતા	૨૧૪
૧૦ ચર્ચાપત્ર	શ્રી. મણીભાઈ હરિભાઈ દેસાઈ	૨૧૪
૧૧ શાળા—સમાચાર		૨૧૭
૧૨ નિવૃત્તા સ્કૂલખોડની કાર્યવાહી		૨૧૮
૧૩ આજની રમતોની સીધી હરિદાસને નામે	શ્રી. મણિભાઈ નાયક	૨૨૩
૧૪ આપણી પ્રાથમિક કેળવણીનો જગત	શ્રી. દિલ્લુજી દિવાનજી	૨૨૫

આ હ કો ને

જેમના લવાજમના પૈસા બાકી હોય તેમને તે તાકીદે મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

તંત્રી મંડળ

શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ
શ્રી. કલ્યાણજી વિકુલભાઈ મહેતા
શ્રી. જ્યોત્સ્ના જીન શુક્લ
શ્રી. મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી. લલ્લુભાઈ હરિભાઈ પટેલ

• વ્યવસ્થાપક •

શ્રી. હાકોરભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ

ચિફ્ ઓફિસર

સરત નિવૃત્તા સો. ખોડ

• મુદ્રક •

શ્રી. હાનનસાહ કૃપાસંકર શેલત,

‘પ્રતાપ’ પ્રી. પ્રેસ

કચ્છપીઠ, સરત

—૧૧ માસિક ૬૨ મહિનાની ૧૫ મા તારીખે પ્રગટ થાય છે.

વાર્ષિક લવાજમ ૩૧. ૧-૦-૦

મને દાડમનો રસ કાઢવાનું સોંપ્યું, તો કેમ કાઢવો તે આવડે નહિ, છેવટે મને સરદારે તે કાઢી આપ્યો. મોસળી કાપવાનું સોંપ્યું તો મેં જીમ્મો કાપ મૂક્યો. “કલમ ઘડો,” એકવાર જાણુએ કહ્યું. મને આવડે નહિ. જાણુએ પોતે ધડી દેખાડી. પછી કહે “કાપ મૂકો.” આમ કે તોમ કાપ મુકવો તે મને ક્યાંથી આવડે? તે પણ જાણુએ જ પાડી બતાવ્યો.

સવારે પ્રાર્થનામાં ગીતાપાઠ થતો. રોજ મહાદેવભાઈ મધુર સ્વરથી શ્લોકો બોલતા. સરદારે પણ ગીતા શીખવા માંડી હતી. ગાંધીજીએ હવે મને બોલવાનું કહ્યું. હું એમ. એ. થયેયો, પણ ‘મારું ઉચ્ચારણ નાપાસ થયું. યુક્તાક્ષર પહેલાંના સ્વર પર યડો આવવો જોઈએ ને મને કેમ કરનાં આવડે નહિ. જાણુએ નાના વિદ્યાર્થીની શીખવે તેમ મને શીખવી મારું ઉચ્ચારણ સુધાર્યું. મારા અક્ષર પણ તેમણે ધણો પ્રયત્ન કરી સુધાર્યા, એ શિક્ષણનું વધારે વર્ણન શું કરું? એમણે મને સીધા ચલતાં પણ શીખવ્યું. મને આકાશની બન્યતા જોળખતો કર્યો.

વર્ધા યોગનાની શોધ થઈ તે પહેલાં જાણુએ મને ક્રીડાં મોટાં કામો મારફત આ રીતે અમૂલ્ય શિક્ષણ આપ્યું. તેમણે મારી પાસે કામ જ લીધું એમ નહિ, તે તો એક મહાન કેળવણીકાર રહ્યા એટલે એમણે કામદારા મારી કેળવણી કરી. સવારે દરવા જવાથી ગાંડી-સાંજના આરામ સુધીમાં પ્રેમને પ્રેમ અને હુકમને હુકમથી કામ કરાવી મને ગાંધીજી શિક્ષણ આપના.

તમને એક સૂચના કરું. તમે સૌ ગામડાંમાં રહેનારા શિક્ષકો છે, તમે ગામડાંમાં રહો છતાં ત્યાં ૮૦-૯૦ ટકા લોકો અલણુ રહે તો તમને શિક્ષક કેમ કહેવા? તો તો તમને શિક્ષકનું કામ આવડતું નથી. તમે તમારી આમ ચારે તરફ લગાડી શકતા નથી એમ કહેવાય, તમે અદિથી જન્મે એક વર્ષમાં તમારા ગામમાં બધાને બાણતા કરી દો તો તમે મહાત્મા ગાંધીજીનું એક મોટું કામ કર્યું એમ કહેવાશે.

જેમ બધા પાસેથી તેમ તમારી પાસેથી મહાત્માજી મોટી આશા રાખે છે. તમે બધા આજે ચાલી રહેલી આપણી સ્વાતંત્ર્યની લડતમાં તમારી આહુતિ આપો, એ આહુતિનો અર્થ તમે બધા જોશમાં જાઓ એ નથી પણ તમે રચનાત્મક કામ કરો, કારણ કે રચનાત્મક કામ ન થાય તો સ્વરાજ મેળવવાનું કામ પાર ન પડે.

મારી એવી આશા છે કે તમે જે શિક્ષણ અદિ મેળવ્યું છે તે સમજીને પચાવશો, અને રાજના આચરણમાં-જીવનમાં ઉતારશો. તમે જે ગામડાંમાં હો તે ગામમાં રચનાત્મક કામ કરજો, અને તમે રહેવા છતાં ગામમાં રચનાત્મક કામ ન થયું તો તમે અદિ પ્રથમ શ્રેણીમાં આવ્યા હશે તો છતાં હવે તમે છેલ્લી શ્રેણીના ચર્ધ જશો. તમારી હાજરી હોય ત્યાં ગંદકી કેમ હોય? રેડિયો એ જાણ ચિત્ત નથી પણ અંદરનું છે.

મહાત્માજી અને સરદાર જે જાતની આશા તમારી-શિક્ષકની પાસે રાખે છે તે પાર પાડવાની શક્તિ તમને ઇશ્વર આપે એજ પ્રાર્થના.

સાચી સમાજવિદ્યા

વેડછી અધ્યાપન વર્ગમાં શ્રી હનનલાલ જોષીનું પ્રવચન

વેડછી આશ્રમમાં ચાલતા સરત સ્ત્રિજ્ઞા જોડના શિક્ષકોનો પાંચમો અધ્યાપન વર્ગ, અકરોળર માસમાં શરૂ થયો હતો, તેની પૂર્ણાહુતિ ગઈ તા. ૧૮-૧-૪૦ ને રાજ થઈ, હાલનું પ્રવચન કરવા કાદિયાવાડ હરિજન સેવક સંઘના મંત્રી અને શુભરાતના જૂના કાર્ય-
શ્રી શ્રી હનનલાલ જોષી પધાર્યા હતા.

જોડ તરફથી ૩૬ અને ૧ સરતના આશરિય મિશન તરફથી મળી વર્ગમાં ૩૭ ક્ષેત્રને મોકલવામાં આવ્યા હતા. તેમાંથી પરીક્ષાને અંતે નીચે પ્રમાણે પરિણામ આવ્યું હતું.

પ્રથમ શ્રેણી ૧

દ્વિતીય શ્રેણી ૬

પાસ ૩૦

શ્રી. જોષીએ વિદાય થતા શિક્ષકોને પ્રમાણપત્રો વહેંચ્યાં હતાં, જાદ તેમણે ધણું જ સ્વાપૂર્ણ પ્રવચન કર્યું હતું, જેનો સાર નીચે આપવામાં આવે છે.

હું પ્રો. ગેંડીસ જેવા સુપ્રસિદ્ધ પ્રોફેસર પાસે સમાજવિદ્યા શણેચો માણસ છું. ત્યાર જી બાર વર્ષ ગાંધીજીના આશ્રમમાં રહીને તેમજ ગામડાંઓમાં ભ્રમણ કરીને મેં જો લખ્યો ખૂબ અનુભવ લીધો છે. પરંતુ સાચી સમાજવિદ્યા તો જ્યારે પૂ. ગાંધીજી સાથે ને યરવડા જેલમાં રહેવાનું ભાગ્ય મળ્યું ત્યારે તેમણે મને શીખવી.

ત્યાં મને તેમણે શું બતાવ્યું દરો? આજને પ્રસંગે હું એજ તમને કહેવા છામું. હું તો હૈદરાબાદની જેલમાં હતો, એક દિવસ મને ખજાર પડી કે મને બાપુજીની પાસે જ જાય છે. એ જાણી હું ખુબ રાજ થયો. બાપુજી પાસે જો વખતે સરદારશ્રી અને મહા-
વમાઈ તો હતા જ. તેમાં હવે હું બળ્યો. હું સૌથી નાનો એકલે મને ધણવાનું મળ્યું. મને શી સાચી કેળવણી મળી.

મેં ઘણા ઉઘીગનાં કામો કર્યા છે, પણ મને એમાં કેળવણીનો કકકો પણ ન હતો માનડયો. ગાંધીજીએ યરવડામાં મારી ૩૨ વર્ષની ઉંમરે એલું મને જ્ઞાન કરાવ્યું. સરદારશ્રી મને મહાદેવભાઈ બાપુના પગ લૂછતા, આગળ જતાં જો સેવાનું માન મને પણ મળ્યું. પણ મને પગ લૂછતાં ન આવડ્યું, બાપુએ પોતે મને લઈ જતાવી મને શીખવ્યું. એકવાર એમનાં પંપલ સાફ કરવાનું કામ મને મળ્યું, મેં માન્યું કે મેં જાહુ કાળજીથી જો સાફ કર્યો છે, પણ બાપુએ શોધી કાઢ્યું કે તળિયામાં જાણુ રહી ગયું હતું. બાપુએ જો જાતે સાફ કરી લીધું અને મને પદાર્થપાક આપ્યો.

એકવાર મને ચમચો ધોવા આપ્યો. મેં જાહુ સારી રીતે ધોયો અને આ વખતે પાસ થવાની આજ્ઞા રાખી, ત્યાં બાપુ કહે “ચરે! આ શું કરે છે?” હું બાપા જેવો જોઈ રહ્યો. તેમણે મને બતાવ્યું કે હું મારાં ધોતિયાના છેડાથી તેને લૂછી ગઈ જનાવી રહ્યો હતો. ફરીથી યોઈ લાવી મેં ચમચો બાપુની ગાદી પર મૂક્યો, ત્યાંયે હું નાપાસ થયો, બાપુએ કહ્યું “ગાદી ઉપર તો મારા પગ પડ્યાહોઈ” મેં ત્રીજવાર ચમચો માંજ આપ્યો.

રમતોના નિયમો વિષે શંકા સમાધાન

રમતોના નિયમો વિષે વધુ શંકાઓ આવી છે. તેનું સમાધાન બધી શાળાઓની ભણુ માટે નીચે આપવામાં આવે છે.

હુલુલુ

“ એક પક્ષનો બિલ્લુ હુલુલુ કરતો સામા પક્ષ પર ચડાઈ કરે. સામા પક્ષના તેને પકડે. ચડાઈ કરનાર છોકરો સુધ જઈ કે કોઈ રીતે મધ્યરેખાને સ્પર્શ કરે. સ્પર્શ કર્યા પછી સામાવાળા છોકરા તેને પકડવા નામ અને પકડે તો તે પકડનારા બાદ ગણાય કે નહિ ? ”

જબાબ

હુલુલુ કરીને પાણી પાવા જનાર છોકરોને સામા પક્ષના બિલ્લુઓ પકડે અને તે વખતે તે મધ્યરેખાને સ્પર્શ કરે તો સૌથી પહેલો અડકનાર અથવા પકડનાર બાદ ગણાય અને જો પાણી પાવા જનાર પોતાનું આખું શરીર પોતાની હદમાં આવી નામ તો જેટલા અડકનારા હોય તે બધા બાદ ગણાય. આ પ્રમાણેનો ૧૦મો નિયમ આપેલો છે. તે મુજબ નિર્ણય કરવો.

સ્પર્શરેખાને સ્પર્શ કર્યા પછી પકડનાર હોય કે સ્પર્શરેખા સ્પર્શ કર્યા પહેલાં પકડનાર હોય બંનેને માટે એક સરખો નિયમ લાગુ પડે એટલે કે પાણી પાવા જનાર પોતાનું આખું શરીર પોતાની હદમાં લઈ નામ તો પહેલાં પકડનાર કે પછીથી પકડનાર હોય તે બધા બાદ ગણાય. અને ગામ સ્પર્શરેખાને અડકેલો હોય તો સૌથી પહેલો જે અડકેલો હોય અથવા સૌથી પહેલો પકડવા ગયેલો હોય તે એક જ જણુ બાદ થાય.

આઠાપાટા

નિયમ ૨૧ લુણુ લાકડે આવનાર છોકરો મુખ-મોઢું કહે અને મોં ફેરવે ત્યારપછી તેને લાગુ પડે છે કે કોઈ સામાવાળો ન હોયથી પરવારતો રહેલો પાડીવાળો રમન જોવા પાછળ જીવે અથવા ફરી નામ તેને માટે પણ લાગુ પડે છે ?

“ લુણુ લઈ આવનાર મુખ-મોઢું કહે અને છોકરો મુખ આપે તેને માટે તો એ નિયમ બરાબર સમજાય એમ છે. પણુ ધારો કે બીજી પાડી ઉપર જો છોકરાની ચકસાચકસી આવુ છે. પાંચમી પાડીવાળાને દુશ્મન નથી એટલે તે ઉત્તરો છે. તેને એકદમ દુશ્મન આવી રહેશે એવો ડર નથી. પાછળ ૭-૮-૯ પાડી ઉપર પ્રમુલ્લ શુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે. પાંચમી પાડીવાળાને તે જોવાનું મન થયું, અને જરા ફરી તે જોવા લાગ્યો; હવે તેનું મોં-કપાલપાડી તરફથી બહારથી લુણુ પાડી તરફ ચઈ ગયું છે. બીજી પાડી આગળ જે સામાવાળો હતો તે ૨-૩-૪ પાડી એળંગી પાંચમી પાડી પર આવે છે અને તે પાડીવાળો એતે છે અને રમત જોવા ફેરવેલું મોં પાછું કપાલપાડી તરફ કરી પેલા સામાવાળાને રોકે છે. તો એ નિયમસર કહેવાય કે નહિ ? ”

નિયમસર ન કહેવાય. એ રીતે મોં ફેરવી શકાય નહિ.

• મણીલાઈ પટેલ

મંત્રી, ગૂજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ

૧૯૪૦-૪૧ ના વર્ષમાં ખર્ચાશે અને ખાડીની રૂ. ૧૫૦૦ ની રકમ સને ૧૯૪૧-૪૨ માં ખર્ચાશે. આ રસ્તાની લંબાઈ સાતેક ફર્લોંગ છે. આ રકમ કર મારફતે ઉધરાવવામાં આવી નથી પણ ગામલોકોએ ગામમાંથી નોકરીએ ચઢેલા વર્ગમાંથી તથા ગામના ગૃહસ્થો પાસેથી ઉધરાવું કરીને મેળવી છે. રસ્તો જલ્દી લોકલ બોર્ડ હસ્તક હોવા છતાં આવી મોટી રકમ રસ્તાની દુરસ્તી માટે બેગી કરવામાં આવી છે તેવું કારણ એટલું જ કે લોકો સારી રીતે જલ્દી લોકલ બોર્ડની સ્થિતિ જાણી ગયા છે અને તેમને ખાતરી થઈ છે કે આ સુધારા માટે જી. સો. બોર્ડ ઉપર આધાર રાખવો યોગ્ય નથી. જી. સો. બોર્ડ ઉપર આધાર નહિ રાખતાં આ રીતે સ્વાશ્રયથી પોતાની એક અગત્યની સગવડ માટે ખરસાડ ગામે જે ભોગ આપ્યો છે તે જલ્દી હું ખરસાડ ગામના લોકોને તથા ખરસાડ ગામ પંચાયતને અભિનંદન આપું છું. ખરસાડ ગામ માફ પોતાનું હોવાથી એક રીતે હું આત્મપ્રશંસા કરી રહ્યો છું. આ દોષ જોરી લઇને પણ આ કામને માટે ગામ લોકોને હું ધન્યવાદ આપ્યા વિના રહી શકતો નથી.

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણેનાં કામો ખીજ પણ ઘણાં ગામોએ થાય છે. આવો ખીજો દાખલો અબ્રામા ગામનો છે. અબ્રામા ગામથી અબ્રામાં હાર્ડફીલ મુધીનો રસ્તો જી. સો. બોર્ડને સ્વાધીન હોવા છતાં એ રસ્તાને સારી સ્થિતિમાં લાવવા માટે અબ્રામા ગામે સારી જેવી રકમ ખર્ચી છે. રકમની ખમર ન હોવાથી તે આપી શકતો નથી, તે માટે દીક્ષગીર છુ. એજ ગામના ગામ પંચાયતના ઉત્સાહી પ્રમુખ વેડજ અબ્રામા રસ્તો જે જી. સો. બોર્ડને સ્વાધીન છે તેની સુધારણામાં બોર્ડ જેટલાં નાણાં ખર્ચે છે તેટલોજ સમગ્ર ફાળો ગામ લોકો તરફથી મેળવી આપી તેઓ રસ્તાને દુરસ્ત કરાવે છે. આ ગામના લોકોને તથા ત્યાંની ગામ પંચાયતને હું ધન્યવાદ આપું છું.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ઘણા ગામના લોકો સ્વાશ્રયથી પોતાના રસ્તા સારી સ્થિતિમાં મૂકી શકે છે. કદાચ દલીલ કરવામાં આવશે કે આ બે ગામો સાધનસમૃદ્ધ છે પણ આવાં કામો ગામમહેતથી પણ થઈ શકે છે અને એકજ વર્ષમાં ગામ સુધારણા સંપાદની યોજના અનુસાર જલ્દીના લોકોએ સમગ્ર એક લાખ ત્રીસ હજાર રૂપિયાની કિંમતનાં કામો કર્યા હતાં.

અબ્રામાની પાસેના મલ્લિ તથા હાંસાપોરના ગામ લોકોને પોતાપોતાની હદમાં આવેલો જી. સો. બોર્ડને હસ્તકનો રસ્તો સુધારી લેવા મારી વિનંતિ છે.

અબ્રામા ગામ પંચાયતના સરપચી શ્રી ઇશ્વરલાલે પોતાના ગામની હદમાંનો કણાઈ ખાડી મુધીનો રસ્તો સારી સ્થિતિમાં મૂકી આપવાની અને ખાતરી આપી છે. આ કામ થશે એટલે ખીજ ગામોના લોકો પણ તેવું અનુકરણ કરશે એવી અને ખાતરી છે.

હર્લેસજી પરાગજી દેસાઈ

હાય છે, છતાં તેમના હાય લાંબી ગયેલા નેવા છે. તેમનાથી કશું કામ થતું નથી. રાષ્ટ્રીય યજ્ઞવળ શરૂ થયા પછી છેલ્લાં વીસ વર્ષમાં કંઈક ફેર પડ્યો છે, પણ એ ફેર તો એટલો બધો ઓછો છે કે દરિયામાં ટીપા નેવે.

આપણી પ્રાથમિક શાળાઓની સ્થાનામાં પણ હાયપમને વાપરનારું સ્થાન ગમે તેવી ગોઠવણુ નથી. વર્ધા યોજનાને લીધે હવે તેને વધારે વેગ મળશે એ નડી વાત છે. વળી પ્રાથમિક શાળામાં બાળકોને વગર કામે પણ અદ્ય વાળીને બેસાડી રાખવાની કે અદ્ય વાળીને ઉભા રાખવાની પદ્ધતિ છે, તે ઘાતક છે. તેના હાયપમના દલનચક્રનને ને છૂટ મળવી જોઈએ, એ છૂટ આપી ખૂંચવી લેવાય છે એક જગતો એવો દશે કે જગાં વિદ્યાર્થીઓ ખૂબ તોફાન કરતા દશે, શિક્ષકોને મારી મારીને નારી જતા દશે અથવા તો વર્ગમાં શિક્ષક કંઈ પ્રયત્ન કરતો હોય ત્યારે હાય પગ દલાવીને બીજી કિયામાં જોડતા દશે, તેવે વખતે તેમને બેધ્યાનમાંથી બચાવવા હાયતી અદ્યનો ઉપયોગ થતો દશે. પણ આજે તો બધી રીતે વિચારતાં આજનું શિક્ષણશાસ્ત્ર અને શિક્ષકોનું માનસ આગળ ધપતું જાય છે. એ સંજોગોમાં એ હાયતી અદ્ય રાખવાની પદ્ધતિ બહુ કઠંગી લાગે છે.

માણસના હાયતી અંદર દેવી કરામત રહેતી છે. ગમે તેવી મંઘાતી જગાને તે જરાવારમાં કેવી બદલી નાંખે છે ! ઘરઆંગણામાં આવરણા ફેરવીને તે ચોકતે કેવા ચોકખા ચાંદી નેવા કરી મૂકે છે ! છાણને મારી સાથે મેળવીને અણધાર જગાને ફેટવી સુધક જનાવી દે છે, હાયપમ વાપરીને જગતમાં મંગળ કરવાની ઠણા એ મોટામાં મોટી મિશ્કત છે. એ મિશ્કતને સાચવી રાખી તેને ઉત્તરોત્તર વધારતા જવી અને તેને ચેગ્ય શિક્ષણ આપવું, તેને યોગ્ય પ્રસંગો અને તકો ઉઠા કરવાં એ શિક્ષણનું અને શિક્ષકોનું કામ છે. વિદ્યાર્થીઓનું શાળાજીવન એ એક મહામથું જીવન છે, અને તે જીવન દરમિયાન એવા પ્રસંગો અને તકો ઉઠાં કરી આપવાં જોઈએ કે જેમાં વિદ્યાર્થીઓની હાયપમ વાપરવાની ટૂંતિ સનેજ ધાય, પોષાય અને તેમના જીવનનો વિદાસ થાય આનો મુખ્ય આધાર વિદ્યાર્થીઓ સાથે કામ કરતા શિક્ષકો ઉપર છે. શાળાજીવનમાં એવા પ્રસંગો કે તકો કેવાં કેવાં મળી શકે એમ છે તેનો વિચાર બીજી વખતે કરીશું.

મણિભાઈ પટેલ
આચાર્ય, ભારત વિદ્યાપય, કરાડી

ખરસાડ ગામ પંચાયતનું સ્તુત્ય પગલું

ખરસાડ ગામ જલ્લાવપોર તાલુકામાં કેળવણીમાં આગળ પડતું ગણાય છે. વેડછ રોશનેથી તે ગણતી સાક્ષરણુ માધવિ દૂર આવેલું છે, અને વેડછા રોશનેથી અધ્યામા થઈને ત્યાં જાય છે. વેડછ રોશનેથી અધ્યામા-ખરસાડ-પનાર રસ્તો છ. લે. બોડને સ્વાધીન છે. આ રસ્તો નાણાંના અગાવે બોડ સારી સ્થિતિમાં રાખી શકતી નથી. તેથી ખરસાડ ગામ અધ્યામા હાઉરફેલથી ખરસાડ ગામ સુધીનો રસ્તો દુરસ્તે કરવા માટે રૂ. ૩૦૦૦

તેમ કરવાથી દોરની ઝોલાદ ઉતરતી જતી આપણે અટકાવીએ છીએ, અને સારા સાંઠના ઉપયોગથી સારી ઝોલાદ નિપજતીએ છીએ. એ રીતે ખેતી અને જનસમૂહને ઉપકાર કરીએ છીએ. (૩) કેટલાક લોકોને દુબળાં, ઢલકાં પ્રકારનાં જશેર પાંચગેર દૂધ આપે તેવાં ધણાં દોર રાખવાની ટેવ હોય છે. આ ટેવ નુકસાનકર્તા છે. ધાસચારો, દણો વગેરે ખમડે છે, અને ઉત્પન્ન કાંઈજ મળતું નથી. માટે દોર સંખ્યામાં થોડાં પાળવાં, પણ વધુ દૂધ આપતાં ઉત્તમ પ્રકારનાં પાળવાં જોઈએ. (૪) દોરને દૂધના પ્રમાણમાં દણો-કપાસ, ગુવાર, બાજરી, ખોળ વગેરે-આપવાં, જેથી દૂધ, ધી જેટલાં મળવાં જોઈએ તેટલાં આપણને મળે. ગમે તેટલું સાદું દોર હોય, પણ દણો આપીએ નહિં તો તે દૂધ ધી બરાબર આપી શકે નહિં, (૫) દણોમાં મીઠું ભેળવીને આપવું. ઉછરતા દોરને પણ મીઠું આપવું. મીઠું દોરને ધણુંજ ઉપયોગી છે. (૬) દોર ઉછેરમાં ધાસચારો ધણોજ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. ઉછરતાં દોર માટે, તેમજ ખેતીમાં કામકાજ કરતાં દોર માટે ધાસચારો આવશ્યક વસ્તુ છે. ધાસચારો ઉપર દોરનું બંધારણ, દબ, વગેરે અવલંબે છે. માટે આ બાબત ઉપર આપણે લાંબાણથી વિચાર કરીશું. આપણાં દોરની સંખ્યાના પ્રમાણમાં “ચરણ” નહીં જેવાંજ છે. અને જે ધાસચારો ચાય છે, તે પણ ધણોજ થોડો છે; જેથી આપણાં દોર માટે જાણે અર્ધા ભૂખ્યાંજ રહે છે. આ પ્રમાણે ભૂખ્યાં રહેતાં દોર પાસેથી દૂધ અને કામકાજની આશા શી રીતે રાખી શકીએ ? એ બાબત સહેજે સમજી શકાય તેવી છે. દબે આપણી પાસે જમીન તો જેટલી છે તેટલીજ રહેવાની, તેમાં કંઈ વધારો થઈ શકે તેમ નથી માટે (૧) આપણે વધારે ધાસચારો ઉત્પન્ન કરવા પ્રયત્ન કરીએ, તેને મુકારવા પ્રયત્ન કરીએ અને તેનો (૩) ફરકસરથી ઉપયોગ કરવા પ્રયત્ન કરીએ. આ ત્રણ મુદ્દા આપણી મગસ ઉભા થયા છે.

ધણી વાર ગુવાર, બાજરી, મકક વગેરેની કડખ કાપ્યા સિવાય દોરને નીરવાથી ઝોગાટ વધુ પડે છે, સાડાં નકામાં ઉકરડામાં જાય છે અને તે બચાવ કરવા માટે આપણે કડખ કાપવાના સંચાલનો ઉપયોગ કરવો ધટે છે અને એ રીતે બગડતી કડખનો આપણે બચાવ કરી શકીએ છીએ. ધણાં ખરાં દોરને એક કે બેવાર કડખ નીરે છે અને એટલી વખતે આખી ગભાણુ ભરી કાઢે છે. આમ કરવાથી ઝોગાટ ધણો પડે છે અને ગગાડ થાય છે, જેથી થોડું થોડું વારંવાર નીરવું. તેમ કરવાથી નીરેથી કડખ દોર ખાઈ જશે અને જગાડ થતો ચાલશે. ધાસીઆત્માંથી ખોર, બાવળ, કરમંદી, આરળ, વગેરે ઝાડવાંનાં ખાંટવાં ઉગેવાં હોય. તે જેઠ મહીને ખોડી કઢાવવાં અને ધાસીઆ ચોકમાં સાદું રાખવાં; જેથી ધાસ વધુ થશે, એક સરખું થશે અને કાપવામાં સરળતા થશે. જે ધાસીઆમાં જાડું, પોણું, ઢલકા પ્રકારનું ધાસ થતું હોય ત્યાં સારી જાતનાં ધાસનાં બી વરસાદ અગાઉ છંદાવવાં. જ્યાં જડ ન હોય ત્યાં પણ બી છંદાવવાં. તેમ કરવાથી બે ત્રણ વરસે સારી જાતનું ધાસ ચાલુ થશે.

ધાસચારાના મુખ્ય ત્રણ વિભાગ પાડી શકાય. (૧) કડખ-સડી અને લીલી, (૨) ધાસ (ખસતી) પરાળ વગેરે. (૩) ગોતર.

(૧) ગુવારની કડખ : ગુવારની ધણી જાતો છે. તેમાં કેટલીક ફક્ત કડખ માટે વપાય છે, અને કેટલીક ખાવા માટે, દણા તે કડખ બંને હેતુ માટે વપાય છે. ઉત્તર ગુજ-

આપણું ઢોર ને ઘાસચારો*

(લેખક : શ્રી. એ. એમ. પટેલ, સભ્ય કીરટ્ટીકટ ફોડર એન્ડ એજિંગ કમિટી.)

ઢોરની અગત્યતા:—આખી દુનિયાની ઢોરની સંખ્યા ૧૯ કરોડની છે, તેની કે સંખ્યા હિંદુસ્તાનમાં છે. પછીથી કે લાગ અમેરિકા અને રશીઆમાં છે. અને એટલિટનમાં ૧૦૦ લાગ છે. આ ઢોરની જાતની સંખ્યા ખતાની આપે છે કે ઢોર ઉછેર અને તેને લાગતા ધંધાઓ માટે હિંદુસ્તાનમાં વિશાળ ક્ષેત્ર પડેલું છે, તેમ છતાં સંખ્યાના પ્રમાણમાં આપણને જેટલો લાભ મળેલો તેટલો જોડો મળતો નથી, જેનાં કારણો ધણાં છે, તે આપણે એક પછી એક તપાસીશું; હાલમાં દૂધ, ધી વગેરે પદાર્થોની વાર્ષિક આવક આશરે રૂપિયા ત્રણસો કરોડની થાય છે. જે આખા દેશના લાલ (કાંચ)ના જેટલી ગણી શકાય; તે ઉપરાંત ૪૦ કરોડ રૂપિયા ચાગાડામાંથી મળે છે. ખેતીમાં ઢોરની જરૂરીયાત અનિવાર્ય છે. ખેતી માટે જાડો જોડો, તે ગાયો પૂરા પાડે છે, તે સિવાય ખેતી કરવી અશક્ય બને છે. વળી માલ લઈ જવા લાવવામાં જાડો ધણો અગત્યના લાગ જાળવે છે. જાડો સિવાય ખેતી અને વાહનવ્યવહાર અશક્ય બને છે. ખેતીમાં જાડોની મજુરી ૧૫ થી ૨૦ ટકા મળીએ, તે ૬૨ વરસે ૩૦૦ થી ૪૦૦ કરોડ રૂપિયાની મજુરી જાડોને ફાળે જાય છે. ઉદ્યોગ અને સૌથી અગત્યનો લાભ ખાતરનો મળે છે. ૬૨ વરસે કરોડ ટન ખાતર આપણને ઢોર મારફત મળે છે, જે આપણી જાતનીમાં જાય છે, અને જાતનીની ફળદ્રુપતા ટકાવી રાખે છે. તે વિના મહેનત કરવા છતાં ખેતીમાંથી કંઈજ ઉત્પન્ન મળવું અશક્ય બની જાય.

હવે આ ઢોર જે આપણને ખાવા માટે ધી, દૂધ, આપે છે, રોઝા પૈસા આપે છે, આપણી ખેતી અમાલે છે, ખાતર આપે છે, બલકે આપણા જીવનનિર્વાહ અને વ્યવહારની સવળી ચીજો પૂરી પાડે છે, એ કમધેનુ માટે સારો ધામચારો, હાણો, તેની ખાવજત, તંદુરસ્તી અને આસ્વાદ્ય સુધારણા માટે આપણે શું શું કરવું જોઈએ, તે વિષે આપણે વિચાર કરીશું. આપણી તંદુરસ્તી, આપણો જોશ, આપણો વેપાર, વગેરે વગેરે ઉત્પાદક આપણાં ઢોર છે, તે સિવાય આપણી હસ્તી જ અશક્ય બને છે, તેા એના અમૂલ્ય પશુ ધન માટે આપણે જેટલું કરીશું તેટલું જોઈએ છે.

પશુધન સુધારણા અને ઉછેર માટે કેટલીક અગત્યની બાબતો એક પછી એક એક આપણે આદિ નિયમીશું. (૧) સારી આસ્વાદ્ય સાંદ અને પાડા ગાયો ગામ અવસ્થા પાળવા જોઈએ, જે ખુદ મજબૂત, જોડ વગરનો અને વધારે દૂધ આપતી આસ્વાદ્યો હશે, તેા તેની પ્રજા પશુ તેવીજ સારી તૈયાર થશે; માટે નર્મણા સાંદ કે પાડા કદાપિ રાખવા નહિ, “આપ તેવા બેટા” એ કહેવત અક્ષરે અક્ષર સાત્ય છે. (૨) સાંદ માટે જિન ઉપયોગી તેટલા જધા વાહરડા નાનપણથી જ ખરસી કરાવી દેવા જોઈએ. આ પ્રયામાં આપણાં લોકો ખાપ માને છે, તે ખાલી જોઈ છે. ઉલટું તેમાં જોડો ઉપકાર ને પુરુષ સમાજેલું છે કારણ કે

- * આ લેખ મૂલ્ય જીલ્લાની ફોડર એન્ડ એજિંગ કમિટીના ચેરમેન અને કલેક્ટર શ્રી. જેવી તરફથી પ્રસિદ્ધિ માટે મળેલો છે. જેટલો માટે એ જણે ઉપયોગી હોવાથી અમે તે તરફ સંતુષ્ટ થઈને એનો છોએ.

તાંત્રી.

મેથી જેવું થાય છે, તે અમેરિકા દેશની પેઠાં છે આસો ગાસમા વધાય છે. એક એકર વાવેતર માટે ૧૦ ર૧૫ બી પૂરતું છે. વાવ્યા પછીથી દોઢ માસે પ્રથમ કાપણી માટે તૈયાર થાય છે. ત્યાર પછીથી દર ૨૫ દિવસે કાપવા લાયક બન્યા જ કરે છે. એ રીતે આવતા ચોમાસા સુધીમાં ૮ થી ૧૦ કાપણી આપે છે. બી વરસાદ વધુ પડતો હોય, ત્યાં દર વરસે આસો ગાસમાં ફરીથી વાવવું પડે છે, અને બી ૩૦ ઇંચથી કમી વરસાદ પડતો હોય, ત્યાં બે-ત્રણ વરસ સુધી એવું એજ વાવેતર કાપમ રહી શકે છે, પણ ખાતર આપવું પડે છે.

ગીની ઘાસ—આ ધામ આફ્રીકાનું વતની છે. તે લીલી કાળીઆ ચા જેવું થાય છે. તેની જડ બધાય છે. ત્રણથી ચાર ફુટ ઉંચુ વધે છે. લાગીઆ અને પાણીની નીકા ઉપર રોપી મુકવાથી વગર ખર્ચે કાપમનો લીધો ધારો દોરને મળી રહે છે. ખોરાક તરીકે ઉત્તમ છે. છાંયાનાળી જગામાં પણ થાય છે તેને કુવ આવે છે, તે પહેલાંજ તેને કાપવું, કુવ આવી ગયા બાદ કાપવાથી જરૂર થઈ જાય છે. અને ખોરાક તરીકેનાં તરવો કમી થઈ જાય છે.

ઘાસ વગેરે—સુરત જિલ્લામાં કુવ, જરડી ને મોસી એ ત્રણ જાતના ઘાસ થાય છે કુલ હવેક ને પોચું હોય છે. જરડી જીંદુ ઓ વજનદાર ધારથી પાચ કુવ જીંદુ વધે છે મોસી ઘાસ ટૂંક, પાતળી સળીનું ને કસદાર હોય છે. તે બે કુટનું થાય છે મોસી જાન ઘણી જ ઉત્તમ છે. તે અમુક સારી જમીનમાં જ થાય છે વીરમગામ ઓ ઠાસરા તરફ ઝીઝો અને મોસીના બી તેમજ સારી જાતના ઘાસનાં બી, બી ઘાસ ન બેસતું હોય ત્યાં ચોમાસા અગાઉ જમીનમાં વેરવાથી ઘાસની જાત સુધરે છે. આ ઉપરાંત કોદરા, કાગર (ખાત)ના પરાળ સુકા ઘાસને બદલે દોરને નીવરાવવામાં આવે છે. વસુકી ગએનાં દોરને માટે પરાળ (પુણ) ઠીક ગણાય છે.

ગોતર:—અધા ગોતરોમાં મગફળીનું ગોતર સૌથી વધુ પૌષ્ટિક હોય છે મગફળી (બોયર્સી)નું ગોતર દાણા માફક ગુણુ આપે છે. તેમાં પાલ્લીનો ભાગ વિશેષ હોય છે વળી આ પાલ્લીમાં નાઈટ્રોજન નામનું પોષક તત્ત્વ વધુ પ્રમાણમાં હોય છે. કેટલક કાળજીવાળા ખેડુનો મગફળીનું ગોતર સધરી રાખે છે અને ચોમાસામાં દબે ફરતા બળદોને ફરોજ સવારના ટોપલી-ટોપલી ખવરાવે છે. બીજે નગરે તુવેરનું ગોતર આવે છે, તેમાં સહેજ તુરાત્યો લાગે હોય છે, જેથી દોરોમાં “મેવાયા”ના રોગ ફાટી નિકળે છે ત્યારે એક ઉપચાર તરીકે ખવરાવાય છે. ઉત્તર ગુજરાતમાં તુવેર અને દક્ષિણ ગુજરાતમાં વાવ, ગોતરમાં અમરથાન લોગવે છે. સુરત જિલ્લામાં વાવ ન પાકે તો માણુમ તેમજ દોર માટે ગદા આફત તરીકે ગણાય છે. વાવના ગોતર કાપળી ઉપર દોરોનો મોટો ભાગે ગુનરો થાય છે. આ સિવાય અમર, મગ, લાંબ, ચણા વગેરેનું પણ ગોતર શિયાળામાં થાય છે અને દોરને ખવરાવાય છે.

ઉપર પ્રમાણે આપણે દોરના ઘાસચારાનું વર્ણન કર્યું, તેમાં મુખ્ય જાત એ છે કે ઘાસ, ગોતર વગેરે એકદમ સુકાઈ ગયા બાદ કાપવા નહિ. તેમ કરવાથી તેમાંનો કસ મોટો ભાગે ઉડી જાય છે અને દોરના ખોરાક માટે તે હવેકી પડિતના બની જાય છે માટે પાલ્લી લીની હોય તેવી અવસ્થામાં કાપી તાપે સુકવી સંગ્રહી રાખવા

રાતમાં “સુંદીઈ” નામે એક જુવારની જાત થાય છે, તે કડળ માટે જ વધાય છે. બીજી જુવારની જાતોમાં આ જાત કડળ માટે સૌથી ઉત્તમ છે, તેની સળીઓ પાતળી, નકકર અને વધુ મીઠી થાય છે, જેથી દોર હોંસી ખાય છે અને ઓગાટ બિલકુલ પડતો નથી. આ જાત પ્રાવણ માસ ઉતરતાં વધાય છે. કડળ માટે ‘બી’ એકરે ૪૦ રતલ વાવે છે. જાડું બી રાવવાથી કડળ સારી ને પાતળી જાતે છે. અડી મીઠીને જુવાર તૈયાર થઈ જાય છે. એકરે એક હજાર પૂજા પડે છે. સુંદીઆ જુવાર શીયાળા (કંડી)માં થતી નથી. પાછળના વરસાદે વરાપે વધાય છે. તેને પાણી આપવું પડતું નથી. ઉનાળામાં પાણી પાછને પણ તૈયાર કરાય છે. ફાગણમાં વધાય છે અને વૈશાખમાં તૈયાર થાય છે. ત્રણથી ચાર પાણી આપવાં પડે છે. આ જુવાર વાવ્યા પછીથી ગમે ત્યારે ઉપાડીને દોરને ખવરાવી શકાય છે. તેમ કરવાથી દોરને મીઠો (ઝેર) લાગતો નથી.

શિયાળુ જુવાર:—બરફ જિલ્લામાં બાહરના માસમાં એક કરી વરાપે શિયાળુ જુવાર વધાય છે. તે ત્રણ મહિને પાકે છે. તેના ડાણો પાકે છે અને કડળ પણ થાય છે. આ કડળ જાડી જાતે છે. આ જુવાર કચુસલાં આવ્યા પહેલાં દોરને ખવરાવી શકાતી નથી. જો ખવરાવવામાં આવે તો દોરને ઝેર (મીઠો) ચઢે છે. એકરે ચારસો પૂજા કડળ થાય છે અને આથી દસ ગણ જુવાર પાકે છે.

સુરતી જુવાર:—સુરત જિલ્લામાં જુવાર ડાણા અને કડળ જાતે માટે વધાય છે. આ જુવાર સુરત જિલ્લાનો મુખ્ય ખેતપાક છે. એકરે ૧૬ થી ૨૦ ગણ પાકે છે. અને ૪૦૦ પૂજા કડળ થાય છે. તે ઓગાટ મહિનામાં વધાય છે. પાકી તૈયાર થતાં ૪ માસ લાગે છે. કડળ જાડી થાય છે.

નિલવા ને ઉતાવળી:—આ બે જુવારની જાતો દક્ષિણની છે, નિસવા ત્રણ મહિને અને ઉતાવળી અડી મહિને તૈયાર થાય છે. બી દર એકરે ૪૦ રતલ જીંદગી છે. એકરે હજારથી પંદરસો પૂજા પડે છે.

ખાજરી:—ખેડા, અમદાવાદ જિલ્લાઓમાં ખાજરીની જાત જાત વધાય છે, તેની કડળ પાતળી સળી જેવી થાય છે. જ્યારે દક્ષિણમાં જાતે જાજરો પાકે છે, તેનાં રાગ પોલાં ને જાડાં થાય છે; તેથી કડળ તરીકે ફલકાં ગણાય છે. એકરે પંદર સેર બી ચોમાસામાં વધાય છે. ત્રણ મહિને પાકી તૈયાર થાય છે. એકરે ૨૦ થી ૨૫ ગણ ડાણા અને ૬૦૦ થી ૮૦૦ પૂજા કડળ થાય છે.

મકાઈ:—પંચમહાલ જિલ્લામાં મકાઈની કડળ દોરના ચારા તરીકે વપરાય છે. ચોમાસામાં સારી એક કરીને એકરે ૧૨ થી ૧૫ સેર બી ચોરે છે. સાડા ત્રણ મહિને પાકીને તૈયાર થાય છે.

લીલો ચારો:—લીલા ચારા તરીકે મકાઈ સૌથી ઉત્તમ છે. તે અપારાખંધ નથી છે. વાવ્યા પછી ૧૫ દોર મહિને ખવરાવવા લાયક જાતે છે. તે વાજનમાં પણ વધારે ઉતરે છે. સુંદીય જુવાર પણ લીલા ચારા તરીકે ઉત્તમ છે. દ્યુસર્ન (ગદગ) ધાસ ઘોડા, કામ કરતાં દોર તેમજ દૂગણાં દોર માટે ઉત્તમ લીલો ચારો છે. તે ધણું જ પોષ્ટિક છે. દ્યુસર્ન ધાસ

વિજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાનના પાઠ આપણી સંસ્કૃતિદ્વારા આપવા પાછા સક્રિયમાન થઈશું એવી મને આશા છે. આમજનતાને કેવળ વાંચનાં લખનાં શીખવવા કરતાં સારું જીવન જીવનાં શીખવવું વધારે યોગ્ય છે. તેઓ વધુ કૃત્ય કરી શકે, પોતાના મરેદેવાંના પામાં કેમ મેળવી શકે અને તેમણે શું શું ખરીદ્યું અને શા માટે એ જણાવે જાયું જોઈએ. સુંદરમાં સુંદર ઉત્પાદન કરવું અને જરૂરીયાત કરતાં વધારે વાપરવું નહિ એ કળા શીખવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. દુકાંમાં નાણાં કરેલાં પાઠ્યપુસ્તકો, વર્ગધોરણો વગેરેથી બધાઈ જમને પરીક્ષાઓ પાસ કરવાના ધોરણને વરેલી કેળવણી તરફ ખામ લક્ષ્ય ન આપતાં આપણે કેળવણીનું ક્ષેત્ર વિસ્તૃત બનાવી પ્રજાને સાચા મહેતી તરીકે જીવતાં શીખવનારી અને મહાત્માને ઉત્કર્ષ થાય એવી કેળવણી દાખલ કરવી જોઈએ.

આપણે હિદીઓ ગદાન પ્રત્ય છીએ. આપણને હૃદય સંસ્કૃતિનો વારસો મળેલો છે. આપણામાં ઘણી શક્તિઓ રહેલી છે એમ જ નહિ પણ આપણો દેશ સર્વ પ્રકારની સમૃદ્ધિઓથી ભરપૂર છે. પરંતુ એ બધી શક્તિઓને ઉપયોગ સચી ઉદ્દેશપૂર્ણ કેળવણીના અભાવે થઈ શકતો નથી. કારણ કે આપણને સંકુચિત ક્ષેત્રમાં માત્ર ભાષાજ્ઞાન જ આપવામાં આવે છે.

પ્રાથમિક કેળવણી સર્વથી અગત્યની વસ્તુ છે. કારણ કે ભારતના ભવિષ્યનો આધાર તેનાં કુમળાં બાળકો ને પ્રકારની કેળવણી મેળવે તેના પર રહેલો છે. એટલે કે બાળકોને રસ પડે એવી ક્રિયાઓદ્વારા તેઓ તાત્વિક જ્ઞાન મેળવે એ ખાસ જરૂરનું છે. જો આ પ્રમાણે ક્રિયાઓ દ્વારા શિક્ષણ અપાય તો બાળકનું ધ્યાન દરેક કામ કરતી વખતે ઉદ્દેશ તરફ રહેશે, અને ઉદ્દેશને લક્ષ્યમાં રાખીને વિચારો તથા કાર્ય કરશે જેથી વિચારશક્તિ ઉત્પન્ન થશે. આને માટે શરૂઆતથી જ બાળકને અધિક પ્રશ્નો ઉદ્દેશના માટે આપવા જોઈએ આમ કરવાથી તેમનામાં નિશ્ચિત ઉદ્દેશપૂર્વક વિચાર કરવાની શક્તિ આવશે અને માટે એકલા શિક્ષકો જ જવાબદાર છે એમ નથી. સરકારી કેળવણીખાતું તથા દેખરેખ રાખનાર, તપાસ કરનાર અધિકારીઓ, કેળવણી કાર્યક્રમ, વડા હુકમો, પરીક્ષાની પદ્ધતિ, ખોટી હરીફાઈ વગેરે માટે અંગે જવાબદાર છે. કારણ કે એ જાગતમાં ખાતા અગર અધિકારીઓ તૃણથી ઘણીવાર ખોટી રીતો મહણ કરવામાં આવે છે.

વિદ્યાર્થીઓને ક્યાં કામોમાં રસ પડે છે. અગર જો શીખવવામાં આવે છે તેમાં રસ છે કે નહિ તે જાન્યન પર લક્ષ્ય ન આપતાં અધિકારીઓ અગર કેળવણી ખાતું પોતાની નેમ અગર મહત્તા પોષવાને ખાતર અરસિક-નિરપયોગી વિષયો પણ છોડરાએ પાસે ધનામ, નંબર વગેરેની લાલચો આપી કરાવે છે. આવી લાલચો તથા ધનામો વગેરેની પદ્ધતિ જાગ્યત સામાન્ય રીતે અધિકારી વર્ગ એમ માનતો થઈ ગયેલો છે કે વિદ્યાર્થીઓને સ્વાભાવિક રીતે સારું કામ કરવાની ઇતિ જ થતી નથી. અથવા ખોટું કામ કરતાં તેમને અટકારી રોકાય એમ નથી. એટલે એમના ધોરણે સારું કામ કરાવવાને ખાતર ધનામ અને ખોટું કામ કરનારને શિક્ષા આપવાની પ્રથા શાળામાં દાખલ કરેલી જોવામાં આવે છે. પરિણામે બાળકો પોતાનું તમામ લક્ષ્ય ધનામ મેળવવા તરફ અને શિક્ષામાંથી જમી જવા તરફ રાખે એ

આજીવન શિક્ષણ

(અંક ૪ થી માત્ર)

બાળકેળવણી વળતે બાળકને લક્ષમાં રાખવામાં આવતું નથી. ખરું જોતાં બાળક જ મુખ્ય વસ્તુ છે અને તેને અનુકૂળતા જ કેળવણી આપવી જોઈએ. બાળકને સ્વાભાવિક રીતે આકાર, રંગ, વસ્તુ વગેરેમાં રસ પડે છે, તેને સમજવા પ્રયત્ન કરે છે અને છેવટે કાર્યકાર-ણમાં ઉતરે છે અને તે પ્રભાણે કરવા કોશીલ કરે છે એટલે રમતથી શરૂ કરી શોધખોળ-પ્રયત્નથી કરી કાર્યકારણ બાળી સમાસોચનાને અંતે તેનું સમજવા પ્રયત્ન કરે છે એટલે બાળ-કના આ સ્વાભાવિક માનસનું નિરીક્ષણ કરી તેને રૂએ તે પ્રકારે સ્વતંત્ર રીતે રસમય શિક્ષણ આપવું જોઈએ. કેળવણી સર્વદેશીય હોવી જોઈએ, જે એકલો હૃદયવિકાસ તરફ લક્ષ આપવામાં આવે તો તે માણસને પશુ બનાવે છે, એકલો બુદ્ધિ વિકાસ માણ-સને પોપચા અને તાર્કિક બનાવે છે. એકલો કલ્પનાવિકાસ માણસને ઘેસો અને અવ્યવહારૂ બનાવે છે. કેવડ લાગણીવિકાસ વેવસો અને નિર્માલ્ય બનાવે છે; એટલે કે નિરોગ શરીર, પ્રબળ બુદ્ધિ, ઉચ્ચ કલ્પના-રિષર લાગણી એ સર્વેનો પ્રવાહ એકી સાથે જ વહેતો હોવો જોઈએ. આ બધી બાબતોને લક્ષમાં રાખીને શિક્ષણ આપવું જોઈએ. અને તે માટે પૂરા કેળવણી શિક્ષકની ખાસ આવશ્યકતા છે. તે બાળમાનસને સુંદર રીતે પીઠાણી તેની જરૂરીઆતોનો તથા સમાજનો અભ્યાસ કરી સર્વદેશીય બાળકના સ્વભાવને અનુકૂળ ઉદ્દેશપૂર્વક કેળવણી આપી શકે. અને માટે સર્વ રીતે અનુકૂળ શ્રી શિક્ષિકાઓ ચઢ પડે. પરંતુ દીલગીરી સાથે જણાવવું પડે છે કે એ કાર્ય માટે જોઈતી યોગ્યતાવાળી શિક્ષિકાઓનો અભાવ છે એટલે આ બાબતમાં સૌથી પ્રથમ વાત એ બાબતમાં રાખવી જોઈએ કે આપણે બાળાઓ અને યુવાન બહેનોને શિક્ષણ આપી લાપક શિક્ષિકાઓ તૈયાર કરવી જોઈએ. કારણ કે માતાઓ અને બહેનો જ બાળમાનસને સુંદર અને સ્વાભાવિક રીતે પીઠાવી શકે એમ છે.

એલા ધંધાદારી શિક્ષણને કોઈ પણ જાતની કળા સાથે નિયોજીત કરવામાં આવે નહિ ત્યાં સુધી એ શિક્ષણ સંપૂર્ણ ગણી શકાય નહિ. આ જાતની યોજના કનિવર (ગુરુદેવ) રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના ચાન્તિ નિકેતનમાં અમલમાં મુખ્યથી જોવામાં આવે છે. સંગીત, ચિત્રકળા, (સિક) ગીતો, ગરબા વગેરે પણ દરેક ગામની શાળામાં દાખલ કરેલાં હોવાં જોઈએ એટલે કે ધંધાદારી શિક્ષણની સાથે કળાને સુમેળ સાધી જે શિક્ષણ આપવામાં આવે તો તેના પરિણામે ભારતમાં એવાં સુધી પુરેલાં ઉત્પન્ન કરી શકાય કે જે આરિઘ્નશાળી, ભાવનાશીલ, સ્વમાનવશાળી અને સ્વાશ્રયી બનશે. તેઓ પોતી મોજમગ્નક અને જડ કુલ્લક અભિલાષાઓને પોષવા ખતર ખુશામત કરી પરદેશી સાહેબોને પગે પડશે નહિ, પરંતુ માથું ઉંચું રાખીને સમાજમાં સ્વતંત્ર રીતે સાચું જીવન જીવતા શરૂ જશે. જે રાષ્ટ્ર ચેત્તાની સરકૂતિને ઉચ્ચ બનાવે નહિ, સાચું આરિઘ્નશાળી, સ્વમાની અને સ્વાશ્રયી માનવ ઉત્પન્ન કરે નહિ તે કુનિયાના કોઈ દેશની હરોળમાં ઉંચું સ્ત્રી શકે નહિ, એટલું જ નહિ પણ જગતમાં તેની કિંમત કોઈ સરખી પણ રહેતી નથી. આપણે જમતને આપણાં સાહિત્ય, કળા, સંગીત

મદ્રીએ એમ નથી. એટલે આપણે બહુ વિચારપૂર્વક અને સંસ્કૃતિને અનુકૂળ શિક્ષણ આપવું જોઈએ. ભવિષ્યનો યોગ્ય રીતે સામનો કરી શકે તેવી રીતે બાળકોને કેળવવાં જોઈએ.

સામાન્ય રીતે બાળકોને એટલે ભારી ઉમતી પ્રત્નને એવી રીતે ઉઠેરવી (કેળવવી) જોઈએ કે દેશના મહાન સામાજિક, રાજકીય અને આર્થિક પ્રશ્નોનો તેઓ સફળતાપૂર્વક નીકાલ લાવી શકે. તેમના જીવનમાં ઉપર જણાવેલા પ્રશ્નો ઉકેલવાના અનેક પ્રસંગો આવશે એટલે, આપણે ત્યાંની શાળાઓમાં આવા પ્રશ્નો રજૂ કરવા જોઈએ. સમજાવતું ત્રિકોણ કે વિષમ બાજુ ત્રિકોણની વાતો જ્યાં હજી અંતઃગોહાર, ખાદી, શાંતિ વ્યવસ્થા વગેરે સળંગની રાજકીય, સામાજિક અને આર્થિક સમસ્યાઓના નિકાલ કરવાનું આપણે વિદ્યાર્થીઓને નાનપણથી જ શીખવવું જોઈએ.

સાચું શું અને ખોટું શું તેનું સખદદારા જ્ઞાન આપવું નિર્ણયક છે કારણ કે જે ક્ષેત્ર આજે સાચું હોય તે પરિસ્થિતિ ફરતાં કાલે ખોટું જણાય. એટલે સામાન્ય રીતે વિદ્યાર્થીઓને વર્તમાન તેમજ ભવિષ્યમાં સ્વનંત્ર રીતે વિચાર કરી વર્તન કરવાં શીખવવું જોઈએ. ટુંકમાં શાળાએ હવે સિદ્ધાંતોના સમદરસ્થાન મટી જવું જોઈએ. દુનિયા એટલી ઝડપથી આગળ વધે છે કે ગણ કાલના તાલમ અને ઉપયોગી મનાના સિદ્ધાંતો આજે વાસી થઈ નકામા નીવડે છે. શિક્ષકોએ પરિવર્તનને અનુકૂળ ફેરફાર કરવા જોઈએ. હિંદુસ્તાનનું ભવિષ્ય ધકકવાનું કામ તેની અત્યારની ઉમતી પ્રત્ન ॥ હાથમાં આવવાનું છે. એટલે સૌ શિક્ષકોનો મર્મ છે કે તેમણે હિંદુનું જાતી ઉજાગવળ જનારી શકે એ જાનના સંસ્કાર પેતાના વિદ્યાર્થીઓમાં રેડવા.

પ્રત્યું ધડતર અભ્યાસક્રમથી-પાઠ્યપુસ્તકોની ગોખણપટ્ટીથી કે પરીક્ષાઓથી થતું નથી. કારણ કે એ નિર્ણય પ્રવૃત્તિઓથી પ્રત્નના જીવન પર કશી અસર થતી નથી, તે વાન સાચી છે; પરંતુ અધિકારીઓ તો માત્ર કાર્યક્રમ, અભ્યાસક્રમ, પરીક્ષા વગેરેનેજ માત્ર શિક્ષણનાં માપનાં કાટલાં તરીકે લેખીને તેની સાર્થકતા નક્કી કરી શકે છે એટલે આમાં શિક્ષકો કરતાં તેના ઉપર દેખરેખ રાખનાર અધિકારી વર્ગો વધારે જવાગદાર છે. ઉપર જણાવતું તેમ શાળાએ સિદ્ધાંતોના સમદરસ્થાન મટી જવું જોઈએ. તેવીજ રીતે અધિકારીઓએ પણ ઉપદેશક મટી સાચાં શિક્ષક બનવા પ્રયત્ન કરી શિક્ષકોની શી મુશ્કેલી છે તેનો જાને અનુભવ કરી તે દૂર કરવા, ભાવી પ્રત્ન કષ્ટે રસ્તે ઉત્તન જીવન ગાળી શકે તેને માટે તન મનથી જાગીરમ પ્રયત્ન કરવા ધરે. સૌથી સહેલી વસ્તુ કોઠને ઉપદેશ કરવો તે છે. સૌથી હારે બાખન તેનો અમલ કરવો તે છે. (સ્વામી રામ)

શિક્ષણ એ સંપાદન કરેલું ચારિત્ર છે અને તે જીવનની સાથે સચોટ રીતે જડાઇ જાય છે. આણું સારું શિક્ષણ માત્ર નિશાળના સંકુચિત ક્ષેત્રમાંજ મળી શકતું નથી. યોગ્ય રીતે જીવન ગાળવાથી એ શિક્ષણ શાળામાં તેમજ શાળા બહાર હમેશાં ગળ્યું છે. સાચું અને ઉપયોગી શિક્ષણ તો વિદ્યાર્થી નિશાળનું નામ સાંભળે તે પહેલાં શરૂ થયેલું હોય છે. ને અભ્યાસ પૂર્ણ કર્યાં, કોલેજ છોડ્યા પછી પણ આખા જીવનપર્યંત ચાલુ રહે છે. જીવનને હમેશા નવા નવા શિક્ષણની જરૂર પડે છે. જીવનના ધડતરમાં શિક્ષણ ધણે અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. શિક્ષણ અને અભ્યાસ એ જીવનનાજ ભાગો છે. જેટલે દરજ્જે શિક્ષણથી વ્યક્તિનું જીવનવિશાળ અને સુંદર થાય તેટલે દરજ્જે શિક્ષણ ઉપયોગી ગણી શકાય.

સ્વાભાવિક છે અને પરિણામે વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ પુરો કર્યા પછી કદી કોઈ પણ દિવસ પુસ્તક ઉઘડતા નથી. પરીક્ષા પુરી થયા પછી તેજ દિવસે પુસ્તકોને ઓળી નિરાંતે મુકી દે છે કે પ્રભુ કરીને ફરી એ જોવા ન મળે તો સારું ! એ પુસ્તકો અને શિક્ષણ પ્રત્યે બાળકોને એટલો બધો પ્રેમ અને લાગણી રહે છે ! પરીક્ષાઓ પાસ કરી એટલે જીવનનું મોટામાં મોટું ઈનામ મળી ગયું એમ માને છે, એટલે ગમે તે સંજોગોમાં ગમે તે ઠેકાણે, ગમે તે કારણોમાં પણ ઇનામ આપવાની પ્રયાસ જોડી છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ અવળે માર્ગે દોરવાવારી છે. સામાની પ્રવૃત્તિમાં બાળકોના મનમાં સ્પર્ધાની વૃત્તિ કેળવતી એ ઠીક છે કે નહિ તેનો વિચાર કરીએ. કેટલેક ઠેકાણે સ્પર્ધા ખૂબ ઉપયોગી યર્ધ પડે છે. પરંતુ સ્પર્ધાનું હમેશાં ગૌણ સ્થાન રહેતું જોઈએ. સ્પર્ધાનો અતિરેક ન થાય તેની ખાસ કાળજી રાખતી જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓ બીબની સાથે સ્પર્ધા કરે તેના કરતાં પોતાની જાત સાથેજ સ્પર્ધા કરે એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે, એટલે પોતાના દોષો-ખામીઓનો વિચાર કરી તેને કાઢવા પ્રયત્ન કરે એમાંજ સાચી કેળવણી સમાવડી છે. સામાન્ય રીતે મનુષ્યો પોતાના દોષો-ખામીઓ જોવા કરતાં સામાના દોષો-ખામીઓ જ જોવામાં પોતાની ખુદિ અને શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે. આપણે કદીએ છીએ કે ‘પુરશી વાગી’-પણ પુરશી તો ખિચારી જડ છે. હાથ ચાલી રાકતી નથી; એટલે ‘પુરશી સાથે હું અષ્ટાધ્યો’ એમ કહેવાને બદલે ‘પુરશી વાગી’ એમ કદીએ છીએ. બાળક પડી જાય અગર તેને વાગે તે ભેંસને કે જે વાગ્યું હોય તેને બાળકનું મન મનાવવા આપણે ખારીએ છીએ. કેવી વિચિત્ર વાત ! અને આની બાળક પર કેવી વ્યસર થાય ? શિક્ષણને હંદેસ બાળકોમાં સ્પર્ધા અથવા અસ્પાયકસીની ભાવના ઉત્પન્ન કરવાનો ન હેતુ શકે ; પરંતુ સાચું કામ કરવામાં વિદ્યાર્થીઓને રસ પડે તે છે. નીતિ શિક્ષણમાં જ્યારે કેટલું પણ રીતે ઉપયોગી યર્ધ શકે તેમ નથી. વ્યયનો વગર વિચારે ઉપયોગ કરવાથી બાળક અને માણસની સારું નરસું પારખવાની વિવેક બુદ્ધિ-શક્તિ-ખૂદેર ખારી જાય છે. તેથી બધ-સાક્ષ્યને બદલે બુદ્ધિપૂર્વક સત્યને નિર્ણય બાળકો પોતે પોતાની મેળે કરી શકે તે જાતની શક્તિ રાખાએ તેમનામાં ખીલવતી જોઈએ. જીવન અને શિક્ષણ વચ્ચે ગાઢ સંબંધ છે એટલે કાળ સાથે જે જે ફેરફાર થાય તેને બધ બેસનો કેળવણીનો કાર્યક્રમ યોજવો જોઈએ. હિંદુસ્તાનનાં ગામડાંમાં રહેલાં બાળકોમાં જીવન ધણી દૃષ્ટિથી પછાત મણાય. હમણે વર્ષ ઉપર તેના પૂર્વજો જે રીતે ખેતી કરતા હતા તેજ રીતે આજે પણ મોકા ખેતી કરે છે. સમયાનુસાર કોઈ પણ જાતના ફેરફાર પિનાની સ્થિતિ શું હમેશને માટે ચાલુ રાખવી યોગ્ય છે ? શું એ ચાલુ રહે એમ આપણે ધમ્મીશું ? નહિજ. એ પ્રમાણે ચાલુ રહે એ અશક્ય છે એટલે જે પ્રમાણે હુનિઆ અને સંસ્કૃતિ ઝડપથી આગળ ધપતી જાય છે તે પ્રમાણે શિક્ષણે પણ આગળ ધપવું જોઈએ. સંસ્કૃતિ જેમ વધે તેમજ શિક્ષણના વિષયો પણ વધે કારણ કે શિક્ષણ એટલે સંસ્કૃતિનું સાચું જ્ઞાન.

હું આગળ જણાવી ગયો તેમ ધર્મીન સમયમાં શિક્ષકો નિશ્ચયપૂર્વક જાણતા હતા અને કદી રાકતા હતા કે તેમના વિદ્યાર્થીઓને કેવી જાતનું જીવન ગાળવું પડશે તથા કેવું શિક્ષણ તેમને આપવું તેની ચોક્કસ માહિતી હતી. આપણે અત્યારે સંક્રાંતિકાળમાં વસીએ છીએ, તેથી આપણું જીવન બહુધર્મી કેટલા વખતમાં ફરી જશે તેનો ચોક્કસ ખ્યાલ કરી

[પાના ૨૧૦ ઉપર 'અપૂર્ણ' બૂલધી છપાઈ ગયું]

છે એટલે આ લેખ ત્યાંથી ચાલુ ગણવાનો છે.]

પ્રાથમિક કેળવણીમાં બાળક એ મુખ્ય વસ્તુ છે. એ મૂળ વસ્તુને જૂઠીને અભ્યાસક્રમ, પરીક્ષાઓ, પરીક્ષકો, અધિકારીઓ વગેરે બધું ચંચલ અધિકારની રૂએ થવું જ નોંધએ એમ ધારીને ચાલ્યું આવે છે. જ્યાં અધિકાર ને સત્તાને આધારેજ ચાલવાનું છે ત્યાં શિક્ષક એટલું તો જરૂરજ થાદ રાખે કે બીજો ઉપાય ન હોય ત્યાં આ બધું હોવા છતાં તેઓ બાળકો પ્રત્યે સંપૂર્ણ આદર અને પ્રેમથી જુએ. શિક્ષક ગમે તેટલો વિદ્વાન હોય, પંડિત હોય, પરંતુ બાળકો પ્રત્યે અદર તથા પ્રેમ ધરાવતો ન હોય તે બાળકને કશું શીખરી શકે અગર જીવનને જરૂરી એવું કંઈ આપી શકે એ આશા વ્યર્થ છે. સરકારે પણ બાળકને અનુલક્ષીનેજ, અભ્યાસક્રમ, કાર્યક્રમ, યોજના નોંધએ. જે શિક્ષકમાં બાળકો પ્રત્યે આદર અને પ્રેમ છે તે કોઈ દિવસ બાળકને અમુક રીતે અમુક રૂએ તથા કરવાની વાત કદાપિ કરે નહિ, કારણકે બાળકો અમાપ શક્તિ, પવિત્રતા, વ્યક્તિત્વ, વગેરે ગુણોથી ભરપૂર હોય છે, એટલે બાળક પ્રત્યે આદર રાખી તેમનામાં રહેલા આ ગુણોને વિકસાવવા હૃદયપૂર્વક સાચો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

ગાંધી-અયોજી, ફાગદારી ગ્રન્થો કરે એવાં બાળકોને માટે દાદા સત્યાગી જરૂર પડે એમ માની ચકાસ અને કાશુ રાખવાની પણ જરૂર જણાય પરંતુ શાળાને જેલખાનું બનાવી બાળકોને કેદી, શિક્ષકોને વોર્ડર તથા કેળવણી ખાતાના અધિકારીઓ જેલ સુપ્રીટેન્ડન્ટ અને એ શું કેળવણી મંદિરને શોભે એવું છે ? જે સંસ્થા માત્ર ભય અને તાસ ઉપર જીવતી હોય તેમાંથી જીવન વિકાસનો મંત્ર સાંધી ચકાસ એવી આશા રાખવી વ્યર્થ છે. માનવ જાતની ઉન્નતિ આશા અને પ્રેમ પર ચલવાળી છે, નહિ કે ભય અને તાસ ઉપર. ખરાબ છે તેને બધથી દાગળાને માનવજાત પ્રગતિ કરી ચકાસ નહિ પરંતુ સાર છે તેટલું મેળવી તેની પાછળ પ્રયત્ન કરવાથી ઉન્નતિ કરી ચકાસ છે. બાળકોને જેમની પાસે કેળવણી લેવાની છે તેઓ અને કેળવણીના સૂત્રધારો જૂનાને વળગી રહેવા માગે છે. અને બવિચ્છને માટે કંઈ કરવા તૈયાર નથી. નવું સંજવાની આશા શુદ્ધ સેવતા નથી. એટલે આ બધી મુશ્કેલીઓ છતાં સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ પોતાની મર્યાદાઓને ખ્યાલ રાખીને શાળાઓ ચલાવે છે આધુનિક સમયને અનુકૂળ વર્ષો યોજનાની શરૂઆત કરે છે ને શિક્ષકોને નવી દૃષ્ટિ આપવા તાલીમ વર્ગ ચલાવે છે. આ પ્રમાણે શિક્ષકોના આદર્શને હૃદય બનાવવા શક્ય એટલો પ્રયાસ કરે છે અને જો એના દાય છૂટા હોત તો હજુ એના કરતાં વધુ વેગથી કાર્ય કરી શકી હોત.

શિક્ષકો માત્ર ચાર દિવાલની બનેલી શાળામાં શાળાના નક્કી કરેલાં વખત માટેના જ માત્ર શિક્ષક નથી. તેઓ માત્ર શાળામાં બાળકોને અક્ષરજ્ઞાન આપવા માટે જ સરમ્મયવા છે એમ ન માને. તેમની જવાબદારી બાળક અને સમાજ પ્રત્યે મોટી છે. ગામડામાં જો કોઈ વ્યક્તિ જાણેલી હોય તો તે શિક્ષક છે, એટલે ગામજીવનમાં ઉત્સાહ આણી કેળવણીને વ્યવહાર વલણ આપી પોતાના વર્તનથી ગામને પદાર્થપાઠ આપી ગામજીવનને ઉન્નત કરી શકે એમ છે.

“બાળકોને સુખી કરવાં એ ગામજીવનની મુખ્ય ફરજ છે તેમને જો અપણે સુખી ન કરી શકીએ તો આપણે તેમનું પુરું કર્યું છે. અને એ પુરાઈનો ખાતો બીજો કોઈ રસ્તો વળી શકે નથી.” (બક્ષટન) શિક્ષકો બાળકોને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સાચા યહેરી ન

શિક્ષણથી માત્ર તેનું વર્તમાન જીવનજ ઉન્નત થને છે એમ નથી પરંતુ તેના બંધનના જીવનની ઉન્નતિનો પણ પાલો નાખાય છે.

જે શિક્ષણથી વર્તમાન અમર બંધનમાં કંઈ પણ લાભ થાય નહિ તે શિક્ષણ કનિષ્ઠ પ્રકારનું ગણી શકાય. બધા ઉચ્ચ શિક્ષણ મેળવ્યું હોવાનો દાવો કરનારાઓની શું એ પવિત્ર અને ધાર્મિક દરજ્જા નથી કે તેમણે આધુનિક શાળાઓનાં શિક્ષકો અને છોકરા છોકરીઓનાં જીવન ઉન્નત કરવાના કામમાં મદદ કરવી? અત્યારે હિન્દુસ્તાનની પરિસ્થિતિ જોતાં તેના કેળવણીના મદાન પ્રશ્નો ઉકેલ નીચે પ્રમાણે થઈ શકે એમ છે:—

કેવા પ્રકારના આધુનિકશિક્ષણથી બંધનમાં આગમનું પ્રભુજીવન ઉન્નત થાય, આગમનનો પુનર્જાતનું શિક્ષણ આપવા મંડી પડ્યું એ પ્રથમ દરજ્જા છે. બાળકોના અનુભવનું ક્ષેત્ર વધારવું કે જેથી તેમને વધુ વિચાર કરવાનો અવકાશ મળે અને તેમનામાં જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય. એટલે જેમ જેમ આનંદનતાનું દૃષ્ટિગિહ વિશાળ થતું જશે તેમ તેમ તેમને પોતાના જ્ઞાનથી અસતેષ થશે અને તેથી તે વધારે ન વધારે જાણવા માટે ઉત્સુક થશે.

જીવન, શિક્ષણ, અને આરિય આ ત્રણ બાબતોમાંથી કઈ બાબત સૌથી વધારે ઉપયોગી છે—તેમનામાં કેટલે દરજ્જાએ એકતા રહેલી છે તેમજ આરિય અને જીવન વચ્ચે શા સંબંધ છે અને તેમાં શિક્ષણ કેવો ભાગ ભજવે છે વગેરેનો સમાવેશ શિક્ષણમાં થાય છે.

આરિય એટલે એક માણસના સર્વ પ્રકારના આચાર વિચારનો સરવાળો. જો આ પ્રમાણે અર્થ કરવામાં આવે તો એમ કહી શકાય કે આરિય એ જીવનના જેટલું વિશાળ છે, જીવન અને આરિય એ છુટા ન પડી શકે. આરિય કેટલેક અંશે માણસના સ્વાભાવિક વજનમાંથી અથવા પૂર્વના સંસ્કારમાંથી ઉદ્ભવે છે, અને કેટલે દરજ્જાએ તે શિક્ષણ એટલે નવા મેળવેલા સંબંધોને પરિણમે પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તદ્દન નાનાં બચ્ચાંઓમાં પણ શિક્ષણની ક્રિયા કામ કરી રહી હોય છે. શિક્ષણ જીવનની પ્રગતિવળી બાજુ સાથે સંબંધ રાખે છે. શિક્ષણની જરૂર એટલા માટે છે કે જીવન અને આરિય બંનેમાં હંમેશાં સુધારા માટે પુષ્કળ અવકાશ રહે છે. શિક્ષણની જરૂર સૌને સદાકાળ રહેવાની એ નક્કી છે. માણસનું આરિય ઉચ્ચ અભિવ્યક્તિ અને ઉચ્ચ લાગણીઓ તથા મનના ઉચ્ચ વજનથી સુધરે છે. આ પ્રમાણે ખરું જીવન જીવવાને માટે હંમેશાં નવું નવું આચરવાની નવું નવું શીખવાની અને નવા નવા અનુભવો મેળવવાની જરૂર રહે છે. જીવનને વધુ વિશાળ અને ઉન્નત કરવાને માટે વધારે ને વધારે જ્ઞાન મેળવવાની જરૂર પડે છે. જો જગતની શાળાઓ તપાસીએ તો રહેજે જણાશે કે જે શાળાઓમાં જીવન સાથે સંબંધ રાખતું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે તે શાળાઓજ મદાન પરિણામ લાવી શકે છે અને જે શાળાઓ વિદ્યાર્થીઓ પાસે જોને જીવન સાથે સંબંધ નથી એવી બાબતોની ગંજાણુપટ્ટી કરાવી અભ્યાસક્રમ અને કાર્યક્રમ પ્રમાણે અધિકારીઓની ધૂન અને મદદતાને પોને છે અને તે પણ તેમને ખુશ કરીને પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લેવાને ખાતર જ—તેવી શાળાઓનો દરજ્જો સૌથી અધમ છે. એટલે સૌથી શ્રેષ્ઠ પ્રકારની શાળાઓ તો તેજ કહેવાય જે ઉચ્ચ આદર્શોનું આચરણ વિદ્યાર્થીઓ પાસે કરાવે છે અને તે રીતે બાળકોનું શુદ્ધ અને સર્વોત્તમ આરિય ધડાગમાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે, અને આવી શાળાઓમાં અજુતા વિદ્યાર્થીઓજ માત્ર નવજીવનને પામે છે અને આવી રીતે સાચું શિક્ષણ મેળવે તોજ વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ અને વિશાળ જીવનનો અનુભવ મેળવી શકે છે.

છોડાશ્યોને માટે જેટલી આવશ્યક છે એટલીજ છોડરીઓ માટે પણ છે એટલે છોડરીઓ માટે પણ થોડા રમતોની હરિફાઈઓ યોજાવી અને તેને માટે જ્યાં પ્રતિકા રાખવાં, આ અનુસાર હાલ 'લંગડી' અને 'જોખોની' રમત પસંદ કરવામાં આવી અને તે માટે 'લંગડી' અને 'અથ'ના પ્રતિકા નક્કી કરવામાં આવ્યાં. (૩) ગરબા, શિવજી અને સાયિયા એ ત્રણ પ્રવૃત્તિમાં સરવાળે વધુ ગુણ મેળવનાર શાળા વિજેતા ગણાતી હતી. પરંતુ એ દરેક પ્રવૃત્તિમાં વિશિષ્ટતાઓ રહેલી હોવાથી એ દરેક પ્રવૃત્તિમાં હાલના પ્રતિક ઉપરાંત, વધુ કુશળતા બતાવનાર શાળાની તે તે વિષયમાં કદર કરવા માટે વિષયવાર 'દીપમાળ' 'કળાધર મોર' અને 'સ્વસ્તિકા'નાં પ્રતિક અનુક્રમે યોજાવામાં આવ્યાં છે. (૪) કળા અને ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ કાંતણકામ ગદસ્તવું હોવાથી કળાપ્રવૃત્તિમાં એ કામ ઉમેરવામાં આવ્યું છે, અને એમાં કુશળતા બતાવનાર શાળાને 'સુદર્શન ચક્ર'નું પ્રતિક આપવાનું ઠરાવ્યું છે. (૫) ખાસ દરિદ્રાર્થના સમારંભો તે તે વિષયની લોકરુચિ કેળવવા માટે વિશાળ પાયા ઉપર થવાની આવશ્યકતા હોવાથી એવા પ્રસંગે વિદ્યાર્થીઓ વગેરે માટે ગ્રામ લોકો તરફથી કે શાળા દુકાળોથી ભોજન આપવાની પ્રથા બંધ કરવામાં આવે છે, દરેક પોતપોતાનું ભાણું સાથે બાંધી લાવવાનું ઇચ્છવા થોડા ઠરાવ્યું છે. આથી ભોજનપ્રબંધની દલામણ, અને વધતી જતી આર્થિક જવાબદારીને છેદ ઉડવા સાથે બાળકોને સૈનિક જીવનના અનુભવનો પણ લાભ મળશે એવો ખ્યાલ રાખવામાં આવ્યો છે.

આ તો સામાન્ય સુધારા વધારાની વાત થઈ. પણ આ હરિફાઈઓમાં ઈનામની પ્રથા વિશે કેળવણીશાસ્ત્રમાં મતભેદ પ્રવર્તે છે. જેમ શાળાઓમાંથી ભય અને સન્નતું તત્ત્વ નાબૂદ કરવા જેવું છે તેમ લાલચ અને ઈનામની પ્રથાને પણ તિલાંજલિ અપાવી નેઈએ. તંદુરસ્ત રૂપમાંથી કોઈ પણ બાળક ઉત્તમ બની શકે છે પણ તેની સાથે ઈનામની પ્રથાનાં દૂષણો પણ છે. કામની ઉત્તમતાને ખાતર ઉત્તમતા લાવવાની વૃત્તિ કેળવવાને બદલે ઈનામ કે પ્રતિક જીતવા માટે ઉત્તમતા મેળવવાનો જુરસો કેળવવાનો નોવાય છે. આમાં વિજેતાને ગર્વ અને હારિફને લજ્જા અથવા હીનતા લાગે છે અને પરિણામે ખેલ-દોડી કેળવવાને બદલે દ્વેષ અને ક્રોધ વધવા પામે છે. આ દૃષ્ટિએ રમતોની હરિફાઈનાં ઈનામો દૂર થવાં જોઈએ. એવું એક વર્ગનું ભારપૂર્વક કહેવું છે. અમને પણ એમાં ધાણું વજ્રુદ લાગે છે. છતાં આ બાળકોનો રસ જરા પણ ઝોડો નહિ થતાં હલકો વધે અને આખા જીવનની દરેકે દરેક શાળામાં આ વિષયો વિશે ખૂબ ઉત્સાહ પ્રકટે એવી યોજના રજુ કરવા અને ચાલુ પ્રયાત્ન ગુણદોષ પર ચર્ચા કરવા આથી અમે કેળવણીમાં અને ખાસ કરીને આ વિષયોમાં રસ લેવાર લાખજીને અને આમ ત્રણ આપીએ છીએ. વેડાં શિક્ષક તાલીમ વર્ગના અધ્યાપક શ્રી મણિભાઈ નાયકે આ વિષેની એક યોજના અમારી વિનંતિ ઉપરથી મોકલી છે તે આ ચક્રમાં અન્વય પ્રકટ કરી છે. બીજાં ભાઈ જીને પણ એ વિષયની જણાવટ કરવામાં રસ લે અને પોતપોતાની યોજના કે સૂચના મોકલી આપે એવી વિનંતિ છે.

કલ્યાણજી મહેતા

પ્રમુખ, જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડ, સરત.

બનાવે તો બાળકનું ધુરં કાર્ય બદલ જે પાપ હશે તે સમજાવી જવાબદારી શિક્ષકોને શીર છે, એ પ્રત્યેક શિક્ષક લક્ષમાં રાખીને પોતાની ફરજ બજાવે એવી આશા છે.

સવિચાર કાર્ય અને વિચાર રહિત કાર્ય સંબંધમાં મહાત્મા ગાંધીજી જણાવે છે કે “વિચાર સમાજસેવક હોય અને નાશક હોય, દેવી હોય અને આસુરી પણ હોય એટલે પ્રત્યેક ક્રિયા કરતાં આપણે વિચાર કરવો એટલુંજ ખસ નથી પણ તે વિચાર બધાંના હિતનો હોય, માત્ર પોતાનાજ સ્વાર્થનો નહિ એ પણ જોવું જોઈએ. ખરું જોતાં તો જે કેવળ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા ગયે છે તે બીજાનું નુકસાન તો કરેજ છે પણ પોતાનો સ્વાર્થ પણ અંતે સાધી શકતો નથી. ‘જો પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાની શ્રુતિ વિષે (આ દૃષ્ટિબિંદુ નજર આગળ રાખીને) વિચાર કરે ને સમજાવેલા કામ કરે તો તે ઉત્તમ કેળવણી લે છે, પોતાના કામને રસિક બનાવે છે, પોતાની યુક્તિને ખીલવે છે, પોતાનું હૃદય વિશાળ અને શુદ્ધ કરે છે, કાર્યમાં કુશળતા મેળવે છે અને સમાજનું કલ્યાણ ધાય એવી શોધો કરે છે ને સુધારા કરે છે; પછી બંધે તે કામ પાપખાના સાથે કરવાનું હોય, રસ્તાની સફાઈનું હોય, શાંત સમારવાનું હોય કે ગૌશાળાનું હોય અથવા મોપડા લખવાનું કે ગમે તે બીજું હોય. જેની દૃષ્ટિ પરમાર્થો અને છે તેને એક પણ કામ દલકું કે શુષ્ક નથી લાગતું, જે આવેતેમાં તે ધ્યસ્ત્રને જોશે. તેનીજ સેવા માનશે. તેનો રસ કાર્યની જાત અગર ભાત ઉપર નિર્ભર નથી, અંતઃ સમાંધી નીકળે છે, કર્તવ્યપરાયણતામાંથી નીકળે છે.” (ગાંધીજી)

શિક્ષકો ઉપરના સિદ્ધાંતોના વિચાર કરી, અમલ કરી દેશના બાવી છવનના સાચા વિદ્યાર્થી અને એવી આશા છે. ગોપાળજી દેસાઈ

રમતો ઈ.ની હરિકાઈ અને ઈનામો ઈષ્ટ છે ?

સૂરત જિલ્લાની લો. બો. શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓમાં દેહી રમતોનો શોખ ઉત્પન્ન થાય, નિયમિત રીતે રમતો રમવાની અને વ્યાયામ કરવાની તેમને ટેવ પડે અને તે રીતે તેમનો શરીર બળવાન અને કસાયેલો બને તે હેતુથી રમતગમતોની તાલુકાવાર હરિકાઈઓ યોજવામાં આવેલી છે, અને તેમાં છતનાર વિદ્યાર્થીઓને અને સાંધિક રમતોમાં વિજેતા શાળાઓને રોકડ ઇનામ અને ચાંદીનાં કપ કે પ્રતિષ્ઠા આપવામાં આવે છે. તેમજ કન્યા-શાળાઓમાં મરખા, સિવજી, સાચિયા વગેરે કળા પ્રવૃત્તિનો રસ ઉત્પન્ન થાય તે માટે તે તે કામની પણ હરિકાઈ યોજવામાં આવી છે અને વિજેતાશાળા માટે પ્રતિકોની ગોઠવણ કરવામાં આવેલી છે.

વ્યાયામ અને કળાની આ બંને પ્રવૃત્તિઓ વધારે વ્યાપક બને તે માટે અને અને અંગે ઉભી થતી નાની મોટી તકરારો યાજી ચક્રાય એ હેતુથી રફૂલજોડે એક ખાસ સમિતિ નીમી તેની પ્રજ્ઞામણે અનુસરના નીચેના સુધારાઓ તકરણ લખેલ કાર્ય છે. (૧) રમતોમાં સરપંચ અને ત્યાં સુધી બહારના પસંદ કરવા અને તેના નિર્ણયો જેમ બધે હોય છે તેમ આખરી ગણાય. એના ઉપર એ. બો. કે રફૂલજોડેને અખીલ ધર્ષ શકે નહિ. (૨) રમતગમતો

અમે રથળ સંકોચથી વેળાસર પ્રકટ કરી શક્યા નહતા, તે માટે દીક્ષગીર છીએ. આ ચર્ચા-પત્રના બધા વિચારો સાથે તંત્રીમંડળ સંમત છે એવો અર્થ કોઈ નહિ કરે. પંચાયત કાયદો સ્વયં સંપૂર્ણ છે એમ તો કોઈ માનવુંજ નથી, પણ જેવા સ્વરૂપમાં છે તેવા સ્વરૂપમાં પણ જો એનો પ્રામાણિકતાથી લાભ લેવામાં આવે તો ગામગામી ઉન્નતિ માટે તેમાં ઘણી શક્યતાઓ રહેલી છે અને તેથીજ તેનો લાભ લેવા અને તેનો સફળતાથી અમલ કરવા તંત્રીમંડળનો પ્રયત્ન આગ્રહ છે. તંત્રી]

(૧) ગામગામી એકુનો અને રહેવાસીઓનાં દિવો સંભાળવા અને ઉન્નતિ કરવા દરેક ગામે એક સંગીન સંસ્થા, પંચ અથવા પંચાયત હોવી જોઈએ એ સાચું છે. અને તેમાં સાચા સેવાભાવી પંચો સેવા કરે તો કંઈક યથ શકે એ પણ સાચું છે. એટલે પંચાયતો સામે શ્રી લક્ષ્મીનાથ કહે છે તેવો તરંગી, દેવરૂપ, અદ્ભૂત, દરીદ્રાર્થિ, અતુલનાત્મક વિરોધ હોય તો તે દુઃખ કમનસીબી ગણાય... (૨) ...પરંતુ હાલનો પંચાયત કાયદો અને તેનાથી રચાતી સંસ્થાઓથી ગામગામી ઉન્નતિ થઈ શકેજ તે સાચું નથી. (૩) પંચાયતોનો અનુભવ લીધા પછી તેની સામે મારો વિરોધ એટલા માટે છે કે “હાલનો કાયદો માત્ર એક કર લો. ફં. સેસની આવકમાંથી કે ફાળો આપી લોકો પર ધરવેરા વગેરે નવા કરો ફરજિયાત નાંખવાની અને પંચાયતને બેજવાબદાર સરકારનો મંત્રી રાખવાની ફરજ પાડે છે. તે ગિલકુલ ગેરવાજગી છે.” શા માટે બીજા અનેક ચાલુ કરોમાંથી ગામગામીના દિવ માટે કંઈ ફાળો નહીં અપાય? એ બીજા કરો પ્રગટિત માટે નહીં તો શા માટે સેવાય છે? કાયદોનો વહીવટ કરતાં તે અન્યાયી પ્રયત્ન કનડગતરૂપ અને અદિતકર હોય તો તેમાં સુધારો શા માટે નહીં કરાય? આ સુશીલનો સુધારાય તો સેવા થઈ શકે એ સાચું છે. (૪) પ્રજાકીય કારભાર અથવા પ્રગટિતનો કારભાર તે કરનાર સંસ્થા અથવા સરકારની વ્યાખ્યા સમજવાની જરૂર છે. મારા અભિપ્રાયે “પ્રજામાંથી ચુંટાયેલા પ્રામાણિક વિશુદ્ધ સેવાલાવી, જવાબદાર લાયક સંજ્ઞાઓનાં મંડળથી પ્રજાનાં દુઃખો દાળીને ન્યાયયુક્ત ઉન્નતિ સાધવાના પ્રયત્નો કરે તેવી સંસ્થા.” (૫) દૂર-દૂરની એકાકી એકદમ વરિષ્ઠ સંસ્થાઓ અને સત્તાથી આ દેવી કાર્યો દેવી ધર્મ સુચોચ રીતે યથ શક્તા નથી. માટે આવી સત્તા અને આવકની પ્રાપ્તિ, હસ્તા અને ગામ આંગણે સુચોચ બ્લેચણી કરી સુવહીવટ કરવાની, સાથે રહી કરતાં શીખવવાની આ શુભ યોજના છે. (૬) તેને બદલે એક આનાનાં ખેર આપીને એક સો રૂપીઆની સોનાની કદી લઈ લેવા જેવી માત્ર લો. ફંડમાંથી ફાળો આપી બેજવાબદાર અને સરકારના મંત્રીની નવા કરો નાંખવાની આ ઝંઝવા જેવી જાદુગરી જનાવાઈ છે. તેમાં આપણે લોભાઈએ તે આપણું ગેરહાથપણ, ગેરસાધકાત કે કઠોર કમનસીબી ગણાય. (૭) બધા ચાલુ કરોમાંથી થોડા ફાળા આપી કરકસર અને કાળજીથી ગામ ઉન્નતિનાં કામો શરૂ કરી. સફળ કરી અડધા રોટલો છે, તેને બદલે આખો મળવા જેવી સેવા કરતાં પ્રગટિ કરતાં નાણાં ધટે તો લોકોની સક્રિય પ્રમાણે કર નાંખી શકાય. જાત્રા વગેરે જગત્સાથી કંઈ મેળવવાની અને જે કરોમાંથી લો ફં. સેસ નહિ મંસતો હોય તેમાંથી મેળવવાની સચના બીજકુલ વાજગી છે. (૮) ગામગામી તમામ કરો પ્રજાની સક્રિય સ્થિતિની કશી ગણતરી સિવાયના, અતુલનાત્મક, બીનપરવડતા અને

શાળાનાં મકાનો લવધ સૂચના

સુરત જિલ્લાની શાળાઓના મુખ્ય શિક્ષકો અને ગામશાળા સમિતિનાં પ્રમુખ સાહેબોને પોતપોતાના ગામની શાળાનાં મકાન સંબંધી નીચેની વિગતો તા. ૨૫-૨-૪૧ સુધીમાં જિલ્લા સ્કૂલબોર્ડ કચેરીમાં મોકલી આપવા વિનંતિ છે. થોડા દિવસ પછી સુરત જિલ્લા લો. બોર્ડની ત્રણ વર્ષની કારકીર્દી પૂરી થાય છે. એ ત્રણ વર્ષનાં કામનું ટુંકું નિવેદન 'સ્થાનિક સ્વચાલ્ય' માટે તૈયાર કરવાનું હોવાથી, તેમજ 'શ્રી દુળસીદસ અને તાપીદાસ વરજદાસ' ટ્રસ્ટના ધેરમેન સાહેબને શાળાના મકાનની જરૂરિયાતવાળાં ગામોની યાદી મોકલવાની હોવાથી આ કારકીર્દી જરૂરી છે.

(અ) ૧૯૩૮, ૩૯, અને ૪૦ માં બંધાયેલાં મકાનો વિષે:- (૧) મકાન કોના રહેથી અને ક્યારે બંધાયું, (૨) દાનાની કે સરકારની મદદ કેટલી? (૩) ગામ. મદદ કેટલી? (૪) કેટલા વિદ્યાર્થી માટેનું મકાન? (૫) બોર્ડને સોંપાયું કે નહિ? (૬) વિશેષ હકીકત.

(બ) મકાનની જરૂરિયાતવાળાં ગામો વિષે:- (૧) ગામનું નામ, તાલુકો, વસતિ, મુખ્ય જાતો. (૨) હાલ મકાનની શી વ્યવસ્થા છે? (૩) શાળાની સ્થાપન તારીખ, (૪) હાલની વિદ્યાર્થીસંખ્યા? (૫) મકાન બાંધવાનું હોય તો કેટલું બાકું આપવું પડે છે? કોણે માગ્યું આપે છે? (૬) કેટલા વિદ્યાર્થી માટેનું મકાન બાંધવાની જરૂર છે? (૭) મકાન માટે માન કે મદદ મળે તો ગામ લોકો- જ વર્ગના મકાન માટે (વિદ્યાર્થી દીઠ ૪૧* રા. ના. ૫૦ દકા) જ વર્ગના મકાન માટે (વિદ્યાર્થી દીઠ ૩૩ રા. ના ૪૦ દકા અને ટ્રસ્ટની યોજનામાં ગરીબ ગામો એજ રકમના ૩૩ દકા આપવા રાજ છે કે? જે તદ્દન ગરીબ ગામ રોકડ મદદ આપી શકે એમ ન હોય તે ગજુરી કે ગાડાની મદદના રૂપમાં કેટલી મદદ આપવા રાજ છે? (૮) ગામમાંથી કોઈ ઘાતા મકાન સાથે પોતાનું નામ જોડી બંધાવી આપવા રાજ છે? (૯) મકાન માટે મદદ મળે તો ગામ લોકો મફત જમીન આપવા તૈયાર છે? બા ગામે સરકારી જમીન ગળી શકે એમ છે? (૧૦) જણાવવા જેવી બીજી હકીકત.

તા. ૪: આ ઉપરાંત દરેક શાળામાં કે ગામમાં જે વિશેષ કામો થયાં હોય તેની પણ ટુંકી નોંધ નિવેદન માટે મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

સુસ્ત } કલ્યાણજી વિ. મહેતા
તા. ૫-૨-૪૧ } પ્રમુખ, જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડ.

લઠાળને લીધે થયેલી મોંઘવારી ધ્યાનમાં લઈ આ ચાંકડા મુક્યા છે.

ચર્યાપત્ર

ગામપંચાયત કાયદાની નુદી

[અટગામ ગામપંચાયતના સરપંચ શ્રી મણિભાઈ દેશાઈ એક અનુભવી અને ઉત્સાહી ગામઅગ્રણી છે. તેઓ પોતાના ચાલત ગારહત ગામમાં સારાં કામો કરી રહેલા છે. હાલના પંચાયત કાયદાની નુદીઓ વિષે તેમણે એક લેખ પ્રસિદ્ધિ માટે મોકલ્યો હતો. તે

કરે તેમને સદકાર આપીને કસર કરીને વર્ણુ સેવા મેળવવી જોઈએ. થોડી મનુરી કે થોડા પૈસા આપવા પડે તે સામે સ્વાર્થાગ્રી અને લડાવીને લાભ ખાટનારાઓ દિનેથી યવા આવે તેને ઝાળખીને થોડા જવાબ આપતાં શીખવું જોઈએ!! (૧૫) બધેજ એકદમ પંચાયતો સ્થાપવાની ઉતાવળ હોવી નહિ જોઈએ. થોડાને ખૂબ કાળજીથી સાચી દોરવણી આપી દાખલા રૂપ બનાવવાથી તેનું અનુકરણ થશેજ. ગામડાંના લોકોમાં પણ સામાજિક અને નૈતિક ખામીઓ છે તે મે અગાઉ અને આ લેખમાં પણ સ્વીકારેલું છે. દુઃખો પશું ધણાં છે અને તેનાં કારણો પણ ધણાં છે. અહીં વિષયને અનુરૂપ ટુંકમાંજ લખવાની ઈચ્છા છતાં લંબાણ થયું છે તે ક્ષમ્ય ગણાશે. (૧૬) શરીરમાં સડો કે ચાંદુ હોય તેની દવા નહિ કરાય તો સમય જતાં શરીર સડી જાય છે. ગામડાંઓરૂપી શરીરમાં સડો છે તે કદું સત્ય જવદી ભણી કોઈ દેવી વૈરો, દવા કરવા તૈયાર થાય. અને ઝાઝવામાં ન લેખાતાં સાચી સલાહ અને દોરવણી આપી ફરજ બજાવવા કોઈ કર્તવ્યયોગીઓ પ્રેરણ એવા શુભ હેતુથી આ અનુભવની વાત લખી છે. તેનો શુભ અર્થ કરવાની વિનંતીસહ વિરમું છું.

મણીલાલ હરિલાલ દેસાઈ

સરખમ અટગામ પંચાયત, તા.પુ. વલસાડ

શાળા—સમાચાર

પ્રતિકોની ભેટ:—સરત જિલ્લાની લો. બો. શાળાઓમાં બાણી કન્યાઓની રમતગમત તથા કળાની તાલુકાની છેવટની હરિશ્ચંદ્રમાં આપવાનાં પ્રતિકો માટે નીચેના ગૃહરથો તરફથી તેમના નામ સામે જણાવેલી રકમ મળી છે, તે બદલ તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે. (૨૪ પ્રતિકો ઓક્ટોબર તથા નવેમ્બરના અંકોમાં સ્વીકારવા મુજબના) ૨૫. શ્રી જયંતીલાલ કાળાભાઈ મહેતા તથા શ્રી કાન્તીલાલ કાળાભાઈ મહેતા સરત હા. શ્રી મણિલાલ ગાંડાભાઈ નાપક-૨૩. ૩૦). ૨૬. શ્રીમતી લીલાવતી જયંતીલાલ મહેતા તથા શ્રીમતી તારાબહેન કાન્તીલાલ મહેતા, સરત. હા. શ્રી મણિલાલ ગાંડાભાઈ નાપક-૨૩. ૩૦). ૨૭. શ્રી બાવાભાઈ દુર્લભભાઈ દેશાઈ, ઉમરસાડી-૨૩. ૩૦). ૨૮. શ્રી પરસોતમ દયારામ તથા શ્રીમતી રેવાબેન બકત બાણપરા-૨૩. ૩૦). ૨૯. શ્રીમતી અંબાબહેન તે સ્વ. વિનાયક નરભેરામનાં વિધવા, સરત. હા. શ્રી આર. આર. સુક્લ-૨૩. ૩૦) ૩૦. શ્રી મોતીલાલ હીરાભાઈ પટેલ, વાધછીયા. ૨૩. ૩૦).

વાધછીયા તા. પારડીની લો. બો. શાળાના પહેલા અસિસ્ટન્ટ શ્રી પ્રાણભાઈ શંકરજી દેસાઈને પી. આર. ટ્રેનિંગ કોલેજની બીજા વર્ષની વાર્ષિક પરીક્ષામાં સારા માર્કે પાસ થવાથી મુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી સન્માહ્ય મહીપતરામ રૂપરામ નીલકંઠે રૂપક ચંદ્રકનું રૂ. ૧૦)નું પનામ મળ્યું છે.

સેનવાડ (તા. બારડોલી) ની શાળામાં ચા. જોડાલાલ રામનાજીનાં વિધવા શ્રી રૂકમણીબાઈ તરફથી હળપતિના ૧૪ વિદ્યાર્થીઓને પહેરણ તથા ચૂડી ભેટ આપવામાં આવ્યા છે.

પ્રજાની સંમતિ વિના નંખાયેલા છે. તેથી તેઓ દેવાદાર અને અર્ધા બુખ્યા છે એવી આપણી વૈરસોથી યુગ છે, ફરીઆદ છે, તેનું કાંઈ પણ નિરાકરણ થવા સિવાય અર્ધા રોટલામાંથી માંગવું તે વિચિત્ર ગેરન્યાય નથી કે ? (૯) ગામડે સાચો સદકાર મળતો નથી એ સાચું છે. જે સમગ્ર લોકો સદકાર આપે છે તેમને માથેજ બધા બોલે પડે છે તે પણ સાચું છે. બલકે કામ કરનારને ગાળો અને અપમાન મળે છે... હરેક ગામે કેટલાક સ્વાર્થી અને દાંડ લોકો હોય છે તે મદદરૂપ નહિ પણ નિષ્કરૂપ થાય છે તે પણ સાચું છે. વળી ભાગ્યશાળીઓનો દુઃખીઓ અને અધૂરો તરફ કાંઈ ધર્મ અથવા ફરજ છે એવું સમજીને સર્વજન દિતનાં કામોમાં ભાગ લેનારા કોઈ વીરસજ નીકળે છે એ પણ સાચું છે. (૧૦) આ પંચાયત કાયદો અથવા બીજો કોઈ કાયદો એવાઓ અને ધીમંતો પાસેથી તેમની શક્તિ અને સ્થાન પ્રમાણે કરવેરા, અગર દાન, અગર સત્કામોમાં સદકાર મેળવવાની કોઈ સત્તા તો આપતો નથી. એટલે માંહોમાંહિ કોઈના પર પૂર્વમંદી કટાક્ષરૂપ દોરો દોળવાને બદલે પરિસ્થિતિનાં સાચાં કારણો તપાસી તેને અદોષી, સાત્તિક બાવે મટાડીને રોદ સમજાવ એકતા મેળવવાના પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. લગભગ અડધી સદીના મારા ગામ અનુભવનો સાર એવો છે કે (૧૧) બધેજ અપરાધરૂપ માનીઓ અને ચોડા ધર્મભિર ઈર્ષરેભિર સજ્જનો સિવાય સામાન્ય જનસમાજના બધાજ વરચના માણસો ગરજમતભાષી દેશી, મિથ્યાભિમાની, લોભી અને નફલીઆ રચનાવનાં હોય છે અને મોટી માછલી, નાની માછલીને ખાઈને છુવે છે તેમ બધાજ વર્ગમાં સખળ અને સધન હોય તે નિર્જન અને નિર્ધન પર શીરજોરી કરે છેજ, તેના પુરતા દાખલા મળી શકે છે અને વળી કાંઈ પણ સેવા કર્યા વિના, લાપકાત, બિન લાપકાતની ગણતરી વિના કાંઈ લાભ ખાટવા અથવા મોટાઈને ખાતર કારજારમાં પડવાની હોંઘ, હરીફાઈ અને આતુરતા પણ બધા વર્ગમાંજ છે. મનુષ્ય સ્વભાવની એ દશાજનક ખામી છે. તેને શાન્તિ અને સમાધાનયુક્ત રીતે જવાબદારી અને જોખમદારીનું જ્ઞાન કરાવી સુધારવાને બદલે દેપરૂપ ઉત્તેજન આપાય છે. તે ખરેખર આગાધાતી અનિષ્ટ છે. તે ટાળવાના યત્નો કરવા જોઈએ. (૧૨) સંસ્થાઓમાં બદ્ધ અમદ્દ લોકો પેસી જવાનો વર્ગોજ ડર રાખવાને બદલે દાંડ અને નાલાયકો પેસી નહિ જાય તેની કાળજી રાખવી જોઈએ. મતના જોરવાળા અગર પેસાની કે બીજી લાલચ આપી શકનારા દાંડો અને નાલાયકો પણ ફાવી જાય છે. (૧૩) બધી કોઓ અને વર્ગનાં જોલતાં અને અજોલ પ્રાણીઓને, ન્યાય, ઉત્તિ અને દુઃખનું નિવારણ.....નિસ્વાર્થી સેવકો, અને સ્વાર્થી સાચવીને પણ પરમાર્થમાં સાથ આપતા સેવકોજ ફરી શકે. દંભી સ્વાર્થીઓ કે કોમવાદ અને વર્ગવાદથી નહીં થાય. “રાષ્ટ્રહિત” શબ્દજ કોમો, વર્ગો અને અજોલ પ્રાણીઓ સહિતવા દેશનો હિતહર્ષક છે. માટેજ (૧૪) બધાં મંડળોમાં લાલક માણસો ચૂંટાવા જોઈએ અને તેથી બિમેદવારો માટે શુદ્ધ પૂર્વસેવાના પુરાવારૂપ કસોટી હોવી જોઈએ. સુંદાયેલાં મંડળો અને સુંદણી જેજવાખદાર, મોટાજ દેવ હરિકાઈ કે વિવાદનાં પ્રદર્શનો અગર ધંધા બનવાં નહિ જોઈએ, તેથી “હું ગામડાંના બધુઓને વિનંતી કરું છું કે જે જવાબદારી અગર ધર્મ આપણાથી બળવી શકાય નહિ તેની બિમેદવારી માટે પડાપડી અને હરીફાઈ નહિ કરતાં લાપકોને સમજાવીને પણ આગળ કરવા જોઈએ અને સુંદવા જોઈએ. અને જે સાચી સેવા

જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડની કાર્યવાહી

નવેશ્વર:—સૂરત જિલ્લા રૂઢિ બોડની સભા તા. ૧૬-૧૧-૪૦ને રાજ શ્રી. કલ્યાણભાઈના

‘શ્રમુખપદે મળી હતી. તેમાં પચેત્રીસ પ્રામાણ્ય દર્શી ગોંધ:—

(૧) સ્થાનિક સંસ્થાઓનાં કાર્યોની પ્રગતિ બાબતમાં નવરસ ડાપાર્ટમેન્ટનો સરકારી સરક્યુલર નં. ૪૫૭/૩૩ તા. ૭-૧૦-૪૦નો નોંધ લઈ ફેરવે. (૨) આ સંકલ્પ બોર્ડની લાંબા વખતની ખૂટતા શિક્ષકોની નિર્ધારિતને સ્વીકાર કરીને સરકારે અત્યાર પહેલાં ૫૦ શિક્ષકોને મટિ રૂ. ૧૦૦૦)ની બેઠક ગ્રાંટ આપી હતી. અને આ પત્રથી બીજા ૧૫૦ શિક્ષકોની માંગણી મંદર રાખી છે. તેની આભાર સાથે નોંધ અને સરકારને આ નિર્ણયોને કાયમની મંદર કરવા વિનંતિ. (૩) એ. એ.ની એક્ટાબર ૧૯૪૦ની કાયરી ફેરવે. (૪) કાપરીયા તા. વલસાડ ગામની વસ્તી ૭૪૫ માણસની હોવાથી ત્યાં ચાલતી. લોકસાળા ચાલનાં લેવાની ખાતાની મંજૂરી મેળવવા હો. એ. ને લલામણુ (૫) હમરસાડી પટેલ ફળિયા તા. પારડીની હો. એ. રાજાનાં ઉપલાં ધોરણે હમરસાડી મુખ્ય તા. પારડીની રાજાનાં ઉપલાં ધોરણે સાથે જોડા દેવામાં આવેલાં તે પાછાં ચાલુ કરવા મે. ચેરમેન સાહેબે આપેલી પરવાનગીને બદલાવી. (૬) વલસાડ હાઈ તથા હાઈ કન્યાશાળામાં હાજર કરવામાં આવેલા વર્ધા શિક્ષણ મટિ જોઈતી સમગ્ર આપવા છતાં પાછળથી આ પદ્ધતિ સામે વિરોધ વધેલો કરવામાં આવ્યો છે. તેથી બીજાની સળવળ ટાળવા ખાતર અને લોકોના સંદર્ભર અને અર્ધા વિના આ પદ્ધતિને સફળતા મળી રહે નહિ તેથી સહુ હાઈ રાજાઓમાં વર્ધા શિક્ષણ બંધ કરવામાં આવે તો આ બોર્ડને વધી નથી. એમ હો. એ. ગારફ મે. રેપરશબ્દ એકીસર ફોર બેઠક એન્યુ. ને નજીવણુ. (૭) આ બોર્ડના કસાવ નં. ૧૬ તા. ૨૬-૮-૪૦ અનુચે હો. એ. રાજાઓ મટિ વધારાનાં માસિકો મંત્રાવવાની મંજૂરી આપવા તેમજ તે અંગેના ખર્ચ સરકારી ગ્રાંટ મટિ મંજૂર કરવા બાબતને મે. ડી. પી. આર્ટ સાહેબનો નનો સંબંધાવતો પત્ર કીલગીરી સાથે ફેરવે. (૮) ઉલ્લાં મે વધેથી કહાલી તા. જલાલપોરની હો. એ. રાજાની કીની આવક સંદરાસ રૂ. ૬૦)ની આસપાસ હોવાથી તેમજ ભવિષ્યમાં વિચાર્યાંઓની સંખ્યા અને કીનો દર વધે એ વસ્તુએ ધ્યાનમાં લેતાં વાર્ષિક રૂ. ૧૦૦)ની આસપાસ બ્યાન ઉત્પન્ન થાય એટલી રકમની ફેરિસ વેલ્યુની ડા ટકાની હોન ખરીદવા મટિ જોઈતા રૂ. ૩૦૦૦) ને દાતા આપે તો તેમની મામત્રી સ્વીકારવામાં આવશે એમ નંજીવણ મે. ચેરમેન સાહેબને સત્તા. (૯) જે વખતે ઉત્તર વિભાગમાં પ્રાંતિય બોર્ડની સભા મળે તે વખતે ફેબ્રુવરી નિયમક પ્રકેશ ચર્ચવા મટિ આ બોર્ડના એક પ્રતિનિધિને મોકલવાની મે. ચેરમેન સાહેબને સત્તા (૧૦) જિલ્લા લોકલ બોર્ડની ડેટમલાઈન ગ્રાંટમાં ફેરફાર કરવા બાબતને ફેબ્રુવરી ખાતાને સરકારી કસાવ નં. એસ. ૯૮ તા. ૪-૧૦-૪૦નો ફેરવે. અને એ. એ. તથા સુપરવાઈઝિંગ રટાઈને સરકારી નોકરીમાં લઈ લેવાને કારણે ડેટમ લાઈન ગ્રાંટમાં જે ધરાવેલો કરવામાં આવ્યો છે તેમાંની (૧) ભથ્થા અને (૨) કન્ટીનન્ડ બાબતમાં આ બોર્ડને વધારાનું કરવા જેનો હોવાથી તે સંબંધી પત્રવહેવાર કરવા મે. ચેરમેન સાહેબને સત્તા. (૧૧) સંદેરનાં મ્યુનિ. રાંદેર મુખ્ય સંકલ્પ આસી. નરહરિસંકર ડાડુમાઈ નાયકની રાંદેર મ્યુનિ.માં કરેલી નોકરી દરમ્યાન રૂ. ૧૭૧-૬-૦ નો ફાળો આપવા રાજ ન હોવાથી જે એ રકમ સહઈ શિક્ષક ચોતે આપવા રાજ હોય તો તેમને પેન્શન ફંડમાં હાજર કરવા મંજૂરી આપવા હો. એ. ને લલામણુ કરવા મે. ચેરમેન. સાહેબને સત્તા.

(૧૨) તીથે જણાવેલી રાજાનાં મકાનેને આજી મરામત કરાવવા માટેની 'તેના નામ' સાથે જણાવેલી વધારાની રકમ મળેલું આજી વર્ષનું ૧૯મું પુરવણી બજેટ મંજૂર કરવા લો. બો.ને બલામણ.

વિદ્યાર્થી માટે (૨) સોલિડ લાઠી બોલપાટ (વધારો) ૬૦ વિ. મા. (૩) કુમારફાળા લાઠી બોલપોર (વધારો) ૬૦ વિ. મા. (૪) બેરખામ લાઠી બોલપોર (વધારો) ૮૦ વિ. મા. (૫) અમલસાટ લાઠી બોલપોર (વધારો) ૫૦ વિ. મા. (૬) કપડ લાઠી બોલપોર (વધારો) ૧૨૦ વિ. મા. વધુમાં નીચેના બીજા આમે કમેરી મંજુર કરાવવા લોકલ એ ને વિનવિ. (૧) દતિજ લાઠી બોલપોર ૬૦ (૨) મુખલાવ લાઠી પારડી ૮૦ (૩) કોથમડી લાઠી બોલપોર ૮૦ (૪) કુમેરી બેરખાટ લાઠી પારડી ૮૦. ૧૭ પારડી લાઠીના પડાવાળા એવન લક્ષમણને ૧૩-૨-૪૧ની સંજ્ઞાથી રીટાઈડ થવાની મંજુરી ૧૮ કંબોલી લાઠી બોલપોરની લોકલ બોર્ડ યાજમા ફી માફ કરવા માટે દાતા તરફથી રૂા. ૩૦૦૦ આપવામા આવે તો તેમની માંગણી સ્વીકારવા કરાવવામાં આવ્યું, પરંતુ એ સરતે કે એ સંવિધમા ફીલ્ડ ધોરણ વધે તો તે પ્રમાણમાં વધારાની રકમ દાતાએ આપવી.

આજની રમતોની સીધી હરિકાઈને બદલે

મુગ્ધ નિરૂદ્ધા શોક્ય બોર્ડ તરફથી રમતોની હરિકાઈ નજરે એવા પછી જાણે જ એવી કોઈ બંધિત નિકળે કે જે એમા મુદ્દારો ન હોય. રમતોના આશય વિશે તો જાણેજ કોઈને સજ્ઞા હશે. ભવિષ્યના નળગિકા સરીર અને મનથી મુદ્દા બને, એમનામા સાદમ, પ્રમાણિકતા, ખેલદિલી જેવા સદ્ગુણો આવે, જાનુમાન વધે, પરિણામે તેઓ એક બીજાના મિત્રો બને અને માનુષ્યમિત્રા સંગઠનમા ફાળો આપે એવો રમતોનો અને તે વખતે થના મેળાનો આશય હોય છે. આવા આદર્શો જે ફળીભૂત થાય તો દેશની ઉચ્ચતા પગથિયાં ઉપર આવશે ધણા ઉંચા અચ્ચા કહેવાયએ. એથી ઉચ્ચ અત્યારે બને છે તેમ જો રમતોને અંતે આપણામા વેર-ઝેર રહી જતાં હોય તો આ રમતો તદ્દન બંધ કરીએ તો ખોટું નહિ.

મને લાગે છે કે આ વેરઝેરનું મુખ્ય મરણ તો ખેલદિલીને અભાવ જ છે. હતાં મનુષ્ય સ્વભાવનો પણ ચોડો ખ્યાલ કરવો જોઈએ, મને તેવો માણુમ પણ આવી જાનની બચવામાં કમ્ય મગજ નજ સગાથી સડે કાળુ કે આજની યોજના માણુમને ન મગાવી સડે તેવી હરકેરણીનું કારણ આપે છે. એટલે આપણે મને તેટલી 'ખેલદિલી' 'ખેલદિલી'ની જુઓ પાડીએ તો પણ તે નકામી જાય છે અને ધારેનું પરિણામ આવતું નથી. હું ધારું છું કે જો એવા હરકેરણીમાં મયોમોમા ખેલદિલી કેળવવામાં આવે તો તે જલ્દી પડી સડે.

હનામ પણ એક એવી વસ્તુ છે કે જે વેરઝેર ઉત્પન્ન કરવામાં મોટા ફાળો આપે છે. મોટા ભાગના શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને ખ્યાલ રમતો રમવી એટલે હનામ જીતવું એવો હોય છે. કદાચ હનામ લાઇ સેવામાં આવે તો પદ્ધતિ એ જાણત કહેશે કે ત્યારે એમાં રમે શું? એટલે રમતો કુશળતા માટે છે-નહિ કે હનામ માટે એ સગળવવા માટે પણ હનામને તિમાંજાવ આપવી ધટે. કાવ જે ક્ષેત્ર છે તેને બીજો સારો ઉપયોગ ન કરી શકાય છે. કપ આપનારાઓને સારી રીતે સમજાવવામા આવે તો જાણેજ એ લોકો એ વસ્તુ માટે તૈયાર ન થાય, તેઓ આનંદથી રમ આપશે.

ધનામો લઈ જતી વખતે, ધનામ લઈ જનાર જે અભિમાનથી ચાલે છે, અને મેળ-વનાર જે નીચું જોઈને ચાલે છે તેવું આમાં નહિ જાને. આમાં તો કુરાળતા પ્રાપ્ત કરેલા ને સેવક થવાનું રહેશે અને બીજાઓની સેવા કરવાની રહેશે.

બીજી ખાસ વિશિષ્ટતા તો આમાં નવીનતાની છે. આપણે લોકો પોપટની પેઠે વ્યાયામના ક્ષેત્રમાં પડ્યું પડીએ છીએ. એમાં શોષ કરવાની તો વૃત્તિ આપણી ભગીજ નથી. આપણે અત્યારે તો ફરીએ છીએ તે પણ એક નાના કુંડાળામાંજ. આ યોજનાથી ગુરુખ્યામાં થાય છે તેમ ફરજિયાત નવીનતાના શોષકો યવું પડશે અને એ રીતે આડકતરી રીતે વ્યાયામનું ક્ષેત્ર વિશાળ પશે નવીનતાથી વિદ્યાર્થી તથા જનતાને જાનનેનો રસ વધશે. ને આજ સુધી હાસીન રહેલી, જનતા કદાચ આમાં ઓર રસ લેતી થશે. કેઈ પણ વ્યક્તિ અનુકરણ કરવા જેવી નવીનતા લીધા વિના આ યોજનામાંથી ન જાય. બધાનેજ કંઈનું કંઈ મળશે. અત્યારના વેરઝેરને જદલે આટલું થાય તો પણ કેવું સારું ?

મણિભાઈ નાયક, વેડછી.

“આપણી પ્રાથમિક કેળવણીનો ખગાડ”

૧

અંગ્રેજી રાજ્યમાં હિન્દની પ્રજામાં આજ સુધી જે કંઈ લોકશાસ્ત્રીઓની પ્રવૃત્તિઓ થઈ છે તેમાં મુખ્યતઃ શહેરોની દૃષ્ટિ જ વિશેષપણે રહી છે આપણા ધુરધર લોકોનેતાઓ તેમજ કેળવણીકારોએ પણ શહેરોમાં વસતા પ્રજાનું લક્ષ રાખી એમની બંધી યોજનાઓ વિસ્તારી છે ને અમલમાં મૂકી છે. કેળવણીના ક્ષેત્રમાં પણ આ જ દૃષ્ટિ મુખ્યતઃ રહી છે. પરિણામ એ આણું છે કે, ગામડાંમાં વસતી વિશાળ ગ્રામજનતા કેળવણીથી વંચિત રહી છે અને પ્રાથમિક શાળાઓ મારફત જે કંઈ કેળવણી એને મળવા માડી છે તે ઘણું અશે નિરર્થક અને નિર્દય નીવડી છે. લોકજ્ઞ બોર્ડો અને યુનિવર્સિટીઓ પ્રમુખીય પક્ષના કબજામાં આવ્યા પછી પણ પ્રાથમિક શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં કરો ખાસ સુધારો થયો જણાતો નથી. હિન્દુસ્તાનમાં આજે જે કેળવણી-પદ્ધતિ ચાલી રહી છે તેનો પ્રણેતા મેકાલે છે. એ વખતનાં ઇસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીનાં લખાણો વાંચીએ છીએ તેમાં કેળવણી પાછળના સ્વાર્થી હેતુઓ દેખાઈ આવે છે. અંગ્રેજોને હિંદમાં પોતાનું સામ્રાજ્ય ચલાવવું હતું અને તેને અખંડ રાખવું છે, એટલે એ તંત્રમાં મદદ કરનારા સંખ્યાબંધ કારકુનો અને મહેતાજીઓ એમને જોઈતા હતા. આથી જ એમને ‘કારકુનિયા’ કેળવણીની જ યોજના ચૂકી. આપણી પ્રાથમિક શાળાઓમાં જે કંઈ શિક્ષણ અપાય છે તે આ કારકુનિયા કેળવણીની જ પ્રસાદી છે. શુદ્ધ કેળવણીનો વિચાર કરીએ છીએ તો એમાં કેળવણીનો કંઈક પણ દેખાતો નથી. શિક્ષણના સાચા આદર્શોની દૃષ્ટિએ આખાંયે કેળવણી-તંત્રનો અભ્યાસ કરીએ છીએ તો એમાં શિક્ષણ જેવું તો કશું દેખાતું જ નથી. ઘણાં વર્ષો પહેલાં મોર્ગન રિવ્યુમાં અમેરિકામાંથી લાલા લખપતરાયે આપણી કેળવણીની કડુણતા પર બહુ વેધક લેખ લખ્યો હતો. આ કેળવણીનું ફુદ્દવ એ છે કે એ ન-કેળવણી કરતાયે ખૂરી છે.

ત્યારે આવી વ્યવસ્થાને કાઢી નાખી એલદિલીનો ડોઝ ધીમે ધીમે કેમ આપવો તે શોધવાનું આપણું કામ બને છે. જ્યારે દરિદ્રાઈ રાખી હોય છે, અને પૈતાની નજર સામે જ્યારે સામો માણસ બૂલ કરતો એને લાગે, તે છતાં કોઈ તેને બૂલ આપતું નથી. ત્યારે લાગણી, બંધ તોડીને બહાર ધરી આવે છે અને એલદિલીને ડુબાડી દે છે. એકજ માણસનું આનું કામ એ બીજા અર્ધા ઉરકેશએલા માટે જસ યઈ પડે છે. અને પછી હુતુતુ, બોબોને બદલે બોલાબોલી અને મારામારીની દરિદ્રાઈ સર થાય છે. પરિણામે છૂટા પડતી વખતે ગઈ કાલના બે મિત્રો મિત્ર મટી દુસ્મન યઈ ને જાય છે. એટલે પહેલાં તો દરિદ્રાઈ આડકતરી હોની જોઈએ, જેમાં બે અગતણા પછોને સામસામે અથડાવાનું ન હોય.

નીચેની યોજનાથી મને લાગે છે કે આનો ઉકેલ શક્ય બનશે.

જે જે નિશાળો દરિદ્રાઈમાં ઉતરવાની હોય તે તે દરેક નિશાળને અડધા અડધા કલાકનો સમય આપવો અને તેટલા સમયમાં એણે નીચેની બંધી, અગર તો કોઈ પણ એક બાબત ઉપર પૈતાની નિશાળની કુશળતા બતાવવી.

વ્યાયામ	{	સાધનવાળો	[લાઠી, લેટીંગ, પિગેર]
[વ્યક્તિગત અગર સાંધિક]		સાધનો વિનાનો	

રમતો કોઈ પણ બતાવી

આ દેખાવના શુભ આપવા માટે ત્રણ નિબંધનોની એક કમિટી નિમરી. તેના સરસરી શુભો તે તે બુધને આપવા. આ કમિટી બુધની શિસ્તે, નવીનતા, સ્વચ્છતા વગેરે કુશળતા ઉપર શુભ આપશે. વખતો અને જેના શુભ વધારે હોય તેને 'કુશળ' નિશાળ તરીકે જાહેર કરવી અને બાકીના બુધની પણ વિશિષ્ટતા હોય તે જણાવવી. કોઈ વસ્તુ અનુકરણ કરવા જેવી હોય તો તે પણ જાહેર કરવી.

સમજાના કાર્યક્રમ વચ્ચે છનામોને બદલે સુકો મેવો વહેંચવો. વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ રહે.

કુશળતા પામેલી નિશાળના જેટલા વિદ્યાર્થીઓ દેખાવમાં ઉતર્યા હોય તેટલા યાજમાં મેવો ભરવો. આ યાજો પ્રમુખ પૈતાને દરતે આ વિદ્યાર્થીઓને બેઠા આપે. વિદ્યાર્થીઓ આ યાજ પૈતાનો નથી પણ દેખાવમાં ઉતરેલા બધાજ બાંધણેનો છે એમ માની બધાને મેવો પૈતાને દરતે વહેંચી આપે. વહેંચણીને અંતે વહેંચનાર પૈતાને માટે બીજાને આર્યુ' હોય તેના કરતા જોણું રાખી યાજ પ્રમુખની આજળ મૂકી દે. પ્રમુખ બાકી રહેશે મેવો તે બૂધને વહેંચી આપે. મેવો વહેંચતી વખતે વ્યવસ્થા રાખવા માટે સંગીનનો કાર્યક્રમ રાખવો.

દોડવાની દરિદ્રાઈ અત્યારે આત્રે છે, તે ચાલુ રાખવી. એમાં ખાસ વિદ્યાર્થીઓ થતું નથી. તેમાં જોતેલા વિદ્યાર્થીઓને પણ ઉપરનું સેવાનું કામ આપવું.

ઉપરની યોજનાથી જોઈ શકાશે કે એમાં કોઈ પણ વખત એવો ન આવે જેમાં લડવાનો કોઈ પ્રસંગ ઉભો થાય. લડવાની જગ્યા ફક્ત કમિટી રહેશે પણ તેમાં અનુભવી તથા તટસ્થ માણસો હશે તો કંઈ વાધો ન આવે.

સુરત જિ. હો. બોર્ડ અને સ્કૂલબોર્ડ તરફથી પ્રગટ થતું માસિક

સૂરત જિ. હો. સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

વર્ષ ૨

માર્ચ ૧૯૩૧

અંક ૮

સ્વચ્છતાનું શિક્ષણ

આપણી પ્રાથમિક શાળાઓમાં અસ્વચ્છતા એ તો જાણે કે એક રોજનો નિયમ થઈ પડેલો હોય છે, ચહેરાની પ્રાથમિક શાળાઓમાં શું કે ગામડાઓની પ્રાથમિક શાળાઓમાં શું, સર્વ આ અસ્વચ્છતા ધર કરી ગયેલી છે. અસ્વચ્છતા એ તો જાણે કે શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીઓના જીવનનો એક સર્વવ્યાપીકમ બની ગયેલો હોય છે. કપાક કપાક પ્રાથમિક શાળાનો શિક્ષક આમથી બની ગયેલો માનુષ પડે છે. પરંતુ બાળકોમાં ભાગ્યેજ અપરાધ જોઈ શકીએ છીએ. ગામડાની શાળાની આવી અસ્વચ્છતા પાછળ ગામડાની ગરીબી એ એક કારણ છે ખરું. પરંતુ આમશિક્ષક બને ખત અને 'કાળજી રાખે તો' ગામડાની શાળામાંથી અસ્વચ્છતા જરૂર કાઢી નાખી શકાય સામાન્ય રીતે કહીએ તો જનનાના મોટા ભાગના જીવનમાં આજે સ્વચ્છતા બહુ ઓછે અંગે દેખાય છે. જ્યાં જ્યાં ઉપર ઉપરથી સ્વચ્છતા માવમ પડે છે ત્યાં ત્યાં અંદરનાં અસ્વચ્છતા બરેલી હોય છે. બહારથી સાફસફ પેશાક રાખનાર અને સ્વચ્છતાનો દેખાવ કરનાર શિક્ષકના સરંજામોમાં અસ્વચ્છતા અને ગદડી આપણને માનુષ પડે છે. શિક્ષકની બેઠક ગંદી હોય, વર્ગનું પાટિયું ગંદુ હોય, એરડામાં ધૂળ ભરાયલી હોય, બીંત ઉપર અને છત ઉપર ખાવાં બાકેલાં હોય, એવી પરિસ્થિતિનો બગાવ આપણી મરીગાઈ ન હોઈ શકે. આવી અસ્વચ્છતા માટે આમ-શાળાનો શિક્ષક જવાનદાર હોય છે. તમે ગામડાની શાળામાં સ્વચ્છતા ઉભી કરજો, તમે કોઈ પાઠ, કવિતા કે વ્યાકરણ નહીં બહુવો તો વાંચો નથી, પરંતુ સ્વચ્છતાનો પાઠ નહીં શીખવો તો બહુજ વાંચો છે. જે બાળક પોતાનાં શરીરની સ્વચ્છ રહેવા નથી શીખતું, તે ભવિષ્યમાં સમાજની સ્વચ્છતા નથી જાળવી શકતું. ગામડાઓમાં અસ્વચ્છતા દેખાય છે તે જોઈતું અગામનું પરિણામ છે તેટલુંજ સ્વચ્છતાની તાલીમના અભાવનું પણ પરિણામ છે આમશાળાનો શિક્ષક પોતે 'સ્વચ્છ રહે અને છતાં બાળકો તરફ બેદરકાર રહે તો શિક્ષકની સ્વચ્છતા સમાજની કોઈ બને છે ભવિષ્યનું' ગામડું સ્વચ્છ જનાવતું હોય તો આમશાળાનો શિક્ષક પોતે સ્વચ્છ રહેતા નથી અને પોતાનાં બાળકોને સ્વચ્છતાનો પાઠ આપે, આમજનક બાળકો જ્યાં સુધી સ્વચ્છ રહેવાની રેવ, ત્યાં કળે ત્યાં સુધી ગામડાની ગદડી ખસવાની નથી.

શ્રી હરભાઈ ત્રિવેદી

આપણી પ્રાથમિક કેળવણીની પ્રગતિના આંકડા તપાસીશું તો આપણી કેળવણીમાં કેટલો બધો બગાડ થઈ રહ્યો છે તે જણાઈ આવશે. મુજબ સરકાર પ્રાંતની કેળવણીની પ્રગતિનાં આંકડા દર વર્ષે બહાર પાડે છે તેમાં આ બગાડનું ભયાનક સ્વરૂપ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. ૧૯૭૫-૭૬ના આંકડાએ પરથી પ્રાથમિક શાળામાં થઈ રહેલા બગાડની તારવણી કરી છે, શ્રી બાળાસાહેબ ખેર બ્યારે વડા પ્રધાન દત્તા ત્યારે વર્ષમાં મળેલી કેળવણી પરિયોજનામાં એમણે આ આંકડા દર્શાવેલા પ્રાથમિક શિક્ષણનો આ બગાડ એમાં રહેલો છે કે, બાળવર્ગમાં દાખલ થતાં બાળકોની કેળવણી વચમાં જ તૂટી પડે છે અને શુદ્ધતાની સાતમા ધોરણ સુધી પણ તે પહોંચતી નથી. પ્રાથમિક શિક્ષણના મળેલ વર્ષો પહેલાં મંડાયા ત્યારથી આ બગાડ ચાલ્યો આવે છે. કેળવણી ખાતું એની નોંધ લે છે, પરંતુ એ બગાડ અટકાવવા કશા પ્રયાસો થતાં જ નથી. એ બગાડ કેટલો ભયાનક છે તે નીચેનાં આંકડા પરથી સ્પષ્ટ દેખાઈ આવશે.

વર્ગ	બાળકો	બાળાઓ
બાળવર્ગ	૩૦.૭	૪૨.૪
ધોરણ ૧	૧૭.૩	૧૮.૯
" ૨	૧૫.૮	૧૫.૦
" ૩	૧૩.૧	૧૦.૮
" ૪	૧૧.૫	૭.૬
સરેરાશ	૮૮.૪	૯૪.૭
ધોરણ ૫	૫.૨	૨.૯
" ૬	૩.૩	૨.૩
" ૭	૩.૧	૦.૧

ઉપલા ધોરણની ૧૦૦

ને વધારે સારી રીતે આ બગાડ મનજવો હોય તો તેનું ચિત્રદર્શન આ રીતે કરી શકાય,

	બાળવર્ગ	ચોથું ધોરણ	સાતમું ધોરણ
બાળકો	૩૦	૧૧	૧
બાળાઓ	૪૨	૭	૧

આનો અર્થ એમ થાય છે કે, બાળવર્ગમાં દાખલ થતાં ૩૦ બાળકોમાંથી ૭માં ધોરણમાં તો ૩ બાળકો જ રહે છે—બાળકોનાં ૨૭ બાળકોની કેળવણીની શી દશા થઈ તેનો ખતો જ નથી. એ જ રીતે ૪૨ બાળાઓમાંથી એક જ બાળા સાતમાં ધોરણ સુધી પહોંચે છે. પરિણામ એ આવે છે કે, ૩૦ બાળકો પર જે અર્થ થયો તેમાંથી ૩ બાળકોનો અર્થ જ કંઈક ઉપયોગી નીવડે; એટલે કે, એને ઠીક ઠીક પ્રાથમિક કેળવણી આપી શકાય. સૂરત જિલ્લા સેકલ ઓર્ડના અર્થના આંકડાએનો હિસાબ બેનાં ૨. ૧૧ અર્થ આવે છે. ૩૦ બાળકો પાછળ થતા ૩૩૦ રૂપિયામાંથી કેવળ ૩ બાળકોનો જ અર્થ, એટલે કે, ફક્ત ૩૩ રૂપિયા જ કંઈક સારુંક નીવડે છે અને ૨૯૭ રૂપિયા કેવળ બરબાદ બાય છે. એ જ પ્રમાણે ૪૨ બાળાઓ પાછળ થતા ૪૬૨ રૂપિયાના અર્થમાંથી કેવળ ૧૧ રૂપિયા જ કંઈક સારુંક

સુરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[ભાસિક]

વર્ષ ૨]

માર્ચ ૧૯૪૧

[અંક ૮

સુરત જિલ્લા હો. બોર્ડનો તા. ૩૧-૩-૪૧ને દિને પૂરા થતાં વર્ષ સુધીનો ત્રણ વર્ષના વહિવટનો હેવાલ અને મહાસભા પક્ષનો બવિવધનો કાર્યક્રમ

૧

દરેક જાહેર સંસ્થાના વહિવટનો વાર્ષિક હેવાલ તૈયાર થઈ પ્રસિદ્ધ થાય છે. આ વાર્ષિક હેવાલો સરકારે સુકરર કરેલા ધોરણે તૈયાર થાય છે અને તે સરકારને મોકલી આપવામાં આવે છે સાધારણ રીતે આ હેવાલો નિરસ હોય છે. અને પ્રજાની જાણમાં પણ આવતા નથી. આ ત્રિવાર્ષિક હેવાલનો હેતુ જ્યારથી મહાસભા પક્ષે સુરત જિલ્લા હો. બોર્ડનો વહિવટ હાથમાં લીધો ત્યારથી તેની મુન્ત પૂરી થતા સુધીની કામગીરીનો હેવાલ સંસ્થાના માલીકો-મતદારો સમક્ષ રજૂ કરાતો છે કે જેથી મતદારો મહાસભા પક્ષની કામગીરી માટે યોગ્ય અભિપ્રાય બાધી શકે. જિલ્લા હો. બોર્ડની સંસ્થાની આવક સામાન્ય રીતે ફેરફાર વગરની રહે છે કારણ કે એની સત્તાના સાધનોમાં વધારો કરવાને અવકાશ નથી. સરકાર તરફથી જે માંગો ગળે છે તેમાં વધુ થાય તેટલો જ ફેરફાર તેની આવકમાં થાય છે. હાજત તરીકે મહાસભા પક્ષના છેલ્લા ત્રણ વર્ષના વહિવટ દરમિયાન જે માંગો આપવી બધ કરી છે. એકસાઇની માન્ડ રૂ. ૯૨૪૩ મળતી હતી તે સને ૧૯૩૮-૧૯૩૯ના વર્ષથી બધ કરી છે. અને એસ્ટાબ્લીશમેન્ટ માન્ડ રૂ. ૫૦૦૦ દર વર્ષે મળતી હતી તે બધ કરી છે. યોગ્ય વર્ષ પહેલાં રસ્તાઓ બનાવવા અને દૂરસ્ત કરવા માટે આ બોર્ડને સરકાર તરફથી લગભગ એક લાખ રૂપિયાની રકમ મળતી તે ધીરે જાગવી બોર્ડના વખતથી રૂ. બીસ હજારની થઈ ગઈ છે. સરકાર તરફથી આ પ્રમાણે માંગો રદ કરવાથી તથા એકાગ્રી કરવાથી જિલ્લા હો. બોર્ડની સંસ્થાની આવકમાં મોટો વધારો થયો છે અને આ હેવાલના ત્રણ વર્ષ દરમિયાન તેની વાર્ષિક રિયલિટી ધણી તંગ રહી છે.

જિ. હો. બોર્ડના વહિવટ સભ્યો એક ખાસ ખામત ધ્યાનમાં લેવા જેવી એ છે કે એને જે ફરજો સોંપવામાં આવી છે તેના પ્રમાણમાં આવકના સાધનો આપવામાં આવ્યા નથી અને તેથી મહાસભા પક્ષ અગર જે કોઈ પણ પક્ષ આ સંસ્થાનો વહિવટ કરતો હોય તે સંસ્થાની ફરજો ગરાયર ગળતી શકતો નથી આ ફરજો ગરાયર અટક કરવાનું અસક્ય હોવાથી આવું કોઈ વચન મતદારોને આપવામાં આવ્યું ન હતું અને કોઈ પક્ષ આવું વચન મતદારોને આપી શકે પણ નહિ મહાસભા પક્ષે બોર્ડની આવકનો સદુપયોગ કર્યો છે કે કેમ અને સંસ્થાનો વહિવટ યોગ્ય કરકસરથી તથા કાર્ય સાધનાથી કર્યો છે કે નહિ તેની તુલના

અનુક્રમ

વિષય

પૃષ્ઠ

૧	સરત નિલ્લા લે. બોર્ડના વહિવટનો દેવાલ અને મદાસભા	૨૪
	પક્ષનો બવિધ્યનો કાર્યક્રમ	૨૨
૨	એક દીપક	૨૪
૩	આપણી પ્રાથમિક કેળવણીનો ખગાડ—૨	૨૪
૪	તાવની ગેળીઓ	૨૪
૫	'ડ્યુટી પે' અંગે ગુજરાતની રજૂમ બોર્ડોનું નિવેદન.	૨૪
૬	રજૂમબોર્ડોની સત્તા ઉપર તરાપ	૨૪
૭	સામાજિક જવાબદારી	૨૪
૮	નિલ્લા રજૂમબોર્ડોની કાર્યવાહી	૨૪

આ હ કોને

જેમના લવાજમના પૈસા બાકી હોય તેમને તે તાકીદે મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

તંત્રી મંડળ

શ્રી. દુર્લભભાઈ પરાગભાઈ દેસાઈ
 શ્રી. કલ્યાણભાઈ વિઠ્ઠલભાઈ મહેતા
 શ્રી. જ્યોત્સ્નાબહેન શુક્લ
 શ્રી. મકનભાઈ પુરુષોત્તમ પટેલ
 શ્રી. લલ્લુભાઈ હરિશાઈ પટેલ

અધ્યક્ષશ્રી
 શ્રી. કાકોરભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ
 ચિફ ઓફિસર
 સરત નિલ્લા લે. બોર્ડ

સુકે
 કાસિદાસ કૃપાશંકર શેલ
 'મતાપ' પ્રી. પ્રેમ
 કમ્પ્યુટર, સરત

આ માસિક દર મદિનાનો ૧૫ મી તારીખે મળદ થાય છે.
 વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૧-૦-૦

છે. જે યોગ્યતાવાળા એનજીનીઅરને સરકારી ખાતામાં એવી જ જવાબદારીવાળા કામને માટે સરકાર રૂ. ૪૦૦ માસિક પગાર આપતી હોય તો બોર્ડને આવેા ઝાંખેદાર રૂ. ૨૦૦માં મળી શકે નહિ અને કદાચ મળે તો તેની યોગ્યતામાં કંઈ ઉજુપ હોય તોજ મળી શકે. આવા સંજોગોને લઈને બોર્ડના નોકરોના પગારના ધોરણમાં ધણો મોટો ફેરફાર કરવાનું હાલના સંજોગોમાં શક્ય નથી. પણ જે કરકસર થઈ શકે તે કરકસરવાળું ધોરણ ઉપર જણાવ્યું છે. અને એનાથી બોર્ડને બ્યારે નવું ધોરણ પુરેપુરું અમલમાં આવે ત્યારે લગભગ વાર્ષિક રૂ. ૪૦૦૦નો ફાયદો થશે.

કાર્પસાધકતા વધારના માટે લેવામાં આવેલાં પગલાં

અ—જે તોફાને સંતોષાકાર રીતે કામ કરી શકે એવા ન હોય તેની ફેરફારી અગર બરતરફી.

ચ—વહિવટી તંત્રની તુલન યોજના.

જનુ

અ—બીન કાબેલ નોકરો.

બોર્ડના ઇનજીનીઅરીંગ રસાયણ બે એવરસોઅરો પોતાનું કામ બરાબર કરી શકે નહિ એવા માત્રમ પડનાથી તેમને જેમ અને તેમ જલદી નિવૃત્ત કરવામાં આવ્યા છે. અને એક એવા જ મિશનને નોકરીમાંથી રજા આપવામાં આવી છે. આ ત્રણે જગ્યા ઉપર સારી યોગ્યતાવાળા એવરસોઅરોને નીમવામાં આવ્યા છે.

ચ—વહિવટી તંત્રની તુલન યોજના

બોર્ડને વિસ્તાર એટલે બધી મોટા છે કે એક મધ્યમ ઓફીસમાંથી અથવા અલગના કામેલો વહિવટ બરાબર ચર્ચ શકે નહિ. તાલુકા લોકલ બોર્ડો બધે થતાં પહેલાં અલ્લા લેક્ચર બોર્ડ પોતાના કામે તાલુકા લોકલ બોર્ડો માંદને કરાવતી હતી. પણ હો. બોર્ડો કમી થતાં તાલુકાના એવરસોઅર ઉપર સીધી દેખરેખ રાખવા માટે કંઈ પણ તંત્ર રચ્યું નહિ અને બોર્ડને મોતાના કામને માટે એવરસોઅરો ઉપર જ આધાર રાખવો પડેો, આને લીધે બોર્ડના કામેમાં અનેક પ્રકારની ત્રુટીઓ જોવામાં આવતી હતી. આવી અસંતોષકારક પરિસ્થિતિમાં સુધારો કરવા માટે બોર્ડે દરેક તાલુકા માટે એક કમિટિ અને ચેરમેન નીમવાનો ફાવડ કર્યો છે. જેને તે તાલુકાના અલ્લા બોર્ડના બધા સંબોળી આ કમીટી હોય છે અને તે પૈકી એક સભ્યને ચેરમેન નીમવામાં આવે છે. અલ્લા બોર્ડના તાલુકાના બધા નોકરો ઉપર સીધી દેખરેખ આ ચેરમેનની હોય છે. તાલુકા લે. બોર્ડો દર્મી થવાથી અને તેના કારકુનો ડી. લે. બો. ઓફીસમાં આવનાથી એવરસોઅરો ઉપર કામનો અસધારણ બોલો પડ્યો હતો. એ ઓછો કરવા તથા કમિટીઓ મોતાનો બધો પત્ર વ્યવહાર વીગેરે કામ બરાબર કરી શકે તે માટે ડી. લે. બો. ઓફીસના ચાર કારકુનો આપવામાં આવ્યા છે અને પાસે પાસેના બે તાલુકાનું કામ એક કારકુનને સોંપી અઠે તાલુકાના કામની ગોઠવણ કરી છે એટલે અલ્લા લે. બોર્ડનું વહીવટી તંત્રી અઠ તાલુકાના આઠ ચેરમેનોની ગદદથી જ લે. બો.ના પ્રમુખ ચલાવે છે. પહેલાં એવરસોઅરોના કામ ઉપર સીધી દેખરેખ નહતી તે દેખરેખ રાખવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. અને તાલુકાના જુદી જુદી જાનના કામેના સંબંધમાં જી. લે. બો.ના પ્રમુખ ચેરમેનોની સલાહ લઈ ચેન્સ ડુઓ આવે છે આ તાલુ. કમિટીઓની

કરવાનું કામ મતદારોનું છે. આ તુલના યોગ્ય રીતે થઈ શકે તે માટે નીચેની દરખાસ્ત આપવામાં આવે છે:

- (૧) કરકસર માટે લેવાયેલાં પગલાં.
- (૨) કાર્યસાધકતા વધારવા માટે લેવામાં આવેલાં પગલાં.
- (૩) બજેટ કરવાની નવી પદ્ધતિ.

કરકસર માટે લેવાયેલાં પગલાં

ગદાસભા પહેલે ચુંટણી થતાં પહેલાં મતદારો આગળ પોતાના કાર્યક્રમનું નિવેદન પ્રગટ કર્યું હતું. એ નિવેદનમાં યોગ્ય કરકસરવાળો વહિવટ ચલાવવાની ખાતરી આપવામાં હતી. આ હેતુ ગુજરાતની બધી બેઠોડી માટે બર લાવવા આ આખો પ્રશ્ન મધ્યસ્થ સમિતિને સોંપવામાં આવ્યો હતો અને ગુજરાતની છઠ્ઠા બેઠોડીના પ્રમુખો અને મધ્યસ્થ સમિતિના સભ્યોની એકથી વધુ સભાઓ આ પ્રશ્નનો હોલ કરવા માટે સુરત તથા અમદાવાદમાં મળી હતી. લાંબી ચર્ચાઓ અને વિચારણા પછી ગુજરાતની છઠ્ઠા બેઠોડીના નોકરો માટે પગારનું નવેસરનું ધોરણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું અને આ ઠરાવને અનુસરીને નીચે પ્રમાણેના નવા પગારના દરો ઠરાવ્યા છે.

છઠ્ઠા લોકલ બોર્ડની તા. ૨૮-૮-૩૯ ના રોજ મળેલી મીટીંગના ઠરાવ નં. ૩૨થી છઠ્ઠા લોકલ બોર્ડના નોકરના પગારમાં નીચે મુજબ સુધારો કરવામાં આવ્યો છે,

જગ્યાનું નામ.	જુના રકમ.	નવા રકમ.
૧. મી.કે. ઓફિસર	૧૭૦-૧૦-૩૦૦	૧૦૮- ૫-૧૫૦
૨. એકાઉન્ટન્ટ	૧૦૫- ૫-૧૫૦	૧૦૦- ૫-૧૫૦
૩. એ-જીનીઅર	૨૦૦-૧૦-૩૫૦	૭૫- ૫-૧૦૦
૪. હેડ ક્લાર્ક	૭૫- ૫-૧૦૦	૭૫- ૫-૧૦૦
૫. સીનીયર એકાઉન્ટ ક્લાર્ક	૭૫- ૫-૧૦૦	{ ૩૦-૨૩- ૭૫
૬. ક્લાર્ક	૩૫-૨૩- ૭૫	
૭. ઓવરસીયર	૧૧૦- ૫-૧૦૦	{ ૪૦-૨૩- ૬૦
૮. સબ-ઓવરસીયર	૩૦-૨૩- ૮૦	

જુના રકમ પ્રમાણે નીમાણના નોકરોને નવા રકમ લખત્ર કરતી વેળા મળતો પગાર ચાલુ રાખવામાં આવ્યો છે.

આ નવા ધોરણ પ્રમાણે જો ન્યારે પુરેપુરે અમલ થશે ત્યારે બોર્ડને એકંદરે વાર્ષિક રૂ. ૩૭૮૦ ની બચત થશે.

સરકારી અને અર્ધ સરકારી સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાના નોકરોના પગારનો પ્રશ્ન અનેક રીતે ચર્ચવાયેલો છે. આપણા આખા દેશના આવા નોકરોના પગારનો દર સામાન્ય રીતે ધણો ઉંચો છે. ખાસ કરીને મોટા અમલદારોનો. અને આ ઉંચા ધોરણનું મુખ્ય કારણ વિદેશી રાજ્ય પદ્ધતિ છે. રાજદારી નોકરોના પગારના ધોરણો ધણાં ઉંચા હોવાથી સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાના નોકરોના પગારનું ધોરણ નક્કી કરવામાં સરકારી નોકરોના ધોરણને વધતા ઓછા પ્રમાણમાં અનુસરવું પડે છે. લખતા તરીકે બોર્ડને એક કાબેલ ઇ-જીનીયરની જરૂર.

તાલુકાના ભોગે લાગવગથી પૈસા લઈ શકતો નથી એટલું જ નહિ પણ જી લો બો નું બજેટનું કામ પણ ધણુ સહેલું રહ્યું ગયું છે

બજેટ કરવાની આ નવી પદ્ધતિને લીધે પૈમાની વહેચણી કરવામાં પક્ષપાતને માટે સ્થાન રહેતું જ નથી. જે લોભી સ્થાનિક સ્વરાજ્ય વાચના હશે તેમને બોર્ડની આર્થિક સ્થિતિ કેવી તમ છે તેની ખબર હશે જે લોકો એ માસિક નહિ વાચતા હોય તેમને આ સ્થિતિને ખ્યાલ એટલા ઉપરથી આવશે કે બોર્ડને સ્વાધીન હાથ જે જુદા જુદા પ્રકારના રસ્તાઓ છે તેની વાર્તાવિક મરામત કરવા માટે લગભગ રૂ. ૨૫૦,૦૦૦ જોડાએ તેને બદલે બોર્ડ એ કામને માટે ફક્ત રૂ. ૭૦,૦૦૦ ફાળવે પાડી શકે છે એટલે કે બોર્ડને જ્યાં એક રૂપિયે ખર્ચવો જોઈએ ત્યાં તે ચાર આનાજ ખર્ચા શકે છે આને લીધે જ બોર્ડના રસ્તાઓની સ્થિતિ ધણી જ અમતોલકારક છે આ નવી બજેટ પદ્ધતિને લીધે તેમજ હાનની બોર્ડની તમ આર્થિક સ્થિતિને લીધે પક્ષપાત વાટે અગર લાગવગથી પૈસા લઈ જવાનું સ્થાન રહેતું જ નથી હેતુ ત્રણ વર્ષ દરમિયાન લાગવગથી પૈસા મેળવી જવાનો દાખલો બન્યો નથી.

આ પક્ષને પહેલેથી ખબર હતી કે હાલની તત્ત્વવસ્થામાં જી. લો. બો. આ મર્યાદા માટે ગામડાઓની નહિ જેવી જ સેવા કરી શકે એમ છે કારણ કે જી. લો. બોર્ડને પોતાની ફરજો બરાબર બજાવવા માટે ઉપજના પૂરતા સાધનો આપવામાં આવ્યાં નથી આવા બોર્ડો સાધનોને લીધે બોર્ડ ધણુ મર્યાદિત કામ કરે છે જીલ્લાના માથુસના અને ટોરના જવાબદારોએ અનાવવાનું, શીતળા ખાતુ અનાવવાનું અને રસ્તાઓ દુરસ્ત કરાવવાનું જ કામ કરે છે, આ ઉપરથી સમગ્રશે કે ગામડાઓને રહેવા લાયક અનાવવાનો અને તેના વિકાસ કરવા માટે સીધો અવકાશ જ નથી. આ પક્ષને પોતાની સત્તા અને સાધનોની મર્યાદાની પુરેપુરી માહિતી હતી છતાં આ સરચાઓમાં પ્રવેશ કરવાનો મુખ્ય હેતુ આ સરચનો પ્રત્યાધાની તત્વો તરફથી દેશદિત નિરૂદ્ધ કષ્ટ ઉપયોગ નહિ થાય તે જોવાનો હતો અને બની શકે એટલી ગામડાની સેવા કરવાનો હતો આ બોર્ડની યોજના ગામડા છે કે ગામડાઓની પુનર્બંધના અને વિકાસ કરવા માટે પ્રગતિ જાહેર કરવાની અને સ્વાસ્થી અનાવવાની જરૂર છે ગામોના ધણુ મતદારોને જી. લો. બોર્ડની મર્યાદા સળધી નહિ જેવી જ ખ્યાલ હોય છે તેમને આ સરચના રસ લેતા કરનારી ફગ પજી જી લો બોર્ડની છે આ બંધી ફરજો અદા કરવા માટે ચાંદી જી. લો. બોર્ડ જે સ્વનામક યોજનાઓ હાથ ઉપર લીધી પહેલી યોજનાનું નામ ગામ સુધારણા સપ્તાહ રાખવામાં આવ્યું હતું અને બીજી યોજના તે પોતાનું 'સ્થાનિક સ્વરાજ્ય' નામનું 'માસિક અધ્યક્ષતાની યોજના' પહેલી યોજનાનો હેતુ એ છે કે લોકો જાત મહેનત અને સ્વાસ્થ્યથી ગામોને રહેવા લાયક કાદવમુક્ત અને સ્વચ્છ બનાવે અને બીજી સ્થાનિક સ્વરાજના માસિકની એ યોજના હતી કે વાંચી શકે એવો વર્ગ પ્રગતિના મુખ તત્વો, શહેરીપણાની ફરજો અને મતાધિકાર પછાટે રહેતી જવામદારીનો અને લો. બો. અને રકુલ બો. ની સરચાઓની કાગળીની પૂરતી આ હતી મેળવે. આ બે યોજના પૈકી ગામ સુધારણા યોજના સળધી કષ્ટ વીગને ખ્યાલ આપવો જરૂરી છે કારણ કે જી. લો. બો. આ યોજનાને પોતાની મુખ્ય કૃતિ માને છે આ યોજના અમલમાં મુકવા માટે જીલ્લામાં ૨૦૦ થી ૨૫૦ ગામોએ પ્રચાર સભાઓ રાખવામાં આવી હતી આ સભાઓમાં સારી સંખ્યામાં લોકો હાજર રહેતા હતા નીચેના રિપોર્ટ ઉપર પ્રચાર કરવામાં આવતો હતો:—

સ્વતંત્ર ઝોશીસો છે અને તાલુકામાંના છ. સો. જોના બધા નોકરોના કામ ઉપર ચેરમેનોની સીધી દેખરેખ રહે છે. ઉપરાંત તાલુકાના બધાં ગામો છ. સો. જો.ના સભ્યોમાં વહેંચવામાં આવ્યાં છે અને જેના તે સભ્યના ગામોમાં થતાં કામો ઉપર દેખરેખ રાખવાની જવાબદારી પણ તે સભ્યની છે. આ કમિટીઓની બીજી અગત્યની ફરજ જેને તે તાલુકાને મળતી રકમનું પોતાના તાલુકાના કામોનું બજેટ તૈયાર કરવાનું છે. આ રીતે પોતપોતાના તાલુકાના કામો માટે તે તાલુકાના બોર્ડના સભ્યો રસ લેતા થાય છે. આ તૈયાર કરેલું બજેટ ફેરફાર વગર સામાન્ય રીતે છ. સો. જો. મંજૂર કરે છે. આ કમિટીઓ અને ચેરમેનોની વ્યવસ્થા અનુભવથી ઘણી ઉપયોગી માલમ પડી છે અને તે વાવિધ્યમાં ચાલુ રહેશે. આ વ્યવસ્થાને લીધે છ. સો. જો.ના પ્રમુખને આઠ વિશ્વાસવાળા સહકાર્યકરોની સલાહનો વારંવાર લાભ મળે છે અને તેથી તેનું કાર્ય સહેલું થયું છે.

બજેટ કરવાની નવી પદ્ધતિ

ડી. સો. જો.ના વડિવડ સંબંધી ધણા લોકો એવું માને છે કે જે લોકોનો લાગવગ પહેલેથી તેમનું કામ થાય છે ત્યારે લાગવગ વગરના લોકોનાં કામો થતાં નથી. આવી માન્યતા એટલા માટે સાત્તે છે કે બુનકાળમાં કોઈ કોઈ પ્રસંગોએ લાગવગથી બોર્ડમાંથી કામો મંજૂર કરાવી શકાતાં હતાં. બજેટ કરવાની આ બોર્ડે તદ્દન નવી પદ્ધતિ દાખલ કરી છે. અને આ પદ્ધતિને લીધે કોઈ પણ તાલુકા વધુ લાભ લઈ શકે એવી રીતીતિ રહેતી નથી. બજેટ કરવાની આ નવી પદ્ધતિ પ્રમાણે છ. સો. જો. દર વર્ષે જે પૈસા ખર્ચે છે તેના બે મુખ્ય ભાગ કરવામાં આવ્યા હોય છે. એક ભાગમાં બોર્ડના કામથી ખર્ચની જાણતો સમાવવામાં આવી હોય છે. દાખલા તરીકે બોર્ડનો વહીવટી ખર્ચ, દવાખાનાનો ખર્ચ હોય છે અને તેમાં દર વર્ષે નવું જેવું ફેરફાર થાય છે. છ. સો. જો.ના સગાગ એક લાખ સીતેર હજાર રૂપિયાના બજેટમાંથી, નોકરોના પગારનો, અને ટોરના તથા માણસોના દવાખાનાનો ખર્ચ સગાગ એક લાખ રૂપિયા થાય છે. એ રકમ દર વર્ષે ફરજિયાત ખર્ચવાની હોય છે. એ રકમ બાદ જતાં બાકી રકમ રહે તે દરેક તાલુકાને તેના સો ફંડ સેસના વંશો વહેંચી આપવામાં આવે છે. અને તેમાં પાછળથી વધુદત્ત થઈ શકતી નથી. કોઈ પણ તાલુકાને આ પ્રમાણે મળેલી રકમમાંથી તે તાલુકાના કામો માટે બજેટ કરવાનું હોય છે. આ બજેટ મુખ્યત્વે રસ્તાઓ દુરસ્ત કરવા માટેનું જ હોય છે. આ બજેટનો ખર્ચ તાલુકા કમિટીની દેરવણી માટે છ. સો. જો. ઝોશીસમાંથી તૈયાર કરી તાલુકા કમીટીના ચેરમેનેને મોકલવામાં આવે છે. આ ખર્ચમાં કોઈ પણ ફેરફાર કરવાનો અધિકાર તાલુકા કમીટીને હોય છે. આવા આઠ તાલુકા કમીટીઓના જે બજેટ આવે છે તે એકત્ર કરી છ. સો. જો.નું આખું બજેટ તૈયાર કરવામાં આવે છે. આ બજેટ છ. સો. જો.ની બજેટની રાજામાં મંજૂરી માટે મુકવામાં આવે છે. કામથી ખર્ચની રકમમાં બોર્ડને ચોખ્ખા લાગે તે સુધારો કરી, તાલુકા કમીટીઓ તરફથી તૈયાર થઈ આવેલાં બજેટો ફેરફાર વગર છ. સો. જો. મંજૂર કરે છે. તાલુકા કમીટીઓના બજેટમાં ફેરફાર કબજિતજ થાય છે કારણ કે જેને તે તાલુકાના બોર્ડના બધા સભ્યો મળીને બજેટ તૈયાર કરવામાં આવે છે. જે તાલુકા કમીટીમાં ગતમેદ હોય તેજ છ. સો. જો. દરમીયાનગીરી કરે છે તદ્દિ તે કરતી નથી. આ નવી પદ્ધતિમાં કોઈ એક તાલુકા પીળ

પોતાના ત્રણ વર્ષની મુદતમાં ચાલુ સામાન્ય કામગીરીમાં પૂરતું ધ્યાન આપી બનતી કરકસરી સુવહીનર ચલાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે. બોર્ડની ચાલુ સામાન્ય કામગીરી પૈકી મુખ્ય નીચેની હતી:—

વૈદકીય મદદ

છલ્લામાં જનસંખ્યાને બનતી વૈદકીય મદદ પુરી પાડે એ હેતુથી પહેલેથી બાર ભોક્ષ બોર્ડ દવાખાના ચલાવવામાં આવે છે. એ સ્પષ્ટ છે કે આ બાર દવાખાનાનો લાભ છલ્લાના ખુણામાંના દરેક ગામેને મળી શકે નહિ અને તેથી કેએસ મધાન મંડળ હવે ત્યારે એક મદદી (Subsidised) દવાખાનાઓની યોજના કરવામાં આવી હતી જેનો તંબ નાણાં સ્થિતિ પર વધારાના ખર્ચનો બોલો પડવા છતાં પૂરતો લાભ લેવાને બોર્ડ પ્રયત્ન કર્યો છે અને એ યોજના મુજબ સને ૧૯૩૯-૪૦ અને ૧૯૪૦-૪૧ના વર્ષોના મળી હાલ નીચે પ્રમાણે નવા દવાખાનાઓ ચાલુ છે:—

આયુર્વેદિક

ગામનું નામ	તાલુકો
(૧) બમરોલી	ગોર્ધારી
(૨) પીંજરત	ગોલપાડ
(૩) સરભોણ	બારડોલી
(૪) નાગધરા	જલાલપોર
(૫) રોહીણી	પરડી
(૬) બોરીફળીયા	જલાલપોર
(૭) દેગામ કરાયા	પારડી

યુનાની

(૮) અંસા	તા. ગીપલી
(૯) કપલેયા	„ ગોર્ધારી
(૧૦) અટગામ	„ વલસાડ

એલોપેથીક

(૧૧) ગોડસંજા	તા. માંડવી
(૧૨) સડવાવ	„ માંડવી
(૧૩) કોનવેલ	„ વલસાડ

ઉપરના દવાખાનાના વૈદ, હકીમ અમર ડોક્ટરને પોતાના દવાખાનાના સ્થળ ઉપરાંત ખીજા ત્રણથી ચાર આસપાસના ગામે નિયમિત આંતરડીયે વીઝીટ કરવાના હોય છે. એટલે બને તેટલો વધુ વૈદકીય લાભ જનતાને મળે છે.

એ ઉપરાંત છલ્લા ભે વર્ષથી બોર્ડ તરફથી તાત્કાલી ગોળીઓ અનુભવી વેદ પાસે તૈયાર કરવી છલ્લામાં વહેંચવામાં આવે છે. પહેલા વર્ષનો જયો પાંચ મણુ જેટલો હતો તે બીજો વર્ષે વધુ માગણીને લઈ ૨૫ મણુ જેટલો રાખવામાં આવ્યો હતો અને ગોળી કાયદે કરક હોવાનું જણાવવાથી એ જથ્થામાં થયું ચાલુ વર્ષે વધારો કરવા નિશ્ચય કર્યો છે. ગોળીઓ બોર્ડની તાલુકા કમીટીઓના ચેરમેન સાહેબો મારફત જેને તે ગામોની શાળાના શિક્ષકોની મદદલપ મફત આપવામાં આવે છે.

- (૧) ગામ સુધારણા સપ્તાહની યોજના.
- (૨) ગામ સુધારણા માટે લોકોએ પસંદગી મળી સ્વાચ્છતા શા માટે થવું જોઈએ;
- (૩) જી. લો. બોર્ડ સભ્યો આર્થિક અને બીજી માહિતી, લોકો જિલ્લા લો. બોર્ડના કામમાં રસ લેતા થાય તે માટે.

(૪) પ્રજાશાસન પદ્ધતિ અને તેના મુખ્ય સિદ્ધાંતો. પ્રજાશાસનમાં સિદ્ધાંતવાળા પક્ષનું સ્થાન.

(૫) મતની પ્રતિવક્તા અને મતદારોની મત પ્રતિની જાગૃત્તા.

આ પ્રચાર દરમિયાન જિલ્લામાં ભારે ઉત્સાહ જોવામાં આવતો હતો. આ આખો કાર્યક્રમ કેટલો ફલદાનકારક થયો હતો તે એટલા ઉપરથી સમજી શકાય કે જિલ્લાનાં લગભગ ત્રણસો ગામોએ આ યોજનાને અપનાવી હતી અને પહેલા વર્ષમાં જાત મહેનત અને સ્વાચ્છતા ગામ સુધારણાના લગભગ એક લાખ અને ત્રીસ હજારની કિંમતના કામો લોકોએ કર્યા હતા. આ યોજનાને ધારાસભાના પ્રધાનમંડળે પણ અપનાવી હતી અને દરેક સરકારી અમલદાર અને નોકર એ યોજનાને સફળ થોડા મદદ અને સલાહ આપે એવા હુકમો કાઢ્યા હતા. આ યોજનાની સફળતા માટે સરદાર વલ્લભભાઈએ પણ ગામડે આવી પોતાની સલાહનુભૂતિ જતાવી હતી. તે ઉપરાંત મુંબઈ સરકારના ચાર પ્રધાનો અને કાઉન્સિલના પ્રમુખ સાહેબે યોજના અંગે થયેલાં કામો માટે જિલ્લાનો પ્રવાસ કર્યો હતો. આંતર રાષ્ટ્રીય અને દેશની અસાધારણ અંતરિક પરિસ્થિતિને લીધે આ યોજનાનું કામ બીજા અને ત્રીજા ચાલુ વર્ષમાં થઈ શક્યું નહિ એ મોટી કમનસીબની વાત છે. પરિસ્થિતિ સુધરતાં એ યોજના ફરીથી ચાલુ કરવામાં આવશે. જિલ્લામાં ગામ પંચાયતના નવા કાયદા પ્રમાણે લગભગ ૬૦ પંચાયતો થઈ છે અને આ પંચાયતો આ યોજનાને સારી રીતે અપનાવશે એમ આપણે આશા રાખીએ દેશની રાજકીય પરિસ્થિતિ સુધરે તો જી. લો. બો. તરફથી આ યોજના ફરીથી ચાલુ કરવામાં આવશે. આ યોજનાને લગતો હેવાસ તેના કાર્યક્રમ સાથે સ્થાનિક સ્વરાજ્યના માસિકમાં આગળ આપવામાં આવ્યો છે. એટલે એ બધી બાબતો ફરીથી અગ્રે જતાવવાની જરૂર નથી.

ગામ સુધારણા સપ્તાહ ઉપરાંત જી. લો. બોર્ડ તરફથી એક બીજી નવી પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવી હતી અને તે જી. લો. બો. અને જી. રુકલ બો. તરફથી એક માસિક-પ્રગટ કરવાની હતી. આ પક્ષના વહિવટના બીજા વર્ષથી જ આ માસિક ચાલુ કરવામાં આવ્યું છે અને આ જિલ્લામાં તેમજ અન્ય સ્થળે તેનો ઠીક ઠીક આવકાર થયો છે. નાગરિકપણાના દોકો અને જવાબદારી સ્વરાજ્ય માટે આ માસિક પ્રગટ કરવાનું જરૂર હતું એવી યોજના બોર્ડમાં છે. આખા જિલ્લામાં આવું માસિક સૂરત જિલ્લા બો. તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવે છે. આપણાં ગામડાંના જીવનમાં ગામ પંચાયતોનું સ્થાન ધણું અગત્યનું હોવાથી ગયા ડીસેમ્બર તથા જાન્યુઆરીના બે ભેગા અંકો ખાસ ગામ પંચાયત અંક તરીકે પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો. આ માસિકની ઉપયોગિતા માટે બે મત હોઈ શકે નહિ અને એના મુલ્યાંક માટે હમારે કંઈ અભિપ્રાય આપવો વાસ્તવિક ગણાય નહિ, એ અભિપ્રાય બાંધવાનો અધિકાર પ્રજાનો છે. ઉપર જણાવ્યું છે તેમ “ગામ સુધારણા સપ્તાહ”ની યોજના અને ‘સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય’ માસિકનું પ્રકાશન એ આ બોર્ડની ખાસ નવીન કૃતિ છે. એ સાથે બોર્ડ

સને ૧૯૪૦-૪૧મા છલ્લા લોકલ બોર્ડ, મુરતે મંજુર કરેલાં નવાં ખાસ
મરામતનાં કામો.

અનુક્રમ
નંબર

કામનું નામ

એસ્ટીમેટની રકમ મંજુર થયેલી રકમ

તાલુકા ચોર્ધાશી

૧	પારેખ ધર્મશાળાની ખાસ મરામત	૩૭૯	૨૫૦
૨	ધંધાપોર ગામે મુખડીને ખાસ રીપેર	૨૩૭	૨૦૦
૩	ઉધના, ખરવાસા રસ્તાના મા. નં. ૪માં બોક્સ કલવર્ટ બાંધવા.	૧૧૦૦	૧૧૦૦
૪	મુરતે કતારગામ રસ્તા ઉપર બોક્સ કલવર્ટ બાંધવા	૪૬૫	૪૨૩
૫	મુરતે રેશનથી વરાછા રોડની ખાસ રીપેર	૧૩૧૦	૧૦૦૦
૬	હોપ ક્ષીજથી ધંધાપોર રોડની	૯૧૦	૭૭૫
૭	એકલેરા ગામે પગદંડી પૂર બાંધવા	૫૨૬	૪૫૦
૮	ડિડાલી ખરવાસા રોડના જંકશન આગળ રોડન પીચીંગ બાંધવા	૯૦	૯૦
૯	પાડેસરા પગદંડી પૂરની ખાસ રીપેર	૧૮૫	૧૭૫
૧૦	ઉનાથુ મોટા વરાછા રસ્તાને ત્રેડતો ઉનાથુ રેશન રોડ બાંધના. (જમીન ખરીદવા)	—	૩૬૪
૧૧	ઉધના ખરવાસા રસ્તા માટે લાઇમ કંકરનું રીઝર્વ કલેક્ટશન કરવા	૨૨૫	૨૨૫
૧૨	કતારગામ કુલપાડા રસ્તા ઉપર માવલનું રીઝર્વ કલેક્ટશન કરવા	૨૨૮	૨૨૮
૧૩	ડી. લો. બો. એડીશનના વેધર રોડના જમીન કીરાયાના	૨૦૦	૨૦૦
૧૪	ડી. લો. બોર્ડ એડીશનના મકાનમાં એડીશન બોલ્ટરેશન કરવા	૪૫૦	૪૫૦

વીલેજ એગ્રાય રસ્તા

૧૫	કોસાડ ગામે રીટેઈનીંગ લોન્ડ આગળ પીચીંગ બાંધવા	૧૧૦૨	૧૧૦૨
			૭૦૩૨

બોલપાડ તાલુકો

૧	મીરમપોર રસ્તા માટે સેના ખાડી મેટલનું રીઝર્વ કલેક્ટશન કરવા.	૧૩૦૦	૭૦૧
૨	મીરમપોર રસ્તા ઉપર હુમ પાડે કુદમ બાંધવા.	૪૨૬	૪૦૦
૩	મીરમપોર રોડ એગ્રાય સુધારવા.	૨૦૦	૨૦૦
૪	સાવથુ બોલપાડ રોડની ખાસ રીપેર	૪૮૦૦	૩૨૨૦
૫	એરથાથ ગામે આર. સી. સી. પૂર બાંધવા.	૫૫૯૫	૫૨૫૦
૬	સાવથુ બોલપાડ રસ્તા ઉપર પારડી મેટલનું રીઝર્વ કલેક્ટશન કરવા	૧૩૧૬	૧૧૭૫
૭	અમલીપોર ગામે કુવા તથા હવાડાની ખાસ રીપેર	૬૦૦	૩૦૦

દાસ બોર્ડના ત્રણ દવાખાનામાં પાસ થયેલી દાયણો નીમવામાં આવી છે અને લાયક ઉમેદવાર મળી આવે વધુ ચોથી નીમવામાં આવશે. આ નીમણુંકો એ બાબતની સરકારી યોજના પ્રમાણે કરવામાં આવી છે. અસલ સરકારી યોજના પ્રમાણે પાસ થયેલી નર્સ-મીડવાઈઝની ભયુક્તી નીમણુંક થઈ શકતી અને તેથી જૂની બોર્ડ વખતથી ચાર જગ્યાઓ પૂરવા નિર્ણય હોવા છતાં એક જ જગ્યા પૂરાઈ શકી હતી. કારણ કે સાધારણ રીતે નર્સ-મીડવાઈઝ ગામડાઓમાં કામ કરવા ખુશી જણાતાં નથી. બોર્ડની હસ્તી દરમ્યાન સરકાર સાથે લખાણ આપી રાખી પાસ થયેલી મીડવાઈઝ (દાયણ) ભયુનું માટે નીમી શકાય એવો નિયમમાં ફેરફાર કરાવવામાં આવ્યો છે. અને દાસ એ પ્રમાણે ત્રણ દાયણો કામ'તરી રહી છે. અનુભવ પરથી સરકારે ડેરવેલી ફી વધારે જણાય છે. અને લોકો તેથી એમનો પૂરતો લાભ લેતા અચકાતા માલમ પડે છે. એ બાબત પણ બોર્ડ સરકાર સાથે જરૂરી પત્ર બદલાર ચલાવી રહી છે. એ રીતે દરમાં ઘટાડો કરવા આશંક કરવામાં આવ્યો છે કે જેથી આમ જનતા વધુ પ્રમાણમાં દાયણોનો લાભ લઈ શકે.

પશુઓની સારવાર માટે બોર્ડ તરફથી છ પશુ દવાખાનાં ચલાવવામાં આવે છે. માંડવી અને પારડી તાલુકામાં દવાખાના નથી અને તેથી એ તાલુકાઓને જોઈતી પશુ સારવાર માટે સગવડ મળી શકતી ન હતી. વળી ચીખલી તાલુકાનું દવાખાનું ચીખલી કસબામાં હોઈ તાલુકાના ઉત્તર વિભાગના ગામડાંઓને પણ જરા અગવડ પડતી હતી, જેથી આ બોર્ડ પારડી અને માંડવી તાલુકાઓના પશુઓની સારવાર માટે અનુક્રમે વલસાડ અને ખારડોલીના ડોરના દવાખાનાના ડોક્ટરની તેમજ ચીખલી ઉત્તર વિભાગ માટે ચીખલીના ડોક્ટરની ડેરવેલી જગ્યાએ નિયમિત અડવડિક વીઝીટ માટે જોડવણ કરવામાં આવી છે. એ પ્રમાણે દર અઠવાડિયે વલસાડના ડોક્ટર પારડી તાલુકાના ગામ પરીધા જાય છે. અને ત્યાં આવેલાં ડોરની સારવાર માટે જોડવણ કરે છે. એ પ્રમાણે ચીખલીના ડોક્ટર દરેક અઠવાડિયે બે દિવસ રાનકુવા જાય છે. અને જરૂર પ્રમાણે ખારડોલીના ડોક્ટર માંડવી જાય છે.

રસ્તાનું પાંધકામ, રીપેર વિગેરે

બોર્ડના આર્જમાં ૪૭૦ માઈલ લાંબા રસ્તા છે. જે પૈકી ૧૩૬ માઈલ લાંબા મેટલ રોડ છે. અને બાકી ગ્રાવલ, કંકર અને માટીના છે. હવે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે આરક્ષા લાંબા રસ્તાના રીપેર કામ માટે બોર્ડ ફક્ત રૂ. ૭૦૦૦૦ ફાજલ પાડી શકે છે. જ્યારે એ રસ્તાઓને રીતસર રીપેર કરવા માટે જોઈએ રૂ. ૨,૫૦,૦૦૦ જેટલો. આવા સંધોગમાં રસ્તાની સ્થિતિ કેવી રાખી શકાય એનો ખ્યાલ ખરી લેવાનો છે. જેમ અને તેમ વધુ સરકારી ટ્રાંટ અને રેવન ગવર્ન મેંકલવા પ્રયત્ન કરી રસ્તા રીપેર માટે કાળજી રાખવામાં આવે છે અને એ મુજબ બોર્ડ તરફથી સને ૧૯૩૮-૩૯ના વર્ષમાં રૂ. ૧,૦૨૮૩૪ના અને સને ૧૯૩૯-૪૦ના વર્ષમાં રૂ. ૧,૦૮,૧૬૦ના કામે કરવામાં આવ્યા હતા. થયેલા મુખ્ય કામોની વિગત બોર્ડના સ્થાનિક સ્વરાજ માસિકના મે ૧૯૪૦ના અંકમાં આપવામાં આવી છે. એટલે અહિં જણાવવામાં આવી નથી.

સને ૧૯૪૦-૪૧માં આશરે રૂ. ૧,૨૧,૩૮૦ સુધી ખર્ચ થશે અને નીચે પ્રમાણે મુખ્ય કામે કરવામાં આવશે.

અનુક્રમ નંબર	કામનું નામ	એસીમેન્ટની રકમ	મંજુર થએલી રકમ
-----------------	------------	-------------------	-------------------

જલાલપોર તાલુકો

૧	તીથા ગામે પગદંડી પૂલ બાંધવા	૧૯૦૦	૮૫૦
૨	વેડા હીમીટથી ખરસાડ નેર્મીંગ અમલસાડ પનારોડ	૧૫૦૦	૧૪૦૦
૩	જલાલપોર સામેજ રોડની ખાસ રીપેર	૭૧૦	૧૦૦
૪	મડા પૂલને ખાસ રીપેર	૧૧૨૬	૯૫૩
૫	કથમડા ગામે ડેડાડા રસ્તા ઉપર નાળું બાંધવા	૧૧૦૦	૮૨૫
૬	કથમડા વીલેજ રોડ સુધારવા	૧૦૦	૧૦૦
૭	નવસારી થીરીયા હીમીટથી માણેકસાક રોડથી પાટીદાર આશ્રમ પર		૫૦૦
૮	સીસેડા ઉગન રોડરવા રોડ ખાસ રીપેર	૧૨૪૫૦	૯૧૬૩
૯	જલાલપોર પૂર્વે પર રોડ ખાસ રીપેર	૫૨૦૦	૫૧૩૫

વીલેજ એગ્રાય રસ્તા

૯	મટસાર્ક વાહરવાડ રસ્તા નવો બાંધવા	૭૮૦૦	૬૦૦૦
---	----------------------------------	------	------

૨૫૫૬૬

ચીખલી તાલુકો

૧	ચીખલી એગ્રાય રસ્તાને ખાસ રીપેર	૧૧૧૩	૧૦૦૦
૨	સુરખાર્ક ખરોડી રોડને ખાસ રીપેર	૧૫૯૩	૧૫૦૦
૩	રાનકુવા સ્ટેશનથી કુંભરી ખાડી રોડને ખાસ રીપેર	૪૮૦	૪૦૦
૪	વાંઝા ગામે ઝરણીયા ખાડી ઉપર પગદંડી પૂલ બાંધવા	૮૭૫	૭૫૪
૫	ચીખલી હાલેડ રસ્તાને ખાસ રીપેર	૮૦૫	૬૮૧
૬	સમરોડી ગામે હરીજન રોડ સુધારવા	૩૫૪	૩૦૦

વીલેજ એગ્રાય રસ્તા

૭	પીપલધરા નેર્મીંગ ચીખલી મટવાડ રોડ સુધારવા	૫૦૦૦	૪૧૦૦
૮	પાદડા હલીયાને નેડોતો સાલકપોર વિલેજ રસ્તા સુધારવા	૧૨૫૦	૧૨૫૦

૯૯૮૫

વડસાડ તાલુકો

૧	છાપુવીંગ મેદ વીલેજ રોડ	૪૩૩	૧૦૦
૨	છાપુવીંગ ધનોરી વીલેજ રોડ	૫૬૭	૯૦
૩	સરોચ ગામે ઢોડીયા શેડો માટે નવો કુવો બાંધવા	૪૮૦	૨૦૦

અનુક્રમ
નંબર

કામનું નામ

એરડીમેન્ટની
રકમ મંજુર થયેલી
રકમ

વીલેજ એગ્રાય રસ્તા

૮ કીમ વડોદી રસ્તાને જોડતો મુળદ રસ્તો સુધારવા	૧૭૦૦	૧૭૦૦
		૧૨૮૪૬

બારડોલી તાલુકો

૧ બારડોલી વાલોડ રસ્તા ઉપર સ્લેબ ફેઇન બાંધવા	૬૨૦	૬૨૦
૨ વડવાણીયા ગામે કુટ ધીજ બાંધવા	—	૩૫૦
૩ રામપુરા ગામે કુટ ધીજની ખાસ રીપેર	—	૧૫૦
૪ પુણી સીઓદ વચ્ચેના કુટ ધીજની ખાસ રીપેર	૨૦૦	૨૦૦
૫ મલેકપોર પુણી સીઓદ રસ્તા ઉપર નાળું બાંધવા	—	૩૫૦
૬ બારડોલી સરભોણ રસ્તા ઉપર હુમ પાર્થ ફેઇન બાંધવા	૬૫૫	૬૫૦
૭ બારડોલી સરભોણ રસ્તાની ખાસ રીપેર	૩૩૭	૩૩૩
૮ છાત્રુવીંગ નવસાડ શાહપોર રોડ	૮૭૦	૫૮૧
૯ કેદાર નાળાની ખાસ રીપેર	૨૧૭	૨૦૦
૧૦ તાજપોર બગવા રસ્તાના માછલ નંબર ૨ના નાળાની ખાસ રીપેર	૨૦૦	૨૦૦
૧૧ અકોટી કલસાડ સ્લેબ ફેઇન બાંધવા	૬૦૦	૬૦૦
૧૨ ઉઢરેલ વાધેયા કોડેલ રસ્તા ઉપર સુપડી બાંધવા	૧૪૦	૧૪૦
૧૩ સેજવાડ રસ્તા ઉપર એગ્રાય ફેઇન બાંધવા	૨૦૦	૨૦૦

વીલેજ એગ્રાય રસ્તા

૧૪ ઉવા સ્માલકા રસ્તો સુધારવા	૩૫૦૦	૩૦૦૦
		૭૫૮૪

માંડવી તાલુકો

૧ તંત્રસાડા મોટીએર રોડ ખાસ રીપેર	૪૪૫	૪૦૦
૨ અરેકે બોઢાણ રસ્તા ઉપર રીટેર્નિંગ વોલ બાંધવા	૬૨૫	૬૨૫
૩ ગોડસંબા ગામે રાનીપરજ છાત્રીઓ માટે રફલ બોર્ડિંગ		
વિગેરે મકાનો બાંધવા	૧૨૬૦૬	૧૨૦૬૬

અનુક્રમ નંબર	કામનું નામ	એસ્ટીમેટની રકમ	મંજૂર થએલી રકમ
-----------------	------------	-------------------	-------------------

બોલપાડ તાલુકો

૨	સરસ ગામે તળાવમાં બોદાણ કરવા	૫૦૦	૪૨૮
૩	વીહારા ગામે એજન	૩૦૦	૨૮૦
૪	સોંદસા મીઠા ગામે એજન	૧૦૦	૫૭૫
૫	બોલપાડ ગામે નવો કુવો બાંધવા તથા તળાવમાં બોદાણ કરવા	૮૧૩૦	૮૧૩૦
			<hr/>
			૧૦૪૧૩

બારડોલી તાલુકો

કરચકા ગામે નવો કુવો બાંધવા	૧૭૦	૫૪૪
		<hr/>
		૫૪૪

માંડવી તાલુકો

ખરેચ ગામે તળાવમાં બોદાણ કરવા	૩૧૫	૩૦૦
ખંજડોલી ગામે નવો કુવો બાંધવા	૫૮૦	૫૬૦
ગોપાલગા બોર્ડિંગમાં નવો કુવો બાંધવા	૧૩૮૭	૧૧૭૨
		<hr/>
		૨૦૩૨

જલાલપોર તાલુકો

કાચમડી ગામે કુવા તથા હવાગાને ખામ રીપેર	૧૨૦૨	૧૧૫૦
આઠ ગામે કુવા તથા હવાગાને ખામ રીપેર	૪૯૫	૪૭૫
એર વેટરનરી ડિરેક્ટરીમાં નવો ટ્યુબ વેલ બાંધવા	૯૦૭	૯૦૭
બુથાડ ગામે એલારો બાંધવા	૧૦૦૭	૧૦૦૦
ભુથાડ ગામે હરીજન કુવાને રીપેર	૨૯૩	૨૪૧
		<hr/>
		૨૮૭૩

ચીખલી તાલુકો

આમધગ ગામે કુવાની ખામ રીપેર	૨૦૦	૨૦૦
વાડી ગામે હરીજન કુવાને ફરીથી બાંધવા	૧૪૫	૧૦૦
		<hr/>
		૮૦૦

પારડી તાલુકો

પારડી મંજીવાડમાં નવો કુવો બાંધવા	૫૮૪	૫૮૧
		<hr/>
		૫૮૧

અનુક્રમ નંબર	કામનું નામ	એસ્ટીમેટની રકમ	મંજુર થયેલી રકમ
-----------------	------------	-------------------	--------------------

ધેરૂણ રેલ્વે ફંડના રસ્તા

૪ કુંગરી ઉંટડી રસ્તો સુધારવા	૧૫૭૯૧	૧૫૭૯૧
------------------------------	-------	-------

વીલેજ એગ્રાય રસ્તા

૫ અગર દીપેદ રોડ સુધારવા	૧૬૩૫	૧૬૩૫
-------------------------	------	------

૧૭૮૧૬

પારડી તાલુકો

૧ ભડકમેરા દેગામ રોડ માહલ નંબર ૩ નવો બાંધવા	૧૪૦૭૮
--	-------

૨ ઉમરસાડી માછીવાડી પારડી રોશન મુધીને રસ્તો નવો બાંધવા ૫૦૦૦	૫૦૦૦
--	------

૩ ઉવાડા રોડ ઉપર નવું નાણું બાંધવા	૪૨૫	૪૦૧
-----------------------------------	-----	-----

વીલેજ એગ્રાય રસ્તા

૪ છોરી રાતા રસ્તો સુધારવા.	૩૨૫૦	૩૧૬૮
----------------------------	------	------

૨૨૬૪૭

કુવા બાંધવા, રીપર વી.

બોર્ડ પોતાના રસ્તાના રીપર માટે પૈસાની જોઈતી જોગવાઈ કરી શકે નહિ તો પાંછી ઉપરના કામો માટે કોઈ રકમ કેવી રીતે ખર્ચી શકે ? છતાં સરકારી એજંટની મદદથી આ કામો કરવામાં આવ્યાં છે જે માટે સને ૧૯૩૮-૩૯ માં રૂ. ૧૨૫૨૭-૧૨-૦ અને ૧૯૩૯-૪૦ માં રૂ. ૩૦૮૩૬-૦-૦ ખર્ચાયા છે. આ કામોની વીગત પથ્ય સ્થાનિક સ્વરાજ માસિકના મે-૧૯૪૦ના અંકમાં આપવામાં આવી છે. સને ૧૯૪૦-૪૧ માં રૂ. ૧૭૦૫૦-૦-૦નાં કામો હાથ પર લેવામાં આવ્યાં છે જે નીચે મુજબ છે:—

સને ૧૯૪૦-૪૧ માં જીલ્લા લોકલ બોર્ડ સુરતે વોટર સપ્લાઈનાં

મંજુર કરેલાં નવાં તથા ખાસ મરામતનાં કામો.

કુવા બાંધવા તથા રીપર કરવા વીગેરે કામો.

અનુક્રમ નંબર	કામનું નામ	એસ્ટીમેટની રકમ	મંજુર થયેલી રકમ
-----------------	------------	-------------------	--------------------

ચોર્યાસી તાલુકો

૧ ખમરોલી ગામે કુવા તથા હવાડાની ખાસ રીપર	૭૩૭	૬૨૧
---	-----	-----

૬૨૧

રીતનો વહિવટ બલિષ્ઠમાં પણ કરવામાં આવશે. જો આંતર રાષ્ટ્રીય અને દેશની આંતરિક પરિસ્થિતિ સુધરશે તો ગ્રામ સુધારણા સપ્તાહની યોજના અને સુરત છાત્રા સ્થાનિકસ્વરાજ્યનું માસિક, જે આ પક્ષની ખાસ કૃતિઓ છે તે ચાલુ કરવામાં આવશે. બોર્ડનું માસિક તો પ્રતિકુળ સંજોગો હોવા ન થાય તો ચાલુ રહેશેજ. આ યોજનાઓ મારફતે લોકોનું પરાવર્તનથી માનસ બદલી સ્વાત્મી માનસ બનાવવા બનતી કોશિષ કરવામાં આવશે. બોર્ડની એકલ વર્ષની કોશિષથી આજે ઘણાં ગ્રામો સ્વાત્મયથી પોતાના ગ્રામો સુધારવા કોશિષ કરી રહ્યા છે. ત્રણ વર્ષ પહેલાં છ. લો. બો. ની સ્થિતિ સંબંધી સામાન્ય લોકોમાં જે ગંભીર અજ્ઞાનતા હતી તેમાં ઘણો સુધારો થયો છે છતાં એ દિશામાં કામ ચાલુ રાખવામાં આવશે. આ બોર્ડ માને છે કે પ્રજાસાનનો પાયો એ મન છે અને બધાં સુધી મનદારો મત પ્રત્યેની પોતાની વાસ્તવિક દ્રશ્ય અને જગ્યામદરીના નહિ સમજે ત્યાં સુધી પ્રજાના ખરા હિતનું રાક્ષસ હેતુ કરી શકાય નહિ. મતની પવિત્રતા અને મતદારોની દ્રશ્ય સમજવવાનું જે પ્રમાણે ચાલુ વહિવટ દરમિયાન રાખ્યું હતું તેજ પ્રમાણે બલિષ્ઠમાં પણ ચાલુ રહેશે. માસિકદ્વારા તથા ગ્રામોમાં સભાઓ બરી આ બાબત યોગ્ય પ્રચાર કરવામાં આવશે.

હવે એક જ બાબત લખવાની રહે છે અને તે એ કે મહાસભા પક્ષ આ સંસ્થાનો વહિવટ કરીને પ્રમદિતને માટે કંઈ અવનવું કરી નાંખશે એવો દાવો કરવામાં આવ્યો ન હતો તેમ હાલ પણ કરવામાં આવતો નથી. આવી સંસ્થાઓની પ્રગતિનો આધાર એ સંસ્થાની નાણાકીય સ્થિતિ ઉપર રહે છે અને એ સ્થિતિ કોઈ પણ વખત કરનાં આજે વધારે ખરાબ છે કારણકે બોર્ડને જે દરજ્જે આપવામાં આવી છે તે દરજ્જે બરા ૨ અંક કરી શકાય એવાં આર્થિક સાધનો આપવામાં આવ્યા નથી. તેમજ એ સાધનોમાં સુધારો કરવાને કંઈ પણ અવકાશ નથી. ઉલટું સરકાર તરફથી જે માદ મળતી હતી તેમાં મોટા ઘટાડો કરવામાં આવ્યો છે. રસ્તા ફરસ્તી માટે ખૂતકાળમાં સરકાર તરફથી દર વર્ષે લગભગ એક લાખ રૂપિયાની માંટ મળતી હતી તે ધરીને આજે ત્રીસ હજાર રૂપિયા થાંટ મળે છે. એટલે બધાં સુધી સાધનોની બાબતમાં મોટો ફેરફાર થાય નહિ ત્યાં સુધી બોર્ડ પોતાની દરજ્જે વાસ્તવિક રીતે અદા કરી શકશે નહિ. દાખલા તરીકે આજે બોર્ડને દર-૧૬ જે રસ્તાઓ છે. તે ઉપર એની વાસ્તવિક જરૂરિયાતના પચીસ ટકા રકમ બોર્ડ ખર્ચી શકે છે અને તેને લીધે જ બોર્ડના રસ્તાઓની સ્થિતિ ઘણી અસતોષકારક મથમ પડે છે. આવા સંજોગોમ સહેજે શંકા ઉત્પન્ન થાય કે આવી દેવાળીયા સંસ્થામાં શા માટે જનું જોડણું. એ શંકાને ખુલાસો એટલો જ છે કે આ સંસ્થાનો વહિવટ મહાસભા તરફથી ન કરવામાં આવે તો પ્રત્યાઘાતી તરવો જોમાં દાખલ થઈ પ્રજાને પ્રાણુવાન બનાવવાને બદલે રૂપોડ બનાવે અને અનેક રીતે દેશ હિતને તુકશાન કરે. આ અનિષ્ટ ન થવા પામે તે આ સંસ્થામાં જવાનો એક હેતુ છે પણ જો સંસ્થાના સંચાલકો પુરો વખત આપી છાત્રાને જાગૃત કરી, ગ્રામ સુધારણા સપ્તાહ જેવી યોજનાને લોકો પાસે અપનાવાવે તો પણ માફે પરિણામ લાવી શકાય આ દેશનું વાતાવરણ અતુકુળ હશે તો બલિષ્ઠમાં આરોગ્યતા અને તંદુરસ્તી માટે બોર્ડ તરફથી વિશેષ પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

(જિ. રફ. બો. ના વહિવટનો હેવાલ આવતા અંગેમાં આપવામાં આવશે.)

અમારો ભવિષ્યનો કાર્યક્રમ

સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓમાં મહાસભા જેવાં રાજકિય પક્ષે શા માટે ભાગ લેવો જોઈએ એ પ્રશ્ન અગત્યનો હોવાથી આ હવાકશમાં એની ચર્ચા અસ્થાને છે. પણ પ્રજા શાસનમાં યોગ્ય વહિવટ માટે પક્ષો સ્થપાય છે અને એ પક્ષો પોતપોતાનો કાર્યક્રમ પ્રજા આગળ રજુ કરે છે. મતદારો કાર્યક્રમની પસંદગી કરી જેના તે પક્ષનાં ઉમેદવારોને મત આપે છે. આખા શાસનમાં મતો વ્યક્તિની યોગ્યતા માટે આપવામાં આવતા નથી પણ પક્ષના કાર્યક્રમની યોગ્યતા ઉપર આપવામાં આવે છે. યોગ્ય માણસો ભેગા થઈ એક પક્ષ સ્થાપે અને કોઈ વિદ્વાન પાસે યોગ્યતા કાર્યક્રમ ઘડાવી પ્રજા આગળ મુકે તો એવા પક્ષને યા કાગળ ઉપરના કાર્યક્રમને માટે કોઈ ભાષ્યેજ ઉત્તરન આપશે, એટલુંજ નહિ પણ એને કોઈ પક્ષ તરીકે સ્વીકારે પણ નહિ. આ જાગૃતમાં સૌથી અગત્યની વાત તો એ છે કે પ્રજાનો આદર પામે એવા પક્ષે બુતકાળમાં પ્રજાની અનુચિત સેવા કરેલી હોવી જોઈએ અને એ સેવા કરવામાં પક્ષે, ભોગો, બીજાનું વીગેરે આપેલાં હોય તોજ તે પ્રજાનો આદર પામે છે. આવા પક્ષના સુકાનીઓ ઉપર પ્રજાનો વિશ્વાસ, હોય છે. આજની દિવંદુસ્તાનની ખાસ પરિસ્થિતિમાં આવેો રાજકિય પક્ષ એકજ છે અને તે દિવંદુની મોટામાં મોટી સંસ્થા મહાસભાનો છે. આ પક્ષનો ઉદ્દેશ સત્ય અને અદિસાના સાધનો દ્વારા, દેશની સ્વાધિનતા પ્રાપ્ત કરવાનો છે. આ સંસ્થાની સામે બીજો પ્રાણુવાન પક્ષ ઉભો થયો નથી તેનું કારણ કે મહાસભાના ઉદ્દેશ માટે બે મત હોઈ શકે નહિ. એટલું ખરું કે સાધનો સંબંધી મતભેદ હોઈ શકે અને મહાસભાના સાધનો કરતાં વધારે સારાં સાધનો વાળો પક્ષ સ્થાપી શકાય. હજુ સુધી એવો કોઈ પક્ષ સ્થપાયો નાજુવામાં નથી. દેશમાં બીજા રાજકિય પક્ષો છે; જેવા કે મુસ્લીમ લીગ, હિંદુ સભા અને વિનીતો. આમાના પહેલા બે પક્ષો ફરેલ પક્ષો છે અને પોતપોતાની કામના હિતોના સંરક્ષણ માટે સ્થાપવામાં આવ્યા છે. એ પક્ષોને રાષ્ટ્રીય પક્ષો કહી શકાય નહીં. વિનિતોનો પક્ષ રાષ્ટ્રીય કહી શકાય પણ એ પક્ષ ફક્ત નેતાઓનોજ બનેલો છે. કારણ કે એની પગપાડે પ્રજાનું પીઠમળ નથી. હાલના સંજોગોમાં રાજકિય પક્ષોની પરિસ્થિતિ ઉપર પ્રમાણ છે. હાલના સાસકોને વફાદાર એવો એકજ પક્ષ મહાસભા પક્ષનો સામનો કરે છે પણ એવા વફાદારો પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં બહાર પડવાને બદલે પ્રજાને ભોળાવવા માટે જુદા જુદા સ્વાંગમાં બહાર પડે છે. પણ ખરું જોતાં મહાસભાનો સામનો કરનારાઓ સરકારના ટેકેદારોજ હોય છે અને તેમને દેશની સ્વાધિનતાની કંઈ પડી હોતી નથી. જેમ બીજા દેશમાં હોય તેમ આ દેશમાં જુદા જુદા રાજકિય પક્ષોના અભાવનો ખુલાશો ઉપર આવી જાય છે. ત્યારે આપણા દેશે સ્વાધિનતા પ્રાપ્ત કરી હશે ત્યારે અર્થ કારણના પાયા ઉપર જુદા જુદા રાજકિય પક્ષો અસ્તિત્વમાં આવશે અને તે વખતે સ્વાધિનતા પ્રાપ્ત કરવાના ઉદ્દેશયોગી મહાસભા પક્ષ પણ ન હશે. પક્ષોના સંબંધમાં ધણું અજ્ઞાન જેવામાં આવે છે તેથી ઉપરનો ખુલાશો કરવાની જરૂર પડી છે. હવે આપણે મહાસભા પક્ષના ભવિષ્યના કાર્યક્રમના મુદ્દા ઉપર આવીએ. ચાલુ ત્રણ વર્ષ દરમ્યાન મહાસભાના ઉદ્દેશ વીગેરેને અનુસરીને જી. લો. બો. ની સંસ્થાના વહિવટ મારફતે ગામડાંના લોકોની જે નમ્રસેવા આ પક્ષે કરી છે તેવીજ રીતની સેવા આ પક્ષ કરતો રહેશે એ જાણ્યતમાં ભાષ્યેજ ખાત્રી આપવાની જરૂર હોય. અને એટલી ફરકસર વાળો કુશળ વહિવટ ચલાવવાનો આ પક્ષનો નમ્ર દાવો છે. એજ

આપણી પ્રાથમિક કેળવણીનો અગાડ-૨

અજની પ્રાથમિક કેળવણીનો જે આપણે અભ્યાસ કરીશું તે એમાં અથર્થી પ્રતિ સુધી કૃત્રિમતાજ નજીકથી ગામડાની પ્રજાના બાળકોને કેળવણી અપવાનો એ દાવો કરે છે, પરંતુ એ કેળવણી એટલી કૃત્રિમ રીતે સ્પર્ધા છે કે પ્રાથમિક શાળામાં બહુવા આપતા બાળકો અધવચમાં જ કેળવણી છોડી દે છે પ્રજાને શા મટે આ કેળવણી પરવડતી નથી એના કારણે વિચારતા એટલી વાત તો સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે, પ્રજાના જીવનો આ કેળવણી મિનકૂલ સ્પર્ધા કરતી નથી શાળાના વાતાવરણનો અને ઘર તેમજ ગામના વાતાવરણનો આ દૃષ્ટિએ અભ્યાસ કરીશું તો એ જેની વચમાં આસમાન જમીનનો તફાવત દેખાઈ આવશે. આજની કેળવણી અક્ષરસીધા અને માફિતી પરજ બધો ભાર દે છે અને જીવનના સરકારો અને તેના ઘડતર વિશે એ કેળવણીમાં વિચાર સરખો પથુ થતો નથી પરિણામ એ આવે છે કે, શાળામાં બહુવુ બાળક અથવા બચી રહેવું બાળક એના કુટુંબ તેમજ એના ગામથી વિખુટું પોણા લાગશે દિલની પ્રજાનો એટો ભાગ ખેતી કરે છે કેમ્બાક એની આસપાસના મૃદ-ઉયોગો કે ગ્રામઉયોગોમાં વતેઓડે અશે રોકાયના રહે છે સનન ઉયોગ અને પરિશ્રમથી પ્રજાનું જીવન બરેવું રહે છે, પરંતુ આ પ્રજાના બાળકોને શાળામાં જ કેળવણી મળે છે તેમાં આજે તો ઉયેગ કે પરિશ્રમનું નામનિશાન પથુ નથી આજની પ્રાથમિક કેળવણીમાં ઉયોગ અથવા પરિશ્રમને માટે જે કંઈ પથુ સમાડ કરી હોય છે તો તે પ્રતિ અજગમો કેમ થનો જાય એ રીતે જ વ્યવસ્થા કરેલી લાગે છે

બાળકે શાળામાં બહુવા જાય છે, આડ જે બે છે, પાડો બજે છે, અને દિસામો કરે છે કોષક ઠેકાણે 'કસરત મા કૂચ કરે છે કે લાહીતર શીખે છે એજ ન ગડો સાજો ઘેર જાય છે, ત્યાં તો એના જેવા જ ન બહુતાં જળજ મામાપને પથુ જાનન કે ખેતીના નાના મોટા ઉયોગોમાં મદદ કરતા હોય છે કુમાર, સુચાર કે હુદારના છોકરાઓ શાળામાં નથી જતા ત્યારે એમના ધધાના નાના મોટા કામો કરતા હોય છે જાગાઓ તો ધરકામમાં વિશેષ રોકાયેલી રહે છે ટેર ચારવા જાણ્યા ચાપવા પાણી બરવું કે કપડા ધોવા નીંદવું, ચાર લેવા જવું કે ફળવું ખાડવું, આ નવા ધરના અને જાહારના કામો ગ્રામજીવનની મદદરની પ્રવૃત્તિઓ છે-એમાં જ ગ્રામપ્રજાની જે સમૃદ્ધિ છે તે રહેલી છે પરંતુ જાગાઓ શાળામાં બહુવા જાય છે ત્યાં તો એમના અભ્યાસમાં કે પાઠોમાં કે પુસ્તકોમાં કે શાળાના સમયપત્રકોમાં, જીવનને સ્પર્શનારી આખાની એક પથુ વસ્તુનું નામનિશાન પથુ દેખાતું નથી ! કેળવણીકારો અને કેળવણીતરના સચાનકો લાપણોમાં તો કેળવણીની મોગી મોગી વ્યાખ્યાઓ કરે છે, જીવનનો વિકાસ કરે એ જ કેળવણી એવા વિચારો તો ધણા દર્શાવે છે પરંતુ પ્રાથમિક શિક્ષણના અભ્યાસક્રમમાં કે શાળાની દિનચર્યામાં જીવનને સ્પર્શનારી અને જીવનનો વિકાસ કરનારી પેની વસ્તુઓને પૂરું સ્થાન મળવું જોઈએ એની કત્પના પથુ કોઈને આવતી નથી શાળાની કેળવણી તો (જે એને કેળવણી ખી શક્ય તો) નિરુપયોગી માફિતી, અક્ષરજ્ઞાન કે બુદ્ધિવિદ્યાસની નિર્જીવ અને નિષ્ક્રિય વિમ્બોથી જ બરેલી રહે છે મહેાત, મજુરી પરિશ્રમ,

એક દીપક

એક દીપકની જ્યોત જલે,
હાં ! એક દીપકની જ્યોત જલે,

યુગ યુગના અંધાર ઉઠાળે,
વન વનના સૂતકાર ભૂલાવે;
કોટીક ઉર અમકાર ભરે:
હાં ! એક દીપકની જ્યોત જલે.

જલધિ તરંગે ગહન નિનાદે,
મસ્ત સમીરના ઘોર ફૂંકાડે;
એકલ એ રણકાર ભરે:
હાં ! એક દીપકની જ્યોત જલે.

ઉત્સુક હૃદયે પ્રાણે પ્રાણે,
મુકત જીવન સંગીત જગાવે;
પૂર્ણ સ્વરાજની આશ ભરે:
હાં ! એક દીપકની જ્યોત જલે.

ધર્મ, અર્થ, એ એક અમારે,
એકલ જીવન ધ્યેય અમારે;
ભારતને આઝાદ કરૂં એ:
એક દીપકની જ્યોત જલે.

જ્યોત્સ્ના શુકલ.

ઘટાડી દીધી છે, ગામડામાં બહુતાં, બણી રહેલાં અને વગર બજેમાં જાળકોના જીવનનો જો આપણે સદમ અભ્યાસ કરીશું તો તરત દેખાઈ આવશે કે, વગર બજેમાં જાળકમાં જીવનમહેનત, પરિશ્રમપ્રેમ, ઉદ્યમી વૃત્તિ અને સાદાધના સંસ્કારો કરમાઈ ગયેલા નથી હોતા. બહુતાં અને બણી રહેલાં જાળકોની સ્થિતિ આથી જુદી જ છે. એમની કાર્યશક્તિનો ધસારો પ્રાથમિક કેળવણીથી શરૂ થાય છે અને જેમ વધારે શિક્ષણ તેમને મળે છે તેમ તે ધસારો વધતો જ જાય છે. પરિણામ એ આવે છે કે, પ્રજાજીવનમાં સંપત્તિની ઉત્પાદન શક્તિનો દિવસે દિવસે એટલો મોટો હ્રાસ થઈ રહે છે કે, લયકર ગરીબાઈ અને બેકારીમાં આપણો બજેનો વર્ગ સપડાતો જાય છે. દુઃખદ વાત તો એ છે કે કાર્યશક્તિના ધસારાના પ્રમાણમાં જ પ્રજાજીવનમાં વિદ્યાસિતા અને તેના ખોટા ખર્ચો વધી રહ્યા છે. બેકારી, આજસ અને ગરીબાઈનાં દુઃખો આથી વધુ ને વધુ ફરણ અને જીવનવિનાશક નીવડતાં જાય છે. બાહ્ય આડંબરમાં જીવનની આ હુદતા રાચે છે અને એના મોઢ વધતા જ જાય છે.

જીવનની સાચી શક્તિ અને તેના સાચા સંસ્કારો વિશે જો બજેવા અને વગર બજેમાં આટલો બધો ભેદ રહે છે, તો ઘણી વાર એમ થઈ આવે છે કે, સાચી કેળવણી બજેવાને મળે છે કે વગર બજેવાને મળી ચૂકી હોય છે? આજનું 'કહેવાતું' બજેવતર જો જીવનના સાચા સંસ્કારોને પોષક નીવડવાને જાહેર તેને 'વિદ્યાનક નીવડે છે, તો આજની પ્રાથમિક કેળવણીની યાજાઓ ગ્રામપ્રજાની કેળવણીમાં કરો જ શો? આપતી નથી એ નિર્વિવાદ વાત છે. કષ્ટાં વર્ષો પહેલાં ડોક્ટર આનંદકુમાર સ્વામી લખી ગયા તેમ:

“વાસ્તવિક, ઉચ્ચશિક્ષણ, અને કમ્પાઉ અને મનિક્ષા વેકેગરની કૃતિઓ હિંદ અને લંકાની નિરક્ષર એક પ્રજા માટે જે કંઈ સિદ્ધ કરી શકી છે તે કામ આજની પ્રાથમિક કેળવણી કરી શકશે એમ હું માની શકતો નથી.” (Art and Swadeshi, by Dr. Anandkumar Swami. P. 143)

ડૉ. આનંદકુમાર સ્વામી તો એમ માને છે કે, આજની ગ્રામપ્રજાની કેળવણી એક રીતે પ્રશંસનીય છે. પણ તે બંને મર્યાદિત હોય.

આ દૃષ્ટિએ આપણે આપણી પ્રાથમિક કેળવણીનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે આપણને ખ્યાલ આવે છે કે, પ્રજાના જીવન અને સંસ્કૃતિમાં બારે બગાડ થઈ રહ્યો હોય છે. પ્રજાના સંસ્કારોને જે કેળવણી અનુકૂળ અને પોષક નથી હોતી તે કેળવણી જ ન કહેવાય. સ્થાનિક વાર્તાવરણ અને કૌટુંબિક સંસ્કારોનો મેળ જે કેળવણીમાં સાધી શકતો નથી તે કેળવણી જીવન અને સમાજને વિધતક જ નીવડે છે. આપણી પ્રાથમિક કેળવણી અથવા ધૃતિ સુધી આપણા ગામડાંઓના સ્થાનિક વાર્તાવરણ અને કૌટુંબિક સંસ્કારોનો ત્રોડ કરી રહી છે. બુદ્ધિવિકાસની અમળજામાં પ્રાથમિક શિક્ષણ અસ્વાધ્ય ગયું છે. અને ગમે તેવી માહિતીના સંચયને શિક્ષણનું નામ અપાઈ રહ્યું છે. આપણા જીવનના વિકાસ માટે જે સંસ્કારોની ખિલવણીની જરૂર છે એનો વિચાર કરીશું તો, શ્રી કિશોરલાલ મહસ્વાળા લખે છે તેમ, બુદ્ધિનો વિકાસ કાર્યશક્તિના સંસ્કારોમાં જ રહેલો છે.

કે ઉદ્યમ એનો તો આજ સુધી કેળવણીકારોએ વિચાર પણ કર્યો નથી. આજે તો એવી માન્યતા ધર કરી બેઠી છે કે, મહેનત, પરિશ્રમ કે ઉદ્યોગને બુદ્ધિવિકાસ સાથે કરી સંબંધ નથી. વિપરીત દશા તો એ યહ બેઠી છે કે શાળામાં યર્ષ રહેલા 'બુદ્ધિવિકાસ'ના વાતાવરણમાં પરિશ્રમી જીવન પ્રતિ વધુ ને વધુ અણુમો જ કેળવાતો જાય છે. આમ, ધરકામ ને શાળા-અભ્યાસને તદ્દન વિરોધી વસ્તુઓ ગણવામાં જ આજની કેળવણીની કૃત્રિમતા રહેલી છે.

કેળવણીની આ કૃત્રિમતાએ ગામડાંઓમાં તો સાચે જ કેર વર્તાવ્યો છે અને જીવનને સમૃદ્ધ કરનારાં ઝરણાં તદ્દન સકતી નાંખ્યાં છે. ચલુ પ્રાથમિક કેળવણીથી નીપજતો આ ગ્રામસંસ્કૃતિ અને જીવનસમૃદ્ધિનો બગાડ, આપણે ગયા લેખમાં જોઈ આવ્યા તે આર્થિક બગાડ કરતાં દબાર ગણો વિનાશકારક નીવડે છે. ગ્રામજીવન અને ગ્રામસંસ્કૃતિનો જેમણે થોડો ધણો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરેલો છે તેમને આ સંસ્કૃતિ અને જીવનબગાડની બપોંડતાનો સારો ખ્યાલ આવે છે.

૧. પ્રથમ તો આપણા પ્રાથમિક શિક્ષણે બાળકોમાં ધરકામ પ્રતિ ઠીક ઠીક અણુમો પ્રગટાવ્યો છે. પરિણામ એ આવ્યું છે કે, પ્રજાજીવનમાં આજસ, નિષ્ક્રિયતા અને શિથિલતાનું પ્રમાણ ખૂબ વધી રહ્યું છે. એ કેળવણી શા કામની, જે પ્રજાજીવન પર આજસ, નિષ્ક્રિયતા અને શિથિલતાનો ત્રિવિધ શાપ ઉતારે છે ?

૨. આપણા પ્રાથમિક શિક્ષણની પદ્ધતિ, એનો અભ્યાસક્રમ અને એનું આપણે વાતાવરણ એવી રીતે રચાયાં છે કે, બાળકોમાં પરિશ્રમ, ઉદ્યમશક્તિ અને જાતમહેનત પ્રતિ વધુ ને વધુ અણુમો થતો જાય છે. ધરકામ પ્રતિના અણુમોમાં કુખ્ય કારણ આ અણુમોજ છે. બીગની પ્રજામાંથી પરિશ્રમની અને ઉદ્યમી જીવનની ટેવો ધરી નાંખનાર કેળવણીનો પ્રજાને શો ઉપયોગ હોઈ શકે ?

૩. પરિશ્રમ અને ધરકામ પ્રતિ અણુમો પેદા કરનાર આપણી પ્રાથમિક કેળવણીને લીધે ગ્રામડાના પ્રજાજીવનના વિકાસ સાથે સંકળાયેલા ગ્રામઉદ્યોગો પ્રતિ તુચ્છભાવ કેળવાતો ગયો છે. પરદેશથી ધરી આવેલી અસંખ્ય પરદેશી વસ્તુઓએ આ ગ્રામઉદ્યોગોને છિન્નભિન્ન કરી નાખ્યા છે. પરદેશી વસ્તુઓના પ્રચારનું આ કાર્ય સુસંગ એટલા માટે બન્યું છે કે, આપણી પ્રાથમિક કેળવણીને પ્રતીષ્ઠે બાળકોમાં અને વિદ્યાર્થીઓમાં ટાપરીપ, ફેસન અને વિશ્વસિતાના કુસંસ્કારો યોગ્યતા લાગ્યા છે. ગ્રામઉદ્યોગોમાં રહેલી બધા સંસ્કૃતિની જોળખ કરી લાઇ ગાંધીજીએ એના યુગદુહાર માટે બારે પ્રયાસો શરૂ કર્યા છે. પરંતુ એ પ્રવૃત્તિની અસર કેળવણીના વર્ગ પર બહુ જ જોડી યહ છે. આપણી પ્રાથમિક કેળવણી અને તે પર રચાયેલી માધ્યમિક અને ઉચ્ચ કેળવણી ગ્રામઉદ્યોગની પ્રવૃત્તિની શિથિલતા માટે ધણે અંશે જવાબદાર છે. ગ્રામઉદ્યોગોના યહ રહેલા વિનાશથી ગ્રામપ્રજાની કેટલી બારે પાશબાંધી યર્ષ રહી છે તે તો આપણા મૃતપાશ યહ રહેલાં ગામડામાં જઈને રહેવાથી જ સમજ શકાય છે.

૪. આજસ, નિષ્ક્રિયતા, શિથિલતા, પરિશ્રમપ્રતિ દંડણો, વિશ્વસિતા, વગેરે એટલા સંસ્કારોનું વાતાવરણ પ્રગટાવી આપણી પ્રાથમિક કેળવણીએ બાળકોમાંથી કાર્યશક્તિ ખૂબ

(૧૩) સુરોખાર	૦૯ "	(૧૭) કામકાના ખીજ	૧ ,
(૧૪) પીપર	૧ "	(૧૮) કાળી છરી	૦૯ "
(૧૫) સપ્તપર્ણીની જાન	૧૯	(૧૯) પટોળ પચાળ	૧ ,
(૧૬) સોંકાના બાફ	૦૯ "	(૨૦) શુદ્ધ	૦૯ "

ગોળી બનાવવાની રીત

રીત ૧—ઉપરની તમામ વસ્તુઓ ભેગી કરી તેના કુલ વજનથી ૧૬ ગણ પાણી લઈ તેમાં નાખીને ઉકાળી અને ઉકળતા ચોથા બાગરું પાણી બાકી રહે એવે ઉતારી ગળી લેવું. પછી એ પાણીને ફરીથી ઉકાળવા મુકતુ અને ગોળીઓ વગેરે એવું થડુ લોદા જેવું થાય એવે ઉતારી લેવું અને પછી ચણા જેવડી ગોળીઓ વાળતા લોદા ઢીંગે લાગે તો ગમે તે કડવી દવાતુ ચૂર્ણ નાખી લેવું.

રીત ૨—ઉપરની તમામ વસ્તુઓને સુકવી ખડાવી ભુકો બનાવવાને અને વજનથી ગળી પાણી છાંતીને ગોળીઓ વાળતી ગોળીઓ થોડા જથ્થામાં બનાવવી હોય ત્યારે શુદ્ધરને બદલે કુવળા લાગતો રસ નાખીને ગોળીઓ વાળતી એવે સારી રીતે વળી શકશે.

લેવાની રીત—ગોળીઓનો ઉપયોગ પાણી સાથે કરવાનો હોય છે. સવારે બપોરે અને સાંજે એમ દિવસમાં ત્રણ વાર દર વખતે ૨ થી ૪ ગોળીઓ પાણી સાથે લેવી જરૂર જણાયે ગોળી લેવાનું પ્રમાણ વધે રહુ.

‘ડ્યુટી ચે’ અંગે ગૂજરાતની સ્કૂલ બોર્ડોનું નિવેદન.

ગૂજરાતના રચાનિક સરચાઓના પ્રા કેળવણી ખાતાના શિક્ષકોએ “ડ્યુટી ચે” ની અમંગતિ માટે એકત્રિત ચળવળ ઉપાડી છે. એમને ન્યાય ન મળે તો તેમણે જીવવાસ પર જવાનો નિશ્ચય કરેલો હોવાની ખબર છે. આ સંબંધમાં ગૂજરાતની સ્કૂલ બોર્ડોએ કાંટો કઈ જગ્યાએ નડે છે અને આ સળગ મુદ્દા પરત્વે સરકારની નીતિ કેરી છે, તેનું નોંધ વાંચો. સહુકત નિવેદન ચેરમેનોએ પ્રગટ કર્યું છે, જે નીચે મુજબ છે—

પ્રાથમિક કેળવણીના કાલેજાની શરૂઆતથી તે અત્યારસુધી પ્રાથમિક શિક્ષકોને ટ્રેનિંગ આપવાની જવાબદારી સરકારની જ રહી છે. પ્રથમથી જ નાણાની જવાબદારી નક્કી કરતી વખતે લોકલ બોર્ડ કે મ્યુનિસિપાલિટીને માથે તેની જવાબદારી નાખવામાં આવી નથી. કેળવણી ખાતુ પોતાની સગવડ અને શરતો મુજબ શિક્ષકોને તારીખ માટે બોલાવે છે, અને શિક્ષકો ટ્રેનિંગ થવાથી બિવિધમાં મળનાર અર્થિક લાભનો ખ્યાલ રાખીને ત્યાં જાય છે કેટલા અને કયા શિક્ષકોને પસંદ કરવા, તે પણ કેળવણી ખાતુ જ નક્કી કરે છે. આ બાબતમાં સ્કૂલબોર્ડને ખૂબવામાં આવતું નથી. શિક્ષકોને આપવાની તારીખ અને તેના અભ્યાસક્રમમાં પણ સ્કૂલ બોર્ડનો કશો અવાજ નથી. એટલે ટ્રેનિંગ લેતા જવાબદાર શિક્ષકોની કોઈ પણ જાનની જવાબદારી સ્કૂલબોર્ડ, લોકલબોર્ડ કે મ્યુનિસિપાલિટીની છે. નહિ. સ્કૂલબોર્ડની જવાબદારી

‘મને તે કામ હેય—તે કામ કરવું અને કામ સુધારવું એનો જે વિચાર કરી શકે તે બુદ્ધિમાન કહેવાય. આખું જીવન જે કામમાં રેવાએ તે કામમાં બુદ્ધિ પાવરવી અને પોતાનાં કામોને જે બુદ્ધિપૂર્વક બનાવે, સુધારે, અને ધર્મબુદ્ધિથી ઇશ્વરસેવા સમજીને કરે, તેની બુદ્ધિ તેમ કરતાં કરતાં એટલી શુદ્ધ અને તેજ બને કે એ પોતાના સરજનકારને પણ ઓળખી શકે.’

(‘શિક્ષણ અને સાહિત્ય’ માંથી)

દીક્ષાપુરા બ. દિવાનજી

તાવની ગોળીઓ

આપણા દેશમાં અને ખાસ કરીને સૂરત જિલ્લામાં મેસેરીઆનો ઉપદ્રવ ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં હોય છે એમાસા પછીની મોસમમાં તો એ તાવના ઘેરેઘેર ખારલા પડેલા જોવામાં આવે છે. મેસેરીઆ માટે ‘ક્વીનઈન’ અક્ષરકારક ઉપાય છે પરંતુ તે ઘણું મોંઘું હોવાથી ગામેગામ અને ઘરે ઘરે પુરતા પ્રમાણમાં તેનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી. તેથી બરચ જિલ્લા લોકલ બોર્ડ તરફથી તેના દવાખાનાઓમાં કેટલાક વખતથી તાવની દેશી ગોળીઓ બનાવી વહેંચવામાં આવે છે અને તેનું પરિણામ સતોષકારક બન્યાનું છે. સૂરત જિલ્લા લોકલ બોર્ડ પણ એ વર્ષથી આ ગોળીઓ બનાવીને જિલ્લામાં વહેંચે છે. એ ગોળી મેસેરીઆ ઉપરાંત ટાઇફોઇડ સિંચાપના બીજા સામાન્ય તાવ ઉપર પણ અસર કરે છે. આ ગોળીઓ તાવ મટાડવા ઉપરાંત દરન સાથે લાવવામાં અને જૂન સમાધાનમાં પણ મદદગાર રૂઠું પડે છે. જાહેર જનતા આવી ગોળીઓ જાને બનાવી લઇ તેનો ઉપયોગ કરી શકે અથવા તો પરગણુ લોકો તાવની મોસમમાં પોતાને ખર્ચે આવી ગોળીઓ બનાવરાવી ગરીબ દર્દીઓને મફત વહેંચી શકે એ માટે આ ગોળીઓમાં વપરાતી ઔષધિઓ અને તેનું પ્રમાણ તથા ગોળી તૈયાર કરવાની રીત આ નીચે અપવામાં આવે છે.

ગોળી બનાવવાની આ રીત પ્રસિદ્ધ કરતાં પહેલાં સુજરાતના પ્રસિદ્ધ વૈદ અને ભાર્ય જિ. લોકલ બોર્ડના સભ્ય શ્રી. જાપાન્નાલ વૈદ પાસે અને તેનું સંશોધન કરાવ્યું છે. અને તે પછીજ અમારાં બમરોલી આયુર્વેદિક દવાખાનાના વૈદ શ્રી. મોહનસિંઘભાઈ પાસે ગોળીઓ તૈયાર કરાવી જિલ્લામાં છેલ્લા એ વર્ષથી મોટા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરી જોયો છે. એટલે એની ઉપયોગિતા અને પ્રમાણજનતા વિષે લોકો ખાત્રી રાખે.

ઔષધિ	પ્રમાણ	ઔષધિ	પ્રમાણ
(૧) કાળાં મરી	૧ શેર	(૭) રેવન્ચીનો શીરો ખરો	૦ "
(૨) રેવન્ચીનું લાકડું	૧ "	(૮) પીત્તપાપડો	૧ "
(૩) કડાં બ્રહ્મ	૧ "	(૯) કાલમ કાતળી	૨ "
(૪) જીરું	૧ "	(૧૦) સુંઠ	૧ "
(૫) સોના મુખી	૨ "	(૧૧) જવખાર	૧ "
(૬) ઠંડું	૨ "	(૧૨) એળીઓ	૨ "

માટે મંજૂર ન કરવાથી, તેવાં ખર્ચ કેળવણીના હિતની ખાતર રફૂલ બોર્ડોને કરવા પડ્યાં છે, એટલે તેનો આખો બોલો રફૂલ બોર્ડોને માથે પડ્યો છે અને તેને પરિણામે રફૂલ બોર્ડોની નાણાકીય સ્થિતિ કઠંગી થઈ પડી છે, અને કેટલીક રફૂલ બોર્ડો તો વરસના છેલ્લા મહિનાનો પગાર સરકારની બ્યારે નવા વર્ષની આન્ટ મળે ત્યારેજ વહેંચી શકે એવી દેવાળિયા સ્થિતિમાં આવી પડી છે. આવા સંજોગોમાં આવકના વિશાળ સાધનોવાળી સરકાર, ડ્યુટિ પે અંગેના વધારાનો કરો બોલો ઉપાડવા ના પાડતી હોય અને રફૂલ બોર્ડોને માથે તે ઓઢાડવા તરફીમ કરતી હોય તેમાં, અદ્ય સાધનોવાળી રફૂલ બોર્ડો કેવી રીતે સંમત થઈ શકે ? રફૂલ બોર્ડોને લોકલ ફંડના એક આનામાંથી મળતી ચર પાછોનો દિસ્સો અને વિદ્યાર્થીઓની શી એ બેજ આવકના સાધનો છે. એટલે અત્યારની પરિસ્થિતિમાં આવી જવામદારી સ્વીકારની હોય તો કા તો તેને ગામડામાં આનતી કેટલીક શાળાઓ બંધ કરવી પડે, કાં તો શિક્ષણની કાર્યસાધકતાને બોલે કેટલાક શિક્ષકોને કમી કઢવા પડે, અગર જેડુનો અને ગ્રામપ્રગ્મ પર નવો કર નાખવો પડે કે બાળકોની શીમાં વધારો કરવો પડે. જે બાબતમાં રફૂલ બોર્ડોની અત્યાર સુધી બીનકુલ આર્થિક જવામદારી નથી તેને માટે ઉપરના ચારમાંથી એક પણ પગલું લેવું રફૂલ બોર્ડો માટે હિતાવદ નથી આમ કરવું એ કર ભરનારાઓને બોલેજ થઈ શકે. જે યોજનામાં સરકારની વાસ્તવિક જવાબદારી ઓછી થાય અને બધી અથવા ત્રોટો બોલો લોકલફંડ ભરનારને માથે પડે, તેવી કોઈ પણ યોજના રફૂલબોર્ડ પોતાના મતદારને વફાદાર રહીને મંજૂર કરી શકે નહિ.

રફૂલ બોર્ડોની આ પ્રશ્ન અંગે આવી સ્પષ્ટ સ્થિતિ હોવા છતાં અને રફૂલ બોર્ડોની નાણાકીય સ્થિતિ પણ ઉપર જણાવ્યા મુજબ કઠંગી હોવા છતાં અને સરકારે રફૂલ બોર્ડોના માથા ઉપર આ ચોળનાથી વધારાના ખર્ચનો બોલો નાખવા પહેલાં તેમની બીનકુલ સંગતિ નદિ કીધેલી હોવા છતાં, કેવળ શિક્ષકો તરફની સહાનુભૂતિ ખાતર પૂરે પગાર આપવાનો સિદ્ધાંત સ્વીકાર્યો છે અને તે માટે અત્યારે સરકાર શિથિલ પાછળ જે ખર્ચ કરે છે, તેટલો તે ઉપાડે અને જાણી જે વધારાનો ખર્ચ રહે તેનો નિયમ પ્રમાણે ફે હિરસો આપવાની તત્પરતા ગૂજરાતની રફૂલ બોર્ડોએ જતા રી છે. અને પોતાની દરખાસ્ત સરકાર ઉપર ક્યારની મોકલી પણ આપી છે. આ દરખાસ્ત ઉપર હજી સરકારે હેવટને ઈરાંત ક્યો નથી. અમે આશા રાખીએ છીએ. કે ન્યાય અને ચોખ્ખતાના પાયા ઉપર રચાયેલી ખર્ચ-વહેંચણીની આ દરખાસ્ત સરકાર તાજેદે સ્વીકારશે અને શિક્ષકોની હાડમારી તથા રફૂલબોર્ડોને થતો અન્યાય દૂર કરશે. સરકાર ચોને કેવળ પારકે પૈસેજ પરમાર્થ કરવા માગતી નથી પણ પોતાનો ચોખ્ખ ફાળો આપકને પણ તે તૈયાર છે એવું અગલી ક્રમથી જતાવી આપશે.

સરકાર તરફથી દલીલ કરવામાં આવે છે કે ગૂજરાત સિવાયની બધીએ રફૂલ બોર્ડોએ ડ્યુટિ પે આપ્યો છે અને ગૂજરાતની બોર્ડોજ તે આપતી નથી માટે તેણે તે આપવો જોઈએ. પણ આ સંગ્રંધમાં બીજા નિમ્નગોની સ્થાનિક સંસ્થા ધી પરિપદોએ પણ ગૂજરાતના ધારણેજ ઈરાવો પમાર કર્યા હતા, પણ તેઓએ કેવા સંજોગોમાં નમતું મૂક્યું તે અમે

તો ફક્ત પોતાના વિભાગમાં આવતી પ્રાથમિક કેળવણીની શાળાઓના વહીવટ પૂરતી જ છે, અને એ દૃષ્ટિએ જ નાણાંની જવાબદારીની વહેંચણી કામ દાના આધારે કરવામાં આવી છે.

ટ્રેધનીંગ લેવા જનાર શિક્ષકોની બધી જવાબદારી આગ સરકારની હોવાથી જ સરકાર તેમને પરાપૂર્વથી મફત ટ્રેધનીંગ ઉપરાંત દર મારો પુરૂષ શિક્ષક દીઠ રૂ. ૧૦) અને સ્ત્રી શિક્ષિકા દીઠ રૂ. ૧૫) શિષ્યવૃત્તિ આપતી આવી છે. સરકાર પોતાની આ ફરજનો મોટા અંશ હવે સ્કૂલ બોર્ડોને માથે તા. ૨૫-૧-૧૯૪૦ના સરકારી ઠરાવ નંબર ૧૪૭૨થી નાંખવા માગે છે. અને જે શિષ્યવૃત્તિ અત્યાર સુધી તે આપતી આવી છે તે બંધ કરી સ્કૂલબોર્ડોને તે શિક્ષકોને પૂરા પગાર આપવા ફરમાવે છે. આ નવા એકતરફી હુકમ-નામાથી સરકારને માથે અત્યારે જે આર્થિક જવાબદારી છે તેમાં લેશ પશુ વધારો થતો નથી, ઉલ્તરો તેને દુઢીકઢીક લાભ થાય છે, ન્યારે સ્કૂલબોર્ડોને માથે નવો અને વધારાનો બારે બોળે પડે છે. વળી જે યોજનાથી સ્કૂલબોર્ડો અને સ્થાનિક સંસ્થાઓને માથે અપોચ રીતે આર્થિક જવાબદારી વધે છે, તે યોજનાનાં નકકી કરતાં પહેલાં સરકારે સ્કૂલબોર્ડો કે સ્થાનિક સંસ્થાઓને તે સંબંધે કાંઈ પૂછવાની તરદી પશુ લીધી નથી, તેથી આ યોજના સ્કૂલબોર્ડોને લેશ પશુ બંધનકારક હોઈ શકે નહિ.

ટ્રેધનીંગ લેવા ગયેલા શિક્ષકો સ્કૂલ બોર્ડના મોકલ્યા ત્યાં ગયા નથી, તેમ તેમને સ્કૂલ બોર્ડે જવાની ફરજ પાડી નથી. તેઓએ સ્કૂલ બોર્ડ સાથે પૂરા પગારની શરત પશુ કરેલી નથી, ઉલ્તું તેઓ શિષ્યવૃત્તિની શરતે જ ત્યાં ગયા છે, એટલે આ અંગે સ્કૂલ બોર્ડની કાંઈ પશુ જાતની જવાબદારી ઉભી થતી નથી. શિક્ષકોને જે કાંઈ પશુ ફરિયાદ કરવાપણું હોય, તો તે સરકારની સામેજ હોયું બોધ્યું.

આગ જે બાળક પોતાની ફરજ બહારની હોય અને જેને અંગે દર વર્ષે મોટી આર્થિક જવાબદારી માથે આવી પડતી હોય, તેવી બાળકનાં તેની યોગ્યા યોગ્યતાનો પ્રશ્ન બાળકોએ રાખીએ તે પશુ સ્કૂલ બોર્ડો આવા પ્રશ્નને પોતાની આર્થિક સ્થિતિની દૃષ્ટિએ વિચારે તો તેમાં કશું બોડું નથી. સરકારે સ્કૂલ બોર્ડોને ન્યારે કેળવણીનો વહીવટ સોંપ્યો તે નખને જે ખર્ચ થતું હતું, તેના પાયા ઉપરજ દરેક સ્કૂલ બોર્ડ મારેની વાર્ષિક કામગીરી આંટ નક્કી કરી હતી. તે વખતે ગુજરાતની સ્કૂલ બોર્ડોએ સૈદ્ધાંતિક વિરોધની ખાતર વર્ષો સુધી પ્રાથમિક કેળવણીનો વહીવટ પોતાના હાથમાં લીધો ન હતો. તે દરમ્યાન એ વહીવટ સરકારના હાથમાં હોવાથી તેણે અને કરામતોથી પ્રાથમિક કેળવણીનું ખર્ચ વિવિધ રીતે ઘસાડી નાંખીને આ આંટનો આંકડો નીચામાં નીચી પાવરીએ પહોંચાડ્યો હતો. સ્કૂલ બોર્ડોએ વહીવટ હાથમાં લીધા પછી વધારાના મંજૂર થએલા દરેક ખર્ચની કે જવાબદારી તેમને માથે નાંખવામાં આવી છે. આ વહીવટ લીધા પછી વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા દોઢીથી બમણી થઈ જતાથી શિક્ષકોની સંખ્યામાં ધણો વધારો કરવો પડ્યો છે, અને તે ઉપરાંત મકાનભાડાં અને કન્ટીનની ખર્ચમાં પશુ ઘણો વધારો થયો છે. વળી શિક્ષકોના પગારની બઢતીથી પશુ એ ખર્ચમાં ઉમેરો થતો જાય છે અને આગનાં સાધનો તો તેનાં તેજ રલાં છે! કેટલાક ઘણાઓમાં તો સ્કૂલ બોર્ડોએ કરેલાં બાળકી ખર્ચ પશુ સરકારે વર્ષો સુધી આંટ

સ્કૂલ બોર્ડોની સત્તા ઉપર તરાપ

[સરકારે પ્રાથમિક કાયદાના કેળવણીના નિયમોમાં કરવા ધારેલાં સુધારા* સંબંધમાં મુજરાતની સ્કૂલ બોર્ડોના ચેરમેનોની પરિવહના પ્રમુખ શ્રી. નવલરિક્ષાણ પરીખે સરકારના કેળવણી ખાતાના સેક્રેટરી પર લખેલો પત્ર]

સરકારી ગ્રેડેટ ભાગ ૪ થ ના પાના ૧૨૪૧ થી ૧૨૪૩ પર પ્રાથમિક કેળવણીના નિયમોમાં કરવા ધારેલા સુધારાનો ખરડો જાહેરાત નં. એસ ૯૬ તા. ૨-૧૨-૪૦થી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે તે તરફ આપ સાહેબનું ધ્યાન ખેંચું છું અને આપને જણાવું છું કે તેમાં કરવા ધારેલા સુધારા ધણા જ ઢીંચે અસર કરનારા અને ક્રાંતિકારી હોવાથી મુજરાતની બધી સ્કૂલ બોર્ડોના ચેરમેનોની પરિવહ બોલાવવા સલાહ બરેલું લાગ્યું હતું. તે મુજબ તા. ૧૩-૨-૪૧ ને રોજ મારા પ્રમુખપણા નીચે સુરત મુકામે પરિવહ મળી હતી અને એ પરિવહની સચનાઓ અનુસાર ના. સરકારની વિચારણા માટે નીચે પ્રમાણેના વિરોધ રજુ કરવાની તક લઈ છું.

કરવા ધારેલા સુધારાની બધી કલમો ધણી જ વાંધા પડતી છે કારણ કે તેથી મુંબઈ સરકારના મજીસ્ટ્રેટ પ્રધાન શ્રી. ખેર સાહેબે પ્રા. કેળવણી કાયદા અંગેના ધારાસભા આગળના પોતાના બાપણોમાં કાયદાને જે ઉદ્દેશ સમજાવ્યો હતો તે માર્થો જાય છે. તેમના બાપણમાંથી ઉચિત માગો નીચે આપું છું:—

“ એડમિનિસ્ટ્રેટીવ ઓરીસરની નિમણૂક કરવાની તેમજ શિક્ષકોની નિમણૂક તથા ફેરબદલી કરવા સિવાયની કેળવણીના વહીવટ સંબંધીની બધી મુખ્ય સત્તા તેમની (સ્કૂલ બોર્ડોની) રહેશે. ” (મુંબઈ ધારાસભાનો અહેવાલ તા ૭-૪-૩૮ પાનું. ૧૮૫૧)

“ પણ ફક્ત એડમિનિસ્ટ્રેટીવ ઓરીસરની નિમણૂક કરવાની સત્તા જે મારા ધારવા પ્રમાણે આખી યોજનાની ધરી સમાન છે અને જે આપણા હાથમાં રહેવીજ જોઈએ, એ સિવાય બોર્ડોની બીજી સત્તા અને તેમના વહીવટમાં આપણે દબસ કરતા નથી. ” (એજન તા. ૩૦-૪-૩૯ પાનું. ૨૬૬૧-૬૭)

“ હવે મેં આગળ જણાવ્યું તેમ તેમને જે અધિક અધિકારી નિમવાની સત્તા હતી અને જે તેમણે બૂતકાળમાં ખરી રીતે વાપરી નથી એમ અનુભવ ઉપરથી માલમ પડ્યું છે

● પ્રાથમિક કેળવણીનો નિયમ ૪૦ જ—સ્કૂલ બોર્ડોના પત્રવ્યવહાર એ. એ. મારફત કરવાના મુજબ. બાબત.

“ “ “ ૭૪ —વેકેશન તથા રજાઓ નક્કી કરવાની સ્વતંત્ર સત્તા સ્કૂલ બોર્ડોની છે તે ડી. પી. આર્થ. ની સંમતિ લઈ મંજૂર કરવા બાબતનો સુધારો.

“ “ “ ૧૪૨ —બોર્ડોની ઉપર વટ થઈ પ્રા. એજન્ટ. ફંડના વેક ઉપર બીજા વખે તે રાખસને સહી કરવાનો હુકમ કરવા ડી. પી. આર્થ ને સત્તા અપવા બાબત.

પ્રાથમિક કેળવણીના નિયમના શીડ્યુલ

‘એમ’ના નિયમ ૧૩, ૧૬, અને ૨૨—સ્કૂલ બોર્ડોના નોકરોની સિરત અને વર્તણૂક સંબંધીના નિયમોમાં સુધારો કરવા બાબત.

કહી શકતા નથી. પ્રગલ્ભિતની ખાખતમાં અમુક બોર્ડોએ નમતું આપ્યું માટે ગુજરાતની બોર્ડોએ પણ પ્રગલ્ભ ઉપર કાયમનું ભારણ વધે તેવી રીતે નમતું મૂક્યું. જોઈએ તેવો ધર્મ તેને પ્રાપ્ત થતો નથી.

સરકારના ઉપર જાણાવેલા દરવાખી તેના ગામા ઉપરની જગ્યાવાદારી કેટલી ઓછી થાય છે અને સ્કૂલ બોર્ડોની જગ્યાવાદારી કેટલી વધી જાય છે તે ગુજરાતની સ્કૂલબોર્ડોને અસર કરતાં ૧૯૪૦-૪૧ના નીચેના આંકડાઓ ઉપરથી જાણાઈ આવશે.

‘કચુડી પે’ સરકારના હુકમ પ્રમાણે અપવામાં આવે તો

જિલ્લો	શિક્ષક સંખ્યા	સરકારને શિષ્યવૃત્તિ પાછળથી ખર્ચ	સરકારને કાલમ (ક) ખર્ચમાં બતાવેલો બધો ખર્ચ ઉડી જવા ઉપરાંત થતી ખર્ચ.	સ્કૂલબોર્ડ ઉપર પડતું નવું વધારાનું ખર્ચ
(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)
		રૂ.	રૂ.	રૂ.
સુરત	૧૦૧	૧૧૫૫૦	૪૪૦	૫૫૫૫
ભરૂચ	૩૪	૩૫૦૦	૧૦૦	૧૭૦૦
પંચમહાલ	૨૨	૨૬૪૦	૨૨૦	૧૨૧૦
ખેડા	૬૯	૮૨૫૦	૬૬૦	૩૭૬૫
અમદાવાદ	૬૪	૭૨૭૫	૯૩૫	૩૫૨૦

તાલીમ ચેતા શિક્ષકોની હાડભારી યજ્ઞની હોય તો સરકારે ઉપર જાણાવ્યા મુજબ જયત કરવાનો લોભ છોડી દેવો જોઈએ. આ પ્રશ્નના ઉકેલનો યોગ્ય માર્ગ તો એ હોઈ શકે કે સ્કૂલબોર્ડો શિક્ષકોને પૂરો પગાર આપે અને શિષ્યવૃત્તિની ૧૦ કે ૧૫ રૂ. ની રકમમાં ચોડા કમરો કરી અવેજી શિક્ષકોના પગારના રૂ. ૧૫ સરકાર આપે. પરંતુ ગુજરાતની સ્કૂલબોર્ડો તો એથી પણ આગળ જવા તૈયાર છે. તેણે તો આ રૂ. ૧૫માંથી શિષ્યવૃત્તિની રકમ જતાં રૂ. ૫૫ જે વધારાનું ખર્ચ રહે છે તેમાં પણ પોતાનો કુ ફાળો આપવાની કબુલાત આપી છે. તે ઉપર છેવટનો નિર્ણય કરવાનું કામ હવે સરકારનું છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે આ ખુલાસાથી ગુજરાતની સ્કૂલબોર્ડોની વલણની વાસ્તવિકતા પ્રગ્ભ સમજી શકશે.

તા. ૧-૩-૧૯૪૧.

નરહરિ દ્વારકાદાસ પરીખ-ચેરમે. જિ. સ્કૂલ બોર્ડ, અમદાવાદ.
દાદુભાઈ પુરસોત્તમદાસ દેસાઈ-ચેરમેન જિ. સ્કૂલ બોર્ડ, ખેડા.
મગનભાઈ ગો. શાહુ-વાઈસ ચેરમેન જિ. સ્કૂલ બોર્ડ, પંચમહાલ.
સી. પી. આચાર્ય-ચેરમેન જિ. સ્કૂલ બોર્ડ, ભરૂચ.
કલ્યાણજી વિ. મહેતા-ચેરમેન જિ. સ્કૂલ બોર્ડ, સુરત.

નિયમેના નવા ખરડા મુજબ હાલનો નિયમ ૧૪૧ રદ કરવામાં આવે છે અને નિયમ ૧૪૨માં ધણોજ મહત્વનો ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે.

નવો પેટા નિયમ ૧૪૨ (૨) ધણોજ વાંધાખરેલો છે.

પ્રો. કેળવણી કાયદાની કલમ ૮ (વે) મુજબ પ્રા. કે.ટું કુંડ સ્કુલબોર્ડના નામ ઉપર રહેશે. નિયમ ૨૩ પ્રમાણે બોર્ડનાં નાણાંકીય અને વહિવટી તંત્ર ઉપર ચેરમેન દેખરેખ રાખશે. આ કારણથી એ નિયમમાં કરવા ધારેલો સુધારો તદ્દન નિયમ વિરુદ્ધ છે કારણ કે તે કાયદા અને તેને અંગેના ધારાઓથી અસંગત છે. વળી નિયમ ૩૨ પ્રમાણે સ્કુલ બોર્ડ પ્રા. શાળાઓના વહીવટ અને દેખરેખ માટે જવાબદાર છે. હાલમાં ચેરમેનને કાઉન્ટર સાઇન (સાક્ષી તરીકે સ્થાપી સહી) કરવાની સત્તા હોવાથી બોર્ડ દ્વારા પોતાના ચેકો ઉપર કાનૂન ધરાવી શકે છે, કરવા ધારેલો સુધારો અમલમાં આવે તો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના કાનૂન જતો રહેશે, આથી એ સુધારો જરા પણ વ્યાજબી તેમજ ન્યાયી નથી.

વધુમાં અમે એવો અભિપ્રાય ધરાવીએ છીએ કે સરકારને આવો સુધારો કરવાની સત્તા નથી. કાયદાની કલમ ૨૭ સરકારને અમલ નિયમો ઘડવાની સત્તા આપે છે પરંતુ આવું અનિશ્ચિત પગલું લેવા માટે તેમાં કંઈ આધાર નથી.

બોર્ડનાં નાણાંને માટે ડિ. સ્કુ. બોર્ડ મુખ્યત્વે જવાબદાર હોવાથી જાગેટમાં જે ખર્ચને માટે જોગવાઈ ન થઈ હોય તેવો ખર્ચ કરવામાં ન આવે તેની ખાસ તકેદારી તેણે રાખવાની છે અને તેથી પેટા નિયમ (૧) માં નિર્દેશ કરેલા શમ્પેલીની સહી અગર સાક્ષી ન થઈ શકે તો ચેકો ઉપર ખીજા કોઈ શમ્પેલીને તેમ કરવા કહેવાની સત્તા ડી. પી. આપને આપવી એ ઇચ્છ નથી. પેટા નિયમ (૧)માં જે બોર્ડના અમલ શમ્પેલીની ચેક પર સાક્ષી તરીકે સહી કરવાની સત્તા રાખવામાં આવેલી છે તે એટલાજ માટે છે કે જે ખર્ચને માટે સ્કુલ બોર્ડ પરવાનગી આપી નથી તેવો ખર્ચ થતા નહીં પામે. જે કોઈ સંજોગોમાં ચેરમેન અગર વાઇસ ચેરમેન ચેકો પર સહી ન કરી શકે તો તે પર સહી કરવાને માટે બોર્ડના કોઈ સમ્યક્ પરવાનગી આપવાની સત્તા ફક્ત ચેરમેનનેજ હોઈ શકે. તેથી નિયમ ૧૪૨ (૨)માં જે ફેરફાર કરવા ધાર્યો છે તેનાં કારણો આ પરિપદ સંગત શકતી નથી. આ બાબતમાં હાલના નિયમ પૂરતા છે. અને એ બાબતમાં અત્યાર સુધી કોઈ પણ જાનની મુશ્કેલી જણાઈ નથી. આ પરિપદને ભય રહે છે કે કરવા ધારેલા સુધારાને હેતુ, બોર્ડ મંજૂર કરવા ધારતી ન હોય છતાં કેળવણી ખાતું કરાવવા માગતું હોય એવા ખર્ચને માટે બારી રાખવાનો છે. આતા સંજોગોમાં કુદરતી રીતે ચેરમેન અગર વાઇસ ચેરમેન બોર્ડ જે ખર્ચ મંજૂર કર્યો ન હોય તેના ચેક પર સહી કરવા નાજ પાડે. જે આ પરિપદનો ઉપર જણાવેલો ભય ખરો હોય તો સુધારાની અસંગતતા ચોકખી રીતે માલમ પડશે. આ પરિપદના અભિપ્રાય પ્રમાણે નિયમ ૧૪૨ (૨)ના ખરડાને નાબુદ કરવા માટે જેટલો વિરોધ કરવામાં આવે તેટલો જાહેર છે.

અમારા પોતાના અનુભવથી અમને જણાવતાં દિલ્હીની યાચ છે કે કેળવણી ખાતું સ્કુલ બોર્ડની સત્તા પર તરાપ મારવાના અને ધીમે ધીમે બોર્ડને એક રમકડા જેવી બનાવવાના પ્રયત્નો કરે છે.

તે સિવાય તેમની સલાહકારી અને બીજી સત્તાઓ આપણે લઈ લેવા માગતા નથી.”
(એનન તા. ૩૦-૪-૩૯ પાનું. ૨૧૧૮)

કાયદા અને તે અન્વયે થયેલા કારાઓ પ્રમાણે “બધી પ્રાથમિક શાળાઓની વ્યવસ્થા અને અધિકાર માટે જિલ્લા સ્કુલ બોર્ડ જવાબદાર રહેશે.” બોર્ડના નાણાંપ્રીય અને વહીવટી તંત્ર ઉપર ચેરમેન લક્ષ આપશે અને એ. એ. જિ. સ્કુલ બોર્ડના મુખ્ય વહીવટી અમલદાર છે” અને તેને કાયદા પ્રમાણે અમુક સત્તાઓ મળેલી છે. જે કે એ. એ. સરકારના નોટર છે છતાં તેમણે બોર્ડ પોતાની સત્તાનુસાર જે નીતિ અને ધોરણ નક્કી કર્યા હોય તે બધાનો અમલ કરવાનો છે. નિયમ ૪૦ અ ના ખરડા પ્રમાણે સ્કુલ બોર્ડને પોતાનો પત્રવ્યવહાર એ. એ. ની મારફત મોકલવાનું રહેતું તે તેમના દરમ્યાન અને સ્વમાનને અપમાનકર્તા છે. આ પ્રમાણેનો વહીવટ એ. એ.ને ડી. સ્કુલ. બોર્ડના ચેરમેન કરતાં ઉંચી કક્ષામાં મૂકશે. આ પરિપદ સ્વીકારે છે કે સ્કુલબોર્ડ તરફથી પ્રા. શાળાઓનો વહીવટ અને દેખરેખ અંગે અથવા તો શિક્ષકોની વર્તણૂક અને શિસ્ત સંબંધી જે સામાન્ય અથવા ખાસ હુકમો અથવા મૂલ્યા આપવામાં આવી હોય તે તમામની એ. એ.ને જાણ હોવી જોઈએ અને એ. એ. મુખ્ય વહીવટી અમલદાર હોવાથી તેઓ એનાથી જરૂર જાણકાર રહેશેજ, શુભચિન્તમાં તો આ પ્રમાણેનો વહીવટ ગરમર અમલમાં છે જ.

આથી પરિણતને લાગે છે કે આ નિયમની જરૂર નથી. જે નિયમની જરૂરજ હોય તો આથી ઉલટા નિયમની જરૂર છે. નિયમ ૪૦ અ માં નિર્દેશ કરેલી બાબતો વિશેના અગત્યના પત્રવ્યવહાર જે એ. એ. અને ખાતાના તેમજ બીજા ઉપરી અધિકારીઓ સાથે સાથે તે બધા ડી સ્કુ. બોર્ડના ચેરમેન મારફત અથવા તો પહેલાં તેમને જાણ કરી પછીજ થવો જોઈએ, એ. એ. બોર્ડના મુખ્ય વહીવટી અમલદાર હોવાથી તેણે સ્કુલબોર્ડ અથવા તો તેના ચેરમેનને પહેલાંથી જાણ કર્યા વગર અથવા તો તેની પાછળ કોઈ વ્યક્તિ અગર ખાતા સાથે પત્રવ્યવહાર કરવો જોઈએ નહીં

અમો આપના ધ્યાન પર લાવવાની રજા લઈએ છીએ કે પ્રા. કેળવણીની ઉત્તરિને માટે એ. એ.એ અને સ્કુલ બોર્ડ પરસ્પર સહકાર અને એકદીપ્તિથી કામ કરવું ખાસ આવશ્યક છે. પરંતુ અમને કમ લાગે છે કે નિયમોમાં કરવા કારેલા સુધારાઓથી તદ્દન ઉલટું પરિણામ આવશે, કારણ કે સદૃઢ નિયમો સરળ બહિષ્ટ મજાવવા માટે જે પરસ્પરમાં શુભેચ્છા અને વિશ્વાસની ખાસ આવશ્યકતા છે તેની આડે આવશે.

નિયમ ૭૪ના નવા ખરડા બાબતમાં જણાવવાનું કે હાલમાં વેકેશન અને રજાઓ પાડવાની સત્તા સ્કુલ બોર્ડની છે તેના પર એ ખરડો કાપ મૂકે છે અને તેથી આ પરિપદનો તેને માટે સમ્પત વિરોધ છે. હાલના નિયમ પ્રમાણે વરસ દરમ્યાન ૩૫ સુધી રજાઓ મંજૂર કરવાની સત્તા સ્કુલબોર્ડની છે. નવા ખરડા પ્રમાણે ડી. પી. આઇ.ની પહેલાંથી સંમતિ મેળવી આ સત્તા વાપરવાની છે. આ સુધારો તદ્દન બીનજરૂરી અને અયોગ્ય છે. નક્કી કરેલી હદમાં રહેતે રજાઓ નક્કી કરવાની સત્તા કેટલાંયે વરસોથી સ્કુલબોર્ડ બોગવતી આવી છે અને તે સત્તા પર કાપ મૂકવાનું કેલ પશુ કારણ નથી.

આંગણનો કચરો વાળીને હું પડોરીના આગણમાં ફેંકું, મારી બારીએથી હું કચરો ફેંકું, પાણી ઢોળું, ધૂંકું, અને એમ કરતાં નીચેથી ચાવનદારનો ખ્યાવ સરખો ન કરું ! આ કેવી બેનવામદારી, કેવી બેદરકારી ગણાય ?

ઉપર એક મંદીરનો જ દાખલો આપ્યો છે. પરંતુ જમીનની, ખેતરની, લેવડદેવડની વગેરે અનેક બાબતોમાં ઉડે ઉતરીને જોઈશું તો ૨૫૪ જણારો કે આપણે આપણો સમાજધર્મ ખરોખર નથી બળવતા તેથી બધા શુંચવાડા ઉભા થાય છે.

સુધરાઈએ રસ્તા પર મુકેલુ કાનસ, મેરી તથા રસ્તાની મલમ મિગેરેનો તેમજ રેલ્વે વગેરે બીજી સાર્વજનિક સુખમગવડોના ઉપયોગ કરવામાં પણ જે અનેક જાતની બેદરકારી જોવામાં આવે છે, તેથી પણ કેટલો ત્રાસ પેડે છે ?

દેશના રાજતંત્ર અને સરકાર સાથેના વર્તનમાં પણ આવીજ ઉણપો જોવામાં આવે છે. આજના જમાનામાં પ્રજાતંત્ર એ લોકપ્રિય રાજપદ્ધતિ મનાય છે એ પદ્ધતિની સરજનાની ચાવી પ્રજાની સામાજિક કેળવણીમાં રહેલી છે. પ્રજાના દરેક માથુએ આખા દેશને પોતાના ધર સમાન ગણીને અને તેમાં વસતા દરેકને બાકુ ખરોખર સમજીને વર્તતા શીખવું જોઈએ. પોતાના દેશનું સ્વરાજ ખરોખર ચાને તેને સારું જે જે શુણો કેળવવા જોઈએ તે કેળવવાનો તથા જે જે ફરજો અદા કરવી જોઈએ તે અદા કરવાનો તેના દરેક શહેરીએ પોતાનો ધર્મ સમજવો જોઈએ. જે દેશમાં આ પ્રકારની સમજ ન વધે તે દેશને સ્વરાજ જોગવનો હોય તો તે પોતાનું સ્વરાજ ન સલામી શકે; તે દેશના લોકો સલાહમ પથી લાભો કાઢી ન રહી શકે.

એક જ દાખલો લઈએ અમલદારોને લાયકુસાવન અપાય છે એ સૌ દેશોમાં બનતી વાત છે પરંતુ જે દેશના પ્રજાજન પોતાના અમાન-ધર્મમાં કેળવાયા હોય, તેઓ આવું પાપ કદી નહિ કરે. પોતાને સોપેલું કામ કરવું એ દરેક મગારી કે ખાનગી નોકરોનું કર્તવ્ય છે તે ન કરે, તો એ દંડને પાત્ર થાય છે, દેશની એ અપેક્ષા કરે છે. પરંતુ એ લાયકે છે અને સ્વાર્થી અને સંકુચિત મનના લોકો પોતાનો નાનકડો લાભ જોઈને એ આપે છે. તેલકા ખાતા તો લોચિયા તરીકે સૌ કોઈ જોઈએ છે તે ખાતામાં કોઈ નેકર હોય તો એમજ પુછાતું સામન્યું છે કે, ‘ભાઈ, શો પગાર મળે છે ?’ પડી બીજો સવામ પુછાય, ‘અને બીજું ?’ આ બીજું જોટલે લાયક ! મળે કે, પગાર જેટલો જ એના પર નોકરનો અધિકાર ન હોય ! આ કુટેવને માટે આપણે અમલદારોને જ એકવાને નિંદ્રો ન જોઈએ. તેને એ કુટેવ પાડ્યાર અને તેને નમવા દેનાર પ્રજાજનો પણ તેના જેટલાજ જવાબદાર છે. બધકે તેઓ જ વધારે જવાબદાર છે. કારણ કે, તેમણેજ તેને આ ટેવ પાડી છે, તેઓ ધારે તો તેની તે ટેવ તરતજ નાબૂદ કરી શકે.

આવી રીતે વિચારપૂર્વક પોતાનું વર્તન ધડતુ એ ધર્મદષ્ટિએ પણ જરૂરું છે. અને એથી જ સમાજમાં યોગ્ય વર્તન રાખવું એ ધર્મનો જ એક ભાગ છે એ ‘ભાગને સમાજ-ધર્મ’ કહેવામાં આવે છે એનો પાલો ઉપર કહેલી જવાબદારી કે પાગકાના સુખની દરકારમાં રહેલો છે. આ ગુણુભાથી અનેક નાના મોટા બીજાં શુણો કૂટે છે. તે બધા સામાજિક શુણો પણ ચારિત્ર્યનો એક ભાગ ગણાય તેથી દરેકે આ શુણો સલામપૂર્વક પોતામાં કેળવવા જોઈએ. એમાં સરજ સ્વગજની ચાલી રહેલી છે.

(ચિકીત્સુ અને સાહિત્યભાષી)

જાહેરાતના ૫ મા ફકરામાં જે સુધારો કરવા ધારેલા છે તેથી પણ બોર્ડની સત્તા કમી થાય છે. આ પરિપક્ષના અભિપ્રાય પ્રમાણે સ્કૂલ બોર્ડના અધિકારી અગર નોકર વર્ગના કાયદેસરના કામની આડે અમુક પ્રતિતિ આવે છે કે નહીં તે નક્કી કરવાનું કામ બોર્ડની સારી રીતે કરી શકે. બોર્ડના નોકરો કે જ્યાં ધણા મોટા ભાગ શિક્ષકોનો છે તેમને તેમની કાયદેસરની કેળવણી વિષયક ફરજોની આડે આવે અગર ફરજોમાં બાધ લાવે તેવી પ્રતિભા અથવા પ્રચાર કાર્યમાં ભાગ લેવા માટે રમ્મ આપવી જોઈએ નહીં.

આ પરિપક્ષના અભિપ્રાય પ્રમાણે આ ખરડા પ્રમાણે કરવા ધારેલા સુધારા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાઓના મૂળ પાયામાં ઘા કરવા સમાન છે. જેથી આ પરિપક્ષ નામદાર સરકારને આ જાહેરાત પ્રમાણેના સુધારા મંજૂર નહીં કરવા માન પૂર્વક તેમજ ધણા આમંદથી વિનંતિ કરે છે.

વધુમાં પરિપક્ષને લાગે છે કે સ્કૂલ બોર્ડોની જે નહિ જેની સ્વતંત્રતા રહેલી છે તેને પણ લઈ લેવા માટે વિચાર પૂર્વક પ્રયત્નો ચર્ચ રજા છે અને સરકારે નિયમો ધડી પુનર્જા જેવી બનાવેલી સંસ્થાઓમાં જરા પણ સ્વમાન્યતા બોર્ડ કામ કરવા તૈયાર થશે નહીં.

અમે નામદાર સરકારને માનપૂર્વક જણાવવાની રમ્મ લઈએ છીએ કે સુધારવા ધારેલા નિયમો સામે સાર્વજનિક વિરોધ ઉઠાવવામાં આવ્યો છે તેમ છતાં પણ જો તે મંજૂર કરવામાં આવશે તો ગુજરાતની સ્કૂલ બોર્ડોને આપી પાંગળી બનાવેલી સંસ્થાઓમાં રહેતું કે કેમ તેના વિચાર કરવાની ફરજ પડશે. જે સરકારની એવી માન્યતા હોય કે સ્કૂલ બોર્ડોનું અસ્તિત્વ અનિચ્છનીય છે અને પ્રાથમિક શાળાઓ ઉપરનો તમામ અંદાજ સરકારે પોતે લઈ લેવો જોઈએ તો તે પ્રમાણેની જાહેરાત તેણે હિંમત બેર કરવી જોઈએ અને સ્કૂલ બોર્ડોને નામુદ કરવી જોઈએ પરંતુ ખાતાના એક રમકડા બનાવવાની હદ સુધી સ્કૂલ બોર્ડની સત્તાઓ એવી લેવાની હાલની નીતિ સામે અમારો સખ્ત વિરોધ છે.

ગુજરાતની જુદી જુદી સ્કૂ. બોર્ડોએ સરકારે કરવા ધારેલા આ સુધારાઓ વિરુદ્ધ પોતાનો વિરોધ જુદો જુદો નોંધાવ્યો છે.

આ પત્ર લખીએ યાચ નહીં તે માટે તેમના વિરોધની વિગતવાર નોંધ આમાં લેવામાં આવી નથી. આથી આપને વિનંતિ કરવાની કે તે બધા વિરોધને આ પત્રના એક અંગ તરીકે ગણવા મે. કરશો.

નરહરિ પરીખ

પ્રમુખ : સ્કૂલ બોર્ડના ચેરમેનની પરિચ

સામાજિક જવાબદારી

વિચારક પુરુષો કહે છે કે, આજના લોકમાં સામાજિક ગુણોની ભારે ઊણપ જણાય છે; તેથી કરીને આજના સમાજને ઘણું દુઃખ વેકતું પડે છે. માણસ એક વ્યક્તિ તરીકેના જવાબદારમાં સારો સુશીલ ને વિવેકી હોય છો પરંતુ સામાજિક કામમાં એના એ ગૂણો કયાંક ઊડી જાય છે. આના અનેક દાખલા આપી શકાય. આપણી ગંદપીજ જુઓ. આપણાં ઘર કેવાં સ્વચ્છ હોય છે! પણ આપણી પોળો, આપણી શેરીઓ, આપણાં ફળિયાં, આપણાં ગામડાં કેમ મથી હોતાં? એનું એક જ કારણ છે કે, આપણે સામાજિક જવાબદારીનો ગુણ જોઈએ તેટલો કેળવ્યો નથી; આપણે સામાન્ય સુખ માટે બેદરકાર રહીએ છીએ. મારા

અચોચ દોવાથી તે નદિ સ્વીકારી શકવા બાબત ઓફિસ તરફથી આપવામાં આવેલા જવાબને બાંધી અને એ સબધમાં પરત કરતા ચેરમેનને સત્તા ૨૬ પંચાયતવાળા ને આમે હુકું શાળા દોષ અને ગામની મુસલમાન વસ્તી દશ ટકાથી ઓછી હોય અને શાળા કમિગીમાં કોઈ મુસ્લીમ સભ્ય આવ્યા નહિ હોય તો દશ ટકાથી ઓછી વસ્તી દોવા છતાં એક મુસ્લીમ સભ્ય શાળા કમિગીએ કે અપાટ કરવા એવા મુધારો સરકાર પાસે કરાવવા હો એ ને જવાબમાં ૨૭ વેડી તાલીમ વગના ઉદ્દેશ વર્ગમાં હામી શિક્ષકોને મોકલવામાં આવ્યા છે તે જણાવી આપવામાં આવી ૨૮ અંગેની તાબારડોલીની ઠાકરાની શાળા અંગે હવેલિ છત્રીમાં દેડીઆની એક ગુડો જમીન એકવાયર કરવા હો એ ને વિનિતિ ૨૯ અંગેની તાબારડોલીની કન્યાશાળાના મકાનની હજોલમ આવેલી જે ગુડો જમીન અન્નથી કબોજ લાગુ પાડી તાકીદે એકવાયર કરવા બાબત નિસ્વા લોકલ બોર્ડના તા ૨૨-૨-૪૧ના કસબ નબર ૪૫ને જણાવી આપવામાં આવી ૩૦ સદ્દે જમીન એકવાયર કરવા શા ૪૫૦) મુધીત પ્રાવિષ્ઠ આવના વર્ષમાં બંનેટમાં કરવું

તા ૧૦-૧-૪૧ને સેન મેજીસ્ટ્રેટ નિસ્વા રૂબ બોર્ડની કાયવાહીની સક્ષિપ્ત નોંધ —

૧ શ્રીમતી ન્યોલ્સનાબેનની બાકી રહેલી રબ રદ કરવામાં આવી ૨ શ્રી જુમતરામ, શ્રી ડો. પરામજી અને શ્રી જુવાભાઈની આજની સમામાં ૧૨લાબર રહેવાની ગલ મલુર ૩ પર્સનલ જેનો કસબ-એ ડી પી આઈ નો પત્ર ન એસ ૬૭ (કી), ૬૬૭-કી તા ૭ ૩-૪૧ નો રજુ થતાં સવાનુમતે કરાવ કરવામાં આવ્યા કે 'પર્સનલ જે' સબધમાં આ બો ના વાધાઓ સરકારને રજુ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેને જાહેર શિક્ષકોને કાયમી લાભ મળી શકે એવી રીતે પગારના લેવગમ રીલીઅન કરવાની ફરખારત ડી પી આઈને મોકલી આપી હતી અને તે માટે 'પર્સનલ જે' કમતા થોટો વધુ બોલે ઉપાગે પડે તો તે ઉપાડાની પજુ બોર્ડે તત્પરતા બતાવી હતી પરંતુ સરકાર પોતે કાયમી જર્મ વધે એવી શિક્ષકોના કાયમી હિતની આ યોજના મંજૂર કરવા તેમજ નથી એમ ડી પી આઈ એ રજુ જણાવ્યાથી 'પર્સનલ જે'ની વિષયતા ઓછી થાય, તેનો લાગ લાગના કમતા જાણ શિક્ષકોને ધોરણસર મળી શકે અને શિક્ષણની કાયમી સાધકતા વધી શકે એવી રીતે એ રકમ વહેંચવાની બીજી યોજના ડી પી આઈ ને મોકલવામાં આવી હતી અને તે યોજના સ્વીકારવા શિક્ષક સભ્ય પજુ તત્પરતા બતાવી હતી પરંતુ ડી પી આઈ, એ તે યોજના પજુ સરકારમાં મોકલવા ના પાગ પાછી મોકલી છે નેથી સદ્દે યોજના હો એ ના પ્રમુખ સાહેબે સરકારને સીધી મોકલી આપી છે તેનો હજુ જવાબ આવ્યો નથી અને હિસાબી વર્ષનો આ છેલ્લો મહિનો દોવાથી આ યોજના સરકાર તરફથી વેળાસર મંજૂર થઈ ન આવે તો ચાલુ સાલની એ અંગેની સરકારી માન્યતા લાભ શિક્ષકોને મળી શકે તે માટે આ અબધી સરકારને ઉપરનો નિર્ણય થઈ આવે ત્યાં મુધીને માટે શિક્ષકોને 'પર્સનલ જે' આપવાની હો એ ને જવાબમુ કરવામાં આવે છે

૪ ગુજરાતની રજૂઆતોના ચેરમેનની રિપોર્ટ પ્રા કે કાયદાના નિયમોમાં મુધારા વધારા (જુઓ રચાનિક મ્બરાન્યના ૨૨૧માં પાના પર રજૂબોર્ડની તા ૧૮-૧૨-૪૦નો કસબ ન ૨૮) બાબતમાં કદેશ વિશેષ ને જણાવી ૫ પ્રા એન્જુ ફાળા એક હવર સહી કરવા બાબતમાં પ્રા એન્જુ ફરસના નિયમ ૧૪૨માં સરકારી કસબ ન એસ ૬૬ તા ૨૫-૨-૪૧ થી ને મુધારો સૂચવવામાં આવ્યો છે તે સામે વાધો દર્શાવતા ચેરમેન સાહેબે હમેશા પત્રને જણાવી તા ૧-૩-૪૧ને રોમ ગુજરાતની રજૂબોર્ડના ચેરમેનને રજુ થી જે અંગે નિવેદન કરેલ તેને જણાવી ૭ શાળાઓની કાલમુ દરિશઈ માટેના નિયમો મંજૂર કરવાનું કામ મુવત્તી ૮ વર્ષમાંની પુરીજાઈ કન્યાશાળાના મકાન તથા અસળ અને નુસ્તાની થાય તે બરપાઈ કરી આપવાની તેમજ સદ્દે મકાન તથા મેદાનની જરૂર પડે ત્યારે સ્વાધીન કરવાની રાતે સદ્દે મકાન તથા મેદાનને ઉપયોગ વજસાદ શિક્ષક મંડળની ફેવલરી અંગેની સમાઓ તેમજ સમારબો અગવા માટે કરવા દેવાની સદ્દે મંડળને કાયમને માટે પરાવાનમી આપવામાં આવી ૬ સરકાર તરફથી હો એ ને અગતી માન્ય એક અડવાણીઆમાં પ્રા અન્જુ ફા

ખાતે નજા કરાવવા બાબતનો પ્રા. ફેબ્રુઆરી કાયદાના નિયમ ૧૪૧. (અ)માં સૂચવવામાં આવેલા સુધારા સામે વધી નહિં લેવાનો હોવાથી નોંધ લઈ હતરે. ૧૦. ૨૩. બોડની ચૂંટણીના નિયમોના નિયમ આરમાં કરવામાં આવેલો સુધારો નોંધ લઈ હતરે. ૧૧. પાઠ્ય પુસ્તકો કાબજ કરવા સંબંધીના પ્રા. ફ. કાયદાના નિયમના સુધારા સામે બોર્ડે કીધેલો વધો ધ્યાનમાં લીધો નથી તેની દીક્ષીરી સામે નોંધ લઈ સરકારી કરાવ નોંધ લઈ હતરે. ૧૨. મોટી બટલાવ તા. બારડોલીની શાળા માટે બાગ લોખોમે શ. ૪૦૦ નજા કરાવ્યા છે તેની પહેાંચમાં થી. રૂમમાંઈ છીબાભાઈના નામને બદલે લોખોનો વિદ્યાસ ધરાવનાર અને કામમાં રસ લેનાર થી બવાનમાંઈ છીબાભાઈનું નામ કાબજ કરવા લો. એ. ને બિનંતી. ૧૩. રયાદતા તા. વાલોડની શાળાના કપાલન્ટમાં મામ લોખોને મુતરથી બાંધવા દેવાની ચેરમેન સાહેબે આવેથી પરવાનગીને બદલાઈ આપવા લો. એ. ને બલામજી ૧૪ વલસાડ પારડીના અમલોદોએ સીવ-વવાનો સંચો રકુર્વા આવેલો પણ તેનો ઉપયોગ થતો ન. હોવાથી તે સંચો બીજી નરરીઆવવાથી કન્યાશાળામાં આપવા સંમતિ આપવા ત્યાંના મંડળને વિનંતી કરવામાં આવે છે. ૧૫. વાંકજી રા. વિ. ના હેડ મારવરનું કામ ધણું સતોપકારક હોવાથી તેમને ખેતી એલાવનસ આપવા ડી. પી. આઈ. ની મંજુરી મેળવવી. ૧૬ રૂઢિમાઈનું ૧૯૪૧-૪૨ ના વર્ષનું બજેટ મંજુર કરવા લો. એ. ને બલામજી. ૧૭. આઈસોલેટર બેરીઆની શાળામાં વર્ધા શિક્ષક આવુ સાખડું કે કેમ તે બાબતનું રજૂ કરેલું કામ મુલતવી. ૧૮. ગોડસંબા રા. વિ. ના શિક્ષક કબોરસને ખાસ મરામત કરવા માટેનું બેરરીચેટ મંજુર કરવા લો. એ. ને બલામજી. ૧૯. શાળાએ બોલી સકાય એવા પારોના વામોના મુખમાં નં હોવાથી શાળા બોલવા બાબતનો સરકારી કરાવ હતરે. ૨૦. મંછાબેન લક્ષ્મીમાઈ મરદુસ ચીખડી કન્યાશાળાને વધારાથી મુલત આપવા સંબંધીનું કામ મુલતવી. ૨૧. ચેરમેન સાહેબની ફેણુઆરી માસની ડાયરી તથા બન્યાવીત મંજુર ૨૨. એ. એ. સાહેબની ફેણુઆરી માસની ડાયરી ફાઈલે. ૨૩. અંમેજી વર્ગોનું અને ૧૯૪૧-૪૨ ના વર્ષનું બજેટ મંજુર કરવા લો. એને વિનંતી. ૨૪. લોકશાળાઓને અને ૧૯૪૧-૪૨ ના વર્ષ માટે એપ્રુવ કરી એપ્રુવ એપ્રુવ 'અ' વર્ગની શાળાઓને લેણી થતી માન્યતા સીતર ૩૩. અને 'બ' વર્ગની શાળાઓને પુરેપુરી માન્ય આપવા મંજુર. રસેટ માપડાંની શ. ૧૩૦)ની આંટાથી એપ્રુવ 'અ'ની શાળામાં ૧૨૦ થી વધારે સરાસરી સંખ્યાવાળી ને શ. ૪) અને તેનાથી બોળીને શ. ૩) 'બ' વર્ગની શાળામાં ૪૦)થી વધારે ડાનરી વાળીને શ. ૩) અને તેનાથી બોળીવાળીને શ. ૨) આપવા મંજુર તેમજ 'અ' તથા 'બ' વર્ગની શાળાઓને ૧૯૪૧-૪૨ માટે મંજુર કરી રજીસ્ટર કરવામાં આવી. ૨૬. પારડી તા. ખુન ગોવન લક્ષ્મણને તા. ૧૪-૨-૪૧થી માસીક શ. ૯-૮-૦ નમાલે પ્રીવીકનલ પેન્સન આપવા મંજુર, પણ તે એ સરતે કે સદઈ પેન્સન મળશે આવતા બોડીમાં રજુ કરવા ને પેન્સન નહીં થાય તે પ્રમાણે ફેરફાર કરવો શિક્ષક પરમુખાઇ લાલમાઈની ૩૦ વર્ષની નોકરી તા. ૧૭-૧૨-૪૧ને રોજ પુરી થતી હોવાથી સદઈ તારીખે અને એજ સાંજથી એમને રીડાયરીંગ પેન્સન પર ઉતરવા મંજુરી આપવામાં આવે છે. ૨૮. ઉનાળાનું વેકેશન તા. ૧-૫-૪૧ થી ૨૮-૫-૪૧ સુધી અને શિઆળાનું વેકેશન દિવાળી સાથે એળીને બે આઠવાડિયાં સુધી પાડવા શિક્ષક સંચની કાર્યવાદક કમિટીની લલામજી મંજુર. ૨૯. સોનવાડા તા. વલસાડની શાળા માટે રમતગમતની નમીન એકવાપર કરવાનું કામ મુલતવી. ૩૦. શાળા માટે બોર્ડે રાખેલા મકાનેમાંના ધણા જુન સાડે રાખેલા હોવાથી તેમજ બાડા સંબંધી કાંઈ અપડા થતા નહિ હોવાથી નરરી બાડાથીથીની નરરવાળાં મકાનેનીન બાડાચોટી કરી આઠીના માટે સાદી બાડાચોટી આવુ સાખવા મંજુરી મેળવવા પત્રવ્યવહાર કરવા ચેરમેનને સત્તા. ૩૧. બોરિકળીઆ તા. નવાલપોરની શાળાના તવાં મકાન પર શ્રી. પરજુભાઈ નાનાભાઈને પોતાને ખર્ચે તકતી મૂકવા દેવાની ડિ. નિ. કમિટીની મંજુરી મેળવવા લો. એ. ને બલામજી. ૩૨. કાલીઆવાળી તા. નવાલપોરની શાળા માટે બે વધારાના બંગ્લોડે ચેક ફેવચક મોતીચંદ બંધાવે છે તેમને તેમના ખર્ચે મકાન પર તકતી મૂકવા દેવાની પરવાનગી આપવા લો. એ. ને બલામજી. ૩૩. નવી નિશાળો કાઢવા સંબંધમાં આર્થિક સમવડ પ્રમાણેની દરખાસ્ત સરાવને મોકલવા ચેરમેનને સત્તા. ૧૪. મંજઈ સરકારે પ્રોડશિમજી માટે લુના ફરે માન્ય આપવા નિમ્ણેય કર્યો છે તેનો લાભ લેવા ને શિક્ષકો ઉચ્છતા હોય તેમને પરવાનગી આપવા બાબતની સૂરત જિલ્લા પ્રોડશિમજી સમિતિની લલામજી મંજુર.

સૂરત જિલ્લા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય

[માસિક]

વર્ષ ૨]

એપ્રિલ ૧૯૪૧

[અંક ૯

સૂરત જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડનો અહેવાલ

(તા. ૩૧-૧૨-૩૮ થી ૩૧-૩-૪૧ સુધીના)

સૂરત જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડનો વર્તમાન દાનની મદાનખાસી જિલ્લા સોશય બોર્ડે ચૂટેલા ૧૪ મદાનખાસી મળ્યોતી જાતેની જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડ તા ૩૧-૧૨-૩૮ને રોજ દાખલા લીધા હતા ત્યારથી તા ૩૧-૩-૪૧ સુધીના સવા બે વખતે બે બોર્ડની કામગીરીનો હુકો અહેવાલ નીચે રજૂ કરીએ છીએ

જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડમાં બે ઝેલરખીના અનુભવી, ૧ સ્ત્રી, ૧ દરિયા, ૧ જાન કોમ, ૧ મુસ્લીમ, ૧ વતસાડ અને રહેર મુનિમિજાવિતી તરફના અને ૭ અમાન્ય મળી ૧૪ સભ્યો છે, તે પૈકી ૮ સભ્યો જિલ્લા લેટન બોર્ડના સભ્યો પૈકીના અને ૬ બદારથી ચેરામાં આવેલા છે

બે મુખ્ય પ્રશ્નો

અનુક્રમ

વિષય

પૃષ્ઠ

૧ સરત જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડનો અહેવાલ	શ્રી કમળજી વિ. મહેતા	૨૫૬
૨ હાથ હથોથ	શ્રી નરસિંહ આચાર્ય	૨૭૩
૩ પંચાવનોતે સૂચના		૨૭૫
૪ આપણું કલંક	શ્રીમતી જ્યોત્સ્ના શુક્લ	૨૭૭
૫ જિલ્લા સોલમ બોર્ડની કાર્યવાહી		૨૭૯

૬૬

આહ્વાન

જેમના લવાજમના પૈસા જાણી હોય તેમને તે જાણીને મોકલી આપવા વિનંતિ છે.

તંત્રી મંડળ

શ્રી. દુર્લભજી પરાગજી દેસાઈ
શ્રી. કલ્યાણજી વિદ્યુતભાઈ મહેતા
શ્રી. જ્યોત્સ્ના જી. શુક્લ
શ્રી. મકનજી પુરુષોત્તમ પટેલ
શ્રી. લક્ષ્મણજી હરિભાઈ પટેલ

વ્યવસ્થાપક
શ્રી. હાકોરભાઈ મણિભાઈ દેસાઈ
ચિફ્ફ ઓફિસર
સરત જિલ્લા સો. બોર્ડ

મુદ્રક
શ્રીમદાસ કૃપાચંદર શેલત,
‘પ્રતાપ’ પ્રી. પ્રેમ
કલ્યાણી, સરત

આ માસિક દર મહિનાની ૨૫ થી તારીખે મોકલવાય છે:

વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૧-૦-૦

આ પૈકી રૂ. ૪૩,૫૧૦ સરકારે પોતાના શાળાના આપવા જોઈતા હતા તે ન આપવાથી પરિસ્થિતિ એવી ઉભી થઈ કે સરત જિ. સ્કુલ બોર્ડનું બજેટ લગભગ રૂ. ૩૦ હજારની ખોટના ખાડા સાથેનું બનતું આવ્યું છે.

એક પૈસાનો કર :

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની નાણું વિષયક વિષય પરિસ્થિતિમાં બોર્ડ હતી અને ખૂટતા શિક્ષકોનો પ્રશ્ન તેને મૂંઝવી રહ્યો હતો તે વખતે આ ખાતાનું સંચાલન અમારા હાથમાં આવી પડ્યું હતે પછી મરકાર પોતાનો કે શાળા આપે તો પણ લે. બોર્ડ પોતાનો કે શાળા આપવાનાં સાધન પેદા કરી શકે તેજ કેળવણીનું જાહેર થઈ શકે અને અર્થિક સંકટગમણના કાલમાં ખુંચી ગયેલું ગાડું બહાર નીકળી શકે. આથી આ હિસ્સાની પ્રજા ઉપર કરનું ભારણ મોટું હોવા છતાં પોતાનાં બાળકોના હિતને ખાતર ખૂટતા શિક્ષકો અને શાળા વિનાનાં ગામોએ શાળા કાઢવા માટે એક પૈસાનો વધારો એક આનાના લોભ દંડમાં કરવાની દરખાસ્ત અમે હિસ્સાની પ્રજા આગળ મૂકી તેની આવશ્યકતા સમજાવી લોકમત કેળવવા અને એ કર માટે લોકોની મંજૂરી મેળવવા અમે હિસ્સાના સમાજિક સભ્યો સાથે પ્રવાસો કર્યા અને ૨૦૦ કરતાં વધારે ગામોમાં જાહેર સભાઓ ભરવામાં આવી. અમને જણાવતાં આનંદ થાય છે કે એક પણ ગામના વિરોધ વિના હિસ્સાની પ્રજાએ આ ૪૦ હજારનો શાળા ઉપાડવાની સંમતિ આપી. એટલે તા. ૨૭-૩-૩૯ને રોજ મળેલી હિસ્સા બોર્ડમાં એક પૈસાના કરવધારાનો ફાવ પમાર કરવામાં આવ્યો.

આ પ્રમાણે પ્રજા પોતાના શાળાના ૪૦ હજાર રૂપીઆ આપે તો સરકારે પોતાના દ્વિસાના ૮૦ હજાર રૂપીઆ આપવા જોઈ એ અને તે માટેની ખાતી મદદસમાવાદી પ્રધાન મંડળ પાસેથી તા. ૧૬-૧-૩૯ની આરડાવીની જાહેર સભામાં વડા પ્રધાન અને નાણાં પ્રધાન પાસેથી મેળવવામાં આવી હતી

ખૂટતા શિક્ષકો માટે મદદમજલુ

આખા હિસ્સાકમાં ખૂટતા શિક્ષકોની જાળતમાં ફાવ આ નિર્ણય જ અત્યંત સંકટગમણ-ભરી પરિસ્થિતિમાં વર્ષોથી પસાર થતો આવ્યો છે. તે નીચેના આંકડાઓ પરથી જણાઈ આવશે.

૧૯૨૩નો કેળવણી કાયદો ધડાશે તે પહેલાંના વર્ષથી આંકડાઓ ટાંકી એ પ્રશ્નની તીવ્રતા આપણે જોઈ શકીશું.

વર્ષ	વિદ્યાર્થી સંખ્યા	શિક્ષકની સંખ્યા	શિક્ષક દીઠ સરેરાશ વિદ્યાર્થી
૧૯૨૧	૩૧૦૫૬	૧૦૯૯	૨૮
૧૯૨૩-૨૪	૩૨૪૧૬	૧૦૯૯	૨૯.૫
૧૯૨૯-૩૦ (ખાતુ કમળે લીધાનું વર્ષ)	૩૮૨૬૨	૧૦૯૯	૩૫
૧૯૩૪*	૪૨૦૨૭	૧૦૯૯	૩૮.૨
૧૯૩૮	૪૧૧૯૫	૧૦૯૯	૪૧

૮ તાલુકાનાં ૭૭૭ ગામો તથા વલસાડ અને રાંદેર કચ્છો એનો કાર્યપ્રદેશ છે. છેલ્લાં બે સહુરોની કેળવણી વિષયક જવાબદારી ૧૯૨૩નો કેળવણી કાયદો ૧૯૩૮માં સુધારવામાં આવ્યો તે પહેલાં ત્યાંની મ્યુનિસિપાલિટીઓ પોતાપોતાની ચુટેલી સ્કૂલખોર્ડો દ્વારા અદા કરતી હતી. ૧૯૩૧ની વસતિ ગણતરી મુજબ આ પ્રદેશની વસતિ નીચે પ્રમાણે હતી.

૫,૬૮,૧૪૮ જિલ્લાનાં ગામડાંઓની વસતી.

૧૪,૨૨૬ વલસાડ કરજાની વસતી.

૧૨,૧૮૮ રાંદેર કરજાની વસતી.

૫,૮૫,૦૧૨

આર્થિક જવાબદારી :

૧૯૨૩ નો કેળવણી કાયદો, કેળવણીનો વિસ્તાર વધારવા માટે અને શિક્ષણનો પ્રકાર સુધારવા માટે ધણામાં આવ્યો હતો. પરંતુ એ કાયદા અનુસાર તે પછીના કેળવણી વિષયક વધારાના દરેક ખર્ચનો ફે બાગ સોંકલ ખોડના ઉપર પડે છે, જ્યારે તે પહેલાં એક આનાના સોંકલ સેસમાંથી ચાર પાંદળાં હિસાબે જેટલી રકમ થાપ તેટલી જ સરકારને આપીને ખોડ મુક્ત થતી હતી. ખાજીના તમામ ખર્ચની જવાબદારી સરકારની રહેતી.

ખોડ આ નવો ખોલે ઉપાડવાની સ્થિતિમાં નહિ હોવાથી ૧૯૨૩ નો કેળવણી કાયદો યવા છતાં સુરત જિલ્લાની સોડ ખોડો કેળવણીનો વહીવટ વર્ષો સુધી પોતાના હાથમાં લીધો ન હતો, પાછળથી તા. ૧-૯-૨૯ ને રેજન તે વખતની ખોડો આ વહીવટ સંભાળી લીધો.

પરિણામે ખોડની આર્થિક જવાબદારી દિનપ્રતિદિન વધતી ગઈ. અને તેને પહોંચી વળવા ખોડ શક્તિમાન ન હોવાથી તેમજ સરકાર પોતાના માથા ઉપરનું ભારણ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંરેખા ઉપર નાખીને મોટા બનેલી હોવાથી ન તો નવી નિશાળો, ખુલી શકે કે ન તો વધતા જતા વિદ્યાર્થીના પ્રમાણમાં નવા શિક્ષકો રાખી શકાય. આથી જિલ્લાના કેળવણી વિષયક ક્ષેત્રમાં 'અધિકાર મુગ' વર્ષો સુધી ચાલ્યો, અને પૂરતા શિક્ષકો વિના શાળાઓ, શાળા મદી 'ઢોર પૂરવાનાં ડાં'ની સ્થિતિમાં આવી પડી. ૧૯૩૪માં જિલ્લા સોંકલ ખોડને પરિ-સ્થિતિ અસલા લાગવાથી તેણે ૭૫ શિક્ષકો સરકારની મંજૂરીની અપેક્ષાએ શિક્ષણની સંગીનતા ખાતર નીચ્યા, પણ તે શિક્ષકો ૧૯૩૮ સુધીના ૫ વર્ષના લાંબા ગાળા દરમિયાન પણ સરકારે મંજૂર કર્યા નહિ, અને તેમ કરીને તેનું ફે ખર્ચ સરકારે આપવું જોઈતું હતું તે આપ્યું નહિ. આથી જિલ્લા સ્કૂલ ખોડને નીચે પ્રમાણેનું ખર્ચ માથે પડ્યું.

૧૯૩૪-૩૫ . ૩૧. ૯,૮૫૮

૧૯૩૫-૩૬ ૧૩,૧૧૮

૧૯૩૬-૩૭ ૧૩,૩૦૦

૧૯૩૭-૩૮ ૧૨,૨૩૮

૧૯૩૮-૩૯ ૮,૩૮૮

૧૯૩૯-૪૦ ૮,૪૪૩

૭૫ શિક્ષકોના }
આ વર્ષમાં ૭૫ પૈકી ૩૧ શિક્ષકો મંજૂર થયા અને ૪૪ ખાજી રહ્યા તેનું ખર્ચ. } ૪૪ શિક્ષકોના

કુલ ૬૫,૨૬૫

ઉપર પ્રમાણે સના બે વર્ષની કારકીર્દીમાં ૩૦૦ નવા શિક્ષકો મેળવી શક્યા છે, અને તેના ખર્ચનો ૬ દિસો આપવા બોર્ડ શક્તિમાન થઈ શકી છે એ મિદ્ધિ ડેળવણી ખાતાના દત્તિકાસમાં અબૂન પૂર્વજ ગણી શકાય એનો મુખ્ય યશ આ જીલ્લાના કર ભરનારાઓને ફાળે ગય છે. તે ઉપરાંત માછ પ્રધાનો, શ્રી મદન સાહેબ, સરત જીલ્લાના કચેકર શ્રી જોની, મધ્યસ્થ સમિતિ આે ગૂજરાતી સ્કૂલ બોર્ડો તથા વર્તમાનપત્રકારો જેમણે અમને આ પ્રશ્નમાં વખતો વખત સહાનુભૂતિ આે ટેકા આપ્યા હતા તે સહુનો અમે આભાર માનીએ છીએ. આ પ્રમાણે અમે મતદારોને જે જુગીઓ પૂરવા પ્રયત્ન કરવાની ખાતરી આપી હતી તેનું પ્રયુક્ષપાટી પાલન થઈ શક્યુ છે તેથી અમને સતોષ થાય છે.

નવી શાળાઓ.

૧૯૩૮માં આ જીલ્લાના ૨૭૫ ગામો શાળા વિનાના હતા, જે પૈકી ૧૫૩ ગામો તો ૨૫૦ની અદરની વસતિવાળા હોવાથી શાળા માટે શરૂઆતમાં પૂરતા વિદ્યાર્થી મેળવવાની મુશ્કેલી પડે એવા ગણી સમય એવે બાબતના ૨૫૦ ઉપરની વસતિવાળા ૧૨૨ ગામોમાં પહેલા શાળા કાઢવી જોઈએ. વળી જીલ્લામાં કેટલાંક ગામો એવા છે કે જે સરકારી દફતરે એકજ ગામ ગણાતા હોવા છતાં તેને માધ્ય કરતા દૂર દૂર આવેલા અનેક ફળિયાં હોય છે એટલે તેવા દરેક ફળિયાને સ્વતંત્ર ગામ ગણી શાળાની જોગવાઈ કરવી જોઈએ પરંતુ એવા દરેક ગામો કે ફળિયાને પહેલ્લી વળવાનું જની શક્યુ નથી સગારે પહેલા વર્ષમાં ૧૦૦૦ અને તેથી વધારે વસતિવાળા ગામોમાં અને બીજા વર્ષમાં ૭૦૦ અને તેથી વધારે વસતિવાળા ગામોમાં લેા બે શાળાઓ બેનાના મજુરી આપી છે એટલે તેવા ૩૩૩૧ મળી કુલ ૩૪ લોકશાળાઓ બોર્ડના આર્જમાં લીધી તે સુદ્ધા) ગામોમાંજ શાળાઓ સ્થાપી શકાઈ છે. ૬૬ વર્ગોને સ્વતંત્ર શાળામાં ફેગવામાં આવ્યા છે પણ તેથી ન મ બાવા ઉપરાંત પરિસ્થિતિમાં ફરક પડતો નથી પરંતુ મહામત્તાવાદી પ્રવાનમડો શિક્ષણના ઝડપી પ્રચાર માટે ગ્રાંટ પદ્ધતિની ખાનગી શાળાઓ-જેનું આ જીલ્લામાં 'લોકશાળા' નામ પ્રચલિત થઈ ગયુ છે તે કાઢવાની ઉપકારક યોજના કરી હતી અને તેલે અમન પણ કરાચો હતો તેના લાભ આ જીલ્લાના શાળા વિનાના ગામડાઓ અને ફળિયાઓએ સારો ઉપાચો છે આવી ૧૬૭ લોકશાળાઓ આ સમય દરમિયાન નવીજ અસ્તિત્વમાં આવી છે અને તેથી ધણા ખરા ગામોને મજુતરની સગવડ મળી ગઈ છે.

શાળાઓ કેટલી ?

આ બોર્ડની કારકીર્દી દરમિયાન જીલ્લામાં શાળા વિષયક સગવડ કેટલી વધી તે નીચેના તુલનાત્મક આકાશ્યો ઉપરથી જાણી શકાશે

સને ૧૯૩૮

શાળાનો પ્રકાર	શાળાની સંખ્યા	વિદ્યાર્થી સંખ્યા
લેા બે શાળા.	છોકરાની કન્યા કુલ	છોકરા છોકરી કુલ
" " વર્ગો	૩૮૦ + ૫૦ = ૪૩૦	
	૯૮ + ૨ = ૧૦૦	
		૩૧૯૫૬ + ૧૩૨૩૯ = ૪૫૧૯૫

આમ ૩૧ જુન ૧૯૭૨ બાળકો પાછળ જેટલા શિક્ષકો હતા તેટલા જ ૧૪ જુન ૧૯૭૨ બાળકો વધ્યાં ત્યારે પણ કાયમ રહ્યાં વળી આ બોર્ડનાં વહીવટી વર્ગો દરમિયાન મહાસભાવાદી પ્રધાનમંડળ સત્તા પ્રદત્ત તેથી લોકોમાં અંગેલી નગરતિને લીધે, જિલ્લા બોર્ડની 'આમ પુનરાવૃત્તિ સપ્તાહ' અને રૂઢબોર્ડની 'નિરક્ષરતા નિવારણ' યોજનાઓ અંગેના આંદોલનોથી રજાત કોમોમાં જાણતરની જૂથ ઉપડવાને લીધે, તેમજ શ્રી. વાગસે જેવા શાંત એકીસરની દળપતિ અને રાનીપરજ કોમોનાં બાળકોને શાળામાં દાખલ કરાવવાની મતને લીધે વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા કુદકે અને જુદકે વધી ગઈ. ૧૯૭૩ના જુલાઈમાં આ મોંઘા વચસાડ રાંદેર સિવાય ૫૧૫૧૬ અને એ કાળાઓ સાથે ૫૪૮૭૪નો થયો, જ્યારે ૧૯૭૦ના જાન્યુઆરીની ૩૧મી તારીખે એ સંખ્યા સુરત રાંદેર વિના ૫૩૯૮૭. અને સુરત રાંદેર સાથે ૫૭૬૩૪ થઈ, અને શિક્ષક દોઢ વિદ્યાર્થીની સરસા સંખ્યા ૪૧ ઉપરથી વધીને ૧૫ સુધી પહોંચી.

રૂઢબોર્ડે સરકાર તરફથી મળેલા વચન પ્રમાણે નવા શિક્ષકોની મંજૂરી મળ્યાની આશાએ ૧૫૦ શિક્ષકોને ૧ ગલીના ગાટે જાનદ નીમોને ગાંડું ગજાવ્યું. અને શિક્ષકો મંજૂર કરાવવાના પ્રયત્નો ચાલુ રાખ્યા. વડા પ્રધાન, નાંજી પ્રધાન અને એ પછી રેમની જગ્યાએ આવેલા ના. ગવર્નરના સલાહકાર શ્રી મદન વગેરેની મુલાકાતો અવારનવાર લેવામાં આવી. મહાસભાવાદી પ્રધાનમંડળ નિરૂત થયા પછી કેટલાક વખત સુધી આ સમ્બંધમાં સરકાર તરફથી નિરાશાજનક જવાબ મળ્યા હતા અને આ પ્રશ્ન અંગે મંજૂરપણે પગલાં લેવાની બંને બોર્ડોએ વિચારણા કરી. મધ્યસ્થ સમિતિ તથા ગૂંજરાતની બીજી રૂઢબોર્ડોએ પણ આ પ્રશ્નને મુદ્દાને ગણી સહાય કરવાની ખાત્રી આપી હતી, પરંતુ ના. ગવર્નરના સજ્જન શ્રી મદનના ધ્યાન ઉપર અંગે આ પ્રશ્ન લાવતાં તેમણે ધણું સહાનુભૂતિ ભર્યું વચણ દર્શાવ્યું અને તેમના પ્રવાસથી વર્ષો સુધી અણઉકેલ્યો રહેલો ખુટતા શિક્ષકોને પ્રશ્ન ઉઠાવી ગયો. બોર્ડે એકંદરે ખુટતા ૫૦૦ જેટલા શિક્ષકોની સંખ્યાને 'સિફ્ટ પદ્ધતિ' સાર્વત્રિક અને ફરજિયાત બનાવીને ૨૫૦થી ૩૦૦ ઉપર લાવી મૂકી. અને સરકારની સહાયને લીધે થયેલી નાણાં નિયંત્રક મુસ્લોલીનો ખ્યાલ કરીને જોછામાં જોછા ૧૯૮ શિક્ષકો હાલ તરત મળે તો કામ ચાલી શકે એવી દરખાસ્ત મૂકી. એ ૧૯૮ શિક્ષકો સરકારે ખસેડ કાંઈ આપીને મંજૂર કર્યા. જે ૧૫૦ બાઈ બહેનોએ ગલીનાઓ સુધી જાનદ શિક્ષક તરીકે સેવા આપી હતી તેમને નોકરીમાં પસંદગી આપવામાં આવી. આને શિક્ષકોની સંખ્યા નીચે પ્રમાણે છે.

૭૩૮ અને ૭૪૨ ની શિક્ષક સંખ્યા :

સન	વચસાડ રાંદેર વિના શિક્ષક સંખ્યા	વચસાડ રાંદેર સાથે શિક્ષક સંખ્યા
	મંજૂર નામંજૂર કુલ	મંજૂર નામંજૂર કુલ
૧૯૭૮	૧૦૯૯ + ૭૫ = ૧૧૭૪	૧૧૮૦ + ૮૫ = ૧૨૬૫
૧૯૭૯	૧૧૩૦ + ૪૪ = ૧૧૭૪	૧૨૧૧ + ૫૪ = ૧૨૬૫
૧૯૪૧	૧૪૧૭ + ૦ = ૧૪૧૭	૧૫૧૧ + ૦ = ૧૫૧૧

ધણી ખોટ છે એટલે શિક્ષણની સગીનતા તથા કરકસરની દૃષ્ટિએ પણ મિત્ર શાળાઓમાં હોટરીઓની ભરતી સારા પ્રમાણમાં થાય તેવું વાતાવરણ પેદા થવું જોઈએ. આ સ્કૂલખોડે ખાસ અપવાદ સિવાય નવી કન્યાશાળાઓ નહિ કાઢવાની અને હાલની ૬૩ કન્યાશાળાઓમાંથી પણ લોકમત કેળવીને નાની નાની કન્યાશાળાને હોટરીની શાળા સાથે બેળી દેવાનું ધોરણ સ્વીકારેલું છે. પરંતુ તેની સાથે કન્યાશાળામાં પુરુષ શિક્ષકોને જની શકે ત્યાં સુધી નહિ મુકવાની અને મિત્રશાળાઓમાં ભણતી હોટરીઓને શીવણ, ગુંથણ, ગરખા, સાયિયા વગેરે શિક્ષણની અનુકૂળતા મળી શકે તે માટે નવી ભરતીમાં સ્ત્રી ઉમેદવારોને પહેલી પસંદગી આપી તેવી શાળાઓમાં પણ સ્ત્રી શિક્ષિકાઓ મુકતા જવાનું ધોરણ સ્વીકાર્યું છે.

રાનીપરજમા કન્યાકેળવણીનો પ્રચાર થાય તે માટે ગોડસંખ્યાના રાનીપરજ નિધાયકથી ઘોડે દૂર સર ડેવીડ સાસુનની ૮ હજારની સખાવતથી અને સરકારી તથા ખોડે તરફની ગદદમાંથી કન્યા છાત્રાલય સાથેનું નિધાયક ગયા વર્ષથી શરૂ કરવામાં આવ્યું છે. શરૂઆત ૧૦ નિધાર્થિનીથી કરવામાં આવી છે. અને ધીમે ધીમે તે સંખ્યામાં વધારો કરી ૨૦ની સખ્યા કરવાનો ઇરાદો રાખ્યો છે. આ કન્યાઓ નેટલી જગ્યા હોટરીઓના નિધાયકમાંથી કમી નહિ થાય તે માટે તેટલી નવી જગ્યા મંજૂર કરવા સરકારને વિનંતિ કરવામાં આવી છે.

હાલમાં ઉદ્ધુ કન્યાશાળાઓ માટે ટ્રેઇનડ તેમજ અન્ટ્રેઇનડ મુસ્લીમ સ્ત્રી શિક્ષિકાઓની જારે ખોટ છે, બધકે તેનો અભાવ જ છે એમ કહી શકાય. મુસ્લીમ હોટરીઓ ઉપવાં ધોરણમાં ભણતી થાય તે માટે તે કોમના લોકનાયકોને લોકમત કેળવવામાં સાથ આપવા અમારી વિનંતિ છે.

ટ્રેઇનડ શિક્ષકો

આ હાલમાં શાળાઓમાં ટ્રેઇનડ શિક્ષકોનું પ્રમાણ ઘણું ઓછું છે. શિક્ષણની સગીનતામાં આ એક મોટી ઉણપ છે. કોઈ પણ ધધામાં તે ધધાની આવડત વગરના માણસોની ભરતી બાંધેજ થતી હશે. પરંતુ સૌથી વધારે જોખમદારીવાળા અને જેના હાથમાં હજારો બાલિ નાગરિકોનું બલિષ્ઠ સોંપવામાં આવે છે એવા શિક્ષકોની ભરતીમાં આવી ઉપેક્ષા થાય છે અને જેવા મળે તેવા કાચા માણસોથી ભર્ષ ચલાવવામાં આવે છે, એ બદ્ધ દુઃખદ દશા છે.

ટ્રેઇનડ અને અન્ટ્રેઇનડ શિક્ષકોના નીચેના આકાડ આપણી આંખ ઉઘાડનાર મણાવા જોઈએ.

ટ્રેઇનડ શિક્ષકો				અન્ટ્રેઇનડ શિક્ષકો				કુલ
	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ		
સને ૧૯૩૮	૪૮૫	+ ૫૪	= ૫૩૯	૫૯૮	+ ૩૭	= ૬૩૫	= ૧૧૭૪	
સને ૧૯૪૧	૫૭૬	+ ૭૩	= ૬૪૯	૭૭૫	+ ૮૭	= ૮૬૨	= ૧૫૧૧	

મહાસભાની સરકારનું આ મદદરતની તુટી તગ્ગ લક્ષ્ય 'મેંઆયું' હતું અને તેણે ટ્રેનિંગ કોલેજોની સંખ્યામાં વધારો કરીને તથા એવી કોલેજોમાં ભરતીનું પ્રમાણ વધારીને સારી શરૂઆત કરી છે. ૩ વર્ષમાં ટ્રેઇનડ શિક્ષકોની સંખ્યામાં ૯૦નો વધારો થયો છે તે, તેમજ વર્ષ વાર ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં આ હાલ તરફથી થયેલી ભરતીના નીચેના આકાડ આસારપદ છે,

એમ્યુડ શાળા	$૫૪ + ૮ = ૬૨$	$૨૧૩૩ + ૮૧૧ = ૨૯૪૪$
વલસાડ કરખાની શાળા	$૫ + ૩ = ૮$	$૧૨૨૭ + ૯૦૯ = ૨૧૩૬$
સંદેર " "	$૩ + ૨ = ૫$	$૭૦૩ + ૫૫૬ = ૧૨૫૯$
'લોકશાળા'	$૦ + ૦ = ૦$	$૦ + ૦ = ૦$

૫૪૦ + ૬૫ = ૬૦૫

૩૬૦૧૯ ૧૫૫૧૫ ૫૧૫૩૪

સને ૧૯૪૧

શાળાની સંખ્યા

વિદ્યાર્થી

	છોકરા	છોકરી	કુલ	છોકરા	છોકરી	કુલ
લો. બો. શાળા	૪૮૬	૫૫	$= ૫૪૧$	} ૩૮૮૪૮ + ૧૫૯૮૮ = ૫૪૮૩૬		
" " વર્ગી	૩૫	૩	$= ૩૮$			
	૫૨૧	૫૮	$= ૫૭૯$			
એમ્યુડ શાળા	૪૬	૯	$= ૫૫$	$૨૨૫૮ + ૧૦૨૦ = ૩૨૭૮$		
વલસાડ કરખાની શાળા	૫	૩	$= ૮$	$૧૪૧૯ + ૧૦૧૩ = ૨૪૩૨$		
સંદેર " "	૩	૨	$= ૫$	$૭૧૪ + ૫૪૦ = ૧૨૫૪$		
'લોકશાળા'	૧૬૩	૦	$= ૧૬૩$	$૪૯૦૮ + ૧૮૫૪ = ૬૭૬૨$		

૭૩૮ + ૭૨ = ૮૧૦ ૪૮૧૪૭ + ૨૦૪૧૫ = ૬૮૫૬૨

આ પ્રમાણે એકંદરે સવા બે વર્ષમાં ૨૦૫ શાળાઓ, અને ૧૭૦૨૮ વિદ્યાર્થીઓ વધવા પ્રાપ્ત છે. આમ શાળા વિનાનાં ગામોમાં લાગુતરતું સાધન આપવાની જે ખીજ ખાત્રી મોડી તરફથી આપવામાં આવી હતી તેનું પણ ઠીક ઠીક પાલન થઇ શકેલું ગણી શકાય. પરંતુ હજી આ જીલ્લામાં ૧૭૩ ગામો શાળા વિનાનાં રહેલાં છે. તે બધાંને પડેલેથી વળાંકે ત્યારે જ એ નાનાં, પછાત ગામોને વર્ગીથી થવો આવેલાં અન્યાય દૂર થશે. આમાંનાં ઘણાં ગામો ૧૦૦-૧૫૦ માણસ કે તેથી પણ ઓછી અને છુટી જગ્યા વસતિવાળાં રાનીપરજ ગામો છે. તેમાં નજીક નજીકનાં બે ત્રણ ગામોનાં કુટુંબમાં વચ્ચે શાળાઓ કાઢવા માટે બેઠે તપાસ કરાવી બેઠે, પરંતુ એવાં પાસે પાસે આવેલાં લોકશાળા વિનાનાં ગામોમાં કુટુંબમાં બની શકે એવી શક્યતા માલુમ પડી નહિ, એટલે એવાં યોગ્ય જગ્યામાં ગામોને બલિષ્ઠતામાં, પણ ગાળા અપ્રવાનું ધરમ મુકેલું રહેવાનું.

કન્યા કેળવણી :

ખરી રીતે છોકરાઓ નેટલીજ છોકરીઓ શાળામાં લાગુતરી થતી નોંધએ, પણ એ સ્થિતિ આવતાં હજી વખત જવાનો. આજે તો ૪૮ હજાર છોકરા નેટલીજ છોકરીઓ પણ હોવાને બદલે ફક્ત ૨૦ હજાર છોકરીઓ જ બચે છે. છોકરીઓ માટે કન્યાશાળાઓ દરેક ગામે અસાધ્ય કાઢવાનું નાનાં નાનાં ગામડાંના બનેલા આ જીલ્લામાં શક્ય નથી, શક્ય હોત તો પણ બધે તે છૂટ નથી. અમુક વય સુધી તો છોકરા અને છોકરીઓ બેમાં બચે તેમાં નકશો ન પાંધે નથી, ઉંલડું તેમ કરવું આવશ્યક છે. નાની નાની કન્યાશાળાઓમાં છોકરીઓની પૂરતી સંખ્યા થાય નહિ અને તેથી અનેક ધોરણે એક શિક્ષકને સોંપવાં પડે તેથી શિક્ષણ સંતોષ થતું નથી, વળી ટ્રેઇનડ શિક્ષિકાઓની

મોરારજીભાઈ, શ્રી રવિચંદ્ર મહારાજ, શ્રી હિંગરાય દેગર, શ્રી નાનાભાઈ ભટ્ટ, સરકારી બેઝીક સલાહકાર સમિતિના સભ્યો આચાર્ય બીસે, આચાર્ય બાગવત, અધ્યાપક દીવાકર, શ્રી અતીતકર તેમજ જનસમાનના બેઝીક ઉર્દુ સેન્ટરના આચાર્ય ડા. કાશી, કતારગામ કેન્દ્રના આચાર્ય શ્રી દેગસરી, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠવાળા શ્રી મગનભાઈ દેસાઈ, ઉત્તર વિભાગના આ-
ઈન્સપેક્ટ્રેસ મિસ પોલ, કુમારી ઈંદુમતી શેઠ વગેરે અનેક આ વર્ગોના નીરિક્ષકો અને વ્યાખ્યાનદાતા હતા. ઉત્તર વિભાગના એન્સુ. ઈ. શ્રી લાલશાઈ દેસાઈ અને કેળવણીખાતાના વડા શ્રી મુસે પણ ૧૯૪૦ માં આ વર્ગની ઉડતી મુલાકાત લીધી હતી.

આ વર્ગમાં નીચે પ્રમાણે શિક્ષકોને તાલીમ આપવામાં આવી છે.

સને ૧૯૩૯-૪૦	વર્ગ	સમય	શિક્ષક સંખ્યા.
	પહેલો વર્ગ	તા. ૧૫-૬-૩૯ થી ૨૫-૧૦-૩૯	૫૦
	બીજો વર્ગ	તા. ૪-૧૨-૩૯ થી ૪-૨-૪૦	૪૫
	ત્રીજો વર્ગ	તા. ૨૧-૧-૪૦ થી ૩૦-૪-૪૦	૪૮
			<hr/> ૧૪૩

સને ૧૯૪૦-૪૧

ચોથો વર્ગ	તા. ૪-૬-૪૦ થી ૬-૯-૪૦	૨૮
પાંચમો વર્ગ	તા. ૬-૧૦-૪૦ થી ૧૮-૧-૪૧	૩૭
છઠ્ઠો વર્ગ	તા. ૧૦-૨-૪૧ થી ચાલુ	૪૭
		<hr/> ૧૧૨
		<hr/> ૨૫૫

આ પ્રમાણે કુલ ૨૫૫ શિક્ષકોને તાલીમ આપવામાં આવી છે. વર્ગમાં કાંતવાના ઉદ્યોગ, સંગીત અને વ્યાયામ ઉપર તેમજ શિક્ષકો નિર્વ્યસની અને શારીરિક સ્થિતિ કરવાથી દૂર રહે તે ઉપર ખાસ ધ્યાન મુકવામાં આવ્યો હતો. તાલીમ પામેલા શિક્ષકોને પ્રમાણપત્ર આપવાનો સમારંભ ભણીતા કેળવણીકાર શ્રી નાનાભાઈ ભટ્ટને હાથે તા. ૨૧-૧૧-૪૧ ને રાજ જીલ્લા બોર્ડના મકાનની અગારીમાં કરવામાં આવ્યો હતો. તે વખતે વર્ગના આચાર્ય શ્રી ચીમનજીભાઈ ભટ્ટે રજુ કરેલા અહેવાલમાંથી નીચેના આંકડા ટાંકવા જોવા છે.

પહેલા ચાર વર્ગની સંખ્યામાંથી

ખાજકોને ન મારવાનો નિયમ પાલ્યો તેવા શિક્ષકોની સંખ્યા	૮૭
આશ્રમ જેવી દિનચર્યા પાળનાર	૩૧
ખાદી ભાતે પહેરનાર	૧૦૧
ખાદી ધરમાં પહેરવાના પ્રયત્ન કરનાર	૨૨
તકલી-રેટિયા (ગામમાં, ધરમાં, શાળામાં, સિખવાનાર	૮૩
કેટલા જથ્થેને સિખવ્યું	૩૩૨૦

પ્રે. રા. ટ્રે. કો.	મદાદસ્મી ટ્રે. કો.	જે. જી. ટ્રે. કો.	બેઝિક ટ્રે. કેન્દ્ર	ગૂજરાત નિધાપીઠ	ઉર્દૂ ટ્રે. કો. પૂના અને	કુલે
અમદાવાદ	અમદાવાદ	સૂરત	કેતારગામ	અમદાવાદ	અમદાવાદ	
૧૯૩૭-૩૮	૧૪	૬	—	—	૪	૨૪
૧૯૩૮-૩૯	૨૦	૮	—	—	૩૩	૬૧
૧૯૩૯-૪૦	૨૩	૧૩	૧૦૪	૨૫	૨	૧૬૭
૧૯૪૦-૪૧	—	૧૦	૭૩	૨૬	૫	૧૧૪

આ પરંપરા ચાલુ રહે તો ૮-૧૦ વર્ષ પછી અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષકો રહેવા પામશે નહિ. પરંતુ કેવળ એટલું જ પૂરતું નથી. દાક્ષીણી શાળાંનું પરીક્ષા ધણે જ કાચો પરિપાક ઉત્પન્ન કરે છે. સાત ધોરણ પૂરાં થયા પછી કમીમાં કમી ૩ વર્ષના અભ્યાસક્રમવાળી 'શૈક્ષણિક' એ મોરે કમિટિની સૂચના મુજબ સ્થપાવી બેઠેલ અને તેમાં અંગ્રેજ સિવાય મેટ્રીકના બેઠેલું જ્ઞાન અને વધારામાં કોઈ ઉદ્યોગનું જ્ઞાન આપવાની એકવચ્ચ થવી બેઠેલ. આવી શૈક્ષણિકામાંથી પસાર થયેલાઓની જ અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષક તરીકે બરતી થવી બેઠેલ. અને તે પછી બે વર્ષ તેમને 'કોલેજનું' શિક્ષણ આપવામાં આવે, અને એ કોલેજે પણ એની કેરી શાસ્ત્રીયતાના પદમાં અરિથ્ય અને ભાવનાના સાધિયા પૂરે ત્યારે જ બેઠેલી લાયકાતવાળાં શિક્ષક શિક્ષિકા મળી શકશે. પણ એ રિપતિ પ્રાપ્ત કરતાં દહા આપણને ટેલક વર્ષો વીતાવવાં પડશે. ત્યાં સુધી આ દિશામાં અસદાચલે બેસી રહેવું યોગ્ય નથી.

શિક્ષક તાલીમ વર્ગ-વેડી

ઉપરના સંજોગોમાં ખોડના અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષકોને શિક્ષણના સિદ્ધાંતોની અને વર્ષો ચોળનાની કંઈક રૂપરખા આપી શકાય અને ખાસ કરીને તેમને ભાવના તથા શિક્ષણ-વિષયક નવી દૃષ્ટિ આપી શકાય તે માટે શિક્ષક તાલીમ વર્ગ કાઢવાનું રકુલ ખોડે મંજુર કર્યું, અને તે અનુસાર તા. ૧૫-૬-૩૯ થી વર્ગની સરખાત વેડી ઉલોગ વિદ્યાલયમાં કરવામાં આવી. સેવા, ત્યાગ, ઉદ્યોગપરાયણતા અને શિક્ષણ વિષયક અદ્યતન વિચારબેધીવાળા શિક્ષકોના હાથમાં આ વર્ગનું સંચાલન સોંપવામાં આવ્યું. પ્રારંભમાં આ તાલીમ વર્ગની મુદત પાંચ મહિનાની હરાવવામાં આવી હતી, પરંતુ પહેલા વર્ગ પછી ડી. પી. આઇ. ની સૂચના મુજબ વર્ગને અઢી મહિનાનો બનાવવામાં આવ્યો.

સરખાતમાં સરકારી, ગેરજીર, સહકર્મી વગેરેનાં કામે તરફના રક્ષણ અભ્યાસે. અને ટૂંક અંશે વેડીમાં હવાપાણીની બડકને લીધે આ વર્ગની સફળતા વિષે કેટલાકને અંદેશો રહેતો હતો. પરંતુ વેડી અધ્યાપન વર્ગના આચાર્ય શ્રી સ્ત્રીમનલાલ બટ્ટની સગબાવથી કામ લેવાની કુશળતાથી શિક્ષકોમાં ઠીક ઠીક રસ અને ભાવના ઉત્પન્ન થયાં અને એ વર્ગને ધારવા કરતાં ઠીક સફળતા મળવા પામી છે. અને જાણીતા લોકરોષકો, કેળવણીકારો અને દેશ-નેતાઓએ આ વર્ગની મુલાકાત લીધી છે. અને ત્યાં તાલીમ પામતા શિક્ષકોને તેમણે પ્રેરણા આપી છે, અને ત્યાંના કામથી પોતાનો સંતોષ બહાર દર્શાવે છે. કાકાસાહેબ કાલેલકર, શ્રી નરહરિ પરીખ, સ્વામી આનંદ, સરદારશ્રી વલ્લભભાઈ, માણુ મહેસુલી પ્રધાન શ્રી

સાળાનાં મકાનો બંધાવી આપવાનું મયા વર્ષથી શરૂ કર્યું છે. અને પોતાની યોજનાનો લાભ અનેક ગામોને આપવાની તેમણે આશા આપી છે. તેમજ સર પુરપોતમદાસે અમારી વિનંતિ ઉપરથી રાત્રીપરજ અને ગરીબ કોળી વગેરે પાવત ગામનાં સોડા માટે સસ્તાં નવાં મકાનો બંધાવી આપવાની યોજના કરી છે. આ પ્રમાણે અત્યારે જીલ્લામાં સાળાનાં મકાનો બંધાવાનું કામ નીચેની ૫ યોજનાઓ અનુસાર ચાલી રહ્યું છે

(૧) સર પી. ટી. ની મૂળ યોજના મુજબનાં મકાનો. (અગાઉ મંજૂર થયેલાં ૫૪ બંધવાનાં બાકી રહેલાં તે.)

(૨) સર પી. ટી. ની સસ્તાં મકાનની યોજના મુજબનાં મકાનો.

(૩) સરકારી બિરડીંગ માંડે કમિટિની " " "

(૪) શ્રી તાપીદાસ અને તુળસીદાસ વરજદાસ ટ્રસ્ટની " "

(૫) વ્યક્તિગત દાતાઓ કે ગ્રામ લોકોએ પોતે બીજા મદદ વિના બાંધેલાં કે બંધવા માટેલાં મકાનો.

નવા પ્લાન

સરકારી-બિરડીંગ માંડેના લાભ ઝાઝાં ગામોને મળી શકે અને દરેક ગામ પોતાની શક્તિ અનુસારના કાળો આપી શકે તે માટે મોલાએકજળનના પ્લાનને બદલે આ બોર્ડે ત્રણ જાતના પ્લાન જ, વ, ક તૈયાર કરાવી સરકાર પાસે મંજૂર કરાવ્યા છે. અને તે માટે ગામ મદદનું પ્રમાણ અનુક્રમે ૫૦, ૪૦, અને ૩૩.૮૩૩ મુકરર કર્યું છે. આ પૈકી અધ્યમ વર્ગનાં ગામો અત્યારે વ વર્ગનાં મકાનોના લાભ હીક ઉઠાવી રહ્યાં છે.

સરકાર તરફથી નીચે પ્રમાણે મળેલી ગ્રાન્ટમાંથી ૨૫ ગામોમાં મકાન બંધવાનાં મંજૂર થયાં છે.

	સરકાર મદદ રા.
સને ૧૯૩૮-૩૯	૫૦૦૦
" ૧૯૩૯-૪૦	૨૫૦૦૦
" ૧૯૪૦-૪૧	૧૫૪૫૦
" " બેઝીક ગ્રાન્ટમાંથી	૭૨૦૦
	<hr/>
	૪૮૧૫૦

મકાનોની પ્રગતિ

સને ૧૯૩૮ માં લે. બો. નાં પોતાનાં અને વ્યક્તિઓએ બંધાવી બોર્ડને સોંપેલાં ૧૮૧ અને સર પી. ટી. ના ૯૬ મળી ૨૭૭ મકાનો બોર્ડના કબજામાં હતાં અને ૨૨૪ મકાનો સોડાએ વગર બાકે પૂરાં પાડેલાં હતાં, બ્યારે ફક્ત ૧૮ મકાનો બાકાનાં હતાં. આજે બંધાર્થને તૈયાર થઈ ચૂકેલાં અને બોર્ડના કબજામાં આવેલાં; બંધાર્થ રહેલાં ૫૪ કબજામાં ન સેવાયેલાં, તેમજ બંધાવા માટે મંજૂરી મળેલાં અને બંધાવા શરૂ થયેલાં અથવા શરૂ થવાની તૈયારીમાં હોય એવાં ગામો નીચે મુજબ છે.

તા. ૨૧-૧૧-૪૦ સુધી કાંતનાર	" "	૬૨
કેટલા રતલ કાંત્યું	" "	૨૬૯૧
ગ્રૌંદ શિક્ષણ-ધરમાં કે બહાર આપનાર	" "	૪૨
કેટલા ગ્રૌંદોને શિખવે છે	" "	૧૯૫
બીડીતુ' બ્યસન કાપમનું ઊંડ્યું તેણ	" "	૨૯

આનું મહત્ત્વ જેઓ સ્વીકારે છે તેમને વર્ગની ઉપયોગિતા વિષે ખાત્રી થયા વિના રહેશે નહિ. આ તાલીમ પામેલા શિક્ષકો પૈકી બીજા વર્ગમાં ૨૦ બહેનોને માટે પણ સગવડ કરવામાં આવી હતી. વર્ગ પાછળ નીચે પ્રમાણે ખર્ચ થયું છે.

પ્રથમ વર્ષ રૂ. ૩૮૫૮

બીજું વર્ષ " ૪૩૯૬

કુલ રૂ. ૮૨૫૪

આ પૈકી પ્રથમ વર્ષના ખર્ચમાં સરકારે રૂ. ૨૬૬૬ નો ફાળો આપવાનું મંજૂર કર્યું છે. તે માટે અમે ના. મવર્નરના સલાહકાર શ્રી મદનના આજ્ઞારી છીએ, બીજા વર્ષનું ખર્ચ સરકાર આપી શકશે નહિ એવી ખબર આપવામાં આવી હતી. પણ શિક્ષણના હિતને ખાતર બોર્ડે એક પેસાના કરમંથી એ ખર્ચ પોતે ઉપાડવાનું ફાવી વર્ગ માણુ રાખ્યો હતો.

શાળાઓ માટેનાં મકાનો

કેળવણીને અનુકૂળ વાતાવરણ ઉભું કરવામાં હવે અજવાળું અને મોકળાચવાળું શાળાનું સ્વતંત્ર મકાન ધર્ણજ આવસ્યક છે. શાળાઓ માટે આવાં મકાનો પૂરાં પાડવાનો પ્રથમ ધણો મુશ્કેલ હોય છે, તે માટેનાં નાણાં કાબજ થાડવા સરકાર સમર્થ નથી તો અદ્ય સાધનોવાળી લો. બોર્ડ તો ક્યાંથી જ હોઈ શકે ? પણ આ જલ્દાના સુપુત્ર અને મુંબઈના અગ્રગણ્ય વેપારી સર પુરુષોત્તમદાસ કોકોરદાસની ઉદાર સખાવત અને દીર્ઘદષ્ટિવાળી યોજનાથી આ પ્રશ્નનો ઠીક ઠીક ઉકેલ કરવા આ જલ્દા આગવશાળી થયો છે. સર પુરુષોત્તમની યોજના હવે તો આ જલ્દામાં જ નહિ પણ બહાર પણ ભણીતી થઈ ચૂકી છે. એમની યોજના અનુસાર ૧૯૪૧ સુધીમાં આ જલ્દામાં લગભગ રૂ. ૪,૬૧,૭૧૦ની કિંમતનાં ૧૦૭ મકાનો અને પાંચ ગામે વધારાનાં મકાનો બંધાયાં છે. સર પી. ટી. ની યોજનાથી ગામડાના લોકો પોતાના ગામની શાળા માટે લોભ આપતાં અને તેમાં રસ લેતાં રીપ્પા એટલું જ નહિ પણ બીજા લોકોને સર પુરુષોત્તમદાસ દાન માટેની આ નવી દિશામાં પોતાનાં નાણાં વાપરવાનો એવ લગાડયો. પરિણામે નિરનિશાળી વ્યક્તિઓએ અને ગામ લોકોએ શાળાનાં મકાનો બંધાવી આપ્યાં છે. વળી મહાસભાની સરકાર સ્વપાયા પછી સરકાર તરફથી પણ મકાનો માટે બે વર્ષથી ઠીક ઝાંટ મળવા લાગી છે અને તેનો લાભ લેવા આ જલ્દાનાં ગામડાંએ પોતાનો ફાળો આપવામાં સ્પર્ધા કરી રહ્યાં છે. સર પુરુષોત્તમની પેઠે સરતના વતની અને મુંબઈના વેપારી સ્વ. વૃજસીદાસ અને તાપીદાસ વરંજદાસના દ્રુષ્ટીઓએ પણ ગરીબ ગામોને માટે

માટે રૂ. ૫૯૫૦). ૮. શ્રી રતિજ્ઞાન હીરાચંદ (ખુદારી) સર પી. ટી. યોજનાની શાળા માટે રૂ. ૪૪૦૦) ૯. શ્રી ત્રીકમદાસ મુળચંદ શાહ (ખુદારી) ખુદારી અંગ્રેજી વર્ગના મકાન માટે રૂ. ૨૦૦૦ .

આ અને એવાં બીજાં બાબત્તેનો જેમનો ઉદ્દેશ કરવાનો રહી ગયો હોય તે સર્વનો અમે આભાર માનીએ છીએ. અને આશા રાખીએ છીએ કે દાનાઓ અને ગામ લોકોની મદદથી પાંચ વર્ષમાં આ છાત્રાનું કોઈ પણ ગામ શાળાના મકાનની સગવડ વિનાનું રહેવા પામે નહિ.

બોર્ડના વહીવટ દરમિયાન ખાનગી મુદ્દસ્તો અને ગામ લોકો તરફથી બધાએલાં મકાનો

બોર્ડને સોંપાઈ ચૂકેલાં:—

ગામ	તાલુકો	દાતા
(૧) પનાર	જલાલપોર	શ્રી. નેમચંદ જોશી
(૨) બારડોલી કન્યા. (વધારો)	બારડોલી	શ્રી. ફરીચંદ રામાણ
(૩) કરોડ કોટવા	(જલાલપુર)	ગામ લોકો
(૪) વાડા	(")	"
(૫) તીચલ	(વઘસાડ)	સર મંગળદાસ વિઝલુખણદાસ મુંબઈ
(૬) સોનવાડા	(")	" "
(૭) ચણવડ	(")	ગામ લોકો
(૮) કોટલાવ	(પારડી)	શેઠ સોરાખજી ઉમરીગર
(૯) ધગ્ગાપોર	(ચીર્ચાસી)	શેઠ હોરમસજી પેસ્તનજીએ ગામ મદદથી બધાની આપ્યું.
(૧૦) નીઝર	(બારડોલી)	ગામ લોકો

બોર્ડને સોંપાયાં નહિ હોય એવાં

(૧) મગોદ (વધારો)	(વઘસાડ)	શ્રી બીમાભાઈ શંકરજી
(૨) ભરયાણુ (કોસાડ)	(ચીર્ચાસી)	ગામ લોકો
(૩) મટવાડ	(જલાલપુર)	શ્રી સાંજુભાઈ છીખાખાઈ
(૪) નોગામા	(માંડવી)	શેઠ નસરવાનજી હોરમસજી
(૫) મહેલી જગાલાલા	(વઘસાડ)	ગામ લોકો
(૬) ગોજી	(બારડોલી)	"
(૭) મોદા વરાજી	(ચીર્ચાસી)	સરદાર રા. બ. બીમાભાઈ રણછોડજી નાયક-સુરત.
(૮) પારડી કન્યા	(પારડી)	સ્વ. શેઠ રસ્તમજી સોરાખજી
(૯) સોનારીઆ	(ચીર્ચાસી)	શ્રી અબેલાલ રણછોડજી તથા ગામ લોકો
(૧૦) હોન્ડ	(")	ગામ લોકો

પ્રકાર	ખંધાયેલા		ખંધાવા સર ચણેલાં	
	કબજામાં લેવાયેલાં	કબજામાં લેવાનાં બાકી	કે સરચવાની તૈયારીમાં	કુલ
૧ લો. ખે. નાં	૨૦૭	—	—	૨૦૭
૨ સર પી. ડી. પોળનાનાં	૧૦૪	૧	૩	૧૦૮
૩ „ સસ્તી પોળનાનાં	—	૨	૬	૮
૪ સરકારી આંટવાળાં	૩	—	૨૧	૨૪
૫ બેઝીક આંટમાંથી	—	૧	—	૧
૬ શ્રી તાપીદાસ અને તુળસીદાસ વરજદાસ દૂરદનાં	—	—	૬	૬
૭ બ્યક્તિગત દાતાઓનાં	—	૬	૧*	૭
૮ ગ્રામ લોકો તરફનાં	—	૬	—	૬
	૩૧૪	૧૬	૩૭	૩૬૭

બોડના વહીવટ દરમિયાન બ્યક્તિઓ તેમજ ગ્રામ લોકો તરફથી ખંધાવાયેલાં મકાનોની તેમજ ખંધાતાં ખીમ' મકાનોની યાદી નીચે આપી છે. આ પૈકી મરવાઃ તાલુકે જલાલપુરની યાજ્ઞાલુ' મકાન ૨૧ દમરના ખરચે મામના કોળી ગૃહસ્થ શ્રી બાણુભાઈ છીયાભાઈનાં પત્ની તરફથી ખંધાવી આપ્યું છે, તે માટે તેમને અગ્નિનંદન આપીએ છીએ. આ ઉપરાંત પનારના શ્રી નેમચંદ જેઠાજી, બારડોલીના શ્રી ફૂરચંદરાભાઈ, (મુંબઈ) સર મંગળદાસ વિજયભણદાસ (તીપત અને સેલવાડી યાજ્ઞાનાં મકાનો), રોઠ સોરાખજી ઉમરીમર (પારડી), સરદાર રા. બ. ભીમભાઈ રણછોડજી નાયક (સરત), સ્વ. રોઠ રતમજી સોરાખજી (પારડી), હમ્બાપુરના રોઠ હોરમસજી પેરતનજી, નોગાગા તા. માંડવીના પારસી ગૃહસ્થ નસરવાનજી હોરમસજી ખરાસ એ સૌએ સ્વતંત્ર રીતે મકાનો ખંધાવી આપ્યાં છે અને વાંકાનેર તાલુકે બારડોલીના શ્રી નારણજી દુર્લભભાઈ તરફથી કન્યાશાળાનું મકાન સ્વતંત્ર રીતે બાંધી આપવાનું શરૂ થયું છે તે માટે અમે તે સર્વ દાતાઓનો જાહેર આભાર માનીએ છીએ. સરકારી આંટથી ખંધાતાં મકાનો પૈકી પશુ નીચેનાં બાકી બહેનો તરફથી ૧૫૦૦ કે તે કરતાં વધુ રકમની મદદ મળી છે. તેમના પશુ અમે આભારી છીએ.

૧. સર ડેવીડ સાક્ત (મુંબઈ) ગોડસંબા કન્યા વિદ્યાલય માટે રૂ. ૮૦૦૦). ૨. શ્રી સર્વલક્ષ્મી ધર્મદાસ ડાકટર—વલસાડ (બાદેલી કન્યાશાળા માટે રૂ. ૧૭૦૦). ૩. શ્રી નાનાભાઈ મોરારજીની મં. સ્વ. બાઈ સોના—બોરી ફળિયા (બોરી ફળિયા યાજ્ઞા માટે રૂ. ૧૫૦૦) ૪. શ્રી ભોગીલાલ ધીરજલાલ લાલ—અમદાવાદ (બોલપાડ કન્યાશાળા માટે રૂ. ૧૫૦૦ અને જમીન) ૫. શ્રી હોટાલાલ બાઈદાસ દરતરી—મુંબઈ (કરોડ કન્યાશાળા માટે રૂ. ૨૨૪૦). ૬. શ્રી લાલચંદ બોતીચંદની વિધવા બાઈ કંડુ—ખીલીમોરા (હંટડી કન્યાશાળા માટે રૂ. ૨૦૦૦). ૭ જલાલપુરના ગ્રામ લોકો (જલાલપુર યાજ્ઞા

વાંકાનેર તા. બારડોલીનું કન્યાશાળાનું મકાન શ્રી નારણજી દુર્લભભાઈ તરફથી.

હાથ ઉદ્યોગ

હિંદનીઆર્થિક ઉન્નતિ સાધવાનો એક અનુષ્ઠાન માર્ગ

આ બેકારી અને વધતી જતી ગરીબાઈના દિવસોમાં જ્યારે માણસને પોતાના બરણ પોષણ માટે પણ કાંઈ મારવા પડતા હોય ત્યારે તેને કમાવા માટે મોટા રોકાણની જરૂર પડે તેવા ઉદ્યોગો આદરવાની સલાહ એ આપવી અર્થહીન છે.

આપણે સારી રીતે જાણીએ છીએ કે આજની કેળવણી એ બેકારી અને ગરીબાઈનું મૂળ કારણ છે. એ કેળવણીમાં એવું એક પણ શિક્ષણ આપતું નથી જે આ કહેવાતી કેળવણી પુરી થયા બાદ શિખનારને સ્વતંત્રપણે ધધે કરી તેમાંથી કમાતા કરી શકે.

હા, એ વાત તદ્દન સાચી છે કે આપણી હાલની સ્થિતિ માટે યંત્રો જરૂર છે. જો આજે જવાબદાર નથી. એણે તો આપણું સર્વસ્વ છુટી લીધું છે અને આપણને સ્વચ્છતા ક્યાં છે અને ક્યાં જાય છે, એણે આપણું શું શું નથી હાર્યું ? તદુરસ્તી, ધન ને ઉન્નતિ-એ સર્વનો નાશ એને જ આભારી છે ઇતિહાસ એની સાક્ષી પૂરે છે. હિંદની, યંત્રની પધરામણી પહેલાંની આર્થિક સ્થિતિ અને આજની, જ્યારે હિંદમાં, યંત્ર સર્વોપરી સ્થાન પામ્યા છે ત્યારની સ્થિતિની સરખામણી જોને સત્ય વસ્તુ જણવી છે તેને તો ખાતરી કરી આપશે.

ક્યાં એ હાથ ઉદ્યોગ કરી જહોજલાલી ભોગવતુ પુરાણ ભારત અને ક્યાં આજે યંત્રને આધારે રહી ખૂબે તરફડતુ ભારત ? હાથ ઉદ્યોગોથી હિંદની આર્થિક સ્થિતિ સધાય એને માટે આ ઇતિહાસ સાચો પુરાવો નથી શું ? અને આજે તો મહાન અર્થશાસ્ત્રીઓએ પણ એ સ્વીકાર્યું છે કે હિંદને એની પુરાણી જહોજલાલી જોઈતી હોય સુખ જોઈતું હોય અને એ રીતે હિંદની આર્થિક ઉન્નતિ સાધવી હોય તો હાથ ઉદ્યોગ તરફ વળવું સલાહકારક છે. યંત્રથી ગુમાવેલી સધળી વસ્તુ એ પ્રાપ્ત કરી આપશે એ નિયંત્રક છે.

હાથ ઉદ્યોગોથીજ આર્થિક ઉન્નતિ સમી રાકાશે એનાં બીજાં કારણો છે:-

હિંદ એ જેતી પ્રવાન દેશ છે એની ૮૦ ટકા જેટલી વસ્તીનો જેતીથી પોતાનું બરણ પોષણ કરે છે. આજે હિંદનો ખેડૂત દિવસે દિવસે નિર્ધન થતો જાય છે એના કારણોમાંનું એક એ પણ કારણ છે કે એની પાસે જેતી દરમ્યાન એની સાથે યમ શકે તેવા સહઉદ્યોગની અછત છે અને તેથીજ એની ખેતીમાં જુદા જુદા કારણોને લઈને આવતી ખેટ પુરાતી નથી, અને ખેડૂત દેવામાં વધુ ને વધુ રૂબે છે.

ઇંગ્લાંડ અને બીજા દેશોમાં ખેડૂત રૂકત ખેતી પરજ આધાર ગણતો નથી. એ એની સાથે નવરાશના વખતમાં સહઉદ્યોગો આદરે છે જેથી એકમાં જતી ખેટ બીજા આવકથી પુરી શકે છે.

એ ઉપરાંત બીજા કણાયે કારણો છે કે જોને લઈને હિંદની આર્થિક સ્થિતિ દિનપરદિન ખગડતી જાય છે. બધાયે કારણ આદિ આપવાં શક્ય નથી; પણ એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે દેશની આર્થિક ઉન્નતિ સાધવા માટે એવા ઉદ્યોગો હાથ ધરવા જરૂરી છે જે બીજાં નજીક મુદીમાં ચમકે અને એવા ઉદ્યોગો તો રૂકત હાથ ઉદ્યોગોજ હોઈ શકે.

- (૧૧) જૂતસર (વલસાડ) ગામ લોકો (દીવાલ ખાંડી)
 (૧૨) નાની દાંતી (") વિદુષ દુર્લભ

ખોડના વહીવટ દરમિયાન કબજામાં લેવાયલાં અને નવા
 મંજુર થયેલાં મકાનો:

સર પી. ટી. ચોજનાનાં ૧૦

સર પી. ટી. સરતી ચોજનાનાં

૧ મોરયાણુ (ઓરપાડ)	૧ બીમરાડ (તા. ચોખારી)
૨ ઓરપાડ ઉર્ડું (")	૨ નરેજી (તા. માંડવી)
૩ સુપા (ખારડોલી)	૩ ગોડધા (")
૪ કિદર (વાલોડ)	૪ વેડી (વાલોડ)
૫ અંબાચ (")	૫ તીતવા (વાલોડ)
૬ ગોડસંખા (માંડવી)	૬ સુધાવાડી (અપલા)
૭ કુકેરી (અમલી)	૭ ફલધા (વલસાડ)
૮ કકવાડા (વલસાડ)	૮ રોડીયા (પારડી)
૯ અપીતા (વધારો) (ઓરપાડ)	આ પૈકી ૫૬માં બે તૈયાર થઈ ગયાં છે.
૧૦ અંબાચા ઉર્ડું (વધારો) (જલાલપુર)	

સરકારી માંડમાંધી

ગામોનાં નામ:—

૧ ઓલપાડ (ઉર્ડું) (ઓલપાડ)	૧૩ બેરાંજીયા (")
૨ ગાયાણુ (કન્યા) (")	૧૪ દતેજ (")
૩ સાયણુ (")	૧૫ ચંદ્ર વાસણુ (સુપા) (")
૪ સ્વાદલા (")	૧૬ કહેલ (")
૫ ઓલપાડ (કન્યા) (")	૧૭ જલાલપોર (")
૬ ગોડસંખા (કન્યા) (માંડવી)	૧૮ દાંડી (")
૭ ફલવાડા (ખારડોલી)	૧૯ વાંજણા (ચીખલી)
૮ કોદ (કન્યા) (")	૨૦ પારનેરા (વલસાડ)
૯ સાંકળી ટીબરવા (")	૨૧ સરોણુ (")
૧૦ ભટલાઈ (ચોખારી)	૨૨ ભદેલી (")
૧૧ મહોણી (")	૨૩ ઉંટડી (કન્યા) (")
૧૨ સગવ (જલાલપુર)	૨૪ સુખલાવ (પારડી)
	૨૫ કતારગામ(બિઝીકમાંડમાંધી)(ચોખારી)

શ્રી તાપીદાસ અને તુળસીદાસ વરજદાસ ચોજના મુજબ બંધાતાં મકાનો:

ગામ	તાલુકો	વિધાર્થી માટે દરરની	ગામમદદ કુલ અર્થ
૧ પીપળોદ (તા. ચોખારી)		૪ મોટી ભટલાવ (ખારડોલી)	
૨ ગોતાલાવાડી (")		૫ ચંદ્રવાસણુ (ખારચોળ)(જલાલપુર)	
૩ અસનાડ (ઓરપાડ)		૬ કકવાડા (વલસાડ)	

[અનુસંધાન પાનું ૨૮૩]

વેપારી સમઘ તુટયા. હવે એકમેકને એકમેકની જરૂર પડતી ન હોવાથી સ્નેહ અદ્રશ્ય થતો ગયો અને નજીવી જાતનોમાયે સડતાં અવ્યક્ત નહીં.

આમ હાથ ઉલોગો પડી ભાગતાં સપ પશુ તુટવા માંડયો.

હાથ ઉલોગની વધુ સાગતી કીમત ઓછી કરવાના પશુ ઉપાયો છે

હાથ ઉલોગની વસ્તુઓ ખરીદી આપણે આપણાજ દેશના ગરીબ માણસોને રોટી આપીએ છીએ એટલુજ નહિ પણ પ્રમાણીકપણે રહેતાયે શિખરીએ છીએ, ધર્મદા ખર્ચવાનો કારોસો પૈસો આમ હાથ ઉલોગની વસ્તુની વધુ પડતી કીમતઆપવામાં ખર્ચ કરી શકાય.

હવે તો આપણને આ સત્ય સમજાય અને દેશની ઉત્થતિના કાર્યમાં આ રીતે હાથ-ઉલોગ અને વસ્તુઓને ઉત્તેજન આપી ધયાશક્તી ફાળો આપતા ધર્મ જાજીએ એવી એવી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના +

નરવરસાલ આચાર્ય.

+ હાથઉલોગને લગતી જરૂરી વિગતો અને એકલી દરે તેને આ લેખના લેખક પાસેથી-હાથ કાગળ વગ-પારખ દુનિરાજાના સુરતના ઠેકાણેથી મળી શકશે

શુદ્ધિપત્ર

માર્ચ (૧૯૪૧) ના અંકના ૨૨૮ મે પાને છઠ્ઠા લોકલ ખોડની તા. ૨૮-૮-૩૯ ના કાગળ નં. ૩૨થી નકકી કરેલા સેલ આપવામાં આવ્યા છે તેની જગ્યાએ નીચે મુજબ વાચવો.

જગ્યાનું નામ	જુન સેલ	નવા સેલ
૧. શ્રીકૃષ્ણાદિસર	૧૩૦-૧૦-૩૦૦	૧૦૯- ૫-૧૫૦
૨. એકાઉન્ટન્ટ	૧૦૫- ૫-૧૫૦	૧૦૦- ૫-૧૫૦
૩. એન્જનીયર	૨૦૦-૧૦-૩૫૦	૧૫૦-૧૦-૩૦૦
૪. હેડક્લાર્ક	૭૫- ૫-૧૦૦	૭૫- ૫-૧૦૦
૫. સીનીયર એકાઉન્ટ કલાર્ક	૭૫- ૫-૧૦૦	— — —
૬. કલાર્ક	૩૫-૨ ૧/૨-૭૫	૩૦-૫/૨- ૭૫
૭. એવરસીયર ફર્સ્ટમેઇડ	૧૦૦- ૫-૧૫૦	એવરસીયર { ૪૦-૫/૨- ૬૦ efficiency bar ૬૫-૫/૨-૧૦૦
૮. એજન્ટ, સેકન્ડમેઇડ	૬૦-૫/૨- ૬૦	

પંચાયતોને સૂચના

આ જિલ્લામાં હાલ જે નવી પંચાયતો સ્થપાઈ છે તેના ત્રણ વિભાગો પાડી શકાય. (૧) જ્યાં જુની ગામ પંચાયતો હતી તે (૨) પહેલી વારની નવી ગામ પંચાયતો અને (૩) જે ગામોમાં સેનીયરી કમીગીઓ હતી તેને જગ્યાસ્ત કરી પંચાયતો સ્થાપનામાં આવી છે તે આ ત્રણે પ્રકારની પંચાયતોને એકસરખી મુશીબતો હોય તો તે આર્થિક સહાયમણીજ હોય છે. પંચાયતો સ્થપાયા પછી તેમના ઉપર કાયદા મુજબની મરજ્યાત તથા ફરજિયાત ફરજો

એ તાત સત્ય છે કે આપણે હાથકોશોથી ઉત્પન્ન થએલા માલની કીમત આપવી પડે છે. જે અર્થશાસ્ત્ર નથી જાણતો એવા કેટલાક માણસો આ વિષે બહુચાલ છે છતાં તે બુદ્ધી નબ છે કે યંત્રથી બનેલા ને બદારના સસ્તા દેખાતા માલની હાથકોશ માલની વધુ દેખાતી કીમત કરતાં, સીધી અગર આગતરી રીતે જકાત યા વેરા વિ. તાર લોકો વધારે કીમત આપે છે.

બલે, એ વસ્તુ બધાંને ન સમજાય, તોપે એક સાદી વાત જ સમજે. તમે એક યં અને બદારની બનાવેલી વસ્તુ લો એથી તમે તમારે ત્યાંના બૂબે મરતાં લાઇઓનો રા- છીનવી લઇ બદારના લોકોને માલેતુજાર કરવા તમારો પૈસો બદાર મોકલો છો, જેના બદલ બિલ્કુલ નહિ તમને મળે છે. જ્યારે દરેક જણ આમ યંત્રની અગર બદારની વસ્તુ ખ તો તે દરેક માણસ પોતાના દેશમાંથી પૈસો બદારજ મોકલે છે અને આવી રીતે દિવસે દિ વધુ પૈસો બદાર ધસડાઇ નબ છે. હિંદનો બધોયે ધનનો ખમનો આગળ ખલાસ થાય અને પરિણામે આપણી જ મુખાઈને લઇને આમંત્રાએલી મરીઆઇ નજરે પડે છે.

જ્યારે હિંદમાંની જ હાપે બનાવેલી વસ્તુ ખરીદીએ તો આપણે તેની કીમત રૂપે પે આપણાજ દેશના એક લાખ જે આપણી જરૂરીઆતની વસ્તુ બનાવે છે તેને આપીએ છ અને તેના બદલામાં તેની જરૂરીઆતની વસ્તુ આપણી પાસે તે ખરીદે છે. આમ આપણને આપ માંના ફાઈફને પણ થોડા યા વધારે પૈસા પાછા મળે છે, એટલે આપેલી કીમતમાંથી પાંચ આપે છે. પહેલાં આપેલી કીમત વધુ દેખાતી હોવા છતાં આમ યોગી છે એ સ્પષ્ટ છે. જ્યારે યંત્રથી બનેલી યા બદારની વસ્તુ ખરીદતાં આપણાંમાંના ફાઈફ એક પણ પાઈ પાછી મળતી નથી. અને એ રીતે દરેક જણ ગુમાવે છે.

એ સાચ છે કે યંત્રની યા બદારની વસ્તુના વેચાણથી કેટલાક મુદીવાદીઓ માલેતુજાર બનતા હશે પણ તેથી દેશના મોટા વર્ગના માણસોને તો કાંઈજ ફાયદો ન અને તેથીજ યંત્રોના અણગમા મારેનાં ધણાં કારણોમાંનું આ એક કારણ છે. કારણ એથી પોતાનાજ ચેટનો ખ્યાલ કરનાર દેશને એક ન્હાનો સ્વાર્થ વર્ગ આપણાજ જરૂ બાઈઓના ભોગે પોષાય છે.

એ કહેવું જરાયે અસોબ્ય નહિ કહેવાય કે હાથ કોશોથી તો આપણા બાઈઓ સપ જાળવવામાં મદદ કરતા હતા. જ્યારે એક માણસે પોતાની જરૂરીઆતો ખીજ પ ખરીદવાની હતી અને તે માણસની જરૂરીઆતો પોતે તેને વેચવાની હતી એવે વખ એકએકને સ્નેહ વધુ ગાઢ હોય એ કુદરતી છે.

પણ આજે તો યંત્રો આપણાં આપણા બધાની જરૂરીઆતો લઇને. આપણે આપણો નાશ કરનાર એ યંત્રોને આપણાં સસ્તાપણાની આપણને લાલચ લાગી અને યંત્રનું બ બદારનું ખરીદવાનું શરૂ કર્યું. એ પોતાની જરૂરીઆતની આજે આ ખરીદી. ખીજનો ધધો તુટ્યો, આમ બધારે ધધો વગરના થતા ગયાં. એકએ

ચાખામાં સોંપવામાં આવી છે અને સેનીટરી કમીટીની કરની જે બાકી હોય તે વસુલ કરવાની પણ સત્તા આ પંચાયતોને આવી નથી. વળી સેનીટરી કમીટીઓને જે સરકારી માન્ટ મળતી હતી તે પંચાયતોને મળવી જોઈએ તે પણ બંધ કરી છે. આવી પંચાયતોએ રોજબરોજનો ખર્ચ ચાલુજ રાખ્યો હતો તે એવી આસાએ કે સેનીટરી કમીટીની બધી આવક પંચાયતોને મળશે. નવા કરો નાંખવા માટેના નિયમો પણ છેવટના પ્રસિદ્ધ થયા નથી એટલે કરોમાંથી પણ આવી પંચાયતોને તાત્કાલીક આવક થાય એવો સંભવ નથી. એ નિયમો પ્રસિદ્ધ થયા પછી પણ મંજુરી મેળવતાં પહેલાં કેટલીક વિધિઓ કરવાની હોવાથી કેટલોક સમય વીતી જાય એમ છે. તો આવી પંચાયતોને ખર્ચ માટે પહેાંચી વળવાને શું કરવું જોઈએ એ એક મુશ્કેલીનો પ્રશ્ન યથા પડ્યો છે. કરો મંજુર થાય ત્યાં સુધી વધારે માન્ટ આપવા અથવા સેનીટરી કમીટીઓના કરો વસુલ કરવા પંચાયતોને સત્તા આપવા મે. કલેક્ટર સાહેબને લખવામાં આવ્યું છે. છતાં પણ પંચાયતોએ પોતે કેટલાક ઉપાયો લેવા જરૂરી છે. તેમને મુશ્કેલી આપવામાં આવે છે કે તેમણે જાહેર સુખાકારી બગડે નહિ અને ખર્ચમાં કાપકુપ થાય એવી યોજના ધરી તે અમલમાં મૂકવી જોઈએ, જ્યાં સુધી પંચાયતને કર વિ.માંથી આવક થાય ત્યાં સુધી જેમ અને તેમ ખર્ચ કાપી નાંખી ફક્ત જરૂર પડતોજ ખર્ચ રાખવો જોઈએ. આવક હોય તોજ ખર્ચ ચાલુ રાખી શકાય એટલે સેનીટરી કમીટીઓ તરફથી વારસામાં મળેલા ચાલુ ખર્ચમાં શક્ય એટલો બધો ઘટાડો કરી નાંખી આર્થિક જવાબદારી આવક થાય નહિ ત્યાં સુધી બંધ કરી દેવી જોઈએ. ખર્ચ આવશ્યક હોય તો મરજીયાત ઉધરાણું કરી તેને પહેાંચી વળવું, આ ગામોનાં પંચાયતના સરપંચ અને સભ્યોને શરૂઆતમાં મુશ્કેલી નડશે પરંતુ એને પહેાંચી વળ્યા સીવાય ખીજે ઉપાય નથી.

આપણું કલંક

(૧)

કીમતી સાડી અને સુંદર અલંકારોમાં સજ્જ થયેલી એક સ્ત્રી કોઈ કાગળ ઉપર સહી કરવાની જગ્યાએ પોતાના અંગુડાની છાપ મારતી હતી.

હું જોઈ રહી, અને આશ્ચર્ય તો ન થયું. પણ ચીરાતા હાથે એ દૃશ્ય હું જોઈ રહી.

એ બહેનની વય વીસ બાવીસ વર્ષથી વધારે નહોતી હોય. પોષાક અને અલંકારોમાં વર્તમાન સુગની ફેશન તરી આવતી હતી. અને છતાં કાગળ પર મળું મારવા માટે એ બિચારાં બહેનને અંગુડાનોજ ઉપયોગ કરવાનો હતો !

મને કમકમાં આવ્યાં. મેં ધીમેથી પૂછ્યું: “બહેન ! તમને તમારું નામ સંખતાં ચે નથી આવડતું ?” બહેન હસી પડ્યાં પણ ઉત્તર મળ્યો નહોતો.

પાસે ઉભેલા એક બાઈને મેં કહ્યું “બહેન લાગે છે તો કોઈ શ્રીમંત કુટુંબના, એમને પણ બચવા માટે સગવડ ન મળી ?”

“અમારી સ્ત્રીઓ બાંહે નહીં” પેલા બાઈએ ઉત્તર વાળ્યો અને જાણે કેવુંક મહાન સત્ય ઉચ્ચાર્યું હોય એમ મુખ મહકાવવા લાગ્યા. આ બેદરકારી અને અસહ્ય લાગી અને હું ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

ખાતવવાની આવી પડે છે. એને પહેંચી વળવા આવકના સાધનોનો યોગ્ય અથવા ધણે આશે ઉપયોગ કરવાની જરૂર પડે છે. આ લખાણને હેતુ આવક વધારવાના ક્યાં સાધનોનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો એ ખતાવવાનો નથી પણ ઉપરની જે ત્રણ પ્રકારની પંચાયતો છે તેમને શરૂઆતની શી મુશ્કેલીઓ છે તે ખતાવવાની છે.

૧. જે જે ગામોમાં પંચાયતો હતી તેમની હુલત પુરી થવાથી નવી ચુંટણીઓ થઈ ગઈ છે અને તેમનું કામકાજ દંભેશ મુજબ ચાલતું થઈ ગયું છે. આ પંચાયતો સ્થપાયાને થયું ઠીક સમય થયો હોવાથી સામાન્ય કામકાજમાં કોઈ અડચણ નથી. કોઈ ઉત્સાહી પંચાયતોને રસ્તા, કુવા, કેળવણી વગેરેનું કામકાજ કરવાની ઇચ્છા થાય તો નાણાંની તંગીને લીધે તે તેમ કરી શકતી નથી. આને માટે ક્યાં તે આવક વધારવાના સાધનોનો ઉપયોગ કરવો પડશે અથવા ખીજા ઉપાયો શોધી કાઢવા પડશે. આવક વધારવાના સાધનોમાં કર એ એક સાધન છે. ખીજું સાધન મરજ્યાત કામે ઉપરાવી કામે કરાવવાં એ છે. અને ખીજા ઉપાયોમાં છઠ્ઠા મોડ તરફથી શરૂ કરવામાં આવેલી ગામ મુધારણાની યોજનાની મદદથી રવાનગીથી કામે કરાવવાં એ છે. આ ખતાવવાનો હેતુ એ છે કે જ્યાં આવક યાચ છે તેના પ્રમાણમાં અગત્યના કામે કરાવી નહિ શકાતાં હોય ત્યાં ઉપર પ્રમાણેની યોજનાથી કામે કરાવવાં જોઈએ. પણ શરૂઆતની મુશ્કેલી આવી પંચાયતોને નથી.

૨. નવી ગામ પંચાયતો : જે ગામોએ તદ્દન નવી ગામ પંચાયતો સ્થાપવામાં આવી છે ત્યાં સામાન્ય મુશ્કેલી શરૂઆતનો ખર્ચ કરવા માટે નાણાંની જરૂરની છે. આવી દરેક નવી પંચાયતોને શરૂઆતનો ખર્ચ કરવા માટે સરકાર તરફથી ગ્રાન્ટ આપવામાં આવી છે. એટલે કામકાજ શરૂ કરવાને સવડ થઈ છે. ખીજા આવકના સાધનોનો આશ્રય લેવામાં આવે ત્યાં સુધી હાલ જે રકમ હોય તેટલામાંથી જ ખર્ચને પહેંચી વળવાની તજવીજ કરવી જોઈએ. ફરજિયાત કામને આવકના પ્રમાણમાં કરવાં જોઈએ અને જેમ જેમ આવક વધતી જાય તેમ તેમ ખીજાં મોટાં અને અગત્યના કામે હાથ ધરવા એ ઇચ્છનીય છે. એટલે આવી નવી પંચાયતોને ખીજા કોઈ પ્રકારની મંજૂરણ નથી.

૩. પણ ખરી મુશ્કેલી તો જે ગામોમાં સેનીટરી કમીટીઓ હતી તેને જરૂરખાસ્ત કરી તેમની જગ્યાએ પંચાયતો કાબજ કરવામાં આવી છે ત્યાં છે. આ પ્રકારની પંચાયતોને માથે ખર્ચ વારસામાં મળ્યો છે અને આવક તો જવારે યરો ત્યારે. અને ચાર્જમાં કોઈ શીલક મળ્યા નથી. ખાસ કરીને બારડોલી અને માડની જેવા કચેલા ગામોમાં સેનીટરી કમીટીઓ હતી તેને જરૂરખાસ્ત કરી પંચાયતો કબજ કરવામાં આવી છે. સેનીટરી કમીટીઓ હતી ત્યારે જે કાગળીઓ, લીવગતીના નોકરો, ખીજા નોકરો તથા ઉપરની સગવડ સાચવવા માટે વસ્તુની જરૂરીયાત પિનોએ ખર્ચ કરવો પડતો હતો તે ખર્ચ પંચાયતે પણ કરવાનો છે. જે ઉપરનો ખર્ચ ખર્ચ કરવામાં આવે તો કસબમાં રોગોને ઉપદ્રવ, જાહેર જનતાને કનડગત તથા તેથી ઉપસ્થિત થતી અન્યવસ્થાને લીધે લોકોમાં તાલકનો ઉદાપિહ ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે. તે ઉપરાંત પંચાયતના કાપડા મુજબ ફરજિયાત કામે કરવામાં હોય છે.

ઉપર મુજબના કામ અંગે યતાં ખર્ચને પહેંચી વળવાને હાલ આવી પંચાયતો પાસે કોઈ સાધનો નથી. સેનીટરી કમીટીઓ પાસેથી ચાર્જ લેતી વખતે કોઈ નહિ જેવી શીલક

એમને નિકટનું કોઈ સચુ નહોતું. એકનો એક દિકરો બે માસ પહેલાં અવમાન પામ્યો હતો. એ બહેન વર્ગમા શીખવા આવતા અને નિષ્કર્ષિત દાખરી આપતા એ એમને પૂછ્યું : “ તમને અહીં આવીને શીખવુ મમે છે ? ઉત્તર મળ્યો “ હાસ્તો, અહીં આવુ છુ ત્યારે મને લાગે છે કે હુ છુ છુ. એકનો એક દિકરો ચુનરી મરેલો ધરમા બેસાને રડવા કરે એ કરતાં અહીં આવીને કંઈ શીખુ શા માટે નહીં ? ”

રાત્રિ વર્ગોમાથી આવા આવા કંઈ કંઈ અનુભવો મળવાના મળતા અને એમ મનુ કે આ વર્ગો દ્વારા ટૂંક સમયમા સરત નિરક્ષતા ગામગ્રામ કંઈ વધુ ચેતન આવશે, પણ શીખનારોને નિરક્ષાદ કહો કે શીખનારોને નિરક્ષાદ કહો, કે કોઈ ત્રીજા હાથની ડગલ કહો, મમે તે કારણ હોય, પણ નિરક્ષા માટેની આ આશા ફળી નહીં રાત્રિ વર્ગો ટપો ટપ બંધ થવા લાગ્યા અને એના પરિણામે ઉત્તુ મથેલુ પેલું જીવંત વાતાવરણ પણ જાણે અદૃશ્ય મધ ગયુ

આ અદૃશ્ય થયેલા વાતાવરણને પાછું ઉત્તુ કરવુ જોઈએ, અને એમા પ્રથમની માફક ગામ લોકોએ, શિક્ષક શિક્ષિકાઓએ, વિદ્યાર્થીઓએ નિરક્ષરોએ સાથે મળીને સહકારથી કામ કરવુ જોઈએ. એકવાર વર્ગો બંધ થયા હોય, એમા શુ થયું ? એકને બદલે અનેકવાર નિષ્કર્ષતા મળે તોયે સાર કામ ફરી ફરી ને કર્યા જવુ એજ આગળ વધવાનો એક માત્ર રસ્તો છે પ્રજાજીવનને નવપદ્ધતિત બનાવવા માટે નિષ્કર્ષતાની કંઈ કંઈ ઢાંડી ખાઈએ આપણે જોઈએવાની છે. અનેક પર્વતો વચવાવાના છે એ અનેક પર્વતોમાનો એક પર્વત નિરક્ષરતા છે એ પર્વત કોઈએ પણ જોઈએ જ છટકો છે, બેઠા બેઠા કે ચૂતા ચૂતા આગળ નથી વધતું, આગળ વધવાનો માર્ગ હમેશા મુશ્કેલી ભર્યો જ હોય છે. આપણે આપણા ગામગ્રામોને સુધારવા માગતા હોઈએ, ગામપ્રજામા નવજીવન રેડવા માગતા હોઈએ, તો નિરક્ષરતાનું આ ભયકર પ્રભાવ જોઈ કરવાનું કામ આપણે કરવું જ પડશે.

ગામડાંઓમાથી નિરક્ષરતાના દાનવને સમજી દૂર કરવા માટે ચરત નિ. રફ. બોર્ડની ‘ નિરક્ષરતા નિવારણ પંચ વર્ષિય યોજના ’ સુદર હતી સાધને માટે ધનિકોના નાણાં અને કાર્ય માટે સેવાભાવીઓની સેવા એ બેન્ડો મુખે સાધીને વેગમયું કાર્ય કરવાની રફબોર્ડને અભિલાષા હતી. કામ સહેતુ તો નહોતુ જ જમણે પરિશ્રમપૂર્વક એ કાર્યમા જોઈ વધતી સેવા અર્પા હતી તેમને જરૂર ધન્યવાદ ધટે છે પણ આજે શુ ? એ પ્રશ્ન ફરી સૌએ વિચારવાનો છે.

જ્યોત્સના શુક્લ

જીલ્લા લોકલ બોર્ડની કાર્યવાહી

તા. ૧૫-૩-૪૧ને રોજ શ્રી હર્ષભજી પરાગજી દેશાઈના પ્રમુખપદે મળેલી જીલ્લા લોકલ બોર્ડની સંક્ષિપ્ત કાર્યવાહી.

૧ જી લો. બોર્ડના કીમ-ફૂડસદ રસ્તા ઉપર ૫ વ. ડી ના અર્થે છુમ પાર્કિંગ ફ્રેમન બાંધવા આપેલી પરવાનગીને બદલી આપવામા આવી. ૨. સુરતથી અધીનીકુમાર રરના ઉપર ઝાડો ચેપવા માટે શ્રી મણીલાલ ગણપતીસકર પેદને જજીવેલી ચરતે પરવાનગી આપવામા આવી છે તેને બદલી આપવામા આવી. ૩. કટ્ટકટ્ટર સ્વાસ્થ્યમ જોખાળની અરેઠ બોડાજી રસ્તા ઉપર રીટર્નિંગ વોન બાંધવા એરીમેઈના રેઈની સેકેડે બે ટકા જોખાળની જોડર મલુર ૪. વલમાડ તાનુના જોનગામ ગામે કાનુ ડાનુ જોખવામા આનુ છે તેને એક વર્ષ

આ વાતને ધણી વખત યથે છે, અને એવા તો અનેક પ્રસંગો રોજ રોજ મને છે, છતાં જ્યારે જ્યારે ગાંધાની કે સહેરની બહેનોની નિરક્ષરતાનો વિચાર હું કરું છું ત્યારે ઉપલી વાત મને યાદ આવ્યા વિના રહેતી નથી, હજી આ જમાનામાં પણ નિરક્ષરતા કોઈને સાક્ષી ન હોય એવું જતી શકે? આ પ્રશ્ન સતત મારા મગજમાં ઉઠે છે અને એનો ઉત્તર મળતો નથી, જો નિરક્ષરતા ખરેખર સાક્ષી હોય તો એ રાજવા માટેના ઉપાયો કેમ ન થાય? માણસને જે વસ્તુ સાક્ષી હોય એને દૂર કરવા માટે તો ખત પૂર્વક જીવ લઈને તેની પાછળ પડવું જોઈએ. આવું કેમ નથી થતું?

સ્વતંત્રતા માટેના આદ્યારસા પ્રયાસ છતાં આપણે સુલામ છીએ કારણ કે પાંત્રીસ કરોડનાં દેશમાં એકે એક દેશમાં સુલામીના એ કારી ધા વાગતા નથી. દેશને સ્વતંત્ર કરવાની તાલાવેલી એ એકે એક દેશમાં જગી હોત તો પરાધીનતાની કાળી ટીલી ક્યારની ચે બસાઈ ગઈ હોત. આપણાં ઘરો, આપણી શરીઓ, આપણાં ગામડાં અસ્વચ્છ રહે છે, કારણ કે અસ્વચ્છતા આપણને સાક્ષી નથી. સુગાળવા હોવાનો દેખાવ આપણે કરીએ છીએ ખરો, પણ ખરેખર જ અસ્વચ્છતાની સુગ આપણે લાગતી હોત તો તો અસ્વચ્છતાનું જે પ્રદર્શન આપણી આસપાસ થાય છે એનું દર્શન પણ દુર્લભ થઈ પડ્યું હોત આ પ્રમાણે નિરક્ષરતાના કલંકને માટે પણ આપણી બેદરકારીજ મુખ્યત્વે જવાબદાર છે. દરેક જાતનાં આમ બેદરકાર રહેવાની આપણને ટેવ પડી ગઈ છે, સત્તા હોઈએ ત્યાંથી બેઠા થઈને, બેઠા હોઈએ ત્યાંથી ઉભા થઈને, અને ઉભા હોઈએ ત્યાંથી અથવા માંડીને આગળ વધવાની આપણને કવચિત્ત જ ઇચ્છા થાય છે. જે સ્થિતિ હોય એ ગમે કે ન ગમે પણ સુખે દુખે નમાવી લઈને આપણે જીવન પૂરું કરીએ છીએ, કવચિત્ત પ્રયત્ન કરીએ તોયે તરત ધાકીને કંટાળાને પાછા બેસી જઈએ છીએ.

નિરક્ષરતા માટે બીજા અનેક કારણો જતાવવામાં આવે છે, અને એ સાચાં પણ છે, છતાં એમાં પણ આગળ વધવાની ઇચ્છાનો અભાવ, સંજ્ઞાઓની સ્ક્રામે ધવાની ગાત્રી લીધેલી અસક્રિય અને એ કારણોને લીધે ઉભાં ચતાં આળસ અને બેદરકારીએ નિરક્ષર સ્ત્રી પુરુષોનું પ્રચંડ જીવ આપણી આંખ સામે ખડું રાખ્યું છે. આજ સુરત જિલ્લામાં ૪૫,૦૦૦ સ્ત્રી પુરુષો નિરક્ષરતાની કાળી ટીલી લઈને રહે છે. એ કલંક એકલું એ નિરક્ષર બાઈ બહેનોનું જ નથી; એ કલંક આપણું સૈન્ય છે. એ એમની તુડીથી એમને એકસાનેજ તુકચાન નથી, એ તુકચાન તો આપણે સૈને થાય છે. પ્રજાના મોટા ભાગમાં કોઈ પણ પ્રકારની અસક્રિય કે હલુપ્ત હોય તો તેથી આખા દેશને તુકચાન થાય છે, અને આજ કારણે આવા પ્રશ્નો દેશકલતને લક્ષ્યમાં રાખીને વિચારવા જોઈએ.

સુરત જિલ્લા સરકાર બોર્ડે નિરક્ષરતા નિવારણની પંચ વર્ષીય યોજના ધડી અને જિલ્લાનાં ગામડાંઓમાં રાત્રિશાળાઓ ચરે ધઈ ત્યારે એમાંની ધણી શાળાઓ જે જોઈ હતી. પ્રૌઢ વયનાં સ્ત્રી પુરુષોને પોતાનાથી વયમાં ધણાં નાનાં એવાં લાઈ બહેનો પાસે બેસીને ઉત્સાહથી શિક્ષણ લેતાં જે જોયાં છે, ક્યાંક ક્યાંક સ્ત્રી પુરુષોનાં ભોગા વર્ગો ચામતા, ક્યાંક ક્યાંક અલગ ચામતા. કેટલાક વર્ગોમાં તો વાતાવરણ એવું જીવંત લાગતું કે જોનારને પણ ઉત્સાહિત જનાવી દે; એ દરથો પ્રેરક અને આશાજનક હતાં. ચોર્ધારી તાલુકાના એક રાત્રિવર્ગમાં બાળકો એક પ્રૌઢ બહેન તો મને હાથેમાં યાદ આવે છે, એ બહેનની વય ૭૦ થી ઉપર હતી.

૨૧ જલાલપોર તાલુકાના ઘોળ, વલસાડ તાલુકાના ફળધરા અને પગેરા અને પારડી તાલુકાના રોહિણી ગામની ખાખી જમીનો ઉપર નિશાળના મકાનો બાંધવા મંજૂર થયું છે તે જમીનો રેવન્યુ ફ્રી કરવા મે. કમેટ્ટર સાહેબને બયામથ્થુ કરવી ૨૨. પારડીની તાલુકાના સુપા ગામે પરમ અગે સ. ન. ૧૪૦ ૧ અ ની ૨ ગુદા જમીન રેવન્યુ ફ્રી આટથી આપવા ખોડે બનામથ્થુ કરેલી પત્ર તેને ગદને નિશાળના ફરવાળ પાસેની આશરે ૧ ગુદો જમીન પરમ અગે રેવન્યુ ફ્રી આટથી આપવા મે કમેટ્ટર સાહેબને બયામથ્થુ કરવી ૨૩. બેરીફળીઆ ગામે નિશાળ બાંધવા માટે શ્રી. છીયુભાઈ દેશવજીએ જમીન આપી છે તેનું મહેસુલ માફ કરવા મે. કમેટ્ટર સાહેબને બયામથ્થુ કરવી ૨૪. વલસાડ તાલુકાના ગુલ્લાવ સારથ્થુ રસ્તો ખોડે લોકના હીતને ખાનર ચાજમા લેવો અને મે કમેટ્ટર સાહેબને એ રસ્તા અગે અમાકિ કસાવ કર્યા પ્રમાણે જમીન એકવાપર કરવા વિનનિ કરવી ૨૫. માડવી તાલુકાના સંઘવાન ગામે દવાખાના માટે આશ્રમના મકાન સિવાય બીજી કોઈ મકાન નથી, તેથી ખાનગી મન હોવા છતાં આ મકાન પાઠળ રૂ. ૨૦૦) સુધીની રકમ ખર્ચો દુરસ્ત કરવાનું મંજૂર ૨૬. પારડી તાલુકાના વાધછીયા ગામે યાજાના કમ્પાઉન્ડમાં શ્રી. રામજીભાઈ દુર્લભભાઈને પોતાના ખર્ચે કુવો ત્યાં ટાકી બાંધાવી કુવો ઉપર રેંટ મુકી આપવાની રૂઠ્ઠમોડે કરેલી બયામથ્થુ મંજૂર ૨૭. આરપાડ તાલુકાના સોસક ગામે કો-ઓપરેટીવ સોસાયટીના મે. ચેરમેન સાહેબે કુવો બાંધાવી ખોડને દસ્તાવેજ કરી સુપ્રત કર્યો છે તે કુવો અગેની જમીન રેવન્યુ ફ્રી આટથી આપવા મે કમેટ્ટર સાહેબો બયામથ્થુ કરવી. ૨૮. પુણી મલેકપોર રસ્તા ઉપર નાણું બાંધવા પુણી ગામના મન-લાલ ડાહ્યાભાઈની એસ્ટેમેન્ટના રેફટથી કામ કરવા માટેની માગણી મંજૂર ૨૯. સહપોર પહાડ ફળીયા લીક્ષેજ એસોસિયેશન રસ્તો સુધારવાના કામમાં હાર્ડ મુરમ બાંધના રૂ. ૪-૮-૦ ના કાનથી પુરો પાડવાની કંટ્રાક્ટર નાણુભાઈ નીજાભાઈની મંજૂર કરેલી માગણીને બદલી આપવામાં આવી ૩૦. વલસાડ ખે ગામ રસ્તાના ગા નં. ૧૨-૫ માં આખાના ઝાડો રોપવા શ્રી અમૃતલાલ જોરધનભાઈને જણાવેલી ચરતોએ પરવાનગી આપવામાં આવી. ૩૧. હજીરા ગામે ગામ લોહિએ પંચાયત નહીં રચાવવા માગણી કરી છે તે લોકાની મરજી વિરૂદ્ધ એ ગામે પંચાયત રચવા આ બોર્ડને અભિપ્રાય નથી ૩૨. કુગરી ઉટડી રસ્તા માટે લેડ કમ્પન શેસન માટે રૂ. ૧૩૭૫) મે. ડી ડે. કમેટ્ટર સાહેબની માગણી સુન્ન રેવન્યુ ડીપોઝીટ તરીકે જમા આપવા કરાવવામાં આવ્યું. ૩૩. ડી. રૂઘમોડે મીટીંગના તા. ૧૮-૧૨-૪૦ અને ૨૧-૧-૪૧ના પ્રેસીડીંગ્સ વાંચી ફાઈન કરવા કરાવવામાં આવ્યું ૩૪. ડી. સો. બોર્ડનું ઇકું પુરવણી બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું. ૩૫. ડી. રૂઘમોડે સને ૧૯૪૧-૪૨ નું ઓરીજનલ બજેટ મંજૂર. ૩૬. સેન્સસ અગે દરેક તાલુકા અગર મદાવ પેટે રૂ. ૨૦૦) સુધી ખર્ચ આપવા મંજૂર અને એ માટે રૂ. ૧૮૦૦) રીઝર્વમાંથી રીએપ્રોપ્રીએટ કરવા. ૩૭. વેડા લીમટથી ખરસાડ રસ્તાના ખારા મરામતના કામ માટે રૂ. ૧૨૮૮)નું રીએપ્રોપ્રીએશન મંજૂર કરવું. ૩૮. પારેખ ધર્મશાળા માટે ઇલેક્ટ્રીકલ લાઈટની બેગવાઈ કરવા સારૂ રૂ. ૨૭૫)નું એસ્ટીમેન્ટ મંજૂર કરવું. અને એ રકમ રીઝર્વમાંથી લેવી ૩૯. સીમેન્ટ ખરીદવા સારૂ રીઝર્વમાંથી રૂ. ૨૫૦૦)નું રીએપ્રોપ્રીએશન કરવું. ૪૦. બેરીઆવ અને કલમણ ઈનામી ગામેમાં લેડ રોપ વસુલ કરવા બાંધતના મે કમેટ્ટર સા ના પત્રમાં જણાવ્યા પ્રમાણે લેડ રોપ વસુલ કરવાની હલ ને ૫ તી અખત્યાર કરેલી છે તેની સાથે બોર્ડ સમત છે. ૪૧. જોડખા

માટે ચાલુ રાખવા મંજુર. ૫. સરકારી વોટર સંસ્થાઈ ઇંદમાંથી બોલાવ ગામે તળાવ બોલાવ માટે કંટ્રાક્ટર નાનુભાઈ આવજીની માંગણી સો ઘ. ફીટના ૦-૧૨-૦ બાવ પ્રમાણની મંજુર. ૬. ચોર્થાણી તાલુકાના એવરસીયર, નરસીદાસ એલા પટેલને લો. બોર્ડ રોડમાં ઇંગામી રહેવાં પરવાનગી આપી છે તેને બદલી આપવામાં આવી. ૭. મુનસાફ આમ પંચાયતનું ૧૯૪૦-૪૧નું રીવાજઝ બજેટ તથા ૧૯૪૧-૪૨નું મૂળ બજેટ મંજુર. ૮. લોડલ સેલ્ફ ગવર્નમેન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુટના ૧૯૪૧ના વરસ માટેની મેમ્બરશીપ ફીના રૂ. ૧૦૦) મંજુર. ૯. બોર્ડના ચીફ એક્સીસર શ્રી ઠાકોરભાઈ મણીભાઈ દેશાઈની તા. ૩-૨-૪૧થી એક માસની વધુ રજા મંજુર અને શ્રી શંકરલાલ એચ. ભેખીની નીમણુંક તેમને રથાને રજા દરમ્યાન ચાલુ રાખવામાં આવી છે તેને બદલી આપવામાં આવી. ૧૦. બ્લાસ્ટેડ બ્લેક ટ્રેપ મેટલના શ્રી સયાજી આયર્ન વર્ક્સના સાયજી એલપાડ રરતા માટે તેમજ હોપબીજ બાહા રસ્તો ખાસ રીપેર માટેના ભાવો મંજુર. ૧૧. માંડવી તાલુકાના તડકેશ્વર ગામે ગામ પંચાયતની સ્થાપના થઈ શકે તેમ નહોં હોવાથી એ ગામને “ગામ” તરીકે જાંધ થયેલું બહાર કરવું. ૧૨. બટલાઈ વહરવાડ એગ્રાય રસ્તા ઉપર નાળા બાંધવાનું કામ કંટ્રાક્ટર દોલતરાય બીખાભાઈને એક્સીમેઇટના બાવની હેલ્થી માંગણી મુજબ આપવામાં આવેલું તે તેમજ તે રસ્તો સુધારવાનું રૂ. ૭૨૮૪નું એક્સીમેઇટ મંજુર. ૧૩. માંડવી તાલુકાના એવરસીયર શ્રી નરસીદાસ પટેલની અડી માસની રજા દરમ્યાન તેમની જગ્યાએ ડી. લો. બોર્ડ એક્સીસના ટેકનીકલ આસિસ્ટન્ટ શ્રી. જી. એમ. ટાંકને નીમ્યા છે તેને બદલી આપવામાં આવી તેમજ માંડવી લો. બોર્ડ રોડમાં શ્રી. ટાંકને રહેવાં માટે મે. પ્રેસીડન્ટ સાહેબે બદલી આપી છે તેને મંજુરી આપવામાં આવી. ૧૪. બોલાવ ગામે નવો ફૂલો બાંધવા માટે કંટ્રાક્ટર નાનુભાઈ આવજીની દરાજમાં છેવટની એક્સીમેઇટના રેઇટથી રાખવાની મંજુર. ૧૫. સરકારી બીલ્ડીંગ ગ્રાન્ડમાંથી બીલ્ડીંગ કમીટીએ મંજુર કરેલા નિશાળના કામેના એક્સીમેઇટ મંજુર તેમજ તા. ૪-૨-૪૧ને રાજ દરાજમાં આવેલા કંટ્રાક્ટરોના ભાવો મંજુર. ૧૭. શ્રી પ્રમાસંકર બટને બોર્ડ જણાવેલી રસ્તો માન્ય હોય તો તેમની મોતા ગામે આવેલી ડીરપેન્સરી બોર્ડના વહીવટમાં તા. ૧-૪-૪૧થી અગર તે પછીની વહેલામાં વહેલી અનુકુળ તારીખથી લેવી. ૧૭. સહવાવ ગામના એક્સપેયીક સેન્ટર માટે હાલનું આગ્રમનું ખાનગી ચકાન દવાખાનાને લાયક રીપેર કરવામાં આવે ત્યાં સુધી મેડીકલ પ્રેક્ટીસનરને માંડવી રહી સહવાવ અને તેની આજુબાજુના ગામોએ વીઝીટ કરવાની મંજુરી આપવામાં આવી છે તેને બદલી આપવામાં આવી. ૧૮. વલસાડ તાલુકાના રોનવેલ ગામના મેડીકલ પ્રેક્ટીસનરને ધર્મશાળાનું ચકાન દવાખાના અંગે વાપરતા આવેલી પરવાનગીને બદલી આપવામાં આવી. ૧૯. હાલના સંજોગોમાં પહોંચી વળવા અને બોર્ડના કામેના હિતમાં પ્રમુખશ્રીએ સીમેન્ટ ખરીદવા જે વ્યવસ્થા કરી છે તેને બદલી આપવામાં આવી. અને કંટ્રાક્ટરો પાસે સીમેન્ટ પુરી પાડવા બદલ લેવાની કીમતનો રેઇટ નક્કી કરવા પ્રમુખશ્રીને સત્તા આપવામાં આવી. ૨૦. માંડવી તાલુકાના અરેઠ ગામની ધર્મશાળામાંની ૨૫'x૧૩'x ૪૦૦ ચો. ફી. જમીન શ્રીહરુચોન મીઠાભાઈએ રહેવા તથા હુકાન માટે વાર્ષિક રૂ. ૬ના કીરાયાથી માંડે રાખવા અરજી કરી છે તે જણાવેલી રસ્તે મે. કમીશર સાહેબની મંજુરી મેળવી સ્થાત વરસને કીરાયે આપવા મંજુર.

આવી. પણ મુરત નાના વસાઈ રસ્તાની જમીન ધનમલ સીક્ર મીસ લીમીટેડને એક એ. વારના 'એ' આનાના વાર્ષિક બાડે એ. કમીશર સાહેબની 'મંજુરી' એળવી સાત વરસને પટે જણાવેલી ચરતોએ આપવા 'મંજુર. ૫૮. શિક્ષકોને પરસનલ પે આપવા સંબંધી રૂઠ્ઠા બોર્ડે ઠરાવ નં. ૩ તા. ૧૦-૩-૪૧ નો મોકલ્યો છે તે 'મંજુર કરવામાં આવ્યો. ૫૯. ડી. રૂઠ્ઠા બોર્ડે ૧૯૪૦-૪૧નું ત્રીજું રી. એ. પત્રક રૂ. ૧૯૧૬નું મંજુર. ૬૦. ડી. રૂઠ્ઠા બોર્ડે ૧૯૪૧-૪૨ના વરસનું અંગ્રેજી ક્લાસેનું ઓરીજીનલ બજેટ રૂઠ્ઠાબોર્ડની બક્ષામણ પ્રમણે મંજુર. ૬૧. કેટલા પાઠકના હોડા સને ૧૯૪૦-૪૧માં રૂ. ૧૮૦૦નો લધારેનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો છે. તે અંગેનું રી. એ. મંજુર કરવામાં આવ્યું. ૬૨. ગોડસાંના કન્યા વિદ્યામંદિરની રાત્રીપરજ કન્યા છત્રોની પ્રીસ નવી જગ્યા કાઢવા તથા તે અંગેનો ખર્ચ શંકરે માટે મંજુર કરવા રૂઠ્ઠા બોર્ડની બક્ષામણ મંજુર. ૬૩. વાલોડ હીસ્પેન્સરી પોસ્ટ મોર્ટ રમની જમીન નવેસરથી કરવા રૂ. ૩૧૦નું એસ્ટીમેટ મંજુર કરવામાં આવ્યું. અને તે રામનું ૧૯૪૧-૪૨ના વરસમાં પ્રોવીડન ફરવું. ૬૪. વાંઝણા વીસેજ પચાપતમાં સ્ત્રી સભ્યની ખાતી જગ્યા માટે શ્રીમતી અંબા બહેન નાગરજને નીમવા અને ઘેર વિશેષ પચાપતમાં સ્ત્રી સભ્યની ખાતી રહેવી જગ્યાએ શ્રીમતી મણીબેન લક્ષ્મીબહેન નીમવા. ૬૫. માંડલ તાલુકાના દવાખાના માટે કમીટી નીમવામાં આવી. ૬૬. ખસીપોર કુવા તથા દવાડાને ખાસ રીપેર કરવા માટે મી. મગનલાલ બીમભાઈની ઉદ્દેશ રૂ. ૩૦૦)ની આવેલી કબજત મંજુર કરી ૬૭. ચીખવી ધર્મશાળાને રૂપેશીયલ રીપેર માટે રૂ. ૫૪)નું એસ્ટીમેટ મંજુર કરી એ અંગે રૂ. ૫૪) ચીખવી ધર્મશાળાની બચતમાંથી લેવા.

[ચાતુસધાન પાત્ર ૨૭૨થી ચાતુ]

‘હુદ્દી પે’ અને ‘પર્સનલ પે’

મુરત જિલ્લા રૂઠ્ઠા બોર્ડ અને ગૂજરાતની બીજી બોર્ડોએ આ બે પમારો સબધમાં અખત્યાર કહેલી નીતિ સંબંધમાં લાગતા વળગતા શિક્ષકોમાં તેમજ લોકોમાં ધણી ગેરસમજ રેલાયલી છે. તે સંબંધમાં વખતો વખત બોર્ડમાં કરવામાં આવેલા ઠરાવો, યોજનાઓ, ‘સ્થાનિક સ્વરૂપ’ના અને વર્તમાનપત્રોના લેખો તેમજ નિવેદનો દ્વારા ધણી ઓખવટ કરવામાં આવેલી છે. અને તેથી નિષ્પક્ષ તથા સ્વયં શોધવાની વૃત્તિવાળા બાઈબહેનો એ નીતિની વારતવિકતા સમજી શક્યાં હશે પ્રાયશ્ચિ કેળવણી અંગેની આર્થિક જવાબદારી અને તેની સરકાર તથા લોકલબોર્ડ વચ્ચેની વહેંચણી ધણી અટકતી, મોટે ભાગે અપ્રસિદ્ધ અને એક-પક્ષી સત્તાવાળી હોવાથી બોર્ડને અને સરકારને તે સબધમાં ઠીક ઠીક પર્ષોથી ચાલ્યાં કરે છે. ગૂજરાત સિવાયની દવાડાની બીજી બોર્ડો ગમે તે કારણે આ સંબંધમાં નમતું મૂકી દે છે અને સરકાર પોતાના માથા ઉપરની જવાબદારીઓ બોર્ડની સંમતિ વિના પોને પશકાર હોવા છતાં એકદમ ન્યાયાધીશ બની લોકલ બોર્ડો ઉપર એટલે કે કર ભરનારા ઉપર લાદતી જાય છે, અને બોર્ડને ભાગે પરદુર્ભાગજન બનવાનો દેખાવ કરે છે તે લઘ ચલાવતી હશે, પરંતુ ગૂજરાતની બોર્ડો એ પકડો ચીરવામાં પગલાં લઈ રહી છે અને લોકો ઉપર કાયમનું કરનું નવું ભારણ અટકાવવા પ્રયત્ન કરી રહી છે. કર ભરનારાઓના

વિધાનસભાના મકાનો વિગેરેનું રીવાઈઝ્ડ એસ્ટીમેન્ટ મંજૂર અને તેના બાવો કંટ્રાક્ટર પુરોત્તમ ઉમલગાધમે આપ્યા છે તે મંજૂર કરવા. ૪૨. મોટી બટલાવ ચંદ્રવાસણ પારખોલ અને બુદ્ધારી અગ્રેજી કલાસરના કામોના એસ્ટીમેન્ટો મંજૂર કરવા તેમજ એને અંગેના કંટ્રાક્ટરોના બાવો પણ મંજૂર કરવા. ૪૩. સુરત રેલ્વે સ્ટેશન તરફ જતાં પારખ ધર્મશાળાના પ્લોટો મારીક ડા. ૮૩-૫-૪ ના વાકાથી તા. ૧-૧૧-૪૦ થી એક વરસ માટે લક્ષમણ જોશાખાન અને જયાલાલ લક્ષમણને આપવામાં આવ્યા છે, તેને બદલાવી આપવામાં આવી. ૪૪. જલાલપોર-એરગમ-અને સરીખુજર્મના સને ૧૯૪૦-૪૧ ના અને દોણના-એંધણ-કછેલી-રવા-મરમપોર અને મોતા ગામ પંચાયતોના સને ૧૯૪૧-૪૨ના બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યાં. ૪૫. જલાલપોર તાલુકાના વેગામ ગામે લોકોની માંગણી મુજબ પંચાયત દાખલ કરવા બોર્ડની અભિપ્રાય છે. ગામના ઈમારત એક સભ્ય પંચાયતમાં નીમવા અધીકાર માંગે છે. એ કાયદાની દ્રષ્ટીએ આપી શકાય નહીં. અને એટલા ખાતર પંચાયત દાખલ ન થાય એ ઈચ્છવા યોગ્ય નથી. ૪૬. ગામ 'પંચાયત-વાળા ને ગામે હુદ્દ શાળા હોય અને તે ગામની સુસ્તીમ વસ્તી દસ ટકાથી ઓછી હોય અને શાળા કમીટીમાં એ કોઈ મુસ્લીમ સભ્ય આવી શકતો નહીં' હોય તો એક સભ્ય કો-ઓપ્ટ કરવા નીયમમાં ફેરફાર કરાવવા સુલ્લ બોર્ડે બલામણ કરી છે તે પ્રમાણે નીયમમાં જરૂરી સુધારો કરાવવા નામદાર સરકારને વિનંતી કરવી. ૪૭. ૨૨ વરસ ઉપરની શીક્ષિકાઓને ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ કરવા સરકારે ઇરાજ્યું છે તે મર્યાદા તેમને માટે કાઢી નાંખવા સુલ્લબોર્ડની બલામણ મુજબ મે. ડી. પી. આઈ. સાહેબને લખી મોકલવું. ૪૮. સુલ્લબોર્ડના પ્રોવીડન્ટ ફન્ડના નીયમમાં સુધારો કરાવવા સુલ્લબોર્ડની બલામણ મંજૂર. ૪૯ સરકારી વૅટર સંભાલ ડાંટ વરસ આખરે મળતી હોવાથી વરસ પુર્ થતા પહેલા કામો પુરા થઈ શકે નહીં; અને કામો પુરા કરાવવા અગવડ પડે છે તો હાલના હુકમમાં જરૂરી ફેરફાર કરવા નામદાર સરકારને વિનંતી કરવી. ૫૦. રસ્તાઓની ડાંટ સંબંધી નામદાર સરકારે તેમના કરાવને ૯૪૪૭ તા. ૨૩-૫-૩૮થી ને ચરતો કરી છે તે સખત વાંધા બરેલી અને બોર્ડોની સ્વતંત્ર ઉપર તરાપ સમાન હોવાથી તે રદ કરી અસલ મુજબ રસ્તાના કામ સીવાય બીજા કામ ઉપર ન વાપરવાની ચરતથી આપવા નામદાર સરકારને વિનંતી કરવી. ૫૧. બોર્ડે પોતાના ઇરાવ નં. ૧૩ તા. ૨૦-૧૧-૪૦થી મેડીકલ પ્રેક્ટીશનરને કંટીજન્સી આપવા અંગે ઇરાવ કર્યો છે તેમાં ફેરફાર કરવાનું કારણ જણાવું નથી એ પ્રમાણે મેં. સરજન જનરલ સાહેબને જણાવવું અને કંટીજન્સીના ખર્ચ પેટે હું પ્રમાણે ખર્ચ આપે એવી ફરીથી વિનંતી કરવી. ૫૨. વલસાડ તાલુકાના લીલાપોર રસ્તા માટે જમીન એકવાપર કરવા આગળ ઇરાવેલું તે હવે રસ્તાની જરૂર નહીં હોવાથી કામ માંડી વાળવું અને તે અંગે ખર્ચ જતાં ને રકમ રહે તે રીફંડ કરવી. ૫૩. વાલોડ મહાલના રમાલા ગામે શાળાના કેમ્પાઈન્ડમાં ગામ લોકોને પોતાના ખર્ચે સુતરડી બાંધવા દેવાની પરવાનગી આપવામાં આવેલી તેને સુલ્લબોર્ડની બલામણ મુજબ બદલાવી આપવામાં આવી. ૫૪. ગેરીફળીયા ગામે સરકારી ડાંટમાંથી બધાતા મકાનને તકતી ચુકવા સંબંધી સુલ્લબોર્ડે બલામણ કરી છે તે ડીસ્ટ્રીક્ટ બીલ્ડિંગ કમીટી તરફ મંજૂરી માટે મોકલી આપવી. ૫૫. ચીખલી તાલુકાના દેગામ ગામની સુલ્લ માટે ૨૫ ચુંદા ૫૯૪ ચો. ફીટ જમીન મેળવવા માટે મે. કલેક્ટર સાહેબને વિનંતી કરવી. ૫૬. સાતમ ગામે અગ્રેજી કલાસ બોલવા સુલ્લબોર્ડે બલામણ કરી છે તે મંજૂર કરવામાં

બોર્ડે કરી. આથી સારું કામ કરવા એલાવન્સ મેળવનાર શિક્ષકોને ચાનક રહે. હાલ રૂ. પાંચથી બોર્ડોને વધુમાં વધુ રૂ. ૨૫ રૂ. સુધી એલાવન્સ મળે છે એટલે તેમાં અસમાનતા ઘણી છે તેને બદલે ૫, ૭ અને ૧૦ રૂ.નું એલાવન્સ હરાવવામાં આવ્યું હતું. જીલ્લાના શિક્ષકસંઘને પણ આ યોજના કમલ હતી પરંતુ ખાતાએ તેના સ્વીકાર માટે પણ તન્નો વારસો અને ૪૦ હજાર જેટલી રકમ બોર્ડની માંડમાંથી જોઈ આપી. આ વિષે ખુલાસો પૂછાવવામાં આવતાં જણાવવામાં આવ્યું કે 'પર્સનલ ચે' ની આંટ કાપી લેવામાં આવી છે. ગૂજરાતની બીજી બોર્ડોના કરતાં આ જીલ્લાની સ્થિતિ આ સબંધમાં જુદી જ હતી. વચમાં સરકારે નાણાંની તંગીને લીધે કેળવણીની આંટ જોઈ કરી હતી ત્યારે ઘણીખરી બોર્ડોએ હાજરી એલાવન્સ બંધ કરીને તે બોર્ડનો ખાડો પૂર્યો હતો; પણ આ જીલ્લાની તે વખતની બોર્ડે થોડાક માણસોને અપાતું અને જેની સામે સિદ્ધાંત વિષયક વાંધાઓ હતા તે એલાવન્સ ચાલુ રાખ્યું હતું અને બોર્ડનો ખાડો પૂરવા વિદ્યાર્થીઓની શીના દર વધાર્યા હતા અને શિક્ષકોના પગારમાં સામાન્ય કાપ મૂક્યો હતો, એટલે કે જેમને હાજરી એલાવન્સ મળતું નહોતું તેવા નાના પગારના શિક્ષકોના પગારમાં પણ કાપ મૂકીને એલાવન્સ ચાલુ રાખેલું. સરકાર તરફથી કાપ રદ થતાં જે નાણાં મળ્યાં તેમાંથી હાજરી એલાવન્સ બંધ કરવાના સરકારના હાલ પછી બીજી બોર્ડોએ એ રકમ કેળવણીના વિસ્તાર પાછળ નવી શાળાઓ પાછળ ખર્ચી, બ્યારે આ જીલ્લામાં તે નાણાં સામાન્ય કાપ રદ કરવામાં અને વિદ્યાર્થીઓની વધારેલી શી ધટાડવામાં જ પૂરું થયાં હતાં. એટલી નવી શાળાઓ પાછળ ખર્ચવાનો પ્રશ્ન જ નહિ રહ્યો. આથી 'પર્સનલ ચે' ના મથાળાની આંટ જો તે ખર્ચ ન થાય તો કાંપી લેવાનું સરકારને નિમિત્ત મળતું હતું. આથી એ રકમનો લાભ નહિ શિક્ષકોને મળે કે નહિ કેળવણીના બીજા હિતમાં એનો ઉપયોગ કરવા બોર્ડ પાસે રહી શકે અને સરકારમાં જમા થઈ નાથ. એટલે મધ્યસ્થ સમિતિ અને ગૂજરાતની બીજી રફૂલબોર્ડોની સંમતિથી સરકાર તરફથી બોર્ડની યોજના મંજૂર થઈ ત્યાં સુધી ચાલુ પ્રથા મુજબ આ રકમનો ઉપયોગ થોડા શિક્ષકોના લાભમાં પણ કરવાનું હસ્યું છે. આથી આખા શિક્ષક વર્ગને કાયમનો લાભ અપાવવાની બોર્ડની ઈચ્છા જરૂર આવતી નથી, પરંતુ તેમાં દોષ બોર્ડનો નથી.

‘કમ્પ્રી ચે’

ટ્રેનિંગ કોલેજમાં તાલીમ લેતા શિક્ષકોને આજ સુધી તેઓ પગાર ખાતે રૂ. ૧૫૨ છે એમ ગણી પુરૂષ શિક્ષકોને રૂ. ૧૦ અને સ્ત્રી શિક્ષિકાઓને રૂ. ૧૫ની સિબ્સ્ટિસ સરકાર આપતી આવી હતી. તેને ઠેકાણે તેમને ચાલુ પગારે ત્યાં મોકલવાનું સરકારે હસ્યું. તેના ખર્ચની વહેંચણીનો પ્રશ્ન મુદ્દાનો અને કર બરનારાઓના હિતનો હોવાથી ગૂજરાતની રફૂલબોર્ડોએ ‘કમ્પ્રી ચે’ આપવાની જરૂરિયાતનો સ્વીકાર કરી તેની વહેંચણી એકપક્ષી હુકમ નામાથી નહિ પણ ચોખ્ખી રીતે કરવા દરખાસ્ત મૂકી. સરકાર આજ સુધી જેટલો બોલો આ અંગે ઉઠાવતી હતી, તેટલો તે ઉઠાવે અને વધારાનો ખર્ચ રહે તેમાં ૧/૩ ક્ષણે બોર્ડ આપે એવી ઘણી ન્યાયી માંગણી ગૂજરાતની બોર્ડોએ કરી. પરંતુ સરકારને બોર્ડના બોલે શિક્ષકોની વાહવાક મેળવવી હતી એટલે તેણે એ માંગણી સ્વીકારી નહિ, અને

હિતમાં સેવાતાં આ પગલાં માટે તે લોકમતના ટેકાની અધિકારી છે. ૧૯૩૮-૩૯માં આ જિલ્લાની રકમ બોર્ડનું ખર્ચ ૬,૧૨,૧૮૧ રૂ. હતું તે વધીને ૧૯૪૦-૪૧માં ૬,૪૧,૭૪૫ થયું છે અને તેમાં પર્સનલ પે અને ડ્યૂટી પેનો સમાવેશ તો થયો નથી. એટલે આવી પરિસ્થિતિમાં સરકારની જવાબદારી મૂકે મોટે લાદવા દેવી વાજબી ગણાયો?

અત્યારે સરકાર અને ફજવણી ખાતું નિરંકુશ અને કાંઈને જવાબદાર ન હોવાથી મરજી માફક કાયદાઓ કે નિયમો ઘડી શકે છે, કે તેમાં પોતાને અનુકૂળ આવે તેવા ફેરફારો કરી શકે છે, પરંતુ લોકશાસનના સિદ્ધાંત વિરુદ્ધના અને સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓના હિત અને સત્તા ઉપર કાપ પડે તેવાં સરકારનાં કે ખાતાનાં હરેક પગલાં સામે વિરોધ હોવા વિના મૂકે મોટે તાણે થવાનું આ બોર્ડ અને ગુજરાતની બોર્ડો રાખશે નહિ.

આપણા પ્રાસ્તવિક વિવેચન પછી આ બંને પગારો વિષે ટુંકમાં બોર્ડની નીતિની ચોખવટ કરીશું.

પર્સનલ પે

વચગાળાના સમયમાં હેડમાસ્ટરો અને પહેલા આસિસ્ટન્ટોને હાજરીના પ્રમાણમાં ને એલાવન્સ આપવામાં આવતું હતું જેને હવે 'પર્સનલ પેનું' નામ આપવામાં આવ્યું છે તેની સામે સિદ્ધાંત વિષયક ભારે વાંધાઓ હતા અને છે. શિક્ષક સમુદાયમાંથી ૩૦ કે ૪૦ ટકા જોડાનેજ આ લાભ આપવામાં આવે છે અને તેમાં લાભકાતવાળા ધણા માણસોને અન્યાય થવાની સંભાવના રહેલી હતી. સારા એલાવન્સની જગ્યાએ મેળવવા એટલે કે મોટી હાજરીવાળી શાળાઓમાં મુકાવા માટે અને તેવી શાળાઓની વિદ્યાર્થી સંખ્યામાં વધારો થાય તે માટે વગેરે નજીકનાં ગામની શાળા સાથે જોડવાને બદલે દૂરની શાળા જોડે જોડવા માટે અનેક પ્રકારની ખટપટો અને પદપાતો થવાની આજુ ફરિયાદો હોતી હતી. આથી એ એલાવન્સ કાઢી નાંખ્યું અને તેનાં નાણાં નવી શાળાઓ કાઢવા પાછળ, શિક્ષકોના પગારમાં સામાન્ય કાપ મૂકવામાં આવ્યો હોય તો તે દૂર કરવા પાછળ કે શ્રીમાં વધારો કરેલો હોય તે કમી કરવા પાછળ ખર્ચવાનાં સૂચન આપવામાં આવ્યાં હતાં. આ એલાવન્સ ફરી ચાલુ કરવા સામે આ બોર્ડનો સખત વિરોધ હતો. તેમ છતાં સરકારે પાછળથી બોર્ડની સંમતિ વિના તે ચાલુ કરવાનું ફરમાવ્યું. આ એલાવન્સ પાછળ ખર્ચાતી ૪૦ હજારની રકમ બચાવવાનો બોર્ડનો ઇરાદો ન હતો. એ રકમનો લાભ શિક્ષકોના મોટા બાળને મળી શકે અને શિક્ષણમાં કાર્ય સાધકતા આવે તે રીતે શિક્ષકોના પગારના દર સુધારવા પાછળ ખર્ચલાની યોજના કરીને સરકારમાં ઓછી હતી. પરંતુ સરકાર શિક્ષકોના કામગીરી હિતની આ યોજનાનો બોલો ઉપાડવા તૈયાર ન થઈ. પર્સનલ પે તો દર વર્ષે પડતી બઢતીમાં સમાવતું જતું હોવાથી દર વર્ષે ફીજી થતાં થતાં ૯-૧૦ વર્ષમાં નામશેષ થઈ જવાતું છે, જ્યારે બોર્ડની યોજના કામગીરી લાભની હોવાથી શિક્ષકોના હિતવાળી હતી. બોર્ડે તો આ યોજના પાછળ પર્સનલ પે કરતાં ૩-૪ હજાર વધારે ખર્ચ ઉપાડવાની પથ તૈયારી બતાવી હતી. પરંતુ ખાતાંઓને તે સ્વીકાર્યું ન થઈ, એટલે આ પગારની વિષમતા અને તેટલી ઓછી થાય અને તેનો લાભ ૪૩૭ શિક્ષકોને જલ્દી પડતો શિક્ષકોને મળે અને લાગલગાટ ૩ વર્ષ સારું કાપ ન હોય તેનો લાભ એ. એ. અટકાવી શકે. એવી ખીજ યોજના રકમ

સામાન્ય રીતે શ. ૪ મહદ આપવાનું ધોરણ સરકારે ઠરાવ્યું હતું. એ ધોરણે કામ થાય તો એકલા સરત જિલ્લાના લગભગ સાડાચાર લાખ નિરક્ષર સ્ત્રીપુરુષોને અક્ષરજ્ઞાન આપવા માટે શ. ૧૮ લાખ બેઠકો આવી ગાંધીવર રકમની મહદ કકડે કકડે પણ સરકાર પૂરી કરી ન શકે એ તો દેખીતું હતું એટલે જિલ્લાનો આ અધિકાર દૂર કરવા માટે સેવાની ભાવના ઉપર રચાયેલી નિરક્ષરતા નિવારણ પંચવર્ષીય યોજના સ્કૂલ બોર્ડે કરી. એ યોજનામાં જિલ્લાના સેવાભાવી શિક્ષકો, શિક્ષિકાઓ અને બીજા સ્વયંસેવકો દ્વારા કેવળ સેવાભાવે રાત્રિશાળાઓ ચલાવવાની હતી. શાળાવાળા દરેક મામે આવી શાળાઓ શરૂ કરી શિક્ષકો, શિક્ષિકાઓ મોટી વયના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ ગામલોકો સૌના સહકારથી કેવળ સાધનો પૂરતાજ ખર્ચે આ યોજના કુલેહર્મદ બનાવવાની હતી અને એ માટે પ્રવાસ દ્વારા જિલ્લામાં ઠીક ઠીક વાતાવરણ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું.

આ યોજનાને શરૂઆતમાં બહુ આશ્ચર્યજનક જવાબ મળ્યો હતો. અનેક જુવાન શિક્ષક-શિક્ષિકાઓએ સુંદર કામ કર્યું હતું ને રાત્રિશાળાઓને લીધે ગામડાં ચેતનવંતા બનતાં જતાં હતાં, પણ એ ઉત્સાહ આંતરરાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિ બદલાનાં અને મહામહાની સરકાર નિવૃત્ત થનાં આવું રહ્યો નહિ. ગામડાંમાં રોપણીની અને કાપણીની મોસમ આવે, ધેરીઆ રમવાના ઉત્સવના દિવસો આવે અને એવા એવા બીજા પ્રસંગો આવે એટલે પણ વર્ગોની હાજરી ઘટી જાય અને શિખવનારનો ઉત્સાહ ઓસરવા માટે. કેટલાક પ્રજાપાત્રી તત્વોએ પણ આમાં ભાગ લેત્યો અને આમ કરતાં કરતાં અતે એ વર્ગો લગભગ બંધાઈ બંધ થઈ ગયા. આમ સ્કૂલ બોર્ડે કરેલી નિ. નિ. ની પંચવર્ષીય યોજનાનું ધારણું પરિણામ આવે શક્યું નથી, પરંતુ એ યોજનાએ શરૂઆતના મહિનાઓમાં તો જિલ્લામાં સરસ આંદોલન જગાવ્યું હતું અને અનુકૂળ વાતાવરણ હોય તો એ યોજનાજ સૌથી વધુ કાર્યસાધક બને એમ છે. નિ. નિ. ની એ યોજના દ્વારા જિલ્લામાં ૧૯૩૯-૪૦ના વર્ષમાં ૩૧૫ રાત્રિશાળાએ શરૂ થઈ હતી અને તેમાં ૧૦૩૯૨ પુરુષો તેમજ ૧૪૨૯ સ્ત્રીઓ મળી કુલે ૧૧૮૨૧ નિરક્ષર અક્ષરજ્ઞાન લેનાં હતાં. આ આંકડાઓમાં છૂટક છૂટક થના પ્રયત્નોનો સમાવેશ થતો નથી નિરક્ષરો માટેની આ રાત્રિશાળાઓ શરૂ શરૂ થાય એ માટે રૂ. બોર્ડ વિચારણા ચલાવી રહ્યું છે, સરકારે પણ વયમાં આંત્રના ઘટ્ટોલા દર પાછા અસર મુજબ કર્યા છે એટલે સ્કૂલ બોર્ડે અત્યારના વાતાવરણમાં કેવળ સેવાભાવથી જ આ કામ આગળ વધે એવી શક્યતા ન હોવાથી સરકારી મદદનો પૂરો લાભ આ ક્ષેત્રમાં કામ કરનાર શિક્ષકોને મળી શકે તેવા સુધારો પોતાના યોજનામાં કર્યો છે, એટલે આ કામમાં રસ લેનાર શિક્ષક-શિક્ષિકાઓ તેમજ ગામડેગામ શાળાંત પરીક્ષા પાસ થયેલા મોઢરીની શોધમાં વર્ગોથી બેસી રહેલા જુવાનો આ કામ ઉપાં તો સેવા સાથે તેમને થોડો આર્થિક લાભ પણ મળે અને તેમનું બજૂતર કટાઈ જતું પણ અટકે રમતગમતની દરિદ્રાઈ.

જિલ્લાની શો. બો. શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓની રમતગમતની તેમજ વિદ્યાર્થીનીઓના ગરબા, શિવજી, સાથિયા વગેરેની વાર્ષિક દરિદ્રાઈઓ પણ વખતથી ચલી આવી છે. દરે તાલુકામાં આ જાનની દરિદ્રાઈઓ ગોઠવાય છે અને તેમાં જીતનાર વિદ્યાર્થીઓને અને સાંવિ રમતોમાં વિજેતા નિવડનાર શાળાઓને રોકડ મળ્યા, અને ચાંદીનાં કપ કે પ્રતિકો આપવાનું

મહાસભાની બોર્ડોને અગ્રિય જનાવવા મળી રહેલાઓની ઉચ્ચેરણીથી શિક્ષકોએ ઉપવાસ શરૂ કર્યો. ઉપવાસનું શરૂ કેવળ અમરુથી વર્તાવની સામે જ ઉંચ જાતના નૈતિક પાયા ઉપર જ વાપરી શકાય. સ્વાર્થ સાફ આપા શરૂનો સામુદાયિક ઉપયોગ કરી શકાય નહિ. તેમજ સરકારી કે અધિકારી સંસ્થાઓમાં આવા પગલાં શિસ્તમંડળમાં પરિણમે. આમ છતાં કેળવણી ખાતાએ મહાસભાની ગૂંચરાતની બોર્ડોનું સ્વમાનરક્ષા અને હક મારેનું સંગઠન ખૂબજ હતું એટલે તેણે શિક્ષકોને પોતાનાં હથિયાર બનાવ્યા અને આ પ્રકારની આંદોલનની નહિ સમાજનારા અને સરકારી કાર્તી ખાટવા ઇચ્છનારાઓએ તથા પ્રતિષ્ઠાથી વર્તમાનપત્રોએ હોહા કરી મૂકી. શિક્ષકોને તાલીમ આપવાની અને તેને અંગે સિધ્ધતિ કે લવાજમ આપવાની જવાબદારી કાયદાથી અને વહીવટી પરંપરાથી સરકારની જ છે અને વર્ગીય તે તે અણ કસ્ટી આવી છે. તેમથી તે છટકી જતા માંગે અને ખર્ચેના મોટા ભાગ લોકલ બોર્ડો ઉપર એટલે કે કર બરનારા ગરીબ બેકુનો ઉપર કાયમને માટે નાખે તે વાત ખેલાયા. મતદારોને બેવકાફાર ખત્તા સિવાય કેલ પજુ બોર્ડ સ્વીકારી શકે નહિ, અને ગૂંચરાતની બોર્ડોએ લોકલિટને ખાતર તેમે સામક્ષ કર્યો. ટૂંકિંગ કાર્યોમાં કેને કેને અને કેટલાને લેનામાં આવે છે તે સરકાર પોતે નક્કી કરે છે, બોર્ડોના તેમાં કશી અવાજ નથી. તેમજ ત્યાં જવાનું ફરિયાદ નહિ પણ મરજિયાત હતું અને છે. ઉપરાંત ત્યાં જનારાને સિધ્ધતિ મળવાની છે એમ લોકખી સમલુત પછીજ ત્યાં ગયા હતા. વગેરે કારણોથી 'કપૂરી પે' ન આપાયે અને તેને અંગે જ પરિશિત હતી યાદ કે કરવામાં આવી હતી તેની સામે બોર્ડને કશીજ લેવાદેવા હતી નહિ. સરકાર આ સ્થિતિ જાણતી હતી. શિક્ષકો પણ તેના પોતાનાજ કમળમાં હતા એટલે તેણે શિક્ષકોને કપૂરી પે મળવાની ખાતી આપી હતી. આ ખર્ચેની યહેયહી વિરે હતુ સુધી બોર્ડ પાસે પ્રશ્ન આવ્યો નથી પણ કાયદાઓમાં સુધારા કરી કીરકટર પકડ કરે તેવા બળવાજ માણસોની સહીથી બેકમાંથી બોર્ડના નાણાં ઉપાડી શકાય એવા લોકશાસનના મિદાન્તના મૂળમાં ધા કરનારા સુધારો કેળવણી ખાતાના નિયમોમાં કરવાની સૂચના ઉપરથી સરકારની દાનત જણાઈ આવે છે. સરકારના ખાતાના આ વાંધાબર્ષ પગલાંનો આજે નહિ તો ચાર દિવસ પછી લોકમતનો દરબારમાં ઇસાઈ થશે જ.

નિરક્ષરતા નિવારણ

ગામડાંની પ્રજામાં વ્યાપી રહેલા નિરક્ષરતાના ધેર અધકાર તરફ દુર્લક્ષ કરી શકાય એમ નથી. ગૂંચરાતના પીઠ જિલ્લાઓના પ્રજાકુમાં સૂરત જિલ્લામાં આ પ્રમાણ ધણું ઓછું છે એ ખરું. છતાં વસ્તીના ૮૫ ટકા ભાગ નિરક્ષર હોય એ સ્થિતિ ગામપ્રજાની સાંસ્કૃતિક ઉન્નતિ ઇચ્છનાર સૌને અસહ્ય લાગે એવી છે. પ્રાથમિક શાળાઓ મારફત આ અધકાર દૂર કરવા વર્ગી વીતે એટલે શાળામાં જવા લાયક વયના બાળકો ઉપરાંત મોટી વયનાં સ્ત્રીપુરુષોને પણ તત્કાળ અક્ષરતા આપવાની આવશ્યકતા છે. મહાસભાવાદી પ્રધાનમંડળે ઇચ્છાકાંતી અમલુતા દૂર કરવા માટે પ્રૌઢશિક્ષણની યોજના કરી અને તે માટે ખાસ સમિતિ નીમાં હતી અને એ સમિતિની ગૂંચરાત શાખાએ સંદર રીતે કાર્ય શરૂ કર્યું હતું. પણ એ સમિતિને અમુક મર્યાદાઓ હતી. પ્રૌઢશિક્ષણ માટે દરેક લખી વાંચી જાણતા થયેલા પ્રૌઢ દીક

લોકલ એયેરીટી, એડમીનીસ્ટ્રેટીવ એયીસર અને ઇન્સ્પેક્ટીંગ એયીસરો વચ્ચે વહેંચાઈ જવાથી આને સમગ્ર કામને માટે કોઈ જવાબદાર રહ્યું નથી. ધણીધોરી વિનાનું ખાતું યદ્યપિ પડવાથી સંજીવતા અને પ્રગતિ ચૂંચાઈ ગયાં છે. એડમીનીસ્ટ્રેટીવ એયીસરને માથે વહીવટની જવાબદારી નાખવામાં આવી છે અને તેને ટેકનીક સત્તાઓ આપવામાં આવી છે. પણ તેના હાથ નીચે એક પણ માણસ તેને મદદગાર થાય એવો આપવામાં આવ્યો નથી. આખો ઇન્સ્પેક્ટીંગ સ્ટાફ એની પાસેથી લઈ લેવામાં આવ્યો છે. આ જાતના તંત્રમાં કાર્યદક્ષતા આગળે જ આવી શકે. એક દેહન્ય જુદા જુદા દુકાન કરી નાખવાથી જેમ પ્રાણ પંખીકુ ઉડી જાય છે તેવુંજ અહીં પણ થયું છે. એડમીનીસ્ટ્રેટીવ એયીસર, સ્ટુલેબોર્ડ તથા ડી. પી. આઈની એયીસરો વચ્ચે ધર્મણની સંભાવના ધણી વધી ગઈ છે. આ પરિસ્થિતિમાં કેળવણીનું મહેતર આગળે જ ધક શકે. ક્યાં તો આખા ખાતાની જવાબદારી પૂરા વિશ્વાસથી સ્ટુલેબોર્ડને સોંપવી જોઈએ કે ક્યાંતો આખું ખાતું સરકારે હિંમતપૂર્વક પોતાને હસ્તક લઈ લેવું જોઈએ એમ અમને લાગે છે.

આજે તો ગમેગામથી શાળાઓ અને બાણતર બમડવાની યુગ આવી રહી છે. અને તેમાં ધણું વજુદ રહેલું છે. અનેક શિક્ષકોએ આ ધધાને ઉપધધો બનાવી દીધો છે અને ખેતી, વેપાર અને એવાં બીજાં ખાનગી કાર્યોમાં તેઓ ઠીક ઠીક મશગુલ રહે છે એવી ફરિયાદો પણ ચોતરફથી ઉડે છે. અધૂરામાં પૂરી શાળાની પરીક્ષાઓ ઇન્સ્પેક્ટીંગ એયીસરો કરતા તે કાઢી નાખવામાં આવી છે અને હેડમાસ્ટરોનેજ તે કામ સોંપવામાં આવ્યું છે. તેથી બેદરકારીનું તત્ત્વ મોટા પ્રમાણમાં કાયમ ધર્મ મથેડુ જણાય છે. પરીક્ષાની પ્રથા સામેના વાંધા વિચારવા જેવા છે અને જવાબદારી સમજનાર બીચી બાવના અને યોગ્યતાવાળા શિક્ષકો હોય ત્યાં પરીક્ષાની ચાલુ પ્રથા દૂર કરવાથી નુકસાનને જલ્દે ફાવડોગ થાય. પરંતુ ત્યાં આંગળીને વેટે મથી શકાય એટલાજ માણસો જવાબદારી સમજનાર હોય ત્યાં પરીક્ષા એકદમ કાઢી નાખવાથી શિક્ષકોમાં બેદરકારી વધવાની સંભાવના રહે છે એ વિચારવા જેવું છે.

વર્ધાશાળાઓ અને ઉદ્યોગશિક્ષણ

અમુક પાસે પાસેની શાળાઓના યુગખાંવાળા ક્ષેત્રમાં વર્ધાશાળાઓનો પ્રયોગ કરવા માટે સરકારે ગૂજરાતમાં આ જુદા બોર્ડની હકુમત નીચેનાં વાયોડ-બારડોલીનાં ગામોની ૧૬ શાળાઓ પસંદ કરી છે. અને તે ઉપરાંત છૂટક છૂટક આવેથી ત્રણ શાળાઓ મોર (તા. આંધ્રપાડ), મટવાડ (તા. જલ્લાલપુર) અને વાંઝણા (તા. મીખડી)માં બોર્ડના આગ્રહથી આ પ્રયોગ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે. આનાં પરિણામ જોઈ તે ઉપરથી અભિપ્રાય બાંધવાનો સમય હજી આવી પહોંચ્યો નથી; પરંતુ એકંદરે પ્રયોગ આશાજનક લાગે છે. આ બોર્ડની વર્ધા યોજના વિષેની શ્રદ્ધા કાયમ છે પરંતુ પ્રધાનમંડળ બદલાનાં તેના વિકાસનો વેગ યંબ્યો છે. બાવના અને યોગ્યતાવાળા શિક્ષકો મળી શકે તો આ યોજનાની સફળતા માટે લેશ પણ શંકાને કારણ નથી. ઉદ્યોગ તરીકે શાળામાં તકલી અને રેડિયો શિક્ષણ જે ગામોએ સાધનો આપ્યાં છે ત્યાં દાખલ કરવામાં આવ્યું છે તેમાંજ ગોડાસખાનાં રાનીપરજ વિદ્યાર્થ્યો બેરી-ફળીઆ તા. જલ્લાલપુરની અને અંબેડી તાલુકે બારડોલીની શાળાઓ તે તે શાળાઓના

આવે છે. આ હરિદ્વાર્માં સંમેલનને દિવસે જ કચિતપાઠ આપી બતાવવાની યોજના હતી અને તેથી આ સમારંભને 'કેળવણી પરિષદ'નું નામ પણ આપવામાં આવ્યું હતું. 'કેળવણી પરિષદ' માટે આટલો ટૂંકો સમય અર્થ વગરનો હતો. તેને માટે સ્વતંત્ર દિવસોની જરૂર હતી. આ સમારંભ વિશે જિલ્લામાં કેટલેક સ્થળે કેંક વિરોધ હતો. નવી સ્કૂલ બોર્ડના હાથમાં વહિવટ આવ્યા પછી એ વિશે વિચારણા ચલાવવા માટે એક પેટા સમિતિ નીમવામાં આવી. એ સમિતિને લાગ્યું કે આ સમારંભ બંધ કરવા જોવો નથી, પણ એમાં સુધારા વધારાને તો અવકાશ છેજ, વળી આ ભવનના સંમેલનને 'કેળવણી પરિષદ'નું નામ આપવામાં કંઈ અર્થ નથી, કારણ કે રમતગમતની હરિદ્વાર્ એજ એમાં મુખ્ય અને આકર્ષક, કાર્યક્રમ રહેતો હતો. આથી સમિતિએ એના (૧) રમત ગમતની હરિદ્વાર્ અને (૨) શિક્ષક સંમેલન એવા બે વિભાગ કરીને એ પાછળ ખર્ચાતાં સમય, શક્તિ અને નાણાંનો યોગ્ય ઉપયોગ થાય એવી યોજના ધડી.

રમતગમતની હરિદ્વાર્માં હેતુ વિદ્યાર્થીઓનાં શરીર સુદૃઢ અને કસાયલાં બને, તેમને નિયમિત વ્યાયામ કરવાની ટેવ પડે તેમજ તેમનામાં દેશી રમતોનો શોખ ઉત્પન્ન થાય એ છે. આ દૃષ્ટિએ છોકરાની હરિદ્વાર્માં કેટલીક નવી રમતો ઉમેરવામાં આવી. આ હરિદ્વાર્ઓમાં પહેલાં કન્યાઓને માટે ગરબા, શિવજી તેમજ સાથિયાનીજ હરિદ્વાર્ ચલાવતી. સમિતિને લાગ્યું કે રમત ગમતો છોકરાઓને માટે જોરથી આવશ્યક છે તેટલીજ છોકરીઓ માટે પણ આવશ્યક છે. આથી છોકરીઓ માટે લગંડી બેબો વગેરેની હરિદ્વાર્ ઉમેરવામાં આવી અને તે માટે કેટલાંક પ્રતિકો નક્કી કરવામાં આવ્યાં. વળી ગરબા, શિવજી, સાથિયા કે એ ત્રણે પ્રવૃત્તિમાં સરવાળે વધુ શુભ મેળવનાર શાળા વિજેતા મળ્યાતી હતી. પરંતુ એ દરેક પ્રવૃત્તિમાં વિશિષ્ટતાઓ રહેતી હોવાથી એ દરેક પ્રવૃત્તિમાં હાથના પ્રતિક ઉપરાંત વધુ કુશળતા બતાવનાર શાળાની તે તે વિષયમાં કદર કરવા માટે નિયમવાર પ્રતિકો વધારવામાં આવ્યાં. એ સિવાય ઠળા અને ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ કાંતણુ કામ ઉમેરવામાં આવ્યું, અને એમાં કુશળતા બતાવનાર શાળાને 'સુદર્શન ચક્ર'નું પ્રતિક આપવાનું દરખવામાં આવ્યું, આ બધાં પ્રતિકો માટે જોઈતી રકમ આપનાર બાઈબ્લેનેનો એમે આ સ્થળે આમાર માનીએ છીએ, રમત ગમતની આ હરિદ્વાર્ઓમાંથી સ્પર્ધાને લીધે ઉત્તમતાં ગર્વ, લગ્ન, દ્રેષ વગેરેનું તત્ત્વ નાશુદ થઈને રમતોનો ખરેખરો શોખ જાગે અને વિદ્યાર્થીઓમાં તેમજ શાળા સંચાલકોમાં ખેલદીલીની ભાવના જાગે તો તે બારે ઉપકારક થઈ પડે. આવા સમારંભમાં ઈનામો આવશ્યક છે કે નહિ તે મતભેદનો વિષય છે. આથી ઈનામનાં અનિષ્ઠ દૂર થાય અને સ્પર્ધાના લાભ જળવાઈ રહે તેવી કાંઈ યોજના સૂચવવા કેળવણીકારોને અને ખાસ કરીને વ્યાયામ અને રમતગમતના ક્ષેત્રમાં કામ કરી રહેલાઓને 'સ્થાનિક સ્વરાજ્ય' માસિકદ્વારા અમે જાહેર આમંત્રણ આપ્યું છે.

ધણીધોરી વિનાનું ખાતું:—

આ બોર્ડે પ્રાથમિક કેળવણી સુધારા કાંબંધ પ્રમાણે જીલ્લાના કેળવણી ખાતાનો વહીવટ કર્યો છે. સવા બે વર્ષના અમારા અનુભવથી અમને લાગે છે કે સ્કૂલબોર્ડનો વહીવટ સારા પાયા ઉપર મૂકવા અને કેળવણીને સુધારવાના ઉદ્દેશથી કાયદામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, તે હેતુ પાર-પડ્યો નથી. બધાં કામની જવાબદારી સ્કૂલબોર્ડ,